

***“Jag är inte ensam,
det finns andra som jag”***

Unga hbtqi-personers levnadsvillkor

mucf

Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällsfrågor

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2022

Författare: Ulrika Westerlund (uppdragsansvarig), Vanessa Sevedag,
Vierge Hård, Karl Karlsson och Johan Lidmark

Webb: www.mucf.se

Omslagsfoto: Rodnae Productions/Pexels

Övriga foton:

s. 32 Sharon McCutcheon/Unsplash

s. 54 Kindel Media/Pexels

s. 74 Oleksandr Latkun/Mostphotos

s. 88 Rodnae Productions/Pexels

s. 114 Iuri Krasilnikov/Mostphotos

s. 146 Rodnae Productions/Pexels

s. 158 Taylor Wilcox/Unsplash

s. 178 Ketut Subiyanto/Pexels

s. 213 50435/Mostphotos

s. 216 Kristis Luhaers/Unsplash

s. 255 Andrea Piacquadio/Pexels

s. 264 Anna Shvets/Pexels

s. 277 Anete Lusina/Pexels

s. 314 Anete Lusina/Pexels

s. 344 Cottonbro/Pexels

s. 385 Alex Green/Pexels

s. 402 Antonina Vlasova/Mostphotos

s. 443 Jose Maria Hernandez/Mostphotos

s. 467 Kamaji Ogino/Pexels

En vacker sak trots allt som är svårt är att när man upptäcker att man är hbtqi-person så hittar man plötsligt där man finner trygghet och passar in. Man möter andra och har en delad upplevelse som man kan bilda starka vänskaper genom. Jag har fått så många nya vänner som är som jag och det är en gemenskap jag aldrig tidigare känt och uppskattar så mycket. Den gemenskapen räddade mitt liv – om man inte passar in någonstans börjar man tro att det är något fel på en men det var en så positiv upplevelse att upptäcka att det inte var fel på mig.

Anonymt skriven berättelse

Förord

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) fick sommaren 2020 i uppdrag av regeringen att kartlägga och sammanställa kunskap om unga hbtqi-personers levnadsvillkor¹. MUCF har tidigare uppmärksammat att unga hbtqi-personer har sämre levnadsvillkor än andra unga. Rapporten **Hon hen han** publicerades 2010 och var den dittills mest omfattande studien av unga hbtqi-personers levnadsvillkor. I denna rapport framgår att det skett små förändringar på det dryga decennium som gått sedan rapporten **Hon hen han** överlämnades till regeringen.

I uppdraget till MUCF ingick nu att också studera levnadsvillkoren för unga personer med intersexvariation, samt att i högre utsträckning ha ett intersektionellt perspektiv och synliggöra skillnader inom gruppen unga hbtqi-personer. Detta har MUCF uppfyllt genom bland annat fokusgrupper och en riktad enkätundersökning.

Unga hbtqi-personer som grupp har sämre hälsa än andra unga och det gäller framför allt den psykiska hälsan. Många unga hbtqi-personer, i synnerhet transpersoner, saknar trygghet och studiero under sin skoltid. Bemötandet av unga hbtqi-personer i samhället är inte acceptabelt. Särskilt värt att uppmärksamma är att unga hbtqi-personers utsatthet för brott och andra kränkningar är så omfattande.

Hbtqi-frågor är mer närvarande i samhällsdebatten nu än då **Hon hen han** kom och Sverige har sedan dess genomfört flera lagreformer på området. Resultaten i denna rapport är ändå tydliga: levnadsvillkoren för unga hbtqi-personer är fortsatt sämre än för andra unga. Det är MUCF:s förhoppning att rapporten kan vara till stöd för politiker och andra beslutsfattare, tjänstepersoner och aktiva i civilsamhället, lärare och annan personal som möter unga hbtqi-personer, och vill arbeta för att skillnaderna i levnadsvillkor mellan unga hbtqi-personer och andra unga ska försvinna.

Mot bakgrund av rapportens resultat presenterar MUCF också ett stort antal förslag på åtgärder som kan leda till en förbättring av unga hbtqi-personers levnadsvillkor. Förslagen består av uppdrag som föreslås ges till flera olika myndigheter. De handlar bland annat om att förbättra villkoren i skolan och på fritiden, att förbättra bemötandet och tillgängligheten inom hälso- och sjukvården och att stärka arbetet mot diskriminering och annan utsatthet, inklusive hedersrelaterad sådan.

MUCF vill rikta ett särskilt tack till de unga som delat med sig av sina erfarenheter, i intervjuer eller genom skrivna berättelser. Era erfarenheter är ett centralt bidrag till den här rapporten.

Rapporten har tagits fram på avdelningen för utredning, av Ulrika Westerlund (uppdragsansvarig), Vanessa Sevedag, Vierge Hård, Karl Karlsson och Johan Lidmark.

Lena Nyberg, generaldirektör
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

¹ I rapporten används begreppet hbtqi när underlaget omfattar homo- och bisexuella, transpersoner och personer som identifierar sig med queera uttryck och identiteter. Hbtqi används när underlaget även omfattar intersexpersoner.

Innehåll

Definitioner	10
Sammanfattning	13
Resultat från kapitlet Hälsa och levnadsvanor	14
Resultat från kapitlet Utbildning	15
Resultat från kapitlet Arbete, ekonomi och bostad	15
Resultat från kapitlet Fritid och samhällsengagemang	16
Resultat från kapitlet Trygghet och utsatthet	17
Resultat från kapitlet Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök	18
Inledning	19
Om uppdraget	19
Uppdragets genomförande	21
Hälsa och levnadsvanor	33
Sammanfattning av kapitlets resultat	33
Kunskap om unga hbtqi-personers hälsa och levnadsvanor	36
Unga hbtqi-personers hälsa och levnadsvanor i siffror	46
Unga hbtqi-personers berättelser om hälsa och relationer	62
”Att bara få finnas, utforska eller prata om det” Unga transpersoners egna erfarenheter av stärkande faktorer för den psykiska hälsan Av Ida Linander och Maria Wiklund	89
Att förstå och analysera psykisk hälsa bland unga transpersoner	90
Intervjuerna och analysarbetet	91
Queera rum och gemensamheter	92

Trygga platser och relationer bortom de queera rummen	95
Tillgång till (könsbekräftande) vård – en bas att bygga på	98
Kreativt utforskande och rörelse	101
Stärkande engagemang och bekräftande roller	105
Avslutande diskussion	106
Åtgärder och strategier framåt	108
Referenser	110

Utbildning **115**

Sammanfattning av kapitlets resultat	115
Kunskap om unga hbtqi-personers utbildning	119
Unga hbtqi-personers utbildning i siffror	128
Unga hbtqi-personers berättelser om sin utbildning	136

”Man måste verkligen ändra i läroböckerna för att få en ändring i samhället” Kön och könsidentitet i skolan

Av Irina Schmitt **159**

Centrala begrepp om kön	161
Centrala begrepp om normer och maktanalys	162
Varför ska skolan göra det här (utöver allt annat som ska göras)?	164
Fyra skolkulturer (som kan finnas i en och samma skola)	165
Kön och könsidentitet i skolan – förändring pågår	173
Referenser	174

Arbete, ekonomi och bostad **179**

Sammanfattning av kapitlets resultat	179
Kunskap om unga hbtqi-personers situation på arbets- och bostadsmarknaden	181
Unga hbtqi-personers arbetslivs-, boende- och ekonomiska situation i siffror	186
Unga hbtqi-personers berättelser om arbetsmarknaden	203

Fritid och samhällsengagemang	217
Sammanfattning av kapitlets resultat	217
Kunskap om unga hbtqi-personers fritid	219
Unga hbtqi-personers förutsättningar och deltagande i fritidsaktiviteter i siffror	225
Unga hbtqi-personers berättelser om sin fritid	241
Trygghet och utsatthet	265
Sammanfattning av kapitlets resultat	265
Kunskap om unga hbtqi-personers trygghet och utsatthet	268
Unga hbtqi-personers trygghet och utsatthet i siffror	278
Unga hbtqi-personers berättelser om trygghet och utsatthet	290
Upplevelser och hantering av minoritetsstress och mikroaggressioner bland unga hbtq-personer i Sverige	
Av Tove Lundberg, Anna Malmquist och Matilda Wurm	315
Vad är minoritetsstress?	316
Vad är mikroaggressioner?	317
Vad är coping?	318
Intervjuer med unga hbtq-personer i Sverige	319
Resultatsammanfattning	320
Att vara beredd på allt: Från fysiskt våld till subtila interaktioner	321
Att undvika, förebygga och reagera: Strategier för att navigera vardagen	323
Vaksamhet, rädsla, trötthet och ohälsa: Mående nu och tidigare	328
Att leva sitt liv: Hantering av utsatthet på längre sikt	331
Diskussion	335
Referenser	338

Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök	345
Sammanfattning av kapitlets resultat	345
Definitioner	347
Kunskap om omvändelseförsök	350
Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i siffror	371
Unga hbtq-personers berättelser om utsatthet för omvändelseförsök	383
Avslutande diskussion	403
Unga hbtqi-personer har sämre levnadsvillkor än andra unga	403
Mer insatser behövs för att unga hbtqi-personer ska få goda levnadsvillkor	406
Myndighetens förslag och bedömningar	408
Hälsa och levnadsvanor	408
Utbildning	411
Arbete, ekonomi och bostad	417
Fritid och samhällsengagemang	419
Trygghet och utsatthet	422
Utsatthet för omvändelseförsök	427
Tematiskt övergripande förslag	436
Referenser	444
Bilagor	466
Bilagor, hänvisning	466

Definitioner

Hbtq/Hbtqi – är samlingsnamn för homosexuella, bisexuella, transpersoner och personer som identifierar sig med queera uttryck och identiteter. Hbtqi används när även intersexpersoner inkluderas i samlingsnamnet. I rapporten används begreppet hbtqi när underlaget omfattar intersexpersoner och hbtq när underlaget omfattar homo- och bisexuella, transpersoner och personer som identifierar sig med queera uttryck och identiteter. När rapporten refererar till tidigare studier eller till intervjupersoner används det begrepp som källan använder.

Kön – är ett begrepp som kan ha flera olika betydelser:

- Juridiskt kön är det kön som står registrerat i folkbokföringen.
- Biologiskt kön definieras utifrån inre och yttre könsorgan, könskromosomer och hormonnivåer; så kallade könskaraktistika (se definition nedan)².
- Könsidentitet innebär det kön en person känner sig och definierar sig som. Det kan vara kvinna, man, både och, eller inget kön alls.
- Könsuttryck är hur en person uttrycker sitt kön, till exempel genom kläder, smink, kroppsspråk, frisyr, socialt beteende och röst.

Cisperson – är en person vars juridiska kön, biologiska kön, könsidentitet och könsuttryck hänger ihop och alltid har hängt ihop i enlighet med den rådande samhällsnormen. Cis är latin och betyder på samma sida.

Transperson – är ett paraplybegrepp för flera grupper som har gemensamt att deras könsidentitet och/eller könsuttryck alltid eller under perioder skiljer sig från det kön som registrerades vid födseln. Trans är latin och betyder på andra sidan av.

Binär transperson – är ett begrepp som används för transpersoner som identifierar sig som antingen tjej eller kille.

Ikkebinär – är ett paraplybegrepp som innehåller många olika definitioner av identiteter bortom de binära könen (tjej och kille). Vissa ikkebinära kallar sig för transpersoner, andra gör inte det.

Pronomen – hon, han, hen och den – är det en person vill bli kallad när någon pratar om den i tredje person (till exempel hen är snäll, jag tycker om hen). Pronomen kan hänga ihop med en persons kön/könsidentitet, men behöver inte göra det. Det går inte att förutsätta vilket pronomen en person har baserat på personens utseende.

²MUCF är medveten om att biologiskt kön inte alltid är entydigt, och att vissa personer föds med tillstånd som påverkar könsutvecklingen.

Sexuell läggning – handlar om vilket eller vilka kön de har som en person blir förälskad i, attraheras av eller har sexuella relationer med. De sexuella läggningar som inkluderas i diskrimineringslagen är homosexuell, bisexuell och heterosexuell läggning, men det finns fler ord man kan använda för att definiera sin sexuella läggning.

Intersexperson, eller person med intersexvariation – är någon som är född med en kropp som biologiskt inte går att kategorisera som man eller kvinna enligt samhällets normer för kön. Inom medicinen används olika termer, bland annat ”tillstånd som påverkar könsutvecklingen” och dsd (efter engelskans **disorders/differences of sex development**). De olika tillstånden och diagnoserna skiljer sig stort från varandra men har det gemensamt att de handlar om medfödda avvikelser i könsutvecklingen kopplade till exempelvis könskromosomer, könskörtlar eller könsorgan.

Könskaraktistika – egenskaper som bestämmer biologiskt kön. Det finns primära och sekundära könskaraktistika, medfödda och sådana som utvecklas under puberteten. Ibland används begreppet för att beskriva den diskrimineringsgrund som kan komma ifråga för intersexpersoner. Ett annat ord som kan användas är ”könsegenskaper”. Diskrimineringsombudsmannen har i sin nya rapport om diskriminering av intersexpersoner valt att använda det ordet.

Bisexuell – är en person som blir kär i eller attraherad av människor oavsett kön.

Heterosexuell – är en person som blir kär i eller attraherad av människor av annat kön än en själv.

Homosexuell – är en person som blir kär i eller attraherad av människor av samma kön som en själv.

Pansexuell – är en person som blir kär i eller attraherad av människor oavsett kön. Ibland används begreppet för att tydliggöra att det finns fler än två kön.

Queer – är ett begrepp som kan avse en teori som vuxit fram inom den akademiska sfären (queerteori), aktivism eller identitet. Queer som identitet innebär att på något sätt bryta mot heteronormen. Queer handlar om att ifrågasätta normer kring kön och sexualitet. Många ser sin könsidentitet och/eller sin sexualitet som queer.

Asexuell – är en person som inte blir attraherad av andra eller inte är intresserad av sex.

Heterocisperson – är en heterosexuell cisperson.

Heterocisnorm – är den norm som förutsätter att alla människor är hetero sexuella och cispersoner. Det vill säga att alla definierar sig som det juridiska kön de tilldelades vid födseln och har relationer och bildar familjer med personer av så kallat motsatt kön. Heterocisnormen utgår från att det endast finns två kön. Personer som följer denna norm ges ofta fördelar i fråga om lagstiftning, känsla av sammanhang och bekräftelse.

Intersektionalitet – förklarar hur olika maktstrukturer och diskrimineringsgrunder samverkar och kan förstärka varandra. En intersektionell analys kan användas för att skapa bättre anpassade insatser och för att visa på diskriminering baserad på flera samverkande maktstrukturer.

Makroaggression – innebär strukturell diskriminering, både materiellt och symboliskt, för att utesluta vissa identiteter och/eller erfarenheter från institutionell verksamhet.

Mikroaggression – är ett yttrande eller en handling som subilt och ofta omedvetet eller utan avsikt uttrycker en fördomsfull attityd mot någon som ingår i en marginaliserad grupp.

Minoritetsstress – benämner stressreaktioner som följd av en utsatthet för specifika stressrelaterade upplevelser som hbtqi-personer (och andra minoritetsgrupper) bygger upp under uppväxten, kopplade till deras hbtqi-identitet.

Hbtqi-fobi – är ett samlingsbegrepp för negativa attityder, ideologier, uppfattningar och värderingar mot personer som tolkas som eller är hbtqi-personer. Ibland används exempelvis orden homo-, bi- eller transfobi då det handlar om särskilda grupper inom hbtqi-gruppen. Ett annat begrepp som kan användas är hbtqi-negativitet.

Internaliserad hbtqi-fobi – är ett samlingsbegrepp för negativa attityder, ideologier, uppfattningar och värderingar kopplade till hbtqi-personer, som hbtqi-personer upplever gentemot sig själva. Ibland används exempelvis begreppen internaliserad homo-, bi- eller transfobi då det handlar om särskilda grupper inom hbtqi-gruppen.

Sammanfattning

I denna rapport har MUCF undersökt unga hbtqi-personers levnadsvillkor. Resultaten presenteras indelade i sex kapitel: hälsa och levnadsvillkor; utbildning; arbete, ekonomi och bostad; fritid och samhällsengagemang; trygghet och utsatthet; samt unga hbtqi-personers utsatthet för omvändelseförsök. I början av varje kapitel finns en lite mer omfattande sammanfattning av just det kapitlets resultat och i slutet av rapporten, före kapitlet med förslag och bedömningar, finns en slutdiskussion. Här ges en kortare sammanfattning av resultaten i varje kapitel i punktform.

Resultat från kapitlet Hälsa och levnadsvanor

- Unga hbtq-personer har en sämre hälsa än unga heterocispersoner. Det gäller både fysisk och psykisk hälsa men skillnaden är störst vad gäller psykisk hälsa. Endast en tredjedel av unga hbtq-personer anser sig ha en bra psykisk hälsa.
- Det är vanligare med diagnostiserad depression, självmordstankar och självmordsförsök bland unga hbtq-personer än bland unga heterocispersoner. Ungefär var femte ung hbtq-person har någon gång övervägt att ta sitt liv och självmordstankar är ungefär fyra gånger så vanligt bland unga hbtq-personer som bland unga heterocispersoner.
- Det är mindre vanligt bland unga hbtq-personer att känna sig nöjd med sitt liv i sin helhet och att se positivt på framtiden i jämförelse med unga heterocispersoner. Vad gäller dessa frågor har utvecklingen bland unga hbtq-personer varit negativ sedan 2012 och skillnaderna mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner har ökat.
- Det är relativt ovanligt bland unga att ha någon att kunna dela sina innersta känslor med, detta är dock vanligare bland unga hbtq-personer än bland unga heterocispersoner.
- Intervjupersonerna har blandade erfarenheter av bemötande inom vården. Det finns positiva exempel på att vårdgivare har haft ett öppet och förutsättningslöst bemötande, eller snabbt har anpassat sig efter att det framkommit att den unga är hbtqi-person. Samtidigt beskriver flera unga brister i bemötandet. Det finns exempel på att det fått negativa konsekvenser för individen, såsom att den unga valt att avsluta vårdkontakten eller samtalsstödet eller att den unga undviker att ta del av vård och stöd.
- På grund av hur tillgången till både allmän vård rörande psykisk hälsa och till specialiserad vård gällande könsdysfori ser ut ställs det krav på den enskilda individen. För transpersoner i behov av könsbekräftande vård lyfts långa väntetider och bristande kunskap utanför den specialiserade vården. Flera transpersoner beskriver att konsekvenserna av bristande tillgång till vård bidrar till psykisk ohälsa och att de tvingas söka behandling på andra sätt, exempelvis genom att finansiera delar av vården själv hos privata vårdgivare antingen i Sverige eller utomlands. Det finns också exempel på att unga transpersoner använder mediciner utan förskrivning och uppföljning på grund av långa väntetider i vården.
- Intersexpersoner beskriver utmaningar i vården, exempelvis genom att individen förutsätts må bäst av en behandling med syftet att individen ska passa in i normen om två binära kön. MUCF har sett exempel på att unga känt sig pressade att genomgå vård, eller inte informerats om olika behandlingsalternativ. Samtidigt framkommer också exempel på att unga upplever det som påfrestande att inte passa in i normerna för kvinnor respektive män.

Resultat från kapitlet Utbildning

- En relativt stor andel unga hbtq-personer uppger att de inte alltid känner sig trygga i skolan. Flera resultat pekar också på att unga hbtq-personer är mer utsatta än unga heterocispersoner för olika typer av kränkningar, till exempel mobbning och utfrysning i skolan. Det gäller kränkningar från såväl andra elever som lärare eller andra vuxna i skolan. Vissa grupper bland unga hbtq-personer ser ut att vara särskilt utsatta. Det gäller i synnerhet unga hbtq-personer med funktionsnedsättning.
- Många unga hbtqi-personer har blivit kränkta i skolan på grund av att de är hbtqi-personer. Ciskillar blir oftare utsatta av andra elever jämfört med cistjejer. Det är en större andel unga med intersexvariation och unga icke-binära och binära transpersoner som blir kränkta av lärare eller annan skolpersonal jämfört med andelen bland andra hbtqi-personer.
- Stereotypa eller traditionella könsnormer lever kvar i intervjupersonernas skolor med enstaka undantag. Det innebär att alla hbtqi-personer riskerar att utsättas för trakasserier och kränkningar i skolan. Riskerna innefattar även andra, till exempel heterociskillar, som bryter mot dessa könsnormer.
- Intervjupersonerna berättar om lärare som är passiva när kränkningar sker, förminskar kränkningar eller behandlar hbtqi-personers rättigheter som åsiktsfrågor.
- Intervjupersonerna beskriver brister i undervisningen om hbtqi-frågor. De unga upplever brister i kunskap hos lärare och att skolan agerar passivt eller först när någon tar mod till sig och påtalar brister. Intervjupersonerna vittnar dels om att själva ha tagit initiativ till att få berätta om hbtqi-frågor för sin klass, dels om att lärare bett dem göra det för att de är hbtqi-personer.
- Transpersoner rapporterar om en särskild utsatthet, exempelvis gällande idrottslektioner. Hur ombyte ska ske löses när frågan uppstår och lösningen blir beroende av hur lokalerna är utformade. I vissa fall saknas en acceptabel lösning och då blir idrottslektionerna otillgängliga.

Resultat från kapitlet Arbete, ekonomi och bostad

- Unga hbtq-personer är mindre nöjda med sin nuvarande arbetssituation i jämförelse med unga heterocispersoner. Det är även vanligare med både nuvarande och tidigare arbetslöshet bland unga hbtq-personer.
- Unga hbtq-personer upplever en större utsatthet på arbetet i jämförelse med unga heterocispersoner och de känner sig i lägre utsträckning trygga på arbetet. Unga hbtq-personer har oftare upplevt sig orättvist behandlade av någon på arbetet jämfört med unga heterocispersoner.
- Unga hbtq-personer är mindre nöjda med sin ekonomi i jämförelse med unga heterocispersoner. Det är även vanligare att unga hbtq-personer haft svårt att klara löpande utgifter, för till exempel mat och hyra, i jämförelse med unga heterocispersoner.

- Unga hbtq-personer är, i jämförelse med unga heterocispersoner, mindre nöjda med sin nuvarande boendesituation, mindre nöjda med den plats/ort de bor på och tror sig även ha sämre möjligheter att hitta ett bra boende den dagen de vill flytta.
- Flera intervjupersoner beskriver att de tror att attityden till hbtqi-personer skiljer sig mellan olika branscher och arbetsplatser, och några berättar att det påverkat deras yrkesval eller att de är osäkra på sina möjligheter inom en viss bransch.
- Några unga berättar om att bryta mot fler normer än att vara hbtqi-person, såsom att även ha utländsk bakgrund eller funktionsnedsättning, också påverkar deras möjligheter i arbetslivet.
- Det är viktigt att påtala att det också finns positiva erfarenheter av arbetslivet och några intervjupersoner har inte reflekterat särskilt mycket över att vara hbtqi-person i relation till arbetet.

Resultat från kapitlet Fritid och samhällsengagemang

- Resultaten från ungdomsenkäten visar att majoriteten av unga hbtq-personer anser sig ha stora, eller ganska stora, möjligheter att delta i olika aktiviteter på fritiden. Unga hbtq-personer avstår dock oftare från att delta i aktiviteter till följd av olika hinder som unga heterocispersoner inte upplever i samma utsträckning. Det är till exempel vanligare att unga hbtq-personer avstår från att delta i fritidsaktiviteter på grund av att det är för svårt att ta sig dit, att de inte känner sig välkomna eller passar in och att föräldrar/familj inte tillåter att de deltar.
- Det finns ett stort intresse för samhällsfrågor bland unga hbtq-personer. Jämfört med unga heterocispersoner är de mer intresserade av politik, samhällsfrågor och vad som händer i andra länder. Intresset varierar dock utifrån boende på landsbygden eller i en stad, föräldrars utbildningsnivå, svensk eller utländsk bakgrund och med eller utan funktionsnedsättning.
- Många unga hbtq-personer vill påverka frågor i sin kommun men de flesta upplever, precis som andra unga, begränsade möjligheter att föra fram sina åsikter till dem som bestämmer.
- Internet och sociala medier har hjälpt intervjupersonerna att navigera i det fysiska livet, varit en källa till kunskap och till gemenskap samt underlättat för dem att komma ut som hbtqi-person. De unga intervjupersonerna beskriver också hur de agerat strategiskt för att skydda sig själva och förbli anonyma på internet för att undvika hot och hat.
- Unga hbtqi-personer upplever att hbtqi-mötesplatser kan ge trygghet, bekräftelse och gemenskap. Det gäller särskilt för de intervjupersoner som lever i familjer där deras hbtqi-identitet inte är accepterad.
- Framför allt transpersoner berättar om en oro för tillgång till idrottsanläggningar. Starka föreställningar och normer kring kön som hela tiden gör sig påminda gör att gym och andra idrottsanläggningar upplevs som otrygga, och att könsuppdelade utrymmen blir ett hinder.
- Bisexuella intervjupersoner berättar om hur fördomar och förutfattade meningar om bisexuella påverkar dem, inte enbart i livet i stort utan också i hbtqi-sammanhang.

Resultat från kapitlet Trygghet och utsatthet

- Unga hbtq-personer känner sig, i jämförelse med unga heterocispersoner, mindre trygga på samtliga platser som frågats om i den nationella ungdomsenkäten. Den plats där flest unga hbtq-personer alltid känner sig trygga är med sin familj. Dock är det ungefär en femtedel bland unga hbtq-personer som inte alltid känner sig trygga i sin egen familj, motsvarande andel bland unga heterocispersoner är ungefär en av tio.
- Ciskillar är den grupp unga som överlag känner sig tryggast. Skillnaden är störst i offentliga miljöer. Det gäller både inom hela gruppen unga och inom hbtq-gruppen.
- Jämfört med unga heterocispersoner är det vanligare att unga hbtq-personer de senaste sex månaderna har utsatts för mobbning, hot och misshandel. Inom hbtq-gruppen är ciskillar mer utsatta än cistjejer för såväl misshandel som hot.
- Det är tydligt utifrån de ungas berättelser att unga hbtqi-personers trygghet och utsatthet är nära sammanlänkade med samhällets attityder. De flesta har inte själva erfarenhet av fysiskt våld i offentlig miljö. Flera har däremot erfarenhet av verbala kränkningar, hotfulla blickar och hot.
- Unga hbtqi-personer beskriver att både risken och oron för att utsättas påverkas av om man passerar som heterocisperson inför sin omgivning. Detta leder bland annat till att unga i vissa sammanhang anpassar sitt beteende för att passera som heterocispersoner och att unga som inte passerar kan undvika vissa platser för att inte utsättas.
- Flera unga hbtqi-personer med utländsk bakgrund beskriver att de upplever en särskild utsatthet, där de både riskerar att utsättas för rasism överallt i samhället och upplever en större utsatthet för hbtqi-fobi när de vistas i socioekonomiskt utsatta områden.
- I intervjuerna framkommer att en del unga hbtqi-personer, framför allt transpersoner, har låg tilltro till samhället. Den låga tilltron gäller myndigheter, politiker och nyhetsmedier. De unga beskriver att de upplever att makthavare och myndigheter inte agerar för att säkerställa transpersoners rättigheter och att de dessutom direkt motarbetar dem.
- Unga som ansökt om asyl på grund av förföljelse som hbtq-person i hemlandet beskriver asylprocessen som påfrestande och otrygg och beskriver att beslutet inte är begripliga för dem.

Resultat från kapitlet Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök

- MUCF definierar omvändelseförsök som ”försök att få någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt personen själv vill”.
- Det är inte möjligt att dra en skarp gräns mellan omvändelseförsök och till exempel hedersrelaterat våld och förtryck eller utsatthet för hatbrott. Det är därför inte möjligt att uppskatta hur många som är utsatta för omvändelseförsök, men MUCF:s resultat tyder på att omvändelseförsök förekommer i en inte obetydlig omfattning.
- Befintlig kunskap pekar på flertalet negativa effekter av att utsättas för omvändelseförsök, såsom psykisk ohälsa och en ökad risk för självmordstankar och självmordsförsök.
- I ett svenskt sammanhang har tidigare studier berört omvändelseförsök som en form av hedersrelaterat våld och förtryck, ibland kopplat till någon specifik religion och ibland snarare till en kulturell kontext, eller omvändelseförsök inom olika kristna församlingar.
- Intervjuer med och berättelser av utsatta unga hbtq-personer och stödverksamheter, andra aktörers erfarenheter och resultat från den nationella ungdomsenkäten pekar på att det finns unga hbtq-personer som utsätts för påtryckningar som syftar till att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt den unga själv vill. Detta kan ske genom till exempel fysiskt och sexuellt våld, hot, förbön eller uteslutning ur sociala sammanhang.
- Det finns ett antal skillnader inom gruppen hbtq-personer som påverkar i vilken utsträckning de varit med om att andra försökt påverka dem. Det är vanligare att binära och ickebinära transpersoner utsätts för påverkan än hbtq-cispersoner. Det är vanligare att homosexuella och queera unga utsätts än bi-/pansexuella och personer som inte definierat sin sexuella läggning eller uppger i enkäten att de är osäkra på sin sexuella läggning. Bland homosexuella är det fler tjejer än killar som uppger att de utsätts för påverkan.

Inledning

I detta kapitel beskrivs myndighetens uppdrag och hur MUCF har genomfört arbetet med rapporten.

Om uppdraget

Regeringen gav i juli 2020 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) i uppdrag att kartlägga och sammanställa kunskap om unga hbtq-personers levnadsvillkor (Regeringsbeslut A2020/01666/MRB). Myndigheten fick samtidigt i uppdrag att kartlägga och sammanställa kunskap om unga hbtq-personers utsatthet för så kallad omvändelseterapi (Regeringsbeslut A2020/01669/MRB). Uppdragen är en del i regeringens arbete för att stärka hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter. MUCF uppfattar även uppdragen som en del i arbetet för regeringens ungdomspolitiska mål att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen (Skr. 2020/21:105).

Regeringen lyfter fram att rapporten **Hon hen han** som publicerades av Ungdomsstyrelsen (nuvarande MUCF) 2010 var ett viktigt kunskapsunderlag i arbetet med att 2014 ta fram strategin för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck (Arbetsmarknadsdepartementet, 2014). I beslutet nämns också ambitionen att ta fram en handlingsplan med fokus på aktuella utmaningar och konkreta åtgärder för att ytterligare förstärka arbetet för hbtq-personers lika rättigheter och möjligheter. Den nya handlingsplanen, **Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter**, kom i januari 2021 (Arbetsmarknadsdepartementet, 2021).

I skälen till beslutet att ge MUCF i uppdrag att kartlägga unga hbtqi-personers levnadsvillkor betonas att även om många mår bra har gruppen sämre hälsa och högre suicidrisk jämfört med ungdomar i befolkningen som helhet. Minoritetsstress på grund av negativt bemötande och diskriminering från samhället i övrigt lyfts fram som huvudförklaring till att en del unga hbtq-personer inte upplever en god hälsa. Ny kunskap behövs om gruppens levnadsvillkor och utsatthet, men även om vilka insatser som verkar främjande och stärkande för unga hbtq-personers psykiska hälsa och tillgång till lika rättigheter och möjligheter. Regeringen poängterar att kartläggningen ska beakta utvecklingen gällande nya sätt att identifiera sig, samt beakta olika perspektiv, såsom queer-, intersex-, ickebinärt och intersektionellt perspektiv. Regeringen konstaterar även att gruppen hbtq-personer är heterogen och att vissa inom gruppen har särskild utsatthet, vilket ska beaktas. Därutöver ska uppdraget också ha ett ungdomsperspektiv och göra unga hbtq-personers röster hörda.

Uppdraget att kartlägga och sammanställa kunskap om så kallad omvändelseterapi ska ses som ett komplement till det övergripande uppdraget om levnadsvillkor. Regeringen betonar i uppdraget om så kallad omvändelseterapi att det är oacceptabelt att unga hbtq-personer utsätts för tvång eller olika slags påtryckningar för att dölja sin sexualitet eller könsidentitet, eftersom alla ska ha lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck. Regeringen påpekar också att det är brottsligt att tvinga någon till

så kallad omvändelseterapi och att detta redan i nuläget kan bestraffas som till exempel olaga tvång. Det kan också bli frågan om straffskärpning om ett motiv för brottet har varit att bevara eller återupprätta heder. Så kallad omvändelseterapi får inte heller förekomma inom hälso- och sjukvården eftersom all behandling ska utgå från ett medicinskt behov.

Regeringen har fattat beslut om att ge MUCF uppdraget eftersom frågan under senare år uppmärksammats alltmer, av bland annat aktörer inom det civila samhället, och det saknas kunskap om förekomsten av så kallad omvändelseterapi både i Sverige och internationellt. Regeringen betonar att det generellt finns mycket arbete kvar att göra innan alla människor kan känna att de kan leva ett liv där deras rättigheter och identitet fullt ut respekteras, samt att ”för barn och unga kan stödet i identitetsutvecklingen vara avgörande för självkänslan och den psykiska hälsan i allmänhet” (Regeringsbeslut A2020/01669/MRB, s. 3). I beslutet konstaterar regeringen också att unga hbtq-personer kan vara särskilt utsatta i ett hedersrelaterat sammanhang och att så kallad omvändelseterapi kan vara en form av hedersrelaterat våld och förtryck, men att kunskapsluckorna är stora.

MUCF delredovisade uppdraget om så kallad omvändelseterapi den 1 mars 2022, men redovisningen av resultatet finns också som ett kapitel i denna rapport.

Syfte

Flera tidigare undersökningar har visat på att hbtqi-personer bland annat har sämre hälsa och större utsatthet för vissa brott än heterocispersoner. Den senaste omfattande undersökningen om unga hbtq-personers levnadsvillkor togs fram av MUCF (då Ungdomsstyrelsen) 2010. Det saknas därför en helhetsbild över utvecklingen av levnadsvillkoren för unga hbtqi-personer under det senaste decenniet. Mot bakgrund av det fick MUCF 2020 i uppdrag att kartlägga unga hbtqi-personers levnadsvillkor. Rapporten svarar mot detta uppdrag. Myndigheten har utifrån uppdragsbeskrivningen strävat efter att kartlägga hur levnadsvillkoren ser ut för olika grupper av unga hbtqi-personer. Ambitionen har även varit att säga något om hur levnadsvillkoren för unga hbtq-personer utvecklats över tid.

Uppdragets genomförande

Under arbetet med rapporten utifrån de två uppdragen, om unga hbtqi-personers levnadsvillkor respektive unga hbtqi-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige, har MUCF använt sig av flera olika källor och metoder. Befintlig kunskap har inhämtats från vetenskapliga artiklar och rapporter och annat underlag från civilsamhällsorganisationer och myndigheter. Ny kunskap har tagits fram genom enkäter, intervjuer, berättelser och samverkan och dialog med andra aktörer. MUCF har själva genomfört den nationella ungdomsenkäten under våren 2021 och tagit del av rådata från en enkät som genomfördes 2019 av EU:s byrå för grundläggande rättigheter, samt material från Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät. Detta redogörs för ytterligare nedan.

Under våren 2021 etablerades också en webbplats, hbtqi.mucf.se, där unga hbtqi-personer kunde anmäla intresse för att bli intervjuade eller skriva in sin berättelse direkt på hemsidan. Se ytterligare beskrivning nedan.

Enkätundersökningar

Som underlag för den här rapporten har fyra olika enkäter använts:

- Den nationella ungdomsenkäten som genomfördes av MUCF 2021
- Den nationella folkhälsoenkäten som genomfördes av Folkhälsomyndigheten 2020
- En undersökning, EU LGBTI Survey II riktad till hbtqi-personer inom EU som genomfördes av FRA (EU:s byrå för lika rättigheter) 2019
- En undersökning som riktade sig till personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen som genomfördes av MUCF 2021

Nationella ungdomsenkäten

Den nationella ungdomsenkäten är en återkommande enkätundersökning som MUCF skickar ut till unga i åldersgruppen 16–25 år. Enkäten har genomförts ungefär vart tredje år sedan 2004. I denna rapport redovisas resultat från 2021 års enkät. På några områden görs också jämförelser och analyser av förändringar över tid. I enkäten 2021 inkluderades för första gången frågor med syfte att kartlägga unga hbtqi-personers utsatthet för olika former av omvändelseförsök.

Enkäten skickades till 12 000 slumpmässigt utvalda unga (16–25 år). Urvalet kan anses vara representativt för unga i Sverige i dessa åldrar. Svarsfrekvensen var 50 procent (5 997 svarande). Urvalet bestod 2021 av betydligt fler individer än vid tidigare ungdomsenkäter som MUCF genomfört, vilket ledde till att antalet svarande också var högre än tidigare.³

Ett problem i alla enkätundersökningar är svarsbortfall i det representativa urvalet. Bortfallet blir särskilt problematiskt om det är ojämnt fördelat mellan olika grupper av unga, då resultaten riskerar att bli missvisande. För att rätta till några sådana skevheter har resultaten viktats efter juridiskt kön (man eller

³ Som jämförelse bestod urvalet 2018 av 5 000 individer och svarsfrekvensen var 46 procent.

kvinnor)⁴ och ålder (16–18 år, 19–21 år och 22–25 år). Risken finns dock alltid att vissa grupper av unga i lägre utsträckning svarar på enkäter och detta är inte alltid möjligt att kompensera för.

Ett annat problem med enkätundersökningar är olika typer av missvisande svar. Med missvisande svar menas att personer av någon anledning svarat på ett sätt som inte speglar verkligheten. Förekomsten av missvisande svar behöver inte påverka resultaten nämnvärt men riskerar att göra det. Framför allt blir resultat för mindre grupper, och frågor där det handlar om att mäta väldigt låga (eller väldigt höga) andelar, mer känsliga. För att säkerställa att enkäten är tillförlitlig genomför myndigheten en kontroll av datakvaliteten. Detta görs genom en systematisk kontroll där svarande med svarsmönster som kraftigt avviker från det förväntade plockas bort från resultaten. Det kan till exempel handla om att en person genomfört enkäten på orimligt kort tid eller att personen varit inkonsekvent i hur hen svarat på kombinationer av frågor med en mycket hög grad av samvariation. Det är 281 svarande av totalt 5 997 som har plockats bort från enkäten till följd av denna systematiska kontroll.

Undergrupper

För att visa på skillnader och likheter mellan olika grupper av unga, och uppfylla uppdraget att ha ett intersektionellt perspektiv i arbetet, har svarande delats in efter följande faktorer:

- hbtq- eller heterocisperson (hbtq-person eller heterocisperson)⁵
- könsidentitet (ciskille, cistjej, binär transperson eller ickebinär)^{6 7}
- sexuell läggning (heterosexuell, bi-/pansexuell, homosexuell, queer, vill inte definiera, osäker, annan sexuell läggning)⁸

⁴ Via SCB vet vi, med avseende på juridiskt kön, hur många män och kvinnor det finns i populationen. För alla personer i urvalet till ungdomsenkäten finns även uppgift om juridiskt kön. Detta gör det möjligt att vikta resultaten så att de på ett bättre sätt avspeglar populationen, vad gäller just juridiskt kön.

⁵ Myndigheten använder begreppet heterocisperson snarare än ”andra unga” eller liknande för att tydliggöra vilka som utgör de båda grupperna. I gruppen ”heterocispersoner” ingår alltså heterosexuella cispersoner. Indelningen i grupper baseras på vad de svarande själva har uppgett i enkäten.

⁶ I enkäten har unga fått svara på vilket kön de har. Det är dessa svar som ligger till grund för MUCF:s könsuppdelade statistik om inget annat anges. Med ciskillar och cistjejer menas personer som själva identifierar sig som kille respektive tjej och vars juridiska kön och könsidentitet hänger ihop och alltid har hängt ihop. Binära transpersoner avser tjejer och killar som är eller har varit transpersoner. Dessa har grupperats tillsammans då transtjejer och transkillar var för sig blir för små grupper för att redovisa. Ickebinär fanns för första gången med som svarsalternativ 2021.

⁷ I de flesta figurer redovisas resultaten separat för hbtq- respektive heterocispersoner, och även uppdelat efter könsidentitet. Detta medför även en indelning efter sexuell läggning, men inom hbtq-gruppen särskiljs inte mellan olika sexuella läggningar. Därför består gruppen hbtq-ciskillar framför allt av homosexuella och bi-/pansexuella, men även andra sexuella läggningar utom heterosexuell. Detsamma gäller för hbtq-cistjejer. För binära transpersoner, och för ickebinära, är det även möjligt att vara heterosexuell. Detta då de räknas som hbtq-personer på grund av en könsidentitet som inte är cis. Alla heterocispersoner är heterosexuella.

⁸ I ungdomsenkäten fanns svarsalternativet ”queer” med endast på frågan om sexualitet. Det var första gången detta alternativ fanns med, och anledning var uppdraget till MUCF om att bland annat ha ett ”queerperspektiv” i arbetet med denna rapport.

- föräldrars utbildningsnivå (har eller har inte eftergymnasial utbildning)⁹
- bakgrund (utländsk bakgrund eller svensk bakgrund)¹⁰
- funktionsnedsättning (har eller har inte funktionsnedsättning/ar)
- ålder (16–20 eller 21–25 år)
- landsbygdskommun (bor eller bor inte i en landsbygdskommun)¹¹.

I resultatredovisningen presenterar vi först en jämförelse mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner. Därefter presenterar vi eventuella skillnader inom gruppen unga hbtq-personer. Vi har inte undersökt skillnader inom gruppen unga heterocispersoner. När vi har undersökt om det finns skillnader mellan unga hbtq-personer med eller utan funktionsnedsättning har vi alltså inte undersökt om skillnader finns bland unga heterocispersoner.

Resultat för olika undergrupper redovisas enbart om antalet svarande är minst 30 stycken.¹² Resultaten som presenteras i rapporten som visar skillnader mellan grupper och/eller över tid diskuteras i rapportens löptext enbart om skillnaderna är statistiskt signifikanta på 95-procentsnivå. I rapportens figurer och tabeller redovisas dock skillnader som inte alltid är statistiskt säkerställda. Det innebär att de skillnader som framgår av en figur inte per automatik är statistiskt säkerställda.

Myndigheten redovisar genomgående enkätresultaten uppdelat på kön. I ungdomsenkäten får unga själva definiera sin könsidentitet och det är denna som används för att till exempel göra jämförelser mellan tjejer och killar, om inget annat anges. Binära transpersoner är tjejer eller killar, men för att kunna särskilt belysa personer med transerfarenhet har myndigheten valt att gruppera dessa som just ”binära transpersoner”. Det finns frågor där binära transpersoner skiljer sig från cispersoner och ickebinära i hur de svarat på enkäten.

Det totala antalet svarande på den nationella ungdomsenkäten fördelade sig på det sätt som synliggörs av tabellen nedan, med avseende på sexuell läggning, kön, könsidentitet och könsuttryck. När hela hbtq-gruppen redogörs för samlat ingår grupperna ”osäker/vet inte” och ”vill inte definiera”, i likhet med tidigare studier från MUCF¹³.

Enkäten besvarades av personer med följande könsidentitet och sexuell läggning (se tabellen nedan).

⁹Det räcker att minst en förälder har eftergymnasial utbildning för att de ska räknas in i kategorin med eftergymnasial utbildning.

¹⁰Med svensk bakgrund avses personer födda i Sverige med minst en inrikes född förälder. Med utländsk bakgrund avses personer som är utrikes födda eller som är inrikes födda med två utrikes födda föräldrar.

¹¹Landsbygdskommuner är kommuner där minst halva befolkningen bor i rurala områden (områden med en liten befolkning spridd över ett stort område). Definitionen följer Tillväxtverkets indelning.

¹²Statistik brukar generellt inte redovisas för allt för små grupper då det finns en risk för missvisande resultat, det kan dessutom vara problematiskt sett till anonymiteten för dem som svarar. Resultat från ungdomsenkäten redovisas historiskt endast för grupper bestående av minst 30 personer.

¹³I den senaste större kartläggningen av unga hbtq-personers levnadsvillkor rapporten ”Hon, hen, han” som släpptes av MUCF (då Ungdomsstyrelsen) 2010 framgår av enkätsvaren att unga personer som är osäkra på sin könsidentitet, eller sexuella läggning, snarare liknar hbtq-gruppen än heterocis-gruppen i sina svar. Detta är anledningen till att de inkluderas i hbtq-gruppen.

Tabell 1.1. Nationella ungdomsenkäten, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning.

	Ciskillar	Cistjejer	Binära transpersoner	Ickebinära	Totalt
Homosexuella	32	39	5	12	88
Bi-/pansexuella	57	303	17	20	397
Heterosexuella	2 132	2 346	21	5	4 504
Queer	5	22	4	11	42
Annan sexuell läggning	14	11	3	6	34
Osäker/vet inte	28	125	6	5	164
Vill inte definiera	21	68	4	5	98
Totalt	2 289	2 914	60	64	5 327

EU LGBTI Survey II

EU:s byrå för grundläggande rättigheter, European Union Fundamental Rights Agency, FRA, har undersökt levnadsvillkoren för hbtq-/hbtqi-personer i Europa vid två tillfällen, 2012 och 2019. Undersökningens resultat är tänkt att utgöra underlag för beslutsfattare att vidta riktade åtgärder för att säkerställa hbtqi-personers grundläggande rättigheter runt om i EU. När FRA genomförde undersökningen 2019 inkluderades även intersexpersoner och unga mellan 15 och 17 år. Förutom EU:s dåvarande 28 länder deltog även kandidatländerna Nordmakedonien och Serbien. Totalt svarade 139 799 personer på frågorna.

Till skillnad från MUCF:s nationella enkät så består urvalet inte av ett slumpmässigt urval. Nackdelen med detta är att resultatet inte på samma sätt kan sägas vara representativt för hela populationen (unga hbtqi-personer). Det finns dock även fördelar. Den största fördelen är att det går att nå fler hbtqi-personer än vad som hade varit möjligt i ett slumpmässigt urval. En annan fördel är att då undersökningen riktar sig specifikt till hbtqi-gruppen så går det även att ställa frågor som är relevanta för denna grupp men som kanske inte hade varit lika relevanta för heterocispersoner (till exempel frågor som handlar om att dölja sin sexuella läggning eller att ”komma ut” som hbtqi-person).

Undersökningen marknadsfördes bland annat i tidningar, sociala medier och via internetannonsering. De som såg informationen och ville delta i undersökningen hade möjlighet att göra så, ett så kallat självrekryterat urval. En majoritet bland de som svarade (62 procent) hade sett undersökningen på sociala medier.

När självrekrytering används finns det alltid risker att urvalet (de som svarar på undersökningen) avviker från populationen genom att i högre, eller mindre, utsträckning ha vissa egenskaper, attityder, åsikter och så vidare. Genom att motsvarande undersökning genomförts tidigare, tillsammans med uppskattningar om olika identiteter inom hbtqi-gruppen med stöd i tidigare forskning, visste man till exempel i fallet med EU LGBTI Survey II att homosexuella män tenderade att bli överrepresenterade. För att kompensera för sådana skillnader har viktning använts där respondenternas svar har viktats upp, eller ner, för att sammansättningen ska spegla hbtqi-gruppen så väl som möjligt vad gäller sexuell läggning, kön, könsuttryck och könsidentitet. I viktningen har även hänsyn tagits till det faktum att personer som är aktiva inom olika hbtqi-

organisationer svarar i högre utsträckning än andra hbtqi-personer. När MUCF har analyserat svaren har vi använt oss av dessa vikter.¹⁴

För denna rapport har MUCF endast analyserat de svenska svaren i enkäten för personer 15–29 år. Enkäten besvarades av personer med följande könsidentitet och sexuell läggning (se tabellen nedan).

Tabell 1.2. Svarande EU LGBTI II fördelat på kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning (Sverige, 15–29 år).

	Ciskillar	Cistjejer	Binära transpersoner	Ickebinära	Totalt
Homosexuella	288	139	71	27	525
Bisexuella	85	151	93	53	382
Heterosexuella			12	3	15
Annan sexuell läggning			27	57	84
Totalt	373	290	203	140	1 006

Som framgår av Tabell 1.1 och Tabell 1.2 är det framför allt en skillnad i andelen hbtq-cistjejer. I nationella ungdomsenkäten utgör dessa 69 procent av hbtq-gruppen medan motsvarande andel för EU LGBTI Survey II är 29 procent.

Till skillnad från nationella ungdomsenkäten och nationella folkhälsoenkäten innehöll EU LGBTI Survey II även en fråga om intersexvariation. Det var 83 personer med intersexvariation som svarade på enkäten. De har olika könsidentiteter och sexuella läggningar och ingår i tabellen ovan. Resultat för intersexpersoner redovisas ibland separat.

Liksom i redovisningen av den nationella ungdomsenkäten redovisas figurer genomgående uppdelat efter kön. Andra skillnader mellan svarande redovisas i huvudsak i text.

Nationella folkhälsoenkäten

I denna rapport redovisas även några resultat från den nationella folkhälsoenkäten ("Hälsa på lika villkor") från 2020. Enkäten genomförs av Folkhälsomyndigheten och är en representativ undersökning med ett slumpmässigt urval. MUCF har analyserat svaren från unga 16–25 år. Totalt svarade 1 439 unga på enkäten. På grund av relativt få svar i enkäten går det inte att göra några jämförelser inom hbtq-gruppen. Därför redovisas endast skillnader mellan hbtq-personer och heterocispersoner.

Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen

I MUCF:s nationella ungdomsenkät saknas bakgrundsfrågor som gör det möjligt att identifiera unga intersexpersoner. Det finns heller inte möjlighet genom andra enkätundersökningar, såsom nationella folkhälsoenkäten. I EU LGBTI Survey II inkluderas intersexpersoner. Men eftersom undersökningen

¹⁴ För en utförlig beskrivning av undersökningens metod, se den tekniska rapporten som finns att ladda ner från <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/long-way-go-lgbti-equality-technical-report>

är särskilt riktad till hbtqi-personer och frågorna fokuserar på hbtqi-personers utsatthet saknas förutsättningar för att undersöka om unga intersexpersoners levnadsvillkor skiljer sig från den unga befolkningen i övrigt.

Barnombudsmannen (BO) genomförde 2020 en enkätundersökning riktad till barn och unga med någon intersexvariation för att undersöka deras levnadsvillkor. Det var dock enbart åtta barn och unga som svarade på enkäten. I MUCF:s dialog med BO, sjukvården och civilsamhällesorganisationer framkom att det kunde finnas möjlighet att nå ut till fler unga intersexpersoner genom att genomföra vissa förändringar i enkätens utformning. Exempelvis framkom att begreppet intersexperson var ett hinder för att nå delar av målgruppen. MUCF valde därför att genomföra en ny enkätundersökning där beskrivningen ”unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen” användes i stället för unga intersexpersoner. Enkäten innehöll flera frågor som utarbetats av BO och ett urval frågor från den nationella ungdomsenkäten. Syftet var att kombinera frågor som särskilt rör intersexpersoners levnadsvillkor, som erfarenheter av specialiserad vård, och frågor som rör ungas levnadsvillkor i allmänhet. I dialogen framkom också att ett utökat ålderstak på upp till 30 år skulle leda till fler svarande, varför MUCF valde att rikta enkäten till unga upp till 30 år.

Enkäten spreds i olika kanaler, dels genom de specialiserade sjukvårdsteam som arbetar med personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen, dels genom civilsamhällesorganisationerna Kleinfelternätverket, Svenska Turnerförbundet och Intersex Sverige.

Totalt svarade 30 personer på enkäten under 2021. En av dessa avslutade inte enkäten och en annan var för ung för att delta, deras svar inkluderades därför inte i analysen. En person som var 31 eller 32 år hade också svarat på enkäten. Detta svar inkluderades eftersom personens ålder var nära den övre åldersgränsen och det inte fanns etiska hinder att inkludera personen. Antalet svarande som inkluderats i analysen är därför 28 personer. På vissa frågor är det totala antalet svar 27, eftersom en deltagare valde att inte svara på vissa frågor i enkäten.

Möjligheterna att dra slutsatser utifrån enkätsvaren är mycket begränsad eftersom enkäten inte skickats till ett slumpmässigt urval individer och antalet svarande är få. Slutsatser och jämförelser måste därför tolkas med stor försiktighet. Det finns samtidigt mycket begränsade möjligheter att i dagsläget ta fram mer tillförlitlig kunskap om unga intersexpersoners levnadsvillkor, därför har MUCF valt att kommentera områden där de svarande har likheter med eller skiljer sig mycket från hur unga svarat i den nationella ungdomsenkäten. I de fall svarande skiljer sig från unga generellt ska detta dock inte tolkas som att unga intersexpersoner generellt skiljer sig från andra unga på dessa områden. Snarare bör det ses som en indikation på att området kan vara särskilt relevant att ta fram mer kunskap om.

Intervjuer och berättelser

Den kvalitativa analysen bygger i huvudsak på intervjuer med unga och berättelser som unga har skickat anonymt till MUCF genom den ovan nämnda hemsidan. Totalt deltog 52 personer i intervjustudien, varav några deltog i gruppintervjuer och andra deltog i individuella intervjuer. Utöver intervjuerna har 67 unga skickat in anonyma berättelser om sina erfarenheter av att vara ung

och hbtqi-person i Sverige. För uppdraget att kartlägga unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök genomfördes också intervjuer med stödverksamheter.

Intervjupersonerna rekryterades genom hemsidan hbtqi.mucf.se där unga kunde anmäla intresse att delta i studien eller dela sin berättelse anonymt. Den svenska versionen av hemsidan publicerades i mitten av mars 2021 och den engelska versionen i maj 2021. Hemsidan spreds genom myndighetens informationskanaler, genom reklam i appen Grindr och genom organisationer och verksamheter som möter unga hbtqi-personer, inklusive MUCF:s nätverk för fritidsverksamheter för unga hbtq-personer. Hemsidan innehöll även en beskrivning av myndighetens två uppdrag och exempel på vad ”omvändelse-terapi”, som myndigheten fortfarande kallade det när sidan publicerades, kan innebära. På hemsidan tydliggjordes även att målgruppen för uppdraget var unga 13–25 år¹⁵.

158 unga personer anmälde intresse att delta i intervjustudien. MUCF gjorde ett urval av intervjupersoner för att berättelserna skulle representera personer med olika kön, sexuell läggning, funktionsvariation, ålder och födelse-land samt unga boende i stora städer, i mindre städer och på landsbygd. På grund av svårigheter att nå individer med erfarenhet av så kallad omvändelse-terapi och/eller migrationserfarenhet, bisexuella män och intersexpersoner har även några personer i 30-årsåldern intervjuats. Totalt intervjuades 52 unga varav 42 om sina levnadsvillkor i allmänhet och 10 personer om erfarenhet av omvändelse-försök. En av de 10 som intervjuades om sina erfarenheter av omvändelseförsök valde att avbryta sitt deltagande och inkluderas därför inte i rapporten.

I citat från intervjuerna och berättelserna har MUCF tagit bort information som skulle kunna identifiera individerna, såsom namn på orter, organisationer, fritidsverksamheter, arbetsplats, skola och liknande. MUCF har genomgående utgått från hur de unga beskrivit sig själva. Har den unga valt att inte tydligt definiera kön eller sexuell läggning i samband med intervjun har myndigheten inte krävt att den ska göra det. MUCF brukar använda kille/tjej om unga personer och kvinna/man om personer över 25 år. Eftersom MUCF här utgår från det begrepp den unga har använt om sig själv, används begreppen kille/tjej respektive kvinna/man här inte av deltagarens ålder utan av vilket begrepp den unga själv har använt. Fördelningen av intervjupersonernas könsidentitet var jämn mellan tjejer/kvinnor, killar/män och ickebinära. Därutöver fanns personer som var osäkra på sin könsidentitet eller inte beskrev hur de identifierade sig gällande kön. De flesta som inte närmare beskrev hur de identifierade sig var unga asylsökande eller unga som utsatts för omvändelseförsök. Några transpersoner beskrev att huruvida de definierat sig som ickebinär eller binär förändrats över tid.

¹⁵ För att unga under 15 år ska kunna delta i en intervjustudie med MUCF använder myndigheten sig av tillståndsblanketter som vårdnadshavare behöver fylla i. Eftersom ingen i den åldersgruppen valde att delta i en intervju har inget sådant tillstånd krävts för någon av intervjuerna.

Tabell 1.3. Intervjupersonerna fördelat på könsidentitet.

	Tjej/kvinna	Kille/man	Ickebinär	Annan	Osäker	Ej beskrivit
Antal	12	13	12	2	4	8

Av intervjupersonerna var det 21 som beskrev sig som cispersoner¹⁶ och 19 som transpersoner. Sex personer var binära transpersoner. Fyra personer var osäkra på om de var cispersoner eller transpersoner. I sju av intervjuerna gav intervjupersonerna inte uttryck för om de var cis- eller transpersoner. Även i detta fall är det i huvudsak i intervjuer med unga asylsökande och unga som utsatts för omvändelseförsök som personerna inte närmare beskrivit hur de identifierar sig.

Tabell 1.4. Intervjupersonerna fördelat på sexuell läggning.

	Homosexuell	Bi-/pansexuell	Queer	Annat	Ej beskrivit
Antal	13	10	5	3	21

Det är ungefär lika många som beskrivit sin sexuella läggning som homosexuell/ lesbisk/gay respektive bi- eller pansexuell. 21 personer beskrev inte närmare hur de definierar sin sexuella läggning, de flesta av dem var transpersoner. Det var även flera asylsökande och personer som genomgått en asylprocess som inte definierade sin sexuella läggning. Några personer beskrev sig själva som queer, ibland enbart kopplat till sin sexuella läggning och ibland som ett mer övergripande begrepp som också rör könsidentitet. Tre personer definierade sig på annat sätt, exempelvis asexuell och aromantisk. Ingen beskrev sig som osäker på sin sexuella läggning, däremot beskrev flera att de förändrat hur de beskriver sin sexuella läggning över tid.

Bland de unga som skickade in anonyma berättelser var det fler tjejer/ kvinnor än killar/män och ickebinära. En tredjedel uppgav inte vilket kön de hade. Fyra personer uppgav att de var osäkra, en person ville inte definiera sitt kön och två personer beskrev sin könsidentitet som queer eller genderfluid. De flesta uppgav inte om de var trans- eller cispersoner. Sex personer beskrev sig som transpersoner och nio som cispersoner.

Tabell 1.5. Anonyma skrivna berättelser fördelat på könsidentitet.

	Tjej/kvinna	Kille/man	Ickebinär	Annan köns-identitet	Vill inte definiera	Osäker	Okänt
Antal	22	10	6	2	1	4	22

De flesta av dem som skickade in anonyma berättelser identifierade sig som bi- eller pansexuella (25 personer). Elva personer beskrev sig som homosexuell, lesbisk eller böj. Sju personer beskrev att de hade en annan sexuell läggning, såsom asexuell, queer eller omnisexuell¹⁷. I några fall har personen använt flera olika begrepp för att beskriva sin sexuella läggning, dessa har räknats med i samtliga relevanta kategorier i tabellen. Det totala antalet i tabellen är därför högre än det totala antalet berättelser. Tre skrev att de var osäkra på sin sexuella

¹⁶Antingen beskrev intervjupersonen sig som cisperson eller gav uttryck för att inte vara transperson.

¹⁷Omnisexuell är en person som blir kär i eller attraherad av människor av alla kön.

läggning och två att de inte ville definiera sin sexuella läggning. 17 personer uppgav inte sin sexuella läggning, det rör sig dels om personer som gav uttryck för att ha en annan sexuell läggning än heterosexuell men inte närmare definierade denna och dels om transpersoner som valt att berätta om sin erfarenhet som transperson utan att nämna den sexuella läggningen.

Tabell 1.6. Anonyma skrivna berättelser fördelat på sexuell läggning.

	Homosexuell	Bi-/pansexuell	Annan sexuell läggning	Osäker	Vill inte definiera	Okänt
Antal	11	25	7	3	2	17

Betydligt fler unga under 20 år valde att skicka in anonyma berättelser än att delta i intervjustudien. Det var även flera unga i högstadietiden som skickade in berättelser. Några personer som var över 25 år skickade in berättelser. I de fall en sådan person tillhört en grupp som varit svår att nå har personen inkluderats i studien, i annat fall har berättelsen inte inkluderats. De som inkluderades var bisexuella män och personer som beskrev erfarenheter av omvändelseförsök. I några fall har personen inte angett sin ålder. I de fallen har myndigheten gjort en bedömning av berättelsens innehåll och om den är tillräckligt relevant.

Intervjuer och berättelser om utsatthet för omvändelseförsök

Inom ramen för uppdraget att kartlägga unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök har MUCF intervjuat tio unga hbtq-personer och tagit del av sju anonyma berättelser som skickats in via hemsidan. Tolv personer som anmälde intresse via hemsidan för att delta i en intervju angav att de hade erfarenhet av "omvändelseterapi" eller beskrev erfarenheter som myndigheten bedömde kunde vara omvändelseförsök. MUCF kontaktade alla personer som hade anmält sig, varav sex valde att delta i intervjustudien. MUCF fick även kontakt med två intervjupersoner genom en verksamhet som arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck. En person tog kontakt med MUCF efter att ha hört talas om uppdraget i sociala medier. En intervjuperson kontaktade myndigheten i efterhand för att meddela att personen inte längre ville medverka i studien, MUCF har därför tagit bort personen ur studien. Informanternas ålder presenteras i rapporten inom ett åldersspann, av anonymitetsskäl. I övrigt presenteras informanterna med de uppgifter de själva angett. Som komplement till intervjuerna med och berättelserna av unga med egna erfarenheter har myndigheten genomfört intervjuer med stödverksamheter som möter unga med dessa erfarenheter. Totalt skickade sju unga in anonyma berättelser om sina erfarenheter av direkta och indirekta påtryckningar att förändra sin sexuella läggning, sin könsidentitet eller sitt könsuttryck i Sverige.

MUCF har också under arbetet med rapporten kontaktats av några transpersoner och en förälder till en ung transperson som beskriver upplevelser de haft inom den svenska vården som omvändelseförsök, i och med att de eller deras barn nekats tillgång till könsbekräftande vård av vårdpersonal inom allmänpsykiatri eller primärvården.¹⁸ De flesta av dessa kontakter har dock

¹⁸ Även i resultaten från den nationella ungdomsenkäten finns några svar som ger uttryck för liknande erfarenheter, dessa är också inkluderade i kapitlet om hälsa.

inte resulterat i några intervjuer och MUCF har bara intervjuat en person som uttryckt sina erfarenheter av vård i termer av omvändelseförsök. Eftersom denna persons erfarenheter tematiskt har större likheter med resultat som presenteras i kapitlet om hälsa, där flera unga transpersoner i mer allmänna ordalag beskriver sina erfarenheter av bristande tillgång till vård, är denna intervju inkluderad där.

Samverkan och dialog

I arbetet med att kartlägga unga hbtqi-personers levnadsvillkor har MUCF samverkat med framför allt de andra hbtqi-strategiska myndigheterna.¹⁹ MUCF kontaktade också flera hbtqi-organisationer som har kunskap om, möter och organiserar unga hbtqi-personer. Tidigt i processen handlade dialogen om att fånga upp olika perspektiv på unga hbtqi-personers levnadsvillkor samt att få hjälp att rekrytera informanter. Senare i processen har dialogen berört vilka insatser samhället kan genomföra för att påverka levnadsvillkoren i positiv riktning.

Dialogen rörande omvändelseförsök har förts på liknande sätt, men med delvis andra aktörer. Tidigt i processen kontaktades flera aktörer som myndigheten hade anledning att tro skulle kunna bidra med resonemang om eller erfarenheter av hur omvändelseförsök kan ta sig uttryck. Det rörde sig framför allt om de myndigheter som nämndes i regeringsbeslutet om uppdraget²⁰; några riksdagsledamöter som motionerat och skrivit debattartiklar rörande omvändelseförsök; och olika stödorganisationer, dels med inriktning på stöd till utsatta hbtq-personer, dels med fokus på arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. Förutom kunskap om hur omvändelseförsök kan ta sig uttryck fick myndigheten genom dessa kontakter också hjälp att nå utsatta ungdomar som skulle kunna medverka i intervjuer. De aktörer som myndigheten kontaktade bidrog med olika exempel på omvändelseförsök. Kunskapen dessa kontakter gav användes i utformningen av frågor i 2021 års nationella ungdomsenkät, och i formuleringar på den hemsida som myndigheten tog fram för att nå hbtq-ungdomar som ville bli intervjuade eller själva skriva sin berättelse på hemsidan.

Som komplement till de berättelser myndigheten tog del av direkt från de utsatta ungdomarna genomfördes intervjuer med några av stödverksamheterna för att ta del av iakttagelser de gjort i sitt arbete.

Läsanvisningar

Rapporten innehåller sammanlagt 12 kapitel. I sex av kapitlen redovisas MUCF:s kartläggning av olika områden av unga hbtqi-personers levnadsvillkor:

I kapitel 2 beskrivs unga hbtqi-personers fysiska och psykiska hälsa samt levnadsvanor.

I kapitel 3 beskrivs unga hbtqi-personers förutsättningar att **utbilda sig**.

¹⁹ De hbtqi-strategiska myndigheterna, förutom MUCF, är Barnombudsmannen, Diskrimineringsombudsmannen, Folkhälsomyndigheten, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket, Myndigheten för familjerätt och föräldrastöd, Polismyndigheten, Socialstyrelsen, Statens kulturråd, Statens skolverk.

²⁰ Länsstyrelsen i Östergötland och kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck, Jämställdhetsmyndigheten, Socialstyrelsen och Barnafriid vid Linköpings universitet.

I kapitel 4 beskrivs unga hbtqi-personers villkor i **arbetslivet** samt deras ekonomiska situation och bostadssituation.

I kapitel 5 beskrivs förutsättningarna för unga hbtqi-personer att leva det liv de vill leva på sin **fritid**.

I kapitel 6 beskrivs attityder till hbtqi-personer och hbtqi-personers **utsatthet** för brott och andra kränkningar.

I kapitel 7 beskrivs unga hbtq-personers utsatthet för **omvändelseförsök**.

Dessa kapitel har en gemensam struktur. De börjar med en sammanfattning av kapitlens resultat. Därefter, i tur och ordning, en presentation av befintlig kunskap, resultat från enkäter, resultat från intervjuer och berättelser.

Utöver MUCF:s egen kartläggning har forskare anlåtats för att belysa tre områden där det bedömdes som angeläget med aktuell och fördjupad kunskap. Det handlar om följande områden:

I ett kapitel beskrivs hur unga transpersoners levnadsvillkor påverkar deras **psykiska hälsa**. Författare: Ida Linander och Maria Wiklund.

I ett kapitel beskrivs **transpersoners** situation i skolan. Författare: Irina Schmitt.

I ett kapitel beskrivs **minoritetsstress** och hur det påverkar unga hbtq-personer. Författare: Tove Lundberg, Anna Malmquist och Matilda Wurm.

Rapporten avslutas med två övergripande kapitel:

I kapitel 8 sammanfattas och diskuteras rapportens innehåll.

I kapitel 9 lägger myndigheten fram ett antal förslag och bedömningar till regeringen.

Love who
you are

Hälsa och levnadsvanor

2

Hälso- och sjukvårdslagen

Hälso- och sjukvårdslagen (SFS 2017:30) anger att målet för hälso- och sjukvården är "en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen". Lagen tydliggör att det innefattar bland annat respekt för människors lika värde och främjandet av patientens självbestämmande, och ska tillgodose patientens behov av trygghet, kontinuitet och säkerhet. I lagen står det även att vården ska "främja goda kontakter mellan patienten och hälso- och sjukvårdspersonalen" och att verksamheterna ständigt ska utvecklas löpande och systematiskt gällande kvaliteten. Även barnkonventionen, som är integrerad i svensk lag, klargör barnets rätt till hälsa, sjukvård och rehabilitering (artikel 24) och barnets rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet (artikel 12).

Hälsa är en viktig del i det ungdomspolitiska målet. I den ungdomspolitiska skrivelsen konstaterar regeringen bland annat att en "god hälsa utgör en grundförutsättning för att uppnå målet att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen" (Skr. 2020/21:105, s. 25). Målsättningen omfattar fysisk, psykisk, sexuell och reproduktiv hälsa och levnadsvanor. Skrivelsen pekar särskilt på behovet av att förbättra den psykiska hälsan bland unga. Skrivelsen lyfter ett antal skillnader på hälsoområdet mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner, till exempel skillnaderna i självs kattad hälsa, psykisk hälsa och risken för suicid. Skrivelsen lyfter också fram kopplingen mellan hälsa och en ökad utsatthet för diskriminering, kränkningar och våld (Skr. 2020/21:105).

Sammanfattning av kapitlets resultat

Sammanfattningsvis kan konstateras att unga hbtq-personers självs kattade psykiska och fysiska hälsa är sämre än unga heterocispersoners självs kattade hälsa. Detta gäller på samtliga områden som undersökts i MUCF:s nationella ungdomsenkät, EU:s byrå för grundläggande rättigheter EU LGBTI Survey II och i Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät. I de intervjuer som MUCF genomfört under arbetet med rapporten ges exempel på att både familj, vänner, omgivningen och samhället kan ha en negativ påverkan på unga hbtqi-personers hälsa genom negativa attityder och kränkningar. För unga hbtqi-personer med stödjande familj och vänner fyller dessa i stället ofta en viktig funktion för de ungas välmående. Medan det finns positiva exempel är det tydligt att flera unga hbtqi-personer upplever utmaningar med hälso- och sjukvården. Det gäller såväl bristande kunskap och bemötande inom primär-

vården och allmänna sjukvården som bristande tillgång till specialiserad vård, såsom könsbekräftande vård och vård för personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen. Dåligt bemötande och bristande tillgång till vård har också lett till negativa konsekvenser för individen, såsom ökad utsatthet, försämrad hälsa eller att individen undviker att söka vård.

Sammanfattning av resultat från enkäter om unga hbtqi-personers hälsa och levnadsvillkor

Resultaten från den nationella ungdomsenkäten och den nationella folkhälsoenkäten visar, i linje med tidigare kunskap, att unga hbtq-personer har en sämre hälsa än unga heterocispersoner. Detta gäller både fysisk och psykisk hälsa men skillnaden är störst vad gäller psykisk hälsa. Bland unga hbtq-personer är det en klar minoritet som anser sig ha en bra psykisk hälsa eller som är nöjda med densamma.

Resultaten visar att ciskillar har en bättre psykisk hälsa i jämförelse med cistjejer, i linje med tidigare kunskap om psykisk hälsa bland unga. Resultaten från ungdomsenkäten visar att detta även gäller inom hbtq-gruppen, mer specifikt för hbq-ciskillar i jämförelse med hbq-cistjejer och ickebinära.

När det gäller allvarlig psykisk ohälsa visar resultaten även att det är vanligare med diagnostiserad depression, självmordstankar och självmordsförsök bland unga hbtq-personer i jämförelse med unga heterocispersoner. Ungefär var femte ung hbtq-person har någon gång övervägt att ta sitt liv och självmordstankar är ungefär fyra gånger så vanligt bland unga hbtq-personer som bland unga heterocispersoner. Det är relativt vanligt att unga hbtqi-personer har erfarenhet av utmaningar i kontakt med vården. Särskilt vanligt är det bland binära transpersoner och intersexpersoner, medan en lägre andel hbq-ciskillar har mött utmaningar i kontakt med vården.

Det är mindre vanligt bland unga hbtq-personer att känna sig nöjd med sitt liv i sin helhet och att se positivt på framtiden i jämförelse med unga heterocispersoner. Vad gäller dessa frågor har utvecklingen bland unga hbtq-personer varit negativ sedan 2012 och skillnaderna mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner har ökat. Detta gäller framför allt andelen som är nöjda med livet i sin helhet, där utvecklingen bland unga hbtq-personer visat en stadigt nedåtgående trend i de nationella ungdomsenkäter som MUCF genomfört sedan 2012.

När det handlar om olika riskfaktorer för psykisk och fysisk ohälsa visar resultaten inte på någon skillnad mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner vad gäller alkoholkonsumtion. Tidigare har unga homo- och bisexuella tjejer i högre utsträckning varit riskkonsumenter av alkohol jämfört med heterosexuella tjejer (Folkhälsomyndigheten, 2014). Däremot är användning av olika droger, till exempel cannabis men även andra droger, vanligare bland unga hbtq-personer än bland unga heterocispersoner.

Faktorer som kan bidra till en god psykisk hälsa är goda relationer med familj, kompisar och även goda romantiska relationer. Resultaten visar att unga hbtq-personer över lag är mindre nöjda med dessa relationer jämfört med unga heterocispersoner. Det är också en lägre andel unga hbtq-personer som känner sig inkluderade i sin familj jämfört med unga heterocispersoner.

När det handlar om djupare relationer och att ha någon att kunna dela sina innersta känslor med är detta relativt ovanligt bland unga, men vanligare bland unga hbtq-personer jämfört med unga heterocispersoner.

Resultaten visar avslutningsvis även att unga hbtq-personer är mer benägna att söka råd och stöd från andra vuxna än familjen gällande sin hälsa. Det gäller både bland unga hbtq-personer med en bra och mindre bra hälsa. Med tanke på att gruppen som helhet på många sätt har en sämre hälsa jämfört med unga heterocispersoner är en högre benägenhet att söka råd och stöd mycket positivt. Att unga söker stöd utanför familjen skulle samtidigt kunna bero på att unga hbtq-personer i lägre utsträckning känner sig inkluderade i den egna familjen.

Sammanfattning av intervjuer och berättelser om unga hbtqi-personers hälsa och levnadsvillkor

I intervjuer med unga hbtqi-personer framgår att de flesta har erfarenhet av psykisk ohälsa och att flera beskriver sin psykiska hälsa som sämre än den fysiska hälsan.

För flera av de unga hbtqi-personerna är vännerna, föräldrarna och ibland syskonen viktiga för deras välmående. Goda och accepterande relationer beskriver de på olika sätt som betydelsefulla. Omvänt är det tydligt att avsaknaden av acceptans och stödjande nära relationer med familj och vänner påverkar de unga negativt. Även avsaknad av acceptans och stöd från samhället i ett bredare perspektiv beskriver framför allt transpersoner som något som påverkar deras psykiska hälsa negativt.

Av de ungas berättelser framgår att den psykiska ohälsan kan hänga samman med både hbtqi-specifika aspekter och andra faktorer. Flera unga beskriver exempelvis att utsatthet för fördomar och oförståelse från familj, vänner och omgivningen får dem att må dåligt. Unga transpersoner beskriver erfarenhet av könsdysfori i kombination med svårtillgänglig vård och unga hbtqi-personer med migrationserfarenhet beskriver ptsd (posttraumatiskt stressyndrom) och annan psykisk ohälsa som är kopplad till utsatthet som hbtqi-person framför allt i andra länder. Unga hbtqi-personer beskriver även annan psykisk ohälsa som är kopplad till funktionsnedsättning eller inte tydligt kan kopplas till faktorer som hänger samman med att vara hbtqi-person.

I intervjuerna med unga hbtqi-personer framkommer två övergripande utmaningar inom hälso- och sjukvården. Dels bristande bemötande från vårdpersonal, dels brister i tillgången till hälso- och sjukvård.

Erfarenheterna av bemötande inom vården är blandade hos intervju-personerna. Det finns positiva exempel på att vårdgivare haft ett öppet och förutsättningslöst bemötande eller snabbt anpassat sig när det framkommit att den unga är hbtqi-person. Samtidigt beskriver flera unga brister i bemötandet. Det kan handla om att vårdgivaren utgår från att personen är heterosexuell eller cisperson, men också ett direkt fördomsfullt bemötande och ifrågasättande av personen. Det finns exempel på att det fått negativa konsekvenser för individen, såsom att den unga valt att avsluta vård eller samtalsstöd eller att den unga undviker att ta del av vård och stöd.

Flera lyfter även att det finns utmaningar med tillgång till vård. Det gäller både allmän vård rörande psykisk hälsa och specialiserad vård gällande könsdysfori. Exempelvis lyfts att det krävs mycket av den enskilda för att få ta del av

vård. För transpersoner i behov av könsbekräftande vård lyfts långa väntetider och bristande kunskap utanför den specialiserade vården. Några unga berättar också att de nekats remiss till utredning och att deras könsidentitet ifrågasatts eller inte respekterats. Flera transpersoner beskriver att konsekvenserna av bristande tillgång till vård bidrar till psykisk ohälsa och att de tvingas söka behandling på andra sätt, exempelvis genom privata vårdgivare utomlands, som den unga betalar själv, eller genom att finansiera delar av vården själv i Sverige. Det finns också exempel på att unga transpersoner använder mediciner utan förskrivning och uppföljning på grund av långa väntetider i vården.

Intersexpersoners psykiska och fysiska hälsa

De intersexpersoner som MUCF intervjuat beskriver utmaningar i vården, exempelvis genom att individen förutsätts må bäst av en behandling som strävar efter att individen ska passa in i normen om två binära kön. Detta har inneburit att en person genomgått icke medicinskt nödvändig operation i mycket ung ålder, en annan har känt sig pressad att genomgå behandling och de unga beskriver bristande information om vilka alternativ som finns. Några av svaren på enkäten till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen tyder på liknande erfarenheter. Samtidigt framkommer också att flera svarande upplever det som påfrestande att inte passa in i normerna för kvinnor respektive män. De unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen som svarat på MUCF:s enkät skattar sin psykiska hälsa lägre än sin fysiska. Medan det inte är möjligt att utifrån enkäten dra slutsatser om hela gruppen unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen, kan det ändå vara relevant att påtala att de svarandes upplevelser av sitt hälsotillstånd har likheter med unga generellt. I enkäten ställdes även frågor om vården. De flesta som svarade var ganska nöjda med vården de fått generellt och kopplat till sitt tillstånd. Samtidigt uppgav en majoritet av de svarande att de inte erbjudits psykosocialt stöd, och ungefär hälften upplevde att de inte haft möjlighet att tycka till om vården under uppväxten.

Kunskap om unga hbtqi-personers hälsa och levnadsvanor

I detta avsnitt presenteras tidigare kunskap om hbtqi-personers psykiska och fysiska hälsa samt levnadsvanor. Även tidigare kunskap om tillgång till, och bemötande i vården, presenteras. En del studier fokuserar enbart på unga, men flertalet undersöker även vuxna över 25 år. Sammantaget visar både internationella och svenska studier på att hbtqi-personer har en sämre psykisk hälsa än befolkningen i övrigt. Det finns även studier som pekar på en sämre fysisk hälsa och högre andel med levnadsvanor som har negativ påverkan på hälsan. Det finns inga representativa studier om intersexpersoner, men de studier som finns tyder på att det finns skillnader, där intersexpersoner har sämre livskvalitet och sämre psykiskt välbefinnande jämfört med hela befolkningen.

Hbtqi-personer har sämre psykisk hälsa än andra

Under senare år har forskning kring hbtq-personers hälsa ökat och det finns i dag relativt många studier om hbtq-personers psykiska hälsa. Forte lät 2018 genomföra en kunskapssammanställning av unga hbtq-personers hälsa och livsvillkor (Bränström, 2018). Kunskapssammanställningen visar, liksom flera andra forskningsammanställningar (Haas m.fl., 2011; Yıldız, 2018; Gorse, 2022), att det finns skillnader mellan hbtq-personers och heterocispersoners psykiska hälsa. Vissa av studierna fokuserar särskilt på unga (Bränström, 2018). Även Nordiska ministerrådet har genomfört en kartläggning av kunskap om unga hbtqi-personer i Norden. Sammanställningen inkluderar studier om unga i de nordiska länderna (Siverskog & Måwe, 2021).

De studier som gjorts på unga visar att unga hbtq-personer har en högre risk för depression och ångest och en mycket högre risk för självmordstankar och självmordsförsök jämfört med unga heterocispersoner. Framför allt under de senaste åren har antalet studier som undersöker förklaringsfaktorer ökat. Flera studier visar på att skillnaderna i psykisk hälsa åtminstone till viss del hänger samman med en ökad otrygghet och utsatthet för till exempel kränkningar, diskriminering och våld (Bränström, 2018; Siverskog & Måwe, 2021).

Flera skillnader i psykisk hälsa inom hbtqi-gruppen

I flera nordiska studier om hbtqi-personers psykiska hälsa, som sammanställts i rapporten av Nordiska ministerrådet, sticker transpersoners ohälsa ut. Några studier pekar också på att bisexuella har sämre psykisk hälsa än homosexuella, är mindre öppna med sin sexuella läggning och i lägre utsträckning har någon vän att prata med. Några studier visar också på att en större andel tjejer har sämre psykisk hälsa jämfört med killar. Det är exempelvis fler tjejer som försökt ta sitt liv. De killar som försökt ta sitt liv har dock i högre utsträckning gjort flera försök. Det finns samtidigt studier som visar på att killar kan ha en högre utsatthet för mobbning och sexuella trakasserier kopplad till deras sexuella läggning (homosexualitet) (Siverskog & Måwe, 2021). En norsk studie visar även på att personer som haft sex med någon av samma kön men inte identifierar sig som homo- eller bisexuell också sticker ut genom sämre psykisk hälsa och självmordstankar jämfört med hetero-, homo- och bisexuella unga (Watson m.fl., 2015).

Några studier pekar också mot att unga hbtq-personer kan vara mer utsatta än äldre hbtq-personer. Folkhälsomyndigheten lyfter i tidigare studier om hbtq-personers hälsa att det finns skillnader mellan äldre och yngre hbtq-personer, där unga har sämre hälsa jämfört med äldre. Exempelvis var andelen unga transpersoner som övervägt att ta sitt liv betydligt högre än andelen bland äldre transpersoner (Folkhälsomyndigheten, 2015). Unga homo- och bisexuella kvinnor uppgav också i högre utsträckning oro och ångslan jämfört med både heterosexuella och äldre homo- och bisexuella kvinnor och män (Folkhälsomyndigheten, 2014).

Barnombudsmannen genomförde 2020 en utredning om unga transpersoner. Utredningen byggde dels på en enkät till barn och unga transpersoner 7–21 år, dels på fokusgrupper med unga transpersoner. I studien framkommer att det fanns en tydlig skillnad i självupplevd hälsa mellan barn upp till 12 år och barn och unga 13–21 år. Den äldre åldersgruppen upplevde sämre hälsa än den

yngre. Hälften av transpersonerna 13–21 år uppgav att de mår dåligt. Det fanns också en skillnad mellan killar och tjejer, där en större andel tjejer än killar mår mycket bra. I Barnombudsmannens studie hade de barn och unga som fick stöd från sin familj signifikant bättre hälsa än de barn och unga som inte upplevde sådant stöd (BO, 2021).

En europeisk studie jämför upplevd hälsa och välmående mellan binära och ickebinära transpersoner som var 16 år eller äldre. I studien fanns en skillnad mellan grupperna, där ickebinära transpersoner upplevde lägre välmående och hälsa jämfört med binära transpersoner. Att vara i behov av könsbekräftande vård²¹ bidrog till sämre hälsa och att vara yngre bidrog till sämre välmående. I studien framkom även ytterligare faktorer som kan ha negativa effekter, såsom lägre utbildning och ekonomisk stress (Burgwal m.fl., 2019).

Begränsad kunskap om intersexpersoners hälsa, men studier pekar på vissa skillnader

Kunskapsläget om intersexpersoner eller personer som har ett tillstånd som påverkar könsutvecklingen är mycket mer begränsat (Siverskog & Måwe, 2021), men det sker en del forskning på området. Bland annat har ett europeiskt forskningsprojekt (dsd-LIFE) som följer 1 040 individer från flera länder publicerat flertalet artiklar om hälsa och livsvillkor. I studierna används begreppet dsd, som är ett samlingsnamn för olika tillstånd som påverkar en individs biologiska könsutveckling (Socialstyrelsen, 2020b) och är vanligt att använda i olika medicinska sammanhang.²²

Studier som genomförts inom projektet tyder på att hälsan hos personer med dsd, eller vissa dsd-diagnoser, i vissa avseenden skiljer sig från jämförelsebefolkningarna. En artikel om livskvalitet visar exempelvis att det inte finns någon skillnad i generell livskvalitet mellan personer med dsd och övriga befolkningen, men att personer med dsd har sämre psykiskt välbefinnande (Bennecke m.fl., 2017). En annan artikel visar att män med dsd i högre utsträckning upplever oro och depression jämfört med befolkningen som helhet (de Vries m.fl., 2019). Ytterligare en studie visar på att individer med dsd har en lägre självskattad självkänsla och kroppsuppfattning (van de Grift m.fl., 2018).

Några av studierna har också undersökt hur diagnos och behandling påverkar individen. Resultaten tyder på att en tidig diagnos, specialiserad uppföljning och nöjdhet med vårdteamen och deras kompetens kan vara viktiga faktorer för en god hälsa hos personer med dsd (Falhammar m.fl., 2018; Thyen m.fl., 2018).

En studie inom forskningsprojektet dsd-LIFE pekar på att fler med vissa dsd-diagnoser ändrar kön²³ jämfört med befolkningen i övrigt, men att

²¹ Detta rör sig om personer som har ett aktuellt vårdbehov vid tiden för studien, de som tidigare haft vård räknas in bland dem som inte är i behov av vård (längre).

²² Begreppet dsd står för **disorders/differences of sex development**. Vissa tycker inte om begreppet dsd eftersom de uppfattar det som medikaliserande och normerande. De menar att begreppets innebörd skapar en förväntan på hur kroppar kan och tillåts se ut och fungera när det gäller kön. I det här avsnittet använder vi begreppet dsd eftersom det är det begrepp forskarna använt i sina studier.

²³ I studien är det inte tydligt om det avser juridiskt kön eller att ta del av könsbekräftande vård eller både och.

skillnaden inte är stor. Studien påtalar också behovet av förståelse inom vården för att inte alla patienter med dsd identifierar sig som man eller kvinna (Kreukels m.fl., 2018).

Studier pekar på att hbtq-personer har sämre fysisk hälsa än andra

Kunskapsläget vad gäller fysisk hälsa har förbättrats under senare år, men det är i dagsläget svårt att dra slutsatser om specifikt unga hbtqi-personer. Både internationella och svenska studier visar på skillnader i fysisk hälsa mellan vuxna hbtq-personer och vuxna heterocispersoner, där hbtq-personer har sämre fysisk hälsa än heterocispersoner. Skillnaderna gäller upplevt hälsotillstånd, funktionsförmåga och förekomsten av olika sjukdomar.

MUCF har i en tidigare undersökning visat på att unga hbtq-personer har lägre självskattad fysisk hälsa och oftare har huvudvärk och sömnsvårigheter jämfört med unga heterocispersoner (MUCF, 2019a). Liknande resultat finns även i Fortes rapport om unga hbtq-personers hälsa (Bränström, 2018). Även en isländsk studie på gymnasieelever visade på liknande skillnader mellan heterosexuella respektive homo- och bisexuella unga. Studien visade också på en koppling mellan det generella hälsotillståndet, trivsel i skolan, utsatthet för mobbning, relation till klasskamrater och känslan av att vara accepterad (Thorsteinsson m.fl., 2017).

Folkhälsomyndighetens rapport om hälsan bland homo- och bisexuella (2014) visar främst på skillnader i fysisk hälsa mellan kvinnor beroende på sexuell läggning. Det var exempelvis vanligare bland homo- och bisexuella kvinnor än bland heterosexuella kvinnor att ha en långvarig sjukdom, och bland bisexuella kvinnor att ha svår värk. Det var även något vanligare bland bisexuella män än bland heterosexuella män att ha en långvarig sjukdom. Folkhälsomyndighetens rapport om transpersoners hälsa (2015) tyder på att andelen transpersoner med svår värk är högre, särskilt bland unga, jämfört med befolkningen i allmänhet.

Internationella studier pekar också på att homo- och bisexuella kvinnor i högre utsträckning har astma (se t.ex. Diamant & Wold, 2003; Heck & Jacobson, 2006). En svensk studie visar att homo- och bisexuella kvinnor och män oftare drabbas av sjukdomar som kan förebyggas jämfört med heterosexuella kvinnor och män. Författarna drar slutsatsen att det troligen finns en ojämn fördelning av skyddande faktorer mellan heterosexuella och homo- och bisexuella (Bränström m.fl., 2016b). Det finns undersökningar som pekar på att det även kan finnas skillnader gällande diabetes, vissa cancerformer och risken för hjärt- och kärlsjukdomar, men fler studier krävs för att kunna dra några säkra slutsatser. Det finns internationella studier som pekar på att det kan finnas ökad risk för övervikt bland homo- och bisexuella kvinnor. Det finns även studier som pekar på att det kan finnas en ökad risk för ätstörningar bland transpersoner (Bränström, 2018).

Både internationella och svenska studier visar på en ökad risk för hivinfektion bland homo- och bisexuella män, och män som har sex med män (se t.ex.

Bränström & Pachankis, 2018; Cochran & Mays, 2007).²⁴ De flesta studier som undersöker risken för hivinfektion har fokuserat på sexuella praktiker, eftersom det är en viktig förklaringsfaktor (analsex innebär ökad risk för hivinfektion, och det är den vanligaste smittvägen för män som har sex med män) (Bränström, 2018). En svensk studie som undersökt risk för hivinfektion visar på att psykosociala faktorer, såsom depression, självmordsförsök, våldutsatthet och riskbruk hänger samman med förekomsten av hiv för homosexuella män, men inte för bi- och heterosexuella män. Studien visar även att förekomsten av hiv är betydligt högre bland homosexuella män jämfört med både bisexuella och heterosexuella män (Bränström & Pachankis, 2018).

Studier pekar på vissa skillnader i levnadsvanor som kan påverka hälsan

Flera internationella och svenska studier pekar mot att det finns vissa skillnader mellan heterocispersoners och hbtq-personers levnadsvanor som kan påverka hälsan. De flesta studier av det här slaget pekar på att hbtq-personer konsumerar alkohol, droger och tobak i högre utsträckning än heterocispersoner. Bland annat har Folkhälsomyndigheten visat på sådana skillnader bland unga kopplat till deras sexuella läggning (Folkhälsomyndigheten, 2014). Ett par nordiska studier visar på högre användning av alkohol, tobak och droger bland både transpersoner och homo- och bisexuella (Siverskog & Måwe, 2021).

En svensk studie har undersökt bruk av alkohol, cannabis och tobaksrökning bland sexuella minoriteter i alla åldrar. Studien bygger på den nationella folkhälsoenkäten och resultatet visar på en förhöjd förekomst av riskbruk av alkohol, användning av cannabis, och rökning bland sexuella minoriteter jämfört med heterosexuella. Den högre användningen och riskbruket var oftare kopplat till psykisk ohälsa bland sexuella minoriteter jämfört med heterosexuella, framför allt bland homosexuella män och bisexuella kvinnor. Studien visade också att diskriminering, utsatthet och social isolering delvis kan förklara dessa skillnader mellan sexuella minoriteter och heterosexuella (Bränström & Pachankis, 2018).

Vad gäller fysisk aktivitet finns det enligt Fortes rapport om kunskapsläget om hälsan bland unga hbtq-personer inget som pekar på att aktiviteten skulle vara lägre bland homo- och bisexuella än bland heterosexuella (Bränström, 2018). I Folkhälsomyndighetens studie (2014) framkommer dock att det är vanligare att unga homo- och bisexuella kvinnor har en stillasittande fritid jämfört med heterosexuella kvinnor. Folkhälsomyndighetens studie om transpersoners hälsa (2015) tyder på att det också är vanligare att transpersoner har en stillasittande fritid jämfört med andra. Det framkommer också av rapporten att transerfarenheten är en delförklaring till att man inte tränar, eller tränar mindre än man skulle vilja.

I Folkhälsomyndighetens studie framkommer även att över en tredjedel av transpersonerna hade ett problematiskt förhållande till mat, och att det var vanligare bland yngre transpersoner (Folkhälsomyndigheten, 2015).

²⁴ Män som har sex med män är en ofta använd term i till exempel hiv-preventionssammanhang, eftersom den fokuserar på praktiken och inte identiteten. Det finns män som har sex med män som inte identifierar sig som homo-, bi- eller pansexuella, eller queer.

Omgivningens attityder påverkar hbtq-personers hälsa

Det finns ett växande internationellt forskningsunderlag om bakomliggande faktorer som kan påverka hbtq-personers hälsa. Nedan presenteras några av dessa studier. Mer forskning på området presenteras också i kapitlen av forskarna Linander med flera och Lundberg med flera som presenteras i den här rapporten.

En forskningsöversikt om självmordsrisk bland hbtq-personer och förebyggande arbete visar på att omgivningens stöd kan vara en skyddande faktor för hbtq-personer. Sådant stöd kan exempelvis komma från andra hbtq-personer, familjen och skolan. Översikten visar också på riskfaktorer såsom minoritetsstress, utsatthet eller avsaknad av stöd i skolan, hemlöshet och våld i nära relation (Gorse, 2022).

Flera forskare har studerat kopplingen mellan fysisk och psykisk hälsa och minoritetsstress. Minoritetsstress innebär en stress som exempelvis hbtq-personer utsätts för på grund av att de avviker från heterocisnormen. Stressen består i utsatthet eller rädsla att utsättas för diskriminering, hot, våld och social exkludering. Det finns ett växande stöd för att denna typ av stress kan öka risken för psykisk och fysisk ohälsa (Bränström, 2018).

En nederländsk studie har undersökt kopplingen mellan psykisk ohälsa, homofobi och könsöverskridande uttryck bland homo- och bisexuella män och kvinnor. Studien visar på att könsöverskridande uttryck är kopplat till både mer och mindre psykisk ohälsa. För män i studien var könsöverskridande uttryck kopplat till ökad stigmatisering, vilket kan påverka den psykiska hälsan negativt. Detsamma gällde inte för kvinnor som deltog i studien. Skillnaderna mellan män och kvinnor skulle kunna kopplas till skillnader i förväntningar på mäns och kvinnors könsroller och att (en viss typ av) mansroll utgör normen. Studien visar samtidigt på att homo- och bisexuella med könsöverskridande uttryck hade en lägre grad internaliserad homofobi jämfört med de med ett mer könsnormativt uttryck, vilket kan ha en positiv effekt på den psykiska hälsan. Den ökade utsattheten kan leda till ökad motivation att ”komma ut” och söka sig till stödjande sammanhang där det finns andra hbtq-personer, detta skulle på sikt kunna innebära bättre strategier att hantera en negativ bild (Van Beusekom m.fl., 2018).

Två studier har undersökt kopplingen mellan självdestruktiva beteenden eller självskadebeteenden och utsatthet bland hbtq-personer. Båda studierna finner kopplingar mellan utsatthet för exempelvis homofobi och transfobi och självdestruktivitet, även om det också kunde finnas fler faktorer som påverkade (McDermott m.fl., 2008; McDermott m.fl., 2015). En av studierna pekar på att ungas strategier för att hantera homofobi och skam bland annat fokuserar på att minimera sin utsatthet för homofobi och skapa en ”stolt” identitet. Studien pekar också på att unga inte förväntar sig att få stöd i hanteringen av homofobi och att detta kan leda till risk för självdestruktiva beteenden (McDermott m.fl., 2008).

En studie som presenterats av Europeiska kommissionen har bland annat undersökt vilka faktorer som är stödjande respektive försvårande i ”komma ut”-processer. Rapporten visar att det för transpersoner i Europa kan vara en lång och komplex process att ”komma ut” och att det påverkas av flera faktorer,

bland annat om man har stödjande relationer, det omgivande samhället och vilka lagar som finns i landet. Rapporten lyfter att ”komma ut” inte är något som sker vid ett tillfälle utan något som måste upprepas om och om igen. Denna process kan vara negativ för individens välmående och är i många fall inte ett fritt val. Exempel på sådana situationer är situationer som kräver att en id-handling visas. Deltagarna i studien hade olika erfarenheter av att ”komma ut”. Även ålder påverkade förutsättningarna att ”komma ut” och möjligheten att uttrycka sin könsidentitet. För barn kan föräldrar och andra kontrollera hur de får uttrycka sin könsidentitet. Faktorer som deltagarna upplevde underlättade att ”komma ut” var tillgång till information om transpersoner, exempelvis genom internet eller litteratur. Att ha begrepp för att beskriva sin könsidentitet lyftes också fram som viktigt. Ett närliggande resultat från studien var att ickebinära kunde ha svårt både att förstå sin könsidentitet och att ge uttryck för den eftersom flera upplevde att det saknades begrepp eller en social struktur att tala om identiteter utanför de binära könen. Även autism och tal- eller inlärningssvårigheter är exempel på faktorer som kan påverka möjligheterna att uttrycka sin könsidentitet (Europeiska kommissionen, 2020).

Studier pekar på utmaningar i tillgång till god vård

Mot bakgrund av att det finns högre risk för psykisk ohälsa och vissa sjukdomar bland hbtq-personer finns det ett antal studier som undersökt förebyggande och främjande arbete. Ett par studier lyfter exempelvis att förebyggande åtgärder rörande psykisk hälsa och sexuell hälsa kan gynna hbtq-personer särskilt. Det är dock viktigt att arbetet är utformat på ett sådant sätt att det fångar hbtq-personers behov (Siverskog & Måwe, 2021).

Flera studier pekar på att hbtq-kompetens behövs för bra bemötande och jämlik vård

En norsk studie pekar på att unga hbtq-personer har låg tillit till vårdens kompetens gällande sexuell läggning och könsidentitet, och att det finns behov av att utveckla kunskap och kompetens om normer kring kön och sexualitet inom vården (Stubberud m.fl., 2018). Ytterligare en norsk studie pekar på behov av att utveckla nya förhållningssätt inom hälso- och sjukvården, så att det finns utrymme i stödet till unga med varierande könsidentiteter att uttrycka osäkerhet och ambivalens (Roen, 2016). Folkhälsomyndigheten konstaterar i en studie att möjliga framgångsfaktorer för att främja en god hälsa bland hbtq-personer är att metoderna bekräftar och stärker hbtq-identiteten, utförs av personer med kompetens kring hbtq-personers livsvillkor och skapar en trygg miljö där eventuella negativa erfarenheter kan bearbetas (Folkhälsomyndigheten, 2017).

Ett par rapporter har undersökt hbtq-personers kontakter med vården. Bland annat har Västra Götalandsregionen genomfört en oberoende uppföljning av sina hbtq-diplomerade verksamheter. Studien bygger på intervjuer med både personal och patienter. För det första var de flesta positiva till diplomeringen. De anställda menade att det hade ökat medvetenheten och lett till ökat fokus på hbtq-frågor. Däremot lyftes utmaningar att bibehålla kompetensnivån över tid, och personal som var hbtq-personer upplevde att de fick ta större ansvar för implementeringen. Patienterna som tagit del av verksamheten lyfte fram positiva exempel, såsom att det bidrog till ökat fokus på vårdbesökets

syfte. Samtidigt fanns det patienter som hade erfarenheter av förutsättande föreställningar om patientens sexuella läggning. Författarna till studien menar att diplomeringen, trots exempel på vissa utmaningar, verkar bidra till en mer jämlik vård (Johansson Wilén & Lundsten, 2019).

Transpersoner upplever brist på tillgång till vård och erfar dåligt bemötande

Folkhälsomyndighetens studie om transpersoners hälsa (2015) undersökte också bemötandet inom den allmänna sjukvården. En majoritet av de svarande upplevde att de fått ett gott bemötande från vården. Samtidigt uppgav 40 procent att de undvek att söka vård på grund av oro för dåligt bemötande. En knapp tredjedel uppgav också att de hade blivit dåligt bemötta på grund av sin transerfarenhet och 5 procent uppgav att de nekats vård på grund av sin transerfarenhet. Det framkommer även att det finns erfarenhet av okunskap om transfrågor inom vården, vilket påverkat vården. Sammantaget pekar resultaten på att det finns utmaningar i bemötandet som kan få konsekvenser för transpersoners tillgång till vård (Folkhälsomyndigheten, 2015).

I en studie som Barnombudsmannen genomfört med unga transpersoner hade en majoritet av deltagarna i undersökningen haft kontakt med vården för att få stöd eller behandling rörande könsidentitet eller könsdysfori. De flesta hade haft kontakt med ett könsutredningsteam men det var även vanligt att ta kontakt med ungdomsmottagning, barn- och ungdomspsykiatri eller skolkurator. Bara en tredjedel upplevde att de fått den vården de behövde. Ungefär hälften av de barn och unga som deltog i studien hade varit med om att personal använt fel namn eller pronomen eller saknat kunskap om transfrågor. I studiens fokusgrupper lyfte de unga att den könsbekräftande vården har långa kötider och att informationen skulle behöva utvecklas. I enskilda intervjuer beskrev deltagare att en konsekvens av långa kötider är självmedicinering. Deltagarna i fokusgrupperna lyfte även att det inom den könsbekräftande vården läggs fokus på könsroller på ett problematiskt sätt och att det kan leda till att unga som söker vård känner sig pressade att passa in i normer för hur män respektive kvinnor förväntas vara. Det kan också göra det svårt för ickebinära som söker vård. Deltagarna upplevde även att de måste uttrycka allvarlig psykisk ohälsa för att få hjälp samtidigt som självmordstankar, andra diagnoser eller utredningar kan vara hinder för könsbekräftande vård (BO, 2021).

Blandade erfarenheter av vård för intersexpersoner

Barnombudsmannen har haft i uppdrag att undersöka barn och unga intersexpersoners erfarenheter. De genomförde en enkät och intervjuer men fick ett mycket begränsat underlag. Endast åtta personer svarade på enkäten och en person deltog i en intervju. Bland dem som deltog var erfarenheterna av vården blandade. Några hade mycket positiva erfarenheter medan andra hade mycket negativa erfarenheter. Bland annat uppgav flera svarande att de inte fått vara delaktiga i vården eller fått tillräcklig information för att kunna vara delaktiga. Ökad delaktighet och information var också det deltagarna lämnade som förslag på hur vården för intersexpersoner kan förbättras (BO, 2021).

I en rapport av DO om intersexpersoners utsatthet för diskriminering beskriver civilsamhällesorganisationer som har intersexpersoner som målgrupp

brister inom hälso- och sjukvården, såsom att det saknas en specialistfunktion som tar emot vuxna intersexpersoner. Civilsamhällsorganisationerna lyfter även kunskapsbrister inom vården som kan få negativa konsekvenser för individen. Exempelvis lyfts att avsaknaden av kunskap inom vården i flera fall inneburit att hanteringen av patienters hormonbehandlingar lett till negativa följder för patienten. Flera civilsamhällsorganisationer lyfter också att personer med intersexvariation möts av okänsliga, intima och irrelevanta frågor som inte verkar ha annat syfte än vårdgivarens nyfikenhet. Några organisationer lyfter även att sjukvården fokuserar på att anpassa individen till en normativ kvinnlighet eller manlighet. I DO:s rapport framkommer att det finns olika syn bland civilsamhällsorganisationerna och bland akademisk och medicinsk expertis på behandling av och kirurgiska ingrepp på barn som inte är gamla nog att själva vara delaktiga i beslut om vården. Några är skeptiska till att begränsa möjligheterna till ingrepp och menar att det måste prövas i det enskilda fallet efter behov. Andra framhåller individens rätt till självbestämmande avseende ingrepp som inte är nödvändiga av medicinska skäl, samt risken att läkares och föräldrars syn på kön och sexualitet påverkar beslut om ingrepp och behandling (DO, 2022a).

Rekommendationer för vård som särskilt rör transpersoner och intersexpersoner

Det finns ett par områden inom sjukvården som särskilt rör transpersoner och intersexpersoner, nämligen könsbekräftande vård för vissa transpersoner och vård vid tillstånd som påverkar könsutvecklingen för vissa intersexpersoner. Unga transpersoner och intersexpersoner har i intervjuer och berättelser särskilt lyft sina erfarenheter av vården på dessa områden. För att underlätta förståelsen av de ungas resonemang och upplevelser av vården, beskriver vi i detta avsnitt kortfattat Socialstyrelsens rekommendationer och kunskapsstöd för vården inom respektive område. Vården måste inte följa dessa rekommendationer, utöver vissa lagar.

Rekommendationer för vård och behandling vid tillstånd som påverkar könsutvecklingen

Socialstyrelsen har rekommendationer för vård vid tillstånd som påverkar könsutvecklingen, även kallat dsd, vilket innefattar flertalet medfödda tillstånd. Årligen är det ett 20-tal nyfödda barn som utreds (Socialstyrelsen, 2020b). Det finns även personer som senare i livet får reda på att de har något tillstånd som påverkar könsutvecklingen (Socialstyrelsen, 2020b).

Socialstyrelsen rekommenderar att vården ges inom multidisciplinära specialiserade team till både barn och vuxna. Därutöver rekommenderas att vården erbjuder specialiserat psykosocialt stöd till barn och unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen.

Vården kan exempelvis bestå av hormonbehandling eller kirurgi. Behandlingen kan vara nödvändig för personens hälsa, men det genomförs även ingrepp som inte alltid är medicinskt nödvändiga. Kritik har riktats mot att kirurgi på könsorgan och könskörtlar genomförts innan personen själv kan delta i beslutet, eftersom det ses som oetiskt. Socialstyrelsens rekommendationer är att hälso- och sjukvården bör avvakta tills personen själv kan delta i beslutet om sådan kirurgi, utom i vissa undantagsfall (Socialstyrelsen, 2020b).

Rekommendationer och regleringar av könsbekräftande vård

Socialstyrelsens kunskapsstöd för både barn och vuxna klargör att könsbekräftande vård omfattar utredning och behandling av könsdysfori, som definieras som ett psykiskt lidande eller en försämrad förmåga att fungera i vardagen som orsakas av att könsidentiteten inte stämmer överens med det registrerade könet (Socialstyrelsen, 2015a, 2015b). Transpersoner kan lida av könsdysfori, men behöver inte göra det. Det är alltså inte alla transpersoner som har behov av könsbekräftande vård.

Det första steget i vården är att genomföra en utredning om könsdysfori. Om personen får diagnos övergår vården till behandling med syfte att minska könsdysforin. Vad behandlingen består av beror på vårdens bedömning av personens behov. Det kan exempelvis handla om hormonbehandling eller kirurgi och kan även finnas behov av psykosocialt stöd.

Rekommendationer och lagar som omfattar vård och behandling av vuxna med könsdysfori

I dag sker den könsbekräftande vården som riktar sig till vuxna i multidisciplinära team som finns i ett antal olika regioner. Dessa erbjuder vård till patienter från upptagningsområden som är större än den egna regionen. Vissa mottagningar tar emot patienter från hela Sverige²⁵. Det finns en pågående process att organisera om könsbekräftande vård till nationell högspecialiserad vård (Socialstyrelsen, 2020a).

Den som fått diagnosen könsdysfori kan dessutom ansöka om fastställande av könstillhörighet, det vill säga ändra juridiskt kön, och ansöka om tillstånd för könskorrigering underlivskirurgi. Ansökan görs till Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor (rättsliga rådet). För att få tillstånd att ändra juridisk könstillhörighet måste den sökande ha fyllt 18 år. Därutöver finns ett antal ytterligare krav. Det är inte ett krav att genomgå ingrepp på könsorganen för att ändra juridisk könstillhörighet. I vanliga fall är det inte möjligt att få tillstånd till könskorrigering underlivskirurgi om den sökande är under 23 år. (Socialstyrelsen, 2015b). Under 2022 pågår ett arbete med att bereda en förändring av könstillhörighetslagen, som innebär förändring av åldersgränsen för att ändra juridiskt kön till 12 år, att individen själv har rätt att bestämma om ändring av juridiskt kön samt att separera lagen om juridisk ändring från lagen om ingrepp i könsorganen.

Rekommendationer och lagar som omfattar vård och behandling av barn med könsdysfori

Socialstyrelsen genomför en översyn av rekommendationerna gällande barn. De nya rekommendationerna ska släppas i tre steg. Två av uppdateringarna som

²⁵ Nuvarande utredningsteam finns på följande platser i Sverige: vuxenpsykiatrimottagningen könsidentitet Lund vid Skånes universitetssjukhus i Lund, Könsidentitetsmottagning (KIM) vid Norrlands universitetssjukhus i Umeå, Psykiatriska kliniken vid universitetssjukhuset i Linköping, Könsidentitetsmottagningen för vuxna vid Akademiska sjukhuset i Uppsala, ANOVA vid Karolinska universitetssjukhuset i Stockholm, Lundströmmottagningen i Alingsås.

omfattar psykosocialt stöd och utredning respektive hormonbehandling har uppdaterats under 2021 och 2022²⁶.

Grundläggande för vården av barn med könsdysfori är att det finns stora skillnader mellan olika individers förutsättningar, eftersom rekommendationerna omfattar såväl små barn som tonåringar. Exempelvis finns det en osäkerhet gällande om yngre barns könsdysfori kommer bestå in i vuxen ålder. Rekommendationerna påtalar att osäkerhet inte innebär att hälso- och sjukvården ska undvika att ge vård i det enskilda fallet utan att utredningen ska göras där det bedöms finnas behov. Osäkerhet innebär heller inte att rekommendationen att bekräfta och stötta barnet inte ska följas, eftersom forskning pekar på att bekräftelse är viktigt för det psykiska välbefinnandet (Socialstyrelsen, 2021a).

Socialstyrelsen uppdaterade 2022 rekommendationerna avseende hormonbehandling för barn och unga under 18 år. De nya rekommendationerna förordar en mer restriktiv hållning än tidigare. I rekommendationerna förordar Socialstyrelsen även att hormonbehandling bör ske inom ramen för forskningsstudier. (Socialstyrelsen, 2022)

Liksom för annan vård av barn under 18 år är grundprincipen att vårdnadshavare ansvarar för sina barn och att sjukvården måste söka vårdnadshavares samtycke. Hänsyn ska dock tas till barnets ålder och mognad, vilket innebär att mer hänsyn ska tas till barnets vilja med stigande ålder och mognad. Barnets inställning till vården ska dock alltid kartläggas i den utsträckning det är möjligt, och sjukvården ska ge patienten individuellt anpassad information och utforma vården i samråd med patienten. Vården ska även bygga på respekt för patientens självbestämmande (Socialstyrelsen, 2021a).

Unga hbtqi-personers hälsa och levnadsvanor i siffror

I detta avsnitt redovisas kvantitativa resultat som har kopplingar till ungas hälsa. Resultaten kommer från MUCF:s nationella ungdomsenkät, Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät och EU:s byrå för grundläggande rättigheters EU LGBTI Survey. I avsnittet redovisas även resultat från MUCF:s enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen. Se inledningskapitlet för beskrivning av dessa enkäter.

Unga hbtqi-personer mindre nöjda med sin fysiska hälsa

Resultat från den nationella ungdomsenkäten 2021 visar att unga hbtqi-personer upplever sin fysiska hälsa som sämre i jämförelse med unga heterocispersoner. De är även mindre nöjda med sin fysiska hälsa.

Det är 59 procent bland unga hbtqi-personer som bedömer sitt fysiska hälsotillstånd som ganska eller mycket bra medan motsvarande andel bland unga heterocispersoner är 76 procent.

Bland unga hbtqi-personer finns inga statistiskt säkerställda skillnader utifrån kön, könsidentitet eller sexuell läggning. Däremot finns säkerställda skillnader utifrån andra bakgrundsfaktorer:

²⁶ Enligt uppgift till MUCF kommer de nya rekommendationerna ges ut i sin helhet hösten 2022. I de nya rekommendationerna används begreppet könsinkongruens.

- Det är mindre vanligt att unga hbtq-personer med funktionsnedsättning (41 procent) bedömer sin hälsa som ganska eller mycket bra jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (65 procent).
- Det är mindre vanligt att unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning (47 procent) bedömer sin hälsa som ganska eller mycket bra jämfört med unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (65 procent).
- Det är mindre vanligt att unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun (45 procent) bedömer sin hälsa som ganska eller mycket bra jämfört med unga hbtq-personer som ej bor i en landsbygdskommun (61 procent).

Det är 40 procent bland unga hbtq-personer som är ganska eller mycket nöjda med sin fysiska hälsa medan motsvarande andel bland unga heterocispersoner är 61 procent.

Bland unga hbtq-personer finns inga statistiskt säkerställda skillnader utifrån kön, könsidentitet eller sexuell läggning. Däremot finns säkerställda skillnader utifrån andra bakgrundsfaktorer:

- Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning är i lägre utsträckning (24 procent) ganska eller mycket nöjda med sin fysiska hälsa jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (41 procent).
- Unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning (29 procent) är i lägre utsträckning ganska eller mycket nöjda med sin fysiska hälsa jämfört med unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (43 procent).

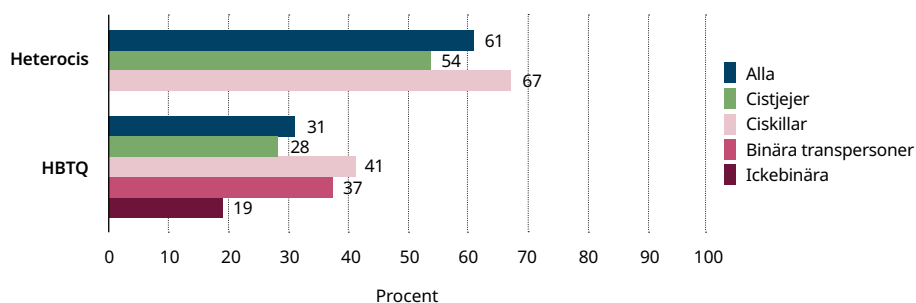
Sämre upplevd psykisk hälsa bland unga hbtq-personer

Resultat från den nationella ungdomsenkäten 2021 visar att 31 procent av unga hbtq-personer bedömer sin psykiska hälsa som ganska eller mycket bra. Andelen är ungefär hälften så stor som bland unga heterocispersoner där 61 procent bedömer sin psykiska hälsa som ganska eller mycket bra.

Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning bedömer i lägre utsträckning (18 procent) sin psykiska hälsa som ganska eller mycket bra jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (35 procent).

Resultaten visar även att hbtq-ciskillar verkar ha en bättre psykisk hälsa än hbtq-cistjejer och ickebinära, vilket illustreras i figur 2.1²⁷.

²⁷ Det finns ingen statistiskt säkerställd skillnad för binära transpersoner. Som beskrevs i introkapitlet redogörs enbart för statistiskt säkerställda skillnader i text.

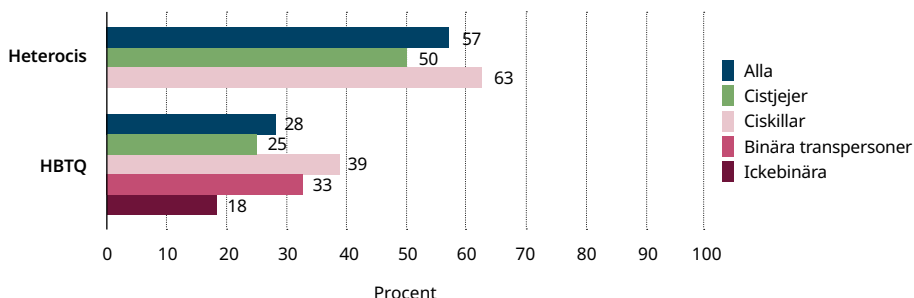
Figur 2.1. Andel unga som bedömer sin psykiska hälsa som ganska eller mycket bra, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Resultat från den nationella ungdomsenkäten 2021 visar även att unga hbtq-personer är mindre nöjda än unga heterocispersoner med sin psykiska hälsa. Bland unga hbtq-personer anger 28 procent att de är ganska eller mycket nöjda med sin psykiska hälsa. Motsvarande andel bland unga heterocispersoner är 57 procent.

Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning är i lägre utsträckning (17 procent) nöjda än unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (32 procent).

Resultaten visar även att hbtq-ciskillar är mer nöjda med sin psykiska hälsa än hbtq-cistjejer och ickebinära är, vilket illustreras i figur 2.2.

Figur 2.2. Andel unga som är ganska eller mycket nöjda med sin psykiska hälsa, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Vanligare med allvarlig psykisk ohälsa bland unga hbtq-personer

Resultat från den nationella folkhälsoenkäten 2020 visar att det är betydligt vanligare med konstaterad depression bland unga hbtq-personer i jämförelse med unga heterocispersoner. Bland unga hbtq-personer har 12 procent någon gång fått diagnosen depression av en läkare medan motsvarande andel unga heterocispersoner är 3 procent.

Det är även betydligt vanligare med självmordstankar hos unga hbtq-personer jämfört med unga heterocispersoner. Bland unga hbtq-personer har

18 procent av de tillfrågade övervägt att ta sitt liv under de senaste 12 månaderna. Motsvarande andel bland unga heterocispersoner är 5 procent.

Inte alla som har självmordstankar försöker ta sitt liv. Men resultat från den nationella folkhälsoenkäten 2020 visar att unga hbtq-personer är överrepresenterade även i den grupp av unga som försökt ta sitt liv. Bland unga hbtq-personer har 3 procent någon gång försökt ta sitt liv medan motsvarande andel bland unga heterocispersoner är 1 procent.

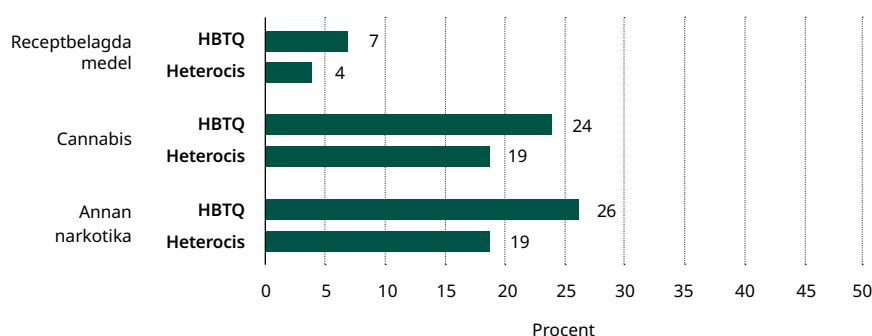
Inga skillnader vad gäller nikotin och alkohol men vanligare med narkotika bland unga hbtq-personer

Resultat från den nationella folkhälsoenkäten visar att det bland unga hbtq-personer är 18 procent som snusar och 14 procent som röker.²⁸ När det gäller rökning och snusning är det ingen skillnad jämfört med unga heterocispersoner.

När det gäller konsumtion av alkohol är det 9 procent bland unga hbtq-personer som konsumerar alkohol flera gånger i veckan och det är 7 procent som dricker sex glas²⁹ minst någon gång varje vecka. Jämfört med unga heterocispersoner är det ingen skillnad vad gäller dessa konsumtionsmönster.

Resultat från den nationella folkhälsoenkäten 2020 visar att det är vanligare att ha använt olika typer av droger bland unga hbtq-personer jämfört med unga heterocispersoner (se figur 2.3). Resultaten visar att:

- Bland unga hbtq-personer har 24 procent någon gång använt cannabis, vilket är fler än bland unga heterocispersoner (19 procent).
- Bland unga hbtq-personer har 26 procent någon gång använt annan narkotika än cannabis (till exempel amfetamin, kokain, heroin, ecstasy eller LSD), vilket är fler än bland unga heterocispersoner (19 procent).
- Bland unga hbtq-personer har 7 procent någon gång använt narkotikaklassade receptbelagda mediciner (till exempel tramadol eller bensodiazepiner) på annat sätt än läkare ordinerat, vilket är fler än bland unga heterocispersoner (4 procent).

Figur 2.3. Andel unga som någon gång använt annan narkotika än cannabis, cannabis samt receptbelagda mediciner på annat sätt än läkare ordinerat, uppdelat på hbtq- och heterocisperson, 16–25 år, 2020. Procent.

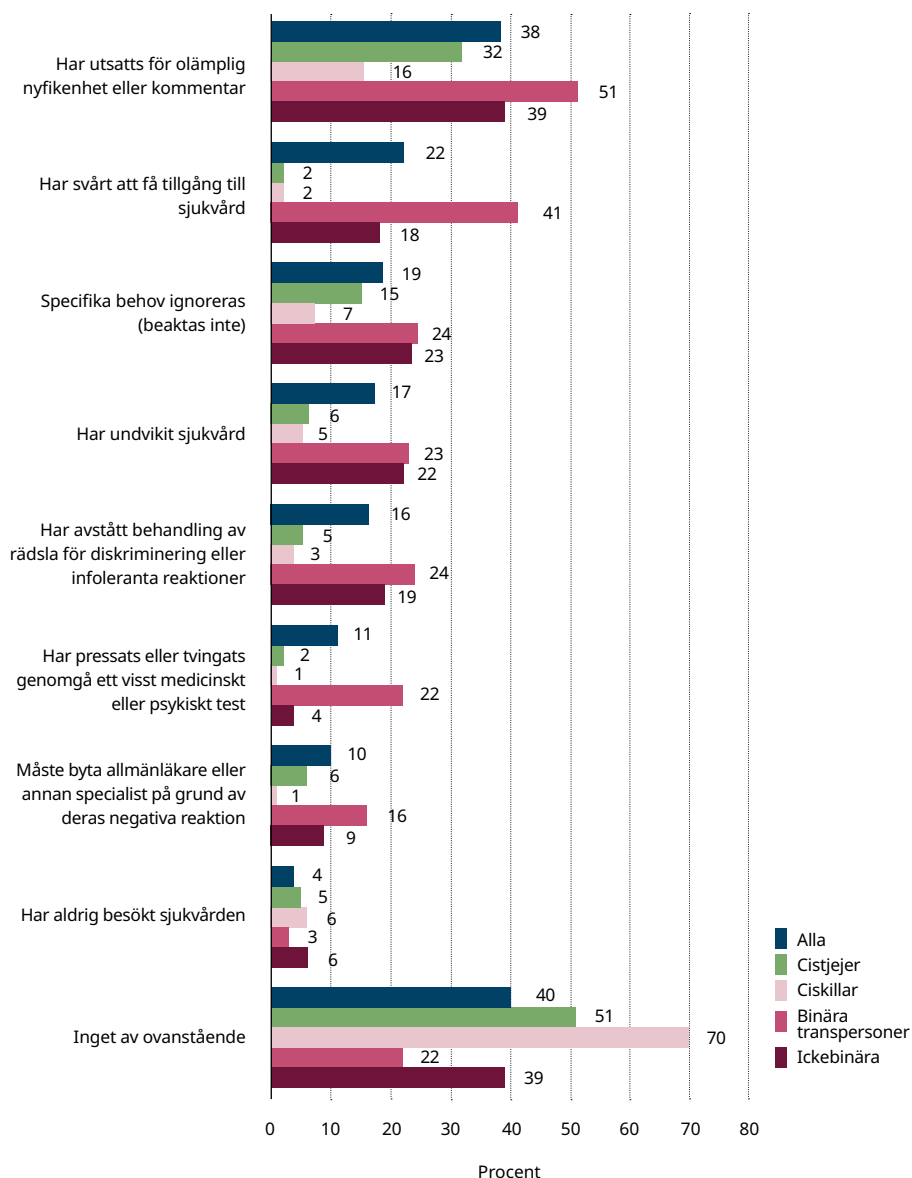
Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2020.

²⁸ Andelar som angett att de snusar/röker "Ibland" eller "Dagligen".

²⁹ Med ett glas menas 50 cl folköl, 33 cl starköl, 10–15 cl vin, 5–8 cl starkvin eller 4 cl sprit.

Stora skillnader mellan unga hbtqi-personers erfarenheter av vård

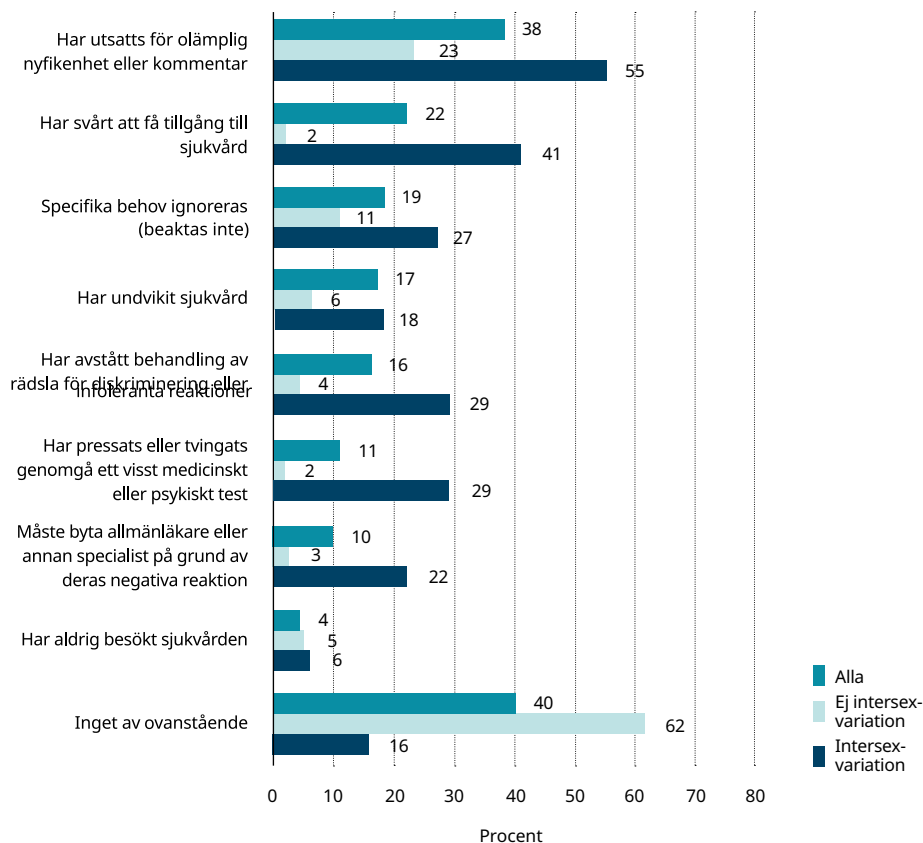
I EU LGBTI Survey II 2019 ställdes ett antal frågor rörande unga hbtqi-personers erfarenheter och upplevelser av vård de tagit del av. Som framgår av Figur 2.4 skiljer sig upplevelsen av och tillgången till vård mellan personer beroende på deras könsidentitet. En betydande majoritet av ciskillar har inte upplevt någon av de beskrivna utmaningarna samtidigt som motsatt förhållande föreligger för binära transpersoner. Den största skillnaden gäller svårigheter att få tillgång till sjukvård som skiljer sig mellan ickebinära och binära transpersoner jämfört med ciskillar och cistjejer. Det finns inga skillnader mellan grupperna avseende andelen som inte tagit del av sjukvård överhuvudtaget.

Figur 2.4. Andel bland unga hbtqi-personer som har upplevt vårdrelaterade utmaningar, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15-29 år, Sverige, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II. 2019.

Som framgår av Figur 2.5 skiljer sig upplevelsen av och tillgången till vård mellan personer med och utan intersexvariation. Åtta av tio med intersexvariation har upplevt utmaningar gällande vården. Detta är dubbelt så stor andel i relation till de unga utan intersexvariation. Vårdupplevelsen skiljer sig mellan grupperna med undantag för andelen som aldrig tagit del av sjukvård. Den största skillnaden är likt tidigare avseende svårigheter att få tillgång sjukvård.

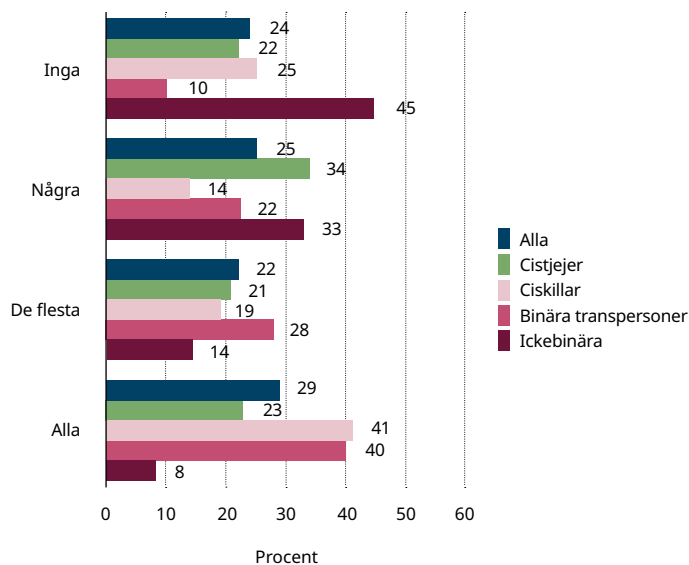

Figur 2.5. Andel bland unga hbtqi-personer som har upplevt vårdrelaterade utmaningar, efter könskaraktiska, 15-29 år, Sverige, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II. 2019.

Ingen entydig bild om unga är öppna som hbtqi-personer i kontakt med vården

Som framgår av Figur 2.6 uppger en majoritet av unga hbtqi-personer att de är öppna med sin sexuella läggning, könsidentitet, könsuttryck eller könskaraktiska gentemot en del medicinsk personal och vårdgivare. Var fjärde person svarar att de inte är öppna för någon medicinsk personal eller vårdgivare. Icke-binära uppger i lägst utsträckning att de är öppna med sin könsidentitet och nästintill varannan ickebinär (45 procent) uppger att de inte är öppna gentemot någon medicinsk personal alls. Binära transpersoner uppger att de är öppna i kontakt med vården i störst utsträckning.

Figur 2.6. Gentemot hur många vårdgivare och medicinsk personal är du öppen med att du är hbtqi-person, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II, 2019.

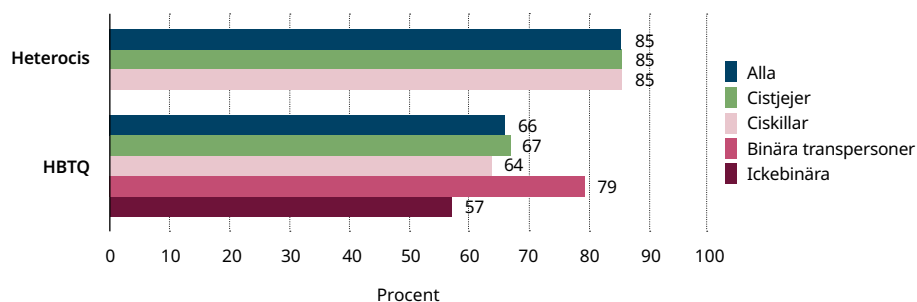
Unga hbtqi-personer mindre nöjda med sina sociala relationer

Resultat från den nationella ungdomsenkäten 2021 visar att unga hbtqi-personer är mindre nöjda med såväl sina familjerelationer som kompisrelationer och romantiska relationer, jämfört med unga heterocispersoner. Resultat från EU LGBTI Survey II visar att de flesta unga hbtqi-personer kan vara öppna gentemot sina närmaste, men att bara hälften är öppna gentemot alla vänner och familjemedlemmar.

Familjerelationer

När det gäller familjerelationer så är 66 procent bland unga hbtqi-personer ganska eller mycket nöjda. Jämfört med unga heterocispersoner (85 procent) är det betydligt lägre.

Inom hbtqi-gruppen finns här en skillnad mellan binära transpersoner och ickebinära. Det är betydligt vanligare (79 procent) att binära transpersoner svarar att de är ganska eller mycket nöjda med sina familjerelationer jämfört med ickebinära (57 procent).

Figur 2.7. Andel unga som är ganska eller mycket nöjda med sina familjerelationer, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Kompisrelationer

Vad gäller ungas kompisrelationer visar resultaten att 62 procent bland unga hbtq-personer är ganska eller mycket nöjda. Det är lägre än bland unga heterocispersoner (77 procent). Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning är i lägre utsträckning (51 procent) nöjda med sina kompisrelationer jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (66 procent).

Romantiska relationer

Bland unga hbtq-personer är 36 procent ganska eller mycket nöjda med sina romantiska relationer. Det är lägre än motsvarande andel bland unga heterocispersoner (47 procent).

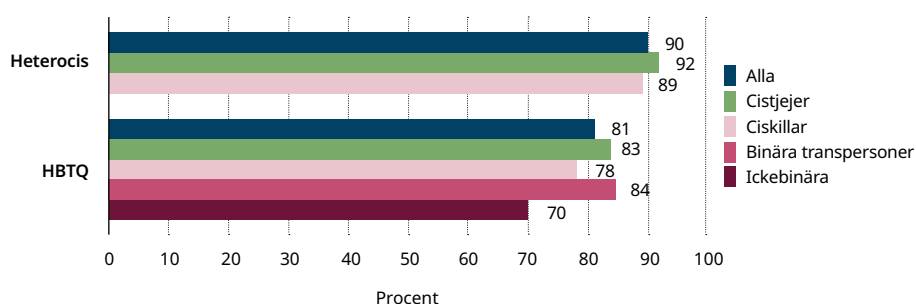
Inom gruppen unga hbtq-personer finns det några skillnader vad gäller i vilken utsträckning man är nöjd med sina romantiska relationer:

- Äldre unga hbtq-personer, 21–25 år, är i högre utsträckning (41 procent) nöjda med sina romantiska relationer jämfört med yngre unga hbtq-personer, 16–20 år (32 procent).
- Hbtq-cistjejer är i högre utsträckning (54 procent) nöjda med sina romantiska relationer jämfört med hbtq-ciskillar (42 procent).
- Unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är i högre utsträckning (44 procent) nöjda med sina romantiska relationer jämfört med unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning (34 procent).

Även om resultaten från den nationella ungdomsenkäten visar att unga hbtq-personer över lag är mindre nöjda med sina sociala relationer, jämfört med unga heterocispersoner, visar andra resultat att djupare relationer är mer vanligt förekommande bland unga hbtq-personer. I den nationella folkhälsoenkäten ställs följande fråga: ”Har du någon du kan dela dina innersta känslor med och anförtro dig åt?” Resultaten från enkäten visar att en majoritet av alla unga inte har någon att anförtro sig åt. Det är dock vanligare bland unga hbtq-personer (20 procent som har någon att anförtro sig åt) än bland unga heterocispersoner (13 procent).

Unga hbtq-personer känner sig mindre inkluderade i sin familj

Resultaten visar att de flesta (81 procent) unga hbtq-personer känner sig inkluderade i sin familj (se figur 2.8). Andelen är dock lägre jämfört med unga heterocispersoner (90 procent). Omvänt kan man säga att 19 procent bland unga hbtq-personer **inte** känner sig inkluderade i sin egen familj och att det är ungefär dubbelt så vanligt att unga hbtq-personer **inte** känner sig inkluderade i sin egen familj jämfört med unga heterocispersoner. Figur 2.8 visar även att personer med en ickebinär könsidentitet i lägst utsträckning känner sig inkluderade i sin egen familj. Skillnaden är statistiskt säkerställd jämfört med hbtq-cistjejer, dock ej gentemot hbtq-ciskillar eller binära transpersoner. Vad gäller övriga skillnader inom hbtq-gruppen så visar resultaten att unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun (73 procent) i lägre utsträckning känner sig inkluderade i sin familj jämfört med unga hbtq-personer som ej bor i en landsbygdskommun (82 procent).

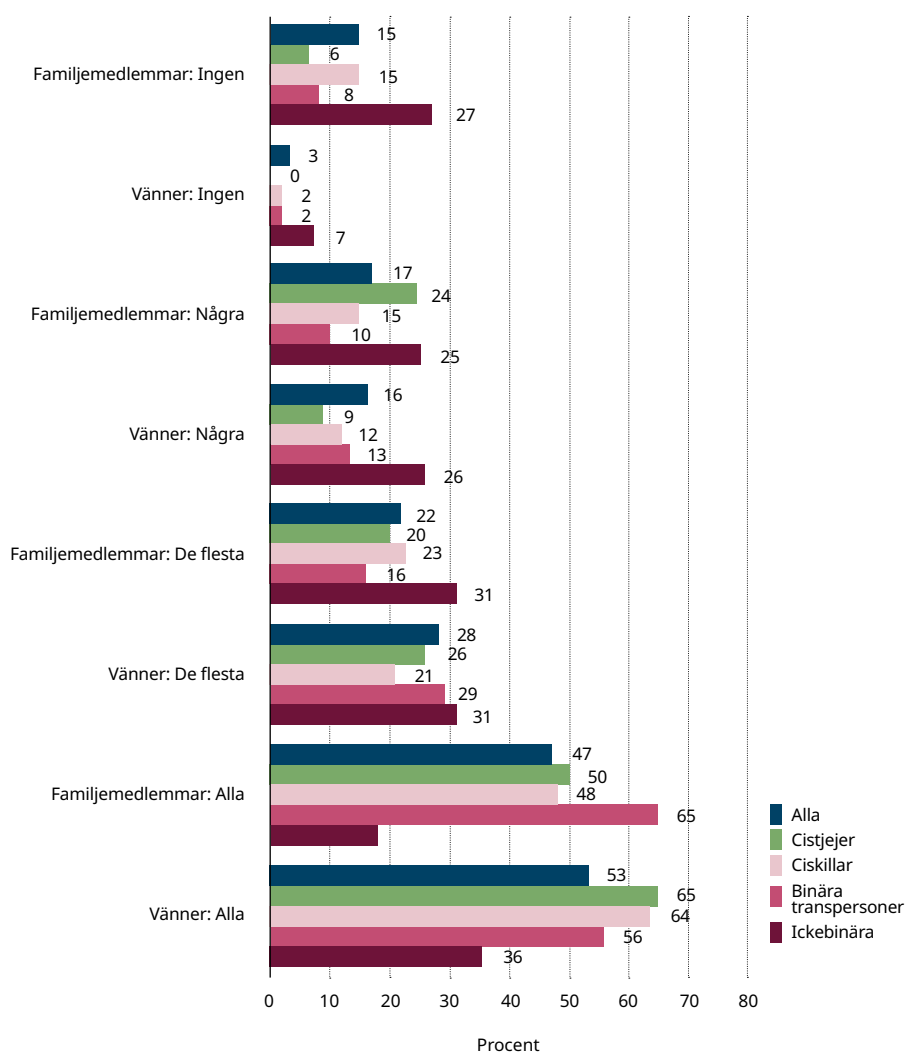
Figur 2.8. Andel unga som känner sig inkluderade i sin familj, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Hälften uppger att de är öppna som hbtqi-personer gentemot alla vänner och familjemedlemmar

De flesta unga hbtqi-personer är öppna med sin sexuella läggning, könsidentitet, könsuttryck eller könsskarakteristika gentemot några eller alla sina vänner och familjemedlemmar. Ungefär hälften av de svarande unga hbtqi-personerna uppger att de är öppna gentemot alla sina vänner (53 procent) och lika många är öppna gentemot alla sina familjemedlemmar (47 procent). Det är dock mer vanligt att det finns vissa familjemedlemmar som de inte är öppna gentemot. Ickebinära unga har i regel svårare att vara öppna mot samtliga vänner och familjemedlemmar. Det är även en högre andel av dem som uppger att de inte kan vara öppna gentemot någon.

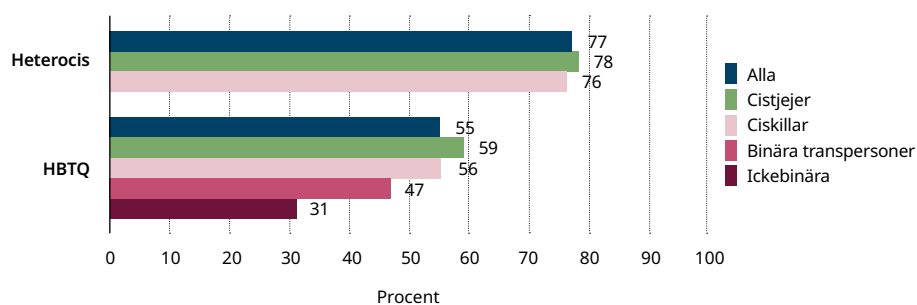
Figur 2.9. Gentemot hur många familjemedlemmar och vänner är du öppen med att du är hbtqi-person, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år. 2019.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II. 2019.

Unga hbtq-personer mindre positiva till framtiden

Unga hbtq-personer har en mer negativ syn på framtiden i jämförelse med unga heterocispersoner. Bland unga hbtq-personer är det 55 procent som svarar att de ser positivt på framtiden. Motsvarande siffra bland unga heterocispersoner är 77 procent.³⁰

Inom hbtq-gruppen utmärker sig gruppen ickebinära vilket syns i Figur 2.10. Där är det endast 31 procent som ser positivt på framtiden. Skillnaden är statistiskt säkerställd gentemot hbtq-ciskillar (56 procent) och hbtq-cistjejer (59 procent).

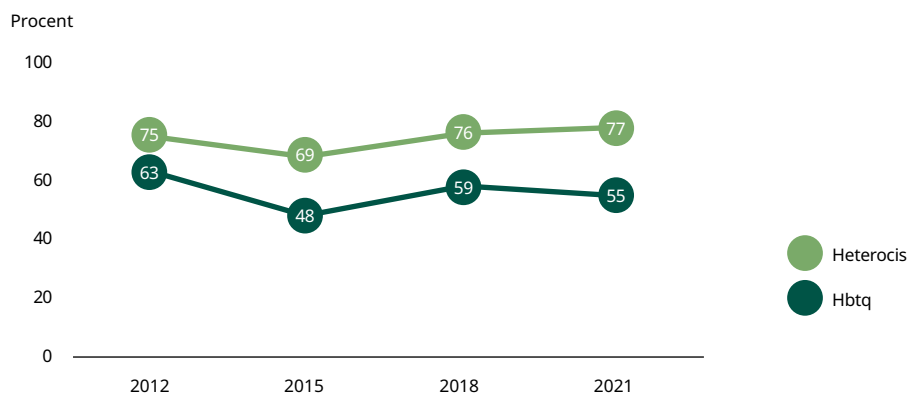
Figur 2.10. Andel unga som ser positivt på framtiden, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16-25 år. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Även unga hbtq-personer med funktionsnedsättning har en mer negativ syn på framtiden. Inom den gruppen ser 32 procent positivt på framtiden medan motsvarande andel bland unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning är 56 procent.

Sedan 2012 har frågan om hur unga ser på sin framtid ställts i den nationella ungdomsenkäten. Figur 2.11 visar att unga hbtq-personer sedan 2012 haft en mer negativ syn på framtiden jämfört med unga heterocispersoner och att det inte finns några tecken som tyder på att skillnaden minskat över tid.

³⁰ Frågan ("Hur ser du på din framtid?") är ställd på en skala 1-5 där 1 är "Mycket negativ" och 5 är "Mycket positiv".

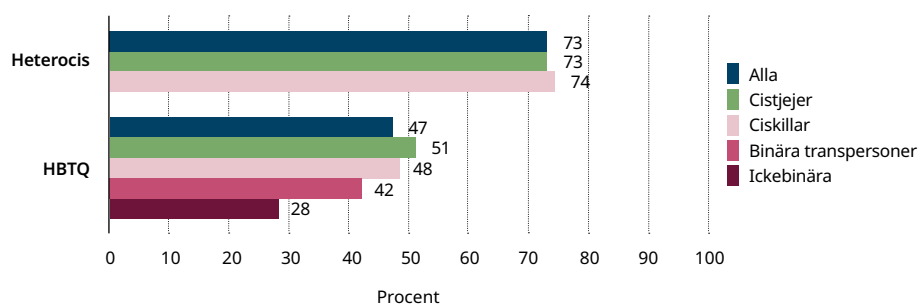
Figur 2.11. Andel unga som ser positivt på framtiden, uppdelat på hbtq- och heterocisperson, 16–25 år, 2012–2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2012, 2015, 2018 och 2021.

Unga hbtq-personer mindre nöjda med livet i sin helhet

Unga hbtq-personer är mindre nöjda med livet i sin helhet i jämförelse med unga heterocispersoner (se Figur 2.12). I den nationella ungdomsenkäten 2021 svarar 47 procent bland unga hbtq-personer att de är ganska eller mycket nöjda med livet i sin helhet. Motsvarande andel bland unga heterocispersoner är 73 procent.

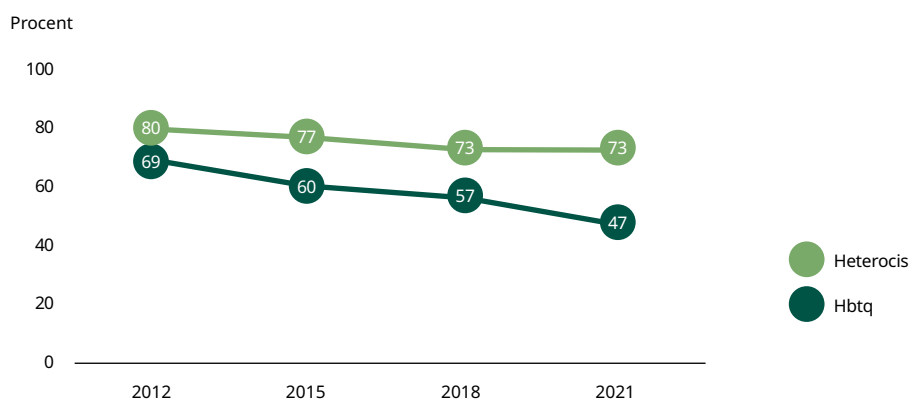
Inom hbtq-gruppen är ickebinära mindre nöjda med sitt liv (28 procent) än övriga, vilket syns i Figur 2.12. Skillnaden är statistiskt säkerställd jämfört med hbq-ciskillar (48 procent) och hbq-cistjejer (51 procent).

Figur 2.12. Andel unga som är ganska eller mycket nöjda med livet i sin helhet, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Andelen unga hbtq-personer som är ganska eller mycket nöjda med sitt liv som helhet har haft en negativ utveckling, från 69 procent 2012 till 47 procent 2021. Även bland unga heterocispersoner har utvecklingen varit negativ, men skillnaden mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner har ökat mellan 2012 och 2021.

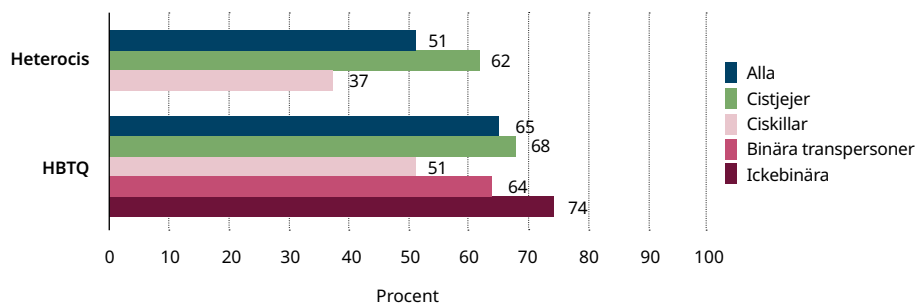
Figur 2.13. Andel unga som är ganska eller mycket nöjda med livet i sin helhet, uppdelat på hbtq- och heterocisperson, 16–25 år, 2012–2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2012, 2015, 2018 och 2021.

Vanligare att unga hbtq-personer söker stöd utanför familjen

Resultat från den nationella ungdomsenkäten 2021 visar att 60 procent bland unga hbtq-personer någon gång har vänt sig till någon vuxen utanför familjen för att få råd och stöd gällande sin hälsa. Det är vanligare att unga hbtq-personer söker sådan hjälp än unga heterocispersoner (39 procent). Det kan tänkas ha ett samband med att hbtq-personer har en sämre upplevd fysisk och psykisk hälsa och är mindre nöjda med sin fysiska och psykiska hälsa. Men även om man bara tittar på unga som uppgett en sämre hälsa finns samma skillnad. Det vill säga, även inom gruppen unga med sämre hälsa är det mer sannolikt att hbtq-personer sökt råd och stöd utanför familjen. Figur 2.14 nedan visar andelen som har vänt sig till någon vuxen utanför familjen för att få råd och stöd gällande sin hälsa, endast bland dem som bedömt antingen sin fysiska eller sin psykiska hälsa som något annat än bra. Figuren är uppdelad efter hbtq-personer och heterocispersoner samt utifrån könsidentitet.

I figuren framgår det att det är vanligare att unga hbtq-personer med sämre upplevd hälsa söker stöd från någon utanför familjen jämfört med unga heterocispersoner med sämre upplevd hälsa. Det är mindre vanligt att ciskillar (inom båda grupperna) med sämre upplevd hälsa vänt sig till någon utanför familjen för råd och stöd jämfört med andra.

Figur 2.14. Andel unga som vänt sig till någon vuxen utanför familjen för att få råd och stöd gällande sin hälsa, bland unga med sämre upplevd fysisk och/eller psykisk hälsa, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

En annan tänkbar förklaring är att unga hbtq-personer generellt sett är mindre nöjda med sina familjerelationer än unga heterocispersoner. Inom hbtq-gruppen är det dock, bland personer med sämre upplevd hälsa, ingen skillnad vad gäller andelen som sökt hjälp av någon utanför familjen om hänsyn tas även till om man är nöjd respektive missnöjd med sina familjerelationer. Inom heterocis-gruppen finns det dock en sådan skillnad där det är vanligare att vända sig till någon utanför familjen bland unga som är missnöjda med sina familjerelationer jämfört med unga som är nöjda med sina familjerelationer.

Resultat från enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen

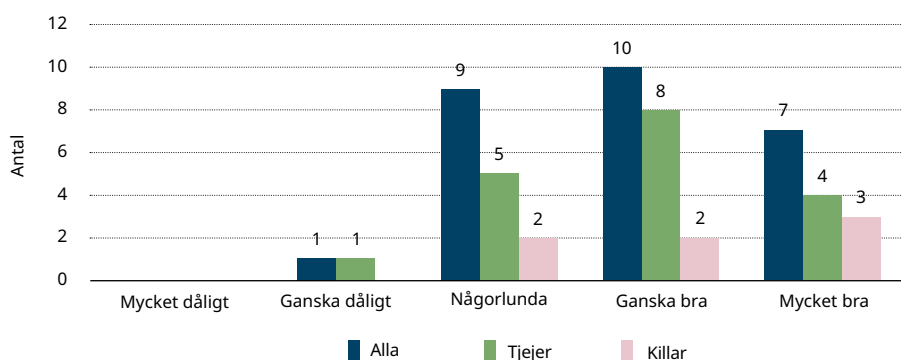
I detta avsnitt presenteras de resultat som rör hälsa och vård från den enkät som skickats till personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen³¹. Som beskrevs i rapportens inledande kapitel är antalet svarande 28 personer, varav 19 tjejer och 7 killar. Två personer hade annat kön. Utöver att enkäten besvarades av ett lågt antal personer skickades den inte till ett slumpmässigt urval. Det går därför inte att generalisera svaren till gruppen som helhet.

Svarande skattar psykisk hälsa lägre än fysisk hälsa

De flesta av dem som svarat på enkäten upplever sin fysiska hälsa som ganska eller mycket bra. Flera skattar också sin hälsa som någorlunda. Den psykiska hälsan skattar de svarande lägre. Det är något fler som skattar den psykiska hälsan som bra (11 personer) än som skattar den som dålig (7 personer)³².

³¹ MUCF använde begreppet ”tillstånd som påverkar könsutvecklingen” istället för intersexperson, eftersom inte alla inom målgruppen identifierar sig med begreppet intersexperson.

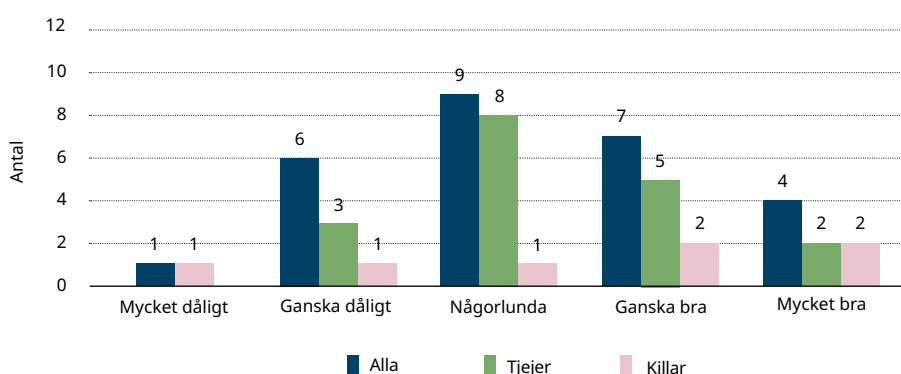
³² Unga generellt skattar sin fysiska hälsa som bättre än sin psykiska hälsa. Bland unga heterocispersoner skattar 61 procent hälsan som ganska eller mycket bra. Bland unga hbtq-personer är andelen 31 procent.

Figur 2.15. Skattning av den fysiska hälsan, efter kön, 2021. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

Figur 2.16. Skattning av den psykiska hälsan, efter kön, 2021. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

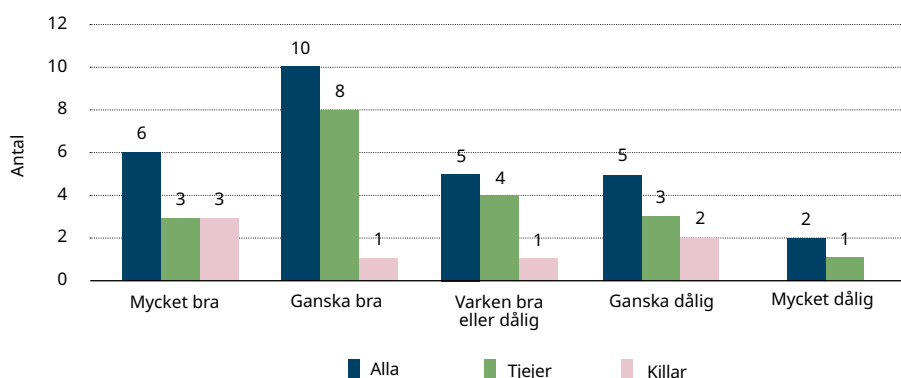
De flesta fick veta om sitt tillstånd från läkare

De flesta (17 personer) av dem som svarat på enkäten uppger att det var en läkare som för första gången berättade om deras tillstånd. Några (5 personer) uppger att det var en förälder som berättade om det. Några kommer inte ihåg och en person läste om det på 1177 vårdguiden.

På frågan av vilka de fått stöd att hantera sitt tillstånd svarar de flesta (19 personer) att det är föräldrar som varit ett stöd. Andra svar är syskon, kompisar, någon de är/har varit ihop med och lärare (3–6 personer). Fyra personer uppger att de inte behövt stöd och sex att de inte fått stöd trots att de upplevt ett behov.

Blandade erfarenheter av vården bland de svarande

De allra flesta (24 personer) av dem som svarat på enkäten uppger att de fått vård på grund av sitt tillstånd. Två svarar att de inte fått vård och två är osäkra.

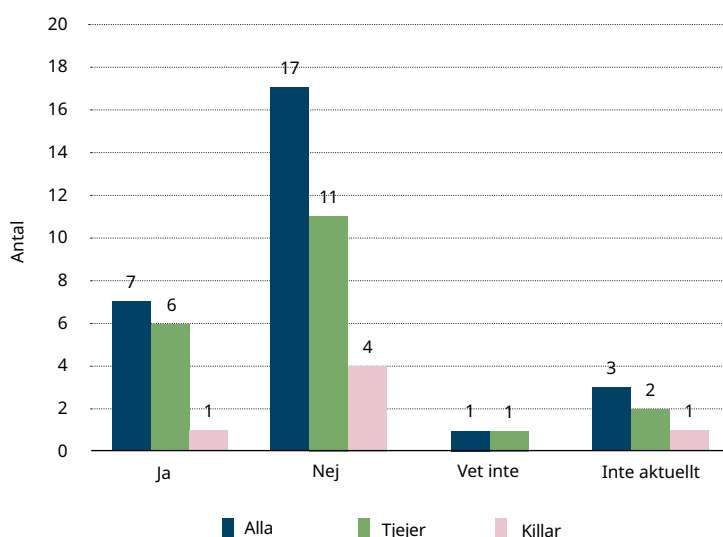
Figur 2.17. Upplevelser av vård som rör tillstånd som påverkar könsutvecklingen, efter kön, 2021. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

De flesta (16 personer) av dem som svarat upplever att vården som rör tillstånd som påverkar könsutvecklingen har varit ganska eller mycket bra, medan 7 upplever att vården varit ganska eller mycket dålig. Erfarenheterna av den allmänna sjukvården är över lag positiv bland de svarande. 16 svarar att den varit ganska eller mycket bra, 3 upplever att den varit ganska eller mycket dålig.

Enligt Socialstyrelsens rekommendationer för vård och behandling av tillstånd som påverkar könsutvecklingen bör barn och unga erbjudas specialiserat psykosocialt stöd. Det tydliggörs också att barnet ska vara delaktig och tillfrågad om vården efter ålder och grad av mognad (Socialstyrelsen, 2020b). Bland dem som svarat på enkäten uppger de flesta (17 personer) att vården inte innehållit något erbjudande om psykosocialt stöd. Sju svarar att vården erbjudit psykosocialt stöd.

Figur 2.18. Erbjudande om psykosocialt stöd i vården, efter kön, 2021. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

Det finns blandade erfarenheter bland de svarande om de fått vara med och säga till om vården som rör deras tillstånd. 13 svarar att de inte har det medan 10 svarar att de har fått säga till om vården. Några svarar att de inte vet och för några är det inte aktuellt (exempelvis eftersom de inte fått vård).

Enkättagarna fick också möjlighet att utveckla sina upplevelser av vården. Positiva erfarenheter är att de gått på regelbundna kontroller som barn och att den medicinska behandlingen fungerat väl.

Min vård har generellt sett varit väldigt bra, men i och med flyttar under min uppväxt har jag behövt ha olika läkare och kunskapsnivån hos dessa läkare har varierat avskryvart och därmed vården jag har fått.

Några utmaningar som de nämner är exempelvis att de fallit mellan stolarna i samband med att de blev vuxna, att det finns många inom vården som saknar kunskap om tillstånd som påverkar könsutvecklingen och att de saknat psykosocialt stöd. En kille beskriver att läkaren berättade om diagnosen på ett negativt sätt och inte gav information om vilka lösningar som fanns, vilket påverkade den psykiska hälsan negativt.

Vården har varit bristfällig under min uppväxt. Jag har upplevt att jag inte fått påverka förrän jag starkt sagt ifrån i vuxen ålder. Vissa behandlingar och ingrepp skedde utan mitt samtycke men det är också relaterat till den kunskapsbrist som fanns i vården då.

En kille berättar att vissa behandlingar och ingrepp skett utan samtycke och en tjej berättar om att ha blivit övertalad av läkare att genomgå en operation som ledde till både fysiska och psykiska komplikationer som tog lång tid att åtgärda.

Unga hbtqi-personers berättelser om hälsa och relationer

I detta avsnitt presenteras de resultat som rör hälsa och relationer från berättelser och intervjuer med unga hbtqi-personer. Avsnittet inleds med en beskrivning av hur unga upplever sin hälsa och levnadsvanor som har påverkan på hälsan. Därefter beskrivs ungas relationer till vänner och familj, hur det påverkar deras välmående och unga hbtqi-personers strategier för att må bra. Slutligen presenteras ungas erfarenheter av vården, vilket inleds med en beskrivning av tillgång till vård och avslutas med unga hbtqi-personers erfarenheter av bemötande inom vården.

Unga hbtqi-personer berättar om psykisk ohälsa och levnadsvanor

De flesta unga hbtqi-personer som MUCF intervjuat beskriver sin hälsa över lag som någorlunda. Flera upplever sin fysiska hälsa som bättre än sin psykiska hälsa men det finns stora skillnader mellan individerna.

De allra flesta beskriver i intervjuerna att de har eller tidigare har haft problem med psykisk ohälsa, exempelvis depression, ångest och könsdysfori. Att det finns en förhöjd risk för psykisk ohälsa bland unga hbtqi-personer redovisas i flera forskningsrapporter (Bränström, 2018; Siverskog & Måwe, 2021). I vissa fall hänger den psykiska ohälsan samman med en funktionsnedsättning, exempelvis autism. Några beskriver även erfarenhet av posttraumatiskt stressyndrom (ptsd). I vissa fall finns en direkt koppling mellan psykisk ohälsa och deras hbtqi-identitet. Det kan exempelvis röra sig om utsatthet för negativa attityder eller våld. Några unga har erfarenhet av självmordstankar eller självmordsförsök, varav samtliga på något sätt har koppling till sexuell läggning eller könsidentitet. Det rör sig exempelvis om transpersoner i väntan på att få könsbekräftande vård och homosexuella som har upplevt negativa reaktioner och negativt bemötande från familj, vården eller rättssystemet på grund av sin sexuella läggning.

Andra intervjupersoner gör själva ingen koppling mellan erfarenheter av psykisk ohälsa och erfarenheter som hbtqi-person. En person beskriver sin hälsa på följande sätt:

Jag skulle beskriva att jag mår bra i relation med min läggning, med hbtqi-aspekten i mitt liv, liksom. Det är någonting som jag inte direkt har ifrågasatt någonsin, typ så. Eller så här, jag har aldrig direkt känt att det har varit så stort problem, alltså att jag aktivt tänkt på det så, liksom. [...] [Hälsan] är rätt så bra. Den är väl okej, jag vill inte säga "toppen" heller, men den är okej. Den fungerar, liksom. [...] Ja, om [...] jag mår dåligt, så är det väl psykiskt.

Man, cisperson, homosexuell, 21 år

Några intersexpersoner beskriver hur deras psykiska och fysiska hälsa hänger ihop med en fungerande behandling. Vissa intersexpersoner har behov av hormonbehandling eftersom kroppen själv inte producerar viktiga hormoner i rätt mängd. För att må bra både fysiskt och psykiskt är det därför viktigt att hitta rätt nivå i behandlingen. Även för vissa ickebinära och binära transpersoner har tillgång till könsbekräftande vård och behandling stor påverkan på välmående och hälsa.

Några av de unga med erfarenhet av att söka asyl lyfter en annan typ av utsatthet, som är kopplad till deras migrationserfarenheter. Flera unga som MUCF intervjuat beskriver att de kommer från ett sammanhang där homo- och transfobi utgjorde ett så stort hot mot deras säkerhet att de kände sig tvungna att lämna landet. Några beskriver att deras hälsa har påverkats, och fortsatt påverkas, av att ha levt i ett land där de inte kan leva öppet och händelser de varit med om innan de kom till Sverige. En av dem beskriver:

Min hälsa skulle jag inte säga är bra. Jag mår bra fysiskt, men psykiskt mår jag inte bra. Ja, eftersom jag har varit med om mycket. Ja, och eftersom jag inte haft min intervju [med Migrationsverket] än, mitt hjärta är fortfarande tungt, eftersom jag inte haft någon person att dela min berättelse med, så jag kan känna mig lite lättad. Därför att jag tror, när du delar din berättelse med någon, då känner du dig lite lättad. Ja, så jag är psykiskt plågad, eftersom jag varit med om mycket. Jag behöver någon att dela det med.³³

Ung hbtq-person

En intervju-person som bott på Migrationsverkets boende lyfter att boendeförmen gör att den utsatthet som asylsökande hbtq-personer ofta upplevt i sitt tidigare hemland riskerar att fortsätta också i Sverige, vilket bidrar till otrygghet och stress.

Unga har olika erfarenheter av fysisk aktivitet

I intervjuerna framkommer blandade erfarenheter av motion och fysisk aktivitet. Det finns exempel på unga hbtqi-personer som medvetet tränar och försöker äta bra i syfte att må bra. En tjej beskriver sin fysiska och psykiska hälsa som sammanlänkade och något som kräver aktivt arbete.

Allmänt [...] så har jag en väldigt god hälsa. Jag prioriterar den väldigt högt för att jag värderar att må fysiskt bra för att kunna ta hand om min psykiska ohälsa som ju har varit ganska dålig. Den, däremot, börjar bli mycket, mycket bättre just nu.

Kvinna, cisperson, lesbisk, 19 år

Det finns även exempel på att unga hbtqi-personer undviker vissa former av fysisk aktivitet och motion på grund av risken att utsättas för kränkningar eller påhopp. En person beskriver hur oron att inte accepteras som hbtq-person begränsar möjligheterna att delta i lagsporter. Flera transpersoner beskriver att det är svårt att delta i motion och idrott som kräver ombyte på plats eller där träningen är uppdelad mellan tjejer och killar.³⁴

Några unga har erfarenhet av riskbruk och läkemedel utan läkares ordination

Några unga har i intervjuer berättat att de har, eller tidigare har haft, ett riskbruk eller att de använt läkemedel utan någon ordination från läkare. Samtidigt lyfter hon att kötider och svårigheter att få vård för olika problem påverkat viljan att hantera sitt missbruk. Att kunna få ta del av könsbekräftande vård har

³³ Intervjun är översatt från engelska.

³⁴ Transpersoners utmaningar att delta i sport redovisas mer utförligt i kapitlet om unga hbtqi-personers fritid

Ja, jag jobbar på [min fysiska hälsa], jag äter kanske lite för lite. [...] Och min psykiska? Den är väl bra. Eller jag vet inte, är någons mentala hälsa verkligen så bra [nu för tiden]? [...] Alltså, det är inte superdåligt direkt, men däremot att jag har dålig självkänsla, kanske osäker om folk tycker om mig, och liksom sådana där vanliga ungdomsbekymmer som drar ner mig. Men annars så, det är ingenting [stort], skulle jag nog säga. Det hade väl varit bra att prata med någon om det ändå.

Man, cisperson, gay, 20 år

varit motiverande för att ta tag i problemen. Samtidigt har de långa kötiderna motverkat motivationen, eftersom det gör det enklare att skjuta hanteringen framför sig.

Och då, för mig har det varit så här [...] jag tänker att: "Ja, men det är ju ett eller två år i framtiden, så varför behöver jag göra det här nu? Jag kan ju jobba på det sedan lika gärna. Jag kan dricka hur mycket jag vill nu för att kön är så lång." Men [...] löftet om vård i framtiden har ändå hjälpt mig motiverad så att förbättra andra saker.

Tjej, transperson, 19 år

Erfarenheter av riskbruk är något som ett par personer med erfarenheter av omvändelseförsök också beskrivit. Som framkommer i det kapitlet hängde riskbruket samman med utsatthet för omvändelseförsök eller rädslan att utsättas för omvändelseförsök

Relationer som hälsfaktor

För flera av de unga hbtqi-personerna som myndigheten intervjuat är vännerna, föräldrarna och ibland syskonen viktiga för deras välmående. Goda och accepterande relationer beskrivs på olika sätt som betydelsefulla. Betydelsen av stödjande relationer poängteras i Europeiska kommissionens rapport (2020). Omvänt är det tydligt att avsaknaden av acceptans och stödjande nära relationer med familj och vänner påverkar dem negativt. Även avsaknad av acceptans och stöd från samhället i ett bredare perspektiv beskriver framför allt transpersoner som något som påverkar deras psykiska hälsa negativt.

Vänskaps- och familjrelationer har stor betydelse

Flera unga beskriver i intervjuerna att de har närstående som är accepterande och stöttande. Inte minst beskriver de flesta att de har goda vänskapsrelationer som får dem att må bra. Flera har även fungerande relationer till den närmaste familjen, även om dessa relationer oftare beskrivs som mer komplicerade.

Bland de unga som beskriver en delvis komplicerad relation till familjen lyfter flera fram religion som en anledning. En kille beskriver att släkten är "väldigt" kristen och att det påverkat deras relation negativt, eftersom de inte accepterade killens sexuella läggning. En tjej som flyttat till Sverige tillsammans med sin familj beskriver hur religion har präglat relationen till föräldrarna:

Jag är uppvuxen i en kristen, alltså verkligen kristen familj. [...] Allt präglades av kristna värderingar, på det sättet. Men sedan när [föräldrarna] skiljdes så blev ... jag vill säga att min mamma blev lite mer liberal i sitt tankesätt. Hon var mer öppen för olika idéer, och så där. Men min pappa fortsatte med strikta idéer om att, ja, men: "Man och kvinna", och sådana saker. Men jag vet inte exakt vad det är som fick mamma att bli lite mer liberal. Jag har frågat om det faktiskt, och hon sa mer att hon vill ha en så god relation med sina barn som möjligt, och hon vill inte att småsaker ska komma i vägen för det. Och även om hon har sina åsikter, så kommer hon alltid älska oss och ta hand om oss, och så.

Tjej, cisperson, 20 år

Det finns också exempel på familjerelationer som är komplicerade av andra anledningar än religion. En ickebinär person som bor tillsammans med sina föräldrar beskriver exempelvis att föräldrarna har haft svårt att acceptera att hen är transperson, något som också flera andra unga beskrivit. Hen beskriver att det påverkat relationen negativt under en stor del av tonårstiden och att det är ett ämne som de inte pratar om hemma.

Och sedan har vi inte pratat mer om det. [...] jag har kopplat det så mycket att det är så obehagligt, så att om det dyker upp något transrelaterat på tv, så får jag ju panik och så flyr jag undan. Och allting jag gör hemma är att jag babblar på om massa onödiga substanslös skit, för att jag är rädd att det ska bli tyst, för att då vet jag inte vad som kommer hända, och vad de kommer säga. [...] Men jag är lite på spänn hela tiden när de är hemma. När de säger någonting så blir jag lätt taggar utåt, och så bråkar vi, och när de håller på och säger mitt dödnamn³⁵ och fel pronomen och så, jag klarar inte av att rätta dem, men jag blir liksom irriterad. Och om mamma är så här: "Vill du gå ut och ta en promenad?" Då vill jag inte det, för jag vill inte gå själv med henne. Det påverkar ändå att vi inte har någon djupare relation på det sättet.

Ickebinär, transperson, 19 år

De flesta upplever dock att föräldrar och familj är accepterande även om det ibland tagit lite tid att förstå eller anpassa sig. En ickebinär person beskriver exempelvis att det tog lite tid för familjen att anpassa ordval och smeknamn, men att det i dag fungerar bra. En kille beskriver hur viktigt det är för honom att uppleva acceptans från familj, släkt och vänner. Som transperson som av medicinska skäl har svårt att alltid passera som kille blir andras acceptans och

³⁵ Dödnamn är ett begrepp vissa transpersoner använder för att beskriva det namn de tilldelades vid födseln, som de inte vill bli kallade.

ansträngningar att bekräfta könsidentiteten viktig för att han ska kunna vara sig själv.

En homosexuell kille som flyttat till Sverige för att studera beskriver hur flytten gjort det möjligt att vara öppen, och att familj och vänner har varit accepterande.

När jag levde i [ett annat europeiskt land] var det såklart inte riktigt ... jag hade inte möjlighet att öppna upp, eftersom vi vet att situationen är väldigt komplicerad i [det andra europeiska landet] och flera tidigare Sovjetstater. Men när jag flyttade till Sverige så bestämde jag mig för att jag inte ville gömma mig mer. Jag berättade det för mina vänner först, sedan min familj och alla som behöver veta om det. Och det känns ganska bra för mig.³⁶

Kille, cisperson, homosexuell, 19 år

Att inte passa in i hbtqi-världen upplevs som svårt

Det finns också några unga hbtqi-personer som beskriver ensamhet. En kille beskriver att ensamheten delvis hänger samman med att vara hbtq-person på en mindre ort. Några beskriver att det hänger samman med att de inte passar in i hbtqi-communityn av olika skäl. Flera asexuella som skickat in anonyma berättelser beskriver en bristande acceptans både i samhället som helhet och bland hbtqi-personer. En person skriver i en anonym berättelse:

Jag är 19 år, en hopplös romantiker och asexuell i en värld där allt tycks handla om sex. Det känns som om jag är defekt, och i nuläget vet jag faktiskt inte hur jag någonsin ska kunna leva ett "normalt" liv där jag kan få bli älskad för den jag är. Jag vill så gärna få ta del av hbtqi+-rörelsen, få känna att jag hör hemma, men jag känner mig hur gärna jag än vill ändå inte välkommen. Mina queera vänner (som inte vet om min sexualitet) säger att asexuella inte "passar" mallen för hbtq, och de få jag faktiskt kommit ut till tar mig inte på allvar.

Asexuell, 19 år

En annan person har i en anonym berättelse beskrivit hur personen identifierade sig som transperson som tonåring och genomgick könsbekräftande behandling. Medan det initialt var en hjälp och kändes rätt beskriver personen att dysforin kom tillbaka och att det ledde till att hormonbehandlingen avslutades.

³⁶ Intervjun är översatt från engelska.

Jag vill kunna vara vem jag är öppet, men jag vågar inte. Med tanke på [osäkerheten kring] min könsidentitet, är det troligtvis något jag bara kommer vara öppen med efter jag flyttar hemifrån. Hela min familj gör narr av ickebinära personer. De skrattar åt dem vid matbordet. Jag som själv funderar kring om jag är ickebinär blir självfallet väldigt ledsen av detta. Men för att inte råka försäga mig så (fake)-skrattar jag med.

Osäker på sin könsidentitet, bisexuell, 14 år
Skriven berättelse

Men när jag slutade med [testosteronbehandling] och återidentifierade som tjej försvann allt stöd och alla vänner från hbtq+-communityn. Det är så ensamt och jag blir bara ledsen när jag tänker på hur lite jag betytt för dem som jag trodde stod mig närmast. Jag har fastnat i ett mellanrum. Det går aldrig att lämna detta bakom sig och få en hel kropp igen.

Tjej, identifierade sig tidigare som transperson

Tjejen beskriver alltså hur den förändrade identiteten ledde till att stödet från vänner som var hbtq+ försvann.

Även flera bisexuella beskriver att de upplever utmaningar med att passa in i olika hbtqi-sammanhang. I en anonym berättelse beskriver en person att det varit svårt att vara delaktig i hbtqi-communityn som bisexuell³⁷. En person berättar i en intervju att det kan vara både påfrestande och stödjande att omge sig med andra hbtqi-personer och befinna sig i ett hbtqi-sammanhang, vilket också lyfts i Linander och Wiklunds kapitel. I intervjun framkommer att både påfrestningar och stöd i det här fallet är kopplade till vad personen möter på nätet.

Och det finns väldigt många stora personer på till exempel YouTube som har [...] delat med sig av deras tankar av vad en transperson är och att "Du måste ha det här för att vara trans." Och det förstör så mycket, speciellt för unga människor, jag var väldigt ung när jag kollade på de här personerna på YouTube och det var väldigt skadande. Jag tror att min dysfori blev mycket värre av att jag gjorde det. För att de sa: "Ja, men om du inte har dysfori över det här, då är du inte trans." Och då började jag ju tänka: "Åh, shit, jag har inte tänkt på det här. Oj." Och så blev det så mycket värre, men sedan ser man ju också fantastiska människor som delar med sig och liksom delar väldigt mycket information om vad man kan göra, [...] så att det är väldigt mycket både och.

Man, transperson, bi-/panseuell, 21 år

Medan vänner på nätet varit stödjande och viktigt i processen att förstå sin transidentitet beskriver mannen att andra forum snarare har varit negativa och bidragit till ohälsa. Negativiteten har framför allt bestått i att andra transpersoner tar sig rätten att definiera vem som är transperson och inte.

Unga hbtqi-personer utvecklar strategier för att må bra

Unga hbtqi-personer berättar att de på olika sätt utvecklar strategier för att må bra och söker sig till sammanhang som får dem att må bra eller bättre. En vanlig strategi är att söka sig till andra med liknande erfarenheter. Flera har också sökt

³⁷ Detta beskrivs närmare i kapitlet om unga hbtqi-personers fritid.

professionell hjälp från exempelvis hälso- och sjukvården. Det är även flera som berättar att de undviker att ta del av sammanhang där det förekommer negativa attityder och kränkningar gentemot hbtqi-personer.

Unga hbtqi-personer söker sammanhang där de kan dela erfarenheter med varandra

Vissa av intervjupersonerna beskriver stödjande relationer som en uttalad strategi för att må bra. Exempelvis beskriver några att de aktivt sökt upp miljöer där det finns andra hbtqi-personer som de kan dela sina erfarenheter med. Det kan handla om att försöka hitta vänner som är hbtqi-personer, gå till mötesplatser som riktar sig till hbtqi-personer eller forum och miljöer på nätet för hbtqi-personer.

Jag tycker det är skönt med [att] prata med andra queerpersoner [...] Alltså, jag går ju in på [en Facebookgrupp för hbtqi-personer] jättemycket, och refreshar, bara: "Är det något nytt som någon har skrivit?" Eller TikTok och så. Men också att diskutera sådana frågor med folk som jag känner.

Ickebinär, transperson, 19 år

En annan person formulerar stödet från andra hbtqi-personer i termer av peer-to-peer support³⁸.

[...] peer-to-peer support, skulle jag säga [har varit ett viktigt stöd]. Och det låter så proffsigt när man pratar om det, men att det handlar ju om att man har kompisar som man kan messa, och att man vet att man finns där för varandra. Och jag har en väldigt nära vän som också är hbtqi-person, och att man vet att vi går båda igenom samma skit, och att på något sätt kunna kanalisera ens ilska och vrede över att samhället ser ut på det här sättet, till liksom ett engagemang som jag har gjort, i stället för att det kanske ska bli självdestruktivt som jag vet att det blir för många bekantingar. Och att det riktas utåt, i stället för inåt. Men, ja, peer-to-peer support [och] att veta att det finns vuxna där.

Hbtqi-person, cisperson, 16 år

Utöver att ha stödjande vänskapsrelationer och stöttande vuxna beskriver personen också strategier för att hantera den utsattheten som kommer med att vara hbtqi-person. Det kan handla om att undvika miljöer där det förekommer negativa kommentarer och försöka anpassa det egna förhållningssättet till negativa kommentarer. Exempelvis genom att försöka att inte lägga tid och

³⁸ Peer-to-peer support kan beskrivas som en metod där parter med vissa gemensamma erfarenheter, exempelvis unga hbtqi-personer, stöttar varandra.

energi på det som inte går att påverka. Samtidigt reflekterar personen över att det inte är rimligt att behöva göra de anpassningarna i sitt liv, men att det trots allt påverkar måendet negativt att inte göra de anpassningarna.

Flera av de intervjuade beskriver att en del eller större delen av deras umgängeskrets består av hbtqi-personer. Detta beskriver de som något positivt eftersom de har vissa gemensamma erfarenheter och förförståelser. En kvinna beskriver skillnaden i bemötande mellan hennes heterosexuella cisvänner och hbtq-vänner:

Det jag har märkt dock, intressant nog, som just transkvinna, är att några av mina vänner, det är inte att de behandlar mig annorlunda för att jag är trans, det är att de behandlar mig annorlunda för att jag är kvinna nu. Så de liksom ser mig som en kvinna, men de behandlar mig då som de behandlar andra kvinnor, vilket gör att de kanske ju inte tar mig lika seriöst längre. Och är mer okej med att göra mig obekvämt i vissa sammanhang, och så vidare. Men det är egentligen bara i mer cis- och straightsammanhang. Jag har ändå några hbtq-vänner, vilket har hjälpt så att jag också har [mötesplatsen] som jag kan gå till, som har många queerpersoner i sig. Och i de cirkelarna är det jättetrevligt [...] jag känner inte någon tydlig särbehandling, som jag gör när det är med cisvänner, eller straightvänner.

Kvinna, transperson, 19 år

Hon har alltså inte upplevt att de nära vännerna haft svårt att acceptera henne som kvinna. Däremot har relationen till några av hennes heterosexuella cisvänner påverkats på grund av deras föreställningar om kön, medan queera sammanhang blir en fristad från sexism.

Det finns flera exempel på positiva erfarenheter när det gäller familj och vänner acceptans utanför ett queert sammanhang, samtidigt som dessa relationer beskrivs som både positiva och negativa.

Unga försöker undvika att ta del av negativ samhällsdebatt

Flera unga lyfter fram att rådande debatter som förs i media, av politiker och i sociala medier påverkar deras hälsa. En person beskriver att den psykiska och fysiska hälsan påverkas av omgivningens attityder:

På en makronivå, så påverkas mitt psykiska välmående väldigt mycket av den offentliga debatten och diskursen kring de här frågorna, och av de här irrelevanta kommentarerna som man bemöter, och så. Men jag skulle väl säga att den kanske främsta faktorn till min ... det som drar ner min poäng nu, eller vad man nu ska säga, det är konstant minoritetsstress som tar fokus, som tar tid, som all annan stress liksom skapar muskelvärk och trötthet, och alla de här liksom symtomen. Men alltså, väldigt praktiskt, att röra sig i vissa miljöer leder till att man blir hyperalert, vilket leder till att man blir jättetrött efteråt.

Hbtq-person, cisperson, 16 år

Det finns, som citatet ovan illustrerar, hbq-cispersoner som beskriver att deras mående påverkas av samhällsdebatten kring hbtqi-frågor. Det är dock framför allt ickebinära och binära transpersoner som beskriver att deras mående påverkas negativt av debatter och diskussioner om transpersoner i medier och inom politiken. En kille beskriver exempelvis att det leder till att transpersoner blir som ”andra klassens medborgare”. Några beskriver att de på grund av detta aktivt undviker att titta på nyheterna, eller engagera sig i frågor som rör transpersoner, eftersom mediebevakningen och debatten om transpersoner får dem att må dåligt.

Jag brukade läsa nyheterna ganska ofta, jag brukade googla allt jag kan om trans, bara för att få reda [på] hur det ska bli med translagen. Men det har bara gått nedåt, och det har bara gjort att jag mår sämre och sämre när jag läser om det.

Tjej, transperson, 20 år

Viktigt med vård för unga i behov av hjälp och stöd

Det finns också flera unga som lyfter fram behovet av professionell hjälp. Medan stöd från vänner och forum är viktigt betonar flera att de också har behov av vård. Det kan både handla om samtalsstöd och terapi, men även om könsbekräftande vård. En person beskriver att stödbehovet framför allt varit kopplat till dennes funktionsnedsättning och att hen har ett bra stöd från vuxna i skolan.

Främst genom resurser genom skolan som skolkurator och alltså, vuxna som det finns att prata med. Samt då att de kan anpassa väldigt mycket när det kommer till själva skolgången också, skolarbetet på min skola. Det har underlättat jättemycket och att de har kunskap om min funktionsnedsättning och mitt sätt att fungera och så där. Ja, så mest från skolan.

Ickebinär, transperson, 18 år

Det finns också intervjupersoner som inte upplever att de behöver något särskilt stöd. En person som identifierar sig som queer beskriver sin uppväxt som en miljö med många hbtqi-personer runt sig och att personen därför aldrig behövt komma ut eller prata så mycket om sin identitet. En annan person beskriver att den har bra vänner att få stöd av, men eftersom personen aldrig upplevt sin sexuella läggning som ett problem har det aldrig behövts något särskilt stöd kring det.

En ung person som har återkommande vårdkontakter på grund av en funktionsnedsättning beskriver att föräldrarna är ett viktigt stöd. Personen beskriver att föräldrarna har möjlighet att vara ett bra stöd dels på grund av deras engagemang och dels på grund av att de har kunskap om hur vården och samhället fungerar.

Vård på lika villkor

De unga som MUCF intervjuat har både positiva och negativa erfarenheter av bemötande inom vården. En del har enbart begränsade erfarenheter av att deras sexuella läggning eller könsidentitet kommit upp i samband med vårdbesök. Det är främst i samband med psykosocialt stöd och frågor som rör sexuell och reproduktiv hälsa de unga har erfarenheter av att deras sexuella läggning kommer upp. Transpersoners erfarenheter av att deras könsidentitet kommer upp i samband med vården är bredare, bland annat på grund av att flera har sökt vård för könsdysfori. Intersexpersoner beskriver utmaningar både med den specialiserade och allmänna hälso- och sjukvården. Flera upplever att det är svårt att få tillgång till vård, inte minst vård för psykisk ohälsa. Detta gäller både vård som kan kopplas till att de är hbtqi-personer och vård som inte är kopplad till det.

Svårt att få tillgång till vård

Flertalet av intervjupersonerna har någon gång sökt hjälp för att hantera psykisk ohälsa. Medan vissa är nöjda med sina erfarenheter är det flera som upplevt utmaningar när de sökt hjälp (se även Folkhälsomyndigheten, 2017; Roen, 2016; Stubberud m.fl., 2018). Det rör sig dels om långa väntetider, dels att de upplever att de själva behöver eller har behövt ta stort ansvar och driva på för att få hjälp. Det är flera unga som beskriver att det är svårt att driva på sin egen process när de mår dåligt psykiskt. En person efterfrågar exempelvis att vården ska:

Ta folk mer seriöst, och hjälpa dem att ... om det är en person som söker hjälp för att de mår dåligt, det kan vara så jobbigt att göra det en gång och att sedan skicka vidare den och säga åt den personen att ta hjälp [...] alltså, det kan vara jättesvårt, och så gör man det inte för att man har inte den mentala styrkan och den orken. Så där tycker jag väl att man som vårdpersonal ska hjälpa till att göra det.

Tjej, cisperson, bisexuell, 21 år

En intersexperson, som har flera negativa erfarenheter av den specialiserade vården för personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen, beskriver däremot positiva erfarenheter av att få hjälp med psykisk ohälsa från den allmänna hälso- och sjukvården.

Jag har haft också kontakt med vården på grund av depression och så, svår depression och så. Som är relaterat också till identitet och allt det här. Men där har jag haft mest en positiv erfarenhet, jag har träffat riktigt bra psykologer, som har hjälpt jättemycket. Så det är nog den mest positiva erfarenheten i vården.

Kille, intersexperson, pansexuell, 25-30 år

En annan person, som flyttat till Sverige för att studera, beskriver att utmaningen i huvudsak är de väldigt långa väntetiderna för att få komma till mer specialiserad vård.

Ja, det var faktiskt problem med det svenska sjukvårdssystemet, därför så vitt jag vet, och enligt min personliga erfarenhet, är det väldigt svårt att få professionell hjälp. Alltså vi kan gå till vårdcentralen och träffa bara en läkare, men de kan inte så mycket om vissa specifika saker. Och när jag bad att få träffa typ en terapeut, eller läkare som är specialiserad på ett visst område, var det nästan omöjligt att få en tid. Väntetiden kan vara sex månader eller ett år eller mer och det var ett problem.³⁹

Kille, cisperson, homosexuell, 19 år

Eftersom detta gäller psykisk ohälsa som både är och inte är kopplad till sexuell läggning och könsidentitet kan samma utmaningar finnas för unga heterocispersoner. Eftersom det är fler unga hbtq-personer som upplever psykisk ohälsa är det dock troligt att fler unga hbtq-personer möter den här utmaningen.

Utmaningar i vården rörande tillstånd som påverkar könsutvecklingen

De intersexpersoner MUCF har intervjuat har beskrivit att de upplevt flera utmaningar i vården som rör deras tillstånd. Det handlar både om utmaningar att hitta fungerande dosering och behandling för att må bra fysiskt och psykiskt, och om utmaningar med bemötande och tillgång till vård.

Två personer beskriver avsaknad av samtycke eller delaktighet i vårdprocessen och att de inte fått ta del av psykosocialt stöd kopplat till vård och behandling för sitt tillstånd. En kille beskriver exempelvis att vården gjorde en operation som inte var nödvändig när han var spädbarn.

När jag var [spädbarn] så tog de bort mina gonader⁴⁰, var det. Och jag läste på journalen, motiveringen var liksom ... det fanns ingen motivering. [Det stod att det var friska vävnader] [skrattar] Det var allt som stod där. Och så några pseudoargument [...]

Kille, intersexperson, pansexuell, 25-30 år

Killen beskriver att detta haft negativ påverkan senare i livet, bland annat genom behov av hormonbehandling. En kvinna beskriver att hon kände sig pressad att genomgå behandling och att hon inte blev erbjuden något psykologiskt stöd.

³⁹ Intervjun är översatt från engelska.

⁴⁰ Gonad är ett annat ord för könskörtel, alltså ett organ som producerar könshormoner eller könsceller.

Jag blev inte erbjuden något psykologiskt stöd från dem över huvud taget, det var väldigt mycket bara ta hormonerna och gå på check-ups liksom. Fysiska undersökningar och sådana saker. De missade också saker som upptäcktes senare, som jag har gjort operationer för. Men, ja, jag vet inte vad jag ska säga, det var mycket negativa erfarenheter utav, ja, vad jag i efterhand upplevde som tvång, om att ta de hormonerna och sådana saker.

Kvinna, intersexperson, bisexuell, 25-30 år

En av personerna beskriver att personen i dag begränsar sina kontakter med vården, på grund av att det varit påfrestande med alla vårdkontakter under många år.

Så det har varit en lång process [skrattar] med alla vårdkontakter och väldigt mycket vårdkontakter. Och jag är väldigt, väldigt osugen på att ha vårdkontakter nu. Men jag begränsar dem och så här, om jag får ett problem med någonting fysiskt eller psykiskt så är det som att jag prioriterar vilket jag behöver ta först och så tar jag en sak i taget, för jag orkar liksom inte ha så mycket vårdkontakter. Utan jag måste prioritera att ... ja, en sak i taget. Och, ja, lösa saker successivt, strukturerat, så jag inte behöver ha så mycket kontakter samtidigt. [...] jag har haft psykologer, men jag blev inte erbjuden det genom [den specialiserade vården] eller så där, utan jag har haft det [...] på grund av andra diagnoser. Och ja, det är jag också ganska trött på nu, [skrattar] det har väl delvis varit helt okej, och delvis varit ganska dåligt.

Kvinna, intersexperson, bisexuell, queer 25-30 år

En av personerna beskriver också att behandlingen varit normativt inriktad utan att det funnits någon tydlig medicinsk motivering, såsom att behandlingen varit nödvändig för personens fysiska hälsa. Personen beskriver att det snarare handlat om att passa in i en binär könsuppdelning.

Svårt att få tillgång till könsbekräftande vård

Flera transpersoner beskriver utmaningar med tillgång till den könsbekräftande vården. De beskriver dels långa väntetider, dels att det kan vara svårt att få remiss till könsbekräftande vård samt att vården inte är samordnad. Alla transpersoner som har sökt eller vill söka könsbekräftande behandling beskriver i intervjuerna de långa väntetiderna till den könsbekräftande vården som ett problem eller något som oroar dem (se även BO, 2021).

En ickebinär person som inte ännu haft kontakt med den könsbekräftande vården resonerar kring att söka vård:

Ja, jag har inte haft så mycket kontakt med vården utanför astma, så där. Men, ja, man har ju hört att det finns väldigt långa vårdköer för att ens kunna få hjälp, vilket skrämmer mig lite. Jag måste verkligen planera inför framtiden. Alltså om jag vill ha hjälp från vården, så måste jag ansöka väldigt tidigt. Men sedan också, som ickebinär så finns det ingen medicinsk hjälp att få förrän man är 18. Eller man kan skicka in en remiss från 17 år och 9 månader. Alltså, bara för att man inte är binär, det är ju inte att man inte har könsdysfori. Och då kanske det är att man måste söka som binär för att få hjälp, men jag har valt att vänta.

Ickebinär, transperson, 17 år

Av citatet framkommer också en oro för att det ska vara särskilt svårt att få vård som ickebinär, vilket ytterligare en ickebinär transperson gett uttryck för. I några intervjuer framkommer också exempel på att binära transpersoner som tidigare identifierat sig som ickebinära har upplevt att detta blivit ett hinder för att få tillgång till vård, både i samband med att de sökte vård som ickebinär och när de sökt vård som binär transperson flera år senare. En tjej som tidigare identifierade sig som ickebinär beskriver att det var en utmaning att söka vård:

När jag först tog kontakt med vården så stod jag på en tio månads väntelista till [mottagning som tar emot barn med könsdysfori], där jag visste att jag ändå inte skulle ... eller jag skulle behöva ljuga om min identitet som ickebinär för att få vård, för de ger inte vård till ickebinära, för tydligen är inte ickebinära transpersoner, enligt dem.

Tjej, transperson, 20 år

En kille som identifierade sig som ickebinär när han först sökte vård är orolig att på grund av detta få avslag på sin ansökan om att ändra sitt juridiska kön. Rädslan grundar sig i att både jurister och vårdpersonal inom den könsbekräftande vården berättat att ett avslag skulle kunna motiveras med att killen tidigare har identifierat sig som ickebinär.

Flera unga som upplever ett behov av könsbekräftande vård beskriver oro för hur lång tid det kommer att ta innan de får vård, eller har erfarenheter av att väntetiderna är långa. En av intervjupersonerna valde, på grund av köerna, att söka privat vård utomlands för att få behandling. I dag har hon både vård genom ett av de specialiserade vårdteamen i Sverige och behandling hos en privat läkare utomlands.

Det känns sjukt att säga det, att jag hade tur, för när jag ansökte var det bara tolv månaders väntetid till mitt första möte. Och jag går ju då till [könsutredningsteam]. Och för mig där, så har inte vården i sig varit dålig när jag väl har haft möten. Men det är som alla pratar om hur mycket som helst, att köerna är så långa. [...] Och jag är i något stadium där jag går till utländsk vård för att kunna få hormonbehandling och så vidare, och det är något som jag har tur nog att vara i en ekonomisk situation där jag kan klara av det. Men det känns sjukt för mig att bo i ett land som har gratis sjukvård, eller nästan gratis sjukvård, och välja dyr privat vård för att det helt enkelt inte funkar, den statliga vården. Eller att det tar för lång tid.

Kvinna, transperson, 19 år

Samtidigt som hon beskriver att hon inte ångrar att hon sökt vård utomlands har hon erfarenhet av att både den privata vården och vården från utredningsteamet varit ett hinder för att få tillgång till annan vård i Sverige. Hon beskriver flera tillfällen då vården hänvisat till hennes könsbekräftande behandling som ett hinder.

Och då sa de [vårdcentralen] i slutändan att, i princip, om jag ska gå på hormonbehandling kommer de inte ge mig antidepressiva nu, för de vill se hur det påverkar mig först. Men det är inte heller något de övervakar, så de kunde inte heller riktigt hålla koll på hur det påverkar mig. Så jag kände absolut att jag var i en position där jag fick välja mellan antidepressiv behandling, eller min privata hormonbehandling. Och då valde jag ju min hormonbehandling.

Kvinna, transperson, 19 år

Det ska dock påtalas att inte alla transpersoner har behov av, eller vill ha, könsbekräftande vård. En transperson beskriver exempelvis att hen skickade in en remiss för att göra en utredning men kom fram till att hen inte hade något behov av könsbekräftande vård och valde själv att avsluta ärendet.

Bristande tillgång till könsbekräftande vård leder till negativa konsekvenser

Flera transpersoner lyfter att väntetiderna och riktlinjerna för att få könsbekräftande vård kan få ekonomiska konsekvenser. Eftersom det är möjligt att få vård snabbare genom att vända sig till privata aktörer blir tillgången till vård en fråga om ekonomi. Det handlar framför allt om möjligheten att söka vård utomlands eller att själv betala för mastektomi (borttagande av bröstvävnad).

”

Antagligen kommer jag få avslag på min ansökan [till Rättsliga rådet], för att jag ännu inte fyllt 23. Jag får tydligen köpa alkohol, och skaffa körkort, och röka och allt möjligt, men jag får inte välja över den aspekten av min kropp, vilket känns väldigt frustrerande. Så jag är inne på att starkt överväga att ifall jag inte blir godkänd på det, för synnerliga skäl eller någonting, så kommer jag åka utomlands och jag kommer ta lån för det, eller använda upp alla mina besparingar. Vilket, så här, antar att det är verkligheten av att vara trans.

Tjej, transperson, 20 år

Det handlar också om att efter en diagnos från den offentliga vården kunna få tillgång till vissa operationer, såsom mastektomi, snabbare genom att själv finansiera dem.

Flera unga transpersoner säger att de har övervägt att själv finansiera delar av sin könsbekräftande vård. Några beskriver också att de inte har råd att göra det, som deras ekonomi ser ut i dag. En ickebinär person beskriver exempelvis:

”

Ja, och jag har funderat [...] alltså, man kan ju ge mastektomi privat och så, jag har ju inte råd med det nu, liksom. Men jag har ju ändå tänkt så här, ja, men jag borde ju ändå spara upp kanske pengar ifall jag vill göra det, ifall det här tar ... det tar uppenbarligen lång tid liksom.

Ickebinär, transperson, 19 år

Några berättar i intervjuerna att de känner transpersoner som självmedicinerat, eller som önskar att de hade självmedicinerat under tiden de väntade på att få vård. Den huvudsakliga motiveringen till självmedicinering är enligt intervju-personerna de långa väntetiderna på att få tillgång till könsbekräftande vård.

”

Jag tror inte jag känner en enda transperson i mitt liv som inte på ett eller annat sätt självmedicinerar, eller som inte vill självmedicinerar, eller som inte säger att de önskar att de hade självmedicinerat om de visste om att det gick.

Tjej, transperson, 19 år

Jag [väljer] medvetet hela tiden platser där jag inte kommer behöva vara med om jobbiga saker, så klart. Det kan vara en sådan sak som att välja vårdgivare, [...] jag kan inte räkna med det när jag går till en barnmorska, att den personen kommer behandla mig lika bra och jag kommer få samma vårdnivå som en person som inte är marginaliserad av sin könsidentitet, av sin sexuella läggning. Så det är ett val jag måste göra: "Vågar jag lita på att den här personen förhoppningsvis inte behandlar mig dåligt?"

Ickebinär, transperson, pansexuell, 25 år

En kille som i dag tar del av könsbekräftande vård berättar om erfarenheter av att självmedicinera på grund av att han under lång tid inte blev remitterad till den könsbekräftande vården.

Jag försökte kontakta [mottagning för könsbekräftande vård] i över ett halvår, utan något svar alls. Jag hade helt ignorerats. Och det ledde till att jag självmedicerade helt enkelt, och det gjorde jag i över ett år.

Kille, transperson, 21 år

Bemötande i vården

Det finns unga hbtqi-personer som beskriver positiva erfarenheter av vården, där vårdgivare ställt öppna frågor eller inte lagt oproportionerligt fokus på att den unga är hbtqi-person. Samtidigt är det flera som beskriver negativa erfarenheter av vården. Det rör sig om ett generellt normativt bemötande och okunskap och i vissa fall om fördomsfullt bemötande (se även BO, 2021; DO, 2022a; Folkhälsomyndigheten, 2015). Några beskriver att detta också påverkat deras tillgång till vård eller fått andra negativa konsekvenser.

Negativa erfarenheter av bemötande i vården

Flera unga beskriver att de har fått ett normativt bemötande från vårdpersonal. En av dem beskriver:

Det har förekommit cisheteronormativa stereotyper och exempel, [...] med vilka frågor som de ställer, inte: "Har du en partner?" Utan det könas. Eller: "Mamma och pappa", och inte: "Dina föräldrar", och, ja, men bara små uttryck, som man bara: "Alltså, ja, jag förstår ju att du inte menar något illa, men det är ju lite så där förlegat." Ja, det är väl det jag kan säga, om det. Jag har aldrig själv, känner jag i alla fall, mött några stora problem med bemötande från vårdpersonal just av den här grunden, men att jag vet att det förekommer från bekanta som inte haft lika bra vårdpersonal.

Hbtq-person, cisperson, 16 år

Som framgår av citatet upplever personen själv dock inte att bemötandeproblemen har varit stora. En transperson beskriver på liknande sätt att det finns okunskap inom vården om transpersoner men att det inte haft en stor inverkan på hens vård:

Alla är väl kanske inte jättekunniga om transpersoner alltid. Fast det har inte försämrat min vård på något sätt, det har mest varit att de använder olika pronomen i min journal varje gång de skriver om mig, vilket ju ... eller det har inte stört mig jättemycket, så det har varit okej liksom, men ... ja, lite så här: "Okej."

Icebinär, transperson, 18 år

Samtidigt som hen inte upplever att det är ett stort problem är det tydligt att det heller inte är en helt bekväm situation.

I intervjuerna finns även flera exempel på hur ett normativt bemötande i vården skapat obehag hos de unga, vilket i några fall lett till avslutad vårdkontakt och i ett par fall kan ha bidragit till allvarliga konsekvenser för den unga.

I en anonym berättelse beskriver en lesbisk tjej till exempel att hon på grund av dåligt bemötande har valt att inte fortsätta kontakten med skolsköterskan.

Jag har bara berättat för ett fåtal om min asexualitet sedan jag upptäckte den hösten 2020. [...] Mina vänner reagerade på ett bra sätt, men skolsköterskan sa att det "kommer att gå över" och liknande (jag bokade inga fler möten med henne efter, trots att det hade varit bra för mig, eftersom jag blir väldigt ledsen av den typen av kommentarer).

Lesbisk, asexuell, 17 år

En icebinär person berättar i en intervju att hen utretts för autism och att föräldrarna hade pratat med psykologen om att hen trodde att hen var transperson. Personen beskriver att hen i efterhand läst journalerna där psykologen återkommande skriver pronomen och kön som den unga inte identifierar sig med, vilket psykologen hade kännedom om. Hen upplevde generellt att psykologen saknade tillräcklig kunskap om hbtqi-frågor för att ge ett bra bemötande och bedömning.

Ett par intervjupersoner beskriver att de av olika skäl blivit nekade att utredas för könsdysfori. En kille berättar att den första kontakten om utredning avbröts, vilket motiverades med misstänkt autism. Efter det berättar killen att han inte fick någon respons från vårdgivaren under flera månader. Han valde då att börja behandla sig själv med hormoner i väntan på att få träffa ett annat utredningsteam, som han själv skickade en remiss till. Utredningen genom det nya teamet ledde till diagnos och behandling inom vården.

I en annan intervju berättar en kille att vårdpersonalen på olika sätt försökte påverka killen att sluta se sig som transman. Intervjun gjordes inom uppdraget att kartlägga utsatthet för omvändelseförsök eftersom killen själv beskriver sina upplevelser av vården som ett omvändelseförsök.⁴¹ Intervjun med killen

⁴¹ På de frågor i MUCF:s nationella ungdomsenkät som rör utsatthet för omvändelseförsök svarade några icebinära och binära transpersoner att de utsatts för omvändelseförsök av personal på en mottagning i Sverige.

har samtidigt flera likheter med andra transpersoners erfarenheter av bristande tillgång till könsbekräftande vård och dåligt bemötande inom vården, vilket lett till negativa konsekvenser på den psykiska hälsan och att de försökt lösa sin situation utanför den offentligt finansierade vården. Flera andra transpersoner beskriver också att vården felkönat dem och varit uttryckligt skeptiska till den ungas könsidentitet. Något som skiljer den här killens berättelse från andra transpersoner är den långa tidsperioden och att vårdgivaren sagt att killen inte är transperson.

Killen kom i kontakt med psykiatrin som barn (innan puberteten) och beskriver att kommentarerna om att killen var en tjej började redan då, i samband med att könsidentiteten kom upp. I intervjun beskriver killen att det upplevdes som "hjärntvätt" och utvecklar att:

[Vårdgivaren] försökte övertala mig om att, jag är transman också för tydliggörande, så de försökte övertala mig om att jag var en autistisk flicka bara, och det sa de åt mig explicit i många år.

Kille, transperson, gay, 19 år

Killen beskriver att vårdpersonalen upprepade gånger och under lång tid sagt att killen är en autistisk flicka. Dessutom ska vården ha skrivit ut medicin som inte stämde överens med de symtom och den diagnos killen fått, vilket killen uppfattade som ett sätt att försöka påverka könsidentiteten. Vidare berättar killen att delar av familjen till att börja med inte förstod att situationen hade en kraftigt negativ påverkan på killens psykiska hälsa.

Jag var inte tillåten att vara trans, så jag fick heller inte identifiera mig eller säga någonting om det, utan jag kände bara som att det var något gravt fel på mig. För att det var [det] de fick mig att känna, att jag var någon gravt störd autistisk flicka.

Kille, transperson, gay, 19 år

Killen beskriver att den nekade tillgången till könsbekräftande vård och att kontinuerligt felkönas av vården bland annat ledde till självmedicinering, i det här fallet att ta hormoner utan att konsultera läkare. I dag har killen fått tillgång till könsbekräftande vård och upplever att vården, genom hormonbehandling, haft positiv effekt på hälsan.

Killen beskriver att bemötandet i vården som barn bidrog till stor utsatthet, och att avsaknaden av vuxna som bekräftade könsidentiteten bidrog till att killen lättare kunde bli manipulerad av vuxna som vill utnyttja barn sexuellt.

En annan kille som sökt stöd hos en kurator för att prata om en obehaglig händelse beskriver att kuratorn i deras samtal fokuserade på den sexuella läggningen i ifrågasättande och dömande ordalag.

Jag sökte ju till den här mottagningen just för att bearbeta den här händelsen. Men det var inte det som var fokus där och då, utan det var mycket om min sexuella läggning [...] Men också väldigt mycket, vad ska man säga, dömande. Nu har jag inget bra exempel, men jag kände mig väldigt dömd. Kuratorn ansåg att: "Ja, men det här borde jag ha haft i åtanke om att jag skulle hamna i den här situationen." För att jag hade pratat med en annan kille och så, men det spelar ju ingen roll. [...] Det behöver ju inte ha med ens sexuella läggning att göra. [...] Så jag valde faktiskt att säga upp kontakten, och hade jag ändå fått ett bra bemötande där och då i början, så kanske det inte hade gått så långt att jag faktiskt försökte [ta mitt liv]. För att jag inte hade något förtroende för den här personen, mycket för att hon var väldigt påträngande just om ens sexuella läggning, allt annat var irrelevant.

Kille, cisperson, gay, 21 år

Som framkommer av citatet uppfattar killen att det dåliga bemötandet och bristen på stöd bidrog till allvarliga konsekvenser, som ett bra stöd möjligtvis kunnat förebygga.

När det gäller vård som uttalat ska vara inkluderande för hbtq-personer är erfarenheterna därifrån inte entydigt positiva. Ett par intervjupersoner upplever att vården, trots att den framhåller sin hbtq-kompetens, har ett normativt bemötande:

Alltså, jag har ju väldigt aktivt själv sökt mig till antingen hbtq- eller hbt-certifierad vård [...] för nu bor [jag] ju i en storstad som har det, där personalen ska vara utbildad och informerad i det här. Tyvärr har det [brustit] väldigt, väldigt mycket. Så när jag till exempel har själv valt att till och med kanske välja privat vård som ska vara hbt-certifierad för att det inte finns någon plats på den vanliga vården, så har de ändå brustit väldigt mycket.

Ickebinär, transperson, pansexuell, 25 år

Personen lyfter att bristerna exempelvis bestått i att personalen haft förutfattade meningar eller gjort antaganden om att personen är heterosexuell, vilket har lett till att rådgivningen blivit felaktig.

Positiva erfarenheter av vårdens bemötande

Det finns även flera exempel där unga upplever att de fått ett bra bemötande från vårdpersonal. De positiva erfarenheterna unga har handlar om att vårdpersonal ställer öppna frågor, anpassar sig efter den ungas önskade namn och pronomen eller partners kön. Det framkommer också exempel på vikten av att inte göra könsidentiteten eller den sexuella läggningen till en stor sak om det inte är anledningen till besöket.

En tjej beskriver exempelvis ett bra bemötande under ett psykologbesök med syfte att bearbeta en händelse på nätet som ung tonåring, där det blev relevant att tjejen inte är heterosexuell.

Så var jag på internet då, och sedan blev jag groomad, jag trodde att det var en tjej jag pratade med, men det var ju inte det. Och det blev en hel grej av det, och då fick jag ju gå till en psykolog, och då pratade jag ju om det. Men där blev jag ju väldigt bra bemött. Blev inte ifrågasatt, eller så. Så det är väl den enda instansen som jag vet 100 procent att [sexuell läggning] kom på tal, för det var relevant. [...] Och det är därför, när jag väl sa det, att [psykologen] inte blinkade, hon bara: "Okej", och sedan fortsatte liksom diskussionen vidare, utan att hon skulle ta upp det, och bara: "Jaså?" Och: "Är du verkligen det?" Och liksom ifrågasätta det, utan att det bara var ett faktum och ingenting mer att, ja, men diskutera så, och att det verkligen var normalt.

Tjej, cisperson, 20 år

En annan intervjuperson berättar om en situation där det krävdes att vårdpersonalen anpassade sig efter situation.

Trots att jag är ickebinär, så känner jag mig inte trans, och jag har inget som tyder på könsöverskridande normer. Men jag vill ändra mitt namn till [namn]. Och eftersom det inte står så i mina papper och på mitt leg, så någonting så enkelt som att be läkaren och sköterskan att kalla mig för [namn]. Och de bara fortsatte så, men de bara kallade mig som [namn]. Helt enkelt som det, de hade inga problem med det. Så någonting så litet som det, så kan jag anta att de kan helt enkelt anpassa för någon som överskrider normer, eller är transperson.

Ickebinär, cisperson, 21 år

I båda exemplen beskriver de unga vårdgivarens förmåga att anpassa sig efter den unga patientens berättelse och behov, utan att göra någon större sak av situationen. Det gör att personens sexuella läggning eller könsidentitet inte tar fokus från anledningen till att den unga sökt vård. Detta kan jämföras med situationer där unga upplevt att andra lagt mycket fokus på deras sexuella läggning eller könsidentitet utan att det haft någon tydlig relevans.

Ett återkommande positivt exempel i ungas berättelser om vården är besök hos ungdomsmottagningar. Flera beskriver både att de själva haft bra erfarenheter och att de uppfattar ungdomsmottagningarna som generellt bra på att möta hbtqi-personer. En man beskriver:

Alltså, en gång så var det ju direkt relevant [att jag är hbtq-person]. Jag gick till ungdomsmottagningen för jag skulle testa mig för könssjukdomar, men det var liksom inget bekymmer alls. Sjuksköterskan förstod helt och hållet, och det var ingenting konstigt med det, [...] Jag känner att ungdomsmottagningar brukar väldigt ofta vara accepterande för hbtq-människor. De brukar alltid ha ha könsneutrala ordval till exempel, och, de ger gratis könssjukdomstester till ungdomar och sådant, oavsett identitet.

Man, cisperson, gay, 20 år

”Att bara få finnas, utforska eller prata om det”

Unga transpersoners egna erfarenheter av stärkande faktorer för den psykiska hälsan

Av Ida Linander och Maria Wiklund

Ida Linander är forskare vid Institutionen för epidemiologi och global hälsa samt vid Umeå centrum för genusstudier, Umeå Universitet. Idas forskning handlar främst om transpersoners hälsa och tillgång till vård.

Maria Wiklund är lektor och docent vid Institutionen för samhällsmedicin och rehabilitering, avdelningen för fysioterapi, Umeå universitet. Marias forskning handlar bland annat om genusperspektiv på ungas kroppslighet, stress och psykiska ohälsa.

I detta kapitel beskriver och analyserar vi unga transpersoners egna erfarenheter av de sociala relationer och sammanhang som de upplever stärker och förbättrar deras psykiska hälsa. Först ger vi en forskningsbakgrund till detta fält, för att sedan gå djupare in på 16 intervjuer med unga transpersoner. Slutligen diskuterar vi vilka åtgärder och strategier som behövs för att förbättra den psykiska hälsan bland unga transpersoner.

Bakgrunden till kapitlet är att flera studier visar att en stor andel unga transpersoner har psykisk ohälsa, bland annat i form av depression, självmord och självskada (Becerra-Culqui m.fl., 2018; Connolly m.fl., 2016; Grossman & D’Augelli, 2006; Thoma m.fl., 2019). I Sverige är denna andel anmärkningsvärt högre än bland unga cispersoner, men också högre än hos äldre transpersoner (Folkhälsomyndigheten, 2015; Bränström, 2018). En kvantitativ studie, baserad på en självselektad webbaserad undersökning genomförd av Folkhälsomyndigheten, visade att bland de 15–19 år gamla deltagarna rapporterade 57 procent självmordstankar de senaste 12 månaderna. I samma åldersgrupp angav 58 procent nedstämdhet. Bland de 20–29 år gamla deltagarna var det 45 procent som angav nedstämdhet och 41 procent som rapporterade självmordstankar. Många unga transpersoner har dock god psykisk hälsa (Folkhälsomyndigheten, 2015). Detta är viktigt att poängtera, eftersom unga transpersoner tenderar att kopplas tätt till suicidalitet och psykisk ohälsa, vilket ger en ensidig bild.

Trots att unga transpersoner och deras alarmerande nivåer av psykisk ohälsa synliggörs alltmer saknas kunskap om upplevelser av, och orsaker till, psykisk ohälsa. Framför allt vet vi lite om vilka faktorer som påverkar den psykiska hälsan i positiv riktning (McCann & Sharek, 2016; Johns m.fl., 2018). Folkhälsomyndighetens kvalitativa studie (2020) om unga transpersoner är ett undantag och visade till exempel att stöd från närstående och i skolan, och tillgång till könsbekräftande vård, var positivt för den psykiska hälsan. Faktorer

såsom bristande stöd, dåligt bemötande och negativa samhälleliga föreställningar om transpersoner var riskfaktorer för psykisk ohälsa.

Forskning i andra länder har pekat på några faktorer som är positiva för transpersoners psykiska hälsa. Dessa är bland annat tillgång till könsbekräftande vård, bra socialt stöd från familj och vänner, att känna tillhörighet till en gemenskap (community), att bli bekräftad i sin könsidentitet och ett positivt och stöttande samhällsklimat (Bauer m.fl., 2015; de Vries m.fl., 2014; Russel m.fl., 2018; Testa m.fl., 2014; Turban m.fl., 2020). Johns m.fl. (2018) har i sin kunskapsöversikt sammanställt skyddande faktorer för unga transpersoner och pekar på faktorer som självkänsla, goda relationer med föräldrar och kompisar samt nätverk och organisationer där unga hbtq-personer samlas med allierade.

Baserat på tidigare intervjuer med vuxna transpersoner i Sverige kan positiva faktorer och kontexter vara till exempel tillgång till vård i allmänhet och transspecifik vård i synnerhet, tillgång till sport och andra fritidsaktiviteter och engagemang tillsammans med andra hbtq-personer och feministisk gemenskap (Linander m.fl., 2017; Linander, 2018; Linander m.fl., 2019). Det kan finnas viktiga skillnader mellan äldre och yngre transpersoner som kan påverka den psykiska hälsan, till exempel vad gäller möjligheter att välja livssituation, familjesituation, kamratstöd, skolmiljö och tillgång till transkompetent vård.

Om man tittar på den bredare gruppen unga hbtq-personer finns det viss forskning som kan ge oss ledtrådar även vad gäller unga transpersoner. Higa m.fl. (2014) beskriver, baserat på förhållanden i USA, att unga hbtq-personer rapporterar att vissa faktorer och arenor är positiva för deras välbefinnande, däribland kamratstöd, engagemang i hbtq-communityn och egen identitetsutveckling. Negativa arenor och faktorer var bland annat familjen, skolor och religiösa institutioner. McDermott m.fl. (2021) har i sin litteraturöversikt sammanställt studier om hur unga hbtq+-personer kan ges stöd i relation till sin psykiska hälsa. De pekar på behovet av att ha ett intersektionellt perspektiv, och att interventioner som syftar till att förbättra unga hbtq+-personers hälsa bör fokusera på de normativa sammanhang där unga hbtq+-personer stängs ute och marginaliseras.

Att förstå och analysera psykisk hälsa bland unga transpersoner

Ojämligheten i psykisk hälsa mellan personer med transexfarenheter och personer med endast ciserfarenheter har förklarats med exempelvis minoritetsstressmodellen, som ursprungligen utvecklades för att förklara varför homo- och bisexuella personer hade sämre psykisk hälsa än heterosexuella personer (Hendricks & Testa, 2012; Meyer, 2003; se även Bränström, 2018). Denna modell tar hänsyn till olika faktorer som kan orsaka stress, såsom diskriminering, våld, förväntan om stressfulla händelser, döljande av sin identitet och internaliserade negativa attityder till hbtq+-personer. Modellen framhäver också faktorer som kan ha positiv inverkan på hälsan, som att känna tillhörighet till communityn, känna stolthet och ha socialt stöd (Testa m.fl., 2015).

Minoritetsstressmodellen kan hjälpa till att förklara en del av ojämlikheten i psykisk ohälsa mellan unga trans- och cispersoner. Men många studier analyserar inte samhälleliga strukturer och normer som förstärker minoritetsstressen eller, som Bauer m.fl. (2009) argumenterar: ”tendensen har varit att förklara

marginalisering som en följd av transfobi” (s. 350). Exempelvis våld, diskriminering, dåliga erfarenheter av hälso- och sjukvård är inte isolerade händelser som bara härrör från enskilda transfobiska handlingar. De är kopplade till normativa konstruktioner av kön: cisnormativitet (se även Bauer m.fl., 2009). Därmed behövs studier som fokuserar på psykisk hälsa hos transpersoner men som också knyter an till just strukturer och normer.

Intervjuerna och analysarbetet

Kapitlet och analysen baseras på 16 individuella, halvstrukturerade intervjuer med unga transpersoner (16–25 år). Intervjuerna genomfördes mellan november 2020 och mars 2021 och varade mellan 35 minuter och 2 timmar (median 65 minuter). De transkriberade intervjuerna analyseras med hjälp av konstruktivistisk tematisk analys (Braun & Clarke, 2006).

Intervjuerna genomfördes inom ett större projekt om unga transpersoners psykiska hälsa och tillgång till hälso- och sjukvård.⁴² För att utveckla studiedesignen för projektet och innehåll för intervjuguiden bildades en referensgrupp bestående av representanter för transorganisationer, vårdpersonal och experter inom området unga transpersoners hälsa och levnadssituation. Referensgruppen gav input om viktiga aspekter att fokusera på i intervjuerna och vägar för att nå potentiella deltagare. Den slutliga intervjuguiden bestod av öppna frågor på tre teman: erfarenheter av psykisk hälsa (både god psykisk hälsa och ohälsa), erfarenheter av transspecifik hälso- och sjukvård och erfarenheter av andra typer av hälso- och sjukvård. Följdfrågor ställdes utifrån vad deltagarna berättade.

För att rekrytera deltagare skickades annonsmaterialet till nätverk, sociala mediegrupper och föreningar för transpersoner. En riktad annons via sociala medier användes också för att nå deltagare. I annonsmaterialet fanns kontaktuppgifter där de potentiella deltagarna kunde anmäla sitt intresse för att delta, varefter vi kontaktade dem och skickade information om studien och frågade om de ville genomföra en intervju. Alla intervjuer genomfördes med videosamtal (med hjälp av Zoom, en mjukvara för videosamtal, på grund av covid-19-pandemin), spelades in och transkriberades ordagrant. Innan intervjuerna började gick intervjuaren (Ida Linander) noggrant igenom informationsbrevet och spelade in muntligt samtycke från deltagarna.

Etiska överväganden har varit viktiga under hela processen. Konfidentialitet har säkerställts genom att anonymisera materialet och använda pseudonym. Etikprövningsmyndigheten har godkänt studien (Dnr: 2020-00929).

De 16 deltagarna är mellan 16 och 25 år, varav tre personer är under 20 år. Nio personer identifierar sig som män eller transmaskulina, fyra som ickebinära och tre som kvinnor eller transfeminina. De bor i olika delar av Sverige. Nio studerar (varav fem på universitetet), fyra arbetar och tre är arbetslösa. Tretton hade träffat ett könsutredningsteam, två väntade på sitt första besök. Elva hade genomgått någon typ av könsbekräftande vård (såsom hormonbehandling, kirurgi eller röstterapi).

⁴² Intervjuerna genomfördes inom ramen för projektet: ”Hur kan unga transpersoners psykiska hälsa förbättras? En deltagaraktiv studie som syftar till att utveckla handlingsplaner utifrån intervjuer, policyanalys och konceptuell kartläggning”, finansierad av Forte (Dnr: 2019-00355).

Intervjuerna analyserades med hjälp av tematisk analys och följer stegen som föreslås av Braun & Clarke (2006): lära känna materialet genom att läsa igenom det upprepade gånger, initial kodning av materialet, preliminär tematisering av materialet och revidering av teman i relation till det analytiska ramverket. Intervjupersonernas berättelser står i fokus, samtidigt som vi utifrån ett tematiskt analytiskt perspektiv kan se berättelserna som en helhet och sätta dem i relation till teori och tidigare forskning. Nedan beskrivs resultatet under fem teman: 1) Queera rum och gemensamheter, 2) Trygga platser och relationer bortom de queera rummen, 3) Tillgång till (könsbekräftande) vård – en bas att bygga på, 4) Kreativt utforskande och rörelse, samt 5) Stärkande engagemang och bekräftande roller.

Queera rum och gemensamheter

En stark tematik kring vad deltagarna upplever som främjande för hälsa och välbefinnande är att möta andra transpersoner och/eller andra hbtq-personer. Queera rum och gemensamma erfarenheter beskrivs skapa ett bättre mående genom känslor av trygghet, gemenskap och samhörighet. Emilia uttrycker det som att hitta ”gemensamheter”. De rum och forum som beskrivs är både uttalat queera platser, som fritidsgårdar för hbtq-personer, föreningar och specifika hbtq-grupper på sociala medier, och platser och sammanhang som blir queera för att många hbtq-personer samlas där eller för att det råder andra normer, exempelvis Sverok – Spelhobbyförbundet, teaterföreningar eller vänskapskretsen. En del deltagare var odelat positiva till mötesplatser med andra hbtq-personer. Andra menade att möten med andra också kan innebära en extra belastning (något som vi ska komma tillbaka till i slutet av temat).

Plattform för delade erfarenheter

Queera rum kan enligt deltagarna fungera stärkande genom att utgöra en plattform för att dela erfarenheter, vilket exempelvis uttrycks som att ”det är ju väldigt skönt tycker jag att man kan dela erfarenheter och att man liksom har gemensamma referenser” (Charlie). En annan deltagare har liknande erfarenheter och säger ”att känna att det finns andra personer, finns andra man kan dela erfarenheter med. Det är positivt” (Emilia). Andra deltagare beskriver dessa rum med delade erfarenheter som trygga sammanhang där man kan ”prata på sina egna villkor” (Niklas). Det möjliggör diskussioner med personer i samma situation (Sadie), och ”vi kan alltid vända oss till varandra” (Kian).

Vissa deltagare poängterar vikten av att just möta andra transpersoner. Sadie beskriver det som att möjligheten att prata med andra i liknande situation ger en känsla av tillhörighet, att det känns som att ”vi går igenom det här tillsammans”, eller som Mika säger, att känna att man ”har någon som går igenom exakt samma sak”. Mika fortsätter:

För att det är ju alltid skönt att ha någon som fattar. Verkligen fattar, fattar. Det är ju en sak om man har kompisar som är väldigt förstående, som är väldigt nära och som är förstående. Men det är någonting annat att ha någon som går igenom exakt samma sak.

På liknande sätt säger Sadie att ”cispersoner skulle inte fatta”. Charlie säger att det handlar om att förstå varandras dysfori och problem i olika sammanhang, och Emilia lyfter att det kan handla om att ”dela erfarenheter av dysfori”.

Andra deltagare beskriver värdet av rum med andra i den bredare hbtq-communityn eller queera rum. Billie säger exempelvis att hens vänkrets är ”väldigt queer” och att hen ”har vänner som jag kan relatera till” och ”vi har gemensamma problem”.

Queera rum kan således fungera stärkande genom att möjliggöra en känsla av tillhörighet och gemenskap. Det gör det möjligt att dela erfarenheter som man har gemensamt såväl som att kunna prata om dessa erfarenheter. De erfarenheter som deltagarna beskriver att de pratar om är dock i flera fall påfrestande och jobbiga, exempelvis upplevelser av könsdysfori eller hur de mött uttryck för transfobi och cisnormativitet. Med andra ord upplever de det positivt för den psykiska hälsan att dela och diskutera tunga ämnen.

Frizoner där andra normer kan råda

Att vara i queera rum upplevs också göra att man ”känner sig normal” (Billie). Det kan ”normalisera” (Emilia) och ge känslan av ”att jag passar in” (Ebba) – och att det finns andra ”som är precis som jag” (Dylan). Sadie säger att andra transpersoner kan ge en bekräftelse på att:

”Det är okej att känna såhär, jag har känt så förut.” Så, det är som att få en känsla av bekräftelse, försäkran, att du är liksom okej, det är okej att känna såhär.

Billie fick frågan om hur queera rum får hen att må och varför:

Jag känner mig normal. Jag känner mig som jag borde göra. Som att det här är en plats och nu är jag på den. Det är mer en kontrast från andra platser där jag inte känner så.

Billie säger också att en viktig aspekt är att ”vi alla tycker att det är ingenting konstigt att vara queer”. Ebba säger:

Just nu umgås jag mycket med hbtq-personer och många av dem är trans och det tycker jag hjälper väldigt mycket. Och jag har också märkt liksom, för mig så hjälper det väldigt mycket socialt. Och tidigare så har jag till exempel spenderat en sommar med alla hbtq-kompisar och mått jättebra och så har jag åkt tillbaka till universitetet och är omringad av massa cispersoner som nästan bara är heterosexuella och då känner jag bara, mitt självförtroende går i botten direkt. Så jag tycker socialt stöd är viktigt för det också.

Även andra deltagare beskriver att queera rum gör att man känner sig stärkt och det blir en ”uppbyggnad som person” (Eddie). Det är tydligt i berättelserna att dessa upplevelser står i relation till upplevelser av andra rum, rum där man inte känner att man passar in. Således skapar de queera rummen en typ av paus eller frizon från den cisnormativa kontext som deltagarna också lever i, en frizon där andra normer kan råda.

Att bara få finnas och vara sig själv

Erfarenheter av att det kan finnas andra normer i de queera rummen knyter an till andra funktioner som deltagarna beskriver att dessa sammanhang kan ha, att de ger en möjlighet ”att bara få finnas” (Niklas) och att kunna ”vara sig själv” (Billie). Niklas beskriver vidare: ”Att liksom när man har något gemensamt så är det liksom självklart att man finns i den kontexten.” Aspekter såsom att känna sig avslappnad, och att det möjliggör att ha roligt (Dylan), framkommer också. En deltagare säger att det helt enkelt är bekvämare att umgås med andra hbtq-personer (Kian). Dessa erfarenheter kan också tolkas utifrån vad de ställs mot, att det i cisnormativa kontexter kan finnas en vaksamhet, ansträngning eller anspänning som enligt en del inte behövs i queera rum. De queera rummen kan således fungera stärkande genom att det blir en typ av återupprättande, en känsla av självklart existensberättigande.

Samtidigt som det framkommer att queera rum kan fungera stärkande och förbättra måendet och den psykiska hälsan, finns det också några deltagare som lyfter att det kan vara tungt. Mika säger att det kan vara ”jobbigt att se hur andra påverkas” och att ”se hur det som påverkar andra också påverkar mig”. Således kan det vara positivt och stärkande att prata om gemensamma erfarenheter men samtidigt ett ansvar och arbete att bära och bemöta varandras erfarenheter. I mötet med andra transpersoner upplever Charlie att det finns positiva aspekter, men också att det finns risk att ”hamna i dåliga spiraler” och att ”olikas dysfori bygger på varandra”. Detta kan förstås som att det ibland är svårt att hitta konstruktiva vägar eller utlopp när man delar många jobbiga upplevelser.

Hos vissa deltagare finns en önskan om att ”vara en vanlig person” och tankar om att det skulle kännas stärkande. Men det finns olika erfarenheter kring huruvida queera rum kan skapa en känsla av att inte primärt vara ”Transpersonen”. Några deltagare menar att queera rum kan möjliggöra att man går bortom transidentiteten. Eddie säger exempelvis:

Det känns lättare att bara vara mig själv [i sammanhang med andra hbtq-personer] och det är väldigt viktigt för många andra queerpersoner också att få komma till ett ställe där de inte är sin identitet, utan det är bara en del av dem.

Andra menar att på grund av att det är just queerheten som är gemensam så hamnar den i centrum. Dylan, som valt att inte fortsätta delta i ett specifikt hbtq-sammanhang, säger:

Jag känner mig, jag vill mest bli sedd som en vanlig person i stället för en transperson och jag tror att det är det. Alltså om jag går dit nu så kommer de se mig som en transperson och jag vill inte det.

Sammanfattningsvis upplevdes queera rum som viktiga för att förbättra den psykiska hälsan genom att skapa möjligheter för att dela erfarenheter, känna sig normal och kunna slappna av. Samtidigt speglar deltagarnas berättelser en cisnormativ kontext utanför dessa rum: en miljö där dessa upplevelser inte är självklara.

Trygga platser och relationer bortom de queera rummen

Det andra temat, **Trygga platser och relationer bortom de queera rummen**, beskriver hur flera av de stärkande aspekterna som vi berörde i relation till queera rum också finns i andra typer av sammanhang och relationer. Deltagare berättar om hur bra relationer med vänner, familj och partners kan vara positiva för den psykiska hälsan. När det fanns stöd i arbete och i skolan beskrevs även dessa sammanhang som stärkande.

Stöd och bekräftelse i nära relationer

Att få stöd och bekräftelse, kunna vara sig själv och prata med sin familj (uppväxtfamilj och självvald) och nära vänner upplevdes som stärkande. Som svar på frågan ”Om du skulle nämna några saker som får dig att må bättre eller må bra, vad skulle det vara för saker?” säger Joachim:

Nej men, saker som får mig att må bättre, mycket av det är alltså goda sociala kontakter. Att ha bra vänskapskontakter har varit guld värt. Och folk att prata med och dela med sig när saker är tunga.

Även andra deltagare nämner just att det är viktigt för den psykiska hälsan att ha någon att prata med och stöd från familj och vänner. På liknande sätt som i förra temat återkom också betydelsen av att känna sig trygg, exempelvis uttryckt som: ”runt mina nära vänner känner jag att jag kan vara mig själv” (Connor). En deltagare formulerar sina föräldrars acceptans som livsviktig (Eddie). Dylan får frågan ”Vad finns det för faktorer som gör att du mår bättre?” och svarar:

Jag har ju min mamma, jag älskar min mamma. Vi pratar nästan varje dag. Hon hjälper mig med allting.

Joachim beskriver att goda relationer med vänner kan vara en bekräftelse på att man är ok och ger en känsla av respekt. Vänner kan ”säga åt en när man är orimlig” (Joachim) vilket upplevs som hälsosamt, och Charlie säger:

Och då kan det ibland vara skönt att tycker jag hänga med mina kompisar som aldrig har haft dysfori just för att då eller då kan man få liksom lite andra perspektiv.

Samtidigt kunde dessa relationer och deras funktioner ibland uttryckas i termer av ”acceptans från partner och klasskompisar” (Eddie), att slippa bli ifrågasatt (Ismail) men också som ”jag har haft tur” när exempelvis familj varit stöttande. Dessa uttryck kan tolkas som att de speglar idéer om att det inte är självklart att man respekteras eller är trygg i sina nära relationer. Det var också flera deltagare som saknade stöd från vissa närstående eller som upplevde att cispersoner/heteropersoner inte riktigt förstod eller kunde stötta på samma sätt som andra hbtq-personer.

När skola och arbete fungerar stödjande

Deltagarna har blandade erfarenheter från sammanhang som skola och arbete. Men när dessa sammanhang fungerar stöttande upplevs de som stärkande och positiva för den psykiska hälsan. Billie beskriver exempelvis att hen hade en hjälpsam skola där det var smidigt att ändra namn i administrativa system vilket ”gjorde mycket för mitt välmående”. Mika berättar om sin upplevelse av skolan som en trygg miljö:

Men jag tror definitivt att vara öppen och komma ut gjorde mycket. Det var så jag också fick en liten safe space på så sätt. För att ha några som, eller ha ett sammanhang där man bara var ”Mika” och ingen annan.

För Mika som inte hade kommit ut för sin uppväxtfamilj, som han fortfarande bodde med, blev skolmiljön viktig. Precis som Mika berör kan skolan och utbildning också ha en annan funktion: det kan bli ett sammanhang där man bara är sig själv. På liknande sätt beskriver Ebba att en flytt till en annan stad för att gå en utbildning gjorde att hon kunde introducera sig som sig själv och börja om där ingen kände henne ”innan”, vilket möjliggjorde en ”re-set”.

Billie beskriver jobbet som en plats som varit stöttande:

När jag började använda ett annat namn så var det någon annan som talade om mig för min chef och använde mitt nya namn och min chef bara frågade en gång ”vem är det?” ”Det är Billie, hen har bytt namn”. Sen sa min chef bara ”OK” och sen så var det avklarat. Jag har haft tur. Det kändes bra.

Jämfört med skolan säger Dylan att han ”mår bättre i jobbvärlden”. Dylan fortsätter:

För att där kan jag gå till mitt jobb, göra det jag gör och sen gå hem. På skolan var det så mycket, jag har prov, jag har läxor, jag har det här, jag måste skriva det här och det tar min vardag också. Det tar upp min vardag. Det här tar inte upp min vardag på samma sätt utan jag går dit, gör det jag ska och går hem och sen så har jag ju gjort klart det. Vilket jag känner är ju så mycket enklare och bättre för min hälsa, och så trivs jag så mycket bättre. Jag gillar att jobba.

Således kan arbetslivet upplevas som positivt för den psykiska hälsan, både för att det kan ge ett stöttande sammanhang och för att det, för vissa, inte innebär samma stress som skolan. Andra upplever skolan som en stödjande miljö.

Passera för att känna sig trygg

Vissa deltagare lyfte betydelsen av att ”passera” (att uppfattas som det kön man identifierar sig som) på vissa platser för att känna sig trygg, och att passerande kan vara stärkande. En deltagare beskriver att passerande bidrar till en känsla av bekräftelse (Kian). När vi kommer in på att passera frågar intervjuaren Eddie ”Hur upplever du att möjligheterna att passera har påverkat din psykiska hälsa?” och Eddie svarar:

Jag skulle säga att det har gjort att jag mår betydligt bättre, att inte behöva förklara sin identitet och gå in på det. För att oftast, som transperson, kommer man in i en politisk diskussion så fort man nämner det. Det har varit jätteskönt att ingen ifrågasätter mitt namn, ingen ifrågasätter mina pronomen.

På liknande sätt beskriver Ismail att passerande gör att han slipper vara på sin vakt, att han sedan han börjat passera kan slappna av mer, vara mer social och prata mer. Han berättar att han innan han passerade var mer vaksam på sin röst och sin kropp och att det ...

... påverkade ju väldigt mycket hur jag betedde mig socialt, såklart, hur jag kände mig socialt. Allting var väldigt energikrävande för mig, hela tiden.

Samtidigt tillägger både han och andra deltagare att det finns väldigt olika förhållningssätt, inom communityn, till att passera. Connor säger:

Människor är väldigt klivna till det här med att passera och så, men det är ju något jag vill. Alltså jag vill bara kunna existera. Det är mitt största mål egentligen. /.../ Jag orkar inte med det att människor går fram till mig och frågar om jag är en kille eller en tjej. Jag orkar inte med det. Jag vill leva där människor ser mig som kille och jag kan leva som en kille i lugn och ro. Alltså egentligen mitt största mål är ju bara att kunna existera utan att känna en tyngd varje dag. Bara finnas.

Här återkommer en vilja att bara kunna existera, bara få finnas, och passerande kan möjliggöra det. Kian har ett mer klivet förhållningssätt:

Jag tror att själva passeringsgrejen kanske inte har en, eller för mig har det ju en positiv inverkan för att det är en bekräftelse på något sätt. Men jag tror att det ligger en, personligen, en fara i att avsky sin transidentitet för mycket. Det kan jag få väldigt ofta att det inte är en sak jag tycker om med mig själv direkt. Och då, det blir som en "internaliserad transfobi" liksom på något sätt.

Sammanfattningsvis pekar deltagarna på känslan av ett självklart existensberättigande som centralt för deras trygghet och psykiska hälsa.

Tillgång till (könsbekräftande) vård – en bas att bygga på

Det tredje temat, Tillgång till (könsbekräftande) vård – en bas att bygga på, illustrerar hur deltagare som velat ha och fått tillgång till könsbekräftande vård beskriver detta som tydligt knutet till förbättrad psykisk hälsa.

Livsviljan tillbaka efter könsbekräftande vård

Flera deltagare beskriver den könsbekräftande vård man genomgått som (livs) viktig för den psykiska hälsan. Charlie säger exempelvis att den mastektomi som hen betalat för själv, efter att ha blivit nekad vård inom det offentliga, har varit avgörande för den egna livsviljan:

... [mastektomin] har verkligen varit avgörande för att jag liksom, alltså efter det så insåg jag typ att jag är en människa som kan må bra, innan den operationen så var jag ganska övertygad om att jag aldrig skulle vilja leva, så det spelade jättestor roll.

Flera deltagare beskriver att deras psykiska hälsa försämrats från och med puberteten, och att det sedan vänt när de fått tillgång till könsbekräftande vård. När Joachim får frågan hur hans psykiska hälsa förändrats under livet säger han:

Den störtdök ungefär där någonstans vid 14–15 och har varit ganska tung sedan dess med, i olika faser. Framför allt har den blivit väldigt mycket bättre efter könsbekräftande behandling.

På liknande sätt säger Kian:

Jag började må väldigt dåligt från 12, 13 till några år sedan, tills att jag var 17 ungefär. Och sedan blev det bättre allteftersom jag fick könsbekräftande vård liksom.

För Ebba är könsbekräftande behandling stärkande för att det känns positivt att se hormonernas påverkan, och Ismail säger:

I dag så börjar jag känna att mitt mående över lag har blivit mycket bättre. Jag började på hormoner för en två år sen, och känner mig generellt sett mycket kryare, mentalt sett, än vad jag har gjort förut.

Hormonerna beskrivs ge möjlighet att presentera sig som sig själv, bli sedd som kille: ”så är det nog bara att jag känner att jag behöver bli sedd som en kille för att kunna må bra i den här världen” (Connor). Timo säger:

Alltså det finns ju andra faktorer som har fått mig att må bättre men ingen av de grejerna skulle ha fått mig att må bättre om jag inte tog testosteron också. För det var liksom den grundläggande grejen som gjorde att jag ens kunde svara på resten. Till exempel så har jag ju en bra och stöttande skola nu, det har ju underlättat.

På detta sätt beskrivs tillgången till könsbekräftande vård också göra en mottaglig för andra stärkande faktorer.

Efter könsbekräftande vård kan livet gå vidare

Eftersom könsbekräftande vård i form av exempelvis hormoner upplevs som viktig för den psykiska hälsan blir väntan på att få påbörja utredningen eller väntan på hormoner och kirurgi också en stoppkloss för att må bättre. Connor säger: ”Alltså jag brukar tänka på framtiden, vad jag vill göra och vart jag vill

resa någonstans, lite sådant. Det brukar göra så att jag mår bättre.” På frågan om detta hör ihop med att få tillgång till könsbekräftande vård resonerar Connor:

Definitivt och att jag vill flytta. Jag vill bo någon annanstans så jag tänker mycket på det. Tänker mycket på utbildningarna jag vill göra i framtiden och lite så.

Intervjuare: Är det saker du känner att du känner dig hindrad från i dag?

Connor: Att flytta, börja ny utbildning. Det är något som stoppar mig lite för jag vill inte att människor ska se mig som jag är nu utan när jag väl känner mig som mig själv vill jag träffa nya människor och uppleva nya upplevelser. Just nu eftersom jag väntar på detta [könsbekräftande vård] så bara känns det som att jag plaskar i samma pöl.

På liknande sätt säger Ismail:

Jag har planer på att, så fort jag har genomgått kirurgi så ... eller för jag tycker om sport väldigt mycket, men jag känner inte att jag kan vara med i det ... Så att det är väl en sån grej som jag ser väldigt mycket fram emot, efter att ha genomgått kirurgi.

Således berättar deltagarna att de väntar med andra saker tills de fått könsbekräftande vård, och att livet därefter kan gå vidare.

Transvården måste fixas

De deltagare som väntar på vård har alltså stora förhoppningar om att tillgång till könsbekräftande vård ska fungera stärkande. Däremot är vägen till vården för många en källa till förvärrad psykisk hälsa, och en förändring av vården beskrivs vara en möjlig stärkande faktor. Timo säger exempelvis:

För jag tror att liksom majoriteten av den psykiska ohälsan tror jag härstammar från, dels att inte få transvård, dels att behöva vänta, att behöva bevisa att man ... och liksom det är ju så snävt.

Mika får frågan ”Vad skulle behövas, vad skulle du känna att du behövde för att må bättre?”, och svarar:

Först och främst så måste vården fixas. Det är det som är prio ett, det är verkligen prio ett. Och att det måste fungera, det måste gå snabbare. Och att man måste se saker på ett mer individperspektiv så att man öppnar upp för olika typer av personer i det.

Precis som Mika säger andra deltagare att de skulle behöva snabbare tillgång till vård för att må bättre.

Professionellt stöd med transkompetens

Deltagarna berättar också att de är i behov av professionellt stöd utanför könsutredningsteamet. Eddie säger:

Jag kanske skulle behövt en psykolog som inte var en del av det här teamet. Då är det lite mer ”unbiased”. Då är de där för mig och då ingår de inte i teamet eller vad de pratar om. Det skulle behövs, jag skulle ha mått betydligt bättre. Jag skulle inte varit lika deprimerad som jag var då. Min stress skulle ha minskat så enormt om jag hade fått stöd.

Kopplat till det finns också en önskan om och ett behov av mer individanpassat professionellt stöd. En deltagare beskriver sin erfarenhet av psykosocialt stöd och psykiatrisk vård som antingen ”pyttepyttelite” eller ”specialiserad psykiatri” (Mika) och att tillgången till vård ”känns byråkratisk”. Andra deltagare beskriver hur de exempelvis fått hjälp från kuratorer på ungdomsmottagningen och några nämner just ungdomsmottagningen som ett ställe där de kan få bra stöd och vård. Niklas berättar: ”Det har ju definitivt varit bättre än annan typ av vård i liksom att bara kunna få finnas som transperson.” Precis som andra deltagare har Niklas alltså både positiva och negativa erfarenheter av professionellt stöd. För att professionellt stöd ska kunna fungera stärkande behöver stödet vara transkompetent, inlyssnande och personcentrerat.

Kreativt utforskande och rörelse

Det fjärde temat, **Kreativt utforskande och rörelse**, representerar betydelsefulla upplevelser av aktiviteter och sammanhang där man kan komma att förstå sig själv bättre – på egen hand eller tillsammans med andra. Temat belyser också hur användandet av den egna kroppen, fysisk aktivitet och egen rörelsefrihet upplevs som främjande för välbefinnandet, men att tillgången till sådana aktiviteter ibland är begränsad.

Kreativa rum och experimenterande

Flera av deltagarna har erfarenhet av kreativa rum och aktiviteter där det finns möjlighet att experimentera, testa och utforska sig själva. Några deltagare berättar om positiva erfarenheter från rollspel med olika karaktärer och kostymer, cosplay⁴³, Mika säger exempelvis:

Jag tror också att det vara så [genom cosplay] jag liksom, det var där de första tankarna på mig själv, om min egen identitet kom fram. Så det är ett ytterst bra sätt att testa saker och leka runt och upptäcka saker. /.../ Så jag kan ju liksom testa olika karaktärer och säga, de här känns bra. Och sen att de här känns inte bra, och varför gör de inte det? Och vilka känner jag, var känner jag mig mest hemma och så där.

Mika säger att det är skönt att få testa sig fram i ett sådant sammanhang. Sadie har också erfarenheter från cosplay:

Och vad som blir tydligt också är att det är många transpersoner som gör cosplay också. Bara för att det är en möjlighet för oss att utforska och experimentera utan att bli dömda. Och det är väldigt viktigt för oss.

För Eddie fyllde teatern liknande funktioner:

Det har ju väldigt mycket att göra med att leka med identitet, kön och presentation och jag behövde det för att hitta min identitet. Det var också så skönt att inte behöva de här förväntningarna, att: "Du som kvinna ska se ut så här och göra det här", och så kommer man in i en teaterförening och allt det suddas ut. Det var ett skönt ställe att kunna få vara sig själv på, och där könsindelningen inte var lika stark.

Eddie sammanfattar och säger: "Att gå in och låtsas vara någon annan hjälpte mig att hitta mig själv, konstigt nog." På liknande sätt betonar Mika att han hittade hem genom att gå in i karaktärer i cosplayen. Mika har också erfarenheter från dans och upplevde att det fanns en frihet där som också möjliggjorde att man kunde testa sig fram. Mika fortsätter dock och säger:

⁴³ Cosplay (costume play, maskerad) innebär att deltagarna klär ut sig i dräkter och accessoarer för att föreställa en specifik figur eller karaktär, ofta efterliknas figurer och roller från filmer, serier och tv-spel.

Men samtidigt så är det ju väldigt mycket att folk antar beroende på hur man ser ut och hur man dansar. Har du tåskor då är du kvinna liksom.

Således innehåller vissa av de kreativa rummen stärkande aspekter men också uttryck för cisnormativitet, där antaganden om könsidentitet görs utifrån stereotypa idéer om kön.

Eget utforskande i mötet med andra

Några av deltagarna hade inte utforskat sig själva och den egna identiteten inom organiserade aktiviteter, utan det handlade mer om ett utforskande på egen hand eller i forum på nätet. Ebba säger:

Jag tror det var runt gymnasiet som jag började tänka på att vara trans. Och då var det något väldigt positivt för att det var något jag drömde om och såg fram emot och att utforska min självidentitet kändes väldigt bra /.../ Och då var jag fortfarande inte ute som trans och då var det som vanligt i vanliga livet och så var det jätteroligt när jag kunde gå hem och prata med folk på gruppchatter och forum. Alltså det är intressant för där går det [välståndet] upp på något sätt.

Alex berättar att det var positivt att hitta ord för att beskriva sig själv och Emilia säger att ”väldigt mycket av min såhär självutforskning kring en könsidentitet kommer rätt mycket från typ manga och anime”. Eddie illustrerar hur utforskandet kan möjliggöras av att möta andra transpersoner:

Jag tycker att det är viktigt att ha, åtminstone för min del, transpersoner runt om mig. För om en transperson runt om mig målar sina naglar så tänker jag: ”Det är ju en transmaskulin person. Kan du göra det, då kan jag göra det. Då gör vi det ihop!” Även fast jag tänker att jag är så öppen och: ”Kön är flytande, man kan presentera sig hur man vill”, så blir jag ändå: ”Å, shit, nu ska jag gå ut och det ska va en massa snubbar där och då kanske jag måste se mer maskulin ut”, men det behöver jag inte. Det är skönt att ha icke-könsnormativa personer runt omkring sig som gör att man får den friheten.

Således läggs här energin på att utforska i ”frihet”, att det känns skönt och positivt, inte på att hantera det jobbiga livet.

Fysisk aktivitet och rörelsefrihet i bekväma sammanhang

Flera deltagare berättar om hur fysisk aktivitet och rörelsefrihet kan fungera stärkande och vara positivt för den psykiska (och fysiska) hälsan, speciellt i trygga och ickenormativa miljöer. Dock beskriver flera deltagare att tillgången till sådana aktiviteter ofta är begränsad, med utestängande normer och förutsättningar. Till exempel säger Timo: ”Jag har liksom velat, men typ saker som simma och gå på gym och så har varit problem på grund av [köns]uppdelat och sånt.” Deltagare beskriver således en önskan eller längtan efter att träna fysiskt eller hålla på med någon sport. Många har tidigare erfarenheter av att träning och fysisk aktivitet kan vara stärkande. Flera deltagare återkommer till hur fysisk aktivitet ofta genomförs i könsuppdelade grupper eller innebär att man måste vara i ett könsuppdelat omklädningsrum. Kian berättar hur han innan könsbekräftande vård kände att ”jag var inte bekväm med att gymma bland folk eller ens att bara springa i skogen med väldigt få, ingen runt omkring mig. Det var ganska ansträngande”. Men efter könsbekräftande vård så ”gymmar jag och jag springer mycket och det är extremt befriande att kunna göra det utan att få ångest över det.”

Emilia berättar att hon ...

... har börjat syssla med hema, som det heter, basically medeltida fäktning, och det är ändå en sak som jag tror ändå har haft positiv, bara, dels det är skönt att motionera för det har jag varit alldeles för dålig med förr. Och sedan ändå interaktionen jag har när jag är där för det är allmänt hyggligt folk.

Här kombineras en fysisk aktivitet med att hitta ett ”hyggligt” sammanhang, och kombinationen bildar en stärkande miljö.

Tillgången till fritidsaktiviteter beskrivs inte bara som begränsad utifrån normativa miljöer och obehag förknippat med den egna kroppen utan också begränsad i relation till ekonomi. Eddie säger:

Vi hade inte så mycket pengar när jag var yngre så jag hade inga fritidsaktiviteter tills jag började med teater när jag var 12, 13

En annan deltagare berättar att det ”skulle säkert vara jättekul att börja rida igen men de pengarna har inte jag för att jag inte har ett jobb” (Thom), en arbetslöshet han kopplar ihop med att ha behövt lägga mycket tid och energi på sin transition (den könsbekräftande vården).

Sammantaget är det många deltagare som nämner mindre traditionella fritidsaktiviteter som sammanhang där de hittar utrymme att utforska sitt könsuttryck och vara fysiskt aktiva.

Stärkande engagemang och bekräftande roller

Det femte temat, Stärkande engagemang och bekräftande roller, lyfter fram hur känslan av att kunna påverka och göra skillnad och uppskattas för det man gör upplevs som främjande för måendet. Temat belyser också betydelsen av att förflytta fokus från kroppen eller transidentiteten till den egna kompetensen, och att kunna vara en förebild för andra.

Att göra skillnad

Att känna att man kan göra skillnad beskrivs som stärkande. När Sadie får frågan om vad som är positivt för hennes psykiska hälsa säger hon:

Vi går igenom det här ihop och vi måste kämpa tillsammans. Och vi kommer att göra skillnad. Vi ska förändra det här. Och det är en sak, och det är som om du får den försäkran också, det är som om du gör allt du kan för just nu, vid den här tidpunkten. Och det är som, det borde inte vara såhär, men låt oss försöka kämpa emot det.

Bland deltagarna finns exempel på engagemang för att avskaffa juridiskt kön, förenkla processen för fastställande av rätt juridiskt kön hos Skatteverket, få rätt att bestämma över sin egen kropp inom den könsbekräftande vården och förbättra klimatet på skolan eller inom en teatergrupp.

Fokus på kompetens och aktörskap

Deltagarna uppskattar sammanhang där både den egna uppmärksamheten och andras uppmärksamhet riktas mot deras kompetens och handlingar, i stället för mot dem som individer och transpersoner. Charlie, som arbetar som läkare, svarar också på frågan om vad det finns för sammanhang och faktorer som gör att hen mår bättre:

Alltså sammanhang där jag känner att jag uppskattas för min kompetens snarare, än liksom att jag bedöms för hur jag ser ut eller vad jag har för könsidentitet. Så jag menar, arbetsplatsen kan ju också vara en plats där jag mår bra, just för att i stället för att fokus ligger på min transidentitet, så ja, ligger ju trots allt ibland fokus på att man är kompetent eller man liksom utför ett arbete.

På detta sätt kan det fungera stärkande när det är fokus på det man gör i stället för på den man är. Sadie har liknande erfarenhet av att yrkesrollen kan fungera stärkande:

Det ger mig en känsla av empowerment också, särskilt eftersom jag är lärare, att jag är på min skola känd som denna lärare som är ganska högljudd i frågor. Om något händer som jag inte gillar, kommer jag att vara där. Det är precis som att du får känslan av empowerment, att jag är i en position där jag känner att jag kan förändra saker och jag gör ett jobb där jag är fysiskt närvarande för dessa barn.

Det kan således upplevas som stärkande att få inta roller där det man gör får vara i fokus, till exempel yrkesroll (lärare, läkare). Förutom stärkande yrkesroller kan andra roller vara positiva för den psykiska hälsan. Ebba berättar om sina erfarenheter från en studentorganisation:

Jag känner att jag fått en roll som passar och hör hemma där. Nej, men så det har varit positivt också.

Eddie lyfter en annan aspekt av att själv kunna ge bekräftelse till andra:

Jag håller ju på med teater nu och jag repar och är väl en av de äldsta som är med. Det finns tonårstjejer som är med där, att jag kan ge dem bekräftelse som de behöver, som jag visste att jag behövde i den åldern, från en person som faktiskt menar väl. Jag är så: "Du får komma och du får ha vilket smink du vill ha på dig. Det är ingen som ska säga att det är för mycket eller för lite. Om vi kan se dina ögon och vi kan se din mimik när du gör teater, då är det lugnt." Det känns väldigt bra att jag kan vara den personen som kan säga de sakerna.

Således beskrivs det som positivt för en själv att kunna vara förebild för andra. Sammanfattningsvis känner sig deltagarna stärkta av att engagera sig och kunna göra skillnad, både för den egna gruppen och för andra.

Avslutande diskussion

I detta kapitel har vi lyft fram och analyserat unga transpersoners egna erfarenheter av vad som fungerar stärkande för deras psykiska hälsa och kan göra att de mår bättre. Utifrån deltagarnas samlade erfarenheter är det tydligt att det finns ett behov av olika typer av sociala sammanhang, platser och rum, och olika typer av relationer eftersom olika sammanhang och faktorer kan fungera stärkande på olika sätt. I detta avsnitt diskuterar vi dessa resultat i relation till tidigare forskning.

Socialt stöd och känsla av sammanhang

Temat **Queera rum och gemensamheter** visar på vikten av att dela erfarenheter i en frizon där andra normer kan råda och där det är möjligt att slappna av tillsammans med andra hbtq-personer. Även andra studier betonar tillhörighet till communityn som positiv för den psykiska hälsan (Linander m.fl., 2019; Testa m.fl., 2015; Johns m.fl., 2018; Higa m.fl., 2014; Testa m.fl., 2014). Resultaten kan också förstås utifrån minoritetsstressmodellen som lyfter tillhörighet till communityn (andra hbtq-personer) och känsla av stolthet som resiliens-faktorer, det vill säga gör det möjligt att klara av och återhämta sig från minoritetsstressen (Testa m.fl., 2015; Meyer, 2003).

Temat **Trygga platser och relationer bortom de queera rummen** illustrerar hur stöd från familj och vänner, på arbetsplatsen och i skolan kan fungera stärkande. Dessa platser kan också ge andra perspektiv och bryta dåliga spiraler. En aspekt som lyfts upp i både detta och föregående tema är styrkan i att finna sammanhang och relationer där det är möjligt att ”bara vara” och inte behöva vara på sin vakt. Det kan man uppnå på flera sätt: dels genom att passera, dels genom att vara med andra hbtq-personer (så att man är en i mängden) och dels genom att vara i andra sammanhang där normbrytandet är norm.

Socialt stöd anses i forskningen kunna fungera som ett skydd mot negativ stress (Thoits, 1995; Linander m.fl., 2019; Higa m.fl., 2014; Weinhardt m.fl., 2019). Medan det sociala stödet i temat om queera rum beskrivs i självklara termer, beskriver deltagarna ibland stöd från uppväxtfamilj i termer av acceptans eller som att de ”haft tur”. Detta kan förstås i relation till den studie av Weinhardt m.fl. (2019) där forskarna också intervjuade unga transpersoner. I den studien beskrivs olika typer av socialt stöd. Familjens stöd uttrycktes av de unga transpersonerna i termer av acceptans, medan stöd från vänner kunde anta delvis andra former och även kompensera för bristande stöd från familjen. Stöd från vänner innebar inte (enbart) acceptans utan fungerade även stärkande på andra sätt. Ett sådant perspektiv kan kopplas ihop med studier som kritiskt granskar idéer om acceptans och tolerans och visar hur dessa idéer ofta härstammar från heteronormativa och cisnormativa antaganden (Björkman & Bromseth, 2019).

Framtidstro, engagemang och kreativitet

Temat **Tillgång till (könsbekräftande) vård – en bas att bygga på** fokuserar på erfarenheter av att tillgång till vård kan ge framtidstro och livsvilja tillbaka, och att vård som är individuellt anpassad och transkompetent kan fungera stärkande. Tidigare forskning visar att tillgång till hormoner är associerat med förbättrad psykisk hälsa och livskvalitet hos unga transpersoner (Mahfouda m.fl., 2019; van der Miesen m.fl., 2020).

Temat **Stärkande engagemang och bekräftande roller** visar att när fokus hamnar på kompetens och aktörskap, och när deltagarna känner att de kan göra skillnad, fungerar det stärkande för den psykiska hälsan. Som jämförelse visade Higa m.fl. (2014) att engagemang och organisering i hbtq-frågor kan hjälpa individen att hantera stress och psykisk ohälsa (vara en coping-mekanism).

Temat **Kreativt utforskande och rörelse** pekar på värdet av att hitta rum för att experimentera med könsuttryck och kunna röra sig och vara fysiskt aktiv utan att känna sig obekvämt eller dömd. En möjlighet att utforska och ha

rörelsefrihet, i fysisk såväl som social bemärkelse, upplevs således i trygga sociala sammanhang. Rörelsefrihet och handlingsutrymme kan däremot begränsas genom exkluderande binära könsnormer (cisnormativitet) och policyer för fritidsaktiviteter (Ellis m.fl., 2014; Jones m.fl., 2017; Linander m.fl., 2019).

I det allmänna samtalet och i forskningen nämns och beskrivs ofta könsdysfori, och psykisk ohälsa som kan vara kopplad till en sådan dysfori. Som reaktion mot en ensidigt negativ bild av transpersoners psykiska hälsa har forskare lyft fram erfarenheter av könseufori, det vill säga hur könsutforskade och ändrat könsuttryck kan drivas av positiva känslor (Ashley & Ells, 2019). Deltagarnas erfarenheter av att hitta kreativa sammanhang där de kan utforska sin könsidentitet och sitt könsuttryck kan ses som stärkande könseuforiska erfarenheter med positiv inverkan på den psykiska hälsan.

Resultaten visar även att tillgången till stärkande aktiviteter kan vara olika beroende på klass/socioekonomisk status. Detta behöver undersökas vidare.

Kvardröjande konsekvenser för den psykiska hälsan

Det är dock riskfyllt att tro att stärkande och positiva faktorer helt kan väga upp för den situation som många unga transpersoner lever i. Förutom att beskriva sammanhang och relationer som upplevs som stärkande illustrerar deltagarna erfarenheter av hur andra sammanhang och relationer präglas av cisnormativitet. Där är det inte självklart att kunna slappna av, känna samhörighet och tillhörighet. Ett citat från en av deltagarna, Eddie, illustrerar det väl:

Om man som cis och heterosexuell går igenom luft, så går man lite genom sandpapper som transperson. Det skaver lite här och där, och oftast lägger man inte märke till det förrän senare i livet.

Precis som Eddie formulerar det har stressforskning visat hur erfarenheter i unga år kan ha en kvardröjande traumatiserande effekt på den psykiska hälsan (Nurius m.fl., 2015). Långvarig stress utan återhämtning kan leda till ohälsa (Parra m.fl., 2016), speciellt i en kontext av socialt stigma (Bockting m.fl., 2013). Således behövs ett dubbelt fokus i forskning och förändringsarbete, som innefattar stärkande faktorer såväl som hur vi kan göra livssituationen för unga transpersoner mindre begränsande.

Åtgärder och strategier framåt

Sammantaget bekräftar våra resultat att queera sammanhang gör det möjligt för unga transpersoner att känna gemenskap och få och ge socialt stöd. Resultaten visar också på den centrala funktion som communityn har som plattform för att prata om jobbiga saker och för att stärka försök till social förändring. Resultaten belyser erfarenheter av flera olika sociala sammanhang som kan fungera stärkande och vara positiva för den psykiska hälsan och att tillgång till vård, särskilt könsbekräftande vård, har stor betydelse för många av deltagarnas hälsa.

Utifrån resultaten vill vi lyfta fram ett antal åtgärder och strategier för att förbättra unga transpersoners psykiska hälsa.

- Det behövs stöd och resurser för att skapa olika typer av sociala sammanhang för unga transpersoner. Det handlar om underlättande strukturer och ekonomiskt stöd för att skapa mötesplatser av och för unga transpersoner.
- CIVILSAMHÄLLET behöver fortsatt stöd för att skapa trygga och tillgängliga mötesplatser.
- Tillgången till fysisk aktivitet och andra fritidsaktiviteter behöver stärkas och vara på transpersoners villkor. Det behöver arbetas med lokaler, policyer och normer som begränsar unga transpersoners deltagande.
- Det är viktigt att säkerställa att det finns god och jämlik tillgång till stärkande fritidsaktiviteter, exempelvis genom ekonomisk subventionering.
- Tillgång till könsbekräftande vård behöver förbättras genom att tillföra mer resurser för att minska väntetider och för att öka tillgången till transkompetent psykosocialt stöd.
- Ungdomsmottagningar, elevhälsa, primärvård, psykiatri och hälso- och sjukvård i stort behöver resurser och kompetens för att möta och skapa forum för unga transpersoner som är i behov av professionellt stöd samt ”trygga rum” för att möta andra unga i liknande situationer.

Forskningen behöver utökas om unga transpersoners hälsa och livsvillkor, specifikt om sociala sammanhang och interventioner som kan främja psykisk hälsa och välbefinnande – såväl inom civilsamhället som via offentliga institutioner och arenor som skola och hälso- och sjukvård. Framtida studier behöver också utforska unga transpersoners psykiska hälsa ur ett intersektionellt perspektiv, där betydelsen av exempelvis socioekonomi och etnicitet är viktigt att undersöka (McDermott m.fl., 2021).

Referenser

- Ashley, F., & Ells, C. (2018). In Favor of Covering Ethically Important Cosmetic Surgeries: Facial Feminization Surgery for Transgender People. *The American Journal of Bioethics*, 18(12), 23–25.
<https://doi.org/10.1080/15265161.2018.1531162>
- Bauer, G. R., Hammond, R., Travers, R., Kaay, M., Hohenadel, K. M., & Boyce, M. (2009). “I don’t think this is theoretical; this is our lives”: How erasure impacts health care for transgender people. *Journal of the Association of Nurses AIDS Care*, 20(5), 348–361.
- Bauer, G. R., Scheim, A. I., Pyne, J., Travers, R., & Hammond, R. (2015). Intervenable factors associated with suicide risk in transgender persons: a respondent driven sampling study in Ontario, Canada. *BMC Public Health*, 15.
- Becerra-Culqui, T. A., Liu, Y., Nash, R., Cromwell, L., Flanders, W. D., Getahun, D., Giammattei, S. V., Hunkeler, E. M., Lash, T. L., & Millman, A. (2018). Mental health of transgender and gender nonconforming youth compared with their peers. *Pediatrics*, 141(5).
- Bockting, W. O., Miner, M. H., Romine, R. E. S., Hamilton, A., & Coleman, E. (2013). Stigma, Mental Health, and Resilience in an Online Sample of the US Transgender Population. *American Journal of Public Health*, 103(5), 943–951. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2013.301241>
- Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Connolly, M. D., Zervos, M. J., Barone, C. J., Johnson, C. C., & Joseph, C. L. M. (2016). The Mental Health of Transgender Youth: Advances in Understanding. *Journal of Adolescent Health*, 59, 489–495.
- De Vries, A. L., McGuire, J. K., Steensma, T. D., Wagenaar, E. C., Doreleijers, T. A., & Cohen-Kettenis, P. T. (2014). Young adult psychological outcome after puberty suppression and gender reassignment. *Pediatrics*, 134(4), 696–704.
- Ellis, S. J., McNeil, J., & Bailey, L. (2014). Gender, stage of transition and situational avoidance: a UK study of trans people’s experiences. *Sexual and Relationship Therapy*, 29(3), 351–364.
<https://doi.org/10.1080/14681994.2014.902925>
- Folkhälsomyndigheten (2015). *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner – En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige.*

Folkhälsomyndigheten (2020). **Psykisk ohälsa, suicidalitet och självskada bland unga transpersoner.**

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/p/psykisk-ohalsa-suicidalitet-och-sjalvskada-bland-unga-transpersoner?pub=75747>

Bränström, R. (2018). **Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer – vad vet vi och vilka forskningsbehov finns?** Forte: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd.

Grossman, A. H., & D’Augelli, A. R. (2006). Transgender youth: Invisible and vulnerable. **Journal of Homosexuality**, 51, 111–128.

Grossman, A. H., D’Augelli, A. R., & Frank, J. A. (2011). Aspects of Psychological Resilience among Transgender Youth. **Journal of LGBT Youth**, 8(2), 103–115. <https://doi.org/10.1080/19361653.2011.541347>

Hendricks, M. L., & Testa, R. J. (2012). A conceptual framework for clinical work with transgender and gender nonconforming clients: An adaptation of the minority stress model. **Professional Psychology: Research and Practice**, 43(5), 460–467.

Higa, D., Hoppe, M. J., Lindhorst, T., Mincer, Beadnell, B., Morrison, M. D., ... Mountz, S. (2014). Negative and positive factors associated with the well-being of lesbian, gay, bisexual, transgender, queer and questioning (LGBTQ) youth. **Youth & Society**, 46(5), 663–687. <https://doi.org/10.1177%2F0044118X12449630>

Jones, B. A., Arcelus, J., Bouman, W. P., & Haycraft, E. (2017). Sport and Transgender People: A Systematic Review of the Literature Relating to Sport Participation and Competitive Sport Policies. **Sports Medicine**, 47(4), 701–716. <https://doi.org/10.1007/s40279-016-0621-y>

Linander, I., Alm, E., Hammarström, A., & Harryson, L. (2017). Negotiating the (bio)medical gaze – Experiences of trans-specific healthcare in Sweden. **Social Science & Medicine**, 174, 9–16.

Linander, I. (2018). **“It was like I had to fit into a category” people with trans experiences navigating access to trans-specific healthcare and health.** Diss. Umeå: Umeå universitet.

Linander, I., Goicolea, I., Alm, E., Hammarström, A., & Harryson, L. (2019). (Un)safe spaces, affective labour and perceived health among people with trans experiences living in Sweden. **Culture, Health & Sexuality**, 21(8), 914–928. <https://doi.org/10.1080/13691058.2018.1527038>

Lindroth, M. (2016). “Competent persons who can treat you with competence, as simple as that” – An interview study with transgender people on their experiences of meeting health care professionals. *Journal of Clinical Nursing*, 25(23–24), 3511–3521.

Mahfouda, S., Moore, J. K., Siafarikas, A., Hewitt, T., Ganti, U., Lin, A., & Zepf, F. D. (2019). Gender-affirming hormones and surgery in transgender children and adolescents. *The lancet. Diabetes & endocrinology*, 7(6), 484–498. [https://doi.org/10.1016/S2213-8587\(18\)30305-X](https://doi.org/10.1016/S2213-8587(18)30305-X)

McCann, E., & Sharek, D. (2016). Mental health needs of people who identify as transgender: A review of the literature. *Archives of Psychiatric Nursing*, 30(2), 280–285.

McDermott, E., Eastham, R., Hughes, E., Pattinson, E., Johnson, K., Davis, S., ... & Jenzen, O. (2021). Explaining effective mental health support for LGBTQ+ youth: A meta-narrative review. *SSM – Mental Health*, 1.

Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129(5), 674–697.

Nurius, P. S., Green, S., Logan-Greene, P., & Borja, S. (2015). Life course pathways of adverse childhood experiences toward adult psychological well-being: A stress process analysis. *Child Abuse & Neglect*, 45, 143–153. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.03.008>

Parra, L. A., Benibgui, M., Helm, J. L., & Hastings, P. D. (2016). Minority stress predicts depression in lesbian, gay, and bisexual emerging adults via elevated diurnal cortisol. *Emerging Adulthood*, 4, 365–372.

Russell, S. T., Pollitt, A. M., Li, G., & Grossman, A. H. (2018). Chosen name use is linked to reduced depressive symptoms, suicidal ideation, and suicidal behavior among transgender youth. *Journal of Adolescent Health*, 63(4), 503–505.

Testa, R. J., Jimenez, C. L., & Rankin, S. (2014). Risk and resilience during transgender identity development: The effects of awareness and engagement with other transgender people on affect. *Journal of gay & lesbian mental health*, 18(1), 31–46.

Testa, R. J., Habarth, J., Peta, J., Balsam, K., & Bockting, W. (2015). Development of the gender minority stress and resilience measure. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 2(1), 65–77.

Thoits, P. A. (1995). Stress, coping, and social support processes: Where are we? What next?. *Journal of Health and Social Behavior*, 53–79.

Thoma, B. C., Salk, R. H., Choukas-Bradley, S., Goldstein, T. R., Levine, M. D., & Marshal, M. P. (2019). Suicidality Disparities Between Transgender and Cisgender Adolescents. *Pediatrics*, 144(5).

Turban, J. L., King, D., Carswell, J. M., & Keuroghlian, A. S. (2020). Pubertal suppression for transgender youth and risk of suicidal ideation. *Pediatrics*, 145(2).

van der Miesen, A. I. R., Steensma, T. D., de Vries, A. L. C., Bos, H., & Popma, A. (2020). Psychological Functioning in Transgender Adolescents Before and After Gender-Affirmative Care Compared With Cisgender General Population Peers. *Journal of Adolescent Health*, 66(6), 699–704.

<https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2019.12.018>

Weinhardt, L. S., Xie, H., Wesp, L. M., Murray, J. R., Apchemengich, I., Kioko, ... Cook-Daniels, L. (2019). The role of family, friend and significant other support in well-being among transgender and non-binary youth. *Journal of GLBT Family Studies*, 15(4), 311–325.

<https://doi.org/10.1080/1550428X.2018.1522606>

Utbildning

3

FN:s konvention om barnets rättigheter

I barnkonventionen finns, utöver konventionens fyra grundprinciper, artikel 28 som specifikt handlar om barnets rätt till utbildning. Artikel 28 har alla barns lika möjligheter till utbildning som en utgångspunkt och understryker att utbildning ska vara åtkomlig och tillgänglig för alla barn. Artikel 28 tar också upp behovet av att vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott.

Ungas rätt till en god utbildning är centralt för goda levnadsvillkor och utgör en viktig del i regeringens ungdomspolitiska mål (Skr. 2020/21:105). I detta kapitel beskrivs förutsättningarna för unga hbtqi-personer att utbilda sig. I kapitlet presenteras lagstiftning som rör utbildningsområdet, vad som framkommit i forskning och andra undersökningar samt hur de unga själva upplever sin utbildningssituation.

Sammanfattning av kapitlets resultat

115

Skollagen, läroplanen och diskrimineringslagen ger en tydlig signal om att diskriminering och trakasserier av hbtqi-personer inte är tillåtet. Men trots att lagar och riktlinjer är tydliga lever traditionella normer kvar i skolans värld, vilket skapar utsatthet i skolan för unga hbtqi-personer.

Även välmenande bemötande från skolpersonal kan bidra till minoritetsstress genom att exponera elevers hbtqi-identitet eller göra utsatthet till en fråga om personens eget mod och förmåga att stå upp för sig själv. Det finns positiva exempel på att enskilda lärare och annan skolpersonal stöttar hbtqi-elever, men stödet till unga hbtqi-personer i skolan är till stor del personbundet och därmed sårbart. I intervjuerna med de unga finns exempel på hur skolpersonal tillåter kränkningar, som till exempel debatter om transpersoners psykiska hälsa, och överlåter till de unga själva att sätta stopp för det.

Eftersom det råder skolplikt till och med årskurs nio och gymnasiet är ett krav för högre studier uppstår en utmanande situation för unga hbtqi-personer som känner sig utsatta men är beroende av att fortsätta gå till skolan. För att situationen för unga hbtqi-personer ska förbättras måste läroplanerna efterlevas i högre grad, lärares kunskapsnivå höjas och hbtqi-perspektiv, inklusive samtal om normer, i högre grad bli en integrerad del av undervisningen.

Sammanfattning av resultat från enkäter gällande unga hbtqi-personers utbildning

Vad gäller ungas utbildningsval och avklarad utbildningsnivå visar resultaten från enkäterna inte på några skillnader mellan hbtqi-personer och heterocispersoner. Däremot visar resultaten att unga hbtqi-personer är mindre nöjda med sin skolsituation och sin utbildning i stort, jämfört med unga heterocispersoner.

En relativt stor andel bland unga hbtqi-personer svarar att de inte alltid känner sig trygga i skolan. Flera resultat pekar också på att unga hbtqi-personer är mer utsatta, än unga heterocispersoner, för olika typer av kränkningar som mobbning och utfrysning i skolan. Det gäller kränkningar från såväl andra elever som lärare eller andra vuxna i skolan.

Vissa grupper bland unga hbtqi-personer ser ut att vara särskilt utsatta. Det gäller i synnerhet unga hbtqi-personer med funktionsnedsättning. Myndigheten har tidigare visat att unga med funktionsnedsättning är mer utsatta för till exempel mobbning, även inom gruppen alla unga 16–25 år (MUCF, 2017).

I EU LGBTI Survey II framgår att en majoritet av de unga hbtqi-personerna blivit förlöjligade, retade, förödmjukade eller hotade av skolkamrater eller skolpersonal. Unga med intersexvariation och unga ickebinära uppgav i högre utsträckning än andra hbtqi-personer att de blivit utsatta av skolpersonal eller lärare. Var femte unga hbtqi-person uppgav i studien också att de hade övervägt att lämna skolan på grund av att de är hbtqi-personer. En majoritet har också ofta eller alltid dolt att de är hbtqi-personer i skolan.

Sammanfattning av intervjuer och berättelser gällande unga hbtqi-personers utbildning

Analysen av intervjuerna visar att stereotypa eller traditionella könsnormer lever kvar i intervjupersonernas skolor, med enstaka undantag. Det innebär att nästan alla hbtqi-personer är utsatta i skolan – och även andra, till exempel heterociskillar, som kan uppfattas bryta mot normerna. Diskriminering och trakasserier förekommer framför allt verbalt men även i form av hot och materiell skadegörelse. Allvarligare hot och fysiskt våld förekommer också. Detta skolklimat påverkar de unga hbtqi-personernas mående och i en del fall har det till och med lett till byte av utbildning. Intervjupersonerna berättar också om lärare som är passiva när kränkningar sker, förminskar kränkningar eller behandlar hbtqi-personers rättigheter som åsiktsfrågor.

Intervjupersonerna beskriver brister i undervisningen om hbtqi-frågor och de efterfrågar mer. Det är viktigt för unga hbtqi-personer att få undervisning och att denna stämmer med verkligheten. Om de traditionella könsnormerna och effekterna av dem inte kommer upp till samtal i skolan ändras de inte heller och unga hbtqi-personer osynliggörs. Intervjupersonerna vittnar dels om att själva ha tagit initiativ till att berätta om hbtqi-frågor i sin klass, dels om att lärare bett dem göra det. Att någon själv berättar om hbtqi-frågor behöver inte vara negativt men det visar att det brister i kunskap hos lärare och att skolan agerar passivt eller först när någon tar mod till sig och påtalar brister. De intervjuade hbtqi-personerna berättar även om några goda exempel på hbtqi-undervisning, antingen av en enskild lärare med kunskap eller i något fall en hel skola som arbetar strukturerat.

De unga hbtqi-personerna har förväntningar på att skolor ska vara mer aktiva för att förhindra kränkningar. De reflekterar kring vad bristande kunskap hos personalen innebär i praktiken och hur de själva borde agera. De föreslår sådant som skulle kunna bidra till att samhället i högre grad ser på hbtqi-frågor som något ” normalt”, som mer utbildning av skolpersonalen och mer integrering av hbtqi-perspektiv i undervisningen och tidigare under skolgången.

Transpersoner rapporterar om en särskild utsatthet, exempelvis gällande idrottslektioner. Hur ombyte ska ske löses när frågan uppstår och då blir lösningen någon form av kompromiss utifrån hur det ser ut i aktuella lokaler, eller så finns ingen acceptabel lösning och då blir idrottslektionerna otillgängliga. Både forskning och intervjupersoner pekar på att möjliga och relativt enkla lösningar som skulle kunna passa många, även heterocispersoner som önskar avskildhet, finns inom räckhåll. För unga transpersoner som byter namn uppstår även problem med administrativa rutiner som inte tar hänsyn till namnändringen, vilket gör att det gamla namnet dyker upp på dokument och att lärare använder detta.

Lagstiftning som påverkar unga hbtqi-personers förutsättningar till utbildning

Det finns flera lagrum som reglerar olika skolformer. Skollagen (SFS 2010:800) reglerar skolväsendet som omfattar förskola, grundskola, gymnasieskola och varianter på dessa skolformer. Högskoleförordningen (SFS 1993:100) reglerar högskolornas verksamhet, förordning för statsbidrag till folkbildningen (SFS 2015:218) reglerar folkhögskolornas verksamhet och förordning om yrkeshögskolan (SFS 2009:130) reglerar yrkeshögskolornas verksamhet.

Enligt skollagen ska utbildningen främja alla elevers utveckling och lärande och inspirera till en livslång lust att lära. Utbildningen ska också, enligt skollagen, förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på, såsom människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet och solidaritet mellan människor. Det är viktigt för unga hbtqi-personer att utbildningen utformas på ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero, vilket beskrivs i skollagens kapitel fem medan kapitel sex redogör för hur skolan ska hantera kränkande behandling som inte regleras av diskrimineringslagen.

I högskoleförordningen, förordning för statsbidrag till folkbildningen och förordning om yrkeshögskolan förekommer bara några skrivningar om utbildningsansordnarens ansvar för grundläggande demokratiska värderingar och studenternas situation. I högskoleförordningen står att ”högskolorna ska även ansvara för andra uppgifter av studiesocial karaktär som stöder studenterna i deras studiesituation eller underlättar övergången till arbetslivet samt för att studenterna i övrigt har en god studiemiljö”. Statsbidragen till folkbildningen ska bland annat bidra till att stärka och utveckla demokratin och till den gemensamma värdegrunden; alla människors lika värde och jämställdhet mellan könen. I yrkeshögskoleförordningen finns ingen skrivning om utbildningsansordnarens ansvar kring värdegrunden.

Diskrimineringslagen (SFS 2008:567) är ytterligare ett lagrum som reglerar skolornas verksamhet. Lagen föreskriver att den som bedriver verksamhet som avses i skollagen eller annan utbildningsverksamhet (utbildningsanordnare) inte får diskriminera något barn eller någon elev, student eller studerande som deltar i eller söker till verksamheten. Om en utbildningsanordnare får kännedom om att någon som deltar i eller söker till utbildningsanordnarens verksamhet anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller sexuella trakasserier i samband med verksamheten, är utbildningsanordnaren skyldig, enligt lagen, att utreda omständigheterna kring de uppgivna trakasserierna. I förekommande fall ska utbildningsanordnaren vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra trakasserier i framtiden.

Skolväsendet regleras även av läroplaner för förskolan (SKOLFS 2018:50), för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 2010:37) och för gymnasieskolan (SKOLFS 2011:144).⁴⁴ Läroplanerna har likartade skrivningar om ansvaret för att motverka könsmönster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling eller att aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Skolan ska även se till varje enskild elevs behov och utveckling. Skolornas värdegrund, enligt läroplanerna, föreskriver att skolorna arbetar på ett sätt som omfattar mänskliga rättigheter, grundläggande demokratiska värderingar och att främja likabehandling och motverka diskriminering och kränkande behandling. Arbetet för att motverka diskriminering granskas av Diskrimineringsombudsmannen (DO). I en analys av inkomna anmälningar om diskriminering har DO sett mönster som bland annat tyder på att det finns brister i skolornas arbete med anpassning till enskilda elevers individuella behov eller förutsättningar. Analysen visar att utbildningsanordnarens arbete med trakasserier brister i många avseenden och att skolpersonalen är centrala aktörer i den upplevda diskrimineringen, genom att de själva trakasserar en elev eller genom att negligera händelser som kan utgöra diskriminering (DO, 2014).

Sedan 1994 ska sex- och samlevnadsundervisningen enligt läroplanen integreras ämnesövergripande i undervisningen. Till en början ansvarade skolans rektor för att detta skedde, nu finns detaljerade skrivningar för olika skolämnen (Skolverket, 2013). Hbtqi-området nämns inte i klartext utan förväntas omfattas av de generella skrivningar som finns för undervisningen. Skolverket fick 2018 i uppdrag att se över läroplanerna för en bättre sex- och samlevnadsundervisning. I aviserade förändringar som ska gälla från 1 juli 2022⁴⁵ nämns fortfarande inte hbtqi-frågor eller hbtqi-perspektiv som en del av undervisningen eller som en del av den kunskap som ska förmedlas av skolans personal till eleverna (SKOLFS 2021:5).

Det är Skolinspektionen som granskar undervisningen i skolan. Skolinspektionen konstaterar i en granskningsrapport att det fanns en viss ämnesintegrering av sex- och samlevnadsundervisningen men att sex och samlevnad

⁴⁴ Det finns fler läroplaner för varianter av de angivna skolformerna som inte redovisas här.

⁴⁵ I samband med läroplansändringarna den 1 juli 2022 kommer sex- och samlevnadsundervisningen byta namn till sexualitet, samtycke och relationer.

inte kopplas till skolans värdegrundsarbete (Skolinspektionen, 2018). I samma granskning framkom att det fanns stora brister i undervisningen om normer och hbtq-frågor.

Kunskap om unga hbtqi-personers utbildning

Det finns begränsat med forskning kring unga hbtqi-personers erfarenheter av skolan, inklusive högre utbildning (se t.ex. Bränström, 2018). I de flesta kunskapsunderlag MUCF tagit del av har fokus varit på hela gruppen unga hbtqi-personer utan uppdelning i undergrupper. Det finns studier som fokuserat endast på homosexuella, på homo- och bisexuella, på transpersoner eller på intersexpersoner. MUCF har hittat få forskningsstudier som utförts i Sverige, förutom internationella enkätstudier som inkluderat Sverige bland flera andra länder. Rapporter från svenska myndigheter ingår i underlaget. Lite mer än hälften av de inkluderade forskningsstudierna kommer från Europa och lite mindre än hälften kommer från övriga världen.

Forskningen om unga hbtqi-personers erfarenheter av och villkor i skolan, som MUCF tagit del av, fokuserar framför allt på normer i vid bemärkelse, på brister i undervisningen samt på olika former av utsatthet. MUCF har inte hittat mycket forskning om unga hbtqi-personers resiliens, alltså motståndskraft mot svårigheter och förmåga att återhämta sig. Detsamma gäller forskning som studerar ungas egna synpunkter på vad som fungerar bra och mindre bra i skolmiljön och undervisningen och forskning på ungas egna förslag till förbättringar.

Trygga miljöer efterfrågas

Det görs försök på många håll att skapa trygga miljöer för unga hbtqi-personer och det kan göras på olika sätt. MUCF har tidigare undersökt vad som är viktigt för att unga hbtqi-personer ska uppleva trygghet. Resultaten visar att det är viktigt att ha stödjande relationer där de unga blir bekräftade i sin hbtqi-identitet; att få träffa andra hbtqi-personer i olika åldrar; att få träffa personal med kompetens i hbtqi-frågor; att personal stoppar kränkningar; att personal arbetar för att skolmiljön ska bli mer hbtqi-vänlig och att skolmiljön är förutsägbar (MUCF, 2021d). I en litteraturöversikt redovisar Folkhälsomyndigheten att insatser för att skapa en tryggare miljö i skolan minskar risk för självmordsbenägenhet bland hbtq-personer. Det kan exempelvis handla om att specifikt inkludera hbtqi-identiteter i skolans handlingsplan mot mobbning och att skapa stödgrupper eller trygga rum (till exempel så kallade gay/straight alliances (GSA)) (Folkhälsomyndigheten, 2017).⁴⁶ GSA-grupper är vanliga på skolor i USA och i flera andra länder, men inte i Sverige. Därför är det svårt att översätta resultaten till en svensk skolmiljö, men flera internationella studier har

⁴⁶ Resultaten för dessa studier var inte entydiga så det behövs mer forskning för säkrare resultat, påpekade Folkhälsomyndigheten (Folkhälsomyndigheten, 2017).

kommit fram till att GSA är positivt ur flera aspekter för unga hbtqi-personer (Poteat m.fl., 2012; Heck m.fl., 2013; McGlashan & Fitzpatrick, 2017).

Trygga miljöer kan också handla om hur skolan kommunicerar. En brittisk-nyzeeländsk-svensk studie kom fram till att information om intersex i skolan kan främja hälsa och egenmakt hos unga intersexpersoner. Information kan bland annat bidra till att förstå sig själv och kan skapa utrymme för samtal som varken medikaliserar eller exotiserar intersexpersoner (Lundberg m.fl., 2021). Vilka normer som tillåts dominera undervisningen påverkar också om skolan upplevs som en trygg miljö eller inte. I en studie gjord i Australien och Nya Zeeland konstaterades att det var lätt att både elever och lärare reproducerade fördomar om intersexvariationer och att alla deltagare i undervisningen som på minsta sätt avvek från normerna riskerade att bli stigmatiserade. Det är, enligt studien, viktigt att personer som står utanför normerna för hur en kropp bör se ut får sina upplevelser bekräftade, representerade och diskuterade, och för vissa kommer det inte endast vara stärkande utan till och med livräddande (Brömdal m.fl., 2017).

Om mobbning och trakasserier är återkommande blir skolan mindre trygg. I tre internationella studier poängteras betydelsen av stödet från familjen respektive personalen, hur stödet påverkar, respektive möjliga bakomliggande orsaker till mobbning. Stödet till unga homo- och bisexuella personer från familj ledde till mindre utsatthet för mobbning i skolan och på framtida arbete på grund av minskad internalisering av exempelvis skam (Sidiropoulou m.fl., 2020). En studie visade att det skulle kunna minska risken för mobbning om personal kan hjälpa unga i skolan att motstå stereotypa kategoriseringar av människor och i stället acceptera mångfald i fråga om kön och sexualitet. Unga heterosexuella kan också påverkas, bland annat av att bli vittne till trakasserier men även för att heteronormer kan leda till att de själva blir utsatta, till exempel om de uppfattas som homosexuella (Trotter, 2009). Trygghet och säkerhet i skolan för unga hbtqi-personer är ofta kopplat till enskilda lärare. Elever som intervjuades i en studie tog upp och diskuterade betydelsen av orättvisa, social orättvisa, heterosexism, heteronormativitet, osynliggörande och exkludering på skolor som möjliga bakomliggande orsaker till mobbning (Roberts, 2020).

Främjande, skyddande och riskfaktorer för unga hbtqi-personers levnadsvillkor

Kunskap om främjande och skyddande faktorer, respektive riskfaktorer, är en förutsättning för att arbeta strategiskt och långsiktigt för att förbättra villkoren för unga hbtqi-personer i utbildningsmiljö. En studie av MUCF (2021a) identifierade ett antal faktorer som främjar unga hbtqi-personers möjlighet att leva ett bra liv. Här redovisas främjande faktorer i ett utbildningsperspektiv⁴⁷. Faktorerna med relevans för utbildning sammanfattas i följande punkter:

- att ha stödjande vänner i skolan och på fritiden, fysiskt och i digitala kanaler
- att känna gemenskap i sociala sammanhang, både allmänna och separatis-tiska, fysiskt och/eller digitalt

⁴⁷ I kapitlet om fritid redovisas delvis samma faktorer men ur ett fritidsperspektiv.

- att det finns tydliga strukturer i skolan, framför allt genom hög förutsebarhet där de unga kan känna tillit till att det finns vuxna som ser till att de inte blir utsatta för kränkande bemötande
- att ha lättillgängliga, stödjande och tillitsfulla relationer med vuxna
- att ha tillgång till kunskap och information om hbtq-frågor genom kontakter med och representation av äldre hbtq-personer
- att ha personliga resurser såsom tilltro till den egna förmågan att påverka och förändra den egna situationen, en stabil grundtrygghet och mod att sätta gränser och säga ifrån
- att ha tillgång till många olika coping-strategier för att hantera svåra situationer i vardagen.

Det konstaterades i MUCF:s rapport att det krävs stöd på strukturell nivå för att levnadsvillkoren för unga hbtqi-personer ska förbättras, det går inte att överlåta ansvaret till enskilda individer. Forte har gjort en kunskapssammanställning över unga hbtq-personers hälsa och livsvillkor. I den ingick flera forskningsstudier om unga hbtq-personer som identifierade flera skyddande faktorer, som är kopplade till skolan. Forte sammanfattade resultaten med följande faktorer: att känna samhörighet i skolan, att känna samhörighet med närstående samt att känna trygghet i skolan (Bränström, 2018). Folkhälsomyndigheten har i en rapport om transpersoners hälsa kommit fram till ett antal viktiga riskfaktorer kopplade till skolan. Riskfaktorerna är formulerade med andra ord men speglar i hög grad skyddsfaktorerna för unga hbtq-personer; bristande socialt stöd, negativt bemötande och bristande kunskaper (Folkhälsomyndigheten, 2020b). Det finns med andra ord god kännedom om vilka faktorer som är avgörande för unga hbtqi-personers levnadsvillkor i skolan.

Regelverk och normer är styrande, men mer krävs för effekt

Enligt läroplanerna ska förskolan, grundskolan och gymnasieskolan förmedla och gestalta de värden som samhället gemensamt har bestämt är viktiga för ett fungerande demokratiskt samhälle. I skollagen (SFS 2010:800) och i läroplanerna (SKOLFS 2018:50, SKOLFS 2010:37, SKOLFS 2011:144) finns särskilda skrivningar som talar om att skolans värdegrund ska utgå från grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna. Det kan till exempel handla om formuleringar om sex- och samlevnadsundervisningen och främlingsfientlighet och intolerans. Forte konstaterar att lagarna som ska skydda mot diskriminering i skolan har förbättrats på senare år. Det saknas dock kunskap om vilka effekter diskrimineringslagstiftningen har för hbtq-personers upplevelse av utbildningsmiljön och även om hur lagarna följs (Bränström, 2018). En brittisk studie konstaterar att de brittiska lagarna som ska värna hbtq-personers rättigheter generellt har förbättrats på senare år. Forskaren undersökte hbtq-personers livserfarenheter i ett brett perspektiv och ett av resultaten var att förbättrad lagstiftning inte nödvändigtvis leder till förbättrade upplevelser för hbtq-personer (Formby, 2017).

Att skriva en policy och därigenom göra tydligt i vilken riktning verksamheten ska utvecklas är en åtgärd som kan vidtas på varje skola. En amerikansk studie undersökte sambandet mellan hbtq-policyer på skolor och hbtq-personers

erfarenheter och upplevelser av skolklimatet. Antalet policyer som fokuserade på hbtq-frågor på en skola visade sig ha samband med minskad känsla av att vara offer och utsatt för hbtq-relaterad mobbning, och även med högre betyg för transpersoner samt med mindre skolkande bland hbtq-personer. Policyerna var positiva både för den homo- och bisexuella gruppen och för transgruppen och verkade kunna bidra till ett bättre skolklimat för alla elever. Om policyer skrivs ur ett generellt hbtq-perspektiv kan det dock antas att detta i första hand stödjer unga homo- och bisexuella personer. Utifrån att unga transpersoner löper större risk att bli mobbade och trakasserade, ha högre frånvaro och få lägre betyg kan policyer som särskilt riktas mot unga transpersoners erfarenheter och behov krävas för att minska skillnaderna mellan olika elevgruppers förutsättningar (Day m.fl., 2019).

De normer som dominerar på en skola eller i ett samhälle påverkar hur unga hbtq-personers rättigheter kan tillgodoses. Flera internationella studier har undersökt detta inom gymnasieskolan. Gemensamt för studierna var att normerna på de skolorna innebar en negativ inställning till en mångfald av sexuella läggningar och könsidentiteter och en positiv inställning till heterosexualitet och maskulinitet. De undantag från denna inställning som redovisas beror på att enskilda individer eller lokala skolorganisationer har en större medvetenhet om unga hbtq-personers förutsättningar. En isländsk studie beskrev att normerna är djupt rotade i institutionella processer, att skolans kultur behöver uppmärksammas mer och att lärare och beslutsfattare måste bli medvetna om hur deras attityder och sociala position kan påverka skolgången för elever med sexuell läggning eller könsidentitet, som avviker från normen. Personalen kan med stöd av samtliga elever ändra den heteronormativa kulturen på skolor, argumenterar studien (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). En portugisisk studie drog slutsatsen att om mobbning och trakasserier uppstår som följd av ett dåligt skolklimat förnekas inte bara unga hbtq-personer sina mänskliga rättigheter utan skolan misslyckas också med att leva upp till det demokratiska idealet att vara en plats för en mångfald av unga (Santos m.fl., 2018).

En belgisk studie konstaterade att det finns mer negativa attityder till den homo- och bisexuella gruppen på tekniska och yrkesförberedande gymnasieprogram än på studieförberedande program. Det fanns en koppling till en traditionell syn på könsnormer och religion, men det var inte tillräckligt för att förklara skillnaderna i attityder mellan de olika studieprogrammen. Unga homo- och bisexuella var dock inte mer utsatta på de tekniska och yrkesförberedande programmen, attityderna omsattes inte i motsvarande grad i handling (Aerts, 2014). En internationell litteraturstudie om transpersoner kom fram till att det var vanligt med makroaggression⁴⁸ vad gäller hur administrativa rutiner fungerar, hur läroplaner är skrivna och hur skolans arkitektur är utformad, och mikroaggression⁴⁹ genom att unga transpersoner möts av cisnormativa förväntningar och tilltal från såväl andra unga som personal, samt även öppna aggressioner i form av både glåpord och fysiskt våld. Sammantaget gör det gym-

⁴⁸ Makroaggression innebär strukturell diskriminering, både materiellt och symboliskt, för att utesluta vissa identiteter och/eller erfarenheter från institutionell verksamhet (McBride, 2021).

⁴⁹ Mikroaggression är ett yttrande eller en handling som subtilt och ofta omedvetet eller utan avsikt uttrycker en fördomsfull attityd mot någon som ingår i en marginaliserad grupp (Merriam-Webster dictionary, 2022-03-28).

nasieskolan till en både outhärdlig och farlig plats för många unga transpersoner (McBride, 2021).

Positiva och negativa attityder till hbtqi-personer bland andra elever kan existera parallellt, och det påverkar unga hbtqi-personers förutsättningar att utnyttja sina medborgerliga rättigheter. En studie som genomfördes i fyra europeiska länder, Belgien, Estland, Italien och Nederländerna, visade att majoriteten av de deltagande gymnasieeleverna hade positiva attityder till hbtqi-personer men att det samtidigt fanns många stereotypa föreställningar. Studien identifierade att det behövs mer forskning i Europa kring hur religiös och kulturell bakgrund påverkar attityder till hbtqi-personer och studien menade att det i USA är konstaterat att konservativa religiösa värderingar har ett samband med negativa attityder till hbtqi-personer (Passani & Debicki, 2016).

Hur attityder på en skola påverkar icke-heterosexuella har även undersökts i en australiensisk studie som drog slutsatsen att skolans inarbetade rutiner och arbetsätt gör att homofobi och heterosexism kan blomstra och framställa heterosexualitet som den dominerande och enda godkända sexuella läggningen. Trots att det verkar finnas en bredare social tolerans för icke-heterosexualitet och att det finns antidiskrimineringslagar argumenteras i studien för att skolsystemet styrs av homofobiska fördomar som yttrar sig genom att homosexuellas villkor och rättigheter förbigås med tystnad, utelämnande och antaganden kring vilka villkor icke-heterosexuella elever ställs inför. Så länge utbildningsinstitutioner inte erkänner, analyserar och adresserar de ojämlika maktförhållanden som förstärks av synsättet ”det heterosexuella vi och det homosexuella de” och så länge icke-heterosexuellas identiteter och relationer inte inkluderas i skolans vardag, i form av riktlinjer, pedagogik och praktik, kommer enligt studien dessa fortsätta att bli betraktade som ”de andra” (Ferfolja, 2007).

Även intersexpersoner påverkas av dominerande normer. Diskrimineringsombudsmannen har sammanställt kunskap om livsvillkoren för personer med intersexvariation ur ett diskrimineringsperspektiv. Den utsatthet som personer med intersexvariation kan möta i skolan är kopplad till att intersexpersoner kan utmana tvåkönsnormen och till konkreta aktiviteter som klädombyte, dusch och gruppindelning efter kön. Okunskap och osäkerhet hos personal riskerar att leda till oavsiktlig kränkning eller diskriminering. Det finns dock begränsad kunskap om unga intersexpersoners levnadsvillkor i Sverige (DO, 2022a).

Även om lagar och regelverk är i huvudsak stödjande för unga hbtqi-personer är det uppenbart att normer behöver diskuteras och utmanas för att levnadsvillkoren ska förbättras och regelverken implementeras i praktiken. Studierna i avsnittet ger exempel på att attityder och normer kan variera på olika nivåer i samhället. Det kan se ut på ett sätt i den nationella lagstiftningen, på ett annat eller likartat sätt i den lokala skolans regelverk och processer och på individnivå bland elever och personal kan det finnas både positiva och negativa attityder. Attityder och normer kan variera både mellan olika nivåer i samhället och inom samma nivå. Det ger en komplex bild av arbetet med att påverka normer och attityder för att förbättra unga hbtqi-personers levnadsvillkor.

Hbtqi-perspektiv och sex och samlevnad i undervisningen efterfrågas

Undervisning om hbtqi generellt, och i sex- och samlevnadsundervisningen specifikt, bedrivs på olika sätt i olika skolor i olika länder, och ämnet har studerats från olika perspektiv. I Sverige har Barnombudsmannen undersökt unga transpersoners, och barn och unga med intersexvariationers, erfarenheter av skolan. BO:s rapport bygger på erfarenheter från över 200 barn och unga som tillhör någon av eller båda de undersökta grupperna. Bland annat fick de svarande ta ställning till olika påståenden om skolan, däribland ”Hbtqi lyfts i undervisningen”. En knapp femtedel, 18 procent, höll i någon utsträckning med om att deras lärare lyft frågor som rör hbtqi i undervisningen. Drygt hälften, 53 procent, svarade att de inte håller med eller verkligen inte håller med om påståendet (BO, 2021).

Sex- och samlevnadsundervisningen tas upp i flera internationella forskningsstudier. Resultaten visar att relevant undervisning om hbtqi-frågor saknas och efterfrågas och att det finns många önskemål om en utveckling av undervisningen. En brittisk studie visade att när skolans sex- och samlevnadsundervisning inte upplevs som tillräcklig vänder sig unga till nätet, vänner och hbtqi-organisationer och att det därför är viktigt att kunna erbjuda samtal om relationer, samtycke och gränser inom ramen för socialt ungdomsarbete som ett komplement (Formby & Donovan, 2020). En annan brittisk studie drog slutsatsen att en pedagogik som har goda intentioner men förmedlar en endimensionell syn på sexualitet kan upplevas som skadlig medan om sexualitet betraktas som en aspekt av kultur och identitet, som socialt skapad, kan det upplevas mer positivt. Det skulle kunna stödja en positiv utveckling i skolan om lärare får utbildning som utgår från att människor har rätt till sin egen sexualitet (Ellis & High, 2004).

Ytterligare en brittisk studie konstaterade att det är viktigt att i undervisningen inte framställa unga hbtqi-personer som offer och drog slutsatsen att synen på unga hbtqi-personer måste nyanseras (Formby, 2017). En kanadensisk studie konstaterade att unga får missvisande och motsägelsefull information om sexualitet från flera källor vilket får negativa konsekvenser som förvirring, missuppfattningar, vånda och sexuell sårbarhet. I studien dras slutsatsen att det behövs en allsidig sexualundervisning och att unga bör nås av information om sexualitet, ha tillgång till vårdmottagningar och trygga platser för olika grupper samt ha tillgång till en öppen dialog och stödjande vägledning i alla sociala sammanhang där de befinner sig (Narushima m.fl., 2020). Studierna visar att unga efterfrågar sex- och samlevnadsundervisning och att de letar upp information, bra eller dålig, på egen hand om de inte är nöjda. Det behövs mer forskning om svensk undervisning.

Diskriminering och trakasserier är vanligt förekommande

Forskningen ger en i det närmaste samstämmig bild av att unga som bryter mot hetero- och cisnormen blir utsatta på olika sätt i och i anslutning till sin skolmiljö. Det framgår att unga hbtqi-personer oftare än andra utsätts för mobbning i skolan och att mobbning i sin tur har kopplats till en ökad risk för skolkl, sämre skolresultat och lägre sannolikhet för att studera vidare på universitetet

(Bränström, 2018). Skolverket har låtit göra en kunskapssammanställning över situationen för unga hbtq-personer i skolan. Analysen visade att det finns en större risk för unga hbtq-personer att utsättas för mobbning och kränkningar, de blir oftare utsatta för våld och det finns brister i arbetet med lika rättigheter och möjligheter både på enskilda skolenheter och på systemnivå (Skolverket, 2019). Det är ett begränsat antal unga som har homofobiska attityder, men det finns en utbredd och dominerande maskulin norm som drabbar många, till exempel även heterosexuella killar om de uppfattas bete sig feminint (Skolverket, 2009).⁵⁰ I en enkätundersökning till unga transpersoner framkom att 91 procent av de 201 medverkande unga transpersonerna rapporterade att de någon gång upplevt kränkningar i skolan. Fler än hälften uppfattade att utsattheten för kränkningar berodde på deras könsidentitet och/eller könsuttryck (BO, 2022).

Ungas egna erfarenheter av utsatthet och diskriminering i skolan har undersökts i en omfattande rapport utförd av EU:s byrå för grundläggande rättigheter, European Union Agency for Fundamental Rights, FRA, med data från enkätsvar från närmare 140 000 hbtqi-personer i olika åldrar från 30 länder. FRA genomförde enkätundersökningen första gången 2012, och sedan igen 2019. Ett av resultaten som presenterades i den senaste rapporten var att andelen unga hbtqi-personer, i åldern 18–24 år, som dolt att de är hbtqi-personer i skolan minskade från 47 procent 2012 till 41 procent 2019. Ett annat resultat var att andelen personer som hade upplevt att någon alltid eller ofta stöttat, försvarat eller skyddat dem och deras rättigheter när de gått i skolan eller läst på universitet var 48 procent för åldern 15–17 år, 33 procent för 18–24 år, 13 procent för 25–39 år och 7 procent för dem som var 40 år eller äldre. En annan fråga som undersöktes var hur skolor tagit och tar upp hbtqi-frågor. I den äldsta gruppen, 40 år och äldre, svarade över 80 procent att det inte tagits upp alls när de gick i skolan medan andelen som angav detta svarsalternativ sjönk till 47 procent i åldern 15–17 år. I rapporten dras slutsatsen att de två sista resultaten ovan kan, från två olika perspektiv, indikera en viss förbättring av situationen för hbtqi-personer mellan olika generationer. I undersökningen ställdes också frågan om erfarenhet av diskriminering under det senaste året och 19 procent svarade att de hade upplevt det från personal i skola/universitet, i egenskap av antingen elev/student eller förälder (EU:s byrå för grundläggande rättigheter, 2020)⁵¹.

En annan EU-studie syftade till att ge en överblick över transpersoners situation i EU. I studien beskrev en stor del av de 1 015 transpersonerna som bidrog med sina erfarenheter att skolan var en obekvämlig plats att vara på, som var förknippad med rädsla och ångest. Deltagarna beskrev hur de undvek att

⁵⁰ Den här undersökningen som Skolverket publicerade 2009 har blivit refererad till i en kedja. En intern rapport av Skolverket 2021 refererade till MUCF:s rapport från 2015 som refererade till DO:s rapport från 2014 som refererade till den ursprungliga rapporten från Skolverket från 2009. I den här föreliggande rapporten presenterar MUCF nya resultat som bekräftar Skolverkets ursprungliga undersökning.

⁵¹ Enkäten som utfördes av European Union Agency for Fundamental Rights, FRA, hette EU LGBTI Survey II, 2019, och var en uppföljning av EU LGBT survey, 2012. MUCF har också tagit del av alla de svenska enkätsvaren från 2019 och redovisar dessa separat i flera kapitel i denna rapport.

berätta om sin könsidentitet av rädsla för mobbning och uteblivet stöd. Många av deltagarna hade i sin skolmiljö upplevt diskriminering, fördomar eller trakasserier baserade på sin könsidentitet. Deltagarnas vittnesmål pekar på att det saknas en standardisering av antidiskriminerings- och antimobbningspolicyer, undervisningsmaterial och läroplaner. På grund av bristande stöd från både föräldrar och skola berättade vissa deltagare att de hoppat av skolan. De positiva erfarenheter som deltagarna också vittnade om handlade om enskilda lärare och elever som var stöttande, och exempel på institutionella system som upplevdes som stöttande (Europeiska kommissionen, 2020).

Även intersexpersoners situation har undersökts i en paneuropeisk rapport från civilsamhällsorganisationerna ILGA Europe⁵² och OII⁵³ som konstaterar att det finns en utbredd diskriminering inom hela utbildningsområdet. Utöver det strukturella osynliggörandet i läroplaner vittnar intersexpersoner om att de redan vid inskrivningen på en skola möter problem eftersom de avviker från normen, och om mobbning i form av nedsättande språkbruk och såväl fysiskt som psykologiskt våld. Mobbningen leder till att elever hoppar av skolan och till negativ påverkan på den psykiska hälsan. Eventuella behandlingar eller operationer i tidig barndom leder ofta till behov av uppföljande behandlingar och långvariga sjukhusvistelser förvärrar en redan svår situation för individen. Det visar sig att allt motstånd, all diskriminering och negativ behandling intersexpersoners utsätts för under skoltiden leder till svårigheter att upprätthålla nivån på sina betyg, det vill säga att många underpresterar i skolan. De som klarar sig bra och kan läsa vidare på högskolenivå gör det trots alla svårigheter (Ghattas, 2019).

Många olika företeelser påverkar skolgången

I det här avsnittet redovisas studier med skilda inriktningar. Först studier från skolmiljö om tillgänglighet till omklädningsrum, dusch, idrottslektioner samt språkbruk och sedan en studie om intersektionellt perspektiv (autism och hbtqi) och två om stigmatisering av hbtqi-personer på nationell nivå. Företeelser som alla påverkar villkoren för unga hbtqi-personers skolgång, på olika sätt.

Den fysiska miljön i skolan har stor betydelse för unga transpersoner. En norsk studie undersökte unga transpersoners tillgång till könsuppdelade utrymmen. I studien konstaterades att redan gällande lagstiftning i Norge innebär att skolor måste erbjuda likvärdiga ombytes- och duschmöjligheter för alla elever, även de som är transpersoner, annars diskrimineras dessa. Det framkom också att det finns olika sätt att göra detta och att det finns lösningar som skulle gynna alla elever som önskar avskildhet vid dusch och omklädning samt att lösning bör väljas i dialog med berörda elever (Sörлие, 2020).

En amerikansk studie, som använde begreppet hbtq+, undersökte hbtq+-gruppens erfarenheter av idrottsmiljön. Studien visar att unga hbtq+-personer upplever diskriminering inom ramen för idrottslektioner, från andra elever och från personal som inte reagerar. Eleverna undviker därför idrottslektioner och omklädningsrum på grund av att de känner sig otrygga (Greenspan m.fl., 2019).

⁵² ILGA Europe är en paraplyorganisation som verkar för rättigheter för hbtqi-personer i Europa.

⁵³ OII Europe (Organisation Intersex International Europe) är en paraplyorganisation för europeiska intersexorganisationer.

Språket som används i olika sammanhang är inte neutralt utan speglar rådande normer. MUCF har tagit del av två studier på detta tema, en nederländsk och en australiensisk. Trots att det finns en stor acceptans av homosexualitet i den vuxna befolkningen är homofobiskt språkbruk vanligt på gymnasiet i Nederländerna och språkbruket påverkar hur unga hbtq-personer i skolan mår (Kronemann m.fl., 2019). Resultatet från den australiensiska studien visade att det kan vara till hjälp för unga transpersoner att lärare och skolledning utbildas i lämpligt och stödjande beteende och språkbruk. Data i studien visar att lämpligt språk från skolans personal kan stödja transstudenters trygghet och utbildningsresultat (Jones m.fl., 2016).

När en person ingår i fler än en minoritetsgrupp innebär det att utmaningarna som personen upplever förstärks. Att analysera erfarenheterna från personer med tillhörighet till flera minoritetsgrupper kan göras med ett intersektionellt perspektiv. En amerikansk studie undersökte unga autistiska personers erfarenheter av sin skolgång och jämförde dem som bara är autistiska med dem som både har autism och är hbtq-personer. Resultaten visade att majoriteten i gruppen med endast autismspektrumtillstånd i högre grad svarade att skolpersonal, familj och andra elever påverkade dem positivt medan unga hbtq-personer inom autismgruppen i högre grad svarade att de blev negativt påverkade (Bottema-Beutel, 2019).

Dominerande normer i ett land kan leda till stigmatisering av hbtqi-personer. I en studie med underlag från 28 europeiska länder⁵⁴ undersöktes om dessa samhällsnormer har ett samband med sexuella minoriteters erfarenheter av diskriminering under skoltiden och som vuxna samt med tillfredsställelse med livet. En stor andel homo- och bisexuella personer hade upplevt mobbning i skolan i såväl hög- som lågstigmaländer i Europa. I högstigmaländer ökar sannolikheten för att bli mobbad i skolan om du är öppen med din sexuella läggning. Mobbning i skolan verkar även ha ett samband med lägre livstillfredsställelse som vuxen. Denna studie är en av de första indikationerna på att stigmatisering på nationell nivå har ett samband med sexuella minoriteters välmående som vuxna, inte bara genom samtida utan även genom historisk diskriminering (van der Star m.fl., 2021).

Med data från samma undersökning som ovan beskrivs i en annan vetenskaplig artikel transpersoners påverkan av stigmatisering på nationell nivå. Resultatet sammanfattas med att det finns ett samband mellan stigmatisering på nationell nivå och sämre livstillfredsställelse för transpersoner i Europa. Stigmatiseringen, som sker genom diskriminerande lagstiftning, styrdokument och befolkningens attityder, påverkar hur många transpersoner som vågar vara öppna med sin identitet. Studien identifierade att skillnaderna i livstillfredsställelse för transpersoner i olika länder i sin tur i huvudsak kan förklaras med hur pass öppna personerna är som transpersoner. Resultaten visar den starka påverkan en strukturell form av stigma kan spela för transpersoners liv och välmående (Bränström & Pachankis, 2021). De olika företeelserna som påverkar

⁵⁴Data i denna studie kommer från den första enkätundersökningen till hbtq-personer som utfördes av EU:s byrå för grundläggande rättigheter. Datainsamlingen påbörjades 2012 och en huvudrapport publicerades 2014. Data från den uppföljande enkäten som utfördes 2019 av samma aktör har refererats till ovan.

unga hbtqi-personers skolgång och även livet därefter visar på den mångfald av faktorer som påverkar arbetet med att säkerställa unga hbtqi-personers rättigheter till goda levnadsvillkor.

Unga hbtqi-personers utbildning i siffror

I detta avsnitt redovisas de resultat från MUCF:s nationella ungdomsenkät och från EU:s byrå för grundläggande rättigheter EU LGBTI Survey II, som handlar om unga hbtqi-personers utbildningssituation. I avsnittet redovisas även resultat från MUCF:s enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen. Se inledningskapitlet för beskrivning av dessa enkäter.

Ingen skillnad vad gäller utbildningsval

När det handlar om utbildning är det intressant att titta på i vilken utsträckning unga hbtq-personer klarar sig genom olika nivåer i utbildningssystemet och i vilken utsträckning gruppen gör andra val än unga heterocispersoner. Den utsatthet som unga hbtq-personer, enligt flera forskningsrapporter, möter inom skolan skulle kunna göra det svårare att klara skolgången med godkända betyg och därmed stänga ute fler från vidare studier. Kulturer och normer skulle också kunna påverka vilka utbildningsval unga gör. Resultat från ungdomsenkäten 2021 visar dock inte på några betydande skillnader mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner vad gäller andelen som uppger att de gått ut grundskolan, gått ut gymnasiet eller studerar vid universitet/högskola. Det är heller inte någon skillnad vad gäller andelen som studerar praktiska respektive teoretiska inriktningar på gymnasiet.⁵⁵ Inom hbtq-gruppen finns inga skillnader utifrån kön, könsidentitet eller sexuell läggning. Däremot finns det andra skillnader.

Bland unga i åldern 17–25 år är det en något lägre andel av hbtq-personer med funktionsnedsättning (97 procent) som gått ut grundskolan i jämförelse med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (100 procent).

Vad gäller unga som läser en praktisk inriktning på gymnasiet är andelen

- högre bland unga hbtq-personer med funktionsnedsättning (47 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (26 procent)
- högre bland unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning (53 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (22 procent)
- högre bland unga hbtq-personer med utländsk bakgrund (44 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer med svensk bakgrund (27 procent).

⁵⁵ För unga hbtq-personer gäller att 99 procent har gått ut grundskolan (unga 17–25 år), 30 procent av dem som läser på gymnasiet studerar praktisk inriktning, 99 procent har gått ut gymnasiet (unga 19–25 år) och 34 procent läser vid högskola eller universitet (unga 19–25 år).

Andelen unga som gått ut gymnasiet är något lägre bland unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun (96 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer som ej bor i en landsbygdskommun (100 procent).

Vad gäller unga, 19–25 år, som studerar vid universitet eller högskola är andelen

- högre bland unga hbtq-personer som inte har en funktionsnedsättning (40 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer som har en funktionsnedsättning (22 procent)
- högre bland unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (41 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer vars föräldrar inte har eftergymnasial utbildning (24 procent)
- högre bland unga hbtq-personer som inte bor i en landsbygdskommun (11 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun (37 procent).

Unga hbtq-personer mindre nöjda med sin skolsituation och sin utbildning

Resultaten från ungdomsenkäten visar att unga hbtq-personer som för närvarande studerar är mindre nöjda med sin skolsituation jämfört med unga heterocispersoner som studerar. Bland unga hbtq-personer som studerar uppger 58 procent att de är ganska eller mycket nöjda med sin nuvarande skolsituation medan motsvarande andel bland unga heterocispersoner är 70 procent. Det finns inte några statistiskt säkerställda skillnader inom hbtq-gruppen.⁵⁶

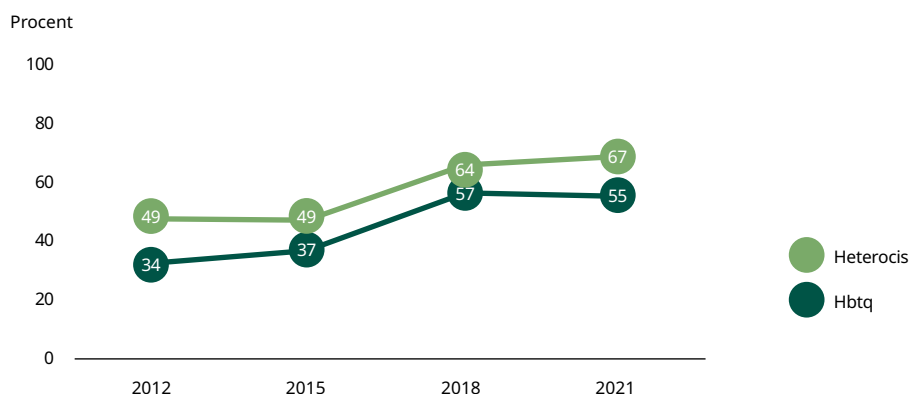
Unga hbtq-personer svarar också att de är mindre nöjda med sin utbildning i stort, vilket kan inkludera både nuvarande skolsituation och tidigare genomförd utbildning eller brist på densamma. Bland unga hbtq-personer är 55 procent ganska eller mycket nöjda medan 67 procent bland unga heterocispersoner svarar motsvarande.

Inom hbtq-gruppen finns följande skillnader:

- Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning är i lägre utsträckning (36 procent) ganska eller mycket nöjda med sin utbildning i jämförelse med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (62 procent).
- Unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning är i lägre utsträckning (44 procent) ganska eller mycket nöjda med sin utbildning i jämförelse med unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (60 procent).

⁵⁶ En delförklaring till detta kan vara att frågan endast omfattar unga som för närvarande studerar (och därmed utesluter till exempel unga som arbetar, är sjukskrivna eller är arbetslösa). Det gör att urvalet blir mindre på denna fråga jämfört med andra frågor som omfattar alla unga oavsett sysselsättning. Ett mindre urval gör det svårare att dra statistiskt säkerställda slutsatser.

Som framgår av Figur 3.1 var unga hbtq-personer mer nöjda med sin utbildning 2018 och 2021 än 2012 och 2015, vilket även gäller unga heterocispersoner.

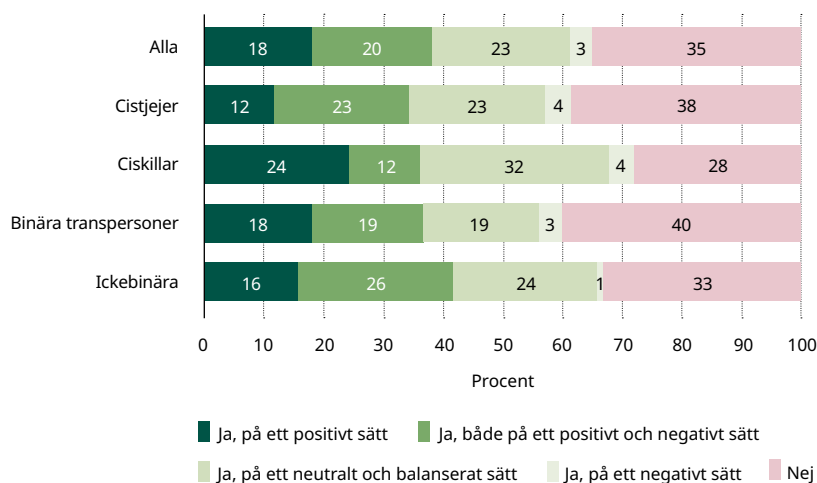

Figur 3.1. Andel unga som är nöjda med sin utbildning, jämförelse mellan unga hbtq-personer och unga heterocis-personer, 16–25 år, 2012–2021. Procent

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2012, 2015, 2018 och 2021.

En tredjedel bland unga hbtqi-personer uppger att skolan inte lyft hbtqi-frågor

Som framgår av Figur 3.2 uppger en majoritet av respondenterna att deras skola har berört hbtqi-frågor. En tredjedel uppger däremot att skolan inte berört hbtqi-frågor. Det är få som upplever att skolan enbart adresserat frågorna på ett negativt sätt, men var femte person uppger att skolan berört frågorna både positivt och negativt. Ciskillar skiljer sig mot övriga genom att de i större utsträckning har positiva och neutrala erfarenheter.

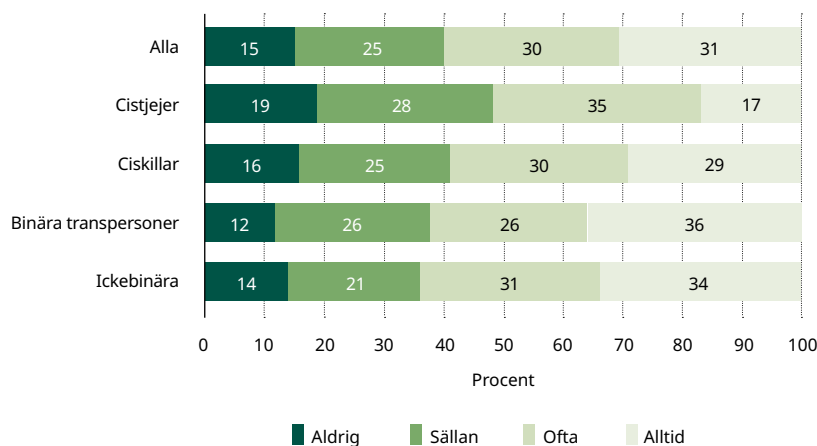

Figur 3.2. Andel bland unga hbtqi-personer som svarar att deras skola berört HBTQI-frågor, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, Sverige, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, LGBTI Survey II. 2019.

De flesta har dolt att de är hbtqi-personer i skolan

Som framgår av Figur 3.3 har en betydande majoritet av de svarande unga hbtqi-personerna gömt eller undanhållit sin könsidentitet och/eller sexuella läggning under skoltiden. Cistjejer har gjort detta i lägre utsträckning än unga med andra könsidentiteter.

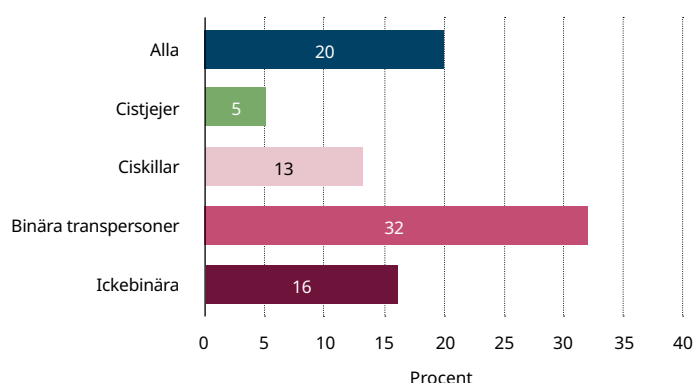

Figur 3.3. Andel bland unga hbtqi-personer som svarar att de alltid, ofta, sällan eller aldrig dolt sin hbtqi-identitet för människor man mött i skolan, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, Sverige, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, LGBTI Survey II. 2019.

Binära transpersoner har oftare övervägt att lämna eller byta skola

Var femte ung hbtqi-person har svarat att de övervägt att lämna eller byta skola på grund av att de är hbtqi-personer. Som framgår av Figur 3.4 skiljer sig andelen unga som övervägt lämna eller byta skola på grund av att de är hbtqi-personer mellan olika grupper. Den största skillnaden föreligger mellan gruppen cistjejer av vilka endast 5 procent alltid överväger detta samt binära transpersoner för vilka motsvarande andel är 32 procent.

Figur 3.4. Andel bland unga hbtqi-personer som svarar att de övervägt lämna eller byta skola på grund av den de är, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, Sverige, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, LGBTI Survey II. 2019.

Utsatthet i skolan

En delförklaring till att unga hbtq-personer är mindre nöjda med sin utbildning, i jämförelse med unga heterocispersoner, är sannolikt att de upplever en större utsatthet. I ungdomsenkäten ställs frågor om utsatthet för olika typer av kränkningar och känslan av trygghet i skolan. Resultaten visar i flera fall att utsattheten för unga hbtq-personer är större än för unga heterocispersoner.

Unga hbtq-personer är mindre trygga i skolan

Bland unga hbtq-personer som studerar svarar 58 procent att de alltid känner sig trygga i skolan. Det är en lägre andel än bland unga heterocispersoner som studerar (72 procent). Det finns inga statistiskt säkerställda skillnader inom hbtq-gruppen.^{57 58}

Vanligare med mobbning mot unga hbtq-personer

Bland unga hbtq-personer som studerar svarar 10 procent att de har blivit utsatta för mobbning i skolan under de senaste sex månaderna. Det är högre än motsvarande andel bland unga heterocispersoner (6 procent). Vissa grupper av unga hbtq-personer är mer utsatta för mobbning i skolan än andra. Det gäller dels unga hbtq-personer med funktionsnedsättning. Bland dem har 17 procent blivit utsatta för mobbning i skolan under de senaste sex månaderna, medan motsvarande andel bland unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning är 8 procent.

Även unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun är mer utsatta för mobbning i skolan. Bland unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun har 18 procent blivit utsatta för mobbning i skolan under de senaste sex månaderna. Bland unga hbtq-personer som inte bor i en landsbygdskommun är det jämförelsevis mindre vanligt (9 procent).

Unga hbtq-personer utsätts oftare för kränkningar

I den nationella ungdomsenkäten ställs frågan om huruvida man under de senaste sex månaderna upplevt att man blivit orättvist behandlad på ett sätt så att man känt sig kränkt. Unga får även svara på av vem eller vilka man har känt sig orättvist behandlad. När det handlar om kränkningar från andra elever/studenter visar Figur 3.5 att det är 13 procent bland unga hbtq-personer som studerar som utsatts för detta. Motsvarande andel bland unga heterocispersoner är 7 procent. Det finns inga statistiskt säkerställda skillnader inom hbtq-gruppen.⁵⁹

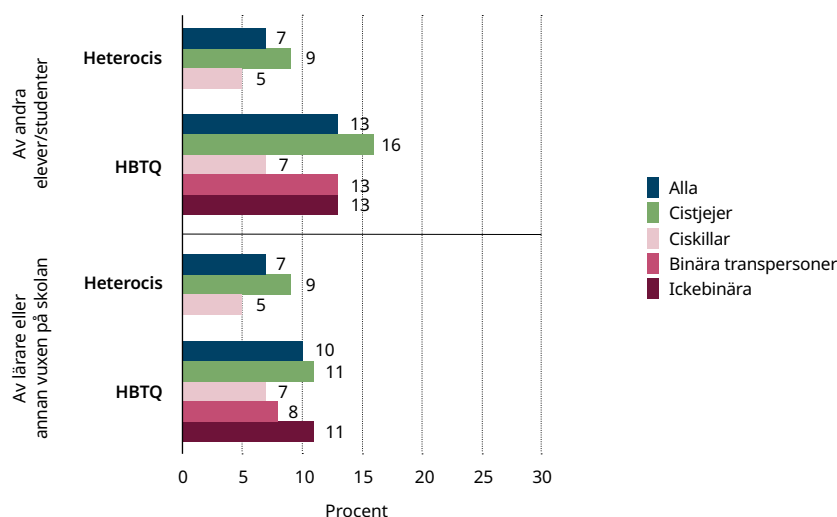
⁵⁷ En delförklaring till detta kan vara att frågan endast omfattar unga som för närvarande studerar (och därmed utesluter till exempel unga som arbetar, är sjukskrivna eller är arbetslösa). Det gör att urvalet blir mindre på denna fråga jämfört med andra frågor som omfattar alla unga oavsett sysselsättning. Ett mindre urval gör det svårare att dra statistiskt säkerställda slutsatser.

⁵⁸ Frågan är ställd på följande sätt: "Känner du dig trygg på följande ställe [t.ex. i hemmet]?" Med fyra svarsalternativ: "Ja, alltid", "Ja, oftast", "Nej" och "Inte aktuellt".

⁵⁹ En delförklaring till detta kan vara att frågan endast omfattar unga som för närvarande studerar (och därmed utesluter t.ex. unga som arbetar, är sjukskrivna eller är arbetslösa). Det gör att urvalet blir mindre på denna fråga jämfört med andra frågor som omfattar alla unga oavsett sysselsättning. Ett mindre urval gör det svårare att dra statistiskt säkerställda slutsatser.

Bland unga hbtq-personer som studerar har 10 procent blivit utsatta för orättvis behandling på ett sätt så att de känt sig kränkta av lärare eller annan vuxen i skolan under de senaste sex månaderna. Det är en högre andel än bland unga heterocispersoner, där motsvarande andel är 7 procent.

Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning svarar i högre utsträckning (17 procent) än unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (8 procent) att man har blivit orättvist behandlad av lärare eller annan vuxen i skolan.

Figur 3.5. Andel som under de senaste sex månaderna utsatts för kränkningar av andra elever respektive lärare eller annan vuxen på skolan, bland unga som studerar, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Ovanligt med hot, men unga hbtq-personer utsätts oftare

Bland unga hbtq-personer som studerar har 2 procent blivit utsatta för hot i skolan under de senaste sex månaderna. Det är fler än motsvarande andel bland unga heterocispersoner (1 procent).

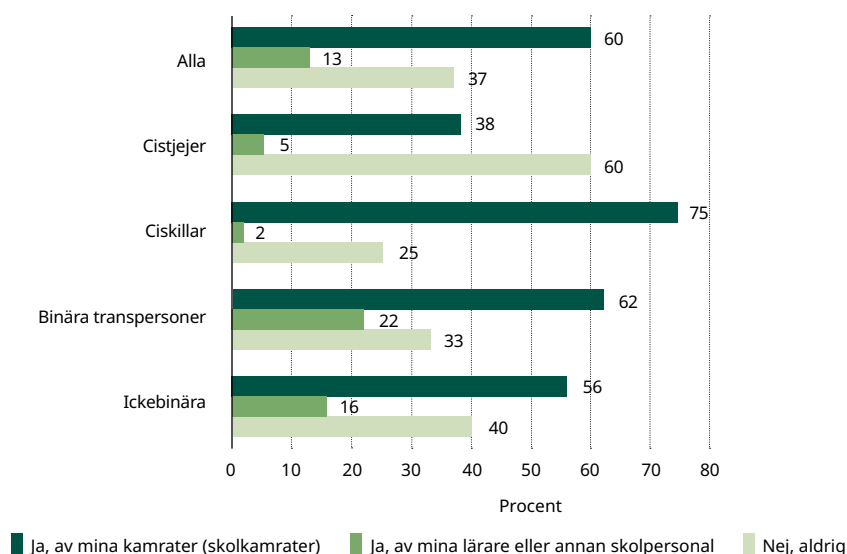
Vissa grupper av unga hbtq-personer är mer utsatta än andra. Mest utsatta är unga hbtq-personer med funktionsnedsättning. Bland dessa har 6 procent blivit utsatta för hot i skolan medan motsvarande andel bland unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning är 1 procent.

Även unga hbtq-personer med utländsk bakgrund blir oftare utsatta. Bland dem har 4 procent blivit utsatta medan motsvarande andel bland unga hbtq-personer med svensk bakgrund är 1 procent.

Många unga hbtqi-personer har blivit kränkta eller förlöjligade på grund av sin hbtqi-identitet i skolan

Även EU LGBTI Survey II har undersäkt utsatthet i skolan. Som framgår av Figur 3.6 varierar andelen unga hbtqi-personer som vid något tillfälle blivit förlöjligade, retade eller kränkta på grund av sin sexuella läggning, könsidentitet, sitt könsuttryck eller könskaraktäristika. I genomsnitt har knappt 75 procent unga hbtqi-personer blivit utsatta för detta, antingen av skolkamrater eller

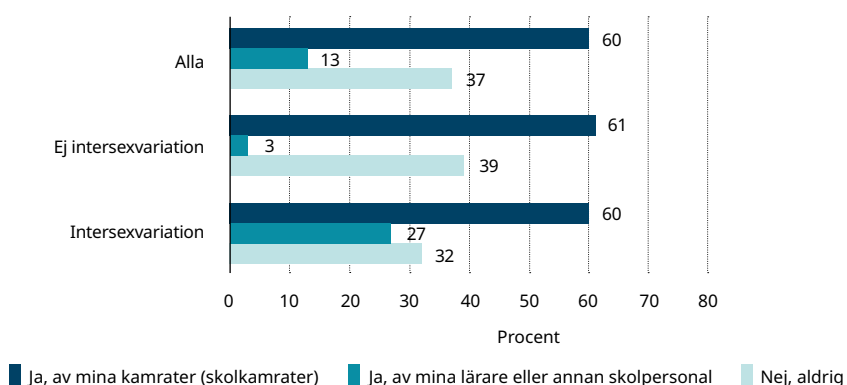
lärare/skolpersonal. Det är nästan dubbelt så vanligt bland ciskillar jämfört med cistjejer. Ickebinära och binära transpersoner och har i mycket större utsträckning än cispersoner blivit utsatta av lärare eller annan skolpersonal.

Figur 3.6. Andel bland unga hbtqi-personer som svarar att de blivit förlöjligade, retade, kränkta eller hotade av sina skolkamrater eller lärare, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, Sverige. 2019.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II. 2019.

Som framgår av Figur 3.7 skiljer sig andelen unga som vid något tillfälle blivit förlöjligade, retade, kränkta eller hotade av lärare eller skolpersonal baserat på om de har intersexvariation eller inte. Det är nio gånger så vanligt för unga med intersexvariation att ha utsatts av lärare/skolpersonal än unga utan intersexvariation.

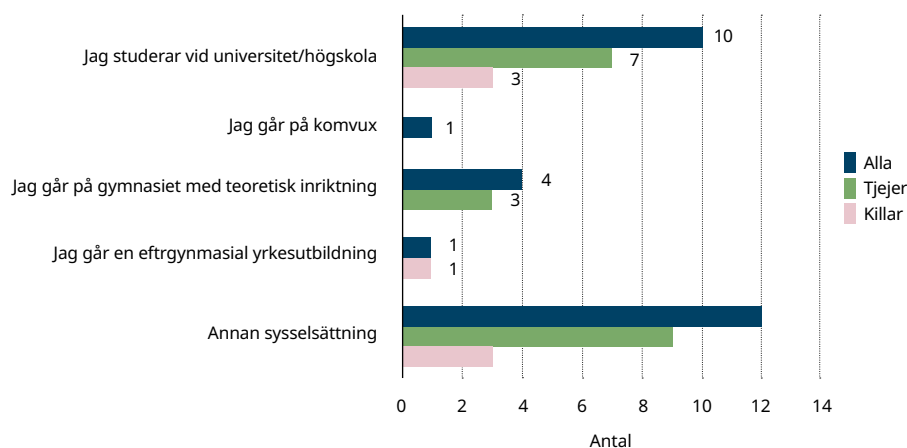

Figur 3.7. Andel bland unga hbtqi-personer som svarar att de blivit förlöjligade, retade, kränkta eller hotade av sina skolkamrater eller lärare, efter könskaraktäristika, 15–29 år, Sverige. 2019.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II. 2019.

Utbildning och skolgång för unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen

I detta avsnitt presenteras de resultat som rör utbildning och skola från den enkät som skickats till personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen⁶⁰. Som beskrevs i rapportens inledande kapitel är antalet svarande 28 personer, varav 19 tjejer och 7 killar. Två personer hade annat kön. Utöver att enkäten besvarades av ett lågt antal personer skickades den inte till ett slumpmässigt urval. Det går därför inte att generalisera svaren till gruppen som helhet.

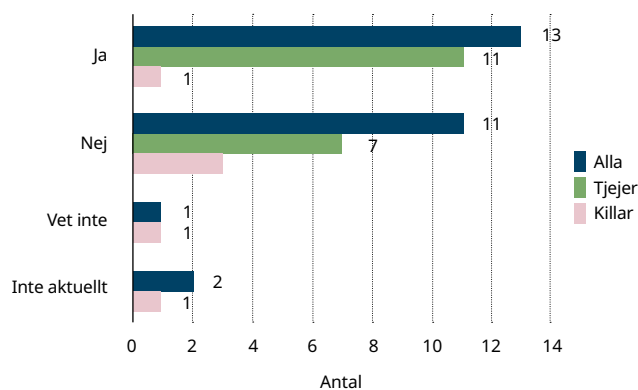
Figur 3.8. Svarande unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingens sysselsättning, efter kön. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

Bland de som svarat på enkäten till personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen var universitets- eller högskolestudier den vanligaste sysselsättningen. Det var även några som gick på gymnasiet, en person som går en yrkesutbildning och en person som studerar på komvux.

⁶⁰ MUCF använde begreppet ”tillstånd som påverkar könsutvecklingen” istället för intersexperson, eftersom inte alla inom målgruppen identifierar sig med begreppet intersexperson.

Figur 3.9. Svarande unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen om tillståndet påverkat skolgången, efter kön. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

I enkäten fick de svara på en fråga om deras skolgång hade påverkats av deras tillstånd. Det är ungefär lika många som uppger att skolgången påverkats av deras tillstånd som inte upplever att tillståndet påverkat skolgången. En person vet inte och två uppger att det inte är aktuellt.

Flera beskriver i fritextsvar att deras tillstånd påverkat skolgången och deras utbildning på olika sätt. En tjej i 30-årsåldern skriver till exempel att tillståndet, genom psykisk ohälsa, lett till avbrutna universitetsstudier. En kille i 25-årsåldern beskriver att känslan av att var annorlunda hade stor påverkan på skolgången.

När jag gick i skolan så hade jag väldigt dåligt självförtroende på grund av kroppscomplex och att jag kände mig annorlunda så jag blev väldigt osäker vilket ledde till att jag blev utfrysad av alla mina vänner i tre år.

Omvänt beskriver en annan kille i 25-årsåldern att skolgången inte påverkats särskilt mycket eftersom tillståndet är ”ganska ’osynligt’”.

Unga hbtqi-personers berättelser om sin utbildning

I detta avsnitt presenterar vi en analys av unga hbtqi-personers erfarenheter från olika utbildningsmiljöer. I de intervjuer MUCF gjort med unga hbtqi-personer berättar dessa om miljöer präglade av hetero- och cisnormativitet som skapar utsatthet och utmaningar för unga hbtqi-personer. Avsnittet inleds med en beskrivning av ungas erfarenheter av diskriminering, kränkningar och trakasserier i skolmiljöer. Därefter beskriver vi ungas upplevelser av osynliggörande och bristande kunskap hos skolpersonal. Avsnittet därefter beskriver hur dels

könsuppdelade sammanhang och miljöer, dels tekniska och administrativa system, kan skapa svårigheter för ickebinära och binära transpersoner.

Diskriminering, kränkningar och trakasserier förekommer i skolan

Kränkningar som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna är vanliga i skolmiljö. Andra elever trakasserar eller mobbar unga hbtqi-personer. Det förekommer även att lärare diskriminerar elever på grund av sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck (se även Europeiska kommissionen, 2020; Bränström, 2018; EU:s byrå byrå för grundläggande rättigheter, 2020). Det framkommer i intervjuerna att unga utsätts för hbtqi-negativa kränkningar både i grundskolan, på gymnasiet och på universitet och högskola. Exempel på sådana kränkningar är mikroaggressioner som blickar, utfrysning och kommentarer.⁶¹ Mer allvarlig fysisk och materiell utsatthet, som fysiskt våld, sexuella övergrepp, stöld och skadegörelse, verkar vara mindre vanliga, men förekommer.

Bland intervjupersonerna är det enbart i undantagsfall som grundskolan beskrivits som öppen och inkluderande för hbtqi-personer. De flesta beskriver att deras upplevelse av grundskolan, i synnerhet högstadiet, är negativ. Medan det finns flera som inte upplevt direkta kränkningar gentemot dem själva, har de flesta upplevt att det finns negativa attityder gentemot hbtqi-personer i skolmiljön. Det kan exempelvis vara skällsord kopplade till sexuell läggning eller att personer bryter mot könsnormer. Flera beskriver också att de själva eller någon hbtqi-person i deras närhet utsätts för verbala, och ibland fysiska, kränkningar. Flera beskriver att skolan och lärarna inte vet hur de ska prata om hbtqi-frågor eller inte agerat eller markerat mot kränkningar. Det finns däremot flera som har en mer positiv upplevelse av gymnasieskolan och beskriver en frånvaro av negativa attityder och medvetna kränkningar där. De unga tror att den positiva upplevelsen beror på den utbildningsinriktning de har valt. Andra intervjupersoner beskriver på motsvarande sätt att de tror att deras utsatthet på gymnasiet beror på den utbildningsinriktning de har valt. Några av intervjupersonerna beskriver också att kränkningar har fått konsekvenser för deras förutsättningar att genomföra sin utbildning.

En skolmiljö präglad av homo- och transfobi

I de ungas berättelser återkommer erfarenheter av en skolmiljö där andra elever återkommande ger uttryck för negativa åsikter om hbtqi-personer. Flera berättar att det är vanligt att begrepp för sexuell läggning används som skällsord. En tjej berättar exempelvis i en skriven berättelse om sina upplevelser från grundskolan:

På mellan- och högstadiet var det en del homofobi och transfobi då bög och gay användes som skällsord. En tjej sa bland annat att hon aldrig skulle våga byta om tillsammans med en lesbisk person och att om transpersoner kan identifiera sig som ett annat kön än det de fötts i kan hon väl lika gärna identifiera sig som en broccoli.

Tjej, cisperson, osäker på sin sexuella läggning, 18 år

⁶¹ Se även kapitlet av Lundberg m.fl. i denna rapport.

En ickebinär person förklarar att även om de kränkande uttrycken inte riktade sig mot någon särskild person så reflekterade de negativa attityder gentemot hbtqi-personer.

Däremot var det mycket att man skrek saker i korridorerna, och bara: "Ja, jävla bög", eller, så här. Inte riktat till någon, men ändå att det fanns sådana attityder. Typ att de ... någon sa någonting om homosexuella på lektionerna, så var det folk som skulle göra kräkljud, och så där, och hålla på.

Ickebinär, transperson, bisexuell, 19 år

I en skriven berättelse berättar en 13-årig tjej om liknande upplevelser av sin nuvarande skolmiljö.

Ordet "bög" används ofta som en dålig sak och är något som inte alls är accepterat. Jag är lesbisk, och om jag skulle komma ut skulle det ses som att jag är mentalt sjuk. [...] Min klass är väldigt homofobisk, och ofta hör jag "jävla bög" eller "din bög" som sägs till alla, och används som en förolämpning.

Tjej, lesbisk, 13 år

Flera unga uttrycker det som framgår av citatet ovan, att de negativa attityder som andra elever uttrycker mot hbtqi-personer avskräcker dem själva från att vara öppna med sin sexuella läggning.

Även skadegörelse eller andra former av angrepp på hbtqi-symboler förekommer i intervjupersonernas berättelser. En person berättar exempelvis att när skolan satte upp posters om en pridedfestival blev de snabbt nedrivna eller nedklottrade. Även om det materiella våldet i dessa fall inte riktar sig mot specifika personer kan det ses som ett angrepp på hbtqi-personer som grupp och det påverkar individer i skolan som är hbtqi-personer.

Skadegörelse mot hbtqi-symboler förmedlar på samma sätt som skällsord en negativ attityd till hbtqi-personer. I exemplen ovan är det framför allt "bög" som används som en svordom. Det framstår närmast som normaliserat att elever, framför allt killar, använder ett fördomsfullt språk för att uttrycka frustration eller att något är dåligt (se även Greenspan m.fl., 2019).

Även då materiella och verbala kränkningar inte är riktade mot en enskild person får de konsekvenser för hbtqi-elevens skolmiljö. Bland annat leder negativa attityder hos andra elever, och ibland även hos skolpersonal, till att unga väljer att inte vara öppna med sin hbtqi-identitet i skolan av oro för vad som skulle kunna hända.

Vidare kan fördomar och negativa föreställningar om en marginaliserad grupp göra det svårt att utforska sin sexualitet, sin könsidentitet och sitt könsuttryck. Det finns en risk att personer som själva tillhör en sådan grupp

accepterar andras negativa föreställningar som helt eller delvis sanna. Upprepade kränkningar skapar minoritetsstress och riskerar att leda till att unga hbtqi-personer internaliserar hbtqi-negativitet.⁶²

Traditionella könsnormer starka i skolan

I skolans uppdrag ingår sedan slutet av 1960-talet att motverka traditionella könsnormer, vilket står inskrivet i läroplanen (Skolverket, 2019). Flera av de unga som MUCF intervjuat berättar dock om stereotypa normer för kön i skolans värld, tydliga föreställningar om hur man ska vara och bete sig som tjej respektive kille.

Den som bryter mot traditionella könsroller kan uppfattas av omgivningen som att hen också bryter mot heteronormen. Killar som uppfattas som feminina tycks vara utsatta för hbtqi-negativitet i högre grad än tjejer som uppfattas som maskulina (se även Skolverket, 2009; Trotter, 2009). Transtjejer och ickebinära som tilldelats manligt kön vid födseln och som först lever sitt liv som unga killar kan utsättas, liksom ciskillar. Följande citat ger exempel på hur utsatthet i grundskolan kan se ut. En person som är osäker på sin könsidentitet men som tilldelades manligt kön vid födseln beskriver att det fanns könade förväntningar som påverkade skolgången.

Låg- och mellanstadiet var väl ... då visste jag ju inte ens själv att jag var gay, men jag stack ut ändå. [...] för att man umgicks bara med tjejer mest så fick man ju utstå en hel del på grund av det, och hade ... jag tyckte aldrig om sport och så där, så man stack ut på det sättet i stället.

Osäker på sin könsidentitet, homosexuell, 23 år

En kille beskriver erfarenheter av kränkningar på grund av att killen inte passade in i könsnormerna.

Ja, högstadiet var ju inte bra. Alltså, det var ju mycket glåpord och fula ord och sådant man fick höra, och var man lite feminin, då fick man höra att man var en jävla bög och allt det där klassiska.

Kille, cisperson, homosexuell, 24 år

I intervjuerna framkommer att även heterosexuella personer kan utsättas för hbtqi-negativitet på grund av hur de betar sig och uttrycker sig, vilket illustreras i följande citat.

⁶² Se även kapitlet av Lundberg m.fl. i denna rapport.

Jag har en kompis, han är straight, men han har blivit mobbad för att vara gay sedan mellanstadiet för att folk tycker att han presenterar sig feminint, så då måste han ju vara gay.

Tjej, cisperson, bisexuell, 15 år

Flera berättar om mobbning och kränkningar

Många unga berättar att de även utsatts för mer riktade kränkningar. En del berättar om enskilda händelser, andra om upprepad mobbning under skoltiden. I berättelserna återkommer historier om skällsord och förlöjliganden. Flera unga berättar att de återkommande utsatts för blickar och att andra elever viskat om dem under skoltiden. Flera har också varit med om verbala trakasserier och att andra elever följt efter och skrikit åt dem. Följande citat belyser några av dessa erfarenheter. En bisexuell person beskriver i en anonym berättelse om upprepade verbala påhopp från andra elever och att det påverkar förutsättningarna för lärande.

De har följt efter min kompis och skrikit massa nedvärderande ord efter hon kom ut. De har pratat negativt om mig, kallar mig skällsord, följer efter mig i korridorerna, medvetet försöker irritera så att jag ska slå dem och hamna i slagsmål, tycker inte att jag är lika mycket värd som dem. Listan fortsätter. Det är mycket svårare att lära sig när någon sitter och petar på ens bänk och säger "bi, bi, bi, bi hahah..."

Osäker på sin könsidentitet, bisexuell, 14 år

I en annan anonym berättelse skriver en person om utfrysning och mobbning från andra elever i skolan.

Jag blev inte mobbad fysiskt – det var helt enkelt för äckligt att ens råka ta på mig. Den mobbingen jag upplevde var mer som ett aktivt ignorande. Det blev ett skämt bland de som var populära att de skulle dela på sig, nästan pressa sig mot väggarna och flämta dramatiskt när jag gick förbi, så att de inte skulle "bli smittade" av vad det än var som jag hade. Det spred sig relativt snabbt och de sista åren betedde sig en majoritet av eleverna så när jag gick runt i skolan.

Hbtq-person, osäker på sin identitet, 23 år

Bland de intervjuade finns en person som berättade om skadegörelse med grund i homonegativitet. Personen berättar om en händelse under skoltiden när någon ristade in ordet ”bög” på personens skolskåp.

Några intervjupersoner berättar om direkta och indirekta kränkningar i högre utbildning. I en flerårig konstnärlig utbildning trakasserade medstudenterande en intervjuperson i en utsträckning som gjorde att personen inte kunde fullfölja utbildningen på vanligt sätt. Personen hade en god relation till själva utbildningsplatsen och var mycket nöjd med sina lärare. Lärarna agerade dock inte för att stoppa kränkningarna. Personen behövde själv komma på lösningar på en utbildningssituation där personen var tvungen att samarbeta med medstudenterande som utsatte personen för homo- och transfobi för att kunna genomföra utbildningen.

I en del fall har hbtqi-negativitet i en klass eller skola gjort att en person ändrat sin påbörjade studieinriktning. En person berättar att hon påbörjade ett tekniskt gymnasieprogram men bytte till ett samhällsvetenskapligt/beteendevetenskapligt program efter ett par månader eftersom sexistiska, rasistiska och hbtqi-fientliga kommentarer från andra elever gjorde att hon mår dåligt.

Det förekommer att lärare uttrycker sig på sätt som elever uppfattar visar på egna negativa åsikter om hbtqi-personers rättigheter. Några intervjupersoner berättar att också skolpersonal själva aktivt kränker enskilda elever. De ger exempel på både homo- och transnegativa kränkningar från lärare. En ickebinär person berättar att lärare fällt homofoba kommentarer om sina elever.

Jag har också haft en, eller två lärare som har varit, alltså rent ut, homofobiska. Ja, kanske inte jättegrova grejer. Men så här, ändå ... [skrattar] att när två killar stod och kramades i korridoren, så var det en lärare som bara: ”Men ska ni börja hålla på med sådant där nu?” Man bara: ”Mm, fräscht”.

Ickebinär, transperson, 19 år

En kvinna berättar om en lärare som märkbart reagerade och kommenterade på hennes kläder.

Eller det var en lärare som fnissade till åt mig någon gång när jag hade börjat klä mig i kvinnokläder, jag tror jag hade en klänning på mig. Och han liksom fnissade till, och frågade lite: ”Ja, vad händer här?” liksom. Och jag sa bara: ”Det är bara mina kläder.” Och han kanske fångade upp sig själv lite, och bara: ”Ja, okej”, och insåg att han kanske inte borde kommentera på det, eller fnissa åt sina elever. Men det var ändå fullt märkbart att det var liksom, det var bara lustigt för honom.

Kvinna, transperson, 19 år

Några har utsatts för våld eller hot om våld

Allvarligare former av utsatthet förekommer också i berättelserna. Några av intervjupersonerna har varit med om eller bevittnat såväl hot om våld som fysiskt våld. Tidigare i kapitlet har beskrivits hur intervjupersoner upplevt materiellt våld på personliga utrymmen som skolskåp, vilket kan signalera hot mot enskilda personer och mot hbtqi-personer som grupp. I det här avsnittet beskrivs först direkta hot om våld som inte riktas mot någon enskild, utan mot hbtqi-personer som grupp eller grupper av hbtqi-personer, och därefter exempel på hot mot enskild person.

Ett exempel på ett mer generellt formulerat hot ges av en intervjuperson som berättar om en annan elev som var ”öppet neonazist” och gick runt på skolan och pratade om att han skulle misshandla alla på skolan som var hbtq-personer. Även andra lyfter erfarenheter av att elever pratat om att döda hbtq-personer.

En av dessa är en person som deltagit i SFI-undervisning (kommunal vuxenutbildning i svenska) där det förekom dödshot mot hbtqi-personer/homosexuella.

Men till exempel när jag studerade SFI i [en mindre stad] fick vi en undersökning från kommunen. De sa typ: ”Vad skulle du tycka om att ha hbt ... typ homosexuella som grannar?” Och då typ var det några i SFI:n som helt enkelt sa att ”Då måste vi döda dem”.

Hbtq-person, 33 år

Intervjupersonerna berättade även om fysiskt våld. En ung person som skickat in en skriven berättelse berättar om långvariga kränkningar under högstadietiden, bland annat innefattande fysiskt våld. Några av dem som kränkte personen förstörde också vid ett tillfälle en av personens ägodelar.

[En ny person i klassen] fick reda på min sexualitet, och hade fräckheten en dag att slå mig och säga jävla böggjävvel. Ingen lärare var i klassrummet och inga andra elever verkade bry sig. Nästa dag sa han ”Jag hatar alla bögar och hoppas att de dör” sedan sa han att han ville att jag skulle dö. [...] Varje dag hörde jag samma ord från [personen], ”böggjävvel”, ”hoppas att du dör”, ”din pappa kommer mörda dig ifall han får reda på det”, ”jag kommer berätta till din pappa”

Kille, homosexuell, cirka 16 år

En 15-årig intervjuperson berättar att andra elever kastat ägg när hon bar prideflaggan i skolan. Samma person berättar även om en kompis som utsatts för upprepade kränkningar:

Jag har en kompis som har pronomen hen, så hen har fått jätte, jättemycket skit för det. [...] alltså, jag tror det var en lektion som hen fick gå ut ur klassrummet för att hen inte kunde vara kvar för att det var så här så många personer som kastade sudd och pennor och liknande på hen, så att hen kunde bara inte vara kvar. Sedan [är det] flera lärare som inte har respekterat pronomen, jättemånga som så här ... extremt mycket fler så här, typ: "Det är onaturligt, det finns inte, du borde inte finnas." Vissa dödshot eller typ uppmaningar till självmord och liknande. Och det är liksom ... lärarna har ju reagerat på det, men nu är det samtidigt så att det har hänt så pass ofta att det blir inte en så himla stor grej, utan det är liksom så här, typ: "Ja, är det du igen?" Nästan.

Tjej, cisperson, bisexuell, 15 år

Personen beskriver att det var få lärare som reagerade när någon blev utsatt för verbala kränkningar, men när det i intervjupersonens fall övergick i fysiskt våld visade lärarna sitt stöd, bland annat genom att själva bära prideflagga.

På en och samma skola kan det alltså förekomma att en hel lärarkår visar sin solidaritet när en elev blir utsatt för fysiskt våld vid ett tillfälle, och att verbala kränkningar, fysiskt våld, dödshot och uppmaningar till självmord normaliseras då lärare inte agerar. I fallet med eleverna som kastade saker i klassrummet tror intervjupersonen att lärare eller rektor kan ha ringt hem till eleverna, men att skolan inte vidtog några andra åtgärder. Inte heller i fråga om hoten har skolan tagit det vidare, berättar personen.

Skolan normaliserar utsatthet

I de ungas berättelser framgår att skolpersonal och skolledning ofta inte agerar när elever utsätts för kränkningar. Flera menar att lärare inte reagerat på homofobiska eller transfobiska uttalanden eller kränkningar mot enskilda elever. En 16-åring som bevittnat när en annan person utsatts för fysiskt våld berättar att skolledningen inte vidtog några åtgärder alls, vare sig för de utsatta eleverna eller för eleven som var förövare. Detta trots att personen i fråga gått till rektorn och fått beskedet att skolledningen tar situationen på stort allvar.

Genom sin passivitet normaliserar skolpersonalen hbtqi-negativitet och kränkningar i skolan. De ungas berättelser visar också att skolpersonal ibland förminskar eller förvanskar kränkningar genom att säga att det som hänt inte är så allvarligt, eller att man "måste lära sig ta ett skämt". Denna typ av attityd speglas i följande citat.

Det är tyvärr rätt stor skillnad beroende på vilken lärare det är. Jag tror jag har fyra lärare, eller har haft fyra lärare det här året, varav jag skulle säga kanske två av dem har reagerat när det har hänt, och två inte. Och att det till och med har varit så att jag ... [skrattar] en sådan händelse har skett, jag har räckt upp handen, och bara: "Hej, kära lärare, det här hände precis. Jag såg att du hörde det, varför sa du inte ifrån?" Varpå den personen sa att det liksom inte, det var inget allvarligt, och att man måste lära sig ta ett skämt, typ. Så, mm. Jag tycker det är en lite förlegad attityd.

Hbq-person, cisperson, 16 år

Skolpersonal tillåter alltså, både passivt genom att de inte ingriper när de får kännedom om kränkningar och aktivt genom att förminska det som skett, att kränkningar som inte riktar sig mot någon specifik person får fortgå. Det är en del av en normalisering av kränkningar. I de ungas berättelser blir det tydligt att skolpersonals agerande ibland också öppnar för kränkningar. Flera intervjupersoner berättar om hur lärare gjort hbtqi-frågor till ett inslag i undervisningen och behandlat dem som om de vore åsiktsfrågor. Det har i flera fall öppnat för kränkningar. Så här berättar en intervjuperson om ett tillfälle då den grupp personen tillhör gjordes till föremål för debatt och diskussion i skolan.

Det var bara nu senast så hade jag svenska på sommarskolan och då var första uppgiften att skriva en argumenterande text om man var för, eller emot att ordet hen skulle introduceras i svenskan. Så det var ju ganska klumpigt, tyckte jag, och de liksom bara frågade runt i klassen: "Ja, vad tycker ni om det här pronomenet?" Och så satt jag där, och jag hade ju inte kommit ut till den klassen [...] och det var ju ett extremt obekvämt och ett onödigt diskussionsämne, tyckte jag.

Ickebinär, transperson, 19 år

En annan person berättar om en händelse där elever tilläts föra en "debatt om att transpersoner var psykiskt sjuka" i skolans auditorium. Personen kände sig själv tvingad att ge sig in i debatten och komma ut som transperson inför hela sin årskurs. Trots att skolan försatte intervjupersonen i en utsatt position blev det denna gång en positiv upplevelse eftersom responsen blev positiv och många gav beröm.

Skolornas värdegrundsarbete ska inkludera att främja likabehandling och motverka diskriminering och kränkande behandling (SKOLFS 2018:50; SKOLFS 2010:37; SKOLFS 2011:144; SFS 2015:218). När skolor inte tar sitt ansvar att förebygga och hindra kränkningar mot hbtqi-elever riskerar det att få negativa konsekvenser för ungas skolgång, med möjliga följder som psykisk och fysisk ohälsa, frånvaro och sämre betyg (se även Bränström, 2018; Ghattas, 2019).

Intervjupersonerna beskriver i berättelserna att de har förväntningar på att skolorna och personalen borde kunna vara mer aktiva för att hindra kränkningar. Flera beskriver att det finns policydokument och handlingsplaner men att dessa inte följs eller får genomslag i verksamheten. I flera intervjuer blir det också tydligt att skolpersonalens passivitet leder till att ansvaret för att förändra sin situation flyttas till de elever som utsätts för kränkningar. Flera personer för resonemang kring hur de själva borde agera och det egna ansvaret för sin situation. En intervjuperson säger ”jag förstår också att jag kanske delvis borde ha behövt gå till en lärare och säga att det här var jobbigt”. Flera har gjort ett aktivt val att inte berätta för lärare när de blir utsatta för kränkningar. Så här säger en transperson i en fokusgrupp om varför personen valde att inte ta upp sin utsatta situation med skolan.

Eller det finns ju absolut en social press att inte förstöra det roliga, lite grann. För jag var ju fortfarande vän med många av de här ... mest för att det var en rätt liten klass, vi var typ sju personer, så jag kunde inte riktigt undvika personerna heller. Och då kändes det som att om jag gick och pratade med en lärare om det, och de sedan tog upp det med de eleverna så hade de ju vetat att jag hade gjort det, och då hade det funnits ... då hade det känts ... det hade känts jobbigt för mig att vara den som förstör för alla, på något sätt. Och nu i efterhand kan jag absolut ... jag tror att jag respekterar mig själv mer nu i efterhand, för att kunna säga att det där var ... att jag borde ha stått upp för mig själv mer, men det är svårt i den ... när man väl är i den sociala kretsen, att verkligen våga göra någonting. Jag tror det, jag hade velat det, att lärare själva kan snappa upp grejer, för det borde inte alltid vara elevers ansvar att stå upp för sig själva om de har en väldigt pressad miljö.

Kvinna, transperson, 19 år

I citatet framgår att en anledning till att det kan vara svårt att säga ifrån när man är utsatt är att det kan påverka sociala relationer negativt. Detta lyfts även av andra unga, bland annat en person som studerar i högre utbildning:

Hos oss har de [skolan] inte gjort särskilt mycket när saker händer, men oftast är det också så att folk inte riktigt rapporterar det. Lärare har varit bra med namn och pronomen, och sådant. Men när det gäller till exempel studenter, då är det oftast så här att, jo, men vill jag verkligen gå till professorn och säga att: ”Jo, den här personen håller på att felköna mig hela tiden”? För man vill heller inte ha konflikter sedan. Jag har långvariga grupprojekt, så det är inte särskilt bra när det finns sådana konflikter senare.

Kille, transperson, 21 år

Dessa berättelser visar att unga hbtqi-personer som utsätts för kränkningar i sin utbildningsmiljö ibland ställs inför svåra avvägningar. För att kränkningarna ska upphöra krävs att de själva klagar på sin situation, samtidigt riskerar det att skapa konflikter med de utpekade. Mot denna bakgrund är det flera intervjuade som efterlyser mer lyhördhet från lärare och annan skolpersonal, så att ansvaret för att uppmärksamma kränkningar inte hamnar på den utsatta.

Utsatthet varierar i olika miljöer

I de ungas berättelser framkommer att utsattheten för hbtqi-personer upplevs variera mellan olika utbildningsmiljöer. Flera intervjupersoner pratar om att ålder gör skillnad för attityder och därmed för nivå av utsatthet i skolan. Att vara öppen i högstadiet upplevs av intervjupersonerna generellt som svårare än att vara det i gymnasiet. Några uttrycker att alla mognar och tar mer ansvar när de går på gymnasiet, och att de blir mer accepterande. Några belyser också ett särskilt behov av förebyggande insatser i grundskolan för att öka acceptansen för hbtqi-personer genom exempelvis att ge information om hbtqi och normkritik.

Det är tydligt att intervjupersoner uppfattar att det finns skillnader i nivå av acceptans för hbtqi-personer beroende på om man går i skolan i en stor stad eller i en mindre stad/på en mindre ort. Det syns både genom att intervjuade uttrycker att de tror att det funnits en mer accepterande inställning hos omgivningen eftersom de bott i en större stad, och genom att intervjuade från mindre städer uttrycker motsatsen. Intervjuerna visar även att olika gymnasieprogram upplevs vara mer eller mindre utsatta. Flera intervjupersoner upplever estetiska och samhällsvetenskapliga gymnasieprogram som hbtqi-vänliga. Flera pratar även om att de ser skillnader, eller antar att det finns skillnader, mellan yrkesförberedande och studieförberedande program, där antas vara svårare att vara hbtqi-person på yrkesförberedande program. Forskning finns som visar på skillnader i attityder, men inte skillnader i utsatthet (Aerts, 2014). Men unga kan känna oro för att bli mer utsatta om de väljer ett visst program. Det kan påverka ens gymnasieval och få konsekvenser för fortsatta studier och yrkesliv.

Osynliggörande och brist på kunskap om hbtqi-frågor

I en rad berättelser framkommer att unga upplever att informationen om hbtqi-frågor varit bristfällig under deras skolgång. Flera uttrycker också att det finns ett behov av mer kunskap hos skolpersonal.

Hbtqi-perspektiv i undervisningen efterfrågas

Många av de personer som myndigheten intervjuat berättar att den information de fått i skolan om hbtqi varit bristfällig eller saknats helt (se även BO, 2021; Formby & Donovan, 2020). Några av intervjupersonerna minns inte att lärare över huvud taget tagit upp hbtqi-frågor i undervisningen och kan bara anta att de ändå måste ha gjort det. De som minns att ämnet tagits upp berättar att det skett vid något enstaka tillfälle och endast översiktligt.

Intervjupersonerna berättar att det framför allt är inom ramen för sex- och samlevnadsundervisning och samhällsorienterande ämnen som lärare tagit upp hbtqi-perspektivet. Många intervjupersoner belyser att hbtqi-perspektiv inte varit tillräckligt integrerade i undervisningen som helhet. Till exempel beskriver en tjej att hbtqi-frågor varit begränsade i grundskolan.

”

Alltså, på SO så lyfte man ju kanske någon gång när man pratade om etik och moral eller något liknande. Jag tror man gör det i åttan, så tror jag att man lyfte lite så här, eller när man jobbar med mänskliga rättigheter och liknande, men det blir liksom aldrig några ingående diskussioner om vad hbtqia+-personer faktiskt utsätts för och hur man kan visa stöd och liknande. Samma sätt i NO, biologi, sex och samlevnad, så är det ju ett kriterium att man ska prata om hbtq. Det enda vi gick in på med det, det var typ en lektion, då var det typ så här: "Det här står hbtq för." Och typ: "Det här betyder trans." Och: "Så här länge var det olagligt att vara bög, så här ... sedan räknades det som en mentalsjukdom. Sedan fick man gifta sig det här året och sedan så fick man börja adoptera det här året." Typ en sådan [tidslinje] och sedan var det det.

Tjej, cisperson, bisexuell, 15 år

En annan person beskriver också att det inte funnits ett integrerat hbtqi-perspektiv i undervisningen.

”

Nej, jag skulle säga att det kändes även där som att det var, så här: "Nu är det ett ämne som vi pratar om här, och kanske här" [...] det kändes som att lärarna inte riktigt var inne i det tänket, att liksom integrera ... alltså om man tittar på hur de använder språket och så, för det är ju väldigt mycket språket som spelar roll, liksom. Så, nej, jag upplever inte att det någonsin har varit integrerat, att den som har undervisat har haft det [i åtanke] samtidigt, utan det har alltid varit från det cisheteronormativa perspektivet. Och sedan så, så här, tillägg ibland, att: "Åh, men det kan finnas två mammor", typ. Och det är det mesta aktivistiska som har kommit från, liksom, min utbildning, känns det som.

Agender, transperson, queer, 21 år

Intervjupersonen beskriver att lärarna inte var insatta i hbtqi-frågor och att det därför inte heller blev en bra integrering av hbtqi-perspektivet i undervisningen. Förutom att undervisningen i det här fallet blir bristfällig uteblir den bekräftelse den unga hbtqi-personen hade fått om hbtqi-perspektivet hanterats kunnigt och integrerat. Det har betydelse att unga hbtqi-personer blir bekräftade i undervisningen (se Lundberg m.fl., 2021; Brömdal m.fl., 2017).

Att informationen i skolan om hbtqi är bristfällig, otillräcklig, eller rent av saknas får konsekvenser för alla unga. Dels får unga som grupp inte kunskap om hbtqi-frågor om man inte erbjuder sådan information på annat håll, till exempel på ungdomsmottagning eller i fritidsverksamhet eller själv söker upp den, och det har betydelse att det finns information från flera håll (se även Formby & Donovan, 2020; Narushima m.fl., 2020). Dels får hbtqi-elever inte tillgång till information som är viktig för det egna identitetsskapandet, för att förstå sig själv och få möjlighet att känna tillhörighet och gemenskap med andra hbtqi-

personer. Det finns flera exempel i intervjuerna på att unga saknar nödvändig information för att förstå sig själva som hbtqi-personer, information som det, enligt läroplanen, ingår i skolans uppdrag att ge. Bristen på information kan på olika sätt få negativa följder för unga hbtqi-personer både på kort och längre sikt. Några av intervjupersonerna beskriver hur det faktum att de inte alls får information om hbtqi-frågor medför att de kan känna sig ensamma och sakna samhörighet med andra.

Jag började fundera väldigt tidigt, redan som 10-, 11-åring och i samband med det, så hade man inte fått någon undervisning i skolan om just de här ämnena. Så vid det tillfället, så var man väldigt ... man kände sig väldigt särbehandlad av sig själv, att man kände ... man tillhör inte någon grupp, man känner sig väldigt annorlunda, man kände ingen samhörighet med någon annan. Och i och med att man inte visste någonting, så blev man ju väldigt fundersam och tänkte: "Ja, men jag är ensam om det här." Så det slutade ju med att jag grubblade väldigt mycket just av de här anledningarna, så det föranledde att jag gick in i en väldigt djup depressionen under tre, fyra års tid. Men det var först ... ja, vad kan jag ha varit? 14 år gammal som jag faktiskt började få insikt att ... om just min sexuella läggning, så det tog ju ändå väl ... fyra år. Under de här fyra [åren], så hade vi heller inte någon undervisning eller någonting i skolan, och samtidigt så hade jag en väldigt stor frånvaro från skolan just på grund av mitt mående, så jag missade [...] halva årskurs sex, hela sjuan och hela åttan.

Kille, cisperson, gay, 21 år

I citatet framgår att intervjupersonen gör en direkt koppling mellan bristen på undervisning om hbtq-frågor och den djupa depression som ledde till att personen var frånvarande från skolan under en del av mellanstadiet och merparten av högstadiet. Personen blev också mobbad under sin högstadietid. Andra intervjupersoner beskriver att lärare visserligen tagit upp hbtqi-frågor, men att informationen varit alltför begränsad för att vara relevant för dem.

Intervjupersoner säger att det skulle kunna förbättra situationen för hbtqi-personer i skolan om skolan bidrog till att normalisera en mångfald i fråga om sexuella läggningar, könsidentiteter och könsuttryck. Det finns ett behov av att diskutera och utveckla kultur och normer i skolan (se även Kjaran & Kristinsdóttir, 2015; McBride, 2021; Santos m.fl., 2018). Det kan leda till att det blir enklare att vara öppen hbtqi-person i skolan, men också till att elever inte tvingas "komma ut" för att hbtqi-ämnet ska synliggöras eller behandlas mer nyanserat.

Att det är viktigt att hbtqi-frågor synliggörs i skolan är uppenbart utifrån intervjupersonernas berättelser och redovisat kunskapsunderlag. Det är också tydligt att även små insatser räcker långt, i exemplen ovan hade det varit betydelsefullt att få tillgång till fler hbtqi-begrepp och att få veta vart man kan vända sig som transperson för att få stöd. Det rör sig om grundläggande information

som det inte krävs några stora eller genomgripande insatser för att skolan ska kunna erbjuda. Synliggörande och inkludering av hbtqi-personers behov och rättigheter, till exempel genom normkritisk skolundervisning, är en hälsofrämjande faktor. Att få information som är tillgänglig, korrekt och relevant, och att få ord för att beskriva sin könsidentitet, sin sexualitet eller sina relations- och sexpraktiker, är andra sådana faktorer.

Att synliggöra hbtqi-personer genom skolundervisningen är inte detsamma som att synliggöra enskilda elever som bryter mot normer för kön och sexualitet. Det handlar om att synliggöra levnadsvillkoren för en grupp. Trots det finns det exempel på att skolan tagit in hbtqi-perspektiv i undervisningen först när någon kommit ut, att skolan agerat reaktivt i stället för proaktivt. Det finns också en risk att detta sker på ett utpekande sätt. Ett exempel på detta kommer från en 21-årig kille som kom ut som gay i 13-årsåldern. I undervisningen gjorde skolan honom till ett exempel på hbtqi-personers tankar och erfarenheter.

Efter att jag hade kommit ut med min sexuella läggning började skolan agera med att ta upp just undervisning i hbtq. När vi hade de här undervisningarna, så relaterade eller började de fråga direkt till mig: "Vad har du för erfarenheter? Vad har du för tankar?" Med väldigt mycket fokus på mig just då. Ja, [skrattar] så det var också väldigt, vad ska man säga, stämplande på något sätt. Man fick en stämpel och därifrån fick ju [...] hela skolan veta om min sexuella läggning för att ... ja, man hade använt mig som ett undervisnings-exempel eller vad man ska säga.

Kille, cisperson, gay, 21 år

Citatet visar att synliggörande, även om det görs med välvilja och intresse, kan få negativa effekter. Intervjupersonen upplevde att skolan gjorde det till något väldigt stort. Han uppmärksammades mycket för sitt mod, något han i efterhand upplever som onödigt och särbehandlande.

Liknande resultat finns i flera studier. Att vara öppen hbtqi-person kan visserligen vara hälsofrämjande men beroende på sammanhanget och yttre förutsättningar kan synlighet också innebära risk för utsatthet (McGlashan & Fitzpatrick, 2017), alltifrån exotisering och sexualisering till våld eller hot om våld (McBride, 2020).

Flera unga efterlyser även en mer normkritisk ansats i undervisningen. I ungas berättelser framgår att lärare gör hbtqi-personer till "de andra", som inte finns i klassrummet där man utgår från att alla är heterosexuella cispersoner.

Så att allting, hela skolupplevelsen, är på något sätt exkluderande också, för att den förutsätter ändå att alla är cishetero, utom på typ, vissa temadagar. [skrattar] Och då är det ändå som att man förutsätter att alla är cishetero, "Men nu ska vi prata om de andra, och förstå att de är lika bra om vi som sitter här som ..."

Ickebinär, transperson, bisexuell, 19 år

Några intervjupersoner menar att skolan skulle kunna göra skillnad genom att använda könsneutrala pronomen eller göra det till en vana att alla presenterar sig med namn och pronomen. En person tycker att skolan borde låta elever "vänja sig vid att använda orden 'partner' och 'hen' när man inte vet något om en persons sexualitet eller pronomen". Flera unga uttrycker också att de önskat att information om hbtqi-frågor introducerats tidigare, och menar att det skulle bidra till normalisering.

Jag skulle vilja att det skulle bli en större del av utbildningen, skolan, och att det ska pratas mer om redan i ung ålder, redan från, säg, förskolan, att man pratade väldigt mycket om det. Och att det pratas om som en möjlighet, inte bara för vissa, utan att det pratas om att: "Så här är det för alla", och att det blir mer ... Ja, att det finns inkludering och det berättas om det och att det tas upp på ett sådant sätt: "Det här är ingenting onormalt."

Kvinna, cisperson, lesbisk, 19 år

En del unga menar att det är viktigt att unga får kunskap tidigt för att skapa en tillåtande kultur där unga känner sig bekväma med att experimentera och inte behöver skämmas över att de är hbtqi-personer. Andra pekar på behovet av att tidigt "vänja barnen [vid] hur det verkligen är i riktiga världen".

Brister i sex- och samlevnadsundervisningen

Det är vanligt att unga berättar att hbtqi-relaterade frågor främst berörts inom ramen för skolans sex- och samlevnadsundervisning. Det är också flera unga som uttrycker att denna del av undervisningen haft stora brister (se även BO, 2021; Formby & Donovan, 2020; Lundberg m.fl., 2021; Narushima m.fl., 2020). De har upplevt den som hetero- och cisnormativ, och informationen om hbtqi-frågor har varit bristfällig och otillräcklig eller helt saknats.

I flera av intervjuerna går det att utläsa att den information elever fått varit så pass otillräcklig att den varit närmast felaktig eller missvisande, vilket kan få negativa konsekvenser (se även Narushima m.fl., 2020). Ett exempel är följande berättelse om hur homosexualitet i en lärobok för grundskolan framställs som ett "sexuellt avvikande beteende".

I vår biologibok så var det ett kapitel om sexualitet och i det kapitlet så var alla exempel utifrån heterosexualitet, och så vidare. Sedan på sista sidan fanns det [...] jag minns det ganska tydligt för att det var, så här, ganska, jag vet inte, [konstigt]. Det var liksom en bild på två män som öppnar dörren till sitt gemensamma hem, och sedan så stod det: "Homosexuella", typ, och så var det typ två paragrafer. Och sedan under det så stod det: "Andra sexuellt avvikande beteenden." Och då fanns transsexualism med och så var det bara som en liten faktaruta, liksom. Där stod det, så här, en mening om varje grej, och så stod det typ: "Trans", och bara, ja, blandat med typ zoofili och massa olika, liksom, så här. Ja, så det var [i princip] en sida.

Kvinna, intersex, bisexuell, queer, 25–30 år

När hbtqi-perspektiv tagits upp i sex- och samlevnadsundervisningen har lärare, enligt intervjupersonerna, fokuserat på romantiska relationer mellan personer av samma kön, främst homosexualitet, medan när heterosexuella tagits upp har det främst handlat om sex. Ingen av intervjupersonerna berättar att lärare ska ha tagit upp samkönat sex som olika sätt att ha sex på eller hur man kan förebygga överföring av könssjukdomar. Få har fått information om transpersoner och könsidentitet i skolan, något de hade velat ha. Vad gäller intersexfrågor finns det enstaka exempel på att det ska ha tagits upp i undervisningen.

Alla unga har rätt till information om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. För att informationen ska vara användbar behöver den utgå från de sexuella praktiker som unga faktiskt har eller vill ha. Att inte få information till exempel om hur man kan förebygga att könssjukdomar överförs kan få konsekvenser för den egna sexuella hälsan. Eftersom den sexuella hälsan samspelar med både fysisk och psykisk hälsa finns det risk att hälsan som helhet påverkas. Som två personer i en fokusgrupp berättar är information om olikkönat sex kanske inte relevant om man själv är exempelvis homosexuell.

En man beskriver att gymnasieutbildningen, gällande sexualkunskap, hade ett normkritiskt förhållningssätt.

I både högstadiet och gymnasiet så var det väldigt, liksom, identitets- och lägningsneutralt. De använde inte ordet typ, så här, "tjej" och "kille", när de pratade om, könsdelar, utan de använde ordet "fittbärare" och "kukbärare", [skrattar] brukade de säga. Och vi tyckte det var jättekul, men det är också liksom väldigt passande när det kommer till sexualkunskap.

Man, cisperson, gay, 20 år

Unga hbtqi-personer förväntas axla lärarrollen

Flera intervjupersoner berättar att de har känt förväntningar eller press på att själva undervisa lärare och elever. Lärare har uppvisat låg kunskap om hbtqi-frågor och det har varit upp till den berörda eleven att fylla kunskapsluckorna.

I flera ungas berättelser framkommer positiva upplevelser av en lärares vilja att lära. Det kan alltså upplevas som neutralt eller positivt att som elev själv initiera eller vara drivande i samtal om hbtqi-frågor i klassrummet.

Denna upplevelse delas inte av alla. Andra intervjupersoner upplever i stället att det finns en problematisk förväntan att de ska undervisa och utbilda både sina lärare och de andra eleverna i hbtqi-frågor. En intervjuperson som går på gymnasiet beskriver att det finns en okunskap och ”aktiv ignorans” hos både lärare och klasskamrater.

Lärarna vill väl väl, men [saknar ofta kompetens] skulle jag säga. Att det liksom på lektioner har slutat med att de bett mig förklara, i stället för att de själva ska prata om de här frågorna. Och där blir det ju ett väldigt stort problem att man som elev ska förväntas undervisa sin lärare, och bara generellt att man ska ta den rollen [...] alltså, i den relationen, att man ska behöva ta den rollen blir ju väldigt skevt.

Hbtq-person, cisperson, 16 år

En ickebinär transperson som går på folkhögskola har en liknande upplevelse av okunskap hos både elever och lärare.

Jag upplever att det finns väldigt mycket okunskap, och det finns en förväntan att jag ska utbilda. [...] jag märker att om inte jag gör platsen för att ex... alltså för att queera perspektiv, och normkritiska perspektiv ska existera, så gör de inte det. Det är aldrig någon annan som tar initiativet, samtidigt som de är väldigt exalterade av att lära sig nya saker, och uppskattar när jag liksom påpekar om queera, och normkritiska saker.

Agender⁶³, transperson, queer, 21 år

Personen uttrycker frustration över omgivningens ovilja att själva ta initiativ till att utbilda sig. Samtidigt ser intervjupersonen det som en nödvändighet att utbilda andra, eftersom det uppfattas vara en förutsättning för att skapa ”ett utrymme för att få finnas”.

Det är problematiskt att ansvaret för att skapa ett tryggt rum i utbildningsmiljöer på detta vis landar på enskilda elever. Att elever påtar sig att utbilda andra är även problematiskt eftersom det innebär att ansvar för undervisningen flyttas från lärare till elever. Att lärare lämnar över rollen som utbildare till enskilda elever innebär bland annat att undervisningen inte kan kvalitetssäkras i fråga om innehåll eller pedagogik. Hbtqi-information och undervisning måste grunda sig på korrekt information och förmedlas på ett pedagogiskt sätt, det vill säga precis samma krav som inom vilket annat ämnesområde som helst. MUCF

⁶³ En person som är agender definierar inte sig själv gällande kön.

har tidigare konstaterat att skolpersonal behöver kompetens inom hbtqi-området (MUCF, 2021d). Det finns också en allvarlig risk att skolan försätter hbtqi-elever i utsatta situationer genom att påföra dem ett utbildningsansvar. Att lärare ber en elev att undervisa, eller att elever själva behöver ta upp ämnet för att det över huvud taget ska finnas med i undervisningen, innebär att elever måste ta plats som synliga hbtqi-personer, med den risk för utsatthet det kan innebära.

Stöd från skolan gör skillnad

Att få stöd från skolan är en viktig faktor för unga hbtqi-personers levnadsvillkor (MUCF, 2021a). Flera intervjupersoner berättar om betydelsefulla möten med skolpersonal. I berättelserna lyfts enskilda lärare eller skolledare som lyssnat på dem och varit lyhörda för deras behov och önskemål.

Vi har en väldigt, väldigt bra rektor som jag trivs väldigt bra med, och han är väldigt duktig på att lyssna på sina elever. [...] om man kommer till honom och pratar med honom om någonting som man anser är problematiskt, som kanske han gjorde förra året när vi kom till honom och berättade om någonting som vi upplevde problematiskt, så sa han: "Oj, det här visst... hade jag aldrig hört talas om." Så han satte sig ner och läste på om det här ämnet och sa att: "Det här ska jag utbilda all min personal i, för det här hade jag inte riktigt koll på och det här tycker jag det var riktigt bra att ni kom med det här." Så att han ser till att verkligen uppdatera sin personal och se till att informera dem, och själv läser på om saker. Så jag tycker det ... Men han försöker hålla sig uppdaterad och vet... Ja, ha information och kunskap. Det tycker jag om väldigt mycket.

Kvinna, cisperson, lesbisk, 19 år

Rektorn är i det här fallet villig att både lyssna och ta in elevernas perspektiv och ta ansvar för sina kunskapsluckor genom att själv läsa på. Eleverna som påtalar problemen förväntas inte vara de som utbildar rektorn. Det är särskilt betydelsefullt att det är just en rektor som bemöter eleverna på detta sätt. Dels har rektorn möjlighet att uppdatera och informera personalen så att all personal har nödvändig kunskap, dels är rektorn den i skolan som har det yttersta ansvaret för antidiskrimineringsarbetet.

I flera fall har intervjupersoner också fått stöd av skolpersonal som själva är hbtqi-personer eller själva är drivande i att ta upp och synliggöra hbtqi-frågor. Det är tydligt i intervjupersonernas berättelser hur betydelsefullt det kan vara att ha en kontakt med personal i skolan där man också möts på ett mer jämlikt och personligt plan, utanför hierarkin vuxen–ung och lärare/annan skolpersonal–elev.

I samband med att jag kom ut med min sexuella läggning, så fick jag väldigt bra respons från min mentor som berättade för mig att han också var homosexuell och är gift med en annan man, så det var liksom där och då som jag fick en bekräftelse att: "Ja, men jag är inte ensam. Det finns andra som mig."

Kille, cisperson, gay, 21 år

Den enskilda, stöttande personalen kan alltså ha mycket stor betydelse för eleven, och bidra till en positiv upplevelse av skoltiden. Samtidigt är stödet i skolan sårbart om inte all personal har åtminstone grundläggande kunskaper om hbtqi-frågor, för om enbart vissa i personalen har sådana kunskaper riskerar stödet att försvinna om dessa slutar på sitt arbete. Och de hbtqi-elever som inte har turen att träffa någon stöttande personal riskerar alltså att bli helt utan stöd från vuxna i skolan.

Skolans system leder till särskild utsatthet för ickebinära och binära transpersoner

I intervjuerna framkommer att skolans miljöer och rutiner skapar flera typer av utmaningar och problem för ickebinära och binära transpersoner. De intervjuade unga lyfter dels utmaningar kopplade till könsuppdelad undervisning och könsuppdelade fysiska miljöer, dels problem kopplade till tekniska och administrativa system.

Könsuppdelade sammanhang skapar utsatthet

En utmaning som lyfts fram i flera intervjuer är könsuppdelade sammanhang. Det handlar dels om gruppindelning efter kön, dels om fysiska miljöer – främst toaletter och omklädningsrum – som är könsuppdelade. Könsuppdelade sammanhang såsom gruppindelning efter kön innebär att lektionerna inte är tillgängliga för alla. För transkillar, transtjejer och ickebinära kan det bli ett hinder för att delta i undervisningen om de blir intvingade i en grupp. Antingen måste unga transpersoner bli öppna med att vara transpersoner, med den utsatthet det kan innebära att behöva "välja grupp", eller så kan någon inte delta i den grupp den vill om den inte "kommer ut" som transperson.

Omklädningsrum och, i viss mån, toaletter är ofta könsuppdelade och ofta saknas könsneutrala alternativ. När så är fallet innebär det att skolan hindrar elever från att byta om respektive gå på toaletten och därmed från att delta i undervisningen.⁶⁴ I intervjuerna berättar flera unga att de under skoltiden behövt använda en toalett eller en städskrubb som omklädningsrum. En man lyfter fram konsekvenserna av att det saknas omklädningsrum som transpersoner kan använda.

⁶⁴ Se även kapitlet av Schmitt i denna rapport.

”

På första skoldagen fick jag prata igen med idrottsläraren [om] det här med omklädningsrum. [skrattar] Det fanns inga könsneutrala. Jag ville ju inte gå in hos pojkarna, för det var jag inte bekväm med. Och då var det, så här, ja, men typ: "Här finns det ett rum som har två toaletter, välj någon av toaletterna att byta om på", vilket slutade med att jag gick ju knappt på idrotten över huvud taget. Jag fick till slut ett E, så jag är nöjd.

Man, transperson, homosexuell, 21 år

En tjej, som först "kom ut" som ickebinär, berättar om liknande svårigheter med omklädningsrum.

”

Exempelvis på typ skolidrotten i gymnasiet så hade jag precis kommit ut som ickebinär. Och i början så bytte jag om på toaletten för jag ville inte byta om hos killarna, och jag ville inte göra någon obekvämt så jag ville inte byta om hos tjejerna heller. Och sedan efter ett tag så kände jag att: "Nej, men det går inte längre." Och då så fick jag, ja, men de fixade så jag kunde byta om i en annan lösning, som, ja, men vissa gånger var det i ledarnas omklädningsrum, vilket var okej, förutom när det var någon annan ledare där, någon gammal man, vilket var väldigt obekvämt för mig. Eller, de gånger jag behövde byta om i typ en städskrubb, och lärarna verkade inte tycka att det var konstigt, vilket, ja ... det är sådant man [får] finna sig i lite grann.

Tjej, transperson, 20 år

Att byta om på en toalett, i en skrubbe eller i lärares omklädningsrum är exempel på reaktiva, i stället för proaktiva, lösningar. Det är över lag ett problem att skolor ofta agerar reaktivt och erbjuder lösningar först när en elev berättat att hen är transperson i stället för att agera proaktivt genom att som regel utforma utrymmen som tillgängliga. Även om en elev kan byta om i en skrubbe, på en toalett eller i ett omklädningsrum för lärare är det för många kränkande att bli hänvisad till ett utrymme som inte är anpassat för ombyte eller som tydligt skiljer ut eleven från klassen eller elevgruppen.

Det är främst transpersoner som möter hinder i könsuppdelade utrymmen men också personer som bryter mot, eller uppfattas bryta mot, normer för sexualitet. Dessa elever kan hamna i utsatta situationer i skolans omklädningsrum och den risken kan göra att de delvis eller helt hindras från att använda utrymmet.

Idrott ingår på schemat i skolans undervisning men det är inte självklart att idrottslektionerna är tillgängliga för alla, särskilt transpersoner. Alla betyg som ingår i gymnasieexamen, förutom det avslutande gymnasiearbetet, räknas med när någon ska söka till högre utbildning. Det innebär att om transpersoner möter så stora hinder för att delta på idrottslektionerna att det är svårt eller inte möjligt att delta kan snittbetyget påverkas och därmed möjligheterna att söka till eller komma in på en högre utbildning.

Administrativa rutiner skapar problem

I intervjuerna lyfte flera transpersoner och ickebinära utmaningar kopplade till juridiskt kön och administrativa system. Det är i dag inte möjligt att själv ändra sitt juridiska kön innan man är 18 år. För att ändra juridiskt namn behöver den som är under 18 år samtliga vårdnadshavares medgivande. Det innebär att många unga transpersoner får sina slutbetyg från gymnasiet med fel namn och/eller personnummer. Det här problemet riskerar att återkomma om någon behöver bifoga sitt betyg i en ansökan till en utbildning, legitimation eller liknande om den aktuella skolan saknar rutiner för att utfärda nya dokument. Också under själva skolgången skapar skolan hinder för unga transpersoner, i form av krånglig administration och dåligt bemötande vid administrativa problem.

En grej jag märkte mot slutet av gymnasiet när jag hade bytt namn juridiskt, och att de i princip kände att de bara inte orkade [skrattar] handskas med det. Jag liksom gick upp till rektorn någon gång, och sa typ det att: "Ja, mitt så här skolkonto på, ja, Microsoft Teams, och sådana grejer, är fortfarande mitt gamla namn, och jag har juridiskt bytt namn nu. Så jag hade gärna ... om det gick att ändra det till [annat namn]." Hon bara: "Men det borde ... alltså, sådana grejer borde vi ändra med folkbokföringen." Jag bara: "Ja, okej." Och sedan så gjordes det inte. [skrattar] [...] Och där var det ändå en grej av, att det var inte bara att jag gick fram och sa: "Hej, jag heter det här nu", utan det var ju liksom: "Jag har juridiskt bytt till det här", men ändå så tog de inte riktigt tag i det, utan de tänkte att: "Ja, men hon tar ändå studenten i år, vem bryr sig?" Men det var ändå några månader mer när jag behövde handskas med att se mitt gamla namn överallt, varje gång jag öppnade min skoldator. Så jag tycker ändå att det visar på någonting, att fast en skola kanske inte alltid är ... alltså, även när det inte är aktivt transfobiskt, så finns det ändå en känsla ibland av att de inte riktigt bryr sig.

Kvinna, transperson, 19 år

Flera unga berättar liknande historier om svårigheter att få skolan att ändra namn i skolans system, och att ansvaret för att se till att det görs läggs på elever och studenter. Denna typ av administrativa eller strukturella hinder kan betraktas som en form av institutionell makroaggression (se även McBride, 2020).

”Man måste verkligen ändra i läroböckerna för att få en ändring i samhället”

Kön och könsidentitet i skolan

Av Irina Schmitt

Irina Schmitt är lektor vid Genusvetenskapliga institutionen, Lunds universitet. Irina forskar i trans- och queer-feministisk utbildningsforskning med fokus på organisationer där kunskap produceras och det nationella skrivs in, som skolor och högskolor.

Det är 16-åriga Robin som så koncist sammanfattade skolans roll i samhället när vi träffades för ett samtal inom studien som diskuteras i denna text.⁶⁵ Skolan är en plats för möjligheter, men även en plats där elever (och vuxna, men det skulle bli en annan text) kan uppleva förtryck. Inte minst är skolan en plats där kön är en central kategori som alla ordnas in i. Kön finns i olika grundläggande aspekter av skolan: antagning och registrering, pedagogik, undervisningens innehåll, de sociala relationerna och förväntningarna på elevernas framtid (Francis & Monakali, 2021, s. 8). Elever kan få kommentarer på alltifrån sitt beteende till sina klädval utifrån föreställningar kring deras kön. Kön är även en kategori som präglas av bland annat rasism, klassnormer och idéer om den fungerande kroppen och det fungerande psyket.

Samtidigt speglar skolan samhället i stort. Där finns olika sätt att tänka kring kön.

- Lagstiftningen i Sverige säger att det finns två juridiska kön, men också att alla oavsett könsidentitet och könsuttryck ska få vara fria från diskriminering. Exempel på lagstiftning som har aktivt begränsat transpersoners möjligheter att uttrycka sin könsidentitet och få den bekräftad av samhället är det tidigare kravet på sterilisering för att få ändra sitt juridiska kön (kravet togs bort 2013) och könstillhörighetslagen (lag (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall) som kräver att en har genomgått könsdysforiutredning inom specialistvården för att ändra sitt juridiska kön (lagförslaget har varit ute på remiss till februari 2022).

⁶⁵ Denna text hade inte funnits utan dem som delat sin tid och sin kunskap med mig. Ett stort varmt tack till deltagarna i studien ”Trans i skolan” som finansierades av Vetenskapsrådet, och till alla kollegor, aktivister och vänner som bidragit på många olika sätt. Ett särskilt tack till Signe Bremer Gagnesjö och Anna Siverskog för ovärderliga kommentarer på denna text.

- Från den biologiska och medicinska forskningen vet vi att kroppar finns i fler än två olika utformningar, och att intersex⁶⁶-kroppar är en del av normalvariationen.
- Från historisk forskning, etnologi och arkeologi vet vi att kön har uttryckts på många olika sätt genom historien, och att fler än två kön har haft sin plats i olika samhällen genom tiderna och världen över.
- Forskningen visar att den som bryter mot rådande normer kring könade kroppsliga egenskaper, könsidentitet (det eller de kön en identifierar sig med och känner sig som, eller om en inte identifierar sig som något kön alls) och könsuttryck (hur en uttrycker kön) kan straffas hårt, både genom lagar och regler och genom social press eller psykiskt och fysiskt våld. Då är det viktigt att komma ihåg att ”[m]ånga transpersoner lever lika rika, tråkiga eller lyckliga liv som cispersoner” (Wurm, 2017, s. 144).

Skolmiljöer som håller fast vid föreställningar om kön som två tydligt avgränsade sorters kroppar och identiteter för med sig svåra konsekvenser för alla elever, och framför allt för dem som är könsnormbrytande. Flera svenska rapporter har visat att unga som bryter mot könsnormer utsätts för kränkningar i skolan i stor utsträckning, och även för fysiskt våld (Barnombudsmannen, 2021, s. 23), och att det kan leda till i sämre mående hos dessa elever (Modén m.fl., 2018).

Lärare, rektorer, kuratorer, skolsköterskor och andra vuxna i skolan; ansvariga till exempel inom kommunen och regeringen; och lärarutbildningar har stora möjligheter att skapa förändring. Denna text beskriver hur normer kring kön påverkar elever som är trans på olika sätt, alltså till exempel killar med transerfarenhet, ickebinära och transtjejer. Texten bygger på en intervjustudie med 13 unga och unga vuxna som berättar om sina erfarenheter av att vara trans på olika sätt i skolan. Det är den första studien av sitt slag i en svensk kontext, men det finns annan forskning och andra rapporter som är viktiga i sammanhanget (till exempel Armuand m.fl., 2020; Barnombudsmannen, 2021; Siverskog, 2021), samt Edward Summanen och Tom Summanens bok **Trans, kön och identitet – att arbeta inkluderande** (Summanen & Summanen, 2017). Deltagarna i studien var mellan 16 och 25 år när vi möttes, och kom från både stora städer och mindre orter i olika delar av landet.⁶⁷ De flesta gick fortfarande i skolan. Deltagarnas analyser av skolan lyfter både konkreta situationer och övergripande strukturer där skolan brister, och deltagarna berättar om klassrum och skolor där personal aktivt arbetar på ett medvetet sätt med könsnormer och stödjer könsnormbrytande elever.

Utifrån deltagarnas berättelser kommer jag med denna text att beskriva fyra olika typer av skolmiljöer och klassrumssituationer som är mer eller mindre inkluderande för elever som är trans på olika sätt. Texten ”Förändring pågår! Förslag på förändringsarbete kring kön och könsidentitet i skolan” kan läsas som

⁶⁶ Mer om begreppen som används här i nästa avsnitt.

⁶⁷ Inbjudan gick ut till personer 15-25 år, men ingen 15-årig deltog i studien. Att just denna åldersgrupp valdes har den enkla förklaringen att jag inte ville involvera vårdnadshavare. Forskning med personer under 15 år kräver intyg av vårdnadshavare; just för hbtqi-ungdomar kan det vara problematiskt eftersom inte alla är öppna för de vuxna i sin omgivning. En av de vuxna deltagarna i studien hade först dagen innan intervjun kommit ut som trans till en av sina föräldrar.

komplement till denna text⁶⁸. Där belyser jag sex områden där enskilda lärare, lärarlag och hela skolor kan arbeta aktivt för en skola där elever som bryter mot könsnormer inte utsätts för exkludering, minoritetsstress och våld.

Centrala begrepp om kön

De begrepp som finns för att beskriva kön och könsidentitet är inte statiska. Begreppen förändras över tid och speglar sina historiska och sociala kontexter. Det viktigaste i sammanhanget är att respektera andras sätt att identifiera sig och att använda de ord de önskar om dem.

Ett exempel på sådana förändringar är att det under studiens gång blev tydligt att ickebinär som benämning blev allt viktigare både för deltagarna och i samhället. Samtidigt är erfarenheten att de binära könen – man och kvinna – inte spelar roll för en individ, eller att en identifierar sig någonstans mellan dem, inte alls ny. För en del fångar ordet trans just dessa erfarenheter. Trans är ett paraplybegrepp som används för att beskriva identiteter. Utöver ickebinära finns det transkvinnor/-tjejer/-flickor och transmän/-killar/-pojkar, och benämningen följer alltid självidentifikationen och inte det tillskrivna könet (se Wurm, 2017, s. 138). Även kvinnor/tjejer/flickor och män/killar/pojkar med transefarenhet som inte identifierar sig som trans längre, kan ibland räknas in här. Liksom transvestiter, som använder sig av klädsel och andra attribut som inte tillhör deras kön enligt normen. Både ickebinära och binära transpersoner kan ha behov av könsbekräftande vård, eller inte ha behov av det. För en del som är ickebinära är trans ett paraplybegrepp, för andra finns det viktiga skillnader mellan att vara trans och att vara ickebinär. I viss mån speglar det den pågående medikalisering av transbegreppet som sker i medier, där trans ofta enbart kopplas till könsbekräftande vård. Här behöver samhället visa försiktighet och inte skapa för strikta och förenklande beskrivningar av identiteter. I den här texten kommer jag att använda de begrepp som deltagarna har valt att använda inför mig. Att få se ord som passar för en själv är enormt viktigt för att känna sig sedd och bekräftad.

Denna text har fokus på olika erfarenheter av att vara trans i skolan. Ingen av studiens deltagare var däremot **intersex**, åtminstone inte uttalat inför mig, även om jag också försökte nå ut till intersexpersoner. Eftersom personer som är intersex, eller diagnostiserade med en medfödd atypisk variation i utvecklingen av den könade kroppen, blir osynliggjorda på många sätt anser jag att det är viktigt att intersex nämns här. Det är samma uppsättning av normer kring kön och kropp som skapar utsatthet för dem som är intersex, som för transpersoner. Men att vara trans och att vara intersex är inte samma sak. Medan transpersoner som grupp behöver kämpa för att få tillgång till könsbekräftande vård, kämpar intersex-intresseorganisationer och forskare för att stoppa kirurgiska ingrepp på nyfödda och barn som är intersex och för unga för att samtycka, som är tänkta att skapa mer normenliga könade kroppar. En del personer med intersexvariation ser detta som främst en del av kroppens utformning, för andra är intersex även en identitet. Att ha en intersexvariation säger ingenting om en persons könsidentitet eller sexualitet. Men det kan betyda att skolgången är svår. Både i

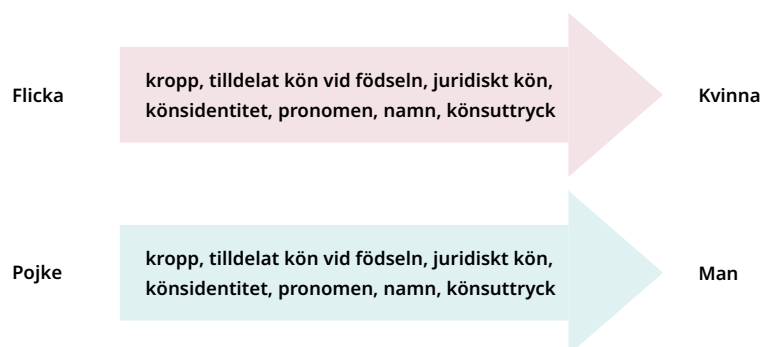
⁶⁸ Denna text publiceras digitalt på [MUCF:s hemsida](#).

undervisningen, när det förutsätts att enbart två sorters kroppar finns, som har två tydligt skilda uppsättningar av primära och sekundära könskaraktäristika, och i kontakten med andra elever, till exempel i omklädningsrum (Alm, 2018; Brömdal m.fl., 2020; Enzendorfer & Haller, 2020).

Det är viktigt för många unga att det finns en möjlighet att identifiera sig på flera olika sätt, eftersom de måste förhålla sig till de normer som skapar tillhörighet och utsatthet i skolan och i samhället. Att syna dessa normer är ett sätt att lyfta blicken från den enskilda eleven som vänder sig till skolans vuxna för stöd, till frågan om **hur denna utsatthet skapas**. Det gör det också möjligt att förstå varför inte alla elever som bryter mot könsnormer vill eller kan vända sig till någon vuxen i skolan. Det är det som menas med normkritik, att se hur vissa normer skapar utsatthet och att förändringsarbete bäst görs i hela skolan.

Centrala begrepp om normer och maktanalys

Begreppet **cisnormativitet** är centralt när det gäller normer kring kön. Cisnormativitet är föreställningen att ens kropp, tilldelat kön vid födseln, juridiskt kön, könsidentitet, pronomen, namn, och könsuttryck (kroppshållning, kläddval med mera), följer en linje som anses vara den enda naturliga och som en människa förväntas följa entydigt genom hela livet (Nord m.fl., 2016). Dessa normer separerar dem som anses vara normala, älskansvärda, friska och äkta (cis) och dem som anses vara onormala, olämpliga, sjukförklarade, inbillade (trans eller intersex) (Bremer, 2011). Så här kan cisnormativitet åskådliggöras:

Med begreppet cisnormativitet kan vi fånga de samhälleliga förväntningar och strukturer som beskriver olika livslopp, enligt den kropp vi fötts med. Dessa normer är specifika för vissa historiska och sociala kontexter. Att personer som bryter mot förväntningen att ens kropp avgör ens identitet länge har ansetts som sjuka är en produkt av en medicinhistoria där läkare under de senaste århundradena skrivit fram definitioner av kön som binärt; bara två former att tänka kön blev möjliga.

I Sverige har vi i dag enbart två juridiska kön. Det är ingen naturlag. Det finns många länder i världen som på olika sätt har fler än två juridiska kön, som Argentina, Pakistan, Nya Zeeland och Tyskland. Det möjliggör till exempel för ickebinära personer att ha dokument som speglar deras verklighet, och för intersexbarn att inte bli anpassade till det kön som läkare tror att barnet har vid

födelsen, även om aktivister påpekar att en tredje könskategori inte är en fullgod lösning för intersexpersoner. Det är mycket relevant, till exempel när en anmäler sig till skolor och andra utbildningar, att dokumentationen blir rättvisande och att det går att föra korrekt statistik.

Cisnormativitet bidrar till att osynliggöra transpersoner och beskriva transpersoners liv som riskfyllda eller olyckliga enbart på grund av ens könsidentitet (Kennedy, 2020). I skolan är det viktigt att både se den enskilda eleven och respektera dennas identitet, och att förstå varför personer med vissa identiteter ofta upplever exkludering och våld. Med hjälp av begreppet cisnormativitet analyseras alltså de normer som skapar tillhörighet eller exkludering och som sorterar in alla, även dem som inte är trans, ickebinära eller intersex.

Begreppet cisnormativitet möjliggör en bredare analys av en situation än begreppet transfobi gör. Transfobi är en följd av cisnormer, men avser ofta handlingar av enskilda personer (Kennedy, 2013). Ordet är vedertaget, och därför användbart, men det finns risk att individualisera och missa de samhälleliga strukturerna när vi pratar om transfobi. I skolan kan till exempel en elev bli straffad för att den använt ”fula ord” medan skolans strukturer och innehåll förblir oförändrade. Det är viktigt att svåra, hotfulla eller våldsamma situationer tas på allvar i stunden, men det krävs även ett mer systematiskt arbete.

Föreställningar om kön och könsidentitet skapas inte i ett vakuum. De är präglade av intersektionalitet. Med en intersektionell analys kan vi förstå att föreställningar och strukturer kring kön är formade av bland annat rasism, funktionsnormer, åldersnormer, sexism, föreställningar om religiositet, och heteronormer. Den som är eller anses vara del av flera minoritiserade⁶⁹ grupper upplever flera former av förtryck, och de olika förtrycken kan förstärka varandra. Rasism, kroppsnormer och funktionsnormer, till exempel, påverkar hur elever kan diskutera frågor om könsidentitet i skolan och få stöd i att utforska och uttrycka sin identitet (Singh, 2013). Tre av deltagarna i studien diskuterade erfarenheter av normbrytande funktion, en diskuterade sin erfarenhet av rasism och vithetsnormer, och en diskuterade erfarenheter av andra elevers hat mot deltagarens religion i relation till sina erfarenheter av att vara transperson i skolan.⁷⁰ Sasha, en ickebinär femme, som i dag arbetar i skolan, diskuterade hur funktionsnormer och cisnormer finner likadana uttryck:

Så känner jag definitivt att det finns ett samband mellan alltså ableism eller funkofobi och hbtq, alltså att vara annorlunda. Att vara en böggjävvel, att vara då psykiskt störd. [...] Alltså att det var mycket sådant som, sådana åsikter fanns och fortfarande finns ju. Både i elevgrupperna men även bland vuxna liksom. Att man var något anormalt, något äckligt liksom, något, att man inte tillhör normen [...] att jag sågs som någon som provocerade när jag tog upp det, för att det här är ju något som är sjukt.

⁶⁹ Jag använder ”minoritiserade” i stället för ”tillhöra en minoritet” för att förtydliga att det är en samhällelig process som skapar utsatthet eller privilegier.

⁷⁰ Flera andra i studien hade religiös bakgrund, men de pratade inte om sin religion i samband med skolan.

Denna smärtsamma berättelse ger tydligt uttryck för vad elever som bryter mot normerna kan behöva förhålla sig till. Här har skolan alla möjligheter att erbjuda kunskapen och pedagogiken som visar alla elever att olika sätt att vara är möjliga och önskvärda.

Kategorin kön är en kategori starkt präglad av föreställningar om **ålder**. I forskningen diskuteras hur vi kan förstå unga människors könade och sexuella medborgarskap (Aggleton m.fl., 2019). Det vill säga hur möjligheter för barn och ungdomar att delta i samhället öppnas eller begränsas på grund av föreställningar om hur barn och ungdomar ska uttrycka sin identitet. Erfarenheter av osynliggörande, exkludering och verbalt och fysiskt våld i skärningen mellan ålder och könsidentitet visar hur olika typer av minoritetsstress samverkar. Mest förödande är föreställningen att barn och unga inte har en könsidentitet just för att de är unga. Det finns många studier som visar motsatsen, och många barn och ungdomar som lever denna kunskap.

Många aspekter som är viktiga för unga transpersoner har diskuterats av och i relation till vuxna som är trans på olika sätt, till exempel tillgång till korrekta id-handlingar. Det aktualiserar hur självbestämmandet, en central fråga i många kamper för rättvisa, hänger ihop med ålder. I skolan finns möjlighet att reflektera över hur det cisnormativa livsloppsperspektivet skapar föreställningar om ett riktigt och bra liv (Bremer, 2011; Nord m.fl., 2016; Siverskog, 2016). Hur kan vi se på barns och ungdomars sårbarhet, aktörskap, kompetens och rätt att tala för sig själva på ett sätt som verkligen gör rättvisa åt den komplexa situation de befinner sig i (Wilén m.fl., 2019)?

Varför ska skolan göra det här (utöver allt annat som ska göras)?

Arbetet för en skola mindre präglad av könsnormer är en direkt förlängning av ett intensivt arbete som har pågått länge. Genuspedagogiskt och normkritiskt pedagogiskt arbete är välförankrat i samtalet om skolan i Sverige, likaså arbetet för barnens rättigheter (Bromseth & Darj, 2010; Martinsson & Reimers, 2008). Detta arbete är även förankrat i läroplanen till exempel för grundskolan: ”Skolan ska aktivt och medvetet främja elevernas lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Skolan har också ett ansvar för att synliggöra och motverka könsmonster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling” (Skolverket, 2021, s. 6).

Samtidigt är det tydligt att många som arbetar i skolan saknar tillgång till kunskap om könsvariationer. Sett i en internationell kontext kan den svenska skolvärlden lära sig från studier och strategier som utvecklats för att göra skolan mer tillgänglig för elever som bryter mot könsnormerna, och för att skapa utrymme för frågor om kön och könsidentitet i alla delar av skolvardagen (Bartholomaeus & Riggs, 2017; Francis & Monakali, 2021; McBride, 2020; Meyer m.fl., 2016; Travers, 2018). Fördelen i Sverige är att diskrimineringslagstiftningen är förankrad i läroplanerna och att det alltså inte krävs lokal policyutveckling.

Exkludering i skolan kan leda till sämre självförtroende i lärandet och sämre skolresultat (Ullman, 2021). En svensk studie gjord av folkhälsovetare och psykologer visar att just ickebinära ungdomar mår sämre och har högre skolfrånvaro

än andra personer i samma ålder, men också att de är intresserade av att bidra till social förändring (Durbeej m.fl., 2019; även Modén m.fl., 2018).

Forskningen har emellertid länge hävdat att könshierarkier och normer skadar alla elever. Det är fler elever än just de som är öppna med att de är trans på olika sätt som bryter mot könsnormer. Killen som uttrycker sin maskulinitet på annat sätt än förväntat behöver inte vara trans, eller homosexuell för den delen. Tjejen med kortkort hår och baggy pants i en klass där normen för tjejer är att vara långhårig behöver inte vara ickebinär. Men de båda upplever också de mer eller mindre starka normerna kring hur en ska uttrycka kön för att passa in. Även för de som är bekväma inom könsnormerna krävs det ofta mycket arbete att förstå sig på och förhålla sig till dessa normer. För en del barn och ungdomar har deras könsidentitet alltid varit självklar (innanför eller utanför normen). För andra tar det tid att utforska den. Som det står i barnkonventionen: ”Barn har rätt till sin identitet, sitt medborgarskap, sitt namn och sina släktförhållanden.” (Förenta nationerna, 1989) Rätt till identitet kan vi här tolka som rätten till självdefinition, och rätt till sitt namn som rätten att välja sitt eget namn.

Denna text utgår alltså från båda dessa tankar: att elever som bryter mot könsnormerna har rätt till utbildning utan diskriminering och att det gynnar alla i skolan när skolvardagen och undervisningen blir mindre cisnormativ. Det ingår i skolans arbete att möjliggöra lärande för alla elever, med stöd i skollagen och i diskrimineringslagen. För de flesta vuxna i skolan är det en självklarhet. Dock kan det vara svårare att veta hur en som rektor, som lärare, som kurator eller skolsköterska, som skolmåltidsbiträde och som vaktmästare bäst gör vid olika tillfällen, och hur de som ger uppdrag åt skolan, som myndighetsutövare, kan skapa de mest rättvisa förutsättningarna.

Inte minst för elever som inte får stöd hemma är skolan en viktig plats, och vuxna i skolan kan göra stor skillnad i en elevs liv. Barn som får stöd av de vuxna i sin närhet i att uttrycka en normbrytande könsidentitet mår lika bra som andra barn (Olson m.fl., 2016). I en historisk kontext där det finns krafter som aktivt motarbetar mänskliga rättigheter som rör sexualitet och könsidentitet är det viktigt att skolan följer sitt uppdrag och är en plats där alla elever kan utvecklas (Dahlqvist, 2020).

Fyra skolkulturer (som kan finnas i en och samma skola)

Genom denna kvalitativa intervjustudie träffade jag de 13 deltagarna på olika ställen i landet, både i större städer och på mindre orter. Detta är viktigt, eftersom det är sannolikt att det finns elever som är trans på olika sätt på alla skolor. Erfarenheten av att bryta mot könsnormer finns i mindre orter och i stora städer. För att komma i kontakt med deltagarna vände jag mig till mötesplatser för hbtqi+-ungdomar⁷¹, till intresseorganisationer och nätverk för hbtqi+-lärare samt la ut informationen om studien via Facebook och olika andra kanaler. I informationen till deltagande skrev jag om studiens mål att undersöka hur skolan fungerar för elever som bryter mot könsnormer, om hur studien

⁷¹ Hbtqi+ står för homo, bisexuell, trans, queer, intersex och andra icke-normativa könsidentiteter och sexualiteter.

skulle gå till och forskningsetiken, och om min forskarposition som queer femme. Forskarens egna erfarenheter och kunskaper om en grupp i samhället spelar alltid roll för vilka som känner sig bekväma att delta i en studie. Att denna inbjudan var tydlig med både vem jag är och att jag hoppades komma i kontakt med personer med många olika erfarenheter var viktigt, och speglas i heterogeniteten i gruppen som deltog.

Utifrån analysen av deltagarnas berättelser har jag formulerat fyra typer av skolkulturer och klassrum som deltagarna har mött. Det är ingen strikt indelning, och i många av deltagarnas berättelser förekom flera av dessa skolkulturer, antingen i samma skola eller genom skolgången. Ingen skola är en homogen plats. Det betyder att deltagarna i studien kunde ha både svåra och positiva erfarenheter, och att förändringsarbete behöver förankras i det konkreta arbetet som görs.

Skolor och klassrum...

Ett viktigt resultat vill jag nämna i förväg: studiens fokus ligger på skolors arbete med och kompetens att skapa bra arbetsmiljö för unga personer som bryter mot könsnormer, utifrån studien är det dessvärre tydligt att skolor än så länge inte är pålitliga för elever som är trans på olika sätt, även om några skolor och några vuxna i skolan redan i dag gör detta arbete.

Några deltagare tog upp att andra elever kunde vara exkluderande, medan andra deltagare upplevt starkt stöd från sina klasskamrater (Hatchel m.fl., 2019). Över lag blir det tydligt att de vuxnas roll är central.⁷² När vuxna sviker skapas stor otrygghet. När vuxna finns där och är kunniga gällande kön och könsidentitet kan elever utforska sina egna frågor kring sin identitet, och inte minst delta i lärandet. Denna studie visar att de vuxna i skolan som stödjer unga som är trans på olika sätt gör märkbar skillnad – en skolsköterska som

⁷² Likadana resultat finns i en australisk rapport med elever i den bredare hbtqi+-gruppen, inklusive asexuella elever (Ullman, 2021, s. 2).

gör en extra utbildningsinsats i klassen eller för lärarna, eller läraren som använder könsmedveten pedagogik och säger ifrån när någon gör transfoba eller homofoba påhopp. Deltagarna berättade även hur viktigt det varit för dem att i skolan se vuxna de kunnat identifiera sig med, där de visste eller trodde sig veta att denna vuxna var hbtqi+-person, eller en vuxen som rasifieras som ickevit i vithetshavet för en ickevit elev. Medan sådan identifikation är viktig, menar jag att det inte är enbart de vuxna hbtqi+-personernas ansvar att skapa en trygg skolmiljö för hbtqi+-elever (Schmitt, 2020); alla vuxna i skolan behöver ta detta ansvar. Inte minst gjorde några av deltagarna utbildningsinsatser i sina skolor eller var aktiva i elevgrupper. De la ner stort arbete på att förbättra skolkulturen genom föreläsningar och arbete med likabehandlingsplaner, eller genom löpande samtal med sina lärare.

Ett annat övergripande tema som deltagarna i studien tog upp var undervisningsmaterial med föråldrat och felaktigt innehåll. Kim, en 24-årig man, påpekade att biologiböckerna ”är megafel”. Han var inte den enda som uppmärksammade problemet att undervisningsmaterial ofta bygger på föreställningar om kroppen och om identitet som antingen osynliggör eller aktivt diskriminerar transelever.

Några av de erfarenheter som speglas här är mycket obehagliga. Det gör det tydligt vad, unga och unga vuxna som bryter mot könsnormerna får stå ut med. Som jag skriver tidigare behöver en individuell handling läsas i ett större perspektiv; även om enskilda rektorer, lärare, kuratorer eller skolsköterskor kan agera antingen djupt problematiskt eller stödjande, så ingår alla vuxna i skolan i en skolkultur.

Okunniga och ovilliga skolor och klassrum

I skolor och klassrum som präglas av både okunskap och ovilja saknas basal kunskap om ickenormativa könsidentiteter. Normativa idéer om kön bekräftas hos eleverna samtidigt som elevernas frågor kring hbtqi+-erfarenheter blir ignorerade. Undervisningsinnehållet och pedagogiken är tydligt könskodade. Alla försök att få stöd och respekt avvisas kategoriskt, till exempel när lärare vägrar att använda rätt pronomen och namn, eller när rektorer vägrar att informera lärarna om en elevs rätta namn och pronomen.

Till exempel berättade Mika, en 16-årig tjej som gick i gymnasiet, hur hon behövde kontakta alla sina lärare individuellt med information om sitt namn och pronomen, eftersom rektorn inte ville göra det. Vilket arbete! Grundskolan var för Mika en ”horror av mobbning”, där olika former av verbala övergrepp ofta stod oemotsagda. Det behöver inte heller vara tydligt transfoba begrepp som används mot elever som ”inte passar in”. Som Mika berättade uttrycktes våldet mot henne genom fettförakt och homofobt verbalt våld. Då kände hon sig inte trygg att komma ut som queer eller som trans.

Bland eleverna i denna skolkultur finns ett hårt klimat och social kontroll av könsuttryck med en idealisering av giftig maskulinitet och femininitet (ibland kopplad till klasskodade föreställningar om framgång). De äldre deltagarna rapporterade även att det var svårt att hitta ord för sig själva i ett sammanhang där allt som ansågs vara avvikande straffades eller gjordes osynligt.

Som Mick, en ickebinär 25-åring, berättade kan eleverna behöva använda osynligheten som en möjlighet till överlevnad. Mick ”lajvade” femininitet

genom sin skoltid och undvek på så sätt att bli utsatt för kränkningar. Eftersom Mick använder rullstol kunde den till exempel byta om på den stora toaletten utan att det ifrågasattes, men var tvungen att utstå ensamheten som blir en följd av osynligheten. Skolsköterskan förminskade Micks funderingar, och det fanns inte samma tillgång till information och ord när Mick gick i skolan som det finns i dag. Det Mick berättade är viktigt: när skolkulturen är otrygg behöver elever välja att inte vara synliga med sin könsidentitet. Vuxna i skolan kan alltså inte utgå från att de alltid vet huruvida de har elever som är trans i sina klassrum, eftersom dessa elever kan göra avvägningen att osynlighet är det tryggare valet. Men det kostar mycket kraft att hålla sig osynlig och det kan som nämnt leda till svårigheter med skolgången.

Malte, en 18-årig queer transkille, lyfte hur viktigt det är att förstå att inte alla som bryter mot könsnormer på något sätt berättar detta för sina lärare:

Jaa, så det var verkligen såhär, mina lärare hade ingen koll, det var såhär, när vi hade sexualkunskap, det var, jag kom ut för mig själv först och sen kom jag ut för andra men det var innan jag hade kommit ut för andra och vi hade sexualkunskap och jag satt varje lektion och, jag grät, alltså jag satt och grät för att det var såhär, jag kände inte igen mig i någonting, de kallade delar fel och jag bara kände mig så malplacerad helt enkelt. Så det var helt enkelt jag som var tvungen att utbilda lärarna

Maltes berättelse visar hur viktigt det är att skapa undervisning som är transinkluderande från början, eftersom elever behöver känna sig trygga innan de kan komma ut för människor omkring sig. Tiden innan en ung transperson berättar om sin identitet kallas för ”diskursivt uppskjutande” av den brittiska utbildningsforskaren Natacha Kennedy, som forskar om transelever i skolan (Kennedy, 2020). Denna tid präglas av behovet att göra avvägningen om det är tryggt att berätta för andra om sin könsidentitet; i detta finns även viss handlingsmakt i en många gånger otrygg situation.

Under det diskursiva uppskjutandet kan kuratorer och skolsköterskor vara viktiga kontakter. I studien finns det dessvärre flera berättelser om misslyckade kuratorssamtal. Sasha, en 25-årig ickebinär femme, sa lakoniskt att ”jag tycker inte att hon hjälpte alls”. 19-åriga Rakel mindes hur kuratorn efter ett långt samtal där Rakel berättade om sin ickebinäritet avslutade samtalet med ”ja, jag förstår att det är jobbigt. Du verkar ju vara en så bra tjej”. Kuratorer som ifrågasätter eller förminskar elevers berättelser minskar elevernas tillit, det kan göra det ännu svårare att söka stöd igen.

Skolor och klassrum där de som utmanar könsnormer är oppositionella andra

Även i dessa sammanhang vägrar lärare och rektorer att ge stöd, och undervisningen är cisnormativ. Dock blir dessa vuxna ifrågasatta och elever gör motstånd; det finns öppna förhandlingar av normerna.

Ett uttryck för denna skolkultur är att de vuxna i skolan kräver att elever är ”tydliga” i sitt könsuttryck, och att elever som är trans behöver uttrycka en tydlig maskulinitet eller femininitet. Det är en problematisk situation för elever som på olika sätt inte är bekväma i ett av de binära könsuttrycken, elever som utforskar sin könsidentitet och sitt könsuttryck och elever som inte har möjlighet att vara öppna. Ett exempel från studien är en ickebinär deltagares berättelse om att deras lärare gjorde gruppindelningar med hänvisning till ”biologiskt kön”. Ett sådant ”framtvingande av realitet” (Bettcher, 2014, s. 392; Smith & Payne, 2016) visar på dålig förståelse för vad könsidentitet är. Den fysiska kroppen utgör enbart en del av hur människor upplever sin identitet. Joel, en 17-årig kille, berättade om sin tidigare skola:

Slöjdläraren var helt dum i huvudet, han var sådan, han kallade killar fjolliga som en förolämpning och sådant där. Och så när jag sa, rättade honom och sa han någon gång så sa han ”nej du man har antingen, man är antingen kille eller tjej, och det föds man till och du ska inte komma här med ditt, ditt mellanting”. Då hade jag inte sagt att jag var mellan, jag sa att jag, jag var kille. Men han var ju uppenbarligen inte så insatt på någonting [...]

Även denna lärare saknade förståelse av kön och könsidentitet och förväntade sig ett visst uttryck för att kunna läsa Joel som kille, Joels transmaskulinitet var inte tydlig nog för läraren. Att Joel är medveten om att läraren gjorde fel och att han kan analysera situationen är viktigt.

Ett annat exempel på en sådan skolkultur togs upp av Robin, en 16-årig transkille. Han berättade för en lärare om sin transmaskulina identitet. Utan att samråda med Robin valde läraren att tvinga honom att berätta inför hela klassen att han är trans. Robin hade inget att sätta emot denna extremt våldsamma och farliga situation. Denna våldsamma strategi har kallats att använda elever som ”offerlamm” för att göra frågor kring könsidentitet synliga i skolan (Meyer m.fl., 2016, s. 17).

Elsie, en 17-årig ickebinär feminin elev, skildrade hur en lärare blev helt ställd när frågan om olika sexualiteter och könsidentiteter kom upp i klassen:

Vad finns det för olika sexualiteter? Hon bara, ”ja det finns ju hetero och sen finns det homo och” [otydligt] och sen var det en i klassen och han sa liksom ”ja men om det är någon som inte definierar sig som man eller kvinna då?” Och hon förstod verkligen inte. Hon bara, ”ja men det betyder väl att man inte har något kön?” och hon, vad heter det, ”vad ska jag skriva då?” och blev verkligen sur på oss för att vi sa det. (Irina: oj) Och uppmärksammade det. Och vad heter det, jag märkte det att hon blev lite stel och väldigt obekvämt när vi pratade om såhär, andra sexualiteter än hetero också.

Denna gång var det andra elever i klassen som utmanade läraren. Lärarens obekvämlighet och ovilja att arbeta med relevant kunskap kring sexualitet och könsidentitet stod inte oemotsagda.

I dessa skolkulturer kan elever anses vara krångliga, och extra krångliga när de uppmärksammar fler än ett förtryck. Rakel talade om erfarenheten att vara ickebinär och uppleva rasism i sin vardag:

Nä men såhär, över all var det liksom att både vara transperson, att vara ickebinär, vilket jag tror är svårare för folk att förstå, att rasifieras. Det är liksom för mycket som. Att lärarna tyckte att jag blev för jobbig, att de hade liksom kunnat ta en sak men de tyckte att det var för mycket att hålla reda på, ehm, så det var lite såhär att, att jag var den här jobbiga personen som dels rättade när de sa fel pronomen och dels rättade när de bara var såhär, pratade om Sverige och Norden och jag försökte påpeka att det finns en större värld, det behöver inte handla om Europa eller Nordeuropa hela tiden. Då var det såhär "nämen nu får du ge dig, för du pratar om hbtq, du kan ju inte prata om det här också".

Irina: Sa de det så?

Rakel: Nä men det var blickar, eller tystnader eller liksom harklingar. Sådana småsaker alltså de tyckte inte, de tyckte jag var jobbig.

Att Rakel behövde axla rollen som den jobbiga eleven när hen bad om att rätt pronomen skulle användas, och när den⁷³ påpekade vithetsnormer i klassrummet, visar hur unga transpersoners utsatthet i skolan skapas. Att lärarna markerade att Rakel hade gått för långt speglar inte enbart avsaknad av kunskap om könsidentiteter, utan även hur frågor om kolonialisering och rasism (som var det Rakel pratade om) åsidosätts. Det visar hur förtryck av ens könsidentitet och rasism kan hänga ihop. När ett intersektionellt perspektiv på könsnormer och rasism saknas, saknas också förståelse för hur normer kring kön är historiskt skapade genom rasism (Gill-Peterson, 2018). Det kan även leda till en form av eurocentrism, där vita lärare som anser sig vara kunniga har svårare att se och förstå könsnormbrytande hos elever som rasifieras som ickevita, som en studie med lärare i Kanada och USA beskriver (Meyer m.fl., 2016).

Skolor och klassrum där välvilliga vuxna lyckas ibland

Den tredje skolkulturen är något mer tillåtande. Här använder sig lärare till exempel av relevant undervisningsmaterial, men saknar många gånger tillräcklig kunskap för att göra det på ett meningsfullt sätt.

Ett exempel som deltagare nämnde i studien var att antidiskriminering diskuterades i undervisningen, dock utan att följas upp genom undervisningsinnehåll eller pedagogik. Eli, en 16-årig agender pojke, berättade också om

⁷³ Rakel använder både pronomen hen och den.

en lärare som nämnde US-amerikanska celebriteten och före detta idrottaren Caitlyn Jenner, men med fel namn och fel pronomen. Som Eli sa, ”det är inte bra kunskap”.

Även Rakel argumenterade att det inte är givande att nämna en artist eller annan ”random VIP” med transexfarenhet i förbifarten eftersom dessa vuxna har för lite att göra med transelevernas vardag. Här utmanar Rakel uppfattningen att det är givande att visa förebilder för olika elevgrupper. Det är viktigt att skapa relevans när förebilder nämns och att lärarna gör sina läxor och kollar upp flera olika personer som är verksamma i olika fält – idrottare i idrott och hälsa, författare i svenska, aktivister i historia till exempel.

Eli berättar även om en mattelärare som gjorde en statistikövning med kategorierna ”kille, tjej eller något annat”, som gjordes genom handuppräknings. Även om Eli verkligen uppskattade lärarens insats kändes det inte helt bekvämt:

Då får man ju, då blir man kanske utsatt om man, då blir man lite tvingad att komma ut eller att, ehm, att ljuga för sig själv så att säga

Denna lärare menade uppenbart väl och ville underlätta för de elever i klassen som hon anade var könsnormbrytande. Dock blev det fel när Eli kände sig tvungen att berätta om sin identitet inför klassen när han inte var redo att göra det.

Att försök att normalisera olika erfarenheter ibland kan slå över till osynliggörande blev tydligt i samtalet med Mika. En lärare visade en film där personer med olika könsidentiteter och olika sexualiteter förekom, och det uppskattade Mika. Dock avstod läraren från att benämna dessa olika erfarenheter. I och för sig är det meningsfullt att normalisera olika erfarenheter i klassrummet, och att inte lyfta fram några som speciella. Men det är också viktigt att benämna olika erfarenheter för att ge eleverna en begreppsapparat att förhålla sig till.

Benjamin, en 20-årig transman, påpekade ett fenomen som också var återkommande. Han hade ett samtal med kuratorn som han upplevde som positivt, samtidigt som Benjamin ”lärde henne saker”. Kuratorn ”sa att jag kändes så unik”, berättade Benjamin. För honom gjorde det ”att man känner sig speciell men det gör att man också känner sig ensam”. Denna exotifiering var kanske välmenad, men bekräftade för Benjamin att han sågs som annorlunda.

Skolor och klassrum där de som utmanar könsnormerna upplever respekt som överraskar

I dessa skolor och klassrum kan könsnormbrytande elever vara just elever, och deras namn och pronomen blir respekterade. Lärare har kunskap gällande både ämnesinnehåll och pedagogik, och tar ansvar när det blir problem i klassrummet. Eleven kan alltså fokusera på lärandet. Deltagarna i studien berättade om vuxna som reagerat stödjande, som läst på om frågor kring könsidentitet och som tagit samtalen i klassrummen när andra elever förlöjligade transexfarenheter. För Joel var början av gymnasiet en välkommen förändring. Han mejlade rektorn i förväg och bad att lärarna skulle informeras om hans identitet, namn och pronomen. Det gjorde rektorn, och när Joel började stod rätt namn i klasslistan och på inloggningen på datorn.

”

Och så kontaktade idrottsläraren mig och frågade hur jag ville göra med att byta om och då sa jag "jag vet inte riktigt" och då skickade hon en lista på olika alternativ, vilka omklädningsrum det fanns och sa "det här brukar vi inte använda så mycket så det är tomt men du kan byta om där om du vill".

Joels erfarenhet visar hur bra rutiner kan underlätta både för eleven och för lärarna. Enligt min studie är dock dessa skolor och klassrum inte än så pass vanliga att eleverna kan lita på att de verkligen kommer att ha en trygg skolgång. Det skapar en situation där elever känner sig tacksamma för det som egentligen borde vara helt vanligt, och är på sin vakt. Malte berättar:

”

Och så började jag gymnasiet och där var det lite bättre, där läraren, den läraren hade mer koll, för det var ju inom naturkunskap, vi pratade mycket om transfrågor och så, eller lgbtq överhuvudtaget, men jag gick ändå på, ändå på, jag bara "ok men får jag hålla i en lektion om vad trans är och hur man beter sig mot transpersoner" och det fick jag göra. [...] Men jag vet att läraren har lärt sig jättemycket av att ha mig, för jag är ju där, det var som en gång, min lärare bara, vi pratade om geografi och population och personen, min lärare, bara "nej men män kan ju inte föda barn" och jag bara "I object, det kan de visst". Och hon bara "aha" och jag bara *knäpper med fingrarna*.

Sammy, som gick i tvåan på gymnasiet när vi träffades, berättade om hur det var att vara ickebinär på gymnasiet.

”

Sammy: På, ehm, nu på gymnasiet, jag tycker de, de är väldigt öppna sådär, de antar inte någons pronomen eller liknande, om jag säger, "ja men mitt pronomen är detta" så är det okej, men då, då säger vi detta. Ehm, och det är även liksom namn och liknande, så att där, den skolan följer verkligen, alltså de håller ju vad de menar, ehm och sådär. [...]

Irina: Och hur är det då med själva kunskapen, det som finns i, böckerna är ju det de är, men det som undervisas på?

Sammy: Ehm, jag har faktiskt haft tur, jag har haft väldigt många unga lärare eller såhär, som så, ehm, och sen så är det ju vissa lärare som är ju lite gamla så att, sådär, men antingen har det varit så att jag känner "amen det är inte riktigt värt det" för att det kommer inte, alltså det kommer inte gå, alltså, det gör det inte liksom (Irina: nej) ehm och sen andra gånger har det kanske varit att någon annan i klassen bara "ja men kanske, kanske du kan säga såhär i stället" eller sådär. Och sen nu är jag ju inte heller den enda som är, har kommit ut som ickebinär eller som är öppen ickebinär. Så det är lite lättare då också om det är flera.

Sammy, och andra i studien, hänvisar till att yngre lärare, det vill säga lärare som börjat arbeta i yrket de senaste åren, har varit tryggare vad gäller både bemötandet och ämneskunskapen. Det visar på nödvändigheten av att erbjuda vidareutbildning till alla lärare. Det är uppenbart att lärare och andra vuxna som har kunskap gör stor skillnad i könsnormbrytande elevers liv.

Kön och könsidentitet i skolan – förändring pågår

Utifrån samtalen med unga och unga vuxna i denna studie, annan forskning och material från intresseorganisationer beskriver denna text problem och begränsningar som finns i många skolor för elever som är trans på olika sätt. Det som blir tydligt i studien är att skolan än så länge inte är pålitlig för unga och unga vuxna som bryter mot könsnormer. Deltagarna berättar om okunskap och ovilja, om oppositionella förhandlingar där elever ställer krav även om skolan inte vill vara stödjande, om situationer och skolor som vill väl men gör fel, och hur underbart det är att bara få vara elev utan att behöva kämpa för sitt existensberättigande varje dag.

Det är nog förhastat att påstå att tiden kommer att skapa den nödvändiga förändringen. Visserligen hade de yngre deltagarna bättre tillgång till ord och begrepp för att kunna ställa krav på både respekt och strukturell förändring. Deltagarna berättade hur de yngre lärarna över lag hade bättre kunskap och redskap för att skapa en skola som inte diskriminerar könsnormbrytande elever och som använder sig av relevanta metoder och aktuell kunskap. Men kunskap om könsnormer är inte åldersbunden och det krävs konkreta insatser för att skapa den nödvändiga och lagstadgade förändringen. Här har skolan stora möjligheter att skapa en studiemiljö som är mindre präglad av könsnormer.

Referenser

Aggleton, P., Prankumar, S. K., Cover, R., Leahy, D., Marshall, D., & Rasmussen, M. L. (2019). Youth, Sexuality and Sexual Citizenship. An Introduction. In P. Aggleton, R. Cover, D. Leahy, D. Marshall & M. L. Rasmussen (red.), **Youth, Sexuality and Sexual Citizenship** (s. 1–16). Abingdon & New York: Routledge.

Alm, E. (2018). What constitutes an In/significant Organ? The Vicissitudes of Juridical and Medical Decision-making Regarding Genital Surgery for Intersex and Trans People in Sweden. In G. Griffin & M. Jordal (red.), **Body, Migration, Re/constructive Surgeries: Making the Gendered body in a Globalized World** (s. 225–240). Abigton: Routledge.

Armuan, G., Falck, F., Dhejne, C., Ljungcrantz, D., Kaartinen, K., Winzer, R., & Andersson, G. (2020). **Psykisk Ohälsa, Suicidalitet och Självskada Bland Unga Transpersoner. En Kvalitativ Intervjustudie om Riskfaktorer, Skyddsfaktorer och Möjliga Förbättringar i Samband med Psykisk Ohälsa**. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.

Barnombudsmannen. (2021). **Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariationer**. Kunskapssammanställning.

Bartholomaeus, C., & Riggs, D. W. (2017). Whole-of-school approaches to supporting transgender students, staff, and parents. **International Journal of Transgenderism**, 18(4), 361–366.

<https://doi.org/10.1080/15532739.2017.1355648>

Bettcher, T. M. (2014). Trapped in the Wrong Theory: Re-Thinking Trans Oppression and Resistance. **Signs. Journal of Women in Culture and Society**, 39(2). <https://doi.org/10.1086/673088>

Bremer, S. (2011). **Kroppslinjer. Kön, transsexualism och kropp i berättelser om könskorrigering**. Göteborg: Macadam.

Bromseth, J., & Darj, F. (red.). (2010). **Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring**. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet i samarbete med RFSL ungdom.

Brömdal, A., Zavros-Orr, A., Iisahunter, Hand, K., & Hart, B. (2020). Towards a whole-school approach for sexuality education in supporting and upholding the rights and health of students with intersex variations. **Sex Education**.

<https://doi.org/10.1080/14681811.2020.1864726>

Dahlqvist, A. (2020). Antitrans-Allians. *OTTAR*(2), 12–17.

Durbeej, N., Abrahamsson, N., Papadopoulos, F. C., Beijer, K., Salari, R., & Sarkadi, A. (2019). Outside the norm: Mental health, school adjustment and community engagement in non-binary youth. *Scandinavian Journal of Public Health*, 1403494819890994. <https://doi.org/10.1177/1403494819890994>

Enzendorfer, M., & Haller, P. (2020). Intersex and Education: What Can Schools and Queer School Projects Learn from Current Discourses on Intersex in Austria? In D. A. Francis, J. I. Kjaran & J. Lehtonen (red.), *Queer Social Movements and Outreach Work in Schools: A Global Perspective* (pp. 261–284): Palgrave Macmillan.

Francis, D., & Monakali, E. (2021). ‘Lose the Act’: pedagogical implications drawn from transgender and non-binary learners’ experiences of schooling. *Pedagogy, Culture & Society*, 1–17. <https://doi.org/10.1080/14681366.2021.1912159>

Förenta nationerna. (1989). *Barnkonventionen*. <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>.

Gill-Peterson, J. (2018). *Histories of the Transgender Child*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Hatchel, T., Merrin, G. J., & Espelage, D. (2019). Peer victimization and suicidality among LGBTQ youth: the roles of school belonging, self-compassion, and parental support. *Journal of LGBT Youth*, 16(2), 134–156. <https://doi.org/10.1080/19361653.2018.1543036>

Kennedy, N. (2013). Keynote address: Cultural cisgenderism: Consequences of the imperceptible *Psychology of women section review*, 15(2).

Kennedy, N. (2020). Deferral: The Sociology of Young Trans People’s Epiphanies and Coming Out. *Journal of LGBT Youth*. <https://doi.org/10.1080/19361653.2020.1816244>

Martinsson, L., & Reimers, E. (red.). (2008). *Skola i Normer*. Malmö: Gleerups.

McBride, R.-S. (2020). A Literature Review of the Secondary School Experiences of Trans Youth. *Journal of LGBT Youth*, 18(2), 103–134. <https://doi.org/10.1080/19361653.2020.1727815>

- Meyer, E. J., Tilland-Stafford, A., & Airton, L. (2016). Transgender and Gender-Creative Students in PK–12 Schools: What We Can Learn from Their Teachers. *Teachers College Record*, 118(8).
<https://doi.org/10.1177/016146811611800806>
- Modén, B., Leveau, L., & Grahn, M. (2018). Ungas hälsa utifrån könsidentitet – ett komplement till Folkhälsorapport Barn och Unga i Skåne 2016. Malmö/Lund: Region Skåne & Kommunförbundet Skåne.
- Nord, I., Bremer, S., & Alm, E. (2016). Redaktionsord: Cisnormativitet och Feminism. *Tidskrift för genusvetenskap*, 37(4), 3–13.
- Olson, K. R., Durwood, L., DeMeules, M., & McLaughlin, K. A. (2016). Mental Health of Transgender Children Who Are Supported in Their Identities. *Pediatrics*. 2016;, 137(3), e20153223.
<https://doi.org/10.1542/peds.2015-3223>
- Schmitt, I. (2020). Embodying Responsibility? Understanding Educators' Engagement in Queer Educational Justice Work in Schools. In D. A. Francis, J. I. Kjaran & J. Lehtonen (Eds.), *Queer Social Movements and Outreach Work in Schools: A Global Perspective* (39–63). Cham: Palgrave Macmillan.
- Singh, A. A. (2013). Transgender Youth of Color and Resilience: Negotiating Oppression and Finding Support. *Sex Roles*(68), 690–702.
<https://doi.org/10.1007/s11199-012-0149-z>
- Siverskog, A. (2016). *Queera livslopp. Att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld.*
- Siverskog, A. (2021). Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden: Nordiska Ministerrådet.
- Skolverket. (2021). *Ändringar i läroplanens inledande delar Grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.* Stockholm: Retrieved from
<https://www.skolverket.se/publikationer?id=8687>.
- Smith, M. J., & Payne, E. (2016). Binaries and Biology: Conversations With Elementary Education Professionals After Professional Development on Supporting Transgender Students. *The Educational Forum*, 80(1), 34–47.
<https://doi.org/10.1080/00131725.2015.1102367>
- Travers, A. (2018). *The Trans Generation. How Trans Kids (and their Parents) are Creating a Gender Revolution.* New York: New York University Press.

Ullman, J. (2021). Free2Be.. Yet?: The Second National Study of Australian High School Students Who Identify as Gender and Sexuality Diverse.

Wilén, E. J., Palmqvist, L., & Sundhall, J. (2019). Snåriga sårbarheter i nyliberala tider. Om relationen mellan sårbarhet, agens och nyliberalism. *Tidskrift för genusvetenskap*, 40(1), 49–69.

Wurm, M. (2017). Trans. I T. Lundberg, A. Malmquist & M. Wurm (red.), **HBTQ+ : Psykologiska perspektiv och bemötande** (137–151). Stockholm: Natur & Kultur.

Arbete, ekonomi och bostad

4

Diskriminering i arbetslivet är förbjudet

Arbetslivet är ett av de samhällsområden där diskriminering är förbjudet i lag (SFS 2008:567). Även bostadsområdet berörs av diskrimineringslagen. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck och sexuell läggning är de grunder som särskilt berör diskriminering på grund av att någon är hbtqi-person, men hbtqi-personer kan såklart även drabbas av diskriminering på grund av någon av de andra diskrimineringsgrunderna.

Detta kapitel handlar om unga hbtqi-personers villkor i arbetslivet samt deras ekonomiska situation och bostadssituation. Arbetslivet är ett av de samhällsområden som lyfts i den ungdomspolitiska skrivelsen (Skr. 2020/21:105) som betydelsefullt för ungas levnadsvillkor. Ungas etablering på arbetsmarknaden är centralt för en egen försörjning, ett självständigt liv och goda levnadsvillkor. Etableringen på arbetsmarknaden kopplas bland annat till ungas frigörelse från föräldrar och en del av att bli vuxen. Ungas situation på arbetsmarknaden påverkar också samhällsekonomin som helhet. Samtidigt har unga en relativt svagare ställning på arbetsmarknaden, på grund av att de har kortare arbetslivserfarenhet än många äldre vuxna. Det gör att exempelvis ekonomiska svängningar påverkar ungas arbetsmarknadssituation särskilt mycket.

Sammanfattning av kapitlets resultat

Resultaten i kapitlet visar på att unga hbtqi-personer upplever sämre möjligheter på arbetsmarknaden och har sämre ekonomiska förutsättningar jämfört med unga heterocispersoner. Såväl kvantitativa som kvalitativa resultat pekar på att utsatthet för kränkningar och orättvis behandling är faktorer som påverkar unga hbtqi-personers situation på arbetsmarknaden. Ungas egna berättelser visar även en mer komplex bild av utmaningarna det kan innebära att vara ung hbtqi-person på jobbet. Utöver utsatthet för kränkningar och ingående frågor, påverkar osäkerhet om arbetsgivarens och kollegornas inställning till hbtqi-personer både sökandet efter arbete och arbetsmiljön på en arbetsplats. Det gör att unga hbtqi-personer behöver utveckla strategier för att hantera olika svåra eller kränkande situationer som kan möta dem i arbetslivet. Ytterligare utmaningar

kan uppstå om den unga hbtqi-personen också bryter mot andra normer, såsom funktionalitetsnormer. För att unga hbtqi-personer ska känna sig välkomna på arbetsplatsen är uttalat stöd för hbtqi-personer en viktig faktor.

Sammanfattning av resultat från enkäter om unga hbtqi-personers arbete, ekonomi och bostad

Sammanfattningsvis visar resultaten från MUCF:s nationella ungdomsenkät 2021 och EU LGBTI Survey II 2019 att unga hbtqi-personer upplever flera utmaningar på arbetsmarknaden. Resultaten visar också att unga hbtqi-personer är mindre nöjda med sin ekonomiska situation och med sin boendesituation än unga heterocispersoner.

När det gäller arbete är unga hbtqi-personer mindre nöjda med sin nuvarande arbetssituation än heterocispersoner är. Det är även vanligare med både nuvarande och tidigare arbetslöshet bland unga hbtqi-personer.

Unga hbtqi-personer upplever en större utsatthet på arbetet i jämförelse med unga heterocispersoner. De känner sig också i lägre utsträckning trygga på arbetet och har oftare upplevt sig orättvist behandlade av någon på arbetet.

Resultaten från EU LGBTI Survey II visar också att många unga hbtqi-personer upplever en generell negativ inställning riktad mot hbtqi-personer på arbetet. Det är endast en mindre andel som svarar att de alltid är öppna med sin hbtqi-identitet på arbetet.

Unga hbtqi-personer är mindre nöjda med sin ekonomi i jämförelse med unga heterocispersoner. Det är även vanligare att unga hbtqi-personer haft svårt att klara löpande utgifter, för till exempel mat och hyra, i jämförelse med unga heterocispersoner.

När det gäller boendesituation så är unga hbtqi-personer, i jämförelse med unga heterocispersoner, mindre nöjda med sin nuvarande boendesituation, mindre nöjda med den plats/ort de bor på och tror sig även ha sämre möjligheter att hitta ett bra boende den dagen de vill flytta. Resultaten från EU LGBTI Survey II visar även att det är relativt vanligt att hbtqi-personer haft någon form av bostadsproblem. Ickebinära har oftare haft bostadsproblem jämfört med andra hbtqi-personer.

Sammanfattning av intervjuer och berättelser om unga hbtqi-personers arbete, ekonomi och bostad

I intervjuerna med unga hbtqi-personer berättar de om olika erfarenheter av arbetslivet. Några har erfarenhet från en längre tids arbete eller flera arbetsgivare, medan andra har mycket lite erfarenhet av att arbeta. Bland dem som har arbetslivserfarenhet skiljer det sig åt i vilken utsträckning arbetslivet har påverkats av att vara hbtqi-person.

Medan få har varit med om direkta påhopp på arbetsplatsen är det flera som beskriver att de har erfarenhet av att känna sig obekväma med att vara öppna på arbetet eller att kollegors kommentarer påverkar dem negativt. Förutsättningarna att välja att vara öppen för kollegor och arbetsgivare skiljer sig åt mellan de unga. Några har aktivt valt att berätta att de är hbtqi-personer, för andra har frågan inte kommit upp och de har heller inte berättat självmant. Ytterligare andra har valt att inte berätta något på arbetsplatsen för att de är osäkra på hur det kommer tas emot. För några transpersoner är det inte möjligt

att välja om arbetsplatsen ska veta att de är transpersoner eller inte. Intervjuerna visar också på att avsaknaden av kännedom om kollegornas och arbetsgivarens inställning till hbtqi-personer påverkar de ungas känsla av trygghet både när de söker arbete och på arbetsplatsen. Några beskriver också att det kan vara svårt att avgöra om de blir utsatta för diskriminering eller inte, eftersom det kan vara svårt att veta vilket motiv en arbetsgivare har när den inte erbjuder fler pass eller en anställning.

Medan få uttrycker att arbetsgivaren eller fackförbund inte skulle kunna hjälpa dem vid utsatthet, är det ingen som beskriver att de har fått eller sökt hjälp för att lösa interna problem med kränkningar och negativa attityder gentemot hbtqi-personer på arbetsplatsen, eller säger att de skulle söka hjälp om problem uppstod. Snarare beskriver de unga att de skulle välja en annan arbetsplats eller att de har försökt hantera det på egen hand.

Flera intervjupersoner beskriver även att de tror att attityden till hbtqi-personer skiljer sig mellan olika branscher och arbetsplatser, och några berättar att det påverkat deras yrkesval eller att de är osäkra på sina möjligheter inom en viss bransch. Några unga berättar att de bryter mot normer på fler sätt än genom att vara hbtqi-person, som att ha utländsk bakgrund eller funktionsnedsättning, och att detta också påverkar deras möjligheter i arbetslivet.

I intervjuerna reflekterar några över vad som kan bidra till en bra arbetsmiljö för hbtqi-personer. De lyfter att uttalad acceptans för hbtqi-medarbetare, att det finns flera hbtqi-personer på arbetsplatsen och mer kunskap skulle leda till att de kände sig tryggare på arbetsplatsen och när de söker ett jobb.

Det är viktigt att påtala att det också finns positiva erfarenheter av arbetslivet och några intervjupersoner har inte reflekterat särskilt mycket över att vara hbtqi-person i relation till arbetet.

Kunskap om unga hbtqi-personers situation på arbets- och bostadsmarknaden

I detta avsnitt presenteras befintlig forskning och andra rapporter som rör hbtqi-personers situation på arbetsmarknaden och bostadsmarknaden, och ekonomiska situation i Sverige och internationellt.

Forskning om hbtqi-personers bostadssituation och ekonomi är mycket begränsad. Det finns även begränsad kunskap om hbtqi-personers situation på arbetsmarknaden i Sverige, och om unga och intersexpersoner i synnerhet.⁷⁴

De internationella och svenska studier som finns undersöker bland annat förekomsten av diskriminering, hur diskriminering påverkar hbtqi-personer och hur närvaron respektive frånvaron av diskrimineringslagstiftning påverkar hbtqi-personers situation på arbetsmarknaden och psykiska hälsa. De flesta

⁷⁴ Myndigheten för arbetsmiljökunskap tar fram en kunskapssammanställning på området som publiceras 30 juni 2022. Denna kunskapssammanställning fokuserar inte särskilt på unga hbtqi-personer.

studier på arbetsmarknadsområdet har genomförts i USA. MUCF har inte fått kännedom om forskning som berör intersexpersoners arbetsmarknadssituation.

Mycket begränsad kunskap om unga hbtqi-personers bostadssituation och ekonomi

Det finns enstaka studier som undersökt hbtqi-personers situation på bostadsmarknaden. I internationella studier, framför allt i Nordamerika, har unga hbtqi-personers hemlöshet undersökts (t.ex. Durso & Gates, 2012; Ream & Forge 2014; och den brittiska studien Tunåker, 2015). Dessa studier beskriver bland annat förekomsten av hemlöshet bland unga hbtqi-personer och bakomliggande orsaker, som diskriminering, fördomar och våld i familjen. MUCF har inte hittat någon svensk studie om vare sig unga hbtqi-personer och hemlöshet⁷⁵ eller unga hbtqi-personers ekonomiska situation. MUCF har i rapporten **Olika verkligheter** (2019) visat på att unga hbtqi-personer har en större ekonomisk utsatthet än heterocispersoner. Resultatet visade även att hbtqi-personer var mindre nöjda med sin boendesituation och sin ekonomi. Rapporten är baserad på den nationella ungdomsenkäten 2018.

Det finns en svensk studie från 2009 som visar på att män i samkönade relationer diskrimineras på bostadsmarknaden. Studien genomfördes i form av ett experiment där fiktiva ansökningar om hyreslägenhet skickades in (Ahmed & Hammarstedt, 2009). Erfarenheter av diskriminering på grund av sexuell läggning på bostadsmarknaden framkommer också i en rapport från DO (2010).

Hbtqi-personers etablering på arbetsmarknaden

I rapporten **Olika verkligheter** framkommer att unga hbtqi-personer är mindre nöjda med sitt arbete eller sin skolsituation än unga heterocispersoner är. Unga hbtqi-personer känner sig också i lägre grad trygga på arbetsplatsen/i skolan. Liknande resultat finns även gällande sexuell läggning från MUCF:s rapport om unga hbtqi-personers etablering i arbetslivet (2017). I denna rapport konstateras även att unga hbtqi-personer har större erfarenhet av långtidsarbetslöshet jämfört med andra unga, och att hbtqi-personer upplever hinder i etableringen både gällande att få arbete och att känna att de kan vara kvar på arbetet de har. Möjliga förklaringar till dessa skillnader är diskriminering och trakasserier (MUCF, 2017). En svensk forskningsstudie visar på att homo- och bisexuella har lägre inkomst än heterosexuella, trots att deras utbildningsnivå generellt är högre (Bränström m.fl., 2016a).

En större europeisk studie om transpersoners situation i Europa, som genomförts på uppdrag av Europeiska kommissionen, tyder på att transpersoner har sämre förutsättningar att etablera sig i arbetslivet. Exempelvis har transpersoner i lägre utsträckning sysselsättning⁷⁶ och är i högre utsträckning arbetslösa jämfört med befolkningen i övrigt. Rapporten bygger bland annat på berättelser

⁷⁵ MUCF har kontaktat organisationer som skulle kunna komma i kontakt med unga hemlösa hbtqi-personer, men har inte hittat stöd för att detta problem finns i Sverige enbart kopplat till att personen är hbtqi-person, utan att samtidigt vara kopplad till annan utsatthet. Det kan exempelvis röra sig om utsatthet för omvändelseförsök eller migration.

⁷⁶ Sysselsättning omfattar mer än arbete, exempelvis studier.

från transpersoner från samtliga medlemsstater och underlag från EU LGBTI Survey II⁷⁷. I rapporten framkommer att transkvinnor var arbetslösa i högre utsträckning än andra och att transmän arbetade i lägre utsträckning än övriga befolkningen, vilket till viss del berodde på att många av de svarande transmännen studerade. Rapporten visar på flera utmaningar på arbetsmarknaden för transpersoner, såsom högre arbetslöshet, diskriminering och svårigheter med identitetshandlingar och dokument. Rapporten framhåller aktivt arbete för att skapa inkluderande arbetsplatser och policyer och tydliga processer som viktiga förutsättningar för en inkluderande arbetsmiljö (Europeiska kommissionen, 2020).

Det finns mycket begränsad kunskap om intersexpersoners arbetsmarknads-situation. MUCF har enbart kunnat hitta en rapport som berör frågan. I en rapport från DO beskrivs att personer med intersexvariation kan ha särskilda utmaningar på arbetsmarknaden på grund av att vissa behandlingar eller diagnoser kan påverka arbetsförmågan eller göra det svårt att arbeta i vissa typer av arbetsmiljöer (DO, 2022a).

Studier pekar på att diskriminering på arbetsmarknaden förekommer

Det finns ett antal svenska och europeiska studier om hbtq-personers situation på arbetsmarknaden. Det har bland annat genomförts svenska studier om hbtq-personers utsatthet för diskriminering på arbetsmarknaden. Studierna rör dock vuxna över 25 år. Det gör att resultaten inte nödvändigtvis är helt applicerbara på yngre hbtq-personers situation, eftersom de möter delvis ytterligare utmaningar som nya på arbetsmarknaden. Dessa studier pekar dock på att diskriminering gentemot hbtq-personer förekommer på den svenska arbetsmarknaden.

En av studierna fann att binära transpersoner i högre utsträckning valdes bort i anställningsprocessen när de sökte arbete inom kvinno- eller mansdominerade yrken, men inte inom könsblandade yrken. Författarnas slutsatser är att arbetsgivare inom kvinno- eller mansdominerade yrken föredrog cispersoner av det dominerande könet framför transpersoner (transkvinnor och transmän). Studien genomfördes genom att fiktiva ansökningar skickades in till arbetsgivare och skillnaderna mellan grupperna mättes i andelen som gick vidare i ansökningsprocessen. Ansökningarna var konstruerade så att det var möjligt för arbetsgivaren att förstå att en person var transperson. (Granberg m.fl., 2020)

Andra studier visar att det även förekommer diskriminering gentemot homosexuella. Även i dessa fall verkar arbetsgivare vara mer benägna att diskriminera inom yrken som är kvinno- respektive mansdominerade. Homosexuella kvinnor blev bortvalda i ansökningsprocessen inom kvinnodominerade yrken och homosexuella män blev bortvalda i ansökningsprocessen till mansdominerade yrken (Ahmed m.fl., 2013). Samma forskare har undersökt om kunder diskriminerar homosexuella kvinnor och män som driver företag. Även där diskrimineras homosexuella, och diskrimineringen skiljer sig åt beroende på kön. I undersökningen frågades universitetsstudenter om de ville besöka eller arbeta på en restaurang. I beskrivningen fick studenterna information om kön

⁷⁷ MUCF presenterar även de svenska resultaten från denna studie i rapporten.

och sexuell läggning. Färre ville arbeta på restaurangen om den ägdes av en homosexuell man och färre var positivt inställda till restaurangen om den ägdes av en homosexuell kvinna. Dessutom hade deltagarna i studien högre lönespråk om ägarna var homosexuella kvinnor jämfört med homosexuella män och heterosexuella (Ahmed & Hammarstedt, 2021).

Det finns inga forskningsstudier om intersexpersoners utsatthet för diskriminering på arbetsmarknaden. DO konstaterar att det inte inkommit några anmälningar om diskriminering i arbetslivet som rör intersexvariation, och det finns hittills inga fall i svensk domstol. DO konstaterar dock att 38 procent av européer med intersexvariation som svarat på EU LGBTI Survey har upplevt diskriminering i arbetslivet de senaste 12 månaderna (DO, 2022a).

I Europakommissionens rapport med fokus på transpersoners situation lyfts även förekomst av diskriminering. Särskilt transpersoner som inte passerade som cispersoner upplevde diskriminering i samband med första mötet med en potentiell arbetsgivare, i samband med att arbetsgivaren fick kännedom om att den arbetssökande var transperson. Även i vilken utsträckning transpersoner är välkomna inom vissa branscher eller hos vissa arbetsgivare lyfts fram som en oro hos transpersonerna som deltog i studien. Sammantaget drar författarna slutsatsen att transpersoner i Europa har färre jobb de kan konkurrera om och kan uppleva anställningsprocessen som svårare att gå igenom jämfört med cispersoner. Flera deltagares erfarenheter tyder också på att det kan vara särskilt utmanande om hbtq-personen dessutom har migrationserfarenhet eller tillhör en etnisk minoritet. (Europeiska kommissionen, 2020)

Hbtq-personers upplevelser av sina arbetsvillkor

Forskning om lagstiftning och icke-diskrimineringsarbete har företrädevis genomförts i USA, men en svensk studie från 2018 undersöker hbtq-personers arbetsmiljö i Göteborgs stad (Björk & Wahlström, 2018). Bakgrunden till studien är att Göteborgs stad genomfört en satsning på att främja hbtq-personers rättigheter. Kommunen gav två forskare i uppdrag att följa upp deras arbete. Studien visar att arbetet hade viss effekt, men att det fortsatt förekom kränkningar, sexuella trakasserier och diskriminering som i högre grad drabbade hbtq-personer än andra. Binära transpersoner och icke-binära verkade vara särskilt utsatta. Undersökningen studerade också om hbtq-personer som arbetade i Göteborgs stad var öppna på arbetsplatsen. Två tredjedelar var öppna för kollegor och en tredjedel var öppna för brukare, det vill säga personer som tar del av äldreomsorgen eller lss-verksamhet. Transpersoner var i lägre utsträckning öppna. Anledningen till att medarbetare valde att inte vara öppna varierade från att det inte hade kommit upp till oro att få negativa reaktioner eller närgående frågor. Även bland dem som var öppna fanns utmaningar, såsom att återkommande behöva komma ut i olika sammanhang i arbetet.

Bland de kränkningar och negativa upplevelser som medarbetarna varit med om var kommentarer och skämt rörande sexuell läggning eller könsidentitet vanligast. I vissa fall kunde detta röra sig om omedvetna kränkningar. Ungefär en femtedel av de svarande hbtq-personerna uppgav att de dagligen utsattes för någon form av påträngande eller kränkande behandling från kollegor, brukare och/eller chefer. Medan de flesta hbtq-personer kände sig trygga och accepterade på arbetsplatsen var känslan av trygghet och acceptans mindre bland dem

som utsatts för kränkningar. Även binära transpersoner och ickebinära upplevde i lägre grad att de var trygga och accepterade på arbetsplatsen. Hbtq-personer i Göteborgs stad kände också ett generellt lägre psykiskt välbefinnande jämfört med andra anställda. Detta kan delvis förklaras av utsatthet på arbetsplatsen, men förklaras även av faktorer utanför arbetsplatsen konstateras i rapporten.

Forskarna som genomförde studien rekommenderade tre insatser för att minska skillnaderna i arbetsmiljö mellan hbtq-personer och heterocispersoner på arbetsplatsen. 1) Utökad aktivt arbete för att motverka trakasserier och omedvetna/subtila kränkningar, inklusive brukares kränkningar. 2) Fortsatt utveckling av normmedvetet ledarskap på olika chefsnivåer. 3) Fortsatt arbete och utökad kompetens inom normkritik och hbtq genom anpassade utbildningar (Björk & Wahlström, 2018).

Visst stöd för att aktivt icke-diskrimineringsarbete har positiva effekter på arbetsmiljön

Ett antal internationella studier har berört insatser som kan genomföras för att skapa en mer inkluderande arbetsmarknad och mer inkluderande arbetsplatser för hbtq-personer.

En amerikansk studie som undersöker en modell för organisations- och individutfall av hbtq-stödande policyer visar att stödande policyer påverkar attityder på arbetsplatsen och produktivitet hos anställda som är hbtq-personer (Pichler m.fl., 2017). Pichler m.fl. rekommenderar lagstiftning för att förbättra hbtq-personers situation i arbetslivet och andra initiativ för att skapa goda arbetsmarknadsförutsättningar för hbtq-personer. Vidare menar författarna att HR bör utveckla stöttande policyer och praktiker för hbtq-medarbetare på enskilda arbetsplatser, eftersom det på sikt bör gynna medarbetare oavsett sexuell läggning och könsidentitet. Författarna menar att detta även bör gynna arbetsgivaren själv, eftersom arbetstagare är mer positivt inställda till en arbetsgivare som visar intresse för arbetstagarnas välmående. Författarna lyfter samtidigt fram att det krävs mycket mer forskning för att kunna förstå utfallet av policyer som stödjer hbtq-personer på arbetsplatsen.

En brittisk studie undersöker hur att vara öppen, att uppleva att man passar in och att ha en hbtq-identitet hänger samman med nöjdhet då arbetsgivaren upplevs stödja hbtq-personer på arbetsplatsen (Schmader & Sedikides, 2018). Forskarna kom i studien fram till att upplevelsen av att passa in är särskilt viktig för att förstå hbtq-personers upplevelser av arbetsplatsen och nöjdhet med livet (Fletcher & Everly, 2021). Denna studie tyder på att det sociala sammanhanget på arbetsplatsen påverkar hbtq-personers villkor och att påverkan sträcker sig längre än till frihet från kränkningar och diskriminering.

Lagstiftning en av flera faktorer som påverkar arbetsgivares agerande

Som nämnts har flertalet studier genomförts i USA. Eftersom arbetsmarknadsförhållanden och lagstiftning skiljer kraftigt mellan USA och Sverige behöver resultaten tolkas med försiktighet i ett svenskt sammanhang. En fördel med de amerikanska studierna är samtidigt att det finns stora skillnader mellan delstaternas diskrimineringslagstiftning, vilket möjliggör jämförelser. Vissa delstater har diskrimineringslagstiftning som skyddar mot diskriminering på

grund av sexuell läggning eller både sexuell läggning och könsidentitet. Andra delstater saknar lagar som skyddar hbtq-personer mot diskriminering på arbetsmarknaden.

En studie undersöker effekten av olika utformningar av diskrimineringslagstiftningar på homosexuella kvinnor och män. Studien visar på olika effekter för kvinnor respektive män. Medan flera olika utformningar av diskrimineringslagar som skyddar sexuella minoriteter ledde till högre lön för homosexuella män, ledde samma lagstiftning ofta till lägre sysselsättning bland homosexuella kvinnor. Forskarnas teori är att detta beror på att lagstiftningen bidrar till att arbetsgivare i lägre grad tar hänsyn till sexuell läggning, och i stället beaktar homosexuella arbetstagares kön. Detta gynnar homosexuella män på arbetsmarknaden men missgynnar homosexuella kvinnor. Medan studien inte ger tydliga svar på varför, lyfts bland annat fertilitet fram som en faktor som framkommit i tidigare forskning (Burn, 2018). Studien kan ses som ytterligare exempel på att människors föreställningar om kön och sexuell läggning är nära sammanlänkade och att insatser som enbart tar hänsyn till den ena faktorn kan få oväntade och negativa effekter på den andra.

En annan amerikansk studie undersöker vilka faktorer som påverkar huruvida ett företag antar icke-diskrimineringspolicyer som omfattar hbtq-personer. En faktor är lagar som skyddar hbtq-personer i delstaten där företaget har sitt huvudkontor. Andra faktorer är antalet kvinnor i bolagsstyrelsen och om andra företag inom branschen har antagit policyer. Sexuell läggning bland anställda inom branschen verkar däremot inte påverka benägenheten att anta en policy (Everly & Schwarz, 2015). Eftersom flera studier indikerar att kvinnor har en mer positiv inställning till hbtq-personer än män har (se t.ex. Davies, 2004; Ciocca m.fl., 2017; MUCF, 2019), skulle den påverkan andelen kvinnor i bolagsstyrelser har kunna tolkas som att ledningens värderingar påverkar benägenheten att anta en policy. Det rör sig om ett internt tryck inom företaget. Även ett externt tryck verkar påverka, då agerande från andra företag inom samma bransch påverkar det enskilda företags agerande.

Unga hbtqi-personers arbetslivs-, boende- och ekonomiska situation i siffror

I detta avsnitt redovisas resultat från ungdomsenkäten 2021, och från EU:s byrå för grundläggande rättigheters EU LGBTI Survey II, som handlar om unga hbtqi-personers situation på arbetsmarknaden, deras ekonomiska situation och resultat som handlar om boende. I avsnittet redovisas även resultat från MUCF:s enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen. Se inledningskapitel för beskrivning av dessa enkäter.

Unga hbtqi-personers arbetssituation

I ungdomsenkäten ställs flera frågor som på olika sätt handlar om ungas situation på arbetsmarknaden. Många av frågorna är utformade så att de kan besvaras både av dem som går i skolan och av dem som arbetar. Ett sådant exempel är hur nöjd man är med sin ”arbets-/skolsituation”. För att vara säkra

på att det som beskrivs i detta avsnitt framför allt handlar om ungas syn på sin arbetssituation (och inte skolsituation) har för vissa frågor ett urval gjorts så att endast unga som uppgett i enkäten att de arbetar som huvudsaklig sysselsättning använts som underlag. Det finns även många unga som arbetar, men inte som huvudsaklig sysselsättning. Det kan till exempel handla om unga som studerar dagtid och har ett extrajobb på kvällar och helger. Deras erfarenheter kommer i lägre utsträckning med i detta avsnitt eftersom det, med hänvisning till exemplet ovan, skulle vara svårt att veta om enkätsvaren syftar på arbetssituationen, skolsituationen eller är en gemensam bedömning av båda.

En av fem unga hbtq-personer arbetar som huvudsaklig sysselsättning

Bland unga hbtq-personer är det 20 procent som arbetar som huvudsaklig sysselsättning. Denna andel är lägre än motsvarande andel bland unga heterocispersoner (26 procent).

Det är vanligare att unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning arbetar (28 procent) jämfört med unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (17 procent). Det hänger delvis samman med att det är vanligare att läsa vidare vid högskola och universitet för unga vars föräldrar har eftergymnasial utbildning.⁷⁸

Något vanligare med arbetslöshet bland unga hbtq-personer än bland unga heterocispersoner

Det är något vanligare med arbetslöshet bland unga hbtq-personer (5 procent) än bland unga heterocispersoner (4 procent).

Det är ungefär dubbelt så vanligt med arbetslöshet bland unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun (10 procent) jämfört med bland unga hbtq-personer som inte bor i en landsbygdskommun (5 procent).

Det är även ungefär dubbelt så vanligt med arbetslöshet bland unga hbtq-personer med funktionsnedsättning (9 procent) jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (4 procent).

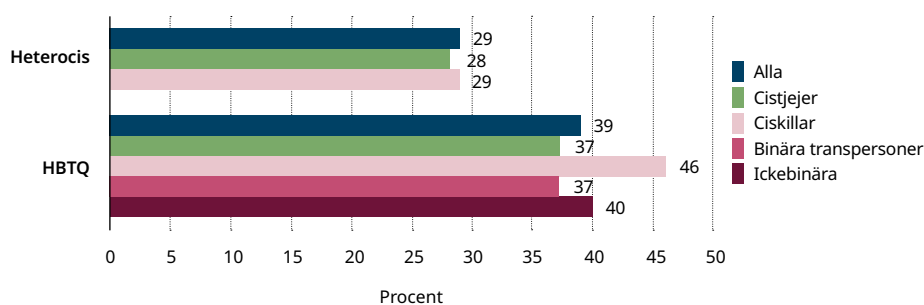
Unga hbtq-personer har oftare varit ofrivilligt arbetslösa

Bland unga hbtq-personer är det 39 procent som någon gång varit ofrivilligt arbetslösa, medan bara 29 procent av unga heterocispersoner varit det.

Det är vanligare att unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning har upplevt ofrivillig arbetslöshet (47 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (35 procent).

Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning har i högre utsträckning än unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning upplevt ofrivillig arbetslöshet (46 respektive 36 procent).

⁷⁸ Bland unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är det 23 procent som har en eftergymnasial utbildning. Bland unga hbtq-personer vars föräldrar gått ut grundskola eller gymnasium är motsvarande andelar 14 respektive 15 procent.

Figur 4.1. Andel unga som någon gång varit ofrivilligt arbetslösa, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning oftare sjukskrivna än andra

Det är relativt få unga som är sjukskrivna, ungefär 1 procent. Unga hbtq-personer är dock oftare sjukskrivna än unga heterocispersoner (2 procent respektive 0,4 procent). Det är framför allt unga hbtq-personer med funktionsnedsättning som är sjukskrivna, bland dessa är andelen sjukskrivna 8 procent.⁷⁹

Unga hbtq-personer mindre nöjda med sin arbetssituation jämfört med unga heterocispersoner

De flesta av de unga som arbetar som huvudsaklig sysselsättning är ganska eller mycket nöjda med sin nuvarande arbetssituation. Det är dock en relativt stor skillnad mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner. Bland unga hbtq-personer som arbetar är 53 procent ganska eller mycket nöjda med sin nuvarande arbetssituation, motsvarande andel bland unga heterocispersoner är 67 procent.⁸⁰

Utsatthet på arbetet

Med hjälp av resultaten från den nationella ungdomsenkäten och EU LGBTI Survey II har unga hbtqi-personers utsatthet på arbetet analyserats. Utsatthet kan handla både om icke-brottsliga saker som att känna sig orättvist behandlad eller att inte känna sig trygg, och om brottsliga saker som att utsättas för misshandel eller sexuellt våld. Resultaten av de frågor som behandlar utsatthet på arbetet redovisas här nedanför.

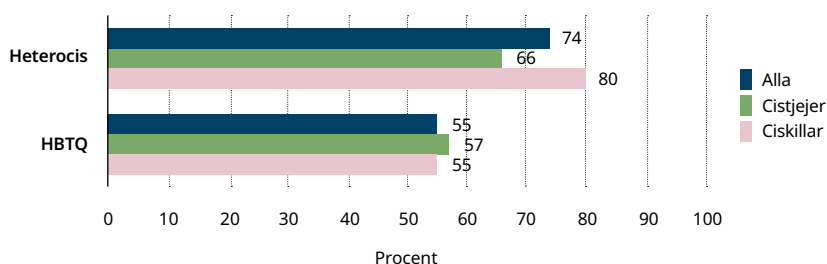
Unga hbtq-personer är mindre trygga på arbetet än unga heterocispersoner

De flesta unga som arbetar som huvudsaklig sysselsättning svarar att de alltid känner sig trygga på arbetet (se Figur 4.2). Unga hbtq-personer känner sig dock trygga på arbetet i betydligt lägre utsträckning jämfört med unga heterocis-

⁷⁹ För unga heterocispersoner med funktionsnedsättning är andelen sjukskrivna 4 procent.

⁸⁰ För denna fråga går det inte att göra vissa gruppvisa jämförelser inom hbtq-gruppen på grund av för få svar. Detta beror på att endast de som svarat att de arbetar som huvudsaklig sysselsättning räknas med.

personer. Bland unga hbtq-personer som arbetar är det 55 procent som svarar att de alltid känner sig trygga på arbetet, medan 74 procent av unga heterocispersoner svarar detsamma.⁸¹

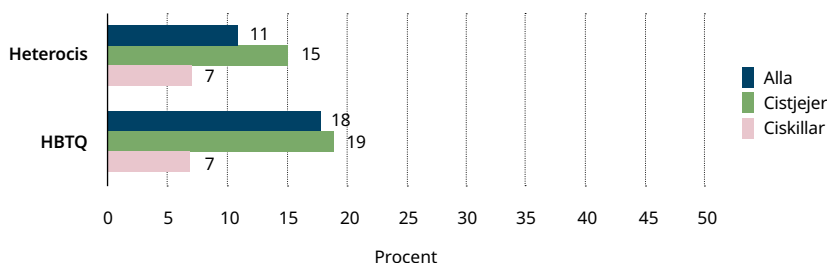
Figur 4.2. Andel unga som känner sig trygga på arbetet, bland unga vars huvudsakliga sysselsättning är arbete, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Kommentar: Grupperna binära transpersoner och ickebinära är för få för att särredovisas.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Vanligare att unga hbtq-personer känt sig orättvist behandlade på arbetet

Bland unga hbtq-personer som arbetar som huvudsaklig sysselsättning är det 18 procent som svarar att de under de senaste sex månaderna känt sig orättvist behandlade på ett kränkande sätt på arbetet. Andelen är högre än bland unga heterocispersoner, där 11 procent svarar detsamma.⁸²

Figur 4.3. Andel unga som känt sig orättvist behandlade på arbetet minst någon gång under de senaste sex månaderna, bland unga som arbetar, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Kommentar: Grupperna ickebinära och binära transpersoner är för små för att särredovisas. Skillnaden mellan hbq-ciskillar och hbq-cistjejer är inte statistiskt säkerställd.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

⁸¹ För denna fråga går det inte att göra vissa gruppvisa jämförelser inom hbtq-gruppen på grund av för få svar. Detta beror på att endast de som också svarat att de arbetar som huvudsaklig sysselsättning räknas med. Det gäller till exempel grupperna ickebinära och binära transpersoner, som blir för små för att särredovisa.

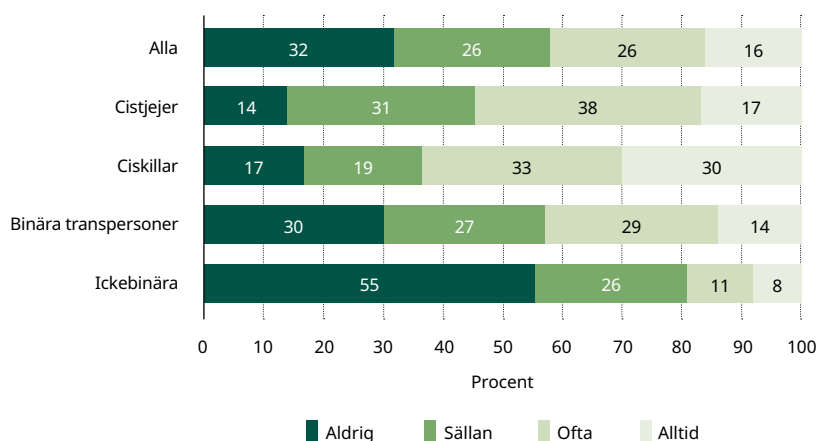
⁸² För denna fråga går det inte att göra vissa gruppvisa jämförelser inom hbtq-gruppen på grund av för få svar. Detta beror på att endast de som också svarat att de arbetar som huvudsaklig sysselsättning räknas med. Det gäller till exempel grupperna ickebinära och binära transpersoner som blir för små för att redovisa.

En av tio unga hbtq-personer har blivit orättvist behandlad på arbetet på grund av kön, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck

Bland unga hbtq-personer är det 8 procent som har blivit orättvist behandlade så att man känt sig kränkt på arbetet och själva gör en koppling till antingen kön, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Det är dubbel så vanligt bland unga hbtq-personer jämfört med bland unga heterocispersoner (4 procent).⁸³

Många unga hbtqi-personer är inte öppna på jobbet

Som framgår av Figur 4.4 är det en minoritet av unga hbtqi-personer som alltid är öppna med sin hbtqi-identitet inför människor de möter på arbetet, endast 16 procent bland dem som svarat på EU LGBTI Survey II anger att de alltid är öppna med sin identitet. Gruppen ickebinära är öppna i en betydligt lägre utsträckning än övriga grupper, där är det 55 procent som svarar att de aldrig är öppna med sin hbtqi-identitet.

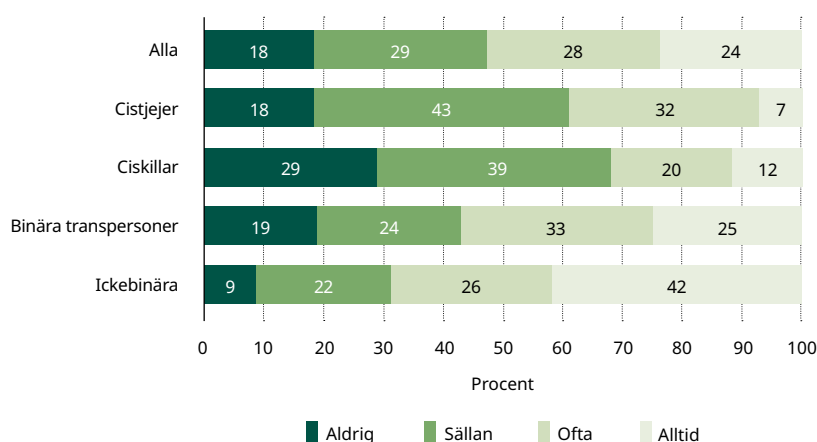

Figur 4.4. Andel unga hbtqi-personer som svarar att de aldrig, sällan, ofta respektive alltid varit öppna med sin hbtqi-identitet inför människor de mött på arbetet, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, Sverige, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II, 2019.

Det är vanligt att unga hbtqi-personer medvetet döljer sin hbtqi-identitet på arbetet. Över hälften svarar att de gör detta "Alltid" eller "Ofta", vilket framgår av Figur 4.4. Bland ickebinära är det 42 procent som alltid döljer sin hbtqi-identitet på arbetet, vilket är högre än bland övriga grupper. Andelen som svarar att de aldrig döljer sin identitet är högst bland hbtq-ciskillar.

⁸³I enkäten fick unga först svara på en fråga om man hade känt sig orättvist behandlad. Det är detta resultat som redovisas under den första rubriken ("Vanligare att unga hbtq-personer känt sig orättvist behandlade på arbetet"). Unga som känt sig orättvist behandlade fick även svara på av vilken orsak man tror sig ha blivit orättvist behandlad och kunde bland annat välja på "Kön", "Sexuell läggning" och "Könsidentitet/könsuttryck". Under den andra rubriken ("En av tio unga hbtq-personer har blivit orättvist behandlad på arbetet på grund av kön, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck") är det detta resultat som redovisas. I båda fallen är det andelen av alla unga hbtq-personer respektive alla unga heterocispersoner som redovisas.

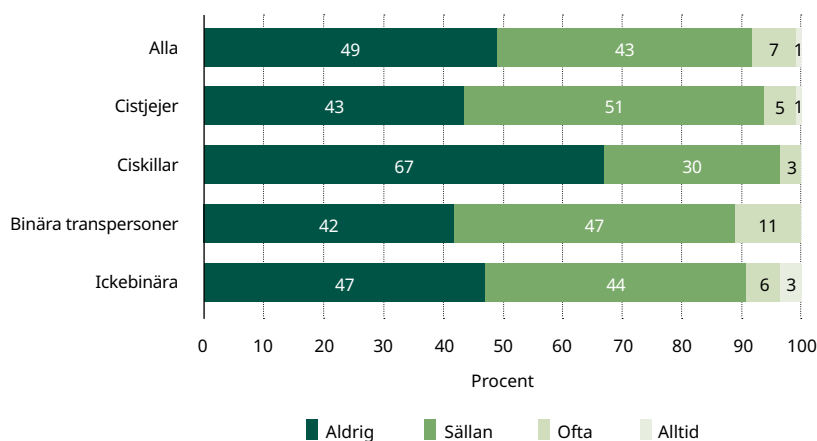

Figur 4.5. Andel unga hbtqi-personer som svarar att de aldrig, sällan, ofta respektive alltid dolt sin hbtqi-identitet för människor de mött på arbetet, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, Sverige, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II, 2019

De flesta upplever sällan, eller aldrig, negativa kommentarer eller dåligt bemötande

Som framgår av Figur 4.6 har 49 procent av unga hbtqi-personer aldrig upplevt negativa kommentarer eller dåligt bemötande riktat mot dem i egenskap av hbtqi-person, och 43 procent svarar att de sällan upplevt detta. Resultaten visar också att hbtq-ciskillar upplever detta mer sällan än andra inom hbtqi-gruppen.

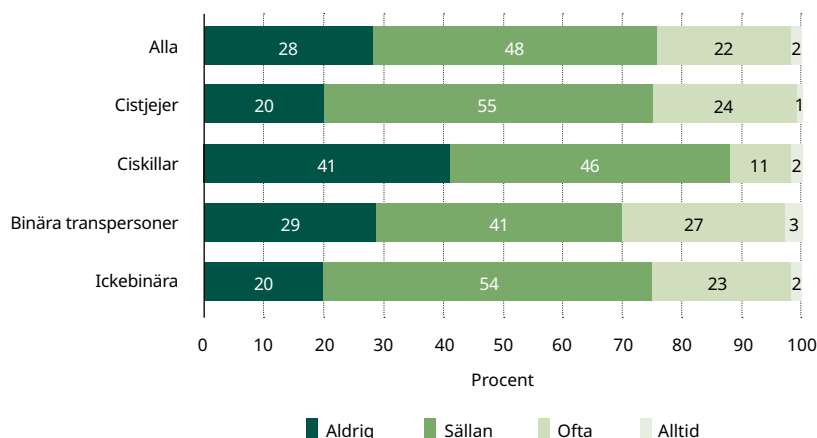

Figur 4.6. Andel unga hbtqi-personer som svarar att de aldrig, sällan, ofta respektive alltid upplevt negativa kommentarer eller dåligt bemötande på arbetet på grund av sin hbtqi-identitet, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, Sverige, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II, 2019.

Vanligare att uppleva en generell negativ inställning gentemot hbtqi-personer

Även om de allra flesta sällan eller aldrig upplever negativa kommentarer eller dåligt bemötande riktat mot dem (se Figur 4.7) är det vanligare att unga hbtqi-personer upplever en generell negativ inställning gentemot hbtqi-personer. Det är 22 procent bland unga hbtqi-personer som upplever att det förekommer ofta och 2 procent som svarar att det ”Alltid” förekommer. Även om detta är en minoritet av de svarande kan ändå noteras att nästan en fjärdedel av de svarande alltså befinner sig i en uppenbart hbtqi-negativ miljö på arbetsplatsen.

Figur 4.7. Andel unga hbtqi-personer som svarar att de aldrig, sällan, ofta respektive alltid upplever en generell negativ inställning på arbetet gentemot hbtqi-personer, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, Sverige, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II, 2019.

Unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning oftare utsatta på arbetet

I MUCF:s nationella ungdomsenkät ställs olika frågor om utsatthet på arbetet. Bland unga hbtq-personer som har ett arbete är det 4 procent som blivit mobbade eller utfrysade på arbetet under de senaste sex månaderna. Jämfört med unga heterocispersoner finns ingen statistiskt säkerställd skillnad. Inom gruppen unga hbtq-personer visar resultaten att de vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning utsätts i betydligt högre grad, inom den gruppen har 10 procent utsatts för mobbning eller utfrysning på arbetet. Motsvarande andel bland unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är 2 procent. För unga heterocispersoner syns inte motsvarande skillnad baserad på föräldrars utbildningsnivå.

Bland unga hbtq-personer som för närvarande har ett arbete⁸⁴ är det 2 procent som svarar att de har blivit utsatta för hot på arbetet⁸⁵ under de senaste

⁸⁴ Här är både arbete som huvudsaklig sysselsättning och deltidsarbete inkluderat.

⁸⁵ Vi vet ingenting om vem det är som hotar, bara att det förekommer ”på arbetet”.

sex månaderna. Det är ingen skillnad mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner.

Bland unga hbtq-personer som arbetar sticker de vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning ut. Bland dessa är det 9 procent som svarar att de utsatts för hot på arbetet under de senaste sex månaderna. Motsvarande siffra för unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är 2 procent.⁸⁶

Ovanligt med misshandel på arbetet

Det är ovanligt att unga utsätts för misshandel på arbetet. Bland unga hbtq-personer som har ett arbete svarar 0,3 procent att de utsatts för misshandel under de senaste sex månaderna. Det är ingen skillnad mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner.

Unga hbtq-personer oftare utsatta för sexuellt våld eller utnyttjande på arbetet

Det är relativt ovanligt att unga utsätts för sexuellt våld eller utnyttjande på arbetet. Bland unga hbtq-personer som har ett arbete svarar 1,6 procent att de utsatts för detta under de senaste sex månaderna. Det finns en statistiskt säkerställd skillnad jämfört med unga heterocispersoner som arbetar, där andelen är 0,1 procent.

Det är vanligare att unga hbtq-personer med utländsk bakgrund (4 procent) utsatts för sexuellt våld eller utnyttjande jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund (1 procent).

Unga hbtq-personers ekonomiska situation

Med hjälp av resultaten från den nationella ungdomsenkäten har unga hbtq-personers ekonomiska situation analyserats. Resultaten belyser dels ungas nöjdhet med sin ekonomiska situation, dels unga hbtq-personer med ekonomiska utmaningar.

Unga hbtq-personer är mindre nöjda med sin ekonomi jämfört med unga heterocispersoner

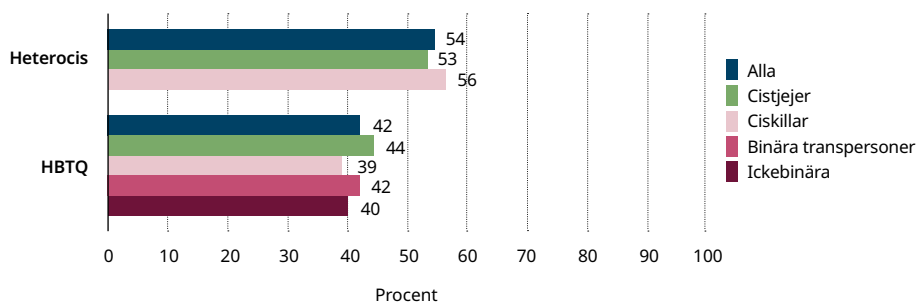
Bland alla unga är 52 procent ganska eller mycket nöjda med sin ekonomi. Unga heterocispersoner (54 procent) är i större utsträckning nöjda jämfört med unga hbtq-personer (42 procent).

Inom gruppen unga hbtq-personer gäller att:

- Unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är i större utsträckning (47 procent) nöjda med sin ekonomi jämfört med unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning (31 procent).
- Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning är i mindre utsträckning (27 procent) nöjda med sin ekonomi jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (47 procent).

⁸⁶ För unga heterocispersoner som arbetar finns det ingen skillnad utifrån föräldrarnas utbildningsnivå.

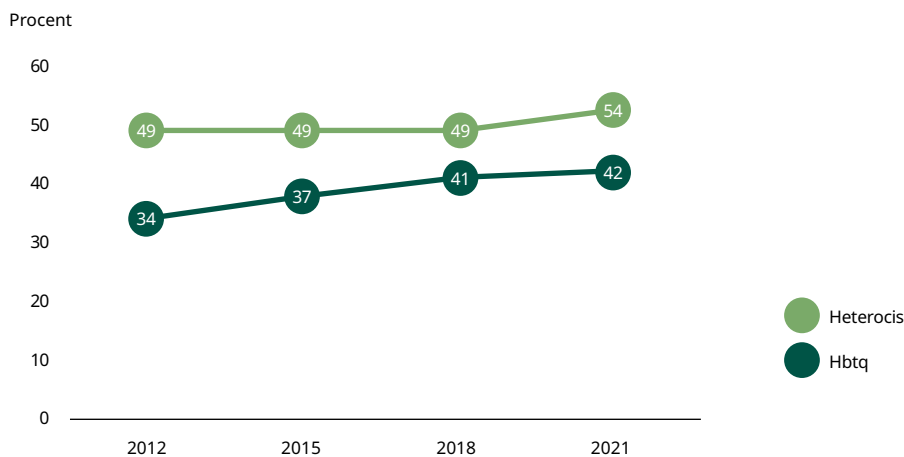
- Unga hbtq-personer med svensk bakgrund är i större utsträckning (44 procent) nöjda med sin ekonomi jämfört med unga hbtq-personer med utländsk bakgrund (33 procent).
- Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun är i mindre utsträckning (30 procent) nöjda med sin ekonomi jämfört med unga hbtq-personer som ej bor i landsbygdskommun (44 procent).

Figur 4.8. Andel unga som är ganska eller mycket nöjda med sin ekonomi, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Figur 4.9 visar hur andelen som är nöjda med sin ekonomiska situation har förändrats mellan 2012 och 2021. En högre andel bland både unga hbtq-personer och unga heterocispersoner är nöjda med sin ekonomiska situation 2021 jämfört med 2012. Skillnaden mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner är dock relativt oförändrad.

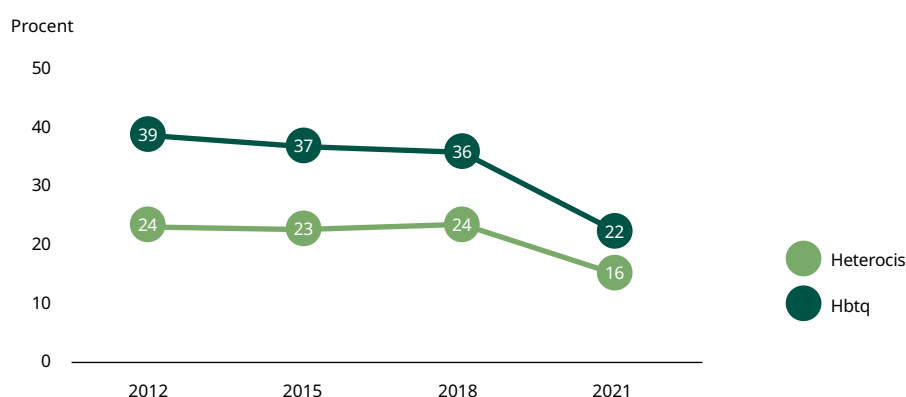

Figur 4.9. Andel unga som är ganska eller mycket nöjda med sin ekonomiska situation, uppdelat på hbtq- och heterocisperson, 16–25 år, 2012, 2015, 2018 och 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2012, 2015, 2018 och 2021.

Unga hbtq-personer har svårare att klara sina löpande utgifter men andra faktorer påverkar mer

Ungefär en femtedel, 17 procent, av alla unga svarar att de någon gång under de senaste 12 månaderna haft svårt att klara löpande utgifter för mat, hyra, räkningar med mera. Det är vanligare att unga hbtq-personer (22 procent) haft svårt att klara sina löpande utgifter jämfört med unga heterocispersoner (16 procent). Figur 4.10 visar att skillnaden mellan grupperna minskade år 2021 jämfört med tidigare år. Det är för tidigt att uttala sig om hur covid-19-pandemin har påverkat ungas ekonomiska villkor. För många minskade covid-19-pandemin möjligheterna att exempelvis resa eller delta i olika aktiviteter, vilket också kan ha påverkat deras utgifter. Detta skulle delvis kunna förklara den minskade andel unga hbtq-personer och unga heterocispersoner som har svårt att klara löpande utgifter.

Figur 4.10. Andel unga som någon gång under de senaste 12 månaderna haft svårt att klara löpande utgifter för till exempel mat, hyra, räkningar med mera, uppdelat på hbtq- och heterocisperson, 16–25 år, 2012, 2015, 2018 och 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällsfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2012, 2015, 2018 och 2021.

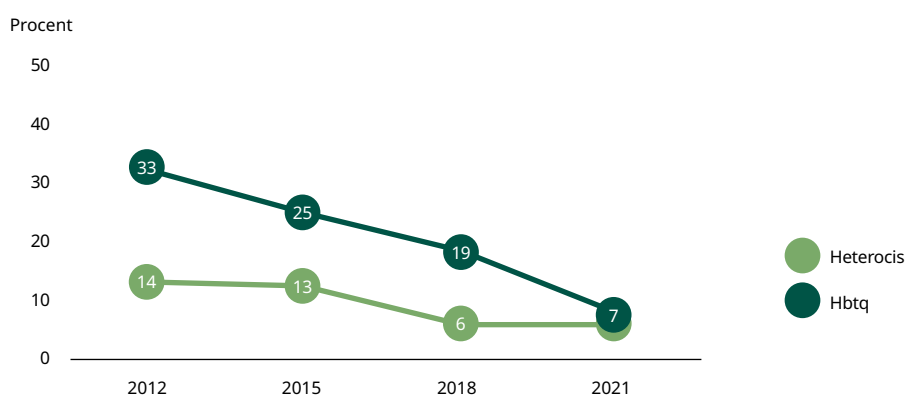
Inom gruppen unga hbtq-personer varierar andelen som haft svårt att klara löpande utgifter utifrån bakgrund, funktionsnedsättning, föräldrars utbildningsnivå, ålder och könsidentitet:

- Bland unga hbtq-personer med utländsk bakgrund är det vanligare (31 procent) att ha haft svårt att klara sina löpande utgifter än bland dem med svensk bakgrund (21 procent).
- Bland unga hbtq-personer med funktionsnedsättning är det också vanligare (33 procent) att ha haft svårt att klara sina löpande utgifter än bland dem utan funktionsnedsättning (19 procent).
- Bland unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning är det vanligare (30 procent) att ha haft svårt att klara sina löpande utgifter än bland dem vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (19 procent).
- Äldre unga, 21–25 år, hbtq-personer svarar i större utsträckning (34 procent) att de haft svårt att klara löpande utgifter jämfört med yngre unga, 16–20 år (11 procent).

- Bland binära transpersoner är det 34 procent som svarar att de haft svårt att klara sina löpande utgifter. Skillnaden är dock endast statistiskt säkerställd jämfört med hbtq-ciskillar (15 procent). För hbtq-cistjejer och ickebinära är andelarna 22 respektive 19 procent.

De allra flesta kan få ekonomisk hjälp av närstående

Bland unga hbtq-personer svarar 7 procent att de inte har möjlighet att få ekonomisk hjälp av föräldrar eller andra närstående. Enligt resultaten från ungdomsenkäten 2021 finns ingen statistiskt säkerställd skillnad mellan unga heterocispersoner och unga hbtq-personer, vilket innebär att det skett en positiv utveckling för unga hbtq-personer. År 2012 var det 33 procent som svarade att de inte hade möjlighet att få ekonomisk hjälp av föräldrar eller andra närstående (se Figur 4.11).

Figur 4.11. Andel unga som inte har möjlighet att få ekonomisk hjälp av föräldrar eller andra närstående, uppdelat på hbtq- och heterocisperson, 16–25 år, 2012, 2015, 2018 och 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2012, 2015, 2018 och 2021.

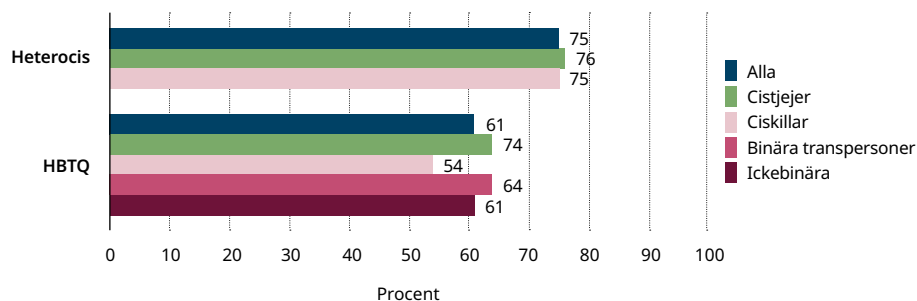
Inom hbtq-gruppen finns dock en skillnad utifrån bakgrund. Bland unga hbtq-personer med utländsk bakgrund är det i 2021 års nationella ungdomsenkät 12 procent som svarar att de inte har möjlighet att få ekonomisk hjälp, jämfört 7 procent bland unga hbtq-personer med svensk bakgrund.

Unga hbtqi-personers bostadssituation

Med hjälp av resultaten från den nationella ungdomsenkäten och EU LGBTI Survey II har unga hbtqi-personers boendesituation analyserats. Resultaten handlar dels om nöjdheten med sin bostadssituation och svårigheter rörande bostadssituationen.

Unga hbtq-personer är mindre nöjda med sin bostadssituation jämfört med unga heterocispersoner

De flesta unga (73 procent) är ganska eller mycket nöjda med sin nuvarande bostadssituation. Unga hbtq-personer är dock mindre nöjda (61 procent) än unga heterocispersoner (75 procent).

Figur 4.12. Andel unga som är ganska eller mycket nöjda med sin nuvarande boendesituation, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

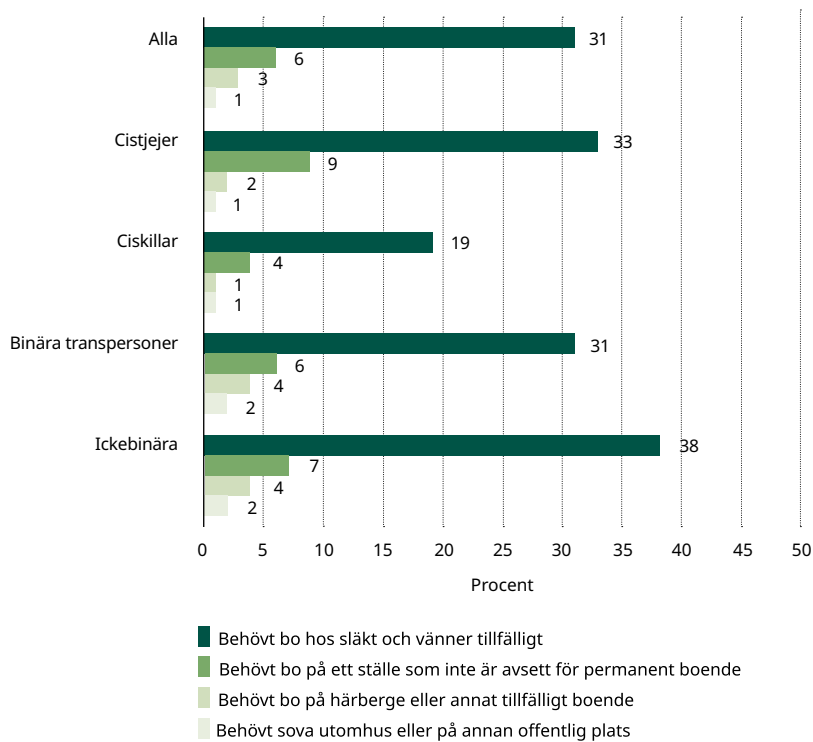
Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Inom gruppen unga hbtq-personer finns skillnader utifrån boende på landsbygd, funktionsnedsättning och ålder:

- Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun är i mindre utsträckning (46 procent) ganska eller mycket nöjda med sin nuvarande bostadssituation, jämfört med unga hbtq-personer som ej bor i en landsbygdskommun (63 procent).
- Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning är i mindre utsträckning (50 procent) ganska eller mycket nöjda med sin nuvarande bostadssituation, jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (65 procent).
- Äldre unga hbtq-personer, 21–25 år, är i mindre utsträckning (56 procent) ganska eller mycket nöjda med sin nuvarande bostadssituation, jämfört med yngre unga hbtq-personer, 16–20 år (66 procent).

Relativt vanligt att unga hbtqi-personer upplevt bostadsproblem

I EU LGBTI Survey II fick hbtqi-personer svara på om de upplevt någon form av bostadsproblem. Som framgår av Figur 4.13 är det relativt vanligt att unga hbtqi-personer någon gång upplevt någon form av bostadsproblem. Vanligast är att man behövt bo tillfälligt hos släkt eller vänner. Ickebinära har oftare haft problem med sin bostadssituation medan det är minst vanligt bland hbtq-ciskillar.

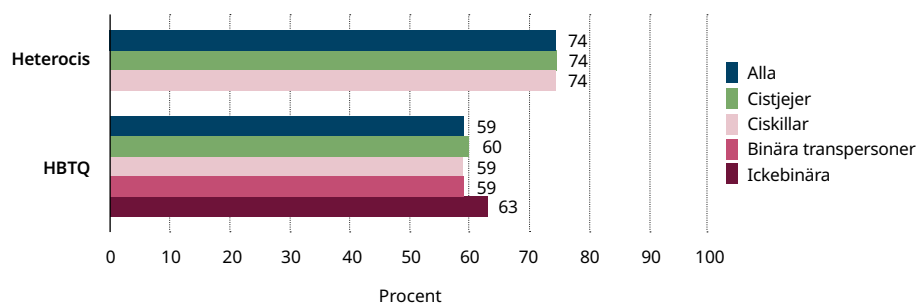
Figur 4.13. Andel unga som är ganska eller mycket nöjda med sin nuvarande boendesituation, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II. 2019

Unga hbtq-personer är mindre nöjda med den plats/ort de bor på jämfört med unga heterocispersoner

De allra flesta unga, 72 procent, är ganska eller mycket nöjda med den plats/ort de bor på. Unga hbtq-personer är dock mindre nöjda än unga heterocispersoner. Bland unga hbtq-personer är andelen 59 procent och bland unga heterocispersoner är andelen 74 procent.

Bland unga hbtq-personer är de med funktionsnedsättning mindre nöjda (47 procent) än de utan funktionsnedsättning. Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun är också mindre nöjda (42 procent) jämfört med dem som ej bor i en landsbygdskommun (62 procent).

Figur 4.14. Andel unga som är ganska eller mycket nöjda med den plats/ort de bor på, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

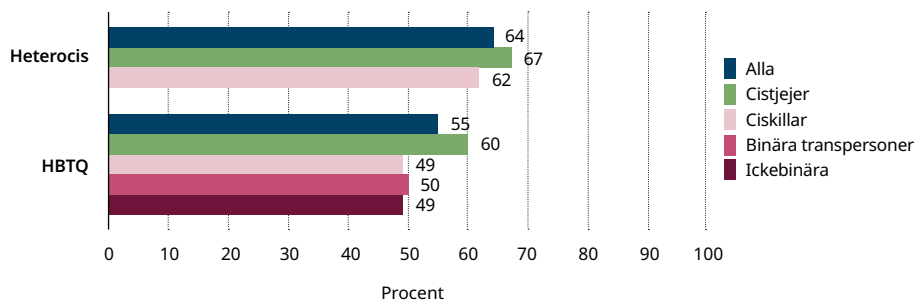
Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Unga hbtq-personer tror sig ha sämre möjligheter att hitta ett bra boende jämfört med unga heterocispersoner

Att kunna hitta ett bra boende när man vill flytta är en viktig del i ungas liv. För dem som fortfarande bor med sina föräldrar är det en viktig del av att bli självständig och själv kunna forma sitt liv. Bland alla unga är det 63 procent som svarar att de har ganska eller mycket stora möjligheter att hitta ett bra boende när de vill flytta. Det är dock skillnad mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner. För unga hbtq-personer är andelen 55 procent och för unga heterocispersoner är andelen 64 procent.

Bland unga hbtq-personer varierar andelen som tror sig ha ganska eller mycket stora möjligheter att hitta ett bra boende utifrån bakgrund, funktionsnedsättning, föräldrars utbildningsnivå och ålder:

- Bland unga hbtq-personer med utländsk bakgrund är andelen som tror sig ha ganska eller mycket stora möjligheter att hitta ett bra boende 46 procent. Det är lägre än motsvarande andel av dem med svensk bakgrund (57 procent).
- Bland unga hbtq-personer med funktionsnedsättning är andelen som tror sig ha ganska eller mycket stora möjligheter att hitta ett bra boende 45 procent. Det är lägre än motsvarande andel av dem utan funktionsnedsättning (58 procent).
- Bland unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning är andelen som tror sig ha ganska eller mycket stora möjligheter att hitta ett bra boende 47 procent. Det är lägre än motsvarande andel av dem vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (58 procent).
- Bland äldre unga hbtq-personer, 21–25 år, är andelen som tror sig ha ganska eller mycket stora möjligheter att hitta ett bra boende 49 procent. Det är lägre än motsvarande andel bland yngre unga hbtq-personer, 16–20 år (61 procent).

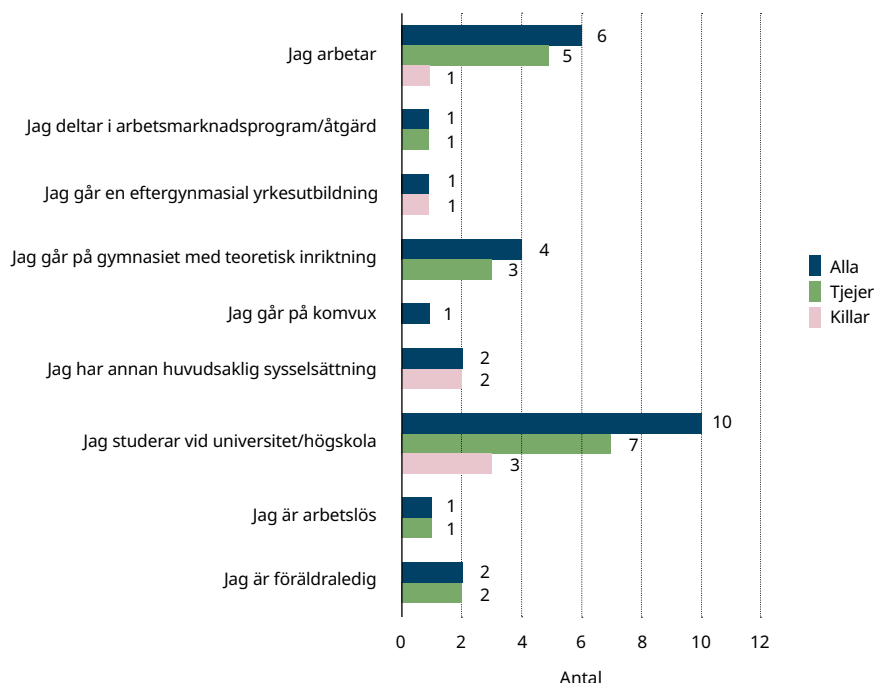
Figur 4.15. Andel unga som tror sig ha ganska eller mycket stora möjligheter att hitta ett bra boende när de vill flytta, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Arbetsmarknadssituation, ekonomi och bostad för unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen

I detta avsnitt presenteras de resultat av den enkät som skickats till personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen som rör arbete, ekonomi och bostad. Som beskrevs i rapportens inledande kapitel är antalet svarande 28 personer, varav 19 tjejer, 7 killar och 2 personer av annat kön. De som svarat på enkäten är inte heller ett slumpmässigt urval, det går därför inte att generalisera svaren till gruppen som helhet.

Några upplever att deras tillstånd påverkar deras arbetssituation

Figur 4.16. Svarande unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen om sysselsättning, efter kön. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

De flesta av de svarande studerar (10 personer), och näst vanligast är att arbeta (6 personer). Det är alltså relativt få svarande som för närvarande har arbete som sin huvudsakliga sysselsättning. En majoritet har svarat att deras tillstånd inte påverkar deras arbetssituationen. Det är dock åtta som svarat att deras tillstånd påverkar deras arbetssituation. Både personen som deltar i arbetsmarknadsprogram och personen som är arbetslös upplever att deras tillstånd påverkar deras arbetssituation. Även två av dem som arbetar och tre av dem som studerar säger att deras tillstånd påverkar deras arbetssituation. En av de svarande tjejerna i 25-årsåldern utvecklar i ett fritextsvar:

Det blir väldigt mycket mer planering i livet om man lider utav någon av de här symptomen. För mig har det blivit jobbigt att alltid behöva gå upp tidigare på mornarna samt ha problem att sova hos andra då jag varje morgon måste fixa min hårväxt i bla. ansiktet. Det har även varit jobbigt att gå till skolan eller jobb eftersom jag är konstant orolig över att någon ska se mina symptom.

En annan tjej i 30-årsåldern berättar om utsatthet för mobbning på arbetet på grund av sitt tillstånd. En svarande kille i 25-årsåldern berättar att tillståndet har påverkat möjligheterna till heltidsarbete och val av arbete:

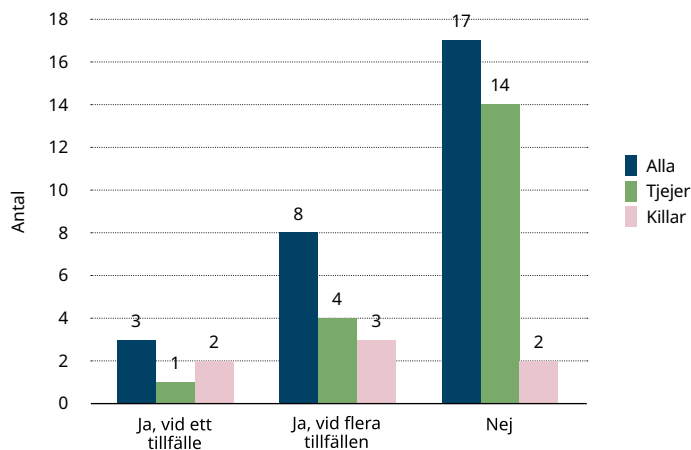

Har inte kunnat söka vissa tjänster eller behövt jobba varannan dag då jag känt mig trött konstant. Mina föräldrar har behövt lägga ner mycket tid för att hjälpa mig.

Hälften är nöjda med sin ekonomi och flera upplever svårigheter att klara utgifter

En majoritet av dem som svarat på enkäten upplever inte att de haft några svårigheter att klara löpande utgifter under det senaste året. Det är dock elva som uppger att de haft sådana svårigheter, och de flesta av dem uppger att det hänt vid flera tillfällen. De flesta killar som svarat på enkäten säger att de haft svårt att klara sina löpande utgifter vid ett eller flera tillfällen. Medan de svarande personerna inte är representativa för intersexpersoner i Sverige kan det ändå vara relevant att notera att det är relativt många som svarat att de har svårt med sina löpande utgifter⁸⁷.

⁸⁷ Som framgick ovan är det 17 procent bland unga hbtq-personer som har svårt att klara löpande utgifter, vilket är en större andel än bland heterocispersoner.

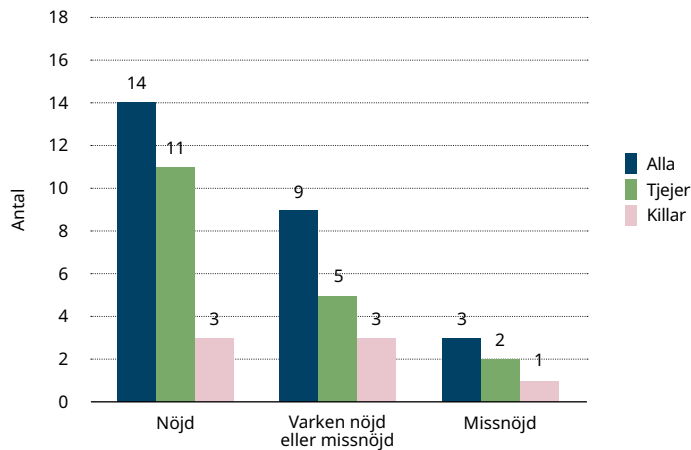

Figur 4.17. Svarande unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen som under de senaste 12 månaderna haft svårt att klara löpande utgifter, efter kön, 2021. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

Ungefär hälften av de som svarat uppger att de är nöjda med sin ekonomi, och det är bara tre personer som svarat att de är missnöjda. Proportionerligt är det färre killar än tjejer som svarat att de är nöjda med sin ekonomi, men det är få personer som svarat och det går inte att dra några slutsatser om könsskillnader vad gäller detta bland personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen.

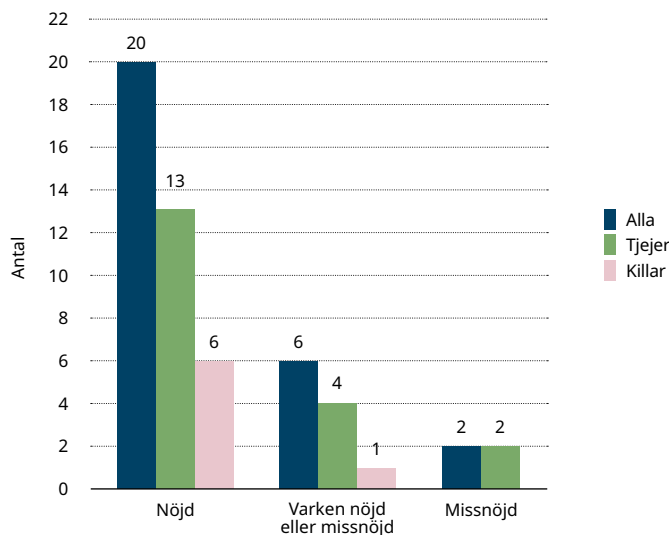
Figur 4.18. Svarande unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen som är nöjda med sin ekonomi, efter kön, 2021. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

De flesta är nöjda med platsen där de bor

Gällande bostadsort/-område uppger de flesta (20 personer) att de är nöjda med den ort/det område där de bor. Endast två svarar att de är missnöjda med platsen de bor på.⁸⁸

Figur 4.19. Svarande unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen som är nöjda med sin bostadsort/sitt bostadsområde, efter kön, 2021. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

Unga hbtqi-personers berättelser om arbetsmarknaden

I detta avsnitt presenterar vi unga hbtqi-personers berättelser om sina erfarenheter av arbetslivet⁸⁹. I avsnittet redovisas de ungas erfarenheter av arbete. Sedan beskrivs ett antal teman som de unga har lyft, som att vara öppen eller inte på arbetsplatsen, diskriminering och kränkningar på arbetsplatsen och vad som påverkar känslan av inkludering som ung hbtqi-person på arbetsplatsen.

Unga hbtqi-personer har olika erfarenheter av arbetslivet

De unga hbtqi-personerna i intervjustudien har olika arbetslivserfarenhet. De som går på högskolan och gymnasiet har mer begränsade erfarenheter, men flera har erfarenhet av praktik, timanställningar eller kortare anställningar. Flera av intervjupersonerna över 18 år arbetar eller har arbetat innan de började studera

⁸⁸ Bland unga hbtqi-personer är andelen som är ganska eller mycket nöjda 59 procent och bland unga heterocispersoner är andelen 74 procent.

⁸⁹ Ungas erfarenheter och reflektioner om ekonomi och boende kom tematiskt att relatera till andra områden och presenteras därför i kapitlet om hälsa samt kapitlet om trygghet och utsatthet.

på universitetet. Några av intervjupersonerna har erfarenhet av längre perioder utan sysselsättning.

Sektorerna skiljer sig åt mellan individerna, men flera har erfarenhet av timanställningar eller tillfälliga anställningar. Intervjupersonerna arbetar eller har tidigare arbetet inom exempelvis vården, logistikbranschen, försäljning av varor och tjänster eller inom civilsamhället.

De flesta unga som myndigheten har intervjuat befinner sig i studier eller arbete, och har därmed tillgång till antingen studielån eller lön. Bland högstadie- och gymnasieeleverna har några, men inte alla, extrajobb. Bara någon enstaka person MUCF intervjuat har ekonomiska svårigheter. Ytterligare en person har tidigare varit så kallad hemmasittare under flera år, men studerar numera.

Ungas förväntningar och upplevda möjligheter påverkas av att vara normbrytande

Erfarenheterna av att vara ung hbtqi-person på en arbetsplats skiljer sig åt. Det finns exempel på både mycket positiva erfarenheter av sin arbetsplats och negativa erfarenheter. En homosexuell kille beskriver att erfarenheterna av arbetsmarknaden hittills varit ganska positiva:

Jag har inte arbetat så mycket, det enda jag har arbetat är ju senaste året nu, för att jag har tagit året för att verkligen försöka komma in i arbetslivet. Som tur är så tycker jag att jag har en väldigt så här, ett jobb med accepterande miljö, och tankesätt bakom sig. Så det har absolut inte varit några problem på den fronten, i och med att jag jobbar för det företaget jag gör. Men jag tror absolut att det beror väldigt mycket på vad det är för jobb man har, hur det är där. Vissa jobb kommer jag säkert känna att jag behöver bli mer maskulin på, kanske. [...] Jag kommer aldrig se mig själv jobba typ i en fabrik, eller så.

Kille, cisperson, homosexuell, 21 år

Som flera intervjupersoner lyft gällande olika utbildningar, framgår det av citatet att det finns en förväntan om skillnader mellan olika arbetsplatser och branscher, där vissa yrken inte uppfattas som ett alternativ på grund av risken att möta en stark heterocisnorm. Det finns ett antal studier som visar på just skillnader mellan branscher, och att förekomst av diskriminering påverkas av könsfördelning i yrket (Granberg m.fl., 2020; Ahmed m.fl., 2013).

En annan person beskriver att värderingar är något som påverkar val av arbete och att det kan vara begränsande på en redan tuff arbetsmarknad:

Det känns lite svårt att veta hur det är på en arbetsplats innan man kommer dit, tänker jag. Men det påverkar mina värderingar, så att det finns väl en del företag jag inte jobbar på av det skälet, vilket är tufft när det är svårt att få jobb som det är. Men jag har säkert valt bort företag av olika värderingsskäl. Sedan har jag inte jobbat jättemycket, men jag har bland annat jobbat på ett lager i åtta månader, och även där tyckte jag att det gick väldigt bra. Även med liksom ... det är bara machokillar och som kanske inte förstod mig alls och det pratade vi om, men det gick bra tyckte jag.

Osäker på sin könsidentitet, queer, kanske asexuell, 22 år

Personen förklarar senare under intervjun att samtalen kunde kännas utpekande, men säger också att det kunde ha gått sämre. Personen ska vid tillfället för intervjun börja arbeta inom media, och där tror personen att det, om något, kan uppfattas som positivt att vara queer.

Några personer beskriver även hur deras erfarenheter av arbete och planer för framtida arbeten påverkas av att de också är normbrytande på andra sätt än genom sin hbtqi-identitet. En person beskriver att hen funderar på framtida möjligheter som transperson, men också på grund av hens funktionsnedsättning.

Ja, eller för mig personligen, så har väl min funktionsnedsättning spelat mer roll [för framtidsplanerna]. Eller det är det jag tänker, det är det jag liksom oroar mig mer för inför framtiden. Men det spelar ju också in lite, det här med att få jobb känns också lite halvläskigt med tanke på att ... alltså, det är ju svårt eftersom jag då är öppen transperson, så är det ju svårt att gömma det ifall det skulle vara ett problem. Eller det är ganska uppenbart redan när man träffar mig att jag avviker, vilket kanske inte alltid är bra inom sådana situationer. Så det känns lite läskigt, men det är inget jag har oroat mig över jättemycket med tanke på att samhällsutvecklingen ändå går framåt och ... ja.

Ickebinär, transperson, 18 år

En annan person beskriver hur det kan vara en särskilt stor utmaning att vara hbtqi-person och ha utländsk bakgrund. Personen har upplevt negativa attityder mot både hbtq-personer och personer med annat modersmål än svenska på sin arbetsplats⁹⁰.

⁹⁰ För en närmare beskrivning se kapitlet om trygghet och utsatthet.

Jag vet att när jag kom ut sa min mamma att: "Ja, du kanske inte behöver flagga med att du är ickebinär, för det kan vara dåligt när du söker jobb." Och jag sa bara: "Alltså, ifall jag ska gå igenom en transition, så kommer det vara ganska uppenbart en ganska lång tid, i alla fall." [...] Och för jag har privilegiet att jag kan välja att ifall jag inte vill jobba, behöver jag inte det just nu. Och då har jag känt att jag bara vill jobba på en arbetsplats som är accepterande, så därför har jag alltid varit öppen med det. Och man märker väldigt snabbt ifall en arbetsgivare ser det som ett positivt eller ett negativt. Tjej, transperson, 20 år

Erfarenheter av utsatthet på arbetsmarknaden

Intervjupersonerna har olika erfarenheter från arbetslivet, där en del upplever en större utsatthet än andra.

Att vara öppen är inte alltid ett val

Flera av intervjupersonerna beskriver att de inte pratar särskilt mycket om sig själva som hbtqi-personer på arbetsplatsen. Vissa beskriver att deras hbtqi-identitet inte är något som kommit upp i samtal, exempelvis för att de inte har särskilt mycket kontakt med kollegor eller inte har en relation som gör att det kommer upp när de pratar om sin fritid. En tjej beskriver:

Alltså, det är väl inte så att jag har introducerat mig som bisexuell, som till exempel på det jobb som jag har nu så är det väldigt få som vet att jag är bisexuell, men jag vet inte, jag har inte märkt någon skillnad på mina kollegor som jag har nämnt det för.

Tjej, cisperson, bisexuell, 22 år

För vissa har det däremot varit ett medvetet val att inte nämna att de är hbtqi-personer, eftersom de är osäkra på hur det kommer att tas emot av arbetsgivare, kollegor eller brukare. Andra beskriver att det är något de har valt att prata om. Liksom Lundberg med flera beskriver i sitt kapitel kan både öppenhet och tystnad om sin identitet vara strategier för att hantera utsatthet. En kille berättar om att en kollega frågat vad killen gjort under helgen på ett sätt som förutsatte att killens partner skulle vara en tjej.

Och där och då, så hade jag en pojkvän, så jag svarade: "Nej, jag har varit i [ett landskap] med min pojkvän." Och då blev det direkt total dyster stämning, så det kändes i stället som att man dödade hela stämningen för att man berättade om ... ja, sanningen eller vad man ska säga.

Kille, cisperson, homosexuell, 21 år

Bland dem som valt att inte vara öppna är det några som arbetar mycket utåtriktat, exempelvis inom vård och omsorg och träffar samma brukare under längre perioder. Några beskriver att de inte alls är eller har varit öppna, andra beskriver att de gjort olika i olika situationer.

Att vara öppen eller inte är dock inte alltid ett val. Exempelvis beskriver en person att hen tror att det var uppenbart för kollegorna på en tidigare arbetsplats att hen är transperson.

Alltså, det var nog ganska uppenbart med tanke på kontrasten mellan mitt namn och mitt utseende, så. Men det var inget jag sa, det bara var så. Det kan ha varit så att någon frågade om mina pronomen, men jag är inte säker.

Transperson, 18 år

Hen beskriver en generellt positiv erfarenhet av bemötande från chef och kollegor. En annan transperson beskriver att det är tydligt för arbetsgivare att hon är transperson eftersom flera dokument och tidigare referenser är under ett annat namn och hon inte har kunnat ändra sitt personnummer än. Medan hon inte kan peka på att någon diskriminering har skett beskriver hon hur synligheten skapar en osäkerhet om varför arbetsgivare väljer att inte kalla henne på en arbetsintervju eller att ge henne färre pass än kollegor med motsvarande kompetens. Svensk forskning visar på att diskriminering av vuxna hbtq-personer över 30 år förekommer i anställningsprocesser (Granberg m.fl., 2020; Ahmed m.fl., 2013). I en av fokusgrupperna refererar de unga till en av studierna som presenteras i avsnitt 4.1 när de resonerar kring riskerna för att utsättas för diskriminering. En kille som deltog i fokusgruppen beskriver att det har varit ett hinder för att söka jobb att inte kunna välja att vara öppen eller inte, och att avsaknaden av identitetshandlingar som anger rätt kön fortfarande är ett hinder.

Jag har inte arbetat riktigt sedan jag har kommit ut, mest för[att] jag har studerat, men jag har definitivt upplevt minoritetsstress. Innan jag passerade var jag extremt rädd för att söka jobb, för jag var rädd både [för] hur jag skulle behandlas, men också hur jag skulle behandlas av till exempel kunderna, om jag ska stå till exempel vid kassan, och [folk] kommer in. Men nu upplever jag fortfarande minoritetsstress, men nu är jag mest rädd för mitt juridiska kön. Det var bland annat den där rapporten förra året från Linköping om hur folk inte [vill] anställa transpersoner, likaväl som de ville anställa cispersoner. Och det blir en sådan här stämpel på mig, när jag vet att folk kan se mitt juridiska kön. Och det är något jag har ångest över nu när jag är [i slutet av min utbildning], för att om ett år ska jag söka jobb. Och då är min förhoppning att [mitt juridiska kön] är ändrat. Men jag är fortfarande rädd, för tänk om någon ser det och inte vill anställa mig på grund av det, och jag kommer inte kunna veta.

Kille, transperson, 21 år

En annan person beskriver att risken att bli diskriminerad på arbetsmarknaden, och möjligheten att kunna välja en arbetsplats där hen är accepterad, gör att hen tänker sig för innan hen spenderar pengar:

[...] det har liksom också påverkat mig lite nu, att jag kan märka att jag är rädd att lägga pengar på saker, eller skänka pengar till grejer när jag har möjlighet till det, för jag är så här: "Ja, men jag kanske behöver det här i framtiden om jag liksom vill ha ett jobb där jag verkligen blir accepterad."

ickebinär, transperson, 19 år

En ickebinär person beskriver att det även för den som har möjligheten att inte vara öppen, inte nödvändigtvis kan beskrivas som ett fritt val.

Jag har ju gjort valet att jag diskuterar mitt privatliv precis som mina kollegor gör, för jag jobbar på en ganska liten arbetsplats och då måste du göra ett väldigt aktivt val. [...] Det blir att man pratar om vad man ska göra till middag, vad man har gjort i helgen, och då måste man ju [göra] ett väldigt aktivt val: "Ska jag inte säga någonting någonsin? Eller kommer jag prata om mitt privatliv?" Och det finns en förväntan att man gör det, annars kan man också uppfattas som väldigt privat och jag tjänar ju i min roll på att uppfattas som gemytlig, som någon man kan lita [på], någon som man vill gå till för att jag tjänar på att mina kollegor [...] väljer att gå till mig för att jag ska kunna få en ökad försäljning.

ickebinär, transperson, pansexuell, 25 år

Vidare beskriver personen utmaningen att behöva hantera sina kollegors frågor om könsidentitet och sexuell läggning på arbetstid.

Det är någonting som har kommit upp till vissa kollegor för att de har hittat mig digitalt, för att de har hittat mig på sociala medier. För att jag har valt att ha mina sociala medier offentliga, jag personligen har det, vilket jag är medveten om att det kan leda till att mina kollegor hittar det. Och det leder oftast till diskussion, att en kollega väljer att ... inte ifrågasätta som i att säga: "Du har fel eller du gör fel." Men ifrågasätta: "Jag vet inte det här om dig." Kanske till och med: "Du har inte nämnt det här, jag vet inte hur jag ska förhålla mig till det här." Så då blir det liksom en uppgift för mig att hantera på min arbetsplats, för att de gör det ju oftast då på min arbetsplats. De tar ju inte det efter arbetstid eller privat med mig, utan det tar de ju på kontoret. Och samma sak gäller väl, vad gäller min läggning, alltså, sexuella läggning.

ickebinär, transperson, pansexuell, 25 år

På ett jobb så ljög jag om att jag var ihop med en kille i stället, för det var enklare. Jag var personlig assistent till en gammal man liksom, det var så här ... ja. På ett annat jobb, så ... jag sa det inte, men det var heller inte så att jag ljög liksom. Jag har jobbat som personlig assistent med tre olika brukare. En av dem visste, men de andra två sa jag inte, eller ljög [skrattar] till en av dem. [...] jag brukar ofta när jag pratar om min flickvän eller så, brukar jag ofta börja med "partner", brukar jag säga först. Och då så antog de att det var en han och jag rättade dem inte.

Kvinna, cisperson, lesbisk, 21 år

Samtidigt som personen inte tror att kollegorna menar något illa med att ställa frågor om information de har fått från sociala medier, beskriver personen att det som hbtqi-person blir en extra uppgift att hantera utöver arbetsuppgifterna. Av sammanhanget är det tydligt att detta är något personen upplever som obekvämt att hantera på arbetsplatsen. Det är också möjligt att läsa in en önskan att kollegor skulle ha mer förståelse för att arbetsplatsen inte är rätt forum för samtal om någons sexuella läggning eller könsidentitet, när kollegan fått kunskapen i ett privat sammanhang. Sociala medier bidrar alltså i den här unga personens berättelse till att luckra upp gränserna mellan det privata och offentliga.

Några har erfarenheter av kränkningar och fördomar på arbetsplatsen

Det finns unga som har varit med om att kollegor uttryckt sig negativt om hbtqi-personer. En kille berättar om negativa erfarenheter av hur arbetsplatsen bemötte honom som transperson, då han deltog i en arbetsmarknadsinsats och arbetade inom handel:

Och jag sa ju öppet till min chef då att: "Jag är trans och jag går efter pronomen han." Och det var väl då som jag märkte att jag fick ingen genrespons, jag fick inget stöd och mina kollegor, de var ignoranta och ... alltså, de trakasserade mig inte, men jag blev utfrysad till slut för att jag inte var den där typiska tjejen, vilket jag ändå inte är, men enligt dem så var jag konstig. Jag hörde inte hemma, så [...] det var inget stöd från chefen eller förståelse och gå ut till de andra anställda och säga att: "Så här är läget." Och verkligen stå upp för mig. Det var liksom ingenting.

Kille, transperson, homosexuell, 25 år

Killen beskriver både ilska och rädsla av att bli dåligt bemött av kollegor och arbetsgivare. Att den första arbetsmarknadserfarenheten var negativ ledde också till att han under flera år varken sökte arbete eller studerade.

En ickebinär person berättar i intervjun om att hans kollegor har en negativ attityd till ickebinära, vilket blivit tydligt när hen berättat om sin partner som också är ickebinär.

[P]å jobbet är jag inte öppen, där är jag ... alltså, jag kan väl prata om min sexualitet, den är väl ganska fine, det är väl mycket också för att det har accepterats sedan länge. Men just biten med att vara ickebinär, det vet ingen på jobbet om, för jag jobbar med massa kommundanter som bara inte accepterar sådant. Och det har jag märkt, för min partner är ickebinär, så ibland när jag tar upp hen så då får jag motstånd, och då blir det lite så här: "Vet du vad? Vi pratar bara inte om det här, för att det känns bara inte bra."

Ickebinär, queer, 20 år

Av citatet framkommer att hen upplever att det finns en skillnad mellan acceptans för sexuell läggning och för könsidentitet, där icke-heterosexualitet är mer allmänt accepterat sedan en tid tillbaka, något som hen också återkommer till under intervjun. Det gör att hen ber kollegor att inte prata om könsidentitet med hen eftersom det inte känns bra att möta motstånd mot partners (och ens egen) könsidentitet.

En ung hbtqi-person som arbetade inom vård och omsorg berättar om en incident på arbetsplatsen.

[...] jag skulle på pride typ helgen efter, eller, ja, under den helgen som jag jobbade då, så skulle jag ju dit också. Och de pratade om det på nyheterna, och kollegorna bara: "Ja, vad fan är det här? Jag har ingenting emot det, men jag vill inte se sådant där i mitt ansikte, sådant där borde inte vara på TV", och sådana saker. [...] Och jag var jättenervös, och det förstörde faktiskt lite av min upplevelse, för jag vågade inte dansa, eller gå längst fram, utan jag gömde mig lite, så där. Och sedan när jag såg kameran, så gömde jag mitt ansikte, och det var väldigt, väldigt tråkigt faktiskt att jag påverkades så mycket av andras tankar kring det.

Hbtqi-person, cisperson, 20 år

Personen beskriver att händelsen skapade oro som sträckte sig utanför arbetet och påverkade möjligheterna att vara öppen även utanför arbetsplatsen. Personen förklarar att det påverkade inställningen till arbetet och till kollegorna.

Jag känner att jag har en inställning [...] att jag ska bara gå dit, jobba, och gå hem, och att jag inte ska behöva ha så mycket kontakt med dem. Jag brukar inte sitta i fikarummet, just för att jag inte vill möta dem. Men nu låter det som att det är en jättedålig plats, alltså, det är [det] ju inte. Men för mig själv personligen bara, att jag inte vill engagera på det sättet, för jag vill inte att det ska komma upp, eller, ja, behöva bemötas på ett visst sätt. Det är ju bara det.

Hbtqi-person, cisperson, 20 år

I intervjun beskriver samma person också hur händelsen bidrog till beslutet att kort därefter söka ett nytt jobb i samband med att personen flyttade till en bostad längre bort från arbetsplatsen.

En annan intervjuperson beskriver att det kunde kännas utpekande när personens identitet kom upp på arbetsplatsen:

Alltså, när vi pratade om min identitet lite på lagret så kunde jag känna mig ganska utpekad, men jag tyckte ändå att det var konstruktiva diskussioner och påverkade inte min relation med andra särskilt mycket.

Osäker på sin könsidentitet, queer, kanske asexuell, 22 år

Liksom i studien om hbtqi-personers utsatthet på arbetet i Göteborgs stad (Björk & Wahlström, 2018) är det framför allt dåligt och kränkande bemötande i form av kommentarer och skämt som de unga beskriver i intervjuerna att de varit med om. I de flesta fall uttrycker sig kollegorna generellt negativt om hbtqi-personer, eller negativt gentemot någon annan hbtqi-person, även om det också förekommer kommentarer eller agerande som är riktat gentemot intervjupersonen specifikt. En kille berättar dock om en allvarligare incident, där en vårdtagare vägrade ta emot vård av killen, på grund av att vårdtagaren kände till att han var homosexuell. I intervjun beskriver den unga att vårdtagaren var hotfull och använde olika skällsord. Incidenten avbröts genom att annan personal och en vakt uppmanade vårdtagaren att lämna lokalen. Även arbetsgivaren valde att agera när de fick kännedom om det som hänt, vilket killen upplever visar att arbetsgivaren inte accepterar kränkningar gentemot hbtqi-personer. Av intervjun framkommer att killen känner ett allmänt stöd från sin arbetsgivare som hbtqi-person och uttrycker att det var självklart att kollegorna agerade på kränkningar från en vårdtagare.

Det är en väldigt inkluderande arbetsplats, det är [stor variation av] personal. Det är olika kön, det är väldigt jämnt fördelat mellan kvinnor och män, men då också väldigt olika åldrar. Jag är ju yngst [...], men det är väldigt mycket olika, vad ska man säga, konsidentitet också. [...] Det är jag och [flera] andra som har en hbtq-bakgrund och det är väldigt inkluderande.

Kille, cisperson, homosexuell, 21 år

Uttalat stöd och hbtqi-kollegor kan öka känslan av trygghet och inkludering

Det finns forskning som pekar på att policyer och aktivt arbete för att öka acceptansen och minska diskriminering kan vara positivt för hbtq-personers arbetsmiljö (se t.ex. Björk & Wahlström, 2018; Pichler m.fl., 2017). En av intervjupersonerna lyfter samtidigt att policyer och uttalanden i sig inte behöver innebära förändring.

Alltså, jag tycker min chef är jättegullig, och väldigt förstående, så. Jag tror att man skulle kunna lyfta [att kollegor säger negativa saker om hbtq-personer och utrikes födda], men jag vet inte hur det skulle göras i praktiken. För även om hon säger det, och det kanske pratas om det, så tror inte jag att det skulle vara långvarigt, det tror jag inte. [...] Jag vet inte, mest för att jag vet inte hur man skulle ändra något sådant i praktiken bara. För det kan vara mycket snack, men lite verkstad. Man kan, ja, men sätta upp på tavlan och punkter på saker man ska göra, och folk kommer att titta på det och gå förbi, men jag tror inte att det kommer liksom ändra jargongen på själva arbetsplatsen. Det är väl det, tänker jag.

Hbtq-person, cisperson, 20 år

Ett par intervjupersoner berättar om vad de menar skulle kunna göra att arbetsplatsen upplevs mer inkluderande för hbtqi-personer. Killen som i ett tidigare avsnitt berättade om att kollegor antagit att partnern skulle vara en tjej beskriver att arbetsplatsen med tiden blivit mer inkluderande, en bidragande faktor verkar vara att det finns ett par öppna hbtqi-personer på arbetsplatsen. På liknande sätt beskriver en annan kille att arbetsplatsen utvecklats över tid.

Ja, jag jobbar på ett lager [...] Och, ja, det är bra, funkar bra så. [...]. Vad jag vet så är jag typ den enda hbtq-personen just där, eller ... ja, kanske inte den enda, men det är väldigt få personer där. Och jo, men jag trivs där och det har funkat bra och så, men när jag började där så var jag väl lite, så här, tyst om min läggning och så. Så det har jag sakta genom åren berättat och så, och det har gått bra. Visst, ibland har man ju hört lite dumma kommentarer och sådant. Det känns som att det har lättat nu lite längre fram, så. Men på min arbetsplats har det inte känts riktigt som att det har pratats om typ. Och jag vet ju, [fackgruppen] driver ju det att alla ska få vara som de vill och allt det där, men det känns som det kanske borde tas mer. Alltså, [...] sätts upp en lapp, eller vad som helst, eller lite mer inkluderande och så. Det har det kanske inte riktigt känts genom åren. Jag har känt mig trygg där och så, men det har inte känts så inkluderande på vissa fronter.

Kille, cisperson, homosexuell, 25 år

Samtidigt som killen beskriver att det blivit mindre ”dumma kommentarer” över tid saknas fortfarande känslan av inkludering. Ytterligare en person beskriver att det inte känns helt inkluderande på arbetsplatsen, även om det är svårt att peka på ett särskilt problem.

Det är så svårt, jag känner att man märker nog inte så mycket av vad som är problemet på en arbetsplats, gentemot vad som är problemet [skrattar] inom en själv, kanske. Men så här, jag känner att mycket av det som stoppar mig, har jag alltid tänkt att det är mina egna tankar, om att så här: ”Ja, men jag kanske är lite homofobisk själv, *internalised*.” Att jag inte vågar typ, men det kan absolut också ses utåt, att så här, det behövs bättre förutsättningar för att våga. Men jag tror att jag hade blivit väldigt, så här, trygg om jag ser en annan hbtq-person på arbetsplatsen som är väldigt öppen, och som liksom är, ja, men vad ska man säga? Som bara pratar om det öppet. För då hade jag känt en samhörighet med den personen.

Man, cisperson, homosexuell, 21 år

Gemensamt i deras beskrivningar är att de, så vitt de känt till, varit ensamma som hbtqi-personer på arbetsplatsen. I ett av fallen har personen fått en ny kollega som är hbtqi-person, vilket kopplas ihop med att arbetsplatsen upplevs mer öppen och inkluderande. I citatet ovan beskriver personen att det hade känts tryggt att ha en kollega som är hbtq-person. Dessa erfarenheter skulle kunna kopplas till en ny amerikansk studie som pekar på att känslan av att passa in är betydelsefull för hbtq-personers trivsel på arbetsplatsen (Fletcher & Everly, 2021).

Fritid och samhällsengagemang

5

FN:s konvention om barnets rättigheter

Barnkonventionen är sedan 1 januari 2020 svensk lag (SFS 2018:1197) och därmed ska stat, regioner och kommuner säkerställa de rättigheter barn har enligt konventionen. Privata aktörer som utför tjänster åt det offentliga har också skyldighet att följa konventionen. De fyra grundprinciperna i konventionen återfinns i artikel 2, 3, 6 och 12. Dessa handlar om: allas lika värde och rättigheter, att barnets bästa ska beaktas, att varje barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling samt att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade. Utöver grundprinciperna som ramar in ungas rätt till en meningsfull fritid finns artikel 15 som tar upp barnets rätt till föreningsfrihet och till fredliga sammankomster respektive artikel 31 som direkt uttrycker barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation och rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.

I detta kapitel beskrivs förutsättningarna för unga hbtqi-personer att leva det liv de skulle vilja leva under sin fritid. Alla unga har rätt till en meningsfull fritid, vilket slås fast i den ungdomspolitiska skrivelsen (Skr. 2020/21:105). Där klargörs att barn och unga i hela landet ska ha god tillgång till meningsfulla och utvecklande fritidsaktiviteter, i form av idrott och kultur, oavsett kön, funktionsnedsättning, bakgrund och uppväxtmiljö. I det här kapitlet redogörs både för vilka aktiviteter unga hbtqi-personer föredrar på fritiden, och vilka hinder som finns för att de ska kunna utforma sin fritid på det sätt de själva önskar.

Sammanfattning av kapitlets resultat

Att alla unga har en meningsfull fritid och är delaktiga i samhällsbygget är prioriterade områden i arbetet med det ungdomspolitiska målet. I detta kapitel framkommer att det finns både likheter och skillnader i unga hbtqi-personers och unga heterocispersoners fritid och samhällsengagemang. Medan de flesta unga hbtqi-personer upplever sig ha möjligheter att delta i aktiviteter på fritiden, upplever de samtidigt i högre utsträckning än heterocispersoner hinder för en meningsfull fritid. Vissa hinder är direkt kopplade till deras hbtqi-identitet medan andra hinder har en indirekt koppling. Av intervjuerna framkommer att normer och erfarenhet och risk att utsättas för hbtqi-fobi påverkar unga hbtqi-personers fritid.

Sammanfattning av resultat från enkäter rörande unga hbtqi-personers fritid

Resultaten från ungdomsenkäten visar att majoriteten av unga hbtqi-personer anser sig ha stora, eller ganska stora, möjligheter att delta i olika aktiviteter på fritiden. Unga hbtqi-personer avstår dock oftare från att delta i aktiviteter till följd av olika hinder som inte unga heterocispersoner upplever i samma utsträckning. Det är till exempel vanligare att unga hbtqi-personer avstår från att delta i fritidsaktiviteter på grund av att det varit för svårt att ta sig dit, att man inte har känt sig välkommen eller passat in, att aktiviteten inte varit anpassad efter individen och att föräldrar/familj inte har tillåtit att man deltar. Inom hbtqi-gruppen pekar resultaten på att personer med funktionshinder, personer med utländsk bakgrund och binära transpersoner oftare än andra upplever hinder för att delta i olika aktiviteter. Samtidigt visar resultaten att unga hbtqi-personer är medlemmar i, eller på annat sätt deltar i verksamheten hos, minst en förening i samma utsträckning som unga heterocispersoner.

När det gäller idrott så visar resultaten från ungdomsenkäten att många unga hbtqi-personer motionerar eller idrottar regelbundet och att det precis som för unga heterocispersoner är vanligast med motion och idrott som sker utanför idrottsföreningar/klubbar. Unga hbtqi-personer motionerar eller idrottar dock i lägre utsträckning än unga heterocispersoner. Det gäller både organiserad idrott och motion (via klubb eller förening) och oorganiserad idrott och motion (ej via klubb eller förening). Resultaten visar också att unga hbtqi-personer besöker idrottsanläggningar (gym och idrottshallar) mer sällan än unga heterocispersoner. Icke-binära personer besöker dessa typer av anläggningar i lägre utsträckning än övriga hbtqi-personer vilket eventuellt kan förklaras av att omklädningsrum på de allra flesta anläggningar är uppdelade för ”killar” eller ”tjejer”.

I detta kapitel redogörs även för unga hbtqi-personers intresse för samhällsfrågor. Resultaten visar att det finns ett stort intresse för samhällsfrågor bland unga hbtqi-personer. Jämfört med unga heterocispersoner är de mer intresserade av politik, samhällsfrågor och vad som händer i andra länder. Intresset varierar dock utifrån om personen är boende på landsbygden, har funktionsnedsättning, har svensk eller utländsk bakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå. Många unga hbtqi-personer vill påverka frågor i sin kommun men de flesta upplever, precis som andra unga, begränsade möjligheter att föra fram sina åsikter till dem som bestämmer.

Sammanfattning av intervjuer och berättelser rörande unga hbtqi-personers fritid

De unga hbtqi-personerna som blivit intervjuade deltar i liknande fritidsaktiviteter som andra unga i Sverige. Intervjupersonerna har exempelvis ett mångfacetterat samhällsengagemang för att de tycker att det är roligt, är intresserade av specifika frågor och på olika sätt vill påverka. Internet och sociala medier hjälper intervjupersonerna att navigera i det fysiska livet, är en källa till kunskap och till gemenskap och underlättar för dem att själva ”komma ut” som hbtqi-personer. De unga intervjupersonerna beskriver också hur de agerar strategiskt för att skydda sig själva och förbli anonyma på internet och undvika hot och hat. Intervjupersonerna upplever att hbtqi-mötesplatser kan ge trygghet, bekräftelse

och gemenskap särskilt för de intervjupersoner som lever i familjer där deras hbtqi-identitet inte är accepterad.

Utöver aktiviteterna ovan, som är viktiga för intervjupersonerna, tar de upp olika hinder för att delta i sina fritidsaktiviteter. De unga beskriver exempelvis en rädsla för att bli utsatt för kränkningar, som gör att de avstår från fritidsaktiviteter och att det i vissa fall kan leda till att de inte är öppna med att de är hbtqi-personer. Där det finns tydliga normer för vem den ”typiska” deltagaren är kan det vara svårt att delta och intervjupersonerna beskriver risken för en normaliseringsprocess som förminskar de kränkningar som sker på fritidsaktiviteten. Intervjupersonerna beskriver att delaktigheten blir svårare när de exempelvis behöver komma ut på sin fritidsaktivitet eller debatterar frågor som rör deras egen personliga situation. I flera fall kan hindren jämföras med enkätsvaret i den nationella ungdomsenkäten att fritidsaktiviteten inte var anpassad för individen.

Framför allt transpersoner berättar om en oro för tillgång till idrottsanläggningar. Starka föreställningar och normer kring kön som hela tiden gör sig påminda gör att gym och andra idrottsanläggningar upplevs som otrygga och att könsuppdelade utrymmen upplevs som ett hinder. Bristande tillgång till mötesplatser är ett återkommande tema i intervjuerna och handlar om avstånd, tid, kostnader för resor och brist på information om att en mötesplats över huvud taget finns. Detta är ett särskilt stort hinder för yngre unga. Bisexuella intervjupersoner berättar om hur fördomar och förutfattade meningar om bisexuella påverkar dem, inte enbart i livet i stort utan också i hbtqi-sammanhang. Intervjudeltagare berättar även om att det är svårt att avvika från flera av samhällets normer, till exempel att vara både hbtqi-person och ha en funktionsnedsättning, då normerna samverkar och bidrar till en större utsatthet

Kunskap om unga hbtqi-personers fritid

I detta avsnitt presenteras forskningsstudier och andra rapporter från myndigheter och civilsamhällesorganisationer som handlar om unga hbtqi-personers fritid. MUCF har inte hittat någon svensk forskning om unga hbtqi-personers fritid men däremot ett antal rapporter från myndigheter respektive civilsamhället. De flesta relevanta forskningsstudier i detta kapitel är från Europa, framför allt från Storbritannien, och några är från USA. Majoriteten av studierna har undersökt hbtqi-personer som grupp utan uppdelning, flera studier har fokuserat specifikt på transpersoner och några enstaka på endast bisexuella. I kunskapssammanställningen saknas det framför allt forskning om intersexpersoner och fritid. De teman som tillgängliga forskningsstudier och rapporter tar upp är över lag relevanta, men det finns många delområden inom fritidsområdet där det inte finns hbtqi-specifik forskning. Nedan redogörs för resultaten i forskningsstudier och rapporter under olika tematiska rubriker.

Främjande faktorer för unga hbtq-personers levnadsvillkor

En studie från MUCF identifierade att antal faktorer som främjar unga hbtq-personers möjlighet att leva ett bra liv (MUCF, 2021a). Faktorerna sammanfattas i följande punkter:

- att ha en meningsfull fritid med aktiviteter de tycker om
- att ha stödjande vänner på fritiden, fysiskt och i digitala kanaler
- att känna gemenskap i sociala sammanhang, på både allmänna och separatistiska⁹¹ mötesplatser, fysiskt och/eller digitalt
- att det finns tydliga strukturer på fritiden, på både allmänna och separatistiska mötesplatser, framför allt genom hög förutsebarhet där de unga kan känna tillit till att det finns vuxna som ser till att de inte blir utsatta för kränkande bemötande
- att de har lättillgängliga, stödjande och tillitsfulla relationer med vuxna
- att de har tillgång till kunskap och information om hbtq-frågor genom kontakter med och representation av äldre hbtq-personer
- att de har personliga resurser såsom en tilltro till den egna förmågan att påverka och förändra den egna situationen, en stabil grundtrygghet och mod att sätta gränser och säga ifrån
- att de har tillgång till många olika coping-strategier som de kan använda för att hantera svåra situationer i vardagen.

Det konstaterades i rapporten att det krävs stöd på strukturell nivå för att levnadsvillkoren för unga hbtq-personer ska utvecklas och i högre grad motsvara dessa främjande faktorer.

Unga hbtq-personer avstår från fritidsaktiviteter

MUCF har tidigare visat att det är dubbelt så vanligt bland unga hbtq-personer att avstå från en fritidsaktivitet på grund av rädsla för att bli dåligt bemött, jämfört med andra unga (MUCF, 2019a).⁹² En rapport från Folkhälsomyndigheten visar också att fler än sju av tio transpersoner mellan 15 och 29 år någon gång under de senaste 12 månaderna hade avstått från olika aktiviteter av rädsla för att bli dåligt behandlade eller diskriminerade på grund av sin transerfarenhet. De flesta transpersoner, i hela gruppen 15 till 94 år, som avstått från aktiviteter hade avstått upprepade gånger under en 12-månadersperiod. De vanligaste aktiviteterna de hade avstått från var att gå på gym eller gå och träna respektive att gå på sociala evenemang, 42 respektive 40 procent hade avstått från dessa aktiviteter (Folkhälsomyndigheten, 2015).⁹³

MUCF har haft svårt att hitta svenska forskningsstudier på temat att avstå från fritidsaktiviteter. Flera internationella studier som studerat hbtq-personers eller transpersoners situation specifikt visar dock liknande resultat. Resultaten

⁹¹ Med separatistiska mötesplatser avses i detta sammanhang mötesplatser som riktar sig specifikt till unga personer som identifierar sig som hbtq-personer eller funderar på om de är hbtq.

⁹² I 2021 års ungdomsenkät fanns den här frågan inte med.

⁹³ Frågan om att avstå från aktiviteter fanns inte med i en motsvarande undersökning av homo- och bisexuellas situation året innan (Folkhälsomyndigheten, 2014).

omfattade till exempel: att personer blev stoppade från att använda såväl killarnas som tjejernas toaletter; att elever undvek både idrottslektioner och omklädningsrum för att de kände sig otrygga; att det finns möjligheter att inreda omklädningsrum inkluderande på ett sätt som kan gynna alla som önskar avskildhet vid dusch och omklädning och att bemötandet på bibliotek behöver utvecklas (Europeiska kommissionen, 2020; Greenspan m.fl., 2019; Stevens, 2018; Sörlie, 2020).

Trygga rum är viktiga

Tidigare studier visar att tillgång till trygga rum⁹⁴ är avgörande för att skapa förutsättningar för en meningsfull fritid för unga hbtq-personer. Behovet av tillgängliga, trygga och stärkande mötesplatser för unga hbtq-personer har bland annat beskrivits i tidigare rapporter från MUCF. För att skapa fungerande mötesplatser behöver det säkerställas att det finns särskild kompetens hos ansvariga vuxna, att unga utsätts för kränkande bemötande och att alla unga, oavsett individuella förutsättningar, inkluderas i aktiviteter och gemenskaper (MUCF, 2021d). För unga hbtq-personer kan det finnas särskilda drivkrafter och fördelar med att besöka separatistiska mötesplatser. Bland annat ger det möjlighet att få träffa andra unga hbtq-personer och personal som är hbtq-personer (MUCF, 2021e). Det kan även vara positivt att få träffas i mindre grupper där personalen kan vara mer närvarande.

Civilsamhällesorganisationen Lesbisk makt genomförde hösten 2021 en enkätundersökning med målgruppen för ett projekt som riktar sig till unga lesbiska på landsbygden⁹⁵. De flesta svarande uppgav att de inte fullt ut kan vara sig själva på orten där de bor, bland annat på grund av att det finns utmaningar med omgivningens attityder. Majoriteten (79 procent) av de svarande uppgav att de inte brukar besöka någon plats på orten där de bor där det är möjligt att träffa andra unga. Anledningar till att de inte besöker någon sådan plats är bland annat att det inte finns någon plats för äldre unga, att de känner att de inte passar in eller att verksamheten inte känns inkluderande eller trygg. Några svarade att de träffar vänner och socialiserar på andra sätt.

I Lesbisk makts enkätundersökning svarade 91 procent att det inte finns någon mötesplats för hbtqi-personer där de bor, och där det finns skrev flera att den är till för personer som är yngre än de själva. De svarande fick uppge vad som kunde vara en lämplig plats om en sådan mötesplats skulle starta. Vanliga svar var bibliotek eller föreningslokal men också andra offentliga lokaler, utomhus eller på café föreslogs. Vad som lyftes som viktigt för att en mötesplats ska vara trygg var bland annat acceptans och öppenhet för olikheter,

⁹⁴ Med trygga rum avses ofta en plats eller miljö där en person eller grupp av människor kan känna sig säkra på att de inte kommer att utsättas för diskriminering, trakasserier eller någon annan form av känslomässig eller fysisk skada.

⁹⁵ Resultatet baserar sig på 84 svar. Organisationen har en inkluderande definition av begreppet "lesbisk". Bland de svarande var det vanligast att beskriva sig som lesbisk, följt av queer och därefter bisexuell. Av antalet svar framgår att det är flera som använder mer än ett begrepp för att beskriva sin sexuella läggning. 41 procent av de svarande beskrev sin könsidentitet som cistjej/-kvinna. Det näst vanligaste svaret var ickebinär (17 procent) och därefter osäker (13 procent). Andra svar var transtjej/-kvinna, transkille/-man, trans, genderfluid, intersex, agender samt annat.

att kränkningar inte accepteras, att det ska vara kravlöst och att det finns vissa regler och tydlighet. Trygga vuxna och att platsen är avskild lyftes också fram som viktigt. De flesta hade inte några specifika krav på vad aktiviteterna skulle innebära. Flera skriver att det inte spelar så stor roll, att de framför allt vill få prata med andra med liknande erfarenheter. Andra uppgav att de gärna gör något kreativt, ser på film, spelar spel eller fikar tillsammans.

I enkäten ställdes även frågor om önskemål för en digital plattform, och de unga som svarade efterfrågade ett forum med mångfald, möjligheter att kommunicera med andra och intressant och inspirerande innehåll. För att känna sig trygg lyfte de bland annat moderering av elaka kommentarer och hat, personlig integritet och att det finns likasinnade som viktigt. Från svaren är det tydligt att personlig säkerhet och frihet från kränkningar, hat och hot är det viktigaste på nätet för de unga som svarat på enkäten (Lesbisk makt, u.å.).

En annan brittisk studie undersökte aspekter av trygga rum i en sommarskola för homo- och bisexuella. Resultaten visade att det är viktigt för unga homo- och bisexuella att få vara i en miljö där de träffar andra homo- och bisexuella i samma ålder, är i majoritet och kan umgås utan att känna sig begränsade. En särskilt viktig aspekt av sådana trygga rum är enligt studien att kunna vara fysiskt nära andra utan att bli utsatt för avståndstagande, i kontrast till hur vardagen för unga ser ut i skolan. Att erbjuda lämpliga trygga rum kan därför leda till bättre social integration för unga homo- och bisexuella (Crowley m.fl., 2007). En belgisk studie undersökte också unga homo- och bisexuellas deltagande på en sommarskola. Efter sommarskolan hade deltagarna fått fler homo- och bisexuella vänner och var mer nöjda med dessa relationer, kände större socialt stöd, och upplevde en positiv påverkan på sitt mentala välmående och sin livskvalitet. Författarna drog slutsatsen att sommarskolor specifikt för unga homo- och bisexuella bör stödjas (Vincke & van Heeringen, 2004).

En brittisk studie undersökte unga hbtq-personers upplevelse av att delta i gudstjänst i en hbtq-vänlig kyrka. Det var i högre grad möjligt att vara sig själva, känna sig som hemma och som ett subjekt än i en vanlig traditionell kyrka. I stället för att betrakta religion och hbtq som oförenligt finns det, enligt studien, mycket att lära kring hbtq-personers möjligheter att leva sina liv genom att studera denna skärningspunkt (Cuthbert & Taylor, 2019). En amerikansk studie undersökte hur en ungdomsorganisation fungerade som mötesplats för hbtq-personer. Resultatet var liknande, unga hbtq-personer som kom visade en stark önskan att vara sig själva och välkomnade därför också olikheter hos övriga deltagare. Utifrån perspektivet att hälsa är en relationell process drog forskarna slutsatsen att den trygga miljön som ungdomsorganisationen framför allt stod för, har djupgående påverkan på hbtq-ungdomars välbefinnande (Gamarel m.fl., 2014).

Unga hbtq-personer har ett större intresse för samhällsfrågor

I en tidigare studie av MUCF framkommer att de flesta unga drivs av en vilja att förändra och göra skillnad och många berättar att engagemanget ger välmående, social gemenskap och möjligheter att lära känna andra människor. Unga hbtq-personer är den grupp som i högst grad är högengagerade och andelen som engagerar sig är ungefär dubbelt så hög som bland unga heterocispersoner. Intresse och tid är fundamentalt för att unga ska vilja och kunna engagera sig,

men även levnadsvillkor som hälsotillstånd och ekonomi påverkar, liksom en aktiv och engagerad omgivning (MUCFb, 2021).

I Lesbisk makts enkätundersökning svarade en majoritet att de inte håller med om att de kan göra sin röst hörd där de bor. Ingen svarade att de helt och hållet håller med om att de kan göra sin röst hörd. En majoritet svarade att någon av diskrimineringsgrunderna är en anledning att det är svårt att göra sin röst hörd. De vanligaste diskrimineringsgrunderna som de svarande uppgav hindrar dem från att göra sin röst hörd var sexuell läggning och ålder (Lesbisk makt, u.å.).

Internet och sociala medier spelar en viktig roll i unga hbtq-personers liv

I Sverige har det genomförts studier på hela ungdomsgruppen som handlar om ungas aktiviteter på internet och sociala medier. MUCF har i tidigare rapporter visat att sociala medier är den vanligaste fritidsaktiviteten bland Sveriges unga och den vanligaste arenan för ungas samhällsengagemang (MUCF, 2020b, MUCF, 2021b).

Myndigheten har inte hittat svenska forskningsstudier som undersökt unga hbtq-personer och internet men däremot ett antal brittiska och en amerikansk. Studierna visar att internet och sociala medier är en viktig plats för unga hbtq-personer att hitta gemenskap och utforska identiteter. Det framgår även att de unga i studierna har kompetens att navigera på internet och använda de möjligheter som finns där och samtidigt undvika negativa och destruktiva miljöer.

I en brittisk studie om unga transpersoner och internet undersöktes normer och ungas förhållningssätt till majoritetssamhället. Studien kom fram till att unga transpersoner är väl medvetna om hur heterocisnormer respektive vithetsnormer som omger dem också dominerar på internet. Resultaten visar att unga transpersoner bjuder ett vardagligt och uthålligt motstånd mot majoritetssamhällets normer. Det gör de genom att skapa ett eget symboliskt språk som bidrar till att de upplever en meningsfull förståelse av sin egen situation och till att de tillsammans ingår i ett slags motståndsgrupper på sociala medier som främjar utvecklingen av en ickenormativ kultur kring sexuell läggning och könsidentitet (Jenzen, 2017).

En annan forskningsstudie som MUCF tagit del av var mycket specifik och undersökte unga brittiska religiösa hbtq-personers strategier för att komma ut som hbtq-person i sociala medier. De unga i studien hade använt Facebook och andra nätverk på internet när de utforskat sin egen identitet och förberett sig för att komma ut. Deltagarna lyfte möjligheterna att utforska sina religiösa respektive hbtq-identiteter som sociala medier erbjöd dem. Att ”komma ut” via de sociala medieplattformarna möjliggjorde för deltagarna i studien att undvika spontana jobbiga reaktioner från föräldrar efter att de fått veta att deras barn är hbtq-personer. De unga hbtq-personerna poängterade också att meddelanden i form av text eller film på sociala medier gav mottagaren tid att smälta informationen innan den besvarades (Taylor m.fl., 2014).

Enligt ytterligare en brittisk studie om unga hbtq-personer och internet-användning upplevde de unga att hbtq-inriktade sociala medier var särskilt viktiga eftersom de möjliggjorde interaktion med andra på ett relativt säkert och

anonymt sätt. Även om de olika plattformarna som studerades hade sin speciella design, kommersiella koncept och medlemsregler utmanade de unga hbtq-personerna ofta dessa strukturer efter sina egna behov och önskemål. Hbtq-plattformarna betraktades som gemenskaper på internet och användes framför allt för att utveckla vänskap och stödjande nätverk. De ungas kontakter skedde ofta genom att använda webbkameran, foton eller beskrivningar av sig själv och sin kropp i den egna profilen på plattformen. De unga hbtq-personernas internetkontakter var inte en förberedelse för fysiska kontakter utan gränserna mellan den virtuella och den materiella verkligheten suddades ut genom en multi-dimensionell process. De unga hbtq-personerna i studien rörde sig flytande mellan den virtuella och den materiella verkligheten i sin vardag för att utforska nya och redan existerande identiteter och relationer (Downing, 2013).

Att sociala medier utgör viktiga sociala sammanhang visar även en amerikansk studie om unga hbtq-personer och internet som MUCF tagit del av. Studien undersökte unga hbtq-personers öppenhet med sin hbtq-identitet, diskriminering, socialt stöd och psykologisk oro. De unga agerade strategiskt för att kontrollera sin identitet på till exempel Facebook genom att använda flera användarkonton och integritetskontroller för att på så sätt undvika innehållsläckage mellan olika subgrupper de ingick i (McConnell m.fl., 2017).

Svårigheter att idrotta och motionera

De studier MUCF tagit del av visar att när unga hbtq-personer vill idrotta och motionera möter de starka normer som de avviker från. Förutsättningarna ser olika ut för homo- och bisexuella respektive för transpersoner, och framför allt transpersoner väljer att avstå från idrott och motion.

Riksidrottsförbundet gav 2013 ut rapporten **Hbtq och idrott** i vilken 40 unga hbtq-personer berättar om sina erfarenheter. I rapporten framkommer att föreningsidrotten präglas av normer kring maskulinitet, femininitet och heterosexualitet vilket skapar förutsättningar och begränsningar för unga hbtq-personers idrottande. De flesta i studien valde utifrån de rådande normerna att inte vara öppna med att de är hbtq-personer, vilket de upplevde som nedbrytande. Vissa unga transpersoner fick ett omvänt problem för att de blev tvingade att komma ut för att kunna delta i rätt könsuppdelade grupp och använda rätt omklädningsrum. De unga hbtq-personerna i studien kände att de blev osynliggjorda i föreningsidrotten och hade en känsla av utanförskap. De beskrev även hur de på olika sätt internaliserade rådande normer för att kunna delta. Förebilder beskrevs som viktiga men ovanliga vilket skapade en känsla av att det är svårt att vara hbtq-person och idrotta. Några upplevde ändå delar av föreningsidrotten och särskilda hbtq-föreningar som en fristad. Utöver de hinder som nämnts ovan upplevde unga transpersoner problem med könsspecifika kläder och med sitt pronomen. De här förutsättningarna gör sammantaget att unga hbtq-personer har många potentiella hinder för att hantera om och när de bestämmer sig för att satsa på att idrotta i föreningslivet och att framför allt unga transpersoner slutar med föreningsidrott tidigare än de skulle vilja (Riksidrottsförbundet, 2013).

I rapporten **Trans och idrott** undersöktes särskilt transpersoners erfarenheter av idrott. Data samlades in genom intervjuer och enkäter till transpersoner i olika åldrar, både till dem som idrottar och till dem som inte idrottar. Resultatet

visar att den könsuppdelning som är central i de flesta idrotter utesluter transpersoner. Specifika hinder för transpersoner identifierades, såsom att välja könskategori att delta i, vilket omklädningsrum som får användas, könsspecifika kläder, användning av pronomen och en känsla av otrygghet (RFSL, 2020).

En brittisk studie undersökte transpersoners erfarenheter av skolidrott. Det finns, enligt studien, en grundläggande brist på förståelse för och medvetenhet om de svårigheter unga transpersoner ställs inför inom exempelvis skolidrott. Detta gäller på institutionell nivå, på policynivå och på individuell nivå mellan elever. Ett dilemma som unga transpersoner i denna studie vittnade om är att i hbtq-sammanhang måste de utöver den dominerande heteronormativa miljön i samhället även hantera en homonormativ miljö, det vill säga att homosexualitet är den rådande normen vilket exkluderar dem som inte är homosexuella cispersoner. De unga transkillarna i studien behöver även lära sig hantera förväntningar på ett heteromaskulint beteende vilket de motsatte sig och menade att de i stället ville hitta sin egen maskulinitet. Skolidrott upplevdes inte som en trygg och öppen miljö för unga transpersoner. (Caudwell, 2014).

En annan brittisk studie har studerat normer inom dam- och herrfotboll. Fotbollsspelarna som ingått i studien har spelat dels i det konventionella seriesystemet och dels i en hbtq-vänlig serie och/eller lag. Studien hade ett särskilt fokus på bisexuella situation. I brittisk herrfotboll är homofobi centralt. En ny spelare i en klubb måste bekräfta sin heterosexuella status som en del av initiationsriterierna och därmed stigmatiseras spelare som har en annan sexuell läggning. Inom damfotbollen är homofobi inte så centralt enligt forskarna, däremot finns den bland åskådare och spelare trakasseras och förutsätts vara homosexuella eftersom de spelar fotboll. Inom den särskilda hbtq-vänliga fotbollen var sexualitetsnormen fortfarande binär men det var homosexualitet som utgjorde normen; om en spelare uttalade att hen var bisexuell blev spelaren stigmatiserad (Maddocks, 2013).

Unga hbtqi-personers förutsättningar och deltagande i fritidsaktiviteter i siffror

I detta avsnitt redovisas resultat från den nationella ungdomsenkäten 2021 som på olika sätt knyter an till ungas fritid. Bland annat finns resultat som handlar om hur unga hbtqi-personer själva ser på sina möjligheter att delta i olika fritidsaktiviteter, och olika typer av hinder för deras deltagande. I avsnittet redovisas även resultat från MUCF:s enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen. Se inledningskapitlet för beskrivning av dessa enkäter.

Ungas möjligheter att delta i olika typer av aktiviteter

I den nationella ungdomsenkäten ställs frågor som handlar om vad unga själva anser om sina möjligheter att delta i olika aktiviteter. De unga får svara på vilka möjligheter de har att delta i:

- Fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter (t.ex. idrott, ungdomsgård, cafébesök)
- Kulturella aktiviteter (t.ex. teater, konsert, bio)
- Ideellt arbete/volontärarbete

Fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter

När det handlar om möjligheten att delta i ”Fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter (t.ex. idrott, ungdomsgård, cafébesök)” är det 73 procent av alla unga hbtq-personer som anser att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i sådana aktiviteter. Denna andel är aningen lägre än bland unga heterocispersoner (80 procent).

Jämfört med tidigare år är det en lägre andel unga över lag som anser sig ha stora, eller ganska stora, möjligheter att delta. Som jämförelse var motsvarande andelar 2018 76 procent bland unga hbtq-personer och 85 procent bland unga heterocispersoner. Det är sannolikt att pandemin har påverkat dessa siffror då restriktioner har begränsat möjligheten att delta i fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter för alla unga. Det har till exempel inte varit möjligt att bedriva vissa idrottsverksamheter i samma utsträckning som tidigare och andra sociala aktiviteter som café- eller restaurangbesök har också omfattats av restriktioner.

Vad gäller möjligheten att delta i olika fritidsaktiviteter finns inom hbtq-gruppen inga skillnader utifrån kön, könsidentitet eller sexuell läggning.

Däremot finns skillnader inom grupper av unga hbtq-personer utifrån andra faktorer:

- Andelen unga hbtq-personer med funktionsnedsättning upplever i lägre utsträckning (65 procent) än unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (76 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter.
- Andelen unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning upplever i lägre utsträckning (66 procent) än unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (75 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter.
- Andelen unga hbtq-personer som bor i landsbygdskommuner upplever i lägre utsträckning (60 procent) än unga hbtq-personer som inte bor i landsbygdskommuner (75 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter.
- Andelen unga hbtq-personer med utländsk bakgrund upplever i lägre utsträckning (66 procent) än unga hbtq-personer med svensk bakgrund (75 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter.
- Andelen äldre unga hbtq-personer, 21–25 år, upplever i lägre utsträckning (69 procent) än yngre unga hbtq-personer, 16–20 år, (76 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter.

Kulturella aktiviteter

De flesta unga hbtq-personer (63 procent) anger att de har ganska stora eller mycket stora möjligheter att delta i kulturella aktiviteter på fritiden. Det är ingen skillnad jämfört med unga heterocispersoner. Inom hbtq-gruppen svarar binära transpersoner i lägre utsträckning (54 procent) än personer med andra könsidentiteter (61–66 procent) att de har stora eller mycket stora möjligheter att delta i olika kulturella aktiviteter på fritiden. Det är inga skillnader inom hbtq-gruppen utifrån sexuell läggning.

Det finns dock skillnader bland grupper av unga hbtq-personer utifrån följande faktorer:

- Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning upplever i lägre utsträckning (53 procent) än unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (67 procent) att de har ganska eller mycket stora möjligheter att delta i kulturella aktiviteter på fritiden.
- Unga hbtq-personer som bor i landsbygdskommuner upplever i lägre utsträckning (46 procent) än unga hbtq-personer som inte bor i landsbygdskommuner (66 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i kulturella aktiviteter på fritiden.
- Unga hbtq-personer med utländsk bakgrund upplever i lägre utsträckning (54 procent) än unga hbtq-personer med svensk bakgrund (65 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i kulturella aktiviteter på fritiden.

Ideellt arbete/volontärarbete

Ungefär hälften (49 procent) av alla unga hbtq-personer har ganska stora eller mycket stora möjligheter att delta i ideellt arbete eller volontärarbete på fritiden. Jämfört med unga heterocispersoner är det ingen skillnad. Inom hbtq-gruppen finns heller inga skillnader utifrån kön, könsidentitet eller sexuell läggning.

Däremot finns skillnader utifrån följande faktorer:

- Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning upplever i lägre utsträckning (43 procent) än unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (52 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i ideellt arbete/volontärarbete.
- Unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning upplever i lägre utsträckning (42 procent) än unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (52 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i ideellt arbete/volontärarbete.
- Unga hbtq-personer som bor i landsbygdskommuner upplever i lägre utsträckning (46 procent) än unga hbtq-personer som inte bor i landsbygdskommuner (66 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i ideellt arbete/volontärarbete.
- Unga hbtq-personer med utländsk bakgrund upplever i lägre utsträckning (39 procent) än unga hbtq-personer med svensk bakgrund (52 procent) att de har mycket eller ganska stora möjligheter att delta i ideellt arbete/volontärarbete.

Unga hbtq-personers deltagande i föreningslivet

I ungdomsenkäten ställs frågor som handlar om medlemskap och deltagande i olika typer av föreningar. Det handlar till exempel om föreningar för idrott, gaming, friluftsliv och föreningar för olika samhällsfrågor. 60 procent av de unga hbtq-personer som svarat på enkäten anger att de är aktiva i någon typ av

förening.⁹⁶ Det är ingen skillnad jämfört med unga heterocispersoner. Inom hbtq-gruppen finns inga skillnader utifrån könsidentitet eller sexuell läggning, däremot finns skillnader utifrån andra faktorer.

- Unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning är i lägre grad aktiva i någon förening (52 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (64 procent)
- Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun är i lägre grad aktiva i någon förening (44 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer som inte bor i en landsbygdskommun (62 procent)
- Unga hbtq-personer som har utländsk bakgrund är i lägre grad aktiva i någon förening (54 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer som har svensk bakgrund (61 procent).

Unga hbtq-personers möjligheter att idrotta och motionera

Föreningsidrotten kan vara en plats som tillgodoser ungas behov av bland annat fysisk aktivitet och känsla av social tillhörighet. Som tidigare redogjordes för pekar forskning på att unga hbtq-personer möter särskilda hinder som unga heterocispersoner inte möter i samma utsträckning, till stor del på grund av normer som gör det svårt att vara öppen som hbtq-person. I ungdomsenkäten ställs två frågor som särskilt undersöker i vilken utsträckning unga är aktiva i, respektive regelbundet motionerar via, idrottsföreningar/-klubbar.

Det är 28 procent av alla unga hbtq-personer som svarat på enkäten som anger att de är aktiva i verksamhet hos en eller flera idrottsföreningar/-klubbar. Det är en lägre andel jämfört med unga heterocispersoner, där motsvarande andel är 37 procent.⁹⁷ Det finns inga skillnader inom hbtq-gruppen utifrån kön, könsidentitet eller sexuell läggning. Det finns dock skillnader utifrån följande faktorer:

- Det är mindre vanligt att unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning är aktiva (22 procent) jämfört med unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (31 procent).

⁹⁶ Tio olika typer av föreningar är specificerade i enkäten. Dessa är "Idrottsförening/klubb", "Elev-/studentförening", "Friluftsförening", "Religiös förening/församling", "Kulturförening", "Hobbyförening", "Förening för miljö/djur/klimat etc.", "Politiskt parti/ungdomsförbund", "Förening/organisation för övriga samhällsfrågor", "Datorförening/spelförening/gamingförening". Det är även möjligt att välja "Annan förening". För samtliga typer av föreningar är svarsalternativen "Nej, jag är inte medlem", "Ja, jag är medlem men har inget förtroendeuppdrag", "Ja, jag är medlem och har ett förtroendeuppdrag" samt "Nej, jag är inte medlem men jag deltar som ex. tränare/ledare/volontär/förtroendevald etc.". De tre sista har räknats som att man är aktiv. Svaren har aggregerats till andelen som är aktiv i minst någon typ av förening inklusive "Annan förening".

⁹⁷ Svarsalternativen var "Nej, jag är inte medlem", "Ja, jag är medlem men har inget förtroendeuppdrag", "Ja, jag är medlem och har ett förtroendeuppdrag" samt "Nej, jag är inte medlem men jag deltar som ex. tränare/ledare/volontär/förtroendevald etc.". De tre sista har räknats som att man är aktiv hos en eller flera idrottsföreningar/klubbar.

- Det är mindre vanligt att unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun är aktiva (19 procent) jämfört med unga hbtq-personer som inte bor i landsbygdskommun (30 procent).
- Det är mindre vanligt att äldre unga hbtq-personer, 21–25 år, är aktiva (22 procent) jämfört med yngre unga hbtq-personer, 16–20 år (35 procent).

Bland unga hbtq-personer är det 19 procent som idrottar/motionerar i en idrottsförening eller klubb någon gång i veckan (eller mer). Det är lägre än motsvarande andel bland unga heterocispersoner (26 procent). Inom hbtq-gruppen finns inga skillnader utifrån kön, könsidentitet eller sexuell läggning, däremot finns skillnader utifrån andra faktorer.

- Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning som idrottar i en idrottsförening/-klubb minst någon gång i veckan är lägre (11 procent) jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (22 procent)
- Unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning som idrottar i en idrottsförening/-klubb minst någon gång i veckan är lägre (11 procent) jämfört med unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning som idrottar i en idrottsförening/-klubb minst någon gång i veckan är lägre (21 procent)
- Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun som idrottar i en idrottsförening/-klubb minst någon gång i veckan är lägre (9 procent) jämfört med unga hbtq-personer som inte bor i en landsbygdskommun (20 procent)
- Äldre unga hbtq-personer, 21–25 år, som idrottar i en idrottsförening/-klubb minst någon gång i veckan är lägre (10 procent) jämfört med unga hbtq-personer, 16–20 år (27 procent).

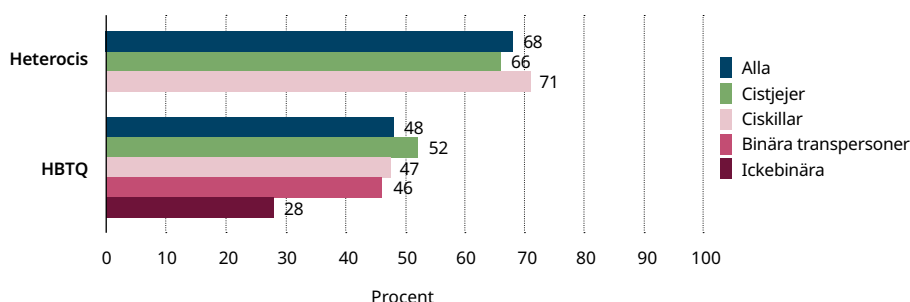
Det är vanligare att unga över lag utövar oorganiserad idrott/motion (ej via förening/klubb) än organiserad idrott (via klubb/förening). Detta gäller även unga hbtq-personer. Det är 54 procent av unga hbtq-personer som idrottar/motionerar (men ej via klubb eller förening). Andelen är dock lägre än motsvarande andel bland unga heterocispersoner (66 procent). Inom hbtq-gruppen finns inga skillnader utifrån kön, könsidentitet eller sexuell läggning. Däremot finns skillnader utifrån följande faktorer:

- Andelen är lägre för unga hbtq-personer med funktionsnedsättning (46 procent) jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (56 procent).
- Andelen är lägre för unga hbtq-personer med utländsk bakgrund (46 procent) jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund (55 procent).

Tillgängliga idrottsanläggningar

För att unga hbtq-personer ska kunna utöva idrott, antingen organiserad idrott via klubb/förening eller på egen hand, är det viktigt att lokaler upplevs som tillgängliga och välkomnande för dem. I ungdomsenkäten ställs frågor om hur ofta unga besöker gym/idrottshall samt simhall.

Det är 48 procent av de unga hbtq-personerna som regelbundet (minst någon gång varje månad) besöker ett gym eller en idrottsanläggning. Det är en betydligt lägre andel jämfört med unga heterocispersoner. Bland unga hbtq-personer sticker gruppen ickebinära ut (se Figur 5.1). Där är det endast 28 procent som regelbundet besöker ett gym eller en idrottsanläggning. En möjlig anledning till denna skillnad är att omklädningsrum, i de allra flesta fall, är uppdelade för ”tjejer” respektive ”killar” och att alternativ oftast saknas för dem med en annan könsidentitet. Skillnaden är statistiskt säkerställd gentemot hbtq-cistjejer men inte gentemot hbtq-ciskillar och binära transpersoner.

Figur 5.1. Andel unga som besöker gym eller idrottshall minst någon gång varje månad, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Inom gruppen av unga hbtq-personer finns även följande skillnader vad gäller andelen som regelbundet besöker ett gym eller en idrottsanläggning:

- Andelen är lägre bland unga hbtq-personer med funktionsnedsättning (32 procent) än bland unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (53 procent).
- Andelen är lägre bland unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun (38 procent) än bland unga hbtq-personer som inte bor i en landsbygdskommun (49 procent).
- Andelen är lägre bland unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning (35 procent) än bland unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (53 procent).
- Andelen är lägre bland äldre unga, 21–25 år, hbtq-personer (34 procent) än bland yngre unga, 16–20 år, hbtq-personer (60 procent).

Andelen unga som regelbundet (minst någon gång varje månad) besöker en simhall är lägre än andelen som besöker gym eller idrottsanläggning. Bland alla unga är det 5 procent som svarar att de besöker en simhall någon gång i månaden eller mer, detta skiljer sig inte åt mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner.

Inom hbtq-gruppen finns här inga skillnader utifrån kön, könsidentitet, sexuell läggning eller några andra bakgrundsfaktorer som till exempel funktionsnedsättning.

Hinder för ungas deltagande

Att synliggöra och motverka hinder för ungas deltagande är viktigt för att leva upp till bland annat barnkonventionen och Agenda 2030 som båda betonar barns och ungas rätt till en meningsfull fritid. I ungdomsenkäten kartläggs olika hinder för ungas deltagande i fritidsaktiviteter. MUCF har tidigare visat att de flesta unga har möjlighet att delta i olika fritidsaktiviteter men att bland annat unga hbtq-personer avstår från aktiviteter i större utsträckning än unga heterocispersoner (MUCF, 2020b).

I ungdomsenkäten fick unga svara på om de under de senaste 12 månaderna ”avstått från att delta i någon fritidsaktivitet på grund av följande?”:

- Jag har inte haft tid på grund av skola eller arbete.
- Aktiviteten har kostat för mycket pengar.
- Det har varit för svårt att ta mig till aktiviteten.
- Aktiviteten har inte varit anpassad/tillgänglig för mig.
- Jag har inte känt mig välkommen eller passat in i aktiviteten.
- Aktiviteten har varit för svår för mig.
- Mina föräldrar/min familj har inte tillåtit att jag deltar.
- Min partner/pojkvän/flickvän har inte tillåtit att jag deltar.
- Andra i min släkt har inte tillåtit att jag deltar.

Inom hela gruppen unga är tidsbrist det vanligaste hindret för att delta i en fritidsaktivitet, följt av ekonomiska (”kostat för mycket pengar”) och geografiska (”svårt att ta mig dit”) hinder.

Vid en jämförelse mellan unga heterocispersoner och unga hbtq-personer framkommer några skillnader. Jämfört med unga heterocispersoner är det vanligare att unga hbtq-personer svarar att de under de senaste 12 månaderna avstått från en aktivitet på grund av att

- aktiviteten kostat för mycket pengar
- det har varit svårt att ta sig dit
- de inte har känt sig välkomna eller känt att de passat in
- aktiviteten har varit för svår
- föräldrar/familj ej tillåtit att de deltar.

Skillnaderna mellan grupperna har dock minskat jämfört med den förra ungdomsenkäten, som genomfördes 2018 (MUCF, 2020b).

Lika vanligt att inte ha tid på grund av skola eller arbete

Bland alla unga är det 68 procent som under de senaste 12 månaderna avstått från att delta i någon fritidsaktivitet på grund av att skola eller arbete tagit för mycket tid. Det är ingen skillnad mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner när vi tittar på alla unga.

Det är dock vanligare att unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (73 procent) avstår av denna anledning än att unga hbtq-personer med funktionsnedsättning (59 procent) gör det.⁹⁸

Binära transpersoner avstår även från fritidsaktiviteter på grund av skola eller arbete i högre utsträckning än andra unga hbtq-personer. Skillnaden är dock statistiskt säkerställd endast mellan binära transpersoner (85 procent) och hbq-ciskillar (61 procent).

Vanligare att aktiviteten kostar för mycket

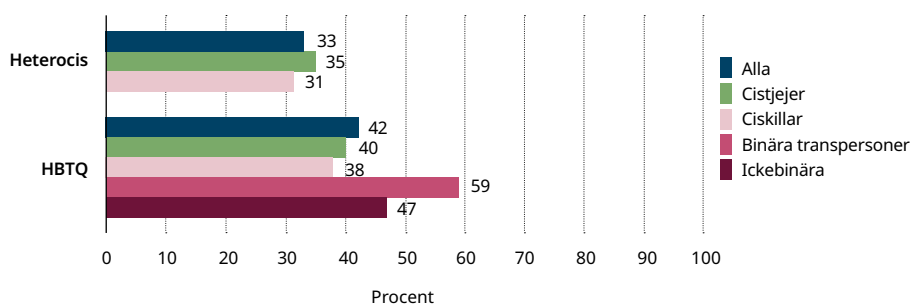
Bland alla unga är det 34 procent som avstått från någon fritidsaktivitet under de senaste 12 månaderna på grund av att aktiviteten kostat för mycket pengar. Det är vanligare bland unga hbtq-personer (42 procent) än bland unga heterocispersoner (33 procent), vilket illustreras i Figur 5.2.

Bland unga hbtq-personer varierar andelen som har avstått från en aktivitet på grund av att den kostat för mycket pengar beroende på ålder, bakgrund, funktionsnedsättning. Det finns också en skillnad mellan binära transpersoner och hbq-cispersoner.

- Det är vanligare att äldre unga hbtq-personer (21–25 år, 53 procent) avstått från en aktivitet på grund av att den kostat för mycket jämfört med yngre unga hbtq-personer (16–20 år, 32 procent).
- Detsamma gäller för unga hbtq-personer med utländsk bakgrund (54 procent) jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund (39 procent)
- Även unga hbtq-personer med funktionsnedsättning avstår oftare (50 procent) jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (39 procent).
- Det är vanligare att binära transpersoner (59 procent) avstått från en aktivitet av ekonomiska skäl i jämförelse med både hbq-ciskillar (38 procent) och hbq-cistjejer (40 procent).⁹⁹

⁹⁸ En trolig förklaring är att unga utan funktionsnedsättning i större utsträckning än unga med funktionsnedsättning har en sysselsättning som till exempel skola eller arbete, som därmed kan inkräkta på fritiden i större utsträckning.

⁹⁹ För gruppen ickebinära är andelen 47 procent. Det finns inga statistiskt säkerställda skillnader mellan gruppen ickebinära och övriga könsidentiteter inom hbtq-gruppen.

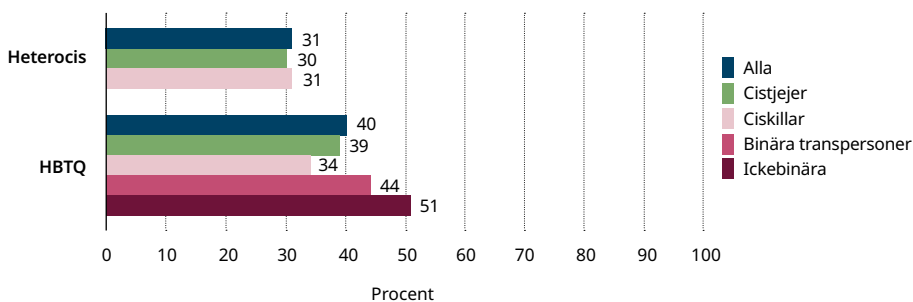
Figur 5.2. Andel unga som under de senaste 12 månaderna avstått från att delta i någon fritidsaktivitet på grund av att den kostat för mycket pengar, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Vanligare bland hbtq-personer att det är svårt att ta sig till aktiviteten

Bland alla unga är det 32 procent som under de senaste 12 månaderna avstått från någon fritidsaktivitet på grund av att det har varit för svårt att ta sig till aktiviteten. Detta är vanligare bland unga hbtq-personer (40 procent) jämfört med bland unga heterocispersoner (31 procent). Resultaten illustreras i Figur 5.3.

Det är vanligare att unga hbtq-personer med funktionsnedsättning (50 procent) avstår från fritidsaktiviteter för att det är svårt att ta sig till aktiviteten jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (36 procent). Detsamma gäller unga hbtq-personer med utländsk bakgrund (47 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer med svensk bakgrund (38 procent).

Figur 5.3. Andel unga som under de senaste 12 månaderna avstått från att delta i någon fritidsaktivitet på grund av att det har varit för svårt att ta sig dit, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Vanligare bland hbtq-personer att aktiviteten inte är anpassad

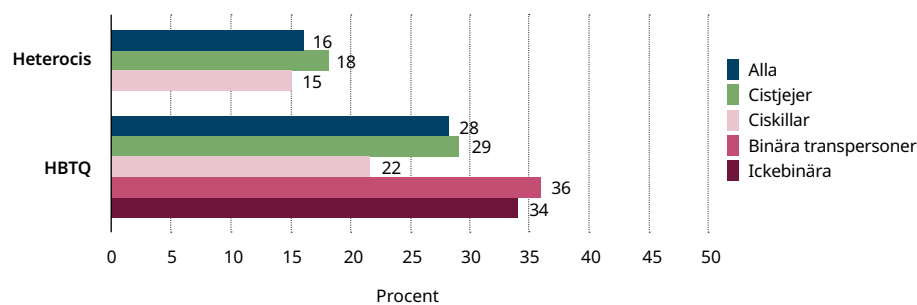
Bland alla unga är det 19 procent som under de senaste 12 månaderna avstått från någon fritidsaktivitet på grund av att aktiviteten inte har varit anpassad eller tillgänglig för en. Det är ingen skillnad mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner när vi tittar på alla unga.

Det är vanligare att unga hbtq-personer med funktionsnedsättning (29 procent) avstått från en aktivitet på grund av att den inte varit anpassad eller tillgänglig för en jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (18 procent). Detsamma gäller för unga hbtq-personer med utländsk bakgrund (37 procent) jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund (18 procent).

Vanligare att inte ha känt mig välkommen

Bland alla unga är det 18 procent som under de senaste 12 månaderna avstått från någon fritidsaktivitet på grund av att man inte känt sig välkommen eller passat in i aktiviteten. Det är vanligare att unga hbtq-personer (28 procent) avstått av denna anledning jämfört med unga heterocispersoner (16 procent).

Det är vanligare att unga hbtq-personer med funktionsnedsättning (37 procent) avstått från någon fritidsaktivitet på grund av att man inte känt sig välkommen eller passat in i jämförelse med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (26 procent).

Figur 5.4. Andel unga som under de senaste 12 månaderna avstått från att delta i någon fritidsaktivitet på grund av att man inte känt sig välkommen eller passat in i verksamheten, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Vanligare bland hbtq-personer att aktiviteten var för svår

Bland alla unga är det 11 procent som under de senaste 12 månaderna avstått från någon fritidsaktivitet på grund av att aktiviteten har varit för svår för en. Det är vanligare att unga hbtq-personer (18 procent) svarar detta i jämförelse med unga heterocispersoner (10 procent).

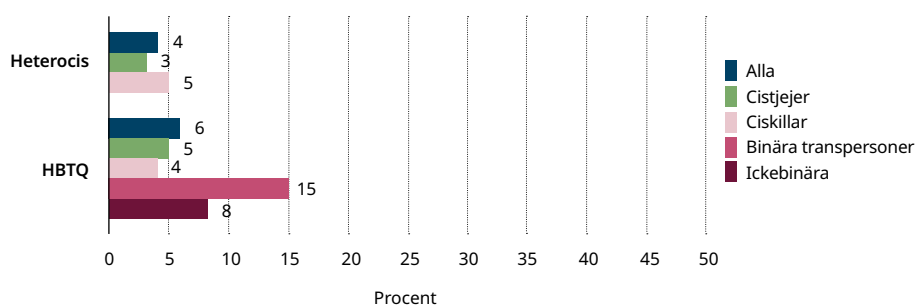
Vissa grupper av unga hbtq-personer har avstått från fritidsaktiviteter, på grund av att aktiviteten har känts för svår, i större utsträckning än andra. För unga hbtq-personer med funktionsnedsättning är det dubbelt så vanligt (28 procent) att man har avstått från en aktivitet på grund av att den känts för svår jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (14 procent). Även för unga hbtq-personer med utländsk bakgrund (24 procent) finns en skillnad jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund (17 procent).

Avslutningsvis är det även vanligare att ickebinära (51 procent) avstår av denna orsak jämfört med både hbtq-ciskillar (34 procent) och hbtq-cistjejer (39 procent).

Något vanligare att familj inte tillåter deltagande

Bland alla unga är det 4 procent som under de senaste 12 månaderna avstått från någon fritidsaktivitet på grund av att ens föräldrar/familj inte tillåtit att man deltar. Det är något vanligare bland unga hbtq-personer (6 procent) än bland unga heterocispersoner (4 procent).

Binära transpersoner sticker ut i jämförelse med hbtq-cispersoner, vilket illustreras i Figur 5.5. Bland binära transpersoner har 15 procent avstått från en aktivitet på grund av att ens föräldrar/familj inte tillåtit att man deltar, vilket är en högre andel än bland både hbtq-ciskillar (4 procent) och hbtq-cistjejer (5 procent).¹⁰⁰

Figur 5.5. Andel unga som under de senaste 12 månaderna avstått från någon fritidsaktivitet för att föräldrar/familj inte tillåtit att man deltar, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Även unga hbtq-personer med utländsk bakgrund sticker ut när det handlar om att avstå från fritidsaktiviteter på grund av att ens föräldrar/familj inte tillåter att man deltar. Inom den gruppen uppgav 13 procent att de avstått från en aktivitet av denna anledning, jämfört med 5 procent av unga hbtq-personer med svensk bakgrund.

Det är även vanligare att yngre unga hbtq-personer (16–20 år, 8 procent) har avstått från en aktivitet på grund av att föräldrar/familj inte tillåtit att man deltar jämfört med äldre unga hbtq-personer (21–25 år, 3 procent), vilket sannolikt beror på att yngre personer i större utsträckning bor med föräldrar/familj.

Vanligare bland transpersoner att partner inte tillåter deltagande

Bland alla unga är det 3 procent som under de senaste 12 månaderna avstått från någon fritidsaktivitet på grund av att ens partner inte tillåtit att man deltar. Det är ingen skillnad mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner när vi tittar på alla unga.

I jämförelse med unga hbtq-cistjejer (2 procent) är det vanligare att binära transpersoner (8 procent) avstått från någon fritidsaktivitet på grund av att ens partner inte tillåtit att man deltar. För hbtq-ciskillar (3 procent) och ickebinära (3 procent) finns dock inga statistiskt säkerställda skillnader jämfört med övriga.

¹⁰⁰ För gruppen ickebinära är andelen 8 procent. Det finns inte några statistiskt säkerställda skillnader mellan gruppen ickebinära och andra könsidentiteter inom hbtq-gruppen.

Vanligare bland binära transpersoner att släkt inte tillåter deltagande

Bland alla unga är det få (1 procent) som under de senaste 12 månaderna avstått från någon fritidsaktivitet på grund av att andra i ens släkt (utöver familj och partner) inte tillåtit att man deltar. Det är ingen skillnad mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner när vi tittar på alla unga.

Det är dock vanligare att binära transpersoner (9 procent) avstått från en aktivitet på grund av att annan släkt inte tillåtit att man deltar jämfört med både hbtq-ciskillar (1 procent), hbtq-cistjejer (1 procent) och ickebinära (3 procent).

Det är även vanligare bland unga hbtq-personer med utländsk bakgrund jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund. Bland unga hbtq-personer med utländsk bakgrund är det 4 procent som avstått från en aktivitet på grund av att annan släkt inte har tillåtit att man deltar. Motsvarande andel bland unga hbtq-personer med svensk bakgrund är 1 procent.

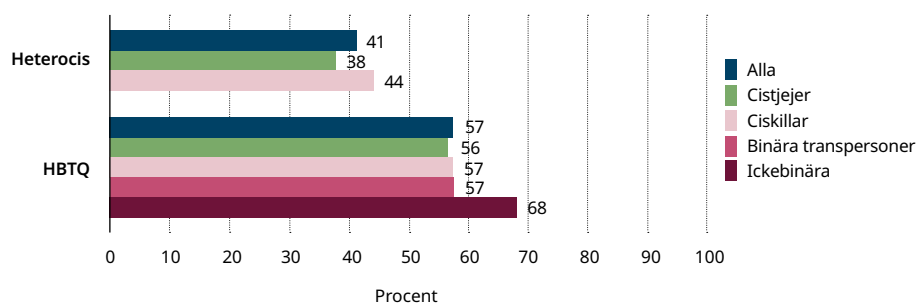
Unga hbtq-personers samhällsengagemang

MUCF har tidigare redovisat (2021b) att ett intresse för, och engagemang kring, olika samhällsfrågor kan leda till välmående, social gemenskap och möjligheter att lära känna människor med liknande intressen. Föreningar och organisationer där man samlas kring olika frågor kan, precis som idrotten, erbjuda en mötesplats för unga i allmänhet. I ungdomsenkäten ställs tre frågor som handlar om ungas samhällsintresse:

- Hur intresserad är du av politik?
- Hur intresserad är du av samhällsfrågor?
- Hur intresserad är du av vad som händer i andra länder?

Unga hbtq-personer mer intresserade av politik

Bland alla unga svarar 42 procent att de är ganska eller mycket intresserade av politik. Det är vanligare att unga hbtq-personer (57 procent) svarar detta jämfört med unga heterocispersoner (41 procent, se Figur 5.6).

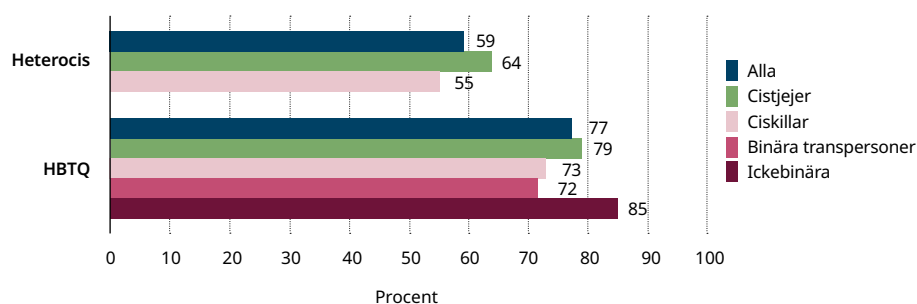
Figur 5.6. Andel unga som är ganska eller mycket intresserade av politik, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16-25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Bland unga hbtq-personer är det vanligare att unga med svensk bakgrund (58 procent) är intresserade av politik jämfört med unga med utländsk bakgrund (52 procent).

Unga hbtq-personer mer intresserade av samhällsfrågor

Bland alla unga svarar 61 procent att de är ganska eller mycket intresserade av samhällsfrågor. Det är vanligare att unga hbtq-personer (77 procent) svarar detta jämfört med unga heterocispersoner (59 procent) vilket syns i Figur 5.7.

Figur 5.7. Andel unga som är ganska eller mycket intresserade av samhällsfrågor, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

När det handlar om intresse för samhällsfrågor varierar det bland unga hbtq-personer utifrån bakgrund, funktionsnedsättning, boende på landsbygd och föräldrars utbildningsnivå:

- Unga hbtq-personer som har en funktionsnedsättning är i lägre utsträckning (52 procent) intresserade av samhällsfrågor jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (59 procent).
- Unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning är i lägre utsträckning (48 procent) intresserade av samhällsfrågor jämfört med unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (62 procent).
- Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun är i lägre utsträckning (50 procent) intresserade av samhällsfrågor jämfört med unga hbtq-personer som inte bor i en landsbygdskommun (58 procent).
- Unga hbtq-personer med utländsk bakgrund är i lägre utsträckning (52 procent) intresserade av samhällsfrågor jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund (59 procent).

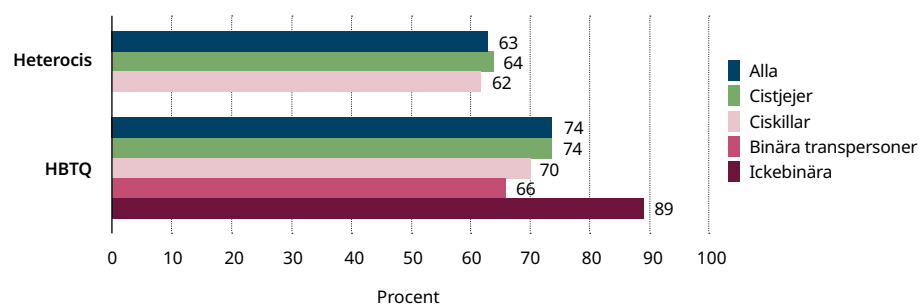
Unga hbtq-personer mer intresserade av vad som händer i andra länder

Bland alla unga svarar 64 procent att de är ganska eller mycket intresserade av vad som händer i andra länder. Det är vanligare att unga hbtq-personer (74 procent) svarar detta jämfört med unga heterocispersoner (63 procent).

Inom hbtq-gruppen är ickebinära mer intresserade av vad som händer i andra länder jämfört med övriga. Bland ickebinära svarar 89 procent att de

är ganska eller mycket intresserade av vad som händer i andra länder. Det är en högre andel än bland binära transpersoner (66 procent), hbq-ciskillar (70 procent) och hbq-cistjejer (74 procent).

Unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning svarar i högre utsträckning (79 procent) att de är intresserade av vad som händer i andra länder jämfört med unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning (61 procent). Detsamma gäller för unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (76 procent) i jämförelse med unga hbtq-personer med funktionsnedsättning (67 procent).

Figur 5.8. Andel unga som är ganska eller mycket intresserade av vad som händer i andra länder, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Många unga hbtq-personer vill påverka i kommunen

Hälften av alla unga hbtq-personer (50 procent) vill vara med och påverka i frågor som rör den kommun man bor i. Det är vanligare att unga hbtq-personer vill vara med och påverka jämfört med unga heterocispersoner (41 procent).

Bland unga hbtq-personer är unga vars föräldrar har eftergymnasial utbildning (53 procent) i högre utsträckning intresserade än unga vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning (44 procent). Det är inga andra skillnader inom hbtq-gruppen utifrån kön, könsidentitet, sexuell läggning eller andra bakgrundsfaktorer som till exempel utländsk bakgrund.

Det är en minoritet av unga som anser att de har ganska eller mycket stora möjligheter att föra fram sina åsikter till dem som bestämmer i kommunen. Bland både unga hbtq-personer och unga heterocispersoner är andelen 25 procent.

Inom hbtq-gruppen utmärker sig gruppen ickebinära (9 procent) i förhållande till hbq-ciskillar (30 procent).

Unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen om upplevelser på fritiden

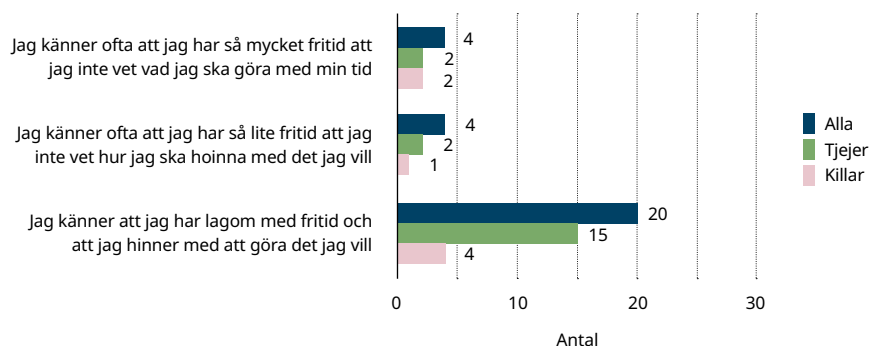
I detta avsnitt presenteras resultaten som rör fritid från den enkät som skickats till personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen¹⁰¹. Som beskrivs i rapportens inledande kapitel är antalet svarande 28 personer, varav 19 tjejer och

¹⁰¹ MUCF använde begreppet ”tillstånd som påverkar könsutvecklingen” istället för intersexperson, eftersom inte alla inom målgruppen identifierar sig med begreppet intersexperson.

7 killar. Två personer hade annat kön. De svarande på enkäten utgör inte ett slumpmässigt urval, det går därför inte att generalisera svaren till gruppen som helhet.

De flesta svarande upplever lagom mycket fritid

De flesta (20) av dem som svarat på enkäten upplever att de har lagom mycket fritid och hinner göra det de vill. Några känner att de har för mycket tid, medan några känner att de har för lite tid att hinna med allt de vill göra.

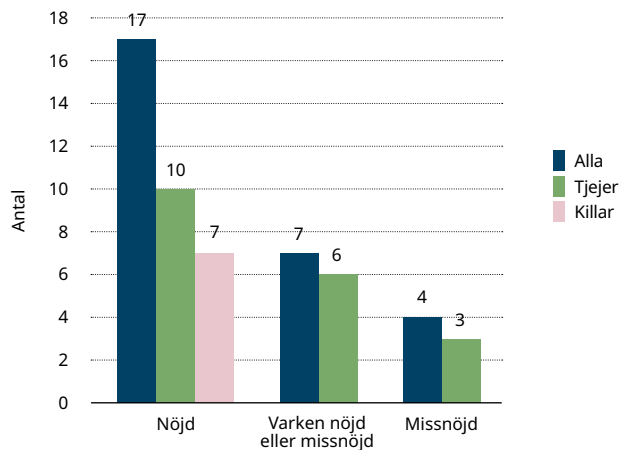

Figur 5.9. Svarande unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen som har lagom, för mycket eller för lite fritid, efter kön, 2021. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

De flesta (17 av 28) av dem som svarat uppger också att de är nöjda med sin fritid, medan ett fåtal (4) säger att de är missnöjda.

Figur 5.10. Svarande unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen som är nöjda respektive missnöjda med sin fritid, efter kön, 2021. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

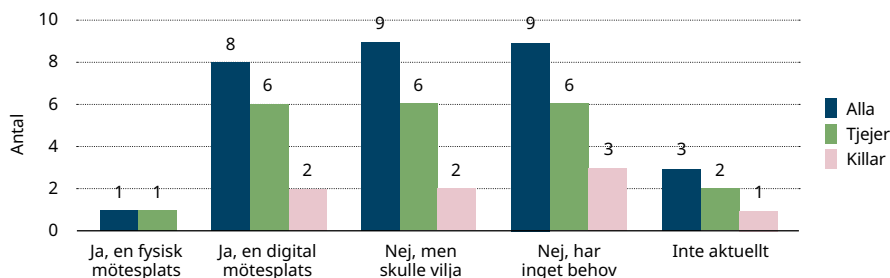
Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

Några svarande upplever hinder att delta

Medan de flesta uppger att de inte upplever några hinder för att delta i fritidsaktiviteter finns det några svarande som upplever hinder. Det vanligaste hindret för att delta i fritidsaktiviteter bland de svarande är att de inte haft tid på grund av skola eller arbete, det är också det vanligaste hindret bland samtliga unga i den nationella ungdomsenkäten. Fem har svarat att de inte kunnat delta på grund av praktiska skäl, som att det varit svårt att ta sig till aktiviteten, att aktiviteten kostat för mycket pengar och att aktiviteten inte har varit tillgänglig. Fem personer säger att aktiviteten varit för svår för dem och lika många svarar att de inte deltagit eftersom de inte känt sig välkomna¹⁰². Två av de svarande uppger att föräldrar inte tillåtit dem att delta i en fritidsaktivitet vid ett eller flera tillfällen. En person har vid något tillfälle inte tillåtits delta av annan släkt och av en partner.

Få av de svarande har tillgång till en fysisk mötesplats

I enkäten ställdes även frågor om tillgång till och behov av mötesplatser som riktar sig specifikt till personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen.

Figur 5.11. Svarande unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen som har tillgång till en mötesplats för personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen, efter kön, 2021. Antal.

Kommentar: Några svarande har annat kön än kille eller tjej, eller var osäkra.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen 2021.

Av de svarande är det bara en person som har tillgång till en fysisk mötesplats. Åtta har tillgång till en digital mötesplats. 18 säger att de inte har tillgång till en mötesplats, trots att hälften av dem skulle vilja ha tillgång till en sådan. I fritextsvar har ett par utvecklat sina svar. En tjej säger att hon har tillgång till en digital mötesplats, men skulle vilja träffas fysiskt eftersom det digitala inte räcker till. En kille som också har tillgång till en digital mötesplats tycker att den är bra och att det är bra att få prata med andra med liknande erfarenheter. Ytterligare ett par personer har kommenterat att det är positivt att träffa andra med liknande erfarenheter.

¹⁰² Andelen som svarat att de upplevt något av dessa hinder är motsvarande eller lägre än andelen unga som svarat detta i den nationella ungdomsenkäten.

Unga hbtqi-personers berättelser om sin fritid

Här presenteras det som framkommit i intervjuerna och i de inskickade berättelserna på temat fritid. Både i intervjuerna och i de inskickade berättelserna fanns möjlighet för de unga hbtqi-personerna att själva välja fokus fritt inom ramen för det övergripande temat fritidsaktiviteter och hinder för att delta. Inledningsvis presenteras unga hbtqi-personers fritidsintressen. Det kan konstateras att de exempel på aktiviteter som de unga i denna rapport nämner i mycket hög utsträckning är desamma som unga i allmänhet brukar ta upp (MUCE, 2020b). Resultatredovisningen i kapitlet fortsätter med några större vanliga teman i intervjuerna: samhällsengagemang och delaktighet; internet och sociala medier; samt hbtqi-mötesplatser. Efter det följer en redovisning av ett antal specifika kategorier av hinder som intervjupersonerna har upplevt, förhållanden som påverkar deras möjligheter att leva som de skulle önska på sin fritid.

Unga hbtqi-personer har breda och vanliga fritidsintressen

Under intervjuerna har de unga uppgett en mängd olika aktiviteter och intressen som de använder sin fritid till. De återges här, under ett antal kategorier.

- Samhällsengagemang: donera till en fond som arbetar för hbtqi-personers rättigheter; skriva under namninsamlingar, till exempel för ny könstillhörighetslag; delta i intervjuer för till exempel denna rapport; vara volontär för en pridefestival.
- Föreningsliv: engagera sig ideellt i till exempel en organisation som arbetar för mänskliga rättigheter, sitta i styrelsen för en lokal pridefestival, vara med i scouterna, ha ideellt uppdrag i kyrkan, engagera sig partipolitiskt, vara aktiv i till exempel teaterförening, studentkår, studentnation, kvinnogrupp i organisation, hbtqi-organisation eller studentförening.
- Fysiska aktiviteter: dansa till exempel ballroom, åka konståkning, spela innebandy, gå på gym, utöva friluftsliv, träna cheerleading, åka longboard.
- Kulturella/kreativa aktiviteter: utöva hantverk, sy, både spela och gå på teater, gå på museum, sjunga, spela instrument, hålla på med musik, lyssna på musik, skriva, rita, måla, läsa, lyssna på ljudböcker, delta i bokcirkel, lyssna på poddar, spela spel/dataspel, pärla, åka på konvent, delta i cosplay, titta på film och tv-serier, fotografera, spela rollspel, lägga ut innehåll på sociala medier.
- Sociala aktiviteter: delta i ungdomsgrupp för hbtqi-personer genom hbtqi-organisation, umgås med vänner, familj och partner, vara med husdjur, spela dataspel med vänner/andra, festa.
- Övrigt: baka och laga mat, resa, gå i kyrkan.

Många är samhällsengagerade

Intervjupersonerna engagerar sig i samhällsfrågor av olika anledningar. De vanligaste skälen de uppger är att de tycker det är roligt, att de är intresserade av specifika frågor och att de på olika sätt vill påverka, vilket överensstämmer med vad som kom fram i Fokus 21 (MUCE, 2021b). Resultaten från den nationella ungdomsenkäten 2021, som redovisades ovan, visar också på att unga hbtq-personer har ett generellt högre intresse för samhällsfrågor än unga heterocispersoner. Skäl som att kanalisera ilska och vrede över att samhället ser ut som det gör, till ett konstruktivt engagemang, nämns också.

Att på något sätt kunna kanalisera ens liksom ilska och vrede över att samhället ser ut på det här sättet, till liksom ett engagemang som jag har gjort, i stället för att det kanske ska bli självdestruktivt som jag vet att det blir för många bekantingar. Och att det riktas utåt, i stället för inåt.

Hbtq-person, 16 år

En intervjuperson är engagerad i en ungdomsjour och påverkar samhället på ett mellanmänniskt plan genom att ge stöd till unga tjejer och transpersoner. Engagemanget är också positivt för personens eget mående.

Och sedan i mitt eget fall så är jag också politiskt aktiv, jag är föreningsaktiv i en jour själv, en ungdomsjour för ... alltså, unga tjejer och transpersoner. För att det hjälper mig att se ungdomar prata om det som ... alltså, det fanns inte på samma sätt när jag var yngre. Jag kunde inte i min hemstad söka mig till en jour som hade de här erfarenheterna [...] Men nu kan jag hjälpa till att sprida det och det mår jag bra av.

Ickebinär, transperson, pansexuell, 25 år

De flesta intervjupersoner som är engagerade i samhällsfrågor engagerar sig för mänskliga rättigheter, exempelvis frågor som rör hbtqi-personers rättigheter, antirasism, antifascism, migration, asyl och feminism. Även sakfrågor som medveten konsumtion engagerar, hur det är möjligt att påverka genom sina val av varor, företag, kultur och internet/sociala medier, bland annat gällande vilka influencers de följer. Flera kritiserar att politiska partier deltar i pridefestivaler för att, som det uppfattas, få röster, och att festivalerna blivit kommersialiserade.

Jag tror att man som en person som känner vid sig av sociala orättvisor, speciellt när man läser om sociala orättvisor i andra länder, att man väljer väldigt aktivt vilka saker du väljer att konsumera och inte.

Cisperson, pansexuell, polyamorös, 23 år

Intervjupersonerna är aktiva i olika organisationer, både som förtroendevalda och på andra sätt. Intervjupersonerna engagerar sig också i hbtqi-frågor genom att skriva under namninsamlingar, till exempel för en ny könstillhörighetslag, delta i intervjuer, arrangera aktiviteter för communityn, vara volontär på någon pridefestival och donera till en fond som finansierar stöd för organisationer och projekt i andra länder där hbtqi-personer diskrimineras, förföljs och dödas. Flera av intervjupersonerna talar specifikt om situationen för hbtqi-personer globalt och i synnerhet i utomeuropeiska länder. De tar del av information om levnadsvillkor för hbtqi-personer utanför Europa genom att exempelvis läsa nyheter och lyssna på poddar som tar upp ämnet. Flera är också insatta i svårigheten att få en hbtqi-identitet godtagen som asylskäl i Sverige, trots att de inte har egen erfarenhet av att söka asyl.

Internet och sociala medier är viktigt

Internet och i synnerhet sociala medier är en viktig plats för unga hbtqi-personer, vilken även framgår av Fokus 21 (MUCE, 2021b). På internet kan de få information om hbtqi-frågor, ta del av nyheter, träffa andra med liknande erfarenheter och delta i samhällsdebatten. En person som skickat in en berättelse skriver om hur internet hjälpt personen att navigera ”i verkliga livet” och varit en viktig källa till kunskap och gemenskap. En annan intervjuperson beskriver hur kultur och kontakter med personer på internet var en hjälp när personen inte kommit ut ännu. Båda dessa erfarenheter finns också beskrivna i ovan refererad forskning. I en forskningsstudie beskrivs hur just sociala medieplattformar underlättat processen att komma ut (Taylor m.fl., 2014; se även Downing, 2013).

Innan jag kände så många hbtq-personer i verkligheten var internet verkligen viktigt för mig. Det är det fortfarande. Det är där jag har lärt mig om alla identiteter som finns och hittat förebilder som gått igenom samma saker som jag. På internet har det också skapats som en slags gemenskap där hbtq-personer kan mötas och det har växt fram till exempel nya kodord och referenser som man sedan kan använda sig av i verkliga livet för att på ett diskret sätt ta reda på om någon är hbtq+. Det är skönt eftersom man slipper förklara sig och säga sin identitet rakt ut. De som förstår referenserna vet man är personer man kan lita på.

Tjej, cisperson, osäker på sin sexuella läggning, 18 år

På internet och i sociala medier finns också möjligheten att skydda sig själv genom att till exempel använda ett annat namn. Att unga hbtq-personer använder olika strategier för att själva påverka hur pass anonyma de är på olika plattformar och i olika grupper, och att hbtq-inriktade sociala medier upplevs som särskilt viktiga gemenskaper där vänskap och nätverk utvecklas, är också resultat i forskningsstudier (McConnell m.fl., 2017; Downing, 2013).

På sociala medier som jag inte har kopplade till mitt riktiga namn och bland andra hbtq+-människor jag träffat online är jag helt öppen, för där är atmosfären så att jag inte behöver oroa mig över diskriminering eller liknande, för nästan alla i kretsarna jag rör mig i på internet är också hbtq+ och de förstår.

Tjej, cisperson, queer, asexuell, aromantisk

Att kunna spegla sig i andra är något som återkommer i ungas berättelser. Hur viktigt det kan vara för ens mående och identitetsskapande att se personer att känna igen sig i illustreras av en skriven berättelse.

Att veta min sexualitet har fått mig att må mycket bättre, att liksom lära känna sig själv får en att känna sig hemma. Att jag kom fram till att jag är pansexuell är tack vare internet och ett fåtal personer IRL som är hbtq+. Jag har insett att jag alltid sett på tjejer precis som på killar, men det var först när jag förstod vad homosexualitet etc var som jag fattade. Jag behövde liksom introduceras till hbtq+-communityn för att förstå att jag var en del av det.

Tjej, pansexuell, 15 år

En ickebinär person som skickat in sin berättelse beskriver också att det är viktigt att se queera personer i media, eftersom det är betydelsefullt att se personer som man kan känna igen sig i, i olika sammanhang.

Samtidigt som internet och sociala medier fyller en viktig funktion i unga hbtqi-personers liv kan de vara svåra och ibland till och med farliga att navigera. Intervjupersoner och unga som skickat in berättelser beskriver hur det också i sociala medier där det går att få bra stöd, och där människor generellt är öppna, sprids hat och hot mot hbtqi-personer. Några beskriver att de aktivt valt att bara följa personer, konton och medier som de mår bra av, och inte utforska sådant som dyker upp som förslag genom algoritmerna på sociala medier.¹⁰³

¹⁰³ Debatters påverkan på unga hbtqi-personer beskrivs även i kapitlet Hälsa och i kapitlet Trygghet och utsatthet.

Sen även när jag var ung, och inte kunde prata om min läggning med någon jag kände, då var det en hjälp för mig att se mycket hbtq-filmer, eller någon dokumentär, eller något, eller skriva med någon online, och se hur det ser ut för dem och hur det kan bli för mig. Och det var ett, vad ska man säga, hopp på den tiden, man trodde man aldrig skulle komma ut liksom, då var det väldigt skönt att se att det kan faktiskt bli så för mig också. Och det, det skulle jag säga var ett stort stöd på den tiden.

Kille, cisperson, homosexuell, 24 år

En intervjuperson resonerar kring debattklimatet i sociala medier:

Jag började väl debattera där [i sociala medier], i bland annat de här frågorna, men jag vet inte om det är så konstruktivt egentligen. [...] alla kommentarsfält är ganska okonstruktiva, jag tror inte man kommer någonvart riktigt. Men det känns också jobbigt att se många olika saker obemötta, så att det känns som att det borde finnas en bättre lösning där. [...] Det finns väl många grupper som ger bra stöd och så där, men jag tror inte att det finns så mycket positivt över liksom kommentarsfältsdebatter. Det känns som att det mest positiva man kan göra är att ta ställning, men man påverkar inte med det. Så jag tror att det är viktigt att man, om man ser ett inlägg som påverkar en mycket, att man engagerar sig på ett mer konstruktivt sätt, utifrån det.

Osäker på sin könsidentitet, queer, kanske asexuell, 22 år

Att ta ställning i debatter på nätet har ett värde, menar intervjupersonen, men leder inte till verklig förändring. För det krävs ett mer konstruktivt engagemang.

Hbtqi-mötesplatser efterfrågas

Trygga miljöer och gemenskap med andra hbtqi-personer kan fungera hälsofrämjande enligt flera källor (Folkhälsomyndigheten, 2020b; Vincke & van Heeringen, 2004). Flera intervjupersoner ger uttryck för sådana erfarenheter.

Ofta om man mår dåligt så är det väl att man känner sig ensam, eller liknande. Jag upplever att det inte finns så bra mötesplatser i samhället, i stort. Och det hade väl underlättat ganska mycket att hitta bättre sociala miljöer, det tror jag att jag hade mått bättre av i alla fall.

Osäker på sin könsidentitet, queer, kanske asexuell, 22 år

Som nämnts tidigare i kapitlet är det inte ovanligt att unga saknar tillgång till sammanhang som riktar sig specifikt till hbtqi-personer. En intervjuperson, som bor på en ort där det inte finns någon mötesplats för hbtqi-personer, önskar sig en sådan mötesplats.

Lite som en fritidsgård, men riktat speciellt till hbtqi-personer [...] Ett ställe, en lokal där hbtqi-personer kan koppla av och diskutera saker och prata. Hålla på med konst. Kanske något datorspel.

Osäker på sin könsidentitet, queer, 18 år

Fritidsgårdarna på orten där personen bor är accepterande mot hbtq-personer och deltar i pridefirandet, men att ha tillgång till separatistiska sammanhang är av särskild betydelse, också enligt rapporten **Trygga och inkluderande miljöer** (MUCE, 2021e). Flera intervjupersoner betonar vikten av platser och sammanhang där unga hbtqi-personer kan träffas och både ägna sig åt sådant unga vanligen gör på en fritidsgård och prata om hbtqi-relaterade frågor. Forskningsstudier har också kommit fram till betydelsen av sådana platser (Crowley m.fl., 2007; Cuthbert & Taylor, 2019; Downing, 2013; Gamarel m.fl., 2014). En av intervjupersonerna utvecklar vad det kan betyda för en som ung hbtq-person att komma till en sådan mötesplats.

Jag tycker om när det [...] anordnas mötesplatser för unga hbtq-personer. När jag kom hit till [en stor stad] för fem år sedan, så visste jag inte riktigt vart jag skulle söka mig typ, så då fick jag höra om att det fanns en mötesplats på en fritidsgård [...] som var just för unga hbtq-personer, där vi bara hängde och snackade om hbtq-frågor liksom, och tankar på communityt, och så. Men också bara för att hänga och fika typ, med andra. Och det tyckte jag väldigt mycket om, och jag tror det var via [kommunen]. Så det är väldigt fint, för då är det många, ja, men just unga hbtq-personer som kanske nyss, precis insåg vilka de är, och liksom funderar själva väldigt mycket, kanske inte vet så mycket, så det ger otroligt mycket med sådana konkreta mötesplatser.

Man, cisperson, homosexuell, 21 år

I hbtqi-separatistiska sammanhang kan det också finnas utrymme att utforska könsuttryck på ett sätt som de unga kanske inte har möjlighet till eller vill göra i andra delar av sin vardag. Inte minst för den som till exempel har familj som inte accepterar en kan mötesplatser vara viktiga platser för utforskande. Både som miljö där du blir accepterad som hbtqi-person och på mycket konkreta sätt, som deltagare i en fokusgrupp pratar om:

Vi på [organisationen] har en sak på en av mötesplatserna vi har, och det är att man som ickebinär, eller transperson, särskilt då om man är född som kvinna, man kan gå dit och prova binders¹⁰⁴. [...] Och det är ju då en perfekt opportunity för dem som är till exempel trans, eller non-binary, som inte är ute än, att få liksom känna att: "Äntligen så tycker jag om min kropp medan jag är här, liksom." För du kan låna den medan du är där. [...] Du kan ta den därifrån och låna den, vilket gör att du kan ju känna dig bekväm i din kropp, även utanför de [lokalerna], utan att någon behöver kunna se att du har gjort ett inköp, vilket hjälper om du inte är ute till dina föräldrar.

Tjej, cisperson, homosexuell, 16 år

¹⁰⁴ En binder är ett plagg som kan användas för att ge bröstkorgen ett plattare utseende.

Jag vill typ gärna jobba med ungdomar, och gärna typ så här queera ungdomar, eller möta ungdomar och vara liksom öppet queer, för att de vuxna ... typ när jag gick i högstadiet där, så var det en socionom som var fältare [...] hon var väldigt viktig för mig, hon var bi och så då, och hon är ju typ en av de viktigaste vuxna i mitt liv. Och det tycker jag är lite inspirerande, alltså jag blir väldigt inspirerad av vuxna queers som jag har sett, liksom.

Ickebinär, transperson, 19 år

En annan viktig aspekt av organiserade hbtqi-mötesplatser är möjligheten för unga att möta vuxna som liksom de själva är hbtqi-personer, som ledare för verksamheten, vilket rapporten **Trygga och inkluderande miljöer** bekräftar (MUCF, 2021e). Även om vänskap med jämnåriga hbtqi-personer fyller en viktig funktion – att hitta gemenskap och inte behöva känna sig ensam – finns det ett särskilt värde i att se konkreta exempel på hur det kan vara att leva som vuxen hbtqi-person. En deltagare i en fokusgrupp reflekterar över vad det betyder att få se sådana exempel.

Nu i efterhand så tänker jag att det har varit jätteskönt när jag har varit i sammanhang med vuxna som är hbtq. För jag har varit med i en del, så här, ungdomsgrupper för hbtq-folk, som har vuxna ledare. Och det var väldigt skönt att se att liksom: "Det går bra för dem, de lever helt vanliga liv." Då hade ... för, ja, det ... alltså, det som hade varit extremt hjälpsamt hade ju varit om liksom hbtq och särskilt ickebinär ... alltså, att vara ickebinär var mer normaliserat, både för omvärlden och för mig själv, att jag känner att jag inte är ensam. [skrattar] Och då när jag har varit i sammanhang där det finns äldre representativa, så har ju det hjälpt mycket. Så det skulle ju vara väldigt skönt att ha mer sådana exempel i skolan och så ... även utanför hbtq-grupper då.

Ickebinär, transperson, 19 år

Behovet av mötesplatser för unga hbtqi-personer som också bryter mot andra normer framgår indirekt av intervjumaterialet och av två MUCF-rapporter och en forskningsstudie (MUCF, 2021a, 2021d; Gamarel m.fl., 2014). Som tidigare nämnts är exempelvis inte alla hbtqi-mötesplatser tillgängliga för personer med funktionsnedsättning, och en annan särskilt utsatt grupp är hbtqi-personer som är nyanlända, asylsökande och/eller papperslösa. Några intervjupersoner berättar att de deltar i en verksamhet för nyanlända hbtqi-personer där det är möjligt att slappna av och som gör att de kan må bra. En asylsökande intervjuperson beskriver:¹⁰⁵

Jag har alltid gått på mötena. Så jag har byggt självförtroende, eftersom när jag har gått dit, så är jag med människor som förstår mig, som förstår vem jag är.

Ung hbtq-person

Samma person beskriver verksamheten med orden "det är som att få frisk luft", och fortsätter:

¹⁰⁵ Citaten är översatta från engelska.

Det har varit så, så hjälpsamt i och med att när du besöker [organisationen] kan vi engagera oss i olika aktiviteter på [organisationen], dessa aktiviteter är till väldigt, väldigt stor hjälp för att få oss att känna oss bekväma, att bli fria från stressen som vi har, glömma vad som har hänt i vårt förflutna och försöka fokusera.

Ung hbtq-person

Att kunna gå till verksamheten är, förutom en möjlighet att delta i aktiviteter och möta personer med liknande erfarenheter och få vänner, ett avbrott i den isolering som det kan innebära att leva som asylsökande.

Unga hbtqi-personer berättar om flera olika hinder på fritiden

Utifrån intervjuerna går det att urskilja ett flertal hinder för unga hbtqi-personer att delta i önskade fritidsaktiviteter, ta del av kultur och på olika sätt engagera sig i samhällsfrågor. Dessa hinder kan delas in i följande kategorier, varav flera överlappar och samverkar med varandra. Flera av dessa hinder är också mer detaljerade beskrivningar av de hinder som gavs som alternativ i den nationella ungdomsenkäten. Till exempel passar flera av dem in under den övergripande beskrivningen ”verksamheten var inte anpassad för mig”.

- Unga hbtqi-personer beskriver rädsla för att bli utsatta för kränkningar.
- Unga hbtqi-personer känner oro inför att delta i idrottsaktiviteter.
- Unga hbtqi-personer saknar tillgång till mötesplatser.
- Binegativitet¹⁰⁶ och andra sätt att inte känna sig inkluderad i hbtqi-sammanhang.
- Ålder och funktionsnedsättning påverkar möjligheterna att välja sina fritidsaktiviteter.

En del av dessa hinder är generaliserbara för marginaliserade grupper över lag. Att vara rädd för att bli utsatt, att möta fördomar och att ha egen erfarenhet av kränkningar är inte ett hinder enbart för hbtqi-personer, utan också för andra marginaliserade grupper. Även heterosexuella cispersoner som har en funktionsnedsättning eller blir utsatta för rasism kan få sin fritid inskränkt om en aktivitet är otillgänglig eller om det förekommer kränkningar i verksamheten. Normer för exempelvis könsuttryck begränsar också till exempel unga heterosexuella ciskillar som uppfattas av omgivningen som feminina¹⁰⁷.

Barn och unga är i sig en marginaliserad grupp på grund av sina begränsade möjligheter till självbestämmande och självständighet jämfört med vuxna som grupp. Sett ur ett intersektionellt perspektiv kan det alltså innebära större hinder att vara under 18 år och samtidigt tillhöra en annan marginaliserad grupp, exempelvis i egenskap av att vara hbtqi-person, eller att både vara ung hbtqi-person och ha en funktionsnedsättning, än att bara tillhöra en

¹⁰⁶ Med binegativitet avses negativa föreställningar om gruppen bisexuella

¹⁰⁷ Detta beskrivs även i kapitlet om utbildning.

marginaliserad grupp. För att vara tillgängliga för alla unga behöver exempelvis fritidsverksamheter och ideella organisationer arbeta för att tillgängliggöra sin verksamhet för unga oavsett både sexuell läggning, kön, könsidentitet, könsuttryck, ras/ethnicitet, religion eller annan trosuppfattning och funktionsvariation. Andra hinder, som binegativitet i hbtqi-sammanhang eller att behöva ”komma ut”, är specifika för hbtqi-personer. De olika kategorierna av hinder beskrivs översiktligt med intervjuexempel nedan.

Unga hbtqi-personer beskriver rädsla för att bli utsatta för kränkningar

Ett vanligt skäl att unga hbtqi-personer avstår från fritidsaktiviteter är rädsla för vad som skulle kunna hända om de rör sig i det offentliga rummet eller i halvoffentliga rum, platser där de skulle kunna bli igenkända som hbtqi-personer och utsatta för andras hbtqi-negativitet. Som visades i avsnittet med resultat från den nationella ungdomsenkäten avstår unga hbtqi-personer oftare än andra unga från fritidsaktiviteter på grund av att de inte känt sig välkomna eller känt att de inte passar in. Att avstå från olika aktiviteter av rädsla för att bli dåligt behandlad eller diskriminerad gäller förutom fritidsaktiviteter även sådant som att röra sig i offentliga miljöer¹⁰⁸, söka vård¹⁰⁹ och vara öppen i skolan¹¹⁰.

Så här svarar en intervjuperson på frågan ”Finns det någon fritidsaktivitet som du har valt bort [på grund av att du är hbtqi-person]?”

Alltså, det finns ... någonting som jag skulle kunna göra, som jag skulle se fram emot att göra, men som jag aldrig har börjat med, till exempel att dansa, alltså, så här, lindy hop, och sådana saker. Men att röra sig i the public eye, är väldigt, väldigt läskigt, så jag gör inte sådana saker. Alltså ... att typ gå på så här föreläsningar, och ... eller workshops, och sådana saker... textilworkshops, vad som helst, sådana saker är ... gör jag inte, för att jag är ganska rädd, helt enkelt. [...] Dels är jag väl rädd att bli felkönad, för att det ... så är det att leva som trans. Men sedan, någonstans så tror jag alltid, även om ingenting har hänt än, så tror jag att jag alltid är rädd för att någon ska skada mig om de får reda på att jag är trans, just för att jag har vänner och bekanta som har attackerats för att vara öppet liksom queer och trans in public, men sedan också för nyhets... nyhets-coverage ... hur attackerade queer- och transpersoner blir i världen, helt enkelt.

Agender, transperson, queer, 21 år

Det är alltså inte nödvändigt att någon själv har blivit utsatt för att personen ska avstå från något som hen skulle vilja göra. Andras erfarenheter kan påverka hur man själv har utrymme att eller väljer att agera. I det här fallet gör vänner

¹⁰⁸ Se kapitlet om trygghet och utsatthet för mer detaljerad beskrivning.

¹⁰⁹ Se kapitlet om hälsa för mer detaljerad beskrivning

¹¹⁰ Se kapitlet om utbildning för mer detaljerad beskrivning

och bekantas dåliga erfarenheter att personen undviker vissa platser och sammanhang. Ett alternativ till undvikande är att inte vara öppen med att man är hbtqi-person på dessa platser och i dessa sammanhang, något som dock inte alltid är möjligt exempelvis för transpersoner som inte uppfattas av andra i enlighet med sin könsidentitet.

Den egna upplevelsen av säkerhet och trygghet kan också påverkas av andra hbtqi-personers erfarenheter även om man själv inte känner personen. Det är tydligt i citatet ovan att vetskapen om hur trans- och queerpersoner blir attackerade i världen bidrar till intervjupersonens rädsla för att själv bli utsatt.

Flera unga transpersoner myndigheten intervjuat säger att det är svårt att engagera sig i samhällsdebatten rörande transfrågor, eftersom den berör dem personligen. Det är deras egna liv och rättigheter de tvingas försvara och argumentera för om de deltar i debatten på samhällets premisser. En person berättar:

”

Men det är svårt att vara engagerad i det ens, för att det är liksom ... det är så jobbigt. Och att det är så här, men vi pratar om liksom mitt liv här, och mina rättigheter. Och det känns som att på andra sidan så är det bara så här [...] det här är bara politik liksom, det här är bara en debatt. Men när man själv pratar om det så är det, så här: "Okej, men det här är mina rättigheter, det här är mitt liv." Så det är mycket personligt, och då blir det mycket svårare att liksom prata om det.

Ickebinär, transperson, 24 år

Hbtqi-separatistiska sammanhang kan fungera stärkande. Det kan till exempel vara fritidshäng, som är fristående från eller knutna till en hbtqi-organisation, hbtqi-grupper på ungdomsmottagningar eller hbtqi-grupper som skolan arrangerar. Men hbtqi-sammanhang kan också vara exkluderande, vilket har framkommit i forskningsstudier, till exempel för bisexuella (Maddocks, 2013) eller för transpersoner (Caudwell, 2014), eller otillgängliga, till exempel för personer med funktionsnedsättning. Vissa unga hbtqi-personer utestängs därmed från ett potentiellt hälsofrämjande sammanhang.

Det som är avsett att stärka unga hbtqi-personer, separatismen och synliggörandet, kan ibland också göra att unga känner rädsla för att bli utsatta och avstår från att delta. En intervjuperson i en fokusgrupp resonerar kring att hbtqi-separatistiska sammanhang kan uppfattas som riskfyllda att delta i.

”

Jag skulle vilja ta upp en punkt och det är just hbtq-klubbar i skolorna, för att de är inte alltid så bra. [...] Men jag uppskattar att de finns. [skrattar] Grejen är att ingen kommer dyka upp, i alla fall inte många, för att folk är rädda för att gå dit ... se alla regnbågar och sådant och så kommer de komma ihåg ansiktena. Man är rädd för att man ska råka ut för någon typ [...] mobbning, eller brott på grund av det. Så det är många som inte vågar gå dit. Det är samma sak med träffarna [på mötesplats för unga hbtqi-personer] som vi pratade om innan. Det är en anledning till att man inte vill gå dit själv, är för att man vågar inte, för man vet inte vad andra kommer tycka.

Tjej, cisperson, homosexuell, 16 år

I det här fallet är tryggheten beroende av hur miljön är utformad. Enligt en annan deltagare i fokusgruppen är en åtgärd som kan öka känslan av trygghet, och göra det möjligt att delta i verksamheten, att inte signalera till utomstående att det är en hbtqi-mötesplats som finns innanför dörren.

Några intervjupersoner beskriver att fördomar om hbtqi-personer kan påverka viljan och möjligheten att delta, och liknande slutsatser dras i flera rapporter (MUCE, 2019a; Folkhälsomyndigheten, 2015; Nilsson, 2020). Aktiviteter där det finns tydliga normer för vem den ”typiska” deltagaren är kan vara svåra att delta i för den som inte följer dessa normer (se även Jenzen, 2017). Så här berättar två unga om hinder de mött för att engagera sig i en frivilligorganisation respektive att utöva ett fritidsintresse.

De körde en kampanj i Försvarsmakten som hette Kom som du är, och de sa att: ”Vi bryr oss inte om du är tjej, kille, någonting mitt emellan eller liksom vad som helst. Kom som du är.” Och folk bara i kommentarerna bara: ”Åh, va? Ska bögar få göra det, men inte jag som har ADHD?” Och man bara: ”Shit, chilla för fan.”

Osäker på sin könsidentitet, queer, 18 år

En kvinna beskriver liknande utmaningar inom spelvärlden på nätet:

[O]nlinespel, alltså, det sociala generellt är inte min favorit, men jag menar det är en ganska dålig plats ifall du, jag vet inte, är lättkränkt eller vad man ska säga, alltså, jag beskriver bara mig själv när det kommer till det, för jag tror att jag har intalat mig själv att: ”Ja, det är för att jag är lättkränkt, det är mitt fel liksom”, men det är ju en ganska dålig värld att vara i ifall man har vissa identiteter, ifall man är ickevit och ickestrejt. [...] jag tror att spelvärlden har blivit bättre på det sättet att fler som inte är den stereotypiska, så här som inte innan var i den sfären har kommit och det har blivit mer alla möjliga. Det har blivit fler tjejer. Det har blivit fler ... alla olika identiteter, men det har ju fortfarande en viss, grund, och den stereotypiska liksom som spelar spel och sådant här, som man tänker på, typ vit, smal kille i 16-årsåldern, för mig tycker jag att det känns som att de fortfarande liksom dominerar, i alla fall chatt-delen av spelen och allt sådant. Och det kan vara väldigt trevligt för tjejer och kvinnor att spela, men det kan också vara negativt på ett, antingen så här förminskande sätt, att man blir behandlad väldigt, väldigt bra, bara för sex typ, eller på ett negativt sätt som: ”Du är tjej, du behöver inte vara här. Du kan inte.” Och så vidare.

Kvinna, cisperson, bisexuell, 19 år

Det andra citatet visar hur skulden för situationen förflyttas från förövare (eller i vissa fall från ansvariga för sammanhanget eller verksamheten i fråga) och i

stället förläggs problemet till en själv: ”det är för att jag är lättkränkt, det är mitt fel liksom”. Samtidigt tär de upprepade kränkningarna på en. I teknik- och spelvärlden där den bisexuella tjejen befinner sig sker flera former av kränkningar som samverkar: kränkningar utifrån kön (sexistiska kränkningar, möjliga sexuella trakasserier) och sexuell läggning och rasistiska kränkningar.

På fritiden kan kränkningar mot unga hbtqi-personer tillåtas pågå, då ansvariga vuxna inte ingriper. En ung person som skickat in en skriven berättelse berättar så här om hur erfarenheter av rasistiska och homonegativa kränkningar bland annat i skolan och på fritidsgården fått allvarliga konsekvenser för personens hälsa.

På min lokala fritidsgård fanns det ungdomsledare som inte sa ifrån när man kallade varandra för ”böggjävlar” etc. Alla dessa upplevelser gjorde mig rädd för att någonsin komma ut. Att bli utstött, kallad för saker och uthängd på sociala medier har varit så stora rädslor att jag drömt mardrömmar och varit allmänt ångestfylld i mitt vardagliga liv. Ibland har det förekommit hot till våld/mord mot andra i mitt närområde som kommit ut och jag har enstaka gånger varit rädd för att bli misshandlad eller skadad om jag kom ut.

Man, bisexuell, 20 år

Unga hbtqi-personer känner oro att delta i idrottsaktiviteter

Här beskrivs hinder unga hbtqi-personer kan möta för att delta i fysiska aktiviteter och utöva idrott. Folkhälsomyndigheten har beskrivit hinder som unga transpersoner upplevt (Folkhälsomyndigheten, 2015). En faktor som gör att unga transpersoner känner sig otrygga på gym och träningsanläggningar är att det kan finnas starka föreställningar och normer kring kön på sådana platser. Så här beskriver en intervjuperson hur det är att vara ständigt vaksam i träningsmiljöer:

[...] har i hela mitt liv dragit mig för att spela lagsporter för att man inte vet hur ens liksom lagkompisar, kollegor ... gud, det märks verkligen att jag inte har spelat lagsport, [skrattar] men att de man sportar med, hur de ska förhålla sig till en, och ens identitet, och så. Men också andra offentliga platser, typ gym, ofta en hypermaskulin miljö med väldigt, väldigt skeva ideal och komplex, och tankar och åsikter, beroende på vilka det är som rör sig. Och att det där till exempel har påverkat att jag i stället har valt att gå på grupp[träning] [...] som är kvinnodominerad, för att man tänker att de miljöerna ska vara mer accepterande, och så. Så, ja.

Hbtqi-person, cisperson, 16 år

Den vanligaste faktor de intervjuade transpersonerna tar upp är könsuppdelade utrymmen i träningsanläggningar. Framför allt är det omklädningsrum som är ett hinder. Transpersoner känner sig otrygga i omklädningsrummet, vet inte vilket omklädningsrum de ska välja eller får inte tillgång till det omklädningsrum personer med samma könsidentitet som de själva använder eller där de känner sig mest trygga. Upplevda problem relaterat till omklädningsrum bekräftas också av en EU-rapport och en forskningsstudie (Europeiska kommissionen, 2020; Greenspan m.fl., 2019). De olika hindrande aspekterna beskrivs av flera intervjupersoner:

255

Jag personligen vet att jag har valt bort i princip alla fysiska aktiviteter som jag har gjort sedan jag kom ut, och då kom jag ut då nu snart exakt för två år sedan. Jag [...] brukade gå på boxning som jag gillade väldigt mycket, det är väldigt roligt att motionera, och jag gillar den sporten väldigt mycket. Men när jag insåg att jag var trans så blev det bara ... jag har ingen aning om vilket omklädningsrum jag hade varit [bekvämt] med. Och eftersom det inte är ett skolsammanhang, så är det inte människor jag riktigt känner utanför det, så det var något jag inte var bekväm med. [...] Och så här, att gå på gym generellt är väldigt svårt för mig, för att jag inte riktigt vet hur jag ska ... jag vet inte riktigt hur det ser ut för andra, för jag är inte riktigt långt nog i min transition där jag kan riktigt se ut som en kvinna liksom, för andra människor. Och då vet jag inte riktigt hur jag ska förhålla mig till det, i sådana sammanhang.

Tjej, transperson, 19 år

Problemet är ju inte att jag inte vet vilket omklädningsrum jag vill gå in i, eller så, eller att det inte finns omklädningsrum för mig. Problemet är att jag vet ju inte hur folk reagerar på att jag går in i damernas omklädningsrum, [...] men jag är också extremt obekvämt med att vara i herrarnas omklädningsrum. Så jag ... så det är mer det som är problemet, och att det sällan känns som att det finns tydliga policys om det på ställen. Och det blir igen ett sammanhang där man själv måste tänka vad som är värt att ta upp, och vad som inte är värt att ta upp. Och för mig har det varit mer värt och känts mer säkert att ge upp fysiska aktiviteter än att försöka.

Tjej, transperson, 19 år

En transkille beskriver svårigheterna att ta del av vissa aktiviteter när exempelvis tillgänglighet till omklädningsrum baseras på juridiskt kön.

När det gäller sådana saker som gym och simhallar. Många sådana opererar baserat på juridiskt kön. Till exempel när jag bodde i [en mindre stad] så fick man ett sådant här band på armen som hade en kod, som man kunde använda för att gå in i omklädningsrummen. Och man behövde gå igenom dem för att till exempel komma till simhallen, eller gymmet. Och man kan inte gå till en sådan plats om man är trans, det är helt enkelt inte tillgängligt till oss. Man kan passera helt, men är könet inte ändrat, då kan man inte ha tillgång till det. [...] Jag brukade simma extremt mycket som barn, men nu kan jag inte göra det alls, såvida det inte är något sådant här öppenbad, där det inte finns några omklädningsrum, eller något sådant.

Kille, transperson, 21 år

Även sådant som uppdelning i lag efter kön beskrivs som ett problem. En icke-binär person skriver i en anonym berättelse att personen saknar gemenskapen från sporten, men inte vet hur det är möjligt att delta. En annan transperson beskriver hur hon har valt att sluta med boxning på grund av att det finns så mycket stigma kopplat till transpersoners deltagande.

Och så, så här just när det gäller boxning, så har jag ju ingen aning om vem man skulle sparra med då. [...] för det finns ju ett sådant stigma omkring just transpersoner särskilt i kampsporter, eller sporter som involverar våld, så jag helt tappade boxningen. Men jag har i efterhand tänkt att jag gärna skulle vilja återkomma till det någon gång, fast jag vet inte riktigt hur jag skulle göra det, eller när jag skulle kunna göra det.

Tjej, transperson, 19 år

Några av intervjupersonerna beskriver strategier för att ändå kunna ägna sig åt fysisk aktivitet. Till exempel brukar en av dem gå in i ett könat omklädningsrum och byta om på toaletten där.

En av intervjupersonerna i en fokusgrupp ger förslag på hur omklädningsrum kan utformas inkluderande för både transpersoner och andra besökare. Utgångspunkten för resonemanget är att deltagarna på en mötesplats för unga hbtqi+-personer blev tillfrågade om de hade tankar om hur omklädningsrummen i det nya badhuset skulle kunna utformas, för att göra dem bättre:

Det de bad oss göra på det här nya badhuset, var ju just flex-badrum, flex-omklädningsrummet, de ville att vi skulle hjälpa dem att designa det. [...] Flex är för att man kan vara både tjej, kille och annat där inne. Problemet är att barnfamiljer går in där, [skrattar] och liksom, om det är två stycken föräldrar och ett barn, så vill de inte lämna barnet själv. Eller om det bara är en mamma och ett barn, så vill hon inte att barnet ska gå in i killarnas och hon till tjejernas, och liknande. Så vi sa liksom: "Ett flex för dem som vill gå in där, ett familjeomklädningsrum för dem som vill gå in där. Ett tjejernas och ett killarnas, men i tjejernas och killarnas så ska de ha ombytningsbås med dusch, bänk och liknande. Så kan man ha skåp utanför, för då kan man gå ut och in, utan att någon behöver se en naken över huvud taget. Jag tror att det hade varit någonting som många, i alla fall transpersoner, hade uppskattat, särskilt om de inte har kommit ut.

Tjej, cisperson, homosexuell, 16 år

Förutom att ha ett flexomklädningsrum för dem som vill använda ett sådant är det möjligt, menar personen, att göra de könsuppdelade omklädningsrummen mer tillgängliga genom att designa båsar där det går att byta om och duscha enskilt. En norsk studie som undersökte unga transpersoners tillgång till könsuppdelade utrymmen drog slutsatsen att draperier är en lösning som gör det möjligt för fler att duscha enskilt och därmed kunna använda omklädningsrum på sina egna villkor (Sörlie, 2020).

Flera saknar tillgång till mötesplatser

I intervjuerna återkommer att unga saknar, eller tidigare har saknat, tillgång till fysiska mötesplatser för (unga) hbtqi-personer. Betydelsen av mötesplatser beskrivs i en MUCF-rapport (2021e). En person sammanfattar detta hinder så här i sin skrivna berättelse:

Jag tror det finns en hbtq-grupp för ungdomar i [största staden i länet där jag bor] men jag har inte så bra koll. Det vore bra om det kunde ordnas något sådant även i mindre städer, och om det kunde informeras om grupper där hbtq-ungdomar kan mötas i skolor. Då skulle jag kanske känt mig mindre ensam när jag var yngre

Tjej, cisperson, queer, asexuell, aromantisk

Att det är långt till mötesplatser är ett annat hinder som återkommer. En intervjuperson säger att ”bara en, en gaybar skulle räcka” och fortsätter:

Det går inte att vara så jäkla kräsen som sagt, när det inte finns någonting, och visst här i [länet] är det ännu bättre än vad det var uppe i [mindre stad] där finns det ju absolut ingenting. Där är närmsta [stora stad] som ligger ... ja, två, tre timmar bort liksom.

Queer könsidentitet, homosexuell, 23 år

Citaten belyser flera orsaker till att unga saknar tillgång till mötesplatser. En första förutsättning är att lämplig aktör anordnar mötesplatser för unga hbtqi-personer. Därefter krävs att unga får information om att, och var, dessa mötesplatser finns. Men även om det finns mötesplatser kanske de inte ligger på den ort där de unga bor eller i anslutning till sammanhang där de unga naturligt befinner sig. Att resa långt för att besöka en mötesplats kan kosta pengar och ta tid. Inte minst för den som inte kan vara öppen med sin sexuella läggning eller könsidentitet hemma, kan avstånd vara ett absolut hinder för att delta. Som visats tidigare kan det också paradoxalt nog vara ett hinder för deltagande att en mötesplats är öppen och synlig.

Många av intervjupersonerna ingår i grupper av vänner och bekanta som alla är hbtqi-personer, alternativt i grupper där hbtqi-personer är i majoritet eller grupper där hbtqi-personer är i minoritet men accepteras och respekteras av de heterosexuella cispersonerna i gruppen. Slutsatsen att det är viktigt att få vara i ett sammanhang utan att känna begränsningar dras också i en forskningsstudie (Crowley m.fl., 2007). Att umgås med andra hbtqi-personer, digitalt eller fysiskt, ersätter i viss mån organiserade fritidsaktiviteter för unga hbtqi-personer och kan också fungera stärkande.¹¹¹ Det finns dock fördelar med organiserade fritidsaktiviteter som saknar motsvarighet i sammanhang med enbart jämnråiga, såsom resurser för aktiviteter, närvaron av vuxna hbtqi-personer som kan skapa trygghet och fungera som förebilder samt symbolvärdet av att en organisation, kommun eller annan offentlig aktör skapar sammanhang för unga hbtqi-personer.

Binegativitet och andra sätt att inte känna sig inkluderad i hbtqi-sammanhang

Bisexuella intervjupersoner berättar om hur binegativitet, fördomar och förutfattade meningar om bisexuella påverkar dem, inte enbart i livet i stort utan också i hbtqi-sammanhang. Utmaningen att varken tillhöra hetero- eller homosexuella tas också upp i några forskningsstudier (Maddocks, 2013).

En tjej som skickat in sin berättelse skriver om att man antas vara ”inte hbtqi på riktigt” som bisexuell, om man inte haft sex med någon av samma kön som en själv.

¹¹¹ Se även Linander m.fl. kapitel i denna rapport.

Dessutom upplever jag att om man säger att man är bisexuell, utan att ha haft sex med samma kön, så antar många hbtqi-personer att jag bara är bicurious och inte hbtqi på riktigt. Ett liknande motstånd [finns hos] heteropersoner. Har fått höra att bisexualitet inte finns på riktigt, och att det är trendigt i dag och att man bara gillar uppmärksamheten. Jag bemöts respektlöst av de flesta, oavsett vilken sexualitet de har. Jag hör inte hemma någonstans om jag lägger en stämpel på mig.

Tjej, bisexuell, 19 år

En annan bisexuell person har skickat in en berättelse om hur binegativitet leder till en känsla av att det inte finns någon gemenskap i vare sig ”heterovärlden” eller ”gayvärlden”. Personen har också blivit ifrågasatt i sin bisexualitet på hbt-mottagningar och mottagningar för män som har sex med män.

Jag har blivit väldigt ifrågasatt i [...] heterovärlden (när jag kom ut första gången runt 15). Personer (av båda könen) har trott att man egentligen är osäker i sin sexualitet eller att man är en självhatande homosexuell person (vilket är hemskt, med internaliserad homofobi, men det betyder inte att man inte kan vara bisexuell), vilket gjort att jag mått väldigt dåligt i perioder. Eftersom det gjort att jag måste definiera mig efter den relationen jag varit i. Och att det känts som att jag måste ljuga. Men även i gayvärlden blir man också väldigt ifrågasatt när man kommer ut som bi. Känns inte riktigt skönt att prata om dessa upplevelser öppet då jag egentligen inte vill dissa hbt-rörelsen men ändå vill säga hur jag känner och vad jag upplevt. Hade en av de första hbt-personerna som jag lärde känna inte också varit bi hade jag nog fortsatt definierat mig som gay när jag är tänd på en av samma kön och som hetero när jag är attraherad av en kvinna. Det är otroligt jobbigt att hela tiden bli osynliggjord, och att folk som arbetar med hbt-frågor också ifrågasätter och betar sig som experter på ens sexualitet. Och att det ibland känns som att man ofta inte har någon gemenskap någonstans.

Man, cisperson, bisexuell, 29 år

Ytterligare en skriven berättelse från en bisexuell ung person illustrerar en erfarenhet som skiljer sig något från de båda föregående, eftersom personen upplever att det endast är i hbtqi+-sammanhang personen blir utsatt.

Jag är bi. Har haft partners både av eget och andra kön. Möter aldrig diskriminering eller fördomar om mig själv eller bin som grupp, utom i hbtqi+-kretsar. Jag går inte längre på pride, hbtqi+-events eller andra sådana sammanhang, då det inte känns välkommande mot bin längre – i alla fall inte om vi har en olikkönad partner så vi kan tolkas som hetero av andra. Separatistiska kurser och träffar är det värsta, där alla kommer med sina partners och är pariga och visar upp sin kärlek. Alla utom vi med olikkönad partner förstås, för vi fick inte ta med vår partner. Så mycket mobbning och exkludering i hbtqi+-världen, men en propagandamaskin som får dess aktivister att framstå som både hjältar och skyddslösa, utsatta kattungar. Någon behöver lyfta upp även avigsidorna för granskning.

Bisexuell person

En intervju med en annan ung bisexuell person illustrerar hur binegativitet kan internaliseras. En känsla av att inte vara ”tillräckligt hbtq” gör att personen inte är helt bekväm med att söka sig till en hbtqi-mötesplats och gjorde också att personen var osäker på om personen tillhörde den här rapportens målgrupp. Så här svarar den unga på frågan ”Är du intresserad av att ha tillgång till någon mötesplats som är specifikt för hbtqi-personer?”:

Jag har funderat på det, men även om jag vet att det inte är så, så känner jag mig typ inte tillräckligt hbtq. Det var därför jag var lite osäker på om jag skulle göra detta [syftar på att delta i intervjun] eller inte, för jag tror ... jag vet att många andra bi-personer känner så här, men att man inte är tillräckligt bi, för det är så många personer som har sagt till en att: ”Nej, men du är inte hbtq. Du är bara halv-gay.” och sedan jag vet att det är många som känner att man är inte riktigt accepterad på hbtq-sidan, och man är inte riktigt accepterad på [skrattar] strejtsidan. [...] kanske [är jag personligen intresserad av att ha tillgång till en mötesplats specifikt för hbtqi-personer] i framtiden. Just nu så, tyvärr så känner jag mig nog inte helt bekväm med det, och jag är faktiskt rädd över att få kritik eller vad man ska säga från hbtq-sidan, som är liksom: ”Nej, men du är inte del av oss, och du har en pojkvän.” [...] och jag kan inte göra slut med en person som jag älskar bara för att ... vadå liksom? Alltså, bevisa någonting som inte behöver bevisas.

Kvinna, cisperson, bisexuell, 19 år

Att anses inte passa in i hbtqi-sammanhang eller antas inte vara ”hbtqi på riktigt” är något som inte enbart berör bisexuella personer. Myndigheten har fått en skriven berättelse från en 19-årig asexuell person som inte fått möjlighet att känna sig hemma bland andra.

Jag vill så gärna få ta del av hbtqi+-rörelsen, få känna att jag hör hemma, men jag känner mig hur gärna jag än vill ändå inte välkommen. Mina queera vänner (som inte vet om min sexualitet) säger att asexuella inte "passar" mallen för hbtq, och de få jag faktiskt kommit ut till tar mig inte på allvar.

Asexuell, 19 år

Ålder och funktionsnedsättning påverkar möjligheterna att välja sina fritidsaktiviteter

Barn är ofta mer begränsade än vuxna på sin fritid eftersom de inte självständigt kan välja eller välja bort aktiviteter och de kan ha sämre möjligheter att själva ta sig till aktiviteter. Många organiserade hbtqi-mötesplatser har nedre och övre åldersgräns. Ålder kan också vara ett hinder för självorganisering. En av deltagarna i en fokusgrupp säger att "[p]roblemet är, det finns ingenting över huvud taget de resterande elva månaderna, vilket gör att du går i elva månader och väntar på nästa pride". Deltagaren beskriver även att:

Så länge viljan finns bakom det så finns det ju sätt egentligen, men det finns ju då ingen som är villig att göra det. Vi barn kan ju inte organisera det själv, för vi kan inte ta och hyra en lokal i n... i två, tre timmar, bara själva, för vi har inte pengarna. [...] Vi kan bara gå till organiserade event, vilket gör att det är ju väldigt limited till vad vi faktiskt kan gå till. Vi går ju till våra [hbtqi-organisation]-träffar, men det är egentligen nästan allt hbtq-umgänge under resterande elva månader.

Tjej, cisperson, homosexuell, 16 år

De ekonomiska och juridiska aspekter som hör ihop med ålder innebär att deltagarna varken har råd eller får ingå avtal om att hyra en lokal, vilket hindrar dem från att självständigt organisera aktiviteter där unga hbtqi-personer kan umgås under den absoluta merparten av året. Eftersom de är barn är de beroende av att vuxna organiserar mötesplatser, och i det här fallet motsvarar de träffar som hbtqi-organisationen anordnar inte de ungas hela behov av umgänge med andra hbtqi-personer.

Som nämnts tidigare är otillgänglighet också ett hinder för unga hbtqi-personers deltagande i fritidsaktiviteter och kultur och för unga hbtqi-personers samhällsengagemang. Ur ett intersektionellt perspektiv är det relevant att se till vikten av tillgänglighet i hbtqi-separatistiska sammanhang, annars finns det risk att utestänga unga som redan är marginaliserade inom gruppen hbtqi-personer. Betydelsen av att vuxna som möter unga har intersektionell kompetens behandlas i en MUCF-rapport (2021a).

Eftersom det på många orter finns få eller inga hbtqi-mötesplatser är det ännu viktigare att de mötesplatser som faktiskt finns, eller som det är möjligt att ta sig till, också är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. En ung

person som är diagnostiserad med autism upplevde att en fritidsgård inte alls motsvarade personens behov av förutsägbarhet, struktur och information.

Jag har försökt gå till en hbtq-fritidsgård några gånger, vilket jag tyckte var väldigt jobbigt för att ... för det första har det varit väldigt hög ljudnivå, vilket jag förstår, för att det är ju liksom många människor och ungdomar generellt är högljudda. Men också att det var lite, så här ... ja, men kanske inte riktigt tillräckligt strukturerat för mig, eller alltså, jag fattade inte riktigt hur det funkade där eller vad man skulle göra eller så, så kanske att ledarna skulle ha väglett lite mer eller vad man ska säga.

Ickebinär, transperson, 18 år

En person som skickat in en skriven berättelse hade en blandad upplevelse av ett fritidshäng för unga hbtq+-personer.

Jag gick på fritidshäng för unga hbtqi-personer hösten 2018–hösten 2019. Det var en blandad upplevelse men till stor del bra. Jag upplever dock den typen av miljöer väldigt stressande på grund av min funktionsnedsättning som var en del av anledningen att jag inte kunde gå så ofta även om det var väldigt givande att träffa andra personer i hbtq+.

Lesbisk, asexuell, 17 år

Trygghet och utsatthet

Hatbrott

Hatbrott är ett brott där motivet är att angripa personer eller organisationer på grund av etnicitet, hudfärg, nationalitet, religion, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller annan liknande omständighet. Den eller de som utsätts behöver inte tillhöra eller identifiera sig med den grupp gärningspersonen avser att utsätta. Hatbrott är inte en egen brottskategori utan kan omfatta olika brott, exempelvis ofredande, ärekränkning, vandalisering och misshandel. Om ett brott har ett hatbrottsmotiv kan det leda till ett hårdare straff (SFS 1962:700 kap. 29 2§).

De mänskliga rättigheterna är centrala i den ungdomspolitiska skrivelsen och viktiga förutsättningar för goda levnadsvillkor. Unga ska åtnjuta de grundläggande rättigheter som beskrivs i såväl svensk grundlag som internationella konventioner som Sverige åtagit sig att följa. Unga har rätt till trygghet, delaktighet och inflytande och ett liv fritt från diskriminering. Unga ska oavsett kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder ha samma möjligheter till utveckling, att vara självständig samt att göra självständiga val. I skrivelsen påtalas kopplingen mellan utsatthet och psykisk ohälsa. I skrivelsen påtalas även att unga hbtq-personer i högre utsträckning utsätts för diskriminering, hot och våld än andra unga och upplever mer inskränkningar i sina levnadsvillkor (Skr. 2020/21:105).

Sammanfattning av kapitlets resultat

Det ungdomspolitiska målet tydliggör att alla unga ska åtnjuta de mänskliga rättigheterna och ha tillgång till trygghet och ett liv fritt från diskriminering (Skr. 2020/21:105). Resultaten i detta kapitel visar på en fortsatt högre utsatthet och otrygghet bland unga hbtq-personer jämfört med unga heterocispersoner. Unga hbtq-personer känner sig i lägre utsträckning än heterocispersoner trygga i offentliga miljöer och är i högre utsträckning utsatta för vissa brott, såsom hot, misshandel och sexuella övergrepp samt för mobbning och utfrysning. Intervjuer med unga hbtqi-personer visar även på att flera av dem har erfarenhet av kränkningar gentemot hbtqi-personer, dem själva och andra, och att de påverkas negativt av att hbtqi-personer generellt är mer utsatta än andra unga. Även andra diskrimineringsgrunder och socioekonomiska faktorer påverkar risken för att utsättas. Det finns inte någon enhetlig uppfattning bland unga om att attityderna gentemot hbtqi-personer förbättrats de senaste åren. Särskilt unga transpersoner uttrycker att attityderna gentemot transpersoner blivit mer negativa.

Sammanfattning av resultat från enkäter rörande unga hbtqi-personers trygghet och utsatthet

Resultaten från MUCF:s nationella ungdomsenkät visar att unga hbtq-personer, i jämförelse med unga heterocispersoner, känner sig mindre trygga på samtliga platser som undersökts i enkäten. Den plats där flest unga hbtq-personer alltid känner sig trygga är med sin familj. Dock är det ungefär en femtedel bland unga hbtq-personer som inte alltid känner sig trygga i sin egen familj. Motsvarande andel bland unga heterocispersoner är ungefär en av tio. Den relativa skillnaden i upplevd trygghet mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner ser ut att vara större i offentliga miljöer (som till exempel i kollektivtrafik eller på stan). Ciskillar är den grupp som över lag känner sig tryggast. Skillnaden är större i offentliga miljöer. Det gäller både heterociskillar jämfört med heterocistjejer, och hbtq-ciskillar jämfört med personer med andra könsidentiteter inom hbtq-gruppen.

Jämfört med unga heterocispersoner är det vanligare att unga hbtq-personer de senaste sex månaderna har utsatts för mobbning, hot och misshandel. Inom hbtq-gruppen är ciskillar mer utsatta jämfört med cistjejer för både misshandel och hot.

Inom hbtq-gruppen finns inga statistiskt säkerställda skillnader utifrån sexuell läggning. Däremot framgår det av resultaten att vissa grupper utsätts mer än andra. Det handlar om:

- Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning som i högre utsträckning än unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning utsätts för mobbning, hot och misshandel.
- Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun som i högre utsträckning än unga hbtq-personer som ej bor i en landsbygdskommun utsätts för mobbning och misshandel.
- Yngre unga hbtq-personer (16–20 år) som i högre utsträckning än äldre unga hbtq-personer (21–25 år) utsätts för mobbning.
- Unga hbtq-personer med utländsk bakgrund och unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning. Dessa grupper uppger oftare att de utsätts för hot jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund respektive unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning.

I EU LGBTI Survey II svarar en majoritet av unga hbtqi-personer att de utsätts för kränkningar eller hot de senaste fem åren. Det är vanligast att unga hbtqi-personer utsätts för kränkande eller hotfulla kommentarer av någon de befinner sig på samma plats som, och med gester och blickar. Unga ickebinära och unga intersexpersoner blir hotade i större utsträckning, särskilt jämfört med ciskillar som blir hotade i lägst utsträckning. Det är vanligast att utsättas på offentlig plats och att utsättas av män.

Hälften av de unga hbtqi-personerna har blivit utsatta för fysiskt eller sexuellt våld minst en gång de senaste fem åren. Förövarna var nästan uteslutande män och våldet skedde framför allt utomhus. Bisexuella kände oftare än andra förövaren och cistjejer blev i högre utsträckning än andra utsatta på kafé, restaurang, pub eller nattklubb.

I undersökningen framkommer också att unga hbtqi-personer som utsätts för diskriminering, kränkningar, hot och våld sällan anmäler det som hänt. Det beror bland annat på att man inte tror att det kommer leda till något, inte tror att polisen kan eller skulle göra något åt det, inte uppfattat händelsen som tillräckligt allvarlig eller inte tänkt på att det är möjligt att anmäla och att den utsatta inte litar på polisen.

Unga hbtqi-personer har olika upplevelser av hur fördomar och intolerans förändrats under de senaste fem åren. 20 procent har angett att fördomar och intolerans varit densamma medan 40 procent upplever att den ökat och 40 procent upplever att den minskat. Icke-binära upplever i störst utsträckning att fördomar och intolerans ökat medan ciskillar i störst utsträckning upplever att de minskat.

Sammanfattning av intervjuer och berättelser rörande unga hbtqi-personers trygghet och utsatthet

Unga hbtqi-personers trygghet och utsatthet är nära sammanlänkade med samhällets attityder, vilket blir tydligt i de ungas berättelser. De flesta unga hbtqi-personer har inte själva erfarenhet av fysiskt våld i offentlig miljö. Flera har däremot erfarenhet av verbala kränkningar, blickar som uppfattas negativt och hot. Flera känner någon hbtqi-person som utsatts för fysiskt våld. Några intervjupersoner beskriver även utsatthet för sexuella trakasserier eller övergrepp som kan kopplas till att de är hbtqi-personer. Även sociala medier beskrivs som en plats där det sker direkta kränkningar och hot och sprids hat gentemot hbtqi-personer. Det är också tydligt att flera unga, oavsett om de själva utsatts eller inte, påverkas av vetskapen om att det finns personer som har negativa attityder gentemot hbtqi-personer, och att dessa kan kränka, hota eller begå våldshandlingar mot hbtqi-personer. Unga beskriver att både risken och oron för att utsättas påverkas av om man passerar som heterocisperson inför sin omgivning. Detta leder bland annat till att unga i vissa sammanhang anpassar sitt beteende för att passera som heterocispersoner och att unga som inte passerar exempelvis kan undvika vissa platser för att inte utsättas. Flera unga hbtqi-personer med utländsk bakgrund beskriver också att de upplever en särskild utsatthet, där de både riskerar att utsättas för rasism överallt i samhället och beskriver en större utsatthet för hbtqi-fobi i socioekonomiskt utsatta områden.

Unga har delvis olika uppfattningar om hur attityderna till hbtqi-personer utvecklats över tid. Vissa framhåller att attityderna till hbtqi-personer generellt har förbättrats medan andra, i synnerhet transpersoner, beskriver att attityderna till transpersoner försämrats över tid. Den negativa utvecklingen kopplar de till den offentliga, mediala och politiska debatten om transpersoners rättigheter.

I intervjuerna framkommer att en del unga, framför allt transpersoner, har låg tilltro till samhället. Den låga tilltron gäller myndigheter, politiker och nyhetsmedier. De unga beskriver att de upplever både att makthavare och myndigheter inte agerar för att säkerställa transpersoners rättigheter och att de direkt motarbetar dem. Även bland hbtqi-personer som sökt asyl på grund av sin sexuella läggning, sin könsidentitet eller sitt könsuttryck framkommer en lägre tillit till myndigheter och omgivningen, vilket är nära kopplat till erfarenheter av förtryck och utsatthet från samhälle, familj och myndigheter i deras tidigare hemland eller under migrationen.

De flesta intervjupersoner har inte haft kontakt med myndigheter på ett sådant sätt att deras hbtqi-identitet kommit upp. De som haft det har blandade eller i huvudsak negativa erfarenheter. Det är i synnerhet asylsökande unga hbtqi-personer som berättar om negativa erfarenheter. De som sökt asyl på grund av förföljelse som hbtqi-person i hemlandet beskriver asylprocessen som påfrestande och otrygg, och berättar att besluten inte är begripliga för dem. Andra unga hbtqi-personer berättar även om tvekan inför att kontakta polis vid misstänkt hatbrott eftersom de inte ser det som tillräckligt allvarligt eller tror, eller har tidigare erfarenhet av att, ärendet läggs ner.

Kunskap om unga hbtqi-personers trygghet och utsatthet

I detta avsnitt presenteras tidigare kunskap om samhällets attityder till hbtqi-personer och hbtqi-personers utsatthet för brott och andra kränkningar. Det finns flera svenska studier om vissa delar av detta kunskapsområde, om andra delar är kunskapen mer begränsad. Över lag finns få studier som fokuserar på intersexpersoner och unga hbtqi-personer.

Det finns svenska enkätstudier som direkt eller indirekt undersöker samhällets attityder till hbtqi-personer och svenska sammanställningar över brott med hatbrottsmotiv som riktats mot hbtqi-personer. Flera studier visar på att hbtqi-personer utsätts för kränkningar, hot och våld i högre utsträckning än andra. Det finns även studier som pekar på att utsattheten påverkar vardagen för hbtqi-personer på olika sätt. Liksom redovisats tidigare i rapporten finns ett växande forskningsstöd för att utsatthet, och risken att utsättas, för diskriminering, kränkningar, hot och våld kan leda till ohälsa.

Det finns begränsad kunskap om hbtqi-personers utsatthet för våld i nära relationer. Ett par rapporter visar på att normer påverkar utsatta personers uppfattning av den egna utsattheten och deras förutsättningar att få hjälp från samhället. Den begränsade kunskap som finns om hbtqi-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, och utsatthet i andra kontrollerande miljöer, visar på att hbtqi-personer är särskilt utsatta. Detta beskrivs närmare i kapitlet om omvändelseförsök.

Det finns även begränsad kunskap om hur attityder till och föreställningar om kön, könsidentitet, könsuttryck, könsskaraktäristiska och sexuell läggning påverkar myndigheters bemötande av hbtqi-personer. Det finns däremot undersökningar som tyder på att hbtqi-personer i högre utsträckning än andra har lågt förtroende för svenska myndigheter.

Samhällets attityder till hbtqi-personer förbättras över tid, men utmaningar kvarstår

Det har genomförts några undersökningar om människors attityder i Sverige som direkt eller indirekt rör hbtqi-personer.

MUCF:s attityd- och värderingsstudie som senast genomfördes 2018 undersöker ungas (16–29 år) och vuxnas (över 30 år) attityder gällande olika samhällsfrågor, däribland frågor som direkt eller indirekt rör hbtqi-personer.

Bland annat visar studien 2018 att de flesta unga har en kritisk inställning till stereotypa könsroller och att den kritiska inställningen ökat jämfört med tidigare undersökningar. Med andra ord finns en ökad acceptans för att personer överskrider normer för vad som anses ”manligt” och ”kvinnligt”. Samtidigt är det vanligare att unga i åldern 16–19 år tycker att det är viktigt med könsstereotypa uttryck än att äldre unga (20–29 år) tycker detsamma. Även om det är en klar minoritet som tycker att det är viktigt att könsstereotypa normer upprätthålls tycker en del unga att det är det. Det är vanligare att killar tycker att det är viktigt att könsstereotypa normer upprätthålls jämfört med tjejer.

Hälften av de unga tyckte 2018 att ”hen” var ett bra könsneutralt pronomen för personer som inte vill delas in i ”han” eller ”hon”. I samma studie svarade 80 procent av de unga att homosexuella par är lika bra föräldrar som heterosexuella par. Tjejer var mer positivt inställda till ”hen” som pronomen och tyckte i högre utsträckning att heterosexuella och homosexuella par är lika bra föräldrar jämfört med killar. Tjejer och kvinnor i åldern 16–74 år med svensk bakgrund var generellt mest positiva till jämställdhet, hen som pronomen och homosexuella föräldrar, medan killar och män i åldern 16–74 år med utländsk bakgrund var minst positiva till detta. Kön verkar dock spela en större roll än svensk respektive utländsk bakgrund. Bland män i åldern 30–74 år var det exempelvis hela 40 procent som inte tyckte att homosexuella par är lika bra föräldrar som heterosexuella par. Det kan jämföras med kvinnor i åldern 30–74 år där motsvarande andel var 15 procent. Studien tyder på att en majoritet har neutrala eller positiva attityder till hbtqi-personer och frågor som kan vara relaterade till hbtqi-personer. En inte obetydlig minoritet har samtidigt negativa attityder till hbtqi-personer eller till frågor som är relaterade till hbtqi-personer, (MUCF, 2019b).

SOM-institutet har följt attityderna hos allmänheten gentemot hbtqi-personer över tid med två olika frågor under två perioder. Under perioden 2001–2007 ställdes frågan om man höll med om påståendet att man ska tillåta homosexuella par att adoptera barn. Under hela perioden var en majoritet emot detta, men andelen som ville tillåta homosexuella par att adoptera ökade. Under perioden 2011–2017 ställdes frågan om man höll med om att stärka homo-, bi- och transsexuellas ställning i samhället. Under perioden ökade andelen som höll med om detta från 44 procent till 55 procent 2017 (Martinsson & Andersson, 2018).

Kantar Sifo genomförde 2020 en undersökning om allmänhetens kunskap om och attityder till transpersoner i Sverige, på uppdrag av civilsamhällesorganisationen FPES, Föreningen för transpersoner¹¹². En tredjedel av de svarande uppgav i undersökningen att de hade låg kunskap om trans, och män uppgav i något högre utsträckning än kvinnor att de hade låg kunskap. Det var dock en större skillnad mellan yngre och äldre svarande, där unga (18–29 år) uppgav högre kunskap än äldre (60–79 år). De flesta uppgav att de fått kunskap om trans¹¹³ via nyheter (41 procent) följt av annan TV (37 procent), vänner eller bekanta (28 procent) och sociala medier (25 procent). En majoritet (70

¹¹² Undersökningen baserades på Kantar Sifos riksrepresentativa och slumpmässigt rekryterade online-panel, där 1 000 personer mellan 18 och 79 år deltagit. Resultatet är vägt efter utbildningsnivå.

¹¹³ I undersökningen användes begreppen trans och queera i frågorna.

procent) uppgav att de hade sett, hört eller läst om trans i nyhetsmedier det senaste året.

Studien undersökte också inställningen till transpersoner och föreställningar om trans i befolkningen. På frågan hur inställningen till hbtq-personer utvecklats under det senaste decenniet uppfattade en klar majoritet att inställningen till homo- och bisexuella blivit mer positiv. Hälften uppfattade att inställningen till trans och queera blivit mer positiv. Yngre uppfattade i högre grad än äldre att inställningen utvecklats positivt. På frågan om vad som påverkat deras egen inställning till trans var vänner och bekanta och populärkultur de vanligaste svaren, följt av ”erfarenhet av transpersoner” och nyhetsrapportering. Äldre svarade i högre utsträckning än yngre att deras bild påverkats av nyhetsrapportering. Utrikes födda uppgav i högre grad än inrikes födda att de påverkats av sin uppväxt och uppfostran.

En klar majoritet svarade att de höll med om att det bör vara en rättighet att vara transperson och att det finns transpersoner av alla kön. Kvinnor höll i högre grad än män med om att det bör vara en rättighet att vara transperson. Bara en minoritet svarade dock att de höll med om att folk i Sverige över lag accepterar transpersoner, att samhället har en välvillig inställning till trans och att folk i Sverige skulle säga ifrån om de uppfattade att någon kränkte en transperson. 14 procent svarade att de höll med om att trans är en sexuell avvikelse och 12 procent höll med om påståendet att trans är onaturligt. 4 procent svarade att det är en sjukdom och lika många att det är möjligt att bota. Studien pekar alltså på att det finns okunskap om vad trans är, i delar av befolkningen, men att de flesta har en positiv inställning till transpersoners rätt till sin identitet. Det finns samtidigt en inte obetydlig minoritet, särskilt bland män, som har en negativ inställning till transpersoner. Det fanns även en blandad bild om huruvida samhällets inställning till transpersoner utvecklats positivt eller negativt över tid (FPES, 2021).

Studie visar på att upplevd risk och normer påverkar hbtq-personer i vardagen

Som nämnts i tidigare kapitel är negativa attityder och utsatthet för diskriminering, kränkningar, hot och våld något som bidrar till minoritetsstress, vilket kan leda till ohälsa. Det finns studier som visar på att hbtq-personer anpassar sig efter rådande normer och negativa attityder gentemot hbtq-personer i samhället för att skydda sig själva.

En svensk studie visar exempelvis på att självupplevd risk som hbtq-person påverkar vardagen för individen. Studien bygger på fokusgruppsintervjuer med hbtq-personer. Resultatet visar på att riskerna som personerna upplever kan handla både om känslomässig utsatthet i privatlivet och risk att utsättas för diskriminering, trakasserier, hot eller våld i arbetsliv, möte med myndigheter och på offentliga platser. Med andra ord upplevde personerna olika former av utsatthet som berörde många aspekter av livet. Utsattheten kunde exempelvis leda till en osäkerhet kring att vara öppen med sin sexuella läggning eller transerfarenhet i arbetslivet eller på bostadsmarknaden, eller att tveka eller avstå från att söka vård. I fokusgruppsintervjuerna framkom också en delvis undermedveten riskbedömning av olika platser och situationer, såsom i

kollektivtrafiken, för att bedöma risken att utsättas för något (Nygren, Öhman & Olofsson, 2016).

En dansk studie visar att hbtq-personer anpassar sitt beteende på internet för att bibehålla anonymitet genom separera sina olika konton i sociala medier och på så sätt hålla isär olika sociala grupper. Studien visar till exempel att hbtq-personer övervakar sina skärmar, aviseringar och notiser som skulle kunna spridas av olika plattformar, för att bibehålla sin anonymitet. Deltagandet i sociala medier kräver därför både social kunskap om vilka grupper som finns och hur de verkar, men även mycket teknisk kunskap om hur olika plattformar hanterar data (Triggs m.fl., 2021).

Utsatthet för kränkningar, hot och våld

Tidigare studier från MUCF visar på att unga hbtq-personer oftare utsätts för mobbning, utfrysning, hot och sexuellt våld jämfört med unga heterocispersoner. Det är också vanligare att unga hbtq-personer upplever att de blivit orättvist behandlade på grund av någon diskrimineringsgrund jämfört med unga heterocispersoner (MUCF, 2019a).

Statistik över anmälningar om diskriminering 2015–2021 som DO har tagit fram visar att det bara är en liten andel av anmälningarna om diskriminering som rör diskrimineringsgrunderna sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck. Detta gäller för samtliga områden som täcks in av lagen; hälso- och sjukvård, arbetsmarknad, bostad, skola, socialtjänst, försäljning av varor och tjänster och bemötande inom offentlig verksamhet. Det var vanligare att personer som anmälde diskriminering på grund av sexuell läggning och könsöverskridande identitet eller uttryck anmält att de hade utsatts för trakasserier, jämfört med andra former av diskriminering (DO, 2022c).

Av de polisanmälda hatbrotten 2020 stod hbtqi-relaterade hatbrott för 13 procent, varav det vanligaste motivet var homofobi. Det motsvarar 429 anmälda brott. Den vanligaste brottskategorin bland hbtqi-relaterade hatbrott var ofredande (26 procent) följt av olaga hot (21 procent). Ofredande var också den vanligaste brottskategorin bland samtliga hatbrott. Däremot var det vanligare med olaga hot bland dem som utsattes för hatbrott med hbtqi-relaterat motiv jämfört med hatbrott med andra motiv. Misshandel utgjorde 10 procent av brotten med hbtqi-relaterat motiv och 9 procent bland samtliga hatbrott. En femtedel av brotten skedde på allmän plats och ungefär lika stor andel i eller i anslutning till hemmet, vilka är de två vanligaste platserna. Ungefär en tiondel av fallen skedde på arbetsplatsen och ungefär lika många i skolan respektive genom chatt, sms eller telefon. Bland brott som riktades mot enskilda (och inte mot till exempel en organisation) var det i de flesta fall en okänd person som utsatte dem. Bland de homofobiska hatbrotten var det vanligare att män utsattes än kvinnor. Bland hatbrotten mot transpersoner var det något vanligare att kvinnor utsattes än män, och det var vanligt att brottet skedde digitalt (inklusive via telefon). Det framkommer även att vart femte hatbrott med hbtqi-relaterat motiv riktas mot en juridisk person, såsom en organisation (Brå, 2021).

Sveriges ungdomsorganisationer, LSU, har kartlagt hat och hot som riktats mot deras medlemsorganisationer. Bland dessa finns organisationer som vänder sig till unga hbtqi-personer. Första gången kartläggningen gjordes var 2017, då 20 procent av organisationerna uppgav att de utsatts för hat och hot. År 2020

hade andelen ökat till 45 procent (LSU, 2020). De som drabbas värst av hot och hat inom organisationerna är kvinnor och de som tillhör någon minoritetsgrupp, som hbtq-personer, företrädare som rasifieras, etniska minoriteter och personer med funktionsnedsättningar. Det är framför allt vuxna som står för hat och hot mot ungdomsorganisationerna. Kartläggningen visar också på att utsattheten får konsekvenser, 20 procent av medlemsorganisationerna uppger att de anpassat sin verksamhet på grund av hatet.

MUCF har också genomfört två undersökningar om hot och hat. En av dem fokuserade på civilsamhällsorganisationers utsatthet för hot och hat och är baserad på en enkätundersökning som skickades till 4 000 ideella föreningar och trossamfund 2021. Undersökningen visar på att 14 procent av organisationerna eller deras medlemmar utsatts för trakasserier, hot eller våld de senaste 12 månaderna. Mest utsatta är organisationer som driver opinion om hbtqi-frågor, feminism och antirasism. Bland personer inom organisationer som uttrycker åsikter i hbtqi-frågor har 47 procent utsatts för trakasserier, hot eller våld någon gång, varav en tredjedel under det senaste året. Studien visar på att utsattheten får konsekvenser för deras psykiska och fysiska hälsa och påverkar det demokratiska samtalet. En fjärdedel av de som utsatts de senaste 12 månaderna har undvikit att uttrycka vissa åsikter och lika många har övervägt att lämna sina uppdrag inom organisationen (MUCF, 2022b). Den andra rapporten fokuserade på upplevelser av näthat och baseras på en urvalsundersökning med personer 16–74 år i Sverige. I rapporten framkom att unga, 16–25 år, upplever att hat på nätet främst är kopplat till frågor om etnicitet eller diskriminering (51 procent). Många unga upplever också att näthatet fokuserar på immigration, invandring eller integration (46 procent). Den tredje vanligaste orsaken till näthat upplever unga handlar om sexuell orientering¹¹⁴ (38 procent) (MUCF, 2021c).

Sammantaget pekar rapporterna på att det finns en utsatthet, både digitalt och på andra arenor, för hat, hot och kränkningar som riskerar att drabba personer som bryter mot samhällets normer. Hbtqi-personer riskerar att utsättas i särskilt stor utsträckning, i synnerhet om de engagerar sig för sina rättigheter.

Vanligare att hbtq-personer tar emot ersättning för sex och utsätts för sexuellt våld

Några tidigare undersökningar visar på att hbtq-personer i högre utsträckning än andra utsätts för sexuellt våld. En tidigare studie från MUCF visar på att det är betydligt vanligare bland unga hbtq-personer att ha utsatts för sexuellt våld och utnyttjande (14 procent) jämfört med bland unga heterocispersoner (4 procent) (MUCF, 2019). Folkhälsomyndighetens undersökning om hbtq-personers sexuella och reproduktiva hälsa visar också på att utsattheten för sexuella trakasserier och övergrepp är hög bland hbtq-personer. Bland homo- och bisexuella var bisexuella kvinnor särskilt utsatta (Folkhälsomyndigheten, 2020a).

Flera studier pekar på att hbtq-personer i högre utsträckning tar emot ersättning för sex. Det framkommer exempelvis i Jämställdhetsmyndighetens kartläggning om prostitution och människohandel i Sverige och i Folkhälso-

¹¹⁴I undersökningen användes begreppet sexuell orientering i stället för sexuell läggning.

myndighetens studie om transpersoners hälsa, där var tionde svarande hade tagit emot ersättning för sex (Jämställdhetsmyndigheten, 2021; Folkhälsomyndigheten, 2015). I Folkhälsomyndighetens undersökning fick svarande transpersoner även uppge varför de tagit emot ersättning för sex. De vanligaste svaren var att personen saknade arbete eller försörjning och var i behov av pengar; att personen hade velat skada sig själv; att det var spännande. Andra motiv var att få bekräftelse i könsidentiteten eller att det inte gick att motstå ersättningen som erbjöds. Det fanns alltså många olika anledningar till att ta emot ersättning för sex, varav ekonomiska motiv var vanligast (Folkhälsomyndigheten, 2015). I en rapport från Europeiska kommissionen framkom att transkvinnor i flera länder tog emot ersättning för sex på grund av att de inte kunde få arbete på den reguljära arbetsmarknaden (Europeiska kommissionen, 2020).

I en enkätundersökning genomförd av RFSL Ungdom med målgruppen unga som har tagit emot eller övervägt att ta emot ersättning för sex, uppgav hälften av dem som svarade att de tagit emot ersättning för sex, varav de flesta under det senaste året. Enkäten genomfördes inom projektet Pegasus, som erbjuder stöd och råd till unga hbtqi-personer kring sex mot ersättning. En tredjedel av samtliga svarade att de blivit tvingade till sex mot ersättning och en femtedel var osäkra på om de tvingats till sex mot ersättning (Persson, Freiman, & Finta, 2018). Även en tidigare enkätundersökning från RFSL Ungdom visar på att en relativt hög andel av dem som tagit emot ersättning har tvingats till det. Bland cistjejer och transpersoner hade närmare hälften av dem som tagit emot ersättning för sex tvingats till det (Darj, Jonsson & Summanen, 2015). Det framgår inte av studien hur de svarande tolkat frågan, vilket innebär att det exempelvis kan röra sig om både personer som känt sig tvungna att ta emot ersättning för sex av ekonomiska skäl och personer som utsatts för våldtäkt.

Utsatthet för våld i nära relation

Det finns begränsat med svensk forskning om partnervåld mot hbtqi-personer. I en kunskapsammansättning av Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) konstateras att det internationellt i huvudsak finns forskning om partnervåld och sexuell läggning. Liksom på flera andra områden rörande hbtq-personer är forskningen i huvudsak genomförd i USA. Det finns också internationella studier som pekar på att transpersoner i relativt hög utsträckning utsatts för våld från en partner och att en partner kan utnyttja transfobi i samhället för att utöva makt och kontroll. NCK pekar dock på att det finns behov av mer kunskap för att kunna dra slutsatser om utsattheten bland transpersoner (NCK, 2018). Kunskapen om hbtq-personers utsatthet för våld har ökat de senaste 15 åren. I både svenska och internationella studier sticker bisexuella kvinnor ut som mer våldsutsatta, men det finns även studier som pekar på en hög utsatthet bland andra sexuella minoriteter (NCK, 2018).

RFSL publicerade 2008 resultaten från en enkätstudie som genomförts med organisationens medlemmar. Rapporten pekar på likheter mellan hur våld i nära relationer tar sig uttryck i samkönade respektive olikkönade relationer. Situationen kan dock förvärras av att den våldsutsatta individen dessutom är extra utsatt i egenskap av hbtq-person (Holmberg & Stjernqvist, 2008). I en rapport som sammanställt kunskap från RFSL:s stödmottagning för utsatta framträder en liknande bild. Det framkommer också att den våldsutövande kan använda

den utsatta personers hbtq-identitet emot personen. Det kan exempelvis handla om att hota om att berätta om personens sexuella läggning för andra, att rättfärdiga svartsjuka och våld genom att hänvisa till personens bisexualitet eller medvetet felköna en transperson som ett sätt att utöva makt och kontroll (RFSL Stödmottagning, 2018).

Under 2021 publicerades också två studier om hbtq-personers utsatthet för våld i nära relation; en avhandling om lesbiska och queeras utsatthet (Ovesen, 2021) och en studie genomförd på uppdrag av Göteborgs stad (Turner & Hammersjö, 2021).

I Ovesens studie och RFSL:s och Göteborgs stads rapporter framkommer att det kan vara svårt för någon i en samkönad relation att förstå sin utsatthet eftersom våld i nära relationer i samhället oftast framställs som något som sker i en olikkönad relation där en man utsätter en kvinna. Könade föreställningar om vem som kan utsätta vem för våld påverkade intervjupersonernas syn på sin egen utsatthet, på så vis att de inte uppfattade sig som utsatta på riktigt, eftersom de blev utsatta av en kvinna eller själv inte var kvinna. Det framkommer också att det kan vara särskilt utmanande att söka hjälp och bryta upp eftersom den våldsutsatta och den våldsutövande ofta är en del av samma hbtq-community. Därmed kan det både vara svårt att berätta för andra och att lämna, eftersom den utsatta då riskerar att möta sin tidigare partner i många olika sammanhang (Ovesen, 2021; Turner & Hammersjö, 2021; RFSL Stödmottagning, 2018).

Bemötande från samhällsinstitutioner och tillit

Det finns mycket begränsat med forskning om bemötande av hbtqi-personer från svenska myndigheter och hbtqi-personers tillit till olika samhällsinstitutioner. Det finns dock ett fåtal studier och rapporter på området, från svenska myndigheter och ideella aktörer, vilka visar på bristande tillit och brister i myndigheters bemötande och handläggning.

Lägre förtroende för andra människor och samhällsinstitutioner

Det finns ett antal rapporter som pekar på att hbtq-personer har lägre förtroende än heterocispersoner för olika samhällsinstitutioner, politiker och andra människor.

Bland annat visar Folkhälsomyndighetens studie om transpersoners hälsa att transpersoner som grupp har lågt förtroende för de flesta samhällsinstitutioner och politiker. Exempelvis har ungefär sju av tio transpersoner i ålder 15–94 år lågt förtroende för regering och riksdag och ungefär sex av tio har lågt förtroende för politikerna i sitt landsting/sin region och/eller sin kommun (Folkhälsomyndigheten, 2015). Folkhälsomyndighetens studie om homo- och bisexuellas hälsa visar på att homo- och bisexuella kvinnor har lägre tillit till såväl andra människor som flera samhällsinstitutioner jämfört med heterosexuella kvinnor. Homo- och bisexuella kvinnor har i högre utsträckning lågt förtroende för sjukvård, skola, polis, socialtjänst, Arbetsförmedlingen, domstolar och riksdagen. Även bisexuella män har lägre tillit till andra människor jämfört med både heterosexuella och homosexuella män. Bisexuella män har även lägre förtroende för flera samhällsinstitutioner, såsom socialtjänst, polis och domstolar, jämfört med heterosexuella män. Däremot har homosexuella män högre

förtroende för riksdagen och landstingspolitiker jämfört med heterosexuella män. Homo- och bisexuella kvinnor och bisexuella män har i lägre utsträckning lågt förtroende för fackföreningar jämfört med heterosexuella (Folkhälsomyndigheten, 2014).

RFSL genomförde 2015 en studie om hbtq-personers förtroende för samhällets stöd till brottsutsatta. Studien genomfördes genom en digital enkät och deltagarna rekryterades genom olika digitala kanaler. Studien visar på att förtroendet är lågt för de samhällsinstitutioner som stödjer brottsoffer. Bland transpersoner är förtroendet lägre för alla samhällsinstitutioner som ska stödja personer som utsatts för våld (RFSL, 2017).

Bristande tillit framkommer även i tidigare beskrivna studier av hbtq-personers utsatthet för våld i nära relationer, där utsatta har erfarenhet av, eller är oroliga för, dåligt bemötande när de söker hjälp (Turner & Hammersjö, 2021; Ovesen, 2021; RFSL, 2018).

Hbtq-personer som utsätts för våld i nära relation har svårt att söka hjälp

De studier som finns om hbtq-personers utsatthet för våld i nära relationer pekar på att de kan ha särskilda utmaningar att söka och få hjälp från myndigheter. Exempelvis påverkar föreställningar om kön hur våldet uppfattas, och därmed även förutsättningarna för att söka hjälp (RFSL, 2008). Att hbtq-personer kan uppleva särskilda svårigheter att söka hjälp framkommer också i tidigare nämnda rapport av Göteborgs stad (Turner & Hammersjö, 2021). Bland annat framkommer osäkerhet om var de kan söka hjälp och vilket bemötande de kommer att få. I Ovesens studie om våld i lesbiska och queera relationer framkommer, liksom i RFSL:s rapport, att den utsattas situation påverkas av att vara hbtq-person. Exempelvis kan juridiska aspekter kring föräldraskap utgöra en särskilt svår omständighet för hbtq-personer, såsom att enbart förövaren är vårdnadshavare. Även ett upplevt behov av att skydda hbtq-personers nyvunna rättigheter kan göra det svårare att söka hjälp. Flera av deltagarna i studien sökte hjälp hos exempelvis vården utan att direkt uppges våldsutsatt. Studien visar att föreställningar om att våld sker inom heterosexuella relationer och utförs av en man kan ha bidragit till att utsattheten inte identifierades. Exempelvis var en intervjuperson tvungen att vid upprepade tillfällen uppsöka vård på grund av våldet, utan att sjukvården ställde några frågor om hur skadorna uppstått (Ovesen, 2021).

Unga hbtq-personer som tar emot ersättning för sex saknar tillit till stödverksamheter

RFSL Ungdoms undersökning med unga som har tagit emot eller övervägt att ta emot ersättning för sex visar att en majoritet av de svarande hade lågt förtroende för myndigheter, såsom skolhälsan, Arbetsförmedlingen, Polisen, Migrationsverket och socialtjänsten. Högst förtroende hade de för ungdomsmottagningarna, där en majoritet hade högt förtroende (Persson, Freiman, & Finta, 2018). Unga som har tagit emot eller övervägt att ta emot ersättning för sex har alltså lågt förtroende för flera av de myndigheter och aktörer som är tänkta att stödja personer i en sådan situation. I undersökningen fick de svarande även möjlighet att beskriva vad myndigheter och andra samhällsaktörer

kan göra för att de ska känna förtroende för dem. De efterfrågade bland annat kunskap om sex mot ersättning som självskadebeteende, att inte bli ifrågasatt eller felkönad som hbtq-person, att inte bli dömd och att själv få vara med och bestämma vilka insatser som man ska gå vidare med när man söker hjälp. Det var vanligast att unga som hade tagit emot eller övervägt att ta emot ersättning för sex ville få stöd i form av samtal om mående och hälsa, stöd och information om lagar och rättigheter och stöd i kontakt med vården. En majoritet svarade också att de saknade kunskap om vart de skulle vända sig för stöd och kunskap om sex mot ersättning och våld i samband med sex mot ersättning (Persson, Freiman, & Finta, 2018).

Skydd från förföljelse på grund av sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller könsuttryck

I Migrationsverkets rättsliga ställningstagande (RS/015/2021) tydliggörs att hbtq-personer kan ha skyddsbehov om förföljelse på grund av sexuell läggning eller könsidentitet sker av staten, eller om staten inte skyddar hbtq-personen från förföljelse av privatpersoner eller icke-statliga organisationer. Ställningstagandet konstaterar att utredning om asyl kan utgå från UNHCR:s riktlinjer för bedömningen av påståenden om förföljelse baserad på sexuell läggning eller könsidentitet och att utredningen ska bedrivas med hänsyn till att det kan vara svårt att berätta om sina upplevelser. Ställningstagandet tydliggör också att det inte finns ett rätt och ett fel sätt att svara på frågor i utredningen och att individens sätt att beskriva sin sexuella läggning eller könsidentitet kan påverkas av exempelvis kulturella faktorer och skam, och är högst individuell.

Asylsökande hbtqi-personer är särskilt utsatta och riskerar avslag på felaktig grund

RFSL genomförde 2018–2020 en undersökning om prövning av asylärenden där sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck utgjorde skäl för asyl (Gröndahl, 2020). Undersökningen visar att det förekommer föreställningar om hbtqi-personer hos Migrationsverket och migrationsdomstolarna som påverkar utredningarna och utfallet. De krav som i praktiken ställs på den asylsökande att göra sin berättelse sannolik är enligt författaren inte förenligt med utlänningslagen, Migrationsverkets rättsliga ställningstaganden, UNHCR:s riktlinjer eller EU-rätten. Det är exempelvis inte tillåtet att ställa krav på att den asylsökande ska ha kunskap om hbtqi-organisationer eller vara engagerad i hbtqi-organisationer i mottagarlandet. Det är heller inte tillåtet att motivera avslag med att en hbtqi-person kan dölja sin sexuella läggning eller könsidentitet i hemlandet för att undvika förföljelse. Utmaningarna i den befintliga tillämpningen handlar även om att den bygger på en västerländsk förståelse av kön och sexualitet, och att den sökande på ett utförligt sätt måste kunna beskriva sin hbtqi-identitet och reflektera kring den. Detta kan vara mycket svårt för en person som kommer från ett sammanhang där hbtqi-frågor är tabubelagda. Fokus på identitet och känslor har även lett till att avslag motiverats med att personen talar om sin sexuella läggning i termer av sexuell aktivitet, såsom att de har sex med någon av

samma kön, i stället för att tala om sina känslor. Det framkommer också att den sökande förväntas ha kunskap om svensk lagstiftning. Det förekommer även att avslagsmotiveringar innehåller resonemang om att en hbtqi-person som inte är ”öppen” inte har behov av asyl eftersom hen därmed inte är förföljd, vilket alltså inte är tillåtet (Gröndahl, 2020; se även Gröndahl, 2021).

En intervjustudie med, i huvudsak unga, hbtq-män som migrerat till Sverige visar att förtrycket som sker innan migrationen kan fortsätta under migrationen och även efter ankomsten till Sverige. För dem som migrerat tillsammans med sin familj kan familjen utgöra ett hot mot personens säkerhet. Men det kan också handla om utsatthet på Migrationsverkets boenden från andra boende, eller i offentliga miljöer. Eftersom flera bor på boende tillsammans med personer med liknande bakgrund finns oro och reell risk för fysiskt och sexuellt våld från andra boende. Flera av intervjupersonerna beskriver att de fortsätter att utsättas som hbtq-personer i Sverige, och att det leder till att de inte känner att de kan röra sig fritt i kommunen där de bor. De som söker asyl på grund av sin sexuella läggning behöver dessutom göra det troligt för Migrationsverket

att de är hbtq-personer. Att berätta öppet för en myndighet om sin sexuella läggning (eller könsidentitet) efter att ha levt i ett sammanhang där det innebär en omfattande risk går emot tidigare strategier för att skydda sig själv (Knutagård, 2021).

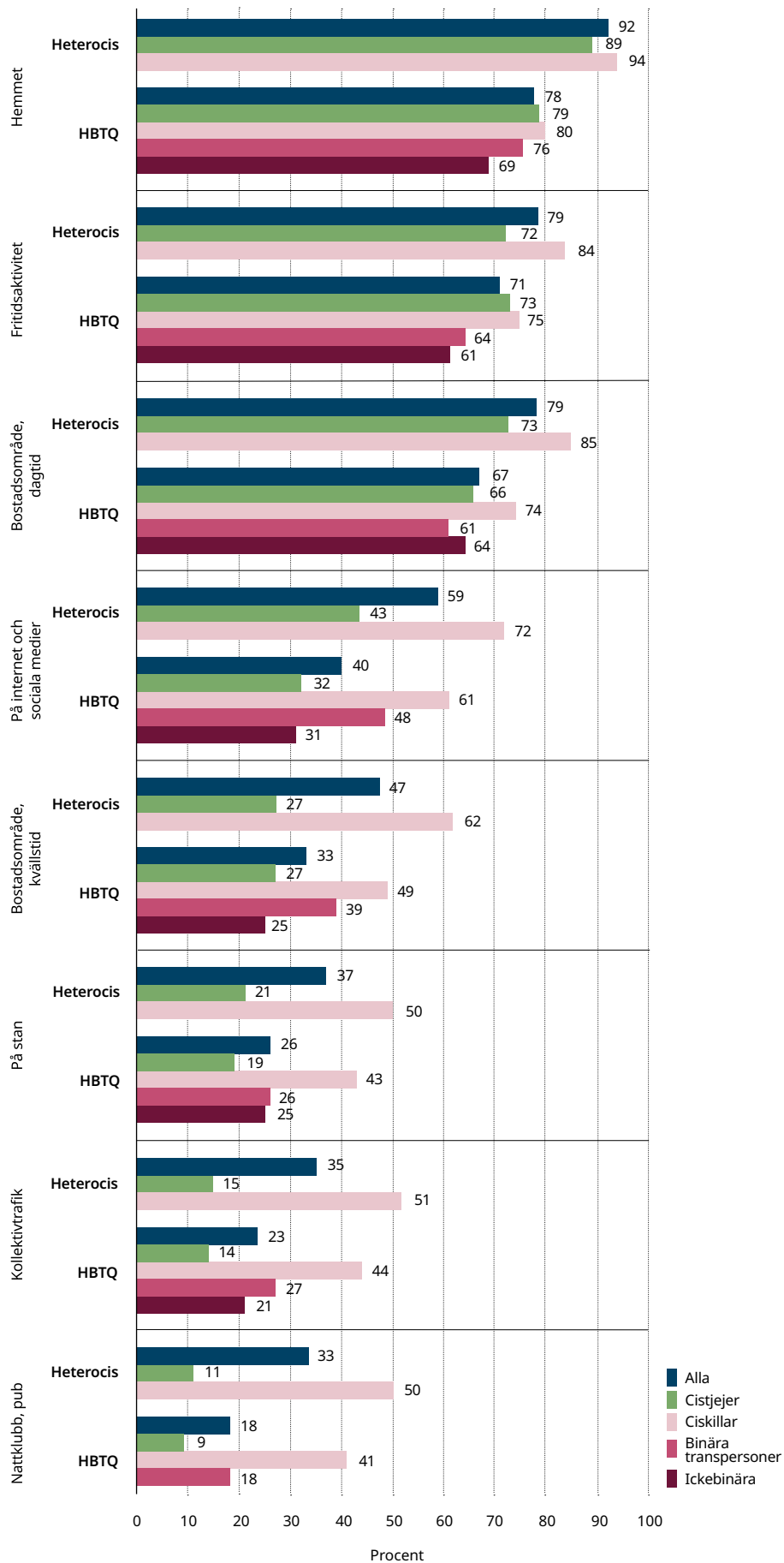
Unga hbtqi-personers trygghet och utsatthet i siffror

I detta avsnitt redovisas kvantitativa resultat med kopplingar till unga hbtqi-personers trygghet och utsatthet. Resultaten kommer från MUCF:s nationella ungdomsenkät, Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät och EU:s byrå för grundläggande rättigheters EU LGBTI Survey II. I avsnittet redovisas även resultat från MUCF:s enkät till unga med tillstånd som påverkar könsutvecklingen. Se inledningskapitlet för beskrivning av dessa enkäter.

Unga hbtq-personer är mindre trygga

I den nationella ungdomsenkäten ställs frågor om i vilken utsträckning unga känner sig trygga på olika platser. Figur 6.1 visar andelen unga som alltid känner sig trygga på olika platser, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning. Figuren visar bland annat att:

- Unga hbtq-personer känner sig mindre trygga än unga heterocispersoner på samtliga platser som undersökts.
- Skillnaden i upplevd trygghet mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner är större i offentliga miljöer (som i kollektivtrafik eller på stan).
- Ciskillar är den grupp som över lag känner sig tryggast. Skillnaden är större i offentliga miljöer. Det gäller både heterociskillar jämfört med heterocistjejer, och hbtq-ciskillar jämfört med personer med andra könsidentiteter inom hbtq-gruppen.

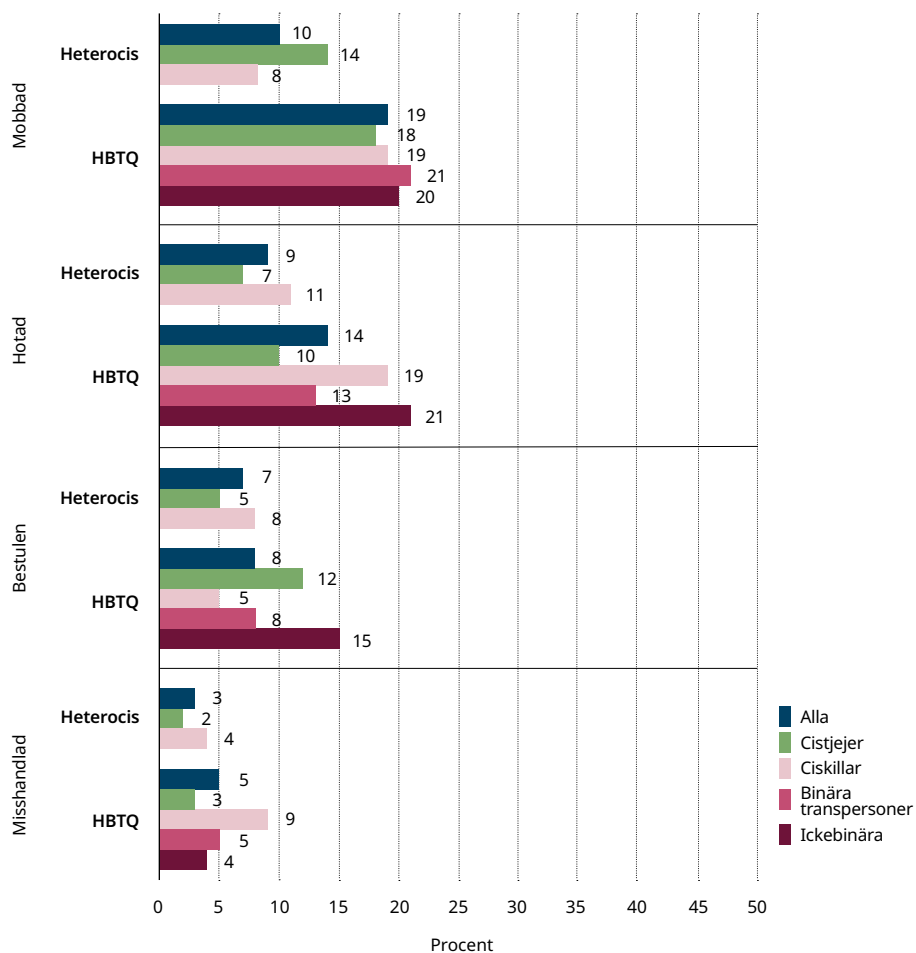
Figur 6.1. Andel unga som alltid känner sig trygga på olika platser, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Kommentar: Gruppen ickebinära är för liten att särredovisa gällande känsla av trygghet på nattklubb och pub.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Hbtq-personer mer utsatta för mobbning, hot och misshandel

Figur 6.2 visar andelen unga som utsatts för olika typer av kränkningar. Jämfört med unga heterocispersoner är det vanligare att unga hbtq-personer de senaste sex månaderna har utsatts för mobbning, hot, stöld och misshandel.

Figur 6.2. Andel unga som svarar att de utsatts för olika typer av brott eller andra kränkningar, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

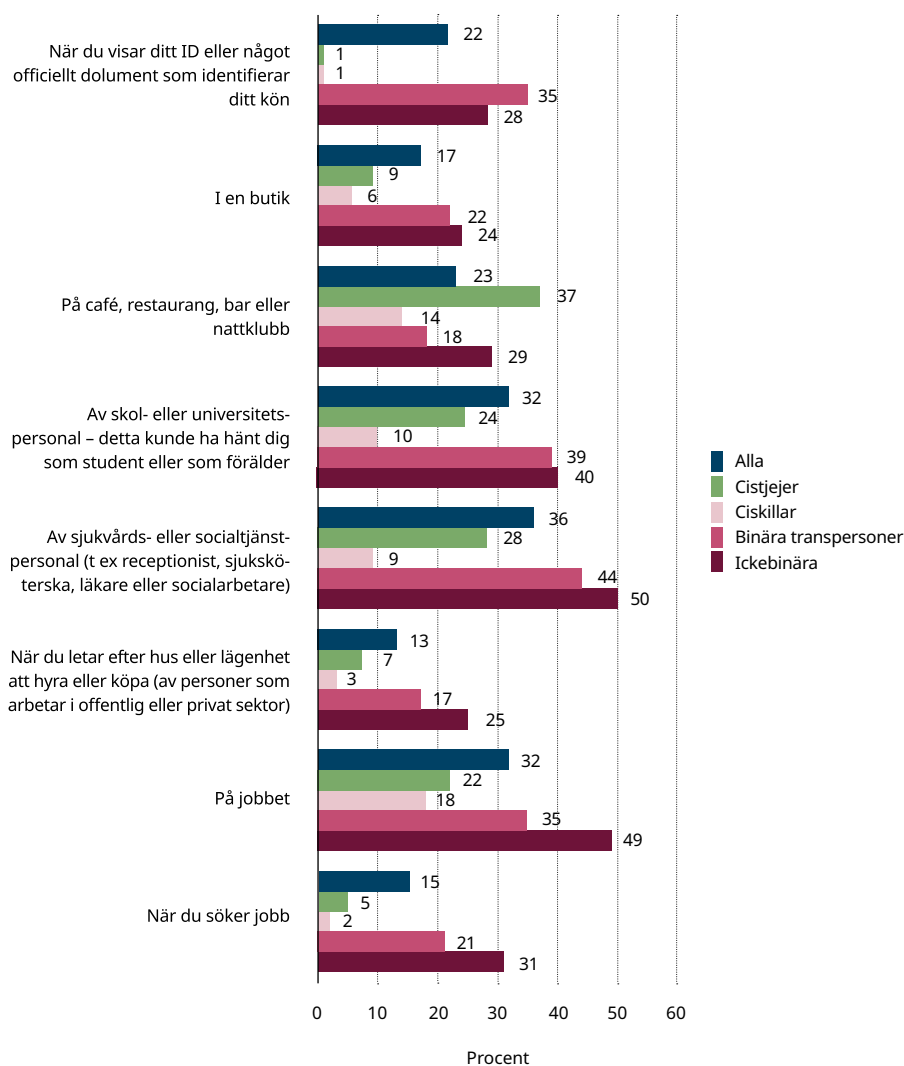
Vissa grupper inom hbtq-gruppen är särskilt utsatta

Inom hbtq-gruppen finns inga statistiskt säkerställda skillnader utifrån sexuell läggning. Däremot framgår det av resultaten att vissa grupper inom hbtq-gruppen utsätts mer än andra. Det handlar om:

- Ciskillar som är mer utsatta än cistjejer, för såväl misshandel som hot.
- Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning, som i högre utsträckning än unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning utsätts för mobbning, hot och misshandel. Bland unga hbtq-personer med funktionsnedsättning uppger 28 procent att de blivit utsatta för mobbning de senaste sex månaderna. Vad gäller hot och misshandel är andelarna 26 respektive 10 procent. För unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning är motsvarande andelar 16 procent (mobbning), 10 procent (hot) och 4 procent (misshandel).
- Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun, utsätts i högre utsträckning än unga hbtq-personer som ej bor i en landsbygdskommun för mobbning och misshandel. Bland unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun uppger 28 procent att de blivit utsatta för mobbning de senaste sex månaderna och det är 10 procent som uppger att de blivit utsatta för misshandel. Motsvarande andelar bland unga hbtq-personer som ej bor i en landsbygdskommun är 18 respektive 5 procent.
- Yngre unga hbtq-personer (16–20 år) utsätts oftare för mobbning jämfört med äldre unga hbtq-personer (21–25 år). Bland yngre unga hbtq-personer (16–20 år) har 22 procent utsatts för mobbning de senaste sex månaderna. Motsvarande andel bland äldre unga hbtq-personer (21–25 år) är 15 procent.
- Unga hbtq-personer med utländsk bakgrund och unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning uppger oftare att de utsatts för hot, jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund respektive unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning. Bland unga hbtq-personer med utländsk bakgrund är andelen utsatta 19 procent och bland unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning är andelen 20 procent. Bland unga hbtq-personer med svensk bakgrund och bland unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är andelen utsatta 13 respektive 11 procent.

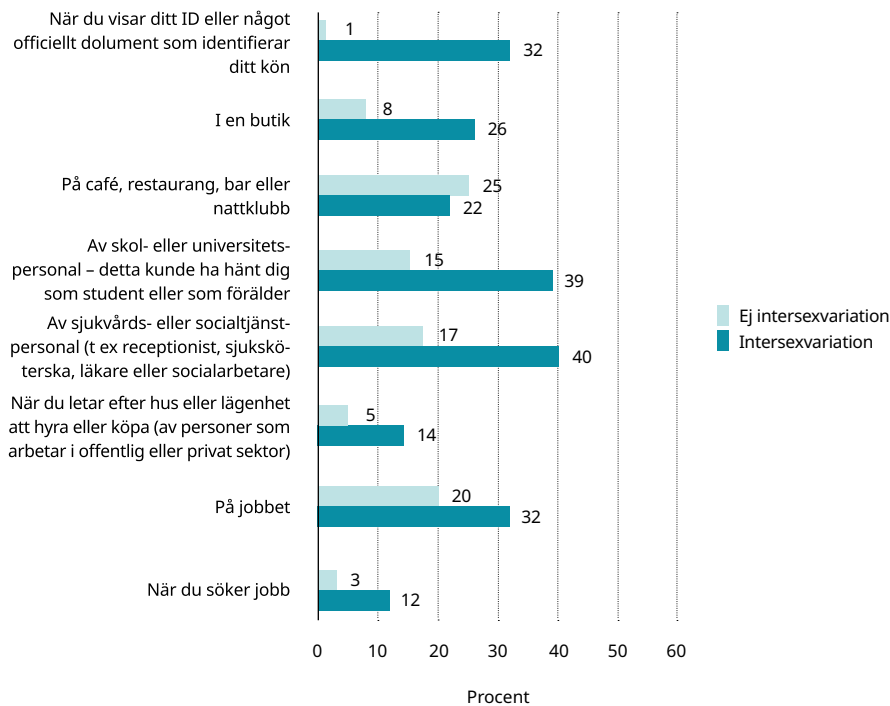
Vanligast att diskrimineras på arbetet, i vården och i skolan

Av Figur 6.3 och 6.4 framgår att det är vanligast att unga hbtqi-personer känner sig diskriminerade på jobbet, inom sjukvården och i skolan. Det varierar dock baserat på könsidentitet. Detta gäller särskilt för ickebinära och binära transpersoner, som uppger diskriminering i högre utsträckning än cispersoner på dessa områden. Cistjejer känner sig framför allt diskriminerade på caféer, restauranger, barer och nattklubbar. Ciskillar känner sig diskriminerade i lägre utsträckning än cistjejer och ickebinära och binära transpersoner. Unga med intersexvariation känner sig i högre grad utsatta inom skola, sjukvård och i butik jämfört med andra hbtqi-personer.

Figur 6.3. Utsatthet för diskriminering som hbtqi-person, de senaste 12 månaderna, efter Kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II. 2019.

Figur 6.4. Utsatthet för diskriminering som hbtqi-person, de senaste 12 månaderna, efter könskaraktiska, 15–29 år, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II, 2019.

Få unga hbtqi-personer anmäler diskriminering

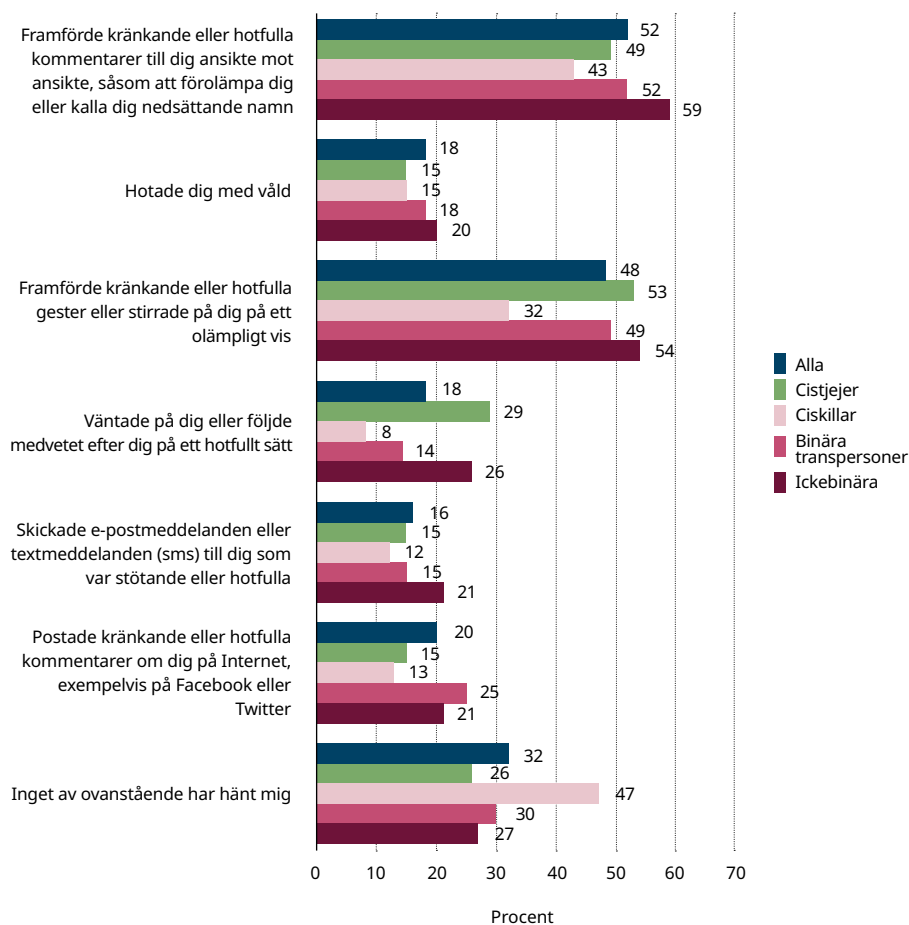
Endast 7 procent av de som uppgett att de utsatts för diskriminering i EU LGBTI Survey II uppger att incidenten har anmälts. Homosexuella anmäler i högre utsträckning än bisexuella och personer med annan sexuell läggning¹¹⁵. Den främsta anledningen att de unga hbtqi-personerna inte anmäler eller rapporterar detta på något sätt är att de upplever att det inte spelar någon roll eftersom ”det händer hela tiden” eller att en anmälan ändå inte kommer leda till någon förändring.

Vanligast att utsättas för hot och kränkningar

Av Figur 6.5 framgår att det är vanligast att unga hbtqi-personer utsätts för kränkande eller hotfulla kommentarer av någon de befinner sig på samma plats som, och genom gester och blickar. Båda dessa alternativ är vanligare än att utsättas på nätet. Ciskillar har i lägre utsträckning än andra hbtqi-personer utsatts för något av alternativen¹¹⁶.

¹¹⁵ Annan sexuell läggning var ett svarsalternativ utöver homosexuell, bisexuell och heterosexuell.

¹¹⁶ Detta framgår av alternativet ”Inget av ovanstående har hänt mig”. Intersexpersoner utsätts i ungefär samma utsträckning som ickebinära, binära transpersoner och cistjejer.

Figur 6.5. Utsatthet för hot och kränkningar de senaste 5 åren, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15–29 år, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II. 2019.

Vanligast att utsättas för hot och kränkningar av okända män

En majoritet av de som utsatts har besvarat frågor om vem de blivit utsatta av och var detta skett.¹¹⁷ Majoriteten av dem som svarat uppger att de blivit utsatta av någon de inte känner. Cistjejer och ickebinära uppger i högre utsträckning än övriga att de utsatts av en okänd person medan ciskillar i högre utsträckning än övriga blivit utsatta av tonåringar. Binära transpersoner blir i högre utsträckning utsatta av vänner och bekanta.

Det är vanligare för alla grupper att utsättas av män. Cispersoner uppger i högre utsträckning än ickebinära och binära transpersoner att de blir utsatta av män. Binära transpersoner uppger i högre utsträckning att de blir utsatta av både män och kvinnor vid samma tillfälle.

¹¹⁷ Ickebinära och intersexpersoner som utsatts för kränkningar och hot har besvarat frågan i lägre utsträckning än övriga. Cistjejer har besvarat frågorna i något högre utsträckning.

Vanligast att utsättas för hot och kränkning på allmän plats

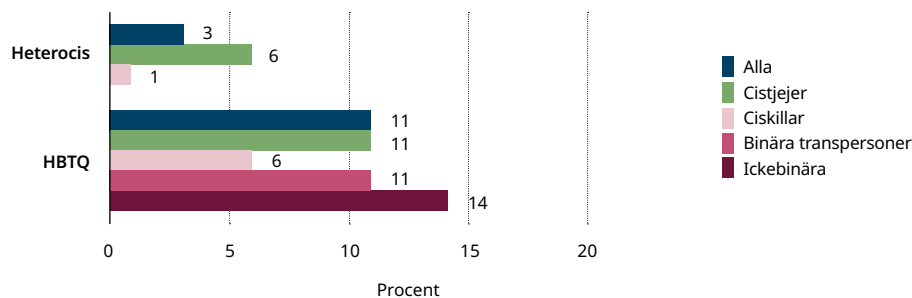
Det är vanligast att unga hbtqi-personer blivit utsatta för hot eller kränkning på allmän plats (18 procent). Det är minst vanligt att ha blivit utsatt på en vårdinrättning (2 procent). Det är en lägre andel av cispersonerna som blivit utsatta på internet eller i sociala medier i jämförelse med binära transpersoner. Det är även mer förekommande att cistjejer blir utsatta på kaféer, restauranger, pubar eller nattklubbar jämfört med andra hbtqi-personer.

Få anmäler hot och kränkningar

En betydande majoritet, 89 procent, av de svarande unga hbtqi-personerna uppger att de inte anmält incidenten till polisen.¹¹⁸ Bisexuella anmälde i något lägre utsträckning än homosexuella och personer med annan sexuell läggning. Den främsta anledningen att unga hbtqi-personer inte anmäler är att de inte tror att polisen kan eller skulle göra något åt det (55 procent). Andra relativt vanliga skäl att inte anmäla är att man inte tänkte på att man kunde anmäla eller att det inte var tillräckligt allvarligt (26 procent), att man inte litar på polisen (23 procent) eller att man tror att man kommer utsättas för homofobi eller transfobi av polisen (19 procent). Icke-binära anger i högre utsträckning än andra att de inte anmäler eftersom de inte litar på polisen (42 procent).

Vanligare att unga hbtq-personer utsätts för sexuella övergrepp

Resultaten från MUCF:s nationella ungdomsenkät visar att det är vanligare att unga hbtq-personer utsätts för sexuellt våld eller utnyttjande jämfört med unga heterocispersoner. Bland unga hbtq-personer är det 11 procent som svarar att de utsätts för sexuellt våld eller utnyttjande under de senaste sex månaderna, jämfört med 3 procent bland unga heterocispersoner (se Figur 6.6).

Figur 6.6. Andel unga som utsätts för sexuellt våld eller utnyttjande de senaste 6 månaderna, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

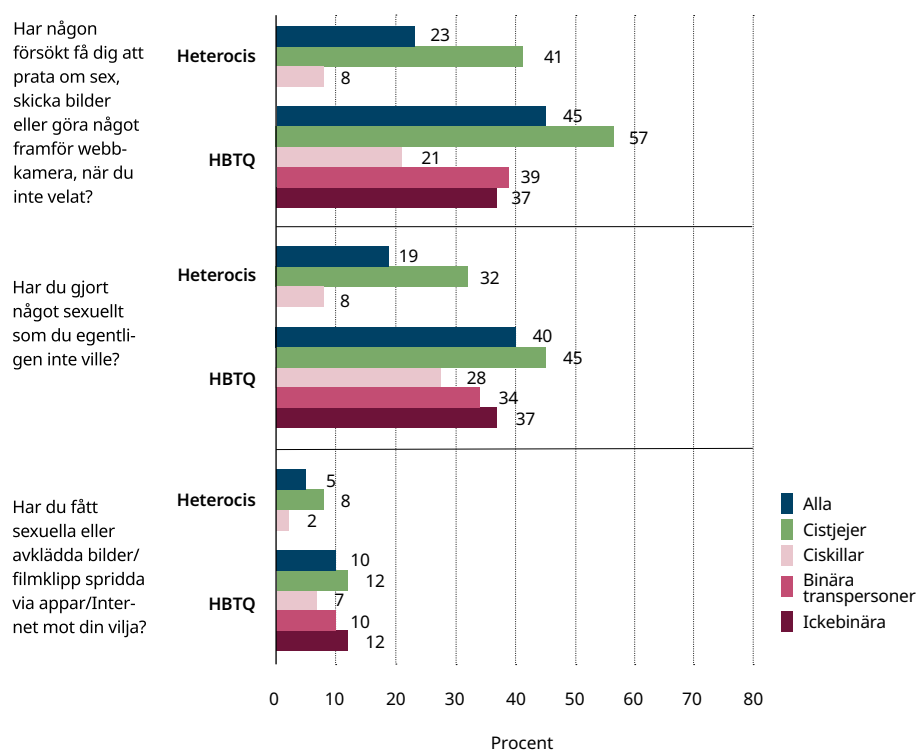
Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

I den nationella ungdomsenkäten får unga även svara på om de har varit med om olika specifika situationer kopplade till sexuell utsatthet. Figur 6.7 visar att det är ungefär dubbelt så vanligt att unga hbtq-personer, jämfört med unga

¹¹⁸ Cistjejer som utsätts har besvarat frågorna i något högre utsträckning och icke-binära i något lägre än övriga.

heterocispersoner, varit med om att någon försökt få dem att prata om sex, skicka bilder eller göra något sexuellt framför en webbkamera som de inte velat. Det är även ungefär dubbelt så vanligt att unga hbtq-personer gjort något sexuellt som de inte velat eller att någon spritt bilder eller filmer på dem på internet, mot deras vilja. Bland både unga hbtq-personer och unga heterocispersoner är det tydligt att cistjejer utsätts i högre utsträckning än ciskillar.

Vad gäller övriga skillnader inom hbtq-gruppen är det genomgående unga hbtq-personer med funktionsnedsättning som i högre utsträckning än andra svarar att de utsätts. Inom denna grupp svarar 57 procent att de någon gång varit med om att någon annan försökt få dem att prata om sex, skicka bilder eller göra något sexuellt framför en webbkamera. Motsvarande andel bland unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning är 42 procent. Bland unga hbtq-personer med funktionsnedsättning svarar 50 procent att de någon gång gjort något sexuellt som de egentligen inte ville. Motsvarande andel bland unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning är 37 procent. Andelen som svarar att de fått sexuella eller avklädda bilder eller filmer spridda på internet mot sin vilja är 17 procent bland unga hbtq-personer med funktionsnedsättning och 8 procent bland unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning.

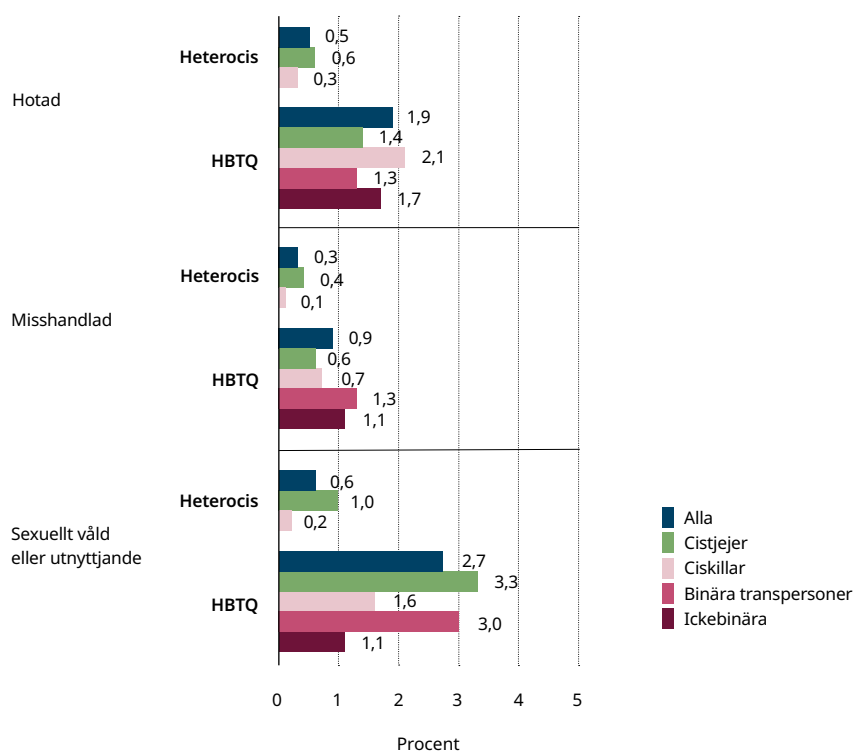
Figur 6.7. Andel sexuell utsatthet bland unga, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Vanligare att unga hbtq-personer utsätts för våld i nära relation

Resultat från ungdomsenkäten visar att det är vanligare att unga hbtq-personer utsätts för hot och våld i nära relationer. Figur 6.8 visar att det är vanligare att unga hbtq-personer utsätts för hot, misshandel och sexuellt våld eller utnyttjande av sin partner jämfört med unga heterocispersoner.

Vanligast är att unga hbtq-personer utsätts för sexuellt våld eller utnyttjande av sin partner (3 procent) följt av hot (2 procent) och misshandel (1 procent). Figuren visar också att inom hbtq-gruppen är cistjejer och binära transpersoner mer utsatta för sexuellt våld i jämförelse med ciskillar och ickebinära.

Figur 6.8. Andel unga som blivit utsatt för hot, misshandel eller sexuellt våld/utnyttjande av sin partner, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

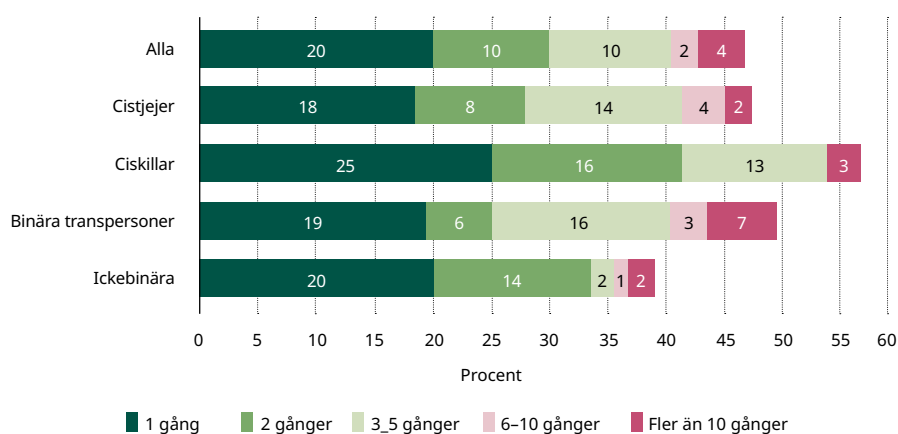
Inom hbtq-gruppen finns även vissa andra skillnader. För unga hbtq-personer med funktionsnedsättning är det vanligare att utsättas av sin partner för samtliga av sexuellt våld/utnyttjande (5 procent), hot (4 procent) och misshandel (3 procent) jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (där motsvarande siffror är sexuellt våld/utnyttjande 2 procent, hot 1 procent och misshandel 0,3 procent).

Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun utsätts oftare av sin partner för hot (5 procent) och misshandel (3 procent) jämfört med unga hbtq-personer som ej bor i en landsbygdskommun (hot 2 procent, misshandel 0,7 procent).

Även unga hbtq-personer med utländsk bakgrund är mer utsatta vad gäller misshandel av partner (3 procent) jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund (0.5 procent).

Många unga hbtq-personer har utsatts för fysiskt eller sexuellt våld

Som framgår av Figur 6.9 har hälften av de unga hbtq-personerna blivit utsatta för fysiskt eller sexuellt våld¹¹⁹ i sitt hem eller någon annanstans (till exempel på gatan, i kollektivtrafiken eller på jobbet) under de senaste 5 åren på grund av att de är hbtq-personer.¹²⁰ Andelen som blivit utsatta för våld vid något tillfälle är lägst bland ickebinära och högst bland ciskillar.

Figur 6.9. Utsatthet för fysiskt eller sexuellt våld de senaste 5 åren, på grund av att personen är hbtq-person, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 15-29 år, 2019. Procent.

Källa: EU:s byrå för grundläggande rättigheter, EU LGBTI Survey II. 2019.

Drygt hälften (56 procent) av de unga som besvarat frågeställningarna uppger att de blivit utsatta av en okänd person.¹²¹ Bisexuella uppger i högre utsträckning än andra att de kände förövaren sedan tidigare. Förövarna var nästan uteslutande män (94 procent) och våldet skedde framför allt utomhus (på gatan, ett torg, i en park, ett parkeringshus eller annan offentlig plats). Cistjejer blir i mycket högre utsträckning utsatta på ett café, en restaurang, en pub eller en nattklubb (35 procent jämfört med 12 procent bland ciskillar och 7 procent bland binära transpersoner). En majoritet av de svarande unga, 82 procent, uppger att de inte anmälde eller rapporterade situationen till någon, såsom polisen.

Vanligare med sex mot ersättning bland unga hbtq-personer

Som Figur 6.10 visar har 5 procent bland unga hbtq-personer någon gång tagit emot ersättning för sex. Det är en högre andel än bland unga heterocispersoner

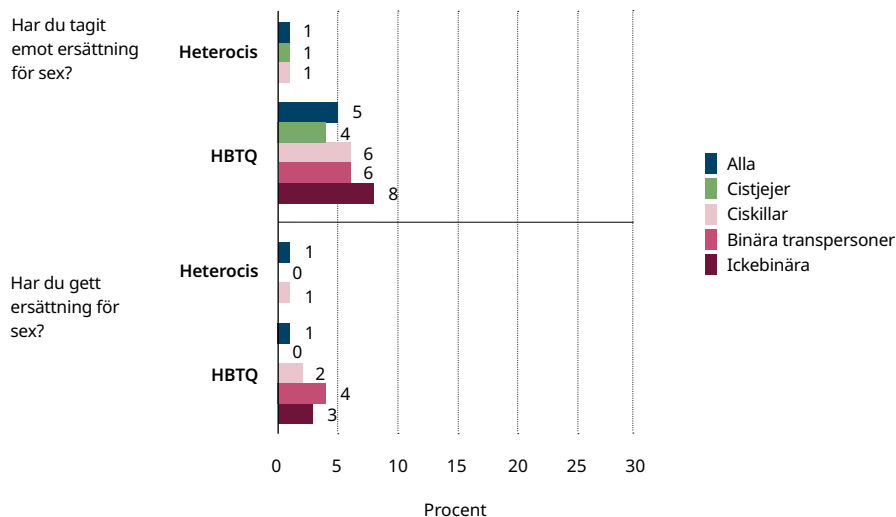
¹¹⁹ På engelska ”physically or sexually attacked”

¹²⁰ Antalet personer med intersexvariation som svarat var för få för att analyseras separat.

¹²¹ Unga ickebinära och unga intersexpersoner har besvarat frågorna om fysiska och sexuella övergrepp i lägre utsträckning än övriga.

(1 procent). När det handlar om att ha gett ersättning för sex är det ingen skillnad mellan grupperna (1 procent i båda grupperna).

Vad gäller skillnader inom hbtq-gruppen är det vanligast att unga homo-sexuella (12 procent) tagit emot ersättning för sex.¹²² Unga hbtq-personer med funktionsnedsättning har i högre utsträckning (9 procent) tagit emot ersättning för sex jämfört med unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning (4 procent).

Figur 6.10. Andel unga med erfarenhet av att ta emot och ge ersättning för sex, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Vanligare att unga hbtq-personer känner sig inkluderade i Sverige

I den nationella ungdomsenkäten ställs frågor som handlar om huruvida unga känner sig inkluderade i Sverige som land. Inkludering kan betyda olika saker och i enkäten ges därför följande förklaring som stöd ”med inkludering menar vi att du har möjlighet att delta i olika aktiviteter och påverka frågor och beslut som rör dig”.

Bland unga hbtq-personer känner sig 49 procent inkluderade i Sverige som land. Även om andelen får sägas vara låg är den något högre än bland unga heterocispersoner (44 procent). Inom hbtq-gruppen är det vissa skillnader. Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun, unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning samt yngre unga hbtq-personer (16–20 år) känner sig i lägre utsträckning inkluderade, jämfört med unga hbtq-personer som ej bor i en landsbygdskommun, unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning och äldre unga hbtq-personer (21–25 år).

¹²² Skillnaden är statistiskt säkerställd jämfört med unga bi-/pansexuella och de som är osäkra på sin sexuella läggning.

Andelen som svarar att de känner sig inkluderade i Sverige som land:

- Unga hbtq-personer som bor i en landsbygdskommun: 38 procent
- Unga hbtq-personer som ej bor i en landsbygdskommun: 51 procent
- Unga hbtq-personer vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning: 40 procent
- Unga hbtq-personer vars föräldrar har eftergymnasial utbildning: 52 procent.

Unga hbtqi-personer har skilda åsikter om fördomar minskar eller ökar

I EU LGBTI Survey II framkommer att unga hbtqi-personer har olika upplevelser av hur fördomar och intolerans ökat eller minskat under de senaste fem åren. Enligt 40 procent av de svarande har fördomarna och intoleransen ökat och enligt 40 procent har de minskat, medan 20 procent menar att fördomarna och intoleransen är på samma nivå som för fem år sedan. Ickebinära upplever i störst utsträckning att fördomarna och intoleransen ökat medan ciskillar i störst utsträckning upplever att de minskat.

De unga hbtqi-personer som upplever att fördomar och intolerans minskat menar att den absolut största anledningen till mindre fördomar, intolerans och våld är hbtqi-personers synlighet och deltagande i samhället. Andra betydelsefulla orsaker är stöd från civilsamhället och positiva förändringar av lag och policy. Unga med intersexvariation anser att positiva förändringar i lag och policy är en särskilt viktig förklaring till mindre fördomar gentemot hbtqi-personer.

De unga hbtqi-personer som upplever att fördomar och intolerans ökat menar att den främsta anledningen till ökade fördomar, intolerans och våld är negativa uttalanden och ställningstaganden från politiker och politiska partier. Andra orsaker är brist på stöd från civilsamhället och att befintliga lagar och policyer inte tillämpas och upprätthålls.

Unga hbtqi-personers berättelser om trygghet och utsatthet

I detta avsnitt presenteras ungas berättelser om utsatthet och om hur de påverkas av samhällets attityder till hbtqi-personer. I avsnittet presenteras först ungas upplevelser av samhällets och omgivningens attityder. Därefter beskrivs ungas upplevelser av utsatthet och rädsla att utsättas. Slutligen presenteras unga hbtqi-personers tillit till olika samhällsinstitutioner och ungas erfarenheter av kontakter med olika myndigheter.

Skilda åsikter om hur samhällets attityder utvecklats

De intervjuade unga har olika upplevelser av samhällets attityder till hbtqi-personer och hur dessa utvecklats över tid. Det framkommer huvudsakligen två parallella beskrivningar av utvecklingen. En del unga lyfter att attityderna till hbtqi-personer generellt förbättrats över tid, medan andra unga, framför allt transpersoner, lyfter att attityderna i samhället gentemot transpersoner har försämrats.

Vissa unga upplever en positiv utveckling, men med kvarstående utmaningar

De unga som lyfter fram att attityderna förbättrats upplever att hbtqi-personer accepteras i de flesta sammanhang, men att det finns individer som inte accepterar hbtqi-personer. En tjej beskriver att denna bredare acceptans uttrycks genom att omgivningen oftare ingriper när hbtqi-personer utsätts för kränkningar.

Ja, det känns som att i och med människor nu vet mer om hbtq, och att det pratas mer om det, det börjar bli mer vardagligt, så känns det som att de är mer beredda på att ställa upp för människor som blir utsatta, och att det kanske blir mer, ja, men civilkurage och sådana grejer. Men också att man kan känna större support från människor som kanske tidigare inte visste om vad det var, eller som inte hade så stor förståelse för det. Så det känns som att det håller på att bli mer accepterat.

Tjej, cisperson, lesbisk, 19 år

En annan tjej, som också upplever ökad acceptans, beskriver samtidigt att acceptans inte är detsamma som att vara inkluderad på lika villkor.

Alltså, grejen är att det är ju accepterat, generellt, om vi snackar i Sverige, i dagens samhälle. Men det är accepterat, men fortfarande inte inkluderat. Till exempel, det är inget konstigt att jag säger att jag har en flickvän när någon frågar om jag har en pojkvän, men frågan är fortfarande: "Har du pojkvän?" [...] Alltså, lite tröttsamt är det att behöva ändå känna att det är inte standard liksom. Man behöver ändå tänka. Alltså, så här, det gör jag ändå "Ja, men kan jag säga till den här personen att jag har en flickvän?" [...] i de kretsarna jag har varit i så har det varit okej och accepterat. Jag vet inte. Det är ju självklart andra som kan säga helt annorlunda än vad jag tycker, [skrattar] men det är ju också skrämmande att veta att det finns personer som verkligen tycker att det inte är okej och tycker att det är en stor grej liksom. Vi är på god väg, men ändå inte hela vägen framme än.

Tjej, cisperson, lesbisk, 21 år

Tjejen upplever att omgivningen inte har något emot lesbiska, samtidigt finns ofta en förväntan att man ska vara heterosexuell, vilket tjejen beskriver som tröttsamt. Det framkommer också en underliggande osäkerhet om omgivningen kan reagera negativt om den sexuella läggningen kommer upp. Även om tjejen inte själv utsätts för påhopp finns det alltså en viss oro för att utsättas, vilket leder till att tjejen gör en bedömning av om det är tryggt och säkert att vara öppen i ett visst sammanhang.

En homosexuell kille beskriver att det är många som vill prata om hbtqi-frågor, vilket kan vara positivt eftersom killen menar att framför allt heterosexuella killar behöver mer kunskap på området. Att personer är nyfikna kan alltså ses som ett uttryck för ökad acceptans i samhället. Samtidigt beskriver killen att det kan övergå till att bli alltför närgångna frågor, vilket kan kännas obekvämt och kränkande eftersom andra inte skulle få sådana frågor.

En person berättar om ett samtal med en äldre kvinna som gav personen hopp inför framtiden, eftersom kvinnan hade omprövat sin syn på hbtqi-personer.

Men vi började prata och det kom fram att hon var uppvuxen väldigt, väldigt kristet, och att hon höll fast vid det väldigt länge. Och vi pratade om hur svårt det var för henne att acceptera att hennes dotter då kom ut som lesbisk och hur lång tid det tog. Och det var så fint samtal, att även hon kände att hon kunde vara öppen [och] berättade att det kan vara svårt om man är äldre och vuxit upp i den typen av samhälle. Och även under samtalet så sa hon någonting som var en fördom, och hon till och med rättade sig själv, när hon sa det så kom hon på att: "Nej, men gud, varför sa jag så? Det är ju inte sant." Det är ett av mina finaste minnen, för det gav mig sådant hopp om att: "Det här, det kanske kan gå" [...] ibland så får man väldigt, väldigt hemska upplevelser, men det finns de där människorna som faktiskt försöker bättra sig.

Queer, könsneutral, asexuell, 21 år

En ickebinär person beskriver på liknande sätt att det känns bra att träffa personer som är öppna för att lyssna, och frågar när de inte förstår. I sådana situationer blir bristande kunskap om hur de ska göra rätt inte ett så stort problem, eftersom de är öppna för att lära sig.

Transpersoner upplever negativa attityder från samhället och omgivningen

Flera, framför allt transpersoner, beskriver att attityderna gentemot transpersoner försämrats under de senaste åren. I intervjuerna kopplar de i stor utsträckning förändringen till en ökad synlighet och hur transpersoner beskrivs i media.

En tjej beskriver den mediala och offentliga debatten som:

En plötslig våg av transfobi. Ja, när det förut, för några år sedan, var oförståelse, så känns det nu som att det blivit ganska, aktivt: "Transpersoner suger." Från vissa som hävdar sig vara feminister, vilket blir jättetragiskt, för då känns det som att folk som borde vara på ens sida, inte är det heller. Så jag känner väl ganska mycket att, ja, transfobiskt både i politiken, alltså från politiker, de beslut de fattar, och i media, vilka röster som förs fram.

Tjej, transperson, 20 år

Det är väldigt mycket att personer som inte är hbtq säger massa saker om det och hur det är. Och jag har hört väldigt många cispersoner som diskuterar om folk är trans eller om de inte är trans, när de inte har någonting med det att göra. Och att de ska döma folk utifrån hur trans de är. Och att om du passerar: "Ja, då är du trans", men om du inte passerar: "Då är du inte trans." [...] men sedan är det folk som är väldigt förstående och verkligen inte bryr sig om folk är hbtq, men sedan hör jag ju folk som säger: "Men jag bryr mig inte om folk är bögar, men jag tycker att det är äckligt." Och det tycker jag säger emot sig själv väldigt mycket, om du inte bryr dig hade du inte tyckt att det var äckligt.

Man, transperson, pansexuell, 21 år

En man resonerar på liknande sätt och menar att den ökade synligheten gör att personer i allmänhet tror att det blivit många fler transpersoner. Han menar att det i stället handlar om att transpersoner i högre utsträckning berättar att de är transpersoner, men även att ökad information kan göra att vissa förstår att de är transpersoner. Vidare lyfter han att det också kan göra att några tror att de är transpersoner, och senare inser att det inte var så, men att det inte förtar betydelsen av att fler transpersoner har möjlighet att förstå sig själva.

Folk vet ju vad det är nu. Förut så pratade man ju inte så mycket om det, det var ingen som kände någon som var trans och man sa inte det till andra människor, utan det var väl någonting man höll liksom lite för sig själv. Och nu när det väl har kommit så mycket information och folk pratar om det, då är det ju flera personer som kommer fram och säger att de är trans och då har man ju hört kommentarer om att: "Ja, men det är ju så många som kommer ut och säger att de är trans nu. Vad händer?" Och liksom så, men jag tror bara det var det som behövdes för att folk skulle inse det. Och sedan är det ju absolut folk som kan ha fel, men det är ju ändå viktigt att de personerna som kanske aldrig hade insett det annars, fick inse det.

Man, transperson, bi-/pansexuell, 21 år

Attityderna påverkar unga hbtqi-personer i vardagen

Flera unga hbtqi-personer upplever att attityderna i samhället och omgivningen påverkar deras liv och vardag på olika sätt. Flera, framför allt transpersoner, berättar i intervjuerna att den mediala bevakningen av hbtqi-frågor påverkar dem i deras vardag. Det handlar dels om att vinklingen av ämnet väcker obehag, dels om att det påverkar andras attityder till hbtqi-personer, i synnerhet transpersoner. Flera transpersoner beskriver att den mediala uppmärksamheten kring transfrågor specifikt lett till en ökad utsatthet. Några unga beskriver att de undviker att ta del av nyheter för att skydda sig själva från negativa attityder. En tjej berättar exempelvis att en av hennes strategier för att må bra är att inte läsa nyheter, eftersom "varje gång det kommer upp någon transnyhet, så är det bara en negativ nyhet". En kille säger att han inte kan få stöd från sin familj, på grund av att familjens bild av transpersoner formats av den mediala bilden.

En transperson beskriver vidare att debatten om transpersoner ofta innehåller felaktigheter och har en negativ vinkling och att hen därför undviker att läsa nyheterna.

”

Jag tycker att debatten om transpersoner är väldigt ... ja, vad ska man säga? Den är extremt full med faktafel och det är inte riktigt tillräckligt mycket motreaktion som får plats i media. Det är snarare de mer *reactionary*, de som går på känslorna och bara hittar på saker [för] att komma först. Samt att det inte är särskilt många transpersoner som får prata själva om sin egen upplevelse, utan det är alltid någon random läkare eller kulturprofil eller någon transfobisk förälder [skrattar] som pratar om sitt barn, utan att barnet är med. [...] det väcker ju självklart mycket känslor, och med tanke på att det handlar om min existens lite grann, så det är ju inte jättekul när folk ifrågasätter den. Men det går ju också [...] [att] undvika att läsa de nyheterna för att skydda sig själv.

Ickebinär, transperson, 18 år

Även en ung cisperson beskriver att det offentliga samtalet i media har en tydlig påverkan på omgivningens (negativa) attityder till hbtqi-personer:

”

Beroende på hur den offentliga debatten ser ut, så kommer det helt olika kommentarer och attityder från klasskamrater, och från skolpersonal, och andra. Faktiskt. Jag trodde inte att det skulle vara så illa nu, året 2021, men att när det är personer som är kritiska till att hbtqi-personer ska ha rättigheter, och friheter, och allt vad det nu är. Jag märker av en attitydförändring när debattartiklar publiceras, eller när TV-intervjuer publiceras, eller allt vad det nu kan vara. Att det, beroende på hur det offentliga samtalet ser ut, så är det väldigt, väldigt olika hur personer som kanske har "neutrala" eller lite smått negativa attityder till oss, så får man väldigt olika ... att det blir när medielandskapet och det offentliga samtalet skiftar, så skiftar ju givetvis de enskilda utövarna av maktstrukturerna också med den medieströmmen, och med den offentliga strömmen, så. Så rent praktiskt ökar antalet kommentarer.

Hbtq-person, cisperson, 16 år

En ickebinär person lyfter att en del av utmaningen ligger i att de flesta personer inte har tillräcklig kunskap för att kunna identifiera transfobiska uttalanden och skildringar i exempelvis populärkultur och media. Det gör att folk kan ta del av innehåll med transfobiska inslag utan att förstå det.

Flera intervjupersoner har även lyft fram att transpersoner inte inkluderas i det offentliga samtalet och debatten om frågor som rör transpersoner. En person beskriver exempelvis att transpersoner inte bjuds in att diskutera den könsbekräftande vården i media.

Det offentliga samtalet, att det finns ju arenor där det pratas om, där våra erfarenheter lyfts, där vi lyfts, där man inte pratar om oss utan med oss. Men samtidigt så finns det ju hemska arenor där man liksom skriker död åt oss, och vill inskränka våra rättigheter på olika sätt. Så det är väldigt polariserad debatt, väldigt polariserad fråga. Det vet vi ju. Och att beroende på var i den polariseringen man befinner sig, och vilken offentlig person det är som skriver en debattartikel om unga transpersoner [skrattar] i media, så blir ju attityderna väldigt olika.

Hbq-person, cisperson, 16 år

Nu har mycket inom vården diskuterats kring könsidentitet till exempel och då är det ofta personer som själva är cis som diskuterar hur de tycker att de vill hantera folk som inte är cis. Det är inte transpersoner som beskriver vad de behöver för att må bra eller för att känna sig trygg, eller för att kunna känna sig trygg hos en vårdgivare. Och jag tror att det är det som är inkludering. Det är att inkludera personen i fråga att prata om det.

Ickebinär, transperson, pansexuell, 25 år

En annan transperson beskriver att avsaknaden av inkludering i det offentliga samtalet och hur samtalet ser ut i dag, gör att det är svårt att adressera hbtq-frågor på ett nyanserat sätt. Han beskriver dels att frågorna behöver förenklas väldigt mycket för att anpassas till heterocispersoner och dels att han upplever att samtalsklimatet gör att hbtq-communityn inte kan ha olika syn på frågorna, eftersom andra skulle använda det emot hbtq-personers rättigheter.

Några berättar att attityderna och kunskapen i omgivningen påverkar när och på vilket sätt de vill vara öppna. En person som identifierar sig som agender använder ibland ickebinär för att beskriva sig själv för att slippa förklara vad agender betyder.

En bisexuell person, som skickat in en anonym berättelse, beskriver hur omgivningens bild också kan påverka den ungas bild av sig själv. Personen berättar exempelvis att uppväxten präglats av stereotyper om homosexuellas utseende och beteende, både hemma och på TV. Eftersom personen inte kände igen sig i de stereotypa bilderna ifrågasatte personen sin egen läggning.

Unga hbtqi-personer hoppas på fortsatt attitydförändring

Flera unga som uttrycker att samhällets attityder har blivit mer positiva över tid uttrycker också en förhoppning om att samhällets attityder ska fortsätta mot en ökad kunskap och acceptans för (alla) hbtqi-personer. Flera resonemang visar på att intervjupersonerna också vill se något mer. Några unga berättar att de vill ha en ökad representation av hbtqi-personer i olika delar av offentligheten. En del unga vill också se en faktisk normalisering, där hbtqi-personers identiteter och erfarenheter inte uttrycks som avvikande. I en gruppintervju beskriver några unga hur de skulle önska att samhället utvecklades.

Deltagare 1: Stonewall, och så vidare, och alla dessa prideparader, de ska inte vara förgäves, när vi till slut får höra: "Ja, ja, är ditt barn ickebinärt? Okej." Sedan går de vidare med livet. Det är utopin, tycker jag.

Ickebinär, cisperson, 21 år

Deltagare 2: Att inte behöva, liksom, att folk inte bryr sig på den nivån att du inte ens behöver komma ut, för det är en norm att du ... nej, men inte att det är normen, men att du behöver inte komma ut för att folk ska kunna tänka att: "Ja, men kanske." Det ska vara en möjlighet, utan att du behöver komma ut och alla blir chockade, liksom: "Vad hände där? Gjorde vi något fel?" Det ska vara en norm att det accepteras. Man vill liksom vara synlig, men osynlig samtidigt.

Tjej, cisperson, homosexuell, 16 år

För dessa unga är ett bra samhällsklimat för unga hbtqi-personer ett samhälle där människor ser det som självklart att en ny person de träffar skulle kunna vara hbtqi-person. Och om det visar sig att en person är hbtqi är det inte någon större sak än att människor tar in informationen och går vidare med livet, som den ena intervjupersonen uttrycker det.

Utsatthet för kränkningar, hot eller våld

Det är få av de unga som MUCF intervjuat som har egna erfarenheter av att utsättas för fysiskt våld i offentliga miljöer. Däremot har flera utsatts för fysiskt våld i skolan. Några intervjupersoner lyfter att de har vänner eller bekanta som blivit utsatta för fysiskt våld i offentliga miljöer.

Unga hbtqi-personer berättar om kränkningar i offentliga miljöer

Flera intervjupersoner lyfter att de har erfarenhet av kommentarer och verbala kränkningar som är kopplade till deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Flera beskriver att det också kan ta sig icke-verbala uttryck såsom blickar.

Jag har ingen konkret erfarenhet [av att utsättas för något i offentlig miljö], utan det är mer det här när man kanske går med sin flickvän, att folk kan ge blickar eller att folk kan lägga kommentarer. [...] Det kanske mer är det här, medvetenheten om att man kan utsättas, mer än just erfarenheten jag har hunnit ha, eller hunnit få. Men sedan också det man får höra från, ja, men sina vänner och bekanta, och det de har varit med om.

Tjej, lesbisk, cisperson, 21 år

En homosexuell kille beskriver på liknande sätt att han varit med om att en grupp killar ropat skällsord när han varit ute på stan med en kille han dejtade. Flera beskriver också att de känner någon annan hbtqi-person som utsatts för kränkningar, såsom skällsord eller annan kränkande behandling.

En person beskriver upprepade utsatthet för kränkande kommentarer, verbala påhopp och hot i offentliga miljöer.

Alltså, folk har ju slängt ur sig kommentarer och skrikit saker som jag kanske skulle tycka var väldigt hetsiga, och som jag gissar, skulle kunna vara kriminella att säga, men jag har aldrig upplevt fysiskt våld på offentlig plats, om det är det du frågar?

Hbq-person, cisperson, 16 år

Personen beskriver vidare att personen utsatts för hot vid upprepade tillfällen, men att det inte var "särskilt seriöst" eftersom de som utsatt oftast varit berusade. Samtidigt uttrycker personen att det är obehagligt att utsättas. Att personen inte uppfattar hoten och kränkningarna som allvarliga, trots att personen är medveten om att det kan röra sig om ett brott, skulle kunna förklaras av att kränkningarna och hoten blivit normaliserade och därför inte framstår som så allvarliga, trots att det personen beskriver kan röra sig om hatbrott.

Några berättar om utsatthet för sexuella trakasserier eller sexuellt våld

Några intervjupersoner berättar att de utsatts för sexuella trakasserier eller sexuellt våld i offentlig miljö eller på nätet. En person beskriver att det skett via nätet, där en vuxen person utgett sig för att vara ung hbtqi-person. En transperson beskriver att vuxna tagit kontakt på nätet då personen var minderårig och att det lett till sexuellt våld.

En kille beskriver erfarenheter av att ha blivit sexualiserad av framför allt heterokillar och berättar om händelser som kan utgöra sexuella trakasserier och ofredanden.

Men framför allt [...] har jag märkt på killar då, straighta killar då, eller vad de nu identifierar sig som, antar att om jag säger till någon att jag är hbtq, och då blir liksom ... och det är rätt vanligt att de, vad ska man säga, tar mig på rumpan, eller tafsar på mig, att de tror att: "Ja, för att du gillar killar, då tycker du bara det är okej då liksom". Men det är exakt samma sak om jag skulle vara kvinna liksom, det hade inte jag tyckt var okej. Så det har jag känt senaste, att det är väldigt vanligt faktiskt. Och det är ju ... jag har ju oftast inte sagt, eller jag har inte orkat, så här, bli sur, eller få någon stel stämning, men vissa gånger känner jag bara: "Nej, alltså, inte okej", och, ja, blir bara förbannad och irriterad. Så det känns som att det inte tas upp riktigt, det där, just ... för det är ju kränkande, det är det ju.

Kille, cisperson, homosexuell, 25 år

Killen beskriver att tafsandet normaliseras genom att det framhålls som att homosexuella killar skulle vilja att heterosexuella killar tar på dem på ett sexuellt sätt, trots att det är något som killen absolut inte vill och som känns kränkande.

Riskmedvetenheten påverkar unga hbtqi-personer

Även om de flesta inte direkt har utsatts för våld eller hot om våld framkommer det tydligt att flera unga reflekterat kring risken för att bli utsatt för våld som hbtqi-person. En person som flyttat från en stor till en mindre stad beskriver:

Ja, alltså över lag så känner jag mig ganska trygg, för att, alltså jag [passerar ju som heterosexuell]. Vad ska man säga? Alltså, jag gör inte så mycket ... utmärker mig själv, vilket ger mig kanske någon typ av [privilegium] när det kommer till sådant, att kunna känna mig trygg, just för att jag inte är särskilt könsöverskridande.

Kille, cisperson, gay, 20 år

Vidare beskriver intervjupersonen anpassningar av sitt beteende för att passa in i rådande normer för hur (heterosexuella) män förväntas bete sig, som att sitta med benen isär i kollektivtrafiken. En annan person, som är osäker på sin könsidentitet, beskriver liknande erfarenheter av upplevd trygghet i det offentliga rummet. På frågan om trygghet svarar personen:

Så trygg som man kan vara. Jag presenterar mig mestadels som en cisman liksom, så att det är inga konstigheter. Har väl, när jag haft mindre självförtroende kanske, klätt mig lite mer normativt liksom. Men det är ingen som bryr sig riktigt, är min erfarenhet.

Osäker på sin könsidentitet, queer, kanske asexuell, 22 år

Flera intervjupersoner beskriver däremot att de inte känner sig trygga som öppna hbtqi-personer. En intervjuperson beskriver att vara öppen som hbtqi-person som något som påverkar tryggheten i det offentliga rummet negativt:

Generellt sett, så går jag inte och är livrädd, det skulle jag inte säga, men självklart är jag nojig, det är jag. Jag är lite ... jag skulle väl säga att jag är lite rädd av mig i allmänhet, och osäker att gå ute själv till exempel. Men sedan har det kommit nu, de här senaste åren också, tanken på att: "Ja, nu när jag är öppen så finns det ju dessutom mer anledning och risk att jag kan råka illa ut", liksom. Så att nej, men det är klart, jag känner mig lite otrygg, men det har jag alltid gjort och jag vet inte riktigt vad det grundar sig i. Men samtidigt så när det kommer till den här hbtq-delen så, jag känner mig lite otrygg, det gör jag, men det är inte så att det tar över mitt liv.

Kvinna, cisperson, lesbisk, 21 år

Det som lyfts fram i citaten ovan är exempel på hur flera unga i intervjuerna betonar att oron för att utsättas som hbtqi-person inte styr deras liv och val, men att det är något de tänker på. I flera intervjuer framkommer också att det leder till att den unga anpassar sitt beteende för att passera som heterosexuell eller cisperson.

Flera unga beskriver även oron och rädslan som mer påtaglig än i ovanstående exempel. En person som bor i en stor stad beskriver hur känslan av otrygghet påverkar vardagen.

Allt ifrån liksom vilken rutt jag tar, till min närmaste tågstation, till vilka områden jag umgås i, var fikar jag med mina kompisar? Det skulle jag säga är ett stort hinder, eller vad man nu ska säga, i min vardag. Att det är någonting som jag tänker på nästan varje gång man drar upp kartan på mobilen, och tänker hur man ska ta sig från plats A, till plats B, kanske främst i mindre kända ställen. Där jag bor så är man ju van att gå en rutt, oavsett varför man går den rutten, men att om man nu hört att: "På den gatan så brukar det finnas personer som slänger ur sig hemska kommentarer", eller om man ser att: "Oj, där är en bar där det verkar röra sig personer som kanske inte har så positiva attityder", att då undviker man de områdena.

Hbtq-person, cisperson, 16 år

Ovanstående citat visar på att oron att utsättas för något som hbtqi-person för vissa unga leder till begränsningar i det dagliga livet, såsom vilka områden eller ställen den unga kan besöka eller känner sig trygg att över huvud taget passera genom. En transperson beskriver en ständig förhandling mellan att kunna uttrycka kön på det sätt man själv vill och att slippa bli utsatt för något.

Så jag tycker ett uttryck som förklarar det ganska bra är det här att man maskerar sig själv hela tiden. Så att relationen till vad är det som är jag och vad är det jag gör för att folk ska vara bekväma med mig, är väldigt svårt att veta. I mitt fall, så passerar jag väldigt feminint i dag och det är ett ganska aktivt val för att det är enklare för mig. Det har inte jag gjort som yngre. Som yngre gjorde jag inte det och jag var på ganska tydlig väg mot att passera väldigt maskulint, men det var väldigt svårt för mig för att jag har en väldigt liksom kvinnlig approach i hur jag upplevs. Jag är ganska kort, jag har kvinnlig kropp, så det krävdes väldigt mycket för mig att passera som manlig, vilket i sig skapade sin problematik. Så i mitt fall så har det ju varit en resa i "Vad vill jag göra för att vara bekväm med mig själv? Vad är jag villig att stretcha på i relation till hur folk kommer behandla mig?"

Ickebinär, transperson, pansexuell, 25 år

Som personen beskriver det är det inte möjligt att vara och uttrycka sig själv som önskat utan att det får, eller riskerar att få, negativa konsekvenser. Genom att ständigt anpassa sig efter rådande normer blir det också svårt att skilja på det man gör för att skydda sig själv och det man gör för att man själv vill uttrycka sig på det viset.

Att passera eller inte passera påverkar ungas trygghet

Som det går att utläsa av flera av de ungas berättelser ovan påverkas den faktiska och den upplevda risken att utsättas av om personen passerar som heterocisperson eller inte. Flera unga resonerar kring hur trygghet och synlighet hänger ihop på olika sätt. När unga beskriver rädslan att utsättas för något är det ofta förknippat med att de tror att omgivningen kan uppfatta dem som hbtqi-personer. Anledningen kan exempelvis vara att många i bostadsområdet känner till att den unga är hbtqi-person, att personen är där tillsammans med en samkönad partner eller att personen har ett normbrytande könsuttryck. En ickebinär transperson beskriver exempelvis hur hen oftast passerar som könsbinär, vilket hen upplever bidrar till minskad utsatthet i offentliga miljöer.

Jag har tänkt väldigt mycket på det på senaste tiden, det här med att vara osynlig, och att hur det kan vara både någonting som är extremt jobbigt, men samtidigt så kan det också vara en typ av, inte privilegium, men [...] det faktum att jag inte är synlig, gör också att jag inte blir utsatt, i alla fall i vissa situationer. Till exempel i offentlig miljö så är det extremt få situationer där någon har betett sig transfobiskt mot mig, för att jag är osynlig på det sättet. Men samtidigt så betyder ju det också att det är inga positiva situationer heller.

Ickebinär, transperson, 24 år

Samtidigt som osynligheten bidrar till en minskad utsatthet berättar hen hur osynligheten har negativa konsekvenser, eftersom det gör att hen blir sedd som ett annat kön än hen är. En tjej beskriver omvänt hur hennes synlighet som transperson bidrar till ökad utsatthet och rädsla för att utsättas.

Ja, jag har inte varit med om något sådant [hot eller misshandel] ännu, men det känns absolut som en tickande bomb. [...] när det öppnar upp igen [efter covid-19-restriktionerna], och fler kommer vara på universitetet, kommer jag träffa på fler folk. Och samma sak när fler folk är ute på stan mer, och jag själv är ute på stan mer så, ja, det känns väl bara som att någon gång kommer det komma.

Tjej, transperson, 20 år

Samma person beskriver att en bidragande faktor till otryggheten är att många där hon bor och arbetar känner till att hon är transperson, vilket skapar otrygghet.

Andra individer påverkar om platsen känns trygg

Som delvis framkommer ovan, finns det vissa platser som personerna upplever som tryggare än andra. En viktig faktor är vilken typ av område och kommun de unga hbtqi-personerna befinner sig i. Flera beskriver exempelvis att förorter, socioekonomiskt utsatta områden och mindre orter kan upplevas som mindre trygga för hbtqi-personer. Andra beskriver områdets trygghet i mer relativa termer, exempelvis att de undviker gator där besökarna till en lokal tolkas som negativt inställda till hbtqi-personer eller att de undviker platser där det rör sig sportsupportrar i anslutning till en match. Gemensamt för dessa berättelser är att unga hbtqi-personer känner sig otrygga i områden och på platser där de tror eller har tidigare erfarenhet av att andra i området/på platsen tycker illa om hbtqi-personer, särskilt om de tror att någon kan tänkas agera på sin negativa inställning. Flera uttrycker att de utsatts av, eller undviker platser där det rör sig, män i grupp.

Liksom gällande skolan och sjukvården, beskriver intervjupersoner att det från samhällets sida går att signalera att även det offentliga rummet är tillgängligt för hbtqi-personer. En bisexuell tjej som bor i en större stad berättar

hur samhällets synliga stöd för hbtqi-personer kan göra det offentliga rummet mer tryggt.

Jag vet inte exakt om det här är relaterat, men jag märker att just prideflaggan, att när den har satts upp runt om i staden till pride [...] Att jag känner mig mer trygg för att det finns där. Det blir som en slags signal typ: "Du kan lita på mig, om du ska få skit, så tänker jag ta halva." Att det blir liksom ... nej, men typ tryggare, jag bara känner mig trygg.

Tjej, cisperson, bisexuell, 15 år

Genom att kommunen sätter upp symboler som synliggör och visar stöd för hbtqi-personers rättigheter ökar tryggheten att röra sig i staden. Senare i intervjun med samma person lyfts också behovet av symboler även när det inte är ett lokalt prideevent, för att känna sig sedd och trygg året runt.

Att vara hbtqi-person med utländsk bakgrund kan leda till särskild utsatthet

Flera unga hbtqi-personer med utländsk bakgrund beskriver en särskild utsatthet, där de utsätts för både rasism och hbtqi-fobi. En lesbisk tjej, som själv beskriver sig som invandrare, beskriver i en anonym berättelse att hbtqi-personer som har utländsk bakgrund eller är utrikes födda inte representeras i hbtqi-sammanhang och att de är mer utsatta, bland annat på grund av att de bor i förorter. En bisexuell kille skriver i en anonym berättelse hur utsattheten som hbtqi-person och som person med utländsk bakgrund hänger samman med omgivningen:

Jag är född i Sverige men [...] min familj har rötter från Mellanöstern. I butiker, skola och på fritiden har jag blivit utsatt för rasism, främst under mina tonår. [...] När jag var väldigt liten fick jag veta att homosexualitet var fel, äckligt och onaturligt enligt kristendomen och vår kultur. Därför anammade jag dessa tankar och var starkt och öppet homofobisk väldigt länge, även när jag insåg att jag själv är bisexuell. Jag växte upp i ett socioekonomiskt utsatt område som var invandrantätt och alla barn i området gick i princip i samma skola. Detta ledde till att de allra flesta omkring mig var kristna eller muslimer och alla hade anammat samma homofobiska och transfobiska tankar.

Man, bisexuell, 20 år

En intervjuperson som migrerat till Sverige beskriver att hen var med om en incident på ett bibliotek efter att personen nyligen kommit till Sverige. Vid besöket kom en kvinna fram och började skrika på hen och gick därifrån. Strax därefter kom kvinnan tillbaka och spottade mot personen för att sedan försvinna. Medan personen inte är helt säker på om påhoppet berodde på att hen är hbtqi-person var det möjligt att läsa personen som hbtqi-person vid tillfället, eftersom hen bar en regnbågssymbol. Det är även möjligt att påhoppet hade något annat motiv, exempelvis rasistiskt motiv.

En annan intervjuperson beskriver erfarenheter av att som hbtqi-person med utländsk bakgrund hamna i kläm mellan olika fördomar. Personen är å ena sidan särskilt orolig att möta negativa attityder till hbtqi-personer från andra med utländsk bakgrund, på grund av tidigare erfarenheter, å andra sidan orolig att möta, och möter, negativa attityder till personer med utländsk bakgrund från personer med svensk bakgrund.

I intervjuer med unga hbtqi-personer med migrationserfarenhet lyfter också flera hur svårt det kan vara att känna trygghet efter att ha levt i ett samhälle där hbtqi-personer inte accepteras alls eller förföljs. I en fokusgrupp diskuterar två personer som sökt asyl i Sverige att tryggheten inte kommer automatiskt med att leva i ett samhälle med större acceptans för hbtqi-personer. En av deltagarna, som beskriver sig själv som queer, berättar om en kvarvarande otrygghet, som delvis är kopplad till ptsd (posttraumatiskt stressyndrom), och osäkerhet över hur hen ska uttrycka och presentera sig själv i Sverige. Förekomsten och påverkan av ptsd bland asylsökande hbtqi-personer är något som också framkommit i tidigare studier (Gröndahl 2020). En av de andra deltagarna i fokusgruppen utvecklar:

När jag flyttade hit, när jag var [i 20-årsåldern], hade en stor del av mitt liv spenderats i en väldigt, väldigt stängd garderob. Det påverkar ens identitet mycket mer än folk förstår. När jag kom hit, tycker jag att jag såg mycket mer positiv representation och uppmuntran att vara sig själv. Och något annat som jag visste om innan jag flyttade hit, är att det finns ett starkt skydd mot diskriminering, och det är ett väldigt annorlunda sammanhang. Så det uppmuntrade mig att faktiskt kunna uttrycka och utforska min identitet för första gången, på ett väldigt fritt sätt. Men jag tror det folk missförstår, särskilt när det kommer till hbtq-flyktingar, är att friheten i sig själv inte är en lösning. Därför att du kommer från en väldigt, väldigt lång period av extrem mental stress och trauma. Det försvinner inte så fort du hamnar i en bättre situation. Det är inte så människor fungerar. Och väldigt ofta tror jag att det jag har stött på här är att jag, trots den stora frihet och öppenhet jag ser, fortfarande har ett eko av mina tidigare erfarenheter som kommer tillbaka och färgar upplevelserna av världen här.¹²³

Ickebinär, transperson, 25 år

¹²³ Intervjun är översatt från engelska.

Flera, bland annat personerna i fokusgruppen, beskriver att deras tidigare utsatta situation som hbtqi-personer lett till ptsd eller aktivt trauma, vilket i sin tur gör det svårt att känna sig säkert i Sverige, även om omgivningen är uppmuntrande och det finns diskriminerings- och hatbrottslagstiftning på plats. En av personerna i fokusgruppen berör också utmaningen att vara en minoritet i minoriteten, där samhällets inställning till invandring och flyktingar också påverkar känslan av trygghet. En annan person utvecklar att det krävs både tid och stöd för den som levt i en mycket utsatt situation för att kunna känna sig trygg, även i ett samhälle som präglas av större öppenhet och frihet.

En intervjuperson som är uppvuxen i Sverige beskriver erfarenheter av att utsättas för ett fysiskt påhopp som på grund av sin hbtqi-identitet i samband med att personen besökte sina föräldrars födelseland. Detta har på liknande sätt skapat otrygghet som tar tid och stöd att lära sig att hantera.

Sociala medier är en arena för både stöd och utsatthet

På samma sätt som det finns fysiska platser som upplevs som både trygga och otrygga, finns liknande upplevelser av miljöer på internet och i sociala medier. Å ena sidan berättar de unga om ett hetsigt och hatiskt samtal, där de själva eller andra utsätts för elaka kommentarer, påhopp eller andra obehagliga upplevelser. Å andra sidan beskriver de nätet som en arena för gemenskap och ett sätt att få relevant kunskap. En kvinna berättar:

Ja, klimatet [på sociala medier] skulle jag säga, det är ju ganska hetsigt, som det nästan alltid har varit. [...] Sedan, självklart så ser ju klimatet ganska olika ut beroende på vilka man följer, och jag upplever att jag har aktivt valt att bara följa människor jag mår bra av, och kanske begränsa lite att jag är ute och surfar på ställen som jag inte riktigt valt, utan ... Jag är sällan ute på "utforska", eller "for you"-pages¹²⁴ och sådana saker. Jag håller mig gärna till dem jag följer och det är det. Men självklart så följer jag lite informationssidor där jag tycker att det känns mer accepterande, men det finns också väldigt, väldigt mycket människor som går emot att man har börjat prata mer om [hbtqi]. Så det är ... folk står upp för sig själva, men finns det också väldigt många som är där och försöker tysta ner.

Kvinna, cisperson, lesbisk, 19 år

En tjej beskriver sin upplevelse av sociala medier som i huvudsak positiv.

Väldigt, väldigt positivt. Alltså, men det är ju också vilka medier man följer, och så. Alltså, min Instagram är inte som någon annans, om man säger så. Så för mig är det ju väldigt positivt, och som jag nämnde tidigare så har jag ju många hbtq-vänner. Och, ja, så det blir en bra diskussion, en väldigt öppen diskussion.

Tjej, cisperson, 20 år

¹²⁴ Funktioner i sociala medier som föreslår innehåll för dig som användare.

För tjejen är sociala medier en plats att prata med sina hbtq-vänner. Det framgår också att tjejen aktivt väljer vad som ska synas i hennes sociala medier.

Ett annat exempel är en 14-åring som i en anonym berättelse beskriver att andra ger uttryck för fördomar både generellt och direkt riktat till enskilda individer på sociala medier. Samtidigt förklarar personen att det också är en plats att träffa andra hbtqi-personer, vilket personen saknar utanför internet.

Ibland hittar man till och med kommentarer som säger att de ska be för mig. "hoppas du blir bättre snart" och "det är bara en fas" är även ofta använda. I andras kommentarsfält hittar man ofta även kommentarer som "jag kan göra dig hetero". Jag har haft personer skriva till mig privat och bett mig att inte existera. Sociala medier är en av de värsta platserna för hbtq+-personer i min erfarenhet. Men ibland kan de skapa en samhörighet och man hittar ofta andra personer med samma problem som en själv. Jag önskar att det var normaliserat att ha sådana grupper i verkligheten, och att jag inte behövde känna mig dömd för att ens tänka att jag ska gå dit.

Osäker på sin könsidentitet, bisexuell, 14 år

En person som är förtroendevald på poster i flera organisationer på både lokal och nationell nivå upplever för det mesta att det inte är några problem att vara hbtqi-person i sina olika engagemang, men personen har samtidigt erfarenhet av hot och hat från externa aktörer, som har stor inverkan på organisationerna, deras medlemmar och förtroendevalda.

Men jag kan väl säga att framför allt som engagerad som då offentlig ... kalla mig själv offentlig person känns så mycket som en överdrift, men att det kan mangla in kommentarer, och då är det ju oftast en organiserad hat- och hotvåg, av mina spekulationer, en grupp pojkar som inte har något bättre för sig. Och att det då är externt, snarare än internt i organisationen, eller i rörelsen, utan att det handlar om externa aktörer som på olika sätt hotar, och hatar, och trakasserar för att man inte ska engagera sig, för att organisationen inte ska kunna genomföra event. [...] jag tänker att det är ju vissa frågor som ... ogillar att kalla dem kontroversiella, men frågor som skapar mycket känslor. Det kan vara allt ifrån att konstatera att rasism existerar, och att man kanske borde jobba antirasistiskt, till frågor om hbtqi-personers rättigheter, och där tänker jag särskilt på trans-barns rättigheter till vård, könsbekräftande vård. Och att, ja, men att diskutera det på nätet, eller diskutera det på andra forum som sprids på nätet, att det kan, i vissa fall, leda till att om fel personer kollar på det och är tillräckligt sura över det, så gör [de] något med det [...] Men att, ja, de flesta organisationer jag är aktiv i har ju planer för att hantera hat och hot på olika sätt. Och att det finns ju stöd att få, men att det kanske inte alltid känns värt att ta den hjälpen.

Hbtq-person, cisperson, 16 år

Förekomsten av hot och hat gentemot företrädare som tillhör en minoritetsgrupp redovisas också i en rapport av Sveriges ungdomsorganisationer och liknande resultat framkommer i MUCF:s studie om hot och hat mot civilsamhället gällande de som driver opinion om hbtqi-frågor och antirasism (LSU, 2020; MUCF, 2022b).

Tillit till samhället och tillgång till samhällsservice

De flesta av de unga som MUCF intervjuat har inte haft någon omfattande kontakt med myndigheter, utöver skola och vård, och saknar därför i många fall personliga erfarenheter. De som haft kontakt med myndigheter, där det kommit upp att de är hbtqi-personer, beskriver erfarenheterna av dessa kontakter i övervägande negativa ordalag. Detta rör sig framför allt om asylsökande, men även om personer som anmält övervägt att anmäla kränkningar. I intervjuerna beskriver flera unga en bristande tilltro till delar av samhället.

Framför allt unga transpersoner beskriver låg tilltro till samhället

Utöver att påverkas i vardagen av negativa attityder beskriver flera en bristande tilltro till olika delar av samhället, såsom politiker, myndigheter, nyhetsmedia och företag.

I en fokusgrupp som bestod av både cis- och transpersoner beskriver de unga att de inte känner förtroende för att varken politiker eller företag som deltar i prideevenemang faktiskt stödjer hbtqi-personers rättigheter, utan att stödet handlar om att få röster, makt eller pengar. En av personerna, som ställer sig skeptisk till både politikerns och företagets stöd för hbtqi-personer, uttrycker: ”Jag tar ingen av dessa reklam [på] allvar, tills de visar dessa regnbågsflaggor åtminstone i Polen.” De unga beskriver alltså stödet från företag och politiker som något ytligt som görs för att vinna en fördel, så länge det inte riskerar att leda till några ekonomiska konsekvenser, såsom förlorade kunder.

Särskilt unga transpersoner bland intervjupersonerna uppger att de saknar tillit till bland annat politiker, myndigheter och nyhetsmedia. Tidigare undersökningar visar också att transpersoner som grupp har lågt förtroende för de flesta samhällsinstitutioner och politiker (Folkhälsomyndigheten, 2015; RFSL, 2017).

Bland annat uttrycker intervjupersoner stor frustration och uppgivenhet över att Sverige inte har genomfört ändringen av könstillhörighetslagen. En tjej uttrycker stor besvikelse över att politiska åtgärder uteblir.

Jag känner så här, att jag är väldigt besviken och blivit väldigt, ja, men [sviken] av politiker, som har sagt i hur många år att en ny translag ska komma, men aldrig gör någonting. Som har sagt att det är långa köer för transpersoner, men ingen förändring sker, alltså det känns bara som att det blir värre, och att ingen bryr sig om oss.

Tjej, transperson, 20 år

Vidare ställer hon sig frågan: ”Ifall vi till och med har barnkonventionen som lag och inte det gör någonting, alltså vad spelar ens de här lagarna för någon roll i slutändan?” Hon uttrycker också en dyster syn på framtiden eftersom hon inte har någon tilltro till att situationen kommer att förbättras. En ickebinär person uttrycker även misstro mot svenska myndigheter, både som transperson och utifrån andra erfarenheter.

Det påverkar inte bara hur jag tänker på mig själv, hur myndigheter förhåller sig till mig som transperson, utan bara generellt. Att, okej, men de kan svika mig så här mycket. De kan svika transpersoner generellt, så här mycket, utan några konsekvenser över huvud taget. Okej, men vad mer kan de göra, utan några konsekvenser över huvud taget? Och [...] det går ihop med andra erfarenheter jag har av hur Försäkringskassan behandlar folk med funktionsnedsättningar, och andra grejer. Och att det finns hur många olika aspekter som helst, där det känns som att staten, eller samhället, inte tar hand om dem som verkligen behöver det.

Ickebinär, transperson, 24 år

En kille, som också är transperson, uttrycker att Sverige ”går bakåt hela tiden” och som samhälle inte gör något för att minska transpersoners lidande. I en annan fokusgrupp uttrycker alla tre deltagarna att samhällets, myndigheters och politikernas bristande bemötande av transpersoner och frågor om transpersoners rättigheter begränsar deras möjligheter till demokratiskt deltagande.

Blandade erfarenheter av kontakt med myndigheter

De flesta unga hbtqi-personer beskriver sina erfarenheter av kontakt med olika myndigheter som begränsade. Några berättar att de haft kontakt men enbart genom blanketter, eller att deras könsidentitet eller sexuella läggning inte varit relevant i sammanhanget. Det finns ett par personer som haft kontakt med myndigheter rörande diskriminering eller misstänkt hatbrott. I dessa fall är erfarenheterna både positiva och negativa. Flera av intervjupersonerna har erfarenhet av att söka asyl, dessa erfarenheter är i huvudsak negativa.

En man uttrycker att det är skönt att inte ha haft så mycket med myndigheter att göra, men tror samtidigt inte att sexuell läggning hade påverkat kontakten på något sätt.

Mm, alltså lyckligt nog så har jag inte behövt liksom tala med myndigheter, men jag kan tänka mig att ... för jag tror inte att min identitet hade varit något bekymmer för någon myndighet, men jag kan tänka mig att transpersoner och ickebinära kan ha en väldigt tuff tid med myndigheter, när det kommer till deras kön och deras namn [...]

Man, cisperson, gay, 20 år

Mannen, som är cisperson, påtalar att ickebinära och binära transpersoner troligen har större bekymmer, om de saknar identitetshandlingar som stämmer överens med deras namn eller könsidentitet, något som också kommit upp i flera olika sammanhang. Flera transpersoner beskriver att detta är en utmaning i de sammanhang där de varit tvungna att ange sitt personnummer. Det beskrivs alltså som en bredare utmaning som påverkar transpersoner i exempelvis utbildning, arbete och vård.

En man som är transperson har negativ erfarenhet av stöd från Arbetsförmedlingen. Eftersom han var långtidsarbetslös fick han hjälp med en praktikplats från Arbetsförmedlingen. På praktikplatsen blev han dåligt behandlad som transperson av både chef och kollegor. Det gjorde att han avslutade praktiken och berättade om anledningen för sin handläggare på Arbetsförmedlingen. Detta ledde dock inte till någon reaktion från handläggaren. Konsekvensen av att ha blivit dåligt behandlad som transperson på sin första arbetsplats, och att myndigheten inte agerade när de fick kännedom, gjorde att mannen inte kände sig värdefull, behövd eller sedd. Det ledde också till att han skrev ut sig från Arbetsförmedlingen och var utan sysselsättning eller insats under flera års tid. På frågan om hur myndigheten skulle kunna agera på bättre sätt svarar han att de behöver utbilda sig.

Jag vill säga totalt demolera Arbetsförmedlingen för jag [skrattar] har haft så dåliga erfarenheter med Arbetsförmedlingen, så jag ... det är en sådan där smutsig strumpa som man inte ens vill ta i. Det är typ så jag känner inför Arbetsförmedlingen. Men alltså, de behöver utbildning för att kunna hantera hbtq-personer och bara veta: "Hur ska vi agera? Hur ska vi kunna göra så att de här personerna kan komma ut i arbetslivet och känna sig trygga och inte behöva oroa sig över att deras könsidentitet eller sexualitet påverkar deras möjligheter till arbete?" Det är väl det jag kan tänka mig att de behöver utbildning på hur de ska agera.

Man, transperson, homosexuell, 25 år

Få har erfarenhet av att anmäla brott

Trots att flera intervjupersoner beskriver att de utsatts för olika kränkningar på grund av deras hbtqi-identitet är det få som har erfarenhet av att anmäla kränkningarna till polisen.

En person som är mycket engagerad i föreningslivet har dock gjort flera anmälningar om hot och hat till polisen.

”

Nej, men det har varit ett antal tillfällen där det varit liksom väldigt grova kommentarer, det har varit, ja, men påhopp, och hot, och hat. Och, ja, men så här: "Vem tror du att du är? Prata inte om de här frågorna, tönt" är ju inte så där jättestorigt, är det ju så klart ... alltså, då brukar jag mest skratta bort att folk är så dumma i huvudet. Men att när det kommer till liksom faktiska, väldigt allvarliga hot, och hat, att det ... liksom hjärtat hoppar ett extraslag, och då, om det känns extra grovt, och man har den tiden och kapaciteten för att göra sådana anmälningar, så har jag gjort det. Och det går ju ut ... det är ju rätt så smidigt att göra en självanmälan, men sedan har ju allt lagts ner på grund av brist på bevis för att folk är anonyma på nätet. Så.

Hbq-person, cisperson, 16 år

Medan själva anmälningsprocessen beskrivs som smidig berättar personen att bemötandet i samband med anmälningarna varit varierade, beroende på vilken myndighetsperson personen träffat. Den samlade erfarenheten av att anmäla brott har också påverkat personens förtroende för myndigheter.

En ickebinär person som utsatts för påhopp beskriver i intervjun att det är svårt att veta hur man ska söka hjälp och om det är lönt att söka hjälp från polisen om man blir utsatt som hbtqi-person. Personens osäkerhet beror både på erfarenheter från sitt tidigare hemland och erfarenheter som andra hbtqi-personer har av polisen i Sverige.

”

Och efter vad jag har erfårit från att ha pratat med svenskar om det här, känns det inte som att det finns kunskap eller erfarenhet av att prata med polisen. Eller från flyktingar hör jag om situationer där det var svårt. Och det känns bara, jag känner mig osäker, om det skulle hjälpa eller inte. Liksom, det är väldigt motsägelsefull information. Det är väldigt ... och i många situationer har jag interagerat med vakter och några poliser som kommer och de verkar trevliga och är väldigt lätta att prata med, men samtidigt hör jag om situationer där aktivister har, du vet, blivit slagna av nazister och polisen inte gjorde något.¹²⁵

Ickebinär, transperson, 25 år

Medan de egna erfarenheterna av kontakt med polisen över lag alltså varit positiva skapar berättelser från vänner och bekanta om att polisen inte agerat när personer blivit utsatta för våld av nazister osäkerhet. Som framkommer i resultaten från EU LGBTI Survey II är tankar om att det inte är lönt att kontakta polisen eftersom det inte kommer leda någonstans eller att polisen har fördomar

¹²⁵ Intervjun är översatt från engelska.

gentemot hbtqi-personer relativt vanliga anledningar till att hbtqi-personer avstår från att kontakta polis när de varit med om kränkningar eller våld som hbtqi-person.

Asylprocessen upplevs som påfrestande och otrygg

Flera hbtqi-personer som sökt asyl beskriver att processen är påfrestande och att det saknas förståelse för hbtqi-personers utsatthet. Det framkommer även att de ser brister i Migrationsverkets bedömningar.

En person beskriver att bristen på information och kommunikation skapat stor otrygghet under asylsökningprocessen. Personen beskriver att erfarenheterna innan och under migrationen lett till ptsd och påverkar hur hen förhåller sig till olika situationer, såsom i relation till myndigheter. Att bli skickad mellan kommuner utan information och till ett boende utan någon kunskap om vilka andra som befinner sig där skapade därför stor otrygghet. Personen upplevde det, på grund av tidigare erfarenheter av myndigheter, som en risk att ställa krav som hbtqi-person. Trots osäkerhet adresserade personen att hen kände sig otrygg som hbtqi-person på det boende hen tilldelats och upplevde att hen behövde anpassa sitt könsuttryck för att inte väcka reaktioner från andra boende.

Och pressen jag har känt att jag behöver vara artig och tyst och inte prata om det här. Så, jag var stressad. Och jag bara fortsatte att påpeka att det är väldigt svårt för en hbtqi-person på en liten ort att uttrycka sin könsidentitet. Och som du kan se älskar jag mina kläder, och har alltid velat ha på mig dem. Så, jag trodde att komma hit faktiskt skulle ge mig möjlighet att faktiskt uttrycka [mig]. [...] jag bor [på ett boende för asylsökande] med familjer, nyanlända, med barn. Så jag förstår baserat på deras kultur och deras land, som jag har levt i, att det kanske är triggande för dem. Sedan skickade [handläggaren] ett papper som sa att "baserat på våra kriterier finns det inget direkt hot mot ditt liv, så vi tycker inte att det finns anledning att placera dig någon annanstans". Och det var så hon hanterade situationen i ett nötskal. [...] jag uttryckte att jag kände mig otrygg, hon sa: "Du kritiserar mitt jobb."¹²⁶

Queer, 25 år

Personen ger under intervjun flera exempel på handläggarens avsaknad av förståelse för att asylsökande generellt och hbtqi-personer specifikt har trauman som gör att det är särskilt viktigt att få information om vad som ska hända och varför. Exempelvis berättar en asylsökande att beslut om var personen skulle bo förändrades utan tydlig kommunikation, och att detta fick konsekvenser för personens trygghet. Därutöver kan hbtqi-personer ha behov av boenden som inte är tillsammans med heterocispersoner som söker asyl av helt andra skäl, eftersom hbtqi-personer ofta flyr på grund av risken att utsättas för våld och övergrepp från både stat och omgivning. Att behöva bo tillsammans med

¹²⁶ Intervjun är översatt från engelska.

heterocispersoner från länder där det är olagligt att vara hbtq-person, och där det är vanligt att hbtq-personer utsätts för grovt våld, kan därför skapa otrygghet och utsatthet (se exempelvis Knutagård, 2021). Som kontrast till denna erfarenhet berättar en annan intervjuperson om att bo tillsammans med hbtqi-personer. Personen upplever det som en trygghet att bo med enbart hbtqi-personer, efter att ha befunnit sig i ett land där personen levit under hot från både stat och det omgivande samhället. Vidare beskriver personen att denna erfarenhet gjort det möjligt att våga uttrycka sig som hbtqi-person inom kretsen av andra hbtqi-personer, något som varit väldigt svårt att göra i andra sammanhang.

En person som skickat in en anonym berättelse beskriver att Migrationsverket avslagit ansökan om asyl eftersom personen enligt Migrationsverket inte är hbtq-person:

Jag är en person som har flyttat från ett arabiskt land som hatar hbtq-personer på grund av religion, kultur och regler. Europa öppnade mina ögon för frihet och bättre liv som hbtq-person, men min dröm om frihet blev snart ändrad när jag ansökte om asyl. Hela asylprocessen var lång och [det blev stora missförstånd i] bedömningar av Migrationsverket. Min frihet försvinner när jag fick avslag på min ansökan. Bedömningen av beslutsfattaren gör mig extremt deprimerad, ger ångest och det återkommer traumatiska händelser som [jag har varit med om i det arabiska landet]. Jag som hbtq-person är enligt beslutsfattaren inte hbtq-person. Jag förstår inte hur och varifrån beslutsfattarens bedömning kommer. Det är en totalt subjektiv bedömning utan grund.¹²⁷

Hbtq-person

En ickebinär person som lämnat sitt hemland eftersom det var en stor risk att utsättas som hbtqi-person där kom först till Sverige som student. Genom att befinna sig i Sverige blev det möjligt att vara öppen som ickebinär. Efter att ha upplevt hur det är att kunna uttrycka sig själv blev tanken på att åka tillbaka till hans tidigare hemland och inte kunna leva i enlighet med sin könsidentitet utan stor risk för den egna säkerheten otänkbart. Hen ansökte därför om asyl för att få fortsatt uppehållstillstånd, vilket Migrationsverket avlog med motiveringen att personen saknade ett skyddsbehov eftersom det inte längre är olagligt att vara hbtq-person i hemlandet. I samtal ska handläggaren också ha motiverat beslutet med att personen är välutbildad och därför inte kommer att utsättas. Intervjupersonen beskriver det som svårt att förstå motiveringen, eftersom hen visat att det inte stämmer. Personen förklarar exempelvis att hen utstått hat från familjen och omgivningen i hemlandet även innan personen var öppen som ickebinär, på grund av att familjen misstänkte att hen var hbtq-person. Personen beskriver även att det finns risk för att utsättas för omvändelseförsök av vården i hemlandet, och andra övergrepp som hbtq-person.

¹²⁷ Intervjun är översatt från engelska.

Upplevelser och hantering av minoritetsstress och mikroaggressioner bland unga hbtq-personer i Sverige

Av Tove Lundberg, Anna Malmquist och Matilda Wurm

Tove Lundberg är docent vid Institutionen för psykologi, Lunds universitet. Tove forskar framför allt om hbtqi-frågor, välbefinnande, bemötande och upplevelser av hälso- och sjukvården.

Anna Malmquist är docent vid Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet. Annas forskning rör framför allt familjebildning bland hbtq-personer.

Matilda Wurm är lektor och forskare vid Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete, Örebro universitet. Matildas forskning rör faktorer som påverkar utvecklandet och upprätthållandet av ohälsa, inklusive minoritetsstress.

Flera studier visar att psykisk och fysisk ohälsa är mer utbredd bland unga homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera (hbtq-personer) än bland unga heterosexuella cispersoner. Unga hbtq-personer lider i högre grad än andra unga av depression, suicidtankar, ångest och oro och rapporterar en högre användning av alkohol och droger (Hatzenbuehler, 2011; Testa m.fl., 2017; Blais m.fl., 2015; Russell & Fish, 2019; Hall, 2018).

Den förhöjda ohälsan bland hbtq-personer kan förklaras av utsatthet för så kallad minoritetsstress. Minoritetsstressmodellen (Meyer, 1995, 2003) är en vetenskaplig teori som förklarar hur belastande erfarenheter som diskriminering, hot och våld påverkar personer i utsatta minoritetsgrupper. Det finns i dag robust empiriskt stöd för modellen, men de flesta studier är gjorda på vuxna (Goldbach & Gibbs, 2017). Forskare har därför efterfrågat fler studier som specifikt fokuserar på ungdomars och unga vuxnas upplevelser av minoritetsstress (Fish, 2020). Detta kapitel redogör för en intervjustudie med hbtq-personer i åldern 17–30 år, där de berättar om sina upplevelser av minoritetsstress och mikroaggressioner, hur de upplever att detta påverkar dem och hur de hanterar sådana typer av erfarenheter. Nedan beskrivs de teorier som ligger till grund för studien, och centrala begrepp definieras. Därefter beskrivs hur studien har genomförts och studiens resultat presenteras. Kapitlet avslutas med en diskussion.

Vad är minoritetsstress?

Minoritetsstressmodellen introducerades på 1990-talet av forskaren Ilan Meyer (1995, 2003) och identifierar belastande faktorer, så kallade stressorer, såsom utsatthet för diskriminering, kränkningar och våld. Modellen inkluderar också skyddande faktorer, till exempel att söka socialt stöd och att vara bekväm och grundad i sin identitet. Teorin visar hur stressorer och skyddande faktorer samverkar, och ger på så vis en förklaring till varför vissa minoritetspersoner, men inte alla, utvecklar psykisk och fysisk ohälsa.

Modellen inkluderar både stressorer som är nära kopplade till individen, så kallade proximala faktorer, och sådana som är mer avlägsna från individen, så kallade distala faktorer (Meyer, 2003). Till de distala faktorerna hör strukturella aspekter i samhället, som lagstiftning, tillgång till hälso- och sjukvård och generella attityder till hbtq-personer. Även interpersonella händelser som mobbning, våld och diskriminering är distala faktorer. De proximala faktorerna handlar om det som sker inom individen. Dessa inkluderar förväntan att bli utsatt för exempelvis hot eller hat, men också när individen internaliserar samhällets negativa syn på minoritetsgruppen, så att det blir en del av ens självbild. Att förneka eller försöka dölja sin minoritetsidentitet är också en proximal faktor.

Många studier ger empiriskt stöd för delarna i minoritetsstressmodellen (Sattler m.fl., 2016; Tebbe & Moradi, 2016). Modellen har dock också kritiserats, exempelvis för att utelämna faktorer som genetisk sårbarhet (Bailey, 2020). Teorin har de senaste åren utvecklats till att inkludera fler individspecifika psykologiska mekanismer (Hatzenbuehler, 2009; Pachankis m.fl., 2019). Dessa inbegriper kognitiva och känslomässiga processer, exempelvis ältande av negativa tankar, eller att undvika situationer och miljöer genom att socialt isolera sig. Vidare inkluderas fler beteendemässiga mekanismer, som att ha sex på mindre säkra sätt eller använda alkohol och droger på ett skadligt sätt. Slutligen visar studier att minoritetsstress kan påverka kroppens stresssystem, vilket ytterligare förklarar ohälsa (Hatzenbuehler & McLaughlin, 2014).

En annan kritik mot minoritetsstressforskningen är att flertalet studier har fokuserat på vuxna och väldigt få har handlat om ungdomar (Fish, 2020). De utvecklingsmässiga utmaningar som unga hbtq-personer möter kan dock antas interagera med minoritetsstressen (Goldbach & Gibbs, 2017). Ett exempel på detta är när en person inte helt har landat i sin identitet, vilket kan vara en proximal faktor i sig själv. De miljöer som unga behöver navigera i, såsom familj, skola och vänskapskrets, kan också ge upphov till specifika utmaningar och möjligheter som minoritetsstressforskningen på vuxna inte belyser. Studier visar till exempel att känslighet inför att bli avvisad av familj eller vänner, är mer påtaglig för unga personer än för vuxna och kan påverka den psykiska hälsan även i vuxen ålder (Lev-Wiesel m.fl., 2006). Med grund i dessa argument är det viktigt att ungdomars utvecklingsprocess och mångfacetterade vardag särskilt belyses i forskningen.

Minoritetsstressmodellen har tagits fram för att belysa utsattheten hos sexuella minoriteter men har också visat sig vara tillämplig för minoritetsgrupper kopplade till könsidentitet (Hendricks & Testa, 2012). En individ kan förstås tillhöra flera minoritetsgrupper, som för en hbtq-person som utsätts för rasism. En individ kan också tillhöra både en privilegierad grupp och en utsatt minoritetsgrupp, exempelvis en homosexuell man i övre medelklassen. Att beakta hur olika sociala

gruppstillhörigheter påverkar individen samtidigt kallas för intersektionalitet (Crenshaw, 1989). Vad gäller hbtq-personers utsatthet för minoritetsstress är det särskilt viktigt att beakta dem som samtidigt tillhör flera minoritetsgrupper, då det kan bidra till multipel stress (Cyrus, 2017).

Vad är mikroaggressioner?

Utöver en ökad utsatthet i form av diskriminering och våld, som drabbar många minoritetsgrupper, är det vanligt att utsättas för mer subtila kränkningar, ifrågasättanden eller osynliggöranden i vardagliga interaktioner, så kallade mikroaggressioner (Pierce m.fl., 1978; Sue m.fl., 2007; Sue m.fl., 2008; Nadal, 2019). Dessa är ofta oavsiktliga och svåridentifierade.

Derald Wing Sue med kollegor (2007) har utifrån sina studier presenterat en teori där de beskriver tre olika typer av rasistiska mikroaggressioner. Dessa kallas för mikroangrepp, mikrokränkningar och mikroinvalideringar. Denna indelning har visat sig vara relevant även i studier om hbtq-relaterade mikroaggressioner (Nadal, 2013). Mikroangrepp omfattar beteenden, ofta medvetna, där en person utesluts, hotas eller blir kallad nedsättande ord, exempelvis ”å vad böig du är” (Swann m.fl., 2016). Medvetet felkänande av en transperson är också ett mikroangrepp (Munro m.fl., 2019). Mikrokränkningar är mer omedvetna beteenden där negativa och stereotypiserande antaganden förmedlas om hbtq-personer. Det kan handla om skämt eller kommentarer som att en person identifierar sig som hbtq-person på grund av ett tidigare trauma (Nadal m.fl., 2016). Det kan också innebära att ett överdrivet intresse för hbtq-personer uttrycks, i form av fascination eller exotifiering genom opassande komplimanger, som att någon är ”snygg för att vara lesbisk” (se liknande exempel i Nadal, 2013). Slutligen avses med mikroinvalidering de beteenden där hbtq-personers tankar, känslor och levda erfarenheter förminskas, osynliggörs eller exkluderas (Nadal, 2013). Det kan handla om att hbtq-personer anses vara ”känsliga” eller ”överreagera” (Swann m.fl., 2016). Mikroaggressioner kan också vara miljömässiga (Sue m.fl., 2007), exempelvis attityder till hbtq-personer i en specifik kontext eller i samhället.

Både mikrokränkningar och mikroinvalideringar kan uppstå utan att avsändaren har för avsikt att göra någon illa. De uppstår till följd av okunskap eller oförståelse för minoritetspersoner i ett samhälle som är präglad av heteronormativitet och cisnormativitet (Munro m.fl., 2019). Mikroaggressioner kommunicerar dock till en hbtq-person att den faller utanför normen och att detta är negativt. Ibland uppstår en kollision mellan olika perspektiv där den som blir utsatt för mikroaggressioner kan må väldigt dåligt, medan den som har utsatt någon kan uppleva att den hade goda avsikter, bortförklarar sitt handlande eller inte ser den utsattas perspektiv (Sue, 2010). Här uppenbaras olikheter i livsvillkor. Medan den som utsätter någon kan se detta som en engångshändelse, kan den utsatta personen se ett mönster av liknande situationer, som den kanske möter dagligen. Slutligen kan det vara svårt att konfrontera någon som utsätter en för mikroaggressioner. Eftersom dessa ofta uppstår i en situation av oförståelse för minoritetsgruppen kan det innebära ett omfattande arbete att försöka få någon att förstå den utsattas perspektiv. Personer som dagligen utsätts kanske inte har ork, lust, tid eller energi att lägga ner detta arbete. I stället kan det kännas enklare att bara låta mikroaggressionen passera.

Mycket av den forskning som har gjorts om upplevelser av mikroaggressioner bland hbtq-personer är kvalitativa studier, vilket har fått vissa forskare att hävda att det vetenskapliga stödet för mikroaggressioner ännu inte är helt robust (Nadal, 2019). Det finns dock allt fler internationella rapporter och studier som pekar på att erfarenheter som kan kategoriseras som mikroaggressioner är utbredda bland unga hbtq-personer (Peter m.fl., 2017; Taylor & Peter, 2011; Munro m.fl., 2019) och att detta har både direkta och indirekta samband med psykisk ohälsa i form av till exempel ångest, depression, suicidförsök och posttraumatisk stress (Cogan m.fl., 2021; Kaufman m.fl., 2017; Robinson & Rubin, 2016; Seelman m.fl., 2016; Woodford m.fl., 2018). I Sverige har dock knappt någon forskning gjorts som explicit utforskar mikroaggressioner.

Vad är coping?

För att främja hälsa är det också viktigt att studera hur unga hbtq-personer som utsätts för minoritetsstress och mikroaggressioner hanterar denna utsatthet, så kallad coping (Fish, 2020). I den ursprungliga minoritetsstressmodellen beskrevs coping som en viktig faktor som motverkar ohälsa (Meyer, 1995, 2003). Behovet av coping uppkommer när en person ställs inför en situation som upplevs som utmanande och som individen känner att den inte har resurser att hantera (Folkman & Lazarus, 1980). Individen tar då till olika typer av strategier för att reglera sina känslor, tankar eller beteenden (Compas m.fl., 2001). Detta kan ha olika konsekvenser på kort respektive lång sikt. Ibland är coping hälsofrämjande, men i andra fall kan en hanteringsstrategi göra ohälsan värre, särskilt på lång sikt. Ett exempel kan vara att dricka alkohol för att döva sin ångest. På kort sikt kan detta vara funktionellt då ångesten lindras, men det kan också få negativa konsekvenser då ett problematiskt bruk av alkohol kan uppstå om det upprepas ofta.

Många studier, både inom och utanför hbtq-området, har visat att en viktig form av coping för att hantera svåra situationer är att söka socialt stöd (Sattler m.fl., 2016; Watson m.fl., 2019; Russell & Fish, 2019). Tillgång till socialt stöd är därför viktigt (Bowleg m.fl., 2004; Bry m.fl., 2017; Goldbach & Gibbs, 2015). För att förstå en individs möjlighet till coping behöver vi därmed både kunskap om hur individen agerar och om det sociala sammanhang som personen befinner sig i.

I forskningen om unga hbtq-personer har en rad copingstrategier som individer använder för att hantera negativa upplevelser identifierats. Det kan handla om att vara öppen med sin hbtq-identitet, vilket möjliggör att söka och få socialt stöd. Flera studier nämner att aktivt arbeta med sig själv, och att engagera sig i arbete för hbtq-frågor, som positiva hanteringsstrategier (Goldbach & Gibbs, 2015; McDavitt m.fl., 2008; Toomey m.fl., 2018). Dessutom verkar faktorer som har att göra med socialt sammanhang, såsom upplevt stöd och samhörighet med familj, vänner, klasskamrater, partners och hbtq-communities, vara viktiga för att förstå hur hbtq-personer hanterar utsatthet (Baams m.fl., 2014; Bowleg m.fl., 2004; McDavitt m.fl., 2008; Teasdale and Bradley-Engen, 2010; Cox m.fl., 2010; Watson m.fl., 2019).

Flera studier visar också att det finns påtagliga samband mellan negativ coping och ohälsa (Choi m.fl., 2016; Scharer & Taylor, 2018). Det kan dels handla om att vara kritisk mot sig själv som minoritetsperson, dels om att undvika sociala

miljöer där man kan utsättas till en så hög grad att man blir väldigt begränsad i sin vardag. Vissa forskare menar därför att det framför allt är viktigt att hjälpa hbtq-ungdomar att undvika negativa copingstrategier (Ngamake m.fl., 2016).

Forskningen om coping och hälsa är dock inte helt entydig (Freitas m.fl., 2017; Hall, 2018). Detta kan bero på att de situationer där minoritetsstress och mikroaggressioner uppstår varierar och att det finns olikheter i hur personer uppfattar dem, hur de hanterar dem och vilka effekter som hanteringen får. Ett liknande beteende för att hantera situationen kan dessutom ha olika funktioner för olika individer. Detta blir tydligt i kvalitativa studier som fokuserar på huruvida hbtq-ungdomar är öppna med sin hbtq-identitet eller inte (McDavitt m.fl., 2008; Russell & Fish, 2019; Bry m.fl., 2017; Asakura, 2017). Studier visar att döljande av sin identitet kan ge sämre psykisk hälsa och därmed fungerar som en negativ copingstrategi. I andra sammanhang kan döljande dock vara en positiv copingstrategi som ger individen kontroll och agens. För att bättre förstå kopplingen mellan hanteringsstrategier och hälsa behöver därför inte bara strategin i sig, utan även den upplevda funktionen av den, utforskas.

Intervjuer med unga hbtq-personer i Sverige

I detta kapitel presenteras resultat från en intervjustudie med 34 hbtq-personer i åldern 17–30 år (medelålder = 25,8 år). Av dessa var 15 deltagare 17–25 år och 19 var 26–30 år. De semistrukturerade intervjuerna rörde deltagarnas erfarenheter av minoritetsstress, mikroaggressioner och coping. De varade 40–107 minuter (medeltid = 63 minuter). Alla utom en av deltagarna identifierade sig som tillhörande en sexuell minoritet, och tolv personer tillhörde en minoritet utifrån sin könsidentitet. I fråga om sexualitet identifierade sig 13 som homosexuella, två som bögar, en som gay och två som lesbiska. Nio identifierade sig som bisexuella och fyra som pansexuella. Sex personer angav queer som sexualitet och tre identifierade sig som asexuella (varav två dessutom som panromantiska). En person som angav att han var heterosexuell ingår i målgruppen utifrån sin könsidentitet. Vad gäller könsidentitet identifierade sig 12 personer som män eller maskulina (7 cis, 5 trans), 17 som kvinnor (15 cis, 2 trans), 3 som ickebinära, en som agender och en som queer. Informanterna kom från olika bakgrunder och majoriteten bodde för närvarande i en stad, medan en minoritet bodde på landsbygden. Majoriteten arbetade vid tillfället för intervjun medan 14 deltagare studerade. En person var sjukskriven och en hade ingen huvudsaklig sysselsättning. I elva intervjuer pratade deltagarna om att de också hade egen erfarenhet av att utsättas för rasism.

Deltagarna rekryterades genom att en annons om studien publicerades vid flera tillfällen i sociala medier, framför allt på Facebook. Annonsen publicerades också av Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter (RFSL) kanaler på Facebook. Intresserade deltagare tog sedan kontakt med forskarna. Studien har godkänts av Etikprövningsmyndigheten och deltagarna har i enlighet med etiska riktlinjer fått information om studien, vad deltagande innebär och att de har rätt att dra sig ur när som helst, samt har lovats konfidentialitet.

Intervjuerna har analyserats med hjälp av tematisk analys (Braun & Clarke, 2006) för att identifiera viktiga aspekter i materialet. I studien har en deduktiv

tematisk analys använts, vilket innebär att teorierna om minoritetsstress, mikro-aggressioner och coping har styrts hur data har kodats, tematiserats och tolkats. De citat som återges i resultaten är direkt tagna ur data som typiska exempel på vad deltagarna har sagt, men upprepningar och talspråk har redigerats bort. Deltagarna presenteras endast med könsidentitet, sexuell identitet och ålder, samt i vissa fall med erfarenhet av rasism, för att säkerställa deras anonymitet.

Resultatsammanfattning

- Flera deltagare har utsatts för våld och kränkningar kopplat till sina hbtq-identiteter. Några har blivit misshandlade och flera har fått höra nedsättande ord eller utsatts för kränkningar som att någon har spottat framför dem. De flesta av dessa händelser har skett i offentliga miljöer.
- Alla deltagare har upplevt utsatthet av mer subtil karaktär. Det handlar exempelvis om att andra stirrar, ställer opassande frågor, överfokuserar på deltagarens hbtq-identitet eller uttrycker att de inte förstår sig på hbtq. Att andra tystnar och osynliggör deltagarnas hbtq-identitet, eller förutsätter att alla är heterosexuella och cis eller att alla hbtq-personer är vita är också vanligt.
- Utsattheten upplevs i en stor mängd sociala situationer och från en stor mängd avsändare. Utsattheten sker i nära relationer, i skol- och arbetsmanhang, i offentliga miljöer och i kontakt med sjukvård och myndigheter.
- Den sammantagna belastningen leder till att många undviker platser, samtalsämnen eller att göra sin hbtq-identitet synlig. Många försöker också synliggöra sin hbtq-identitet på ett smidigt sätt i samtal eller interaktioner med andra, för att undvika felaktiga antaganden om dem.
- Att tystna, avleda samtal, ignorera kränkningar eller ta sig från en plats är vanligt för att hantera utsattheten. Många använder strategier som att säga ifrån, sätta gränser och prata med dem som har utsatt dem.
- Många upplever att de har ett ansvar mot sig själva att leva autentiskt och vara öppna. Samtidigt betungas många av ansvarskänslor för att inte ställa till med en scen eller få andra att känna sig obekväma.
- Deltagarna är ofta på sin vakt inför vad andra kan göra mot dem och upplever ett behov av att ständigt bedöma och reflektera över olika situationer och sig själva. Många bär på sorg, besvikelse och frustration över att de blir utsatta. Några har utvecklat psykisk ohälsa som delvis kan kopplas till deras utsatthet för minoritetsstress.
- Flera har upplevt tonårstiden som särskilt utsatt. Tidiga erfarenheter påverkar också måendet i vuxen ålder. Flera har behövt bryta med närstående eller lämna uppväxtorten för att kunna må bättre.
- Deltagare som utsätts för rasism upplever ett mellanförskap där de varken känner sig hemma i rum med hbtq-personer eller med andra som också har erfarenhet av rasism. Liknande mellanförskap beskriver också några av dem som lever flersamt, utövar bdsm eller är asexuella.
- Deltagarna menar att samhället måste förändras för att förbättra unga hbtq-personers livsvillkor. Transfrågor behöver prioriteras i samhället, tillgängliga rum för alla behöver erbjudas och representationen behöver förbättras. Andra människor kan göra stor skillnad genom att problematisera

normer, lyssna och vara intresserade av hbtq-personers erfarenheter, behov och perspektiv.

- Strategier för att må bra som ung hbtq-person innefattar att fokusera på vad som är viktigt för en själv, att prata om sina upplevelser, att ta hand om sina känslor och att göra saker man tycker om. Alla deltagare nämner vikten av socialt stöd för att kunna må bra. Viktigast är för många ett hbtq-sammanhang där flera delar liknande erfarenheter. Det är dock inte alltid enkelt att skapa sådana sammanhang.

Att vara beredd på allt: Från fysiskt våld till subtila interaktioner

När deltagarna berättar om erfarenheter av utsatthet utifrån sin hbtq-identitet presenterar de exempel från många olika platser och sammanhang. Det rör sig om alltifrån den närmsta familjen och vännerna, till mer ytligt bekanta som grannar eller personer de har mött i offentliga miljöer. Flera beskriver utsatthet i skol- och universitetsmiljöer och på sina arbetsplatser. Det kan vara från kollegor, chefer, kurskamrater och lärare, men också från kunder, klienter och patienter, där de själva förväntas ha en professionell roll. Omvänt beskriver flera också hur de har blivit utsatta i situationer där de är just kund, klient eller patient i kontakt med hälso- och sjukvården, myndigheter eller andra verksamheter. Flera beskriver händelser i föreningslivet, idrottsutövande eller andra fritidssysselsättningar. Särskilt utsatta situationer uppstår i omklädningsrum, i nattklubbmiljöer och på dansställen. Flera har också utsatts av andra hbtq-personer, i intima relationer, i dejtingsammanhang eller på mötesplatser för hbtq-personer. Exempel på utsatthet i sociala medier och appar lyfts. Ungefär hälften av deltagarna nämnde också att negativa nyheter relaterade till hbtq, hbtq-fobiska samhällsdebatter och medvetenhet om det politiska läget, såväl nationellt som internationellt, kan trigga känslor av utsatthet.

Alla deltagare har inte upplevt utsatthet i alla kontexter, men majoriteten beskriver händelser från flera olika sammanhang. Många berättar att de har mött explicit våld och kränkningar. Alla berättar om mer subtila belastande interaktioner.

Våld och kränkningar: Egna och andras upplevelser

Flera deltagare beskriver att de blivit utsatta för fysiskt våld, kopplat till sin hbtq-identitet, på offentliga platser. De flesta som har upplevt detta är transpersoner och cismän. Flera transpersoner som inte själva har blivit utsatta för fysiskt våld säger att de är rädda för att bli det. Att vara sig själv i offentligheten innebär för vissa en beredskap på det värsta tänkbara, eftersom ett möte med en annan människa ”kan bli alltifrån att man förlovar sig till att man blir nedslagen” (cisman, homosexuell, 25 år). Många berättar om hur de har upplevt explicita kränkningar från okända personer i offentligheten, exempelvis att personer har skrikit nedsättande ord till dem, ställt kränkande frågor om deras sexliv, kommit med skamlösa förslag om att ha gruppsex eller spottat framför deltagarna.

Många nämner också att de påverkas av vetenskapen om att andra med samma identitet har blivit utsatta för våld eller kränkningar. Det handlar både om saker de har fått kännedom om privat, via sociala medier och via nyhetsrapportering, såsom vid massskjutningen i Orlando 2016. Även samhällsdebatter, om exempelvis transpersoners existens och rätt till vård, påverkar flera deltagare. Många pratar om det politiska läget i Sverige och internationellt och nämner partier som är hbtq-fientliga. Bara vetenskapen om detta påverkar många negativt:

Jag har aldrig upplevt [...] Explicit transfobi [...] det är bara den här vetenskapen om att det finns människor där ute som vill, att jag ska dödas eller skadas. För att jag finns. Och det är någonting som alltid vilar över mig så fort jag låser dörren efter mig.

Agender, queer, 19 år

Flera deltagare nämner att faktumet att det finns stöd för hbtq-fientliga attityder i samhället också innebär att de behöver vara på sin vakt.

Opassande frågor, överfokusering och tystnad: Subtila interaktioner

Att inte bli utsatt för fysiskt våld eller explicita kränkningar leder många deltagare till att konstatera att de är privilegierade. I ljuset av andras svårare utmaningar upplevs deras egna problem som ”triviala” och mer ”subtila”. Alla deltagare ger dock exempel på mer subtila kränkningar och icke-valideringar som har drabbat dem, och för många har även dessa blivit belastande. Många av de exempel som ges handlar om sådant okända har gjort mot deltagarna i offentligheten. Flera nämner personer som har stirrat på dem eller visat tydligt äckel då de hållit sin samkönade partner i hand, vilket har gett känslan av att ”vara ett djur på zoo” (ciskvinna, lesbisk, med erfarenhet av rasism, 25 år). Vidare nämns att andra har fnyst, skrattat åt dem eller vägrat ta dem i hand.

Nästan alla berättar om sammanhang där de felaktigt har tillskrivits en normativ identitet, genom antaganden att de har en olikkönad partner eller genom att de blir felkönade. Sådant sker ofta i tillfälliga interaktioner, vilket inte får så stora konsekvenser. Flera berättar dock att personer i deras närhet har fortsatt att felköna eller förutsätta heterosexuella relationer, trots att deltagaren upprepade gånger har förklarat hur den identifierar sig. I dessa situationer upplevs det som att den andra helt osynliggör den unga hbtq-personens identitet. För flera deltagare, särskilt ickebinära, läggs detta till belastningen av ett samhälleligt osynliggörande i form av binära lagar, platser och uppfattningar bland folk i allmänhet. Några transpersoner beskriver att det är omöjligt att göra rätt. Exempelvis berättar en deltagare att den har blivit ombedd att lämna såväl männens som kvinnornas omklädningsrum.

De flesta berättar att de har fått klumpiga och integritetskränkande frågor som har rört deras sexliv, genitalier eller hur deras familj hanterar att de är hbtq. Många av deltagarna har upplevt ett oönskat exotifierande av och överfokuserande på deras hbtq-identitet eller att det har antagits att deras personliga upplevelse kan representera alla med samma identitet. Kopplat till detta upplever flera att de

reduceras till sin identitet, till exempel när andra har visat sexuellt intresse som om de ”ser mig som en fetisch” (transkvinna, pansexuell, med erfarenhet av rasism, 29 år).

Flera deltagare berättar att andra har uttryckt oförståelse för deras identitet. Sådana erfarenheter är särskilt vanliga bland bi- och pansexuella, bland ickebinära, bland dem som lever flersamt och bland dem som har erfarenhet av rasism. Exempel som nämns av deltagarna är att personer ser på sexualitet och kön som att en person är antingen homo eller hetero, antingen man eller kvinna, att de inte kan förstå flersamma relationer, eller att de antar att alla hbtq-personer är vita. Det är också många som beskriver att de har utsatts för stereotypa antaganden, exempelvis att hbtq-personer som inte är vita blir förtryckta av sina ursprungsfamiljer. Flera deltagare, i synnerhet de som är bi- eller pansexuella, berättar hur negativa stereotyper pålagts dem från andra hbtq-personer.

I kontrast till ett explicit fokus på hbtq-identiteten upplever många också det exakt motsatta, nämligen att personer tystnar och blir undvikande. Deltagare vittnar om att andra kan upphöra att visa intresse genom att undvika samtalsämnen som har koppling till hbtq:

Jag upplevde det som en ganska tydlig ändå markering att de frågorna [om han hade träffat någon] slutade komma och att engagemanget upphörde så det [...] tillkom inget negativt, men det positiva som fanns tidigare försvann.

Cisman, homosexuell, 25 år

Den tystnad som kan uppstå kring att man exempelvis har en partner av samma kön, får könsbekräftande behandling som transperson eller är aktiv i hbtq-rörelsen, skapar ett osynliggörande av personens identitet. Osynliggörandet kan också handla om de svårigheter man kan uppleva som hbtq-person i dag. Exempelvis berättar en deltagare att hon försökte söka stöd kring sin utsatthet, men fick höra att ”det är väl ingen som lyfter på ögonbrynen åt [hbtq] i dag?” (ciskvinna, homosexuell, 30 år). Den reaktionen osynliggjorde personens erfarenheter och ogiltigförklarade hennes känslor. På samma sätt berättar flera deltagare att personer runt dem försökt bortförklara andras rasistiska eller hbtq-fobiska kommentarer som att den som utsatte dem ”nog inte menade så”. Denna typ av bortförklaringar har varit ämnade att normalisera och stötta, men har fått motsatt effekt.

Att undvika, förebygga och reagera: Strategier för att navigera vardagen

Eftersom minoritetsstress och mikroaggressioner upplevs i många olika sammanhang behöver deltagarna bemöta detta i vardagen. De beskriver olika strategier för att försöka undvika, förebygga eller förekomma situationer som de inte vill utsättas för.

Att passera: Att undvika platser, samtalsämnen eller uppmärksamhet

De flesta deltagare pratar om olika strategier de har för att försöka förhindra att bli utsatt för kränkningar som hbtq-person. För det första undviks olika typer av platser där risken för utsatthet bedöms vara förhöjd, såsom att röra sig ute i offentligheten eller att resa. I synnerhet försöker deltagarna att inte vara ute sent på kvällen eller på platser där många, framför allt cismän, är berusade. Det kan också handla om att inte besöka träningsanläggningar eller lunchrummet på jobbet. Många berättar att de undviker vissa typer av samtal genom att undanhålla information, exempelvis genom att inte vara öppen med sin transbakgrund eller nämna sin partner.

Slutligen talar flera om en lättnad över att kunna passera som normpersoner, alltså att andra inte uppfattar deras minoritetstillhörighet. Flera beskriver hur de gör aktiva ansträngningar att passera, som att ”låtsas vara cis” (transman, homosexuell, 28 år), för att minska sin utsatthet. Flera pratar om att de för att skydda sig själva anpassar sitt utseende och beteende för att ”inte dra någon uppmärksamhet till sig” (transkvinna, pansexuell, med erfarenhet av rasism, 29 år).

Ett problem med dessa mer undvikande strategier är att de inte alltid får de skyddande effekter som deltagarna önskar. Många behöver till exempel ändå förhålla sig till andras agerande:

[J]ag kan hoppas på att de inte frågar saker om mitt privatliv, för att det känns som att i vissa situationer så då vet man att man behöver komma ut [...] Och om de hinner säga ”hon” [om deltagarens partner] [...] då måste jag förhålla mig till det [...] Att, typ om jag rättar dem nu, så kommer de framstå som dumma typ [...] så då blir det som att jag inte gör det för [...] rädsla för att få massa dumma frågor.

Cisman, homosexuell, 25 år

Eftersom de undvikande strategierna inte alltid fungerar försöker många aktivt förekomma frågor och kommentarer genom att komma ut.

Att komma ut lite smidigt: Att kolla av läget och förekomma kommentarer

En deltagare anger sin könsidentitet i alla nya situationer, genom att presentera sig med namn och pronomen. Detta är dock en ovanlig strategi. Flera berättar hur de i stället på ett smidigt sätt försöker hinta att de är hbtq-personer, eftersom det blir problematiskt när de antas leva i enlighet med normerna:

Om en har ett mer normativt utseende så kan en passera mer oemärkt och kanske undvika vissa mer hotfullt homofoba situationer, men å andra sidan så innebär det en annan typ av minoritetsstress att [en] antas vara hetero när en inte är det och behöva avgöra om, hur och när en i så fall ska komma ut. En vill ju inte bli dömd för sin läggning [...] men heteronormen är också omnipresent på ett så jobbigt sätt att en ibland känner sig tvungen att protestera, särskilt om en själv antas falla inom den.

Cis kvinna, homosexuell/lesbisk, 25 år

Deltagarna använder olika strategier för att synliggöra sin hbtq-identitet. Vissa bär smycken eller plagg med hbtq-symboler, eller är öppna med sin identitet i sociala medier. Andra försöker delge information om detta på ett naturligt sätt i samtal. En deltagare beskriver att hon pratar om sin partner i en bisats: ”som straighta människor casual kan droppa ’jag och min pojkvän’ typ och [jag] bara ’jag och min flickvän’” (ciskvinna, queer, med erfarenhet av rasism, 30 år). Flera deltagare använder liknande strategier där de också kan delge information om tidigare partners, om engagemang i hbtq-relaterade frågor eller generellt prata om vilka de tycker är snygga.

Många deltagare säger att de själva inte har problem med sin könsidentitet eller sexualitet, det är andra människors reaktioner som är jobbiga. Flera beskriver att dessa situationer kräver energi eftersom ”man vet att folk inte är beredda på det [...] så [...] man släpper en liten bomb liksom” (transman, heterosexuell, 27 år). Att ständigt behöva uppstå energi att berätta om sig själv och vara beredd på andras reaktioner menar många är belastande. Flera deltagare berättar att de också ofta skannar av situationen innan de pratar om sig själva. En deltagare nämner att hon ”behöver reflektera över vilka det är i rummet” (ciskvinna, pansexuell, 23 år) innan hon berättar om en dejt till exempel.

Att tiga eller ta konversationen: Olika sätt att reagera på mikroaggressioner

Oavsett om de använt undvikande eller förebyggande strategier för att undgå att bli utsatt så har de flesta ändå erfarenheter av situationer där de känt sig utsatta. Hur deltagarna hanterar dessa situationer beror dels på skeendet i sig, dels på deras dagsform och mående. Det beror också på om de tror att de kan få personen som utsatt dem att förstå deras perspektiv.

Många berättar om strategier där de har tigit, försökt avleda problematiska konversationer eller undvikit att rätta normativa antaganden:

[O]m jag går till frisören [...] [och] säger att jag bor med en sambo och de säger ”vad heter hon eller vad gör hon?”, då säger jag vad min sambo gör, utan att rätta pronomenet [...] Så i sådana situationer så kan jag liksom välja att inte komma ut, för då kommer jag påverka [...] hela klipptiden och så kommer det bli [...] jättejobbig stämning mellan oss.

Cisman, homosexuell, 25 år

Här beskriver deltagaren ett sätt att prata om sin sambo utan att komma ut. Andra deltagare berättar hur de i stället väljer att kort och gott svara ”nej” på en fråga om de har en olikkönad partner, exempelvis när en kvinna får frågan ”har du pojkvän?”, utan att berätta att man har en partner av samma kön som en själv. I situationer som upplevs som hotande, eller där deltagare utsatts för offentliga kränkningar, säger flera att de försöker gå därifrån, ignorerar det som skett eller försöker att inte bidra till att eskalera situationen:

[Jag gör] inte så mycket i stunden tror jag, då försöker jag mest ignorera det [...] jag försöker kanske att inte titta på dem så mycket och går rätt stadigt framåt [...] [Så] i stunden är det bara att liksom skademinimera.

Cisman, homosexuell, 26 år

I kontrast till att ignorera kränkningar beskriver flera mer aktivt bemötande strategier. Några försöker säga ifrån när de blir dåligt bemötta. Det kan handla om att sätta ord på att någon har varit normativ, bli arg eller dra en gräns. Flera nämner dock att de inte upplever ilska eller gränssättning som särskilt framkomliga vägar:

[Jag har haft olika metoder genom mitt [...] vuxna liv [...] till en början kanske man liksom försökte skälla ut folk eller sätta folk på plats och nu [...] det är klart att det gör ont att höra [kränkande frågor] eller liksom att man blir trött på det men jag kör mer med taktiken att jag försöker påvisa för folk att det inte är så och kanske ha en diskussion om varför de tror så [...] för jag tror [...] det är bättre att ha en dialog om det och hoppas att de kommer till insikt om varför det är problematiskt att ställa den här typen av frågor.

Ciskvinna, pansexuell, med erfarenhet av rasism, 26 år

Flera deltagare beskriver strategin att ta konversationen som fördelaktig för att relationen ska bli bra i längden. Flera nämner också att de på olika sätt försöker förstå andras perspektiv. Det kan handla om att ta hänsyn till att personer är äldre, har en annan världsbild eller reagerar på att en persons kropp ändras snabbt genom könsbekräftande vård. Genom dessa överseenden menar deltagarna att de kan stå ut med icke-acceptans eller integritetskränkande frågor på ett bättre sätt.

En omöjlig ekvation: Hur du än gör så blir det lätt fel, men det borde inte vara ditt ansvar

Trots att många deltagare beskriver hur de använder flera olika slags hante-ringsstrategier så menar de att utsatta situationer fortfarande ofta är svåra att navigera. Många upplever att de har ett ansvar att möjliggöra att de blir sedda som dem de är. Några berättar att de mår dåligt av situationer då de inte har

sagt ifrån, eftersom de då känt att de inte har stått upp för sig själva. Utöver ansvaret inför sig själv upplever flera att de dessutom åläggs ansvar att inte göra andra obekväma:

Om du träffar någon som säger fel pronomen om dig så [...] skäms [jag] över att rätta dem [...] jag känner mig som någon som är lite krånglig [...] så här lite petig typ.

Agender, queer, 19 år

Deltagarna beskriver att det ibland handlar om deras egen rädsla att få människor att känna sig dumma eller obekväma. Ibland är det dock andra som säger till dem att de måste berätta att de är hbtq-personer, för att undvika normativa kommentarer. Flera deltagare säger att de förväntas vara accepterande och ta ansvar även i situationer som är uttryckligen hbtq-negativa. Särskilt svårt är det när dessa situationer uppstår med närstående. Att ständigt balansera mellan sina olika strategier, och ansvaret för sig själv och andra, leder ofta till en stress för deltagarna:

[D]et ligger väl en slags stress tänker jag, att [...] man liksom också försöker anpassa sig på något sätt [...] att man kan känna som att man måste [...] förklara saker också [...] som är man på en släktmiddag och typ en släkting är ja, väldigt respektlös [...] så får man ta det för att man inte vill [...] göra en scen.

Transkvinna, pansexuell, med erfarenhet av rasism, 29 år

Detta påverkar tilliten till andra och gör att vissa känner sig obekväma, både då de småpratar och då de ska berätta om viktiga saker för andra. En del menar också att de ofta utgår från att folk generellt är normativa eller inte vill väl.

Samtidigt som många upplever navigationen som svår, säger flera att de med tiden har lärt sig att inte lägga ansvaret på sig själva för vad andra gör mot dem. Flera påtalar att de inte har en skyldighet att vara öppna med sin identitet eller utbilda andra. De säger också att de lägger skulden utanför sig själva och tänker antingen att de som utsätter dem för kränkningar är idioter eller att det handlar om samhällsnormer som de inte kan förändra i en enskild interaktion.

Detta sammantaget visar att det inte alltid är vad deltagarna gör för att undvika, förebygga eller reagera på subtila interaktioner som är viktigast för att förstå de känslor av stress som de nämner. Snarare verkar det handla om vilket ansvar deltagarna upplever att de i stunden har inför sig själva och andra och huruvida de i en kränkande eller obekväma situation lägger skulden på sig själva eller på andra.

Vaksamhet, rädsla, trötthet och ohälsa: Mående nu och tidigare

Att bli utsatt, och att navigera risken för att bli det, är något som tycks påverka de flesta deltagarna psykiskt. Vissa beskriver att de främst upplever en emotionell påverkan i stunden, som dock inte har lett till någon uttalad psykisk ohälsa. Andra nämner däremot psykisk ohälsa som till viss del är kopplad till minoritetsstress som hbtq-person.

Att ständigt vara på tå och ha negativa känslor: Minoritetsstress och psykisk ohälsa

När deltagarna får frågan vad minoritetsstress är för dem, svarar flera att det är den rädsla, nervositet och oro som de känner inför interaktioner med andra. Mindervärdeskomplex och oro att uppfattas som krånglig, konstig, fånig eller äcklig nämns också. Dessa känslor är kopplade till att flera har internaliserat samhällets negativa uppfattningar om hbtq som har blivit ”elaka [...] små röster i huvudet” (ciskvinna, bisexuell, 26 år). En annan aspekt som nämns är att ständigt vara lite på tå eller på sin vakt:

[A]tt jag själv måste vara på vakt ganska mycket [...] på grund av att man tillhör en eller flera minoriteter och att det blir en stress i sig liksom.

Ciskvinna, lesbisk, med erfarenhet av rasism, 25 år

Flera deltagare beskriver också behovet att vara vaksam och att känna av en situation för att veta hur de ska agera eller reagera som stressande. För dem som också har erfarenhet av rasism är detta extra påtagligt i sammanhang där alla andra är vita. Deltagarna beskriver ett konstant bedömande och reflekterande arbete, både för att förbereda sig inför vad andra kan göra mot dem och för att själv kunna förstå och sätta ord på sin identitet, ibland utan hjälp, vägledning eller förebilder. En del av arbetet är också osäkerheten i hur situationer ska tolkas:

För när någon är taskig mot mig tänker jag liksom är det på grund av att jag är mörk? Är det på grund av att jag är trans? Att de har sett det [...] på grund av att jag har [...] en väska med prideflaggan eller alla [...] andra sådana tankar som [andra] aldrig behöver tänka på.

Transkvinna, pansexuell, med erfarenhet av rasism, 29 år

Att inte säkert veta om det negativa bemötandet kan kopplas till ens identitet gör det svårare att agera på ett tydligt sätt och lämnar en subtil obehagskänsla. Detta är något som särskilt de med erfarenhet av rasism tar upp.

Utöver detta bär många på känslor av frustration och sorg över hur samhället ser ut och hur de har blivit bemötta. Ledsenhet och besvikelse är återkommande känslor som deltagarna nämner när de berättar om interaktioner med nära och kära där de inte känner sig sedda och förstådda. Allt detta sammantaget

upplevs som ”jobbigt, bökit, det tar energi [...] samtidigt som jag tänker det är [...] orättvist” (ciskvinna, bisexuell, 26 år). Detta ständiga arbete i att leva som hbtq-person leder också till ett slags orkeslöshet:

[J]ag har nog aldrig haft ett begrepp för det [...] att jag kan vakna på morgonen och vara helt jävla slut [...] att man redan [...] har mindre kapacitet på något vis. Och så är det som att man lägger det på sig själv, [...] varför klarar inte jag det som den här personen som då är heterosexuell.

Ciskvinna, homosexuell, 30 år

För ett fåtal av deltagarna har minoritetsstress lett till sjukskrivning för utmattningssyndrom. Andra berättar att de upplever eller tidigare har upplevt psykisk ohälsa i form av depression eller nedstämdhet, ångest eller suicidtankar. Några berättar att de har försökt ta sitt liv. Vissa uppger också att de har haft ätstörningsproblematik och ytterligare några att de har posttraumatiskt stressyndrom. För vissa är den psykiska ohälsan direkt relaterad till minoritetsstress medan andra pratar om minoritetsstress som en av flera orsaker till deras ohälsa. Flera som mår psykiskt dåligt beskriver att de som en konsekvens har stängt in sig, tonat ner sig själva, slutit sig och upphört att söka hjälp. Flera beskriver att de har försökt ignorera och trycka bort sina negativa känslor och att de genom alkohol, sex eller självskada har försökt distrahera sig själva från smärta.

Samtidigt som utsattheten beskrivs som belastande är det några som pratar om att detta är deras vardag och att de därför har blivit avtrubbade. En deltagare menar att stress blir ett slags ”normalläge” (cisman, homosexuell, 25 år) och därmed inte lika påfrestande.

Att försöka lämna en negativ självbild: När nu vävs ihop med då

Många av deltagarna kom ut med sin sexualitet eller könsidentitet i yngre tonåren, medan flera andra kom ut när de var i övre tonåren eller tidiga tjugooårsåldern. För vissa har denna process skett stegvis genom att de först har identifierat sig på ett sätt och senare på ett annat, eller att de har kommit ut vid olika tillfällen i olika sammanhang. För andra har det gått snabbare från att inte vara öppna alls till att vara det nästan överallt. Hur omgivningen reagerat när deltagarna kommit ut har varierat. Några har upplevt ovillkorat stöd och acceptans från flera. Andra har blivit förskjutna eller tvingats bryta kontakten med föräldrar, släkt eller vänner. Den stora majoriteten beskriver dock blandade reaktioner där vissa av deras närstående har behövt lite tid, eller att de har upplevt mer acceptans i vissa relationer än i andra. Deltagarnas egna känslor inför hur det blev när de kom ut varierar också. De som har blivit förskjutna av sina nära upplever detta som tungt. För övriga varierar upplevelsen utifrån vad de hade för förväntningar, där vissa är besvikna då de väntat sig större förståelse medan andra är positivt överraskade.

Tydligt i deltagarnas berättelser är dock att tidigare erfarenheter är invädda, på olika sätt, i hur de upplever sig själva och sitt mående i dag. En deltagare berättar hur stödet hon upplevde tidigt är viktigt för henne:

Människorna jag har mött i mitt liv har ändå [...] accepterat mig för den jag är [...] jag har väldigt bra självförtroende och har alltid haft [...] för det var det viktigaste för min mamma att jag och min bror skulle få bra självförtroende så [...] vi har liksom levt med det ända sedan vi var barn.

Cis kvinna, lesbisk/homosexuell, 29 år

Majoriteten av alla deltagare berättar om negativa tidigare erfarenheter. Många beskriver ett hårt och hbtq-fientligt klimat under sin högstadietid, vilket påverkat dem på olika sätt. Vissa har bevittnat att andra har blivit utsatta, och det har fått dem att inte vilja vara öppna med sin identitet. Andra har blivit utstötta eller mobbade för sitt könsuttryck, sina intressen eller sin bakgrund. Många deltagare beskriver utanförskap eller ensamhet. Vissa upplevde en distans till närstående när de inte kunde prata om hbtq och många har haft svårt att hitta en plats där de kunnat få vara sig själva. Detta har också gjort det svårt att sätta ord på och förstå sin identitet. Flera har varit tvungna att lämna sin barndomsort för att kunna hitta sig själva och sin plats, och därmed jobba bort ”den negativa självbilden” (cisman, homosexuell, 25 år) som de förknippar med sin uppväxtort. Dessa tidigare negativa erfarenheter menar vissa ”ligger som någon sorts grund till viss del av min psykiska ohälsa i dag” (cisman, homosexuell, 28 år) även om de flesta säger att de mår mycket bättre i dag.

Mellanförskap: När annat vävs ihop med hbtq-relaterad stress

Många beskriver alltså att deras psykiska ohälsa till viss del beror på minoritetsstress som kan kopplas till deras hbtq-identitet. Det är också många som säger att det är svårt att veta vad som kan härledas till detta och vad som grundas i annat:

[J]ag kan tycka att det är svårt att urskilja ibland, jag lider av både depression och ångestsyndrom, [...] hur mycket som är kopplat till vad och det är sådana frågor man kan fundera på i oändligheten.

Cis kvinna, bisexuell, 26 år

Dessa typer av funderingar lyfts av deltagare som nämner att de har eller har haft ångest, depression och ätstörningar. Flera som nämnde att de också har en neuropsykiatrisk diagnos har liknande tankar.

Många deltagare med erfarenhet av rasism beskriver att negativa samhällsatityder i form av såväl rasism som hbtq-fobi påverkar dem både separat och i kombination:

[J]ag tror för min del [...] [att] de här minoritetskomponenterna som jag i första hand lever med, alltså min etnicitet och min läggning, [att] de på något sätt är lika jobbiga [men] på olika sätt. Men också [...] [att] den kombinationen är inte jättebra [skrattar] i det här samhället.

Cis kvinna, pansexuell, med erfarenhet av rasism, 26 år

Här framhåller deltagaren att flera minoritetsidentiteter gör henne mer utsatt i samhället som privilegierar vita heterosexuella. Flera pratar om att de inte alltid vet vilken av deras minoritetsidentiteter som en viss utsatthet riktas mot. En deltagare säger att det är svårt att veta ”vart det ena börjar och det andra slutar och så. När det kommer till mina olika identiteter” (transperson, bisexuell, med erfarenhet av rasism, 25 år). Flera beskriver att den dubbla utsattheten leder till ett mellanförskap, där de varken känner sig hemma i sammanhang med andra som också har erfarenhet av rasism eller i hbtq-sammanhang. Detta leder till slutsatsen att de har färre platser att vara sig själva på:

[J]ag ser det inte som en självklarhet att jag ska vara i alla [people of color]-rum. Men jag mår inte heller bra i vita hbtq-rum [...] det är det jag tänker på [som] mellanförskap.

Queer transperson, queer, med erfarenhet av rasism, 23 år

Känslan av att inte passa in ens i hbtq-sammanhang, och därmed inte ha så många tillgängliga rum, nämns också av de deltagare som bryter mot ytterligare köns- och sexualitetsnormer, som de som lever flersamt, utövar bdsm eller är asexuella.

Att leva sitt liv: Hantering av utsatthet på längre sikt

I deltagarnas berättelser återfinns olika, ibland motstridiga, tankar om var ansvaret ligger för att unga hbtq-personer ska kunna må bra. De flesta menar att samhället och människor i allmänhet måste förändras. Många säger också att de måste jobba med sig själva för att kunna må bra. När deltagarna får frågan vad som är mest hjälpsamt svarar nästan alla att det är socialt stöd.

Samhället måste förändras: Utbildning, synliggörande och agerande

De flesta säger att samhällets attityder, normer och lagstiftning måste förändras, och att hbtq-personer måste erbjudas bättre stöd. En deltagare uppmanar till att ”radera alla former av rasism och homofoba uttryck i samhället”, men tillägger att ”det är ingenting som sker över en natt [...] tyvärr” (ciskvinna, queer, med erfarenhet av rasism, 30 år).

För att förändring ska kunna ske krävs enligt deltagarna ökad kunskap. Utbildningar riktade mot skolan, arbetsplatser, vården, samhällsservice och myndigheter nämns av väldigt många som viktiga. Några framhåller också vikten av att universitetsutbildningar för människovårdande yrken tar upp aspekter som mänskliga rättigheter, minoritetsstress och intersektionalitet. Sexualupplysning redan från grundskolan pekas ut av flera som extra viktigt.

Kunskap anses dock inte vara tillräckligt. Det viktigaste är enligt deltagarna att enskilda och samhället i stort agerar annorlunda. Tre områden i behov av åtgärder återkommer upprepade gånger. För det första nämns behovet av trygga, tillgängliga sammanhang och platser för alla, oavsett identitet. Detta lyfts särskilt av deltagare med erfarenhet av rasism, av dem som är bi- eller pansexuella och av

transpersonerna. Det andra är att transfrågor behöver prioriteras på samhällsagendan genom förbättrad vård och lagstiftning. Det tredje området rör vikten av synliggörande och representation i offentligheten och i media. Detta bidrar till att forma allmänhetens bild av hbtq-personer, men påverkar även hbtq-personers upplevelser av sig själva eftersom förebilder att spegla sig i kan hjälpa en att känna sig mer bekväm med sig själv.

Andra personer måste förändras: Sluta kategorisera, börja lyssna och förstå

Många av deltagarna menar att människor i allmänhet behöver sluta kategorisera andra enligt normativa uppfattningar, och i stället kritiskt utmana normer. Detta i sig skulle göra livet enklare för hbtq-personer. Att ha mer kunskap om hbtq skulle också hjälpa människor att se andras perspektiv. En deltagare säger att andra borde ”hålla käften och lyssna. För då tror jag att en del av den här minoritetsstressen försvinner” (ickebinär, bisexuell, med erfarenhet av rasism, 25 år). Att närstående ska lyssna och försöka förstå är en återkommande önskan. Öppenhet och lyhördhet underlättar för hbtq-personer att prata om viktiga saker och att komma ut. En deltagare beskriver ett positivt exempel:

[Pappa] hade flera gånger under den här perioden sagt så här "Är det någonting du vill berätta för mig?" [...] sen sade jag bara "Ja det har jag", så han bara "Ah, okej. Vad är det?" och jag bara "Nej men, jag är trans. Jag är kille, jag vill byta namn [...] och jag vill använda pronomenet han" [...] "Ah, okej. Hur kan jag hjälpa dig, att stötta dig i det?" [...] "Jag vill börja på en utredning" [...] Och liksom samma dag så skickade vi en remiss [till könsdysforiutredning].

Transman, bög, med erfarenhet av rasism, 17 år

Till skillnad från deltagaren i citatet ovan, som fick gott stöd av sin pappa, är det tyvärr många deltagare som berättar om svåra relationer med närstående. Några beskriver att de har försökt få familjemedlemmar att förstå dem, men inte känt att de har nått fram. En deltagare berättar:

Hon har alltid, alltid ställt upp och är väldigt bra och så. Men hon har också [skrattar] aldrig varit särskilt bra på att säga rätt pronomen [...] Och när jag försökte prata med henne om det här så sade hon att [...] "du måste sluta låta andra ha makt över dig själv, du får inte bli så ledsen över det här".

Ickebinär, queer, 27 år

I detta fall upplevde deltagaren att ansvaret för relationen helt och hållet lades på hen själv och att hen fräntogs rätten att bli upprörd när hen inte blev bemött på ett bra sätt. Flera deltagare betonar vikten av att själv ta kontroll över sitt mående, men menar samtidigt att närstående borde ta sitt ansvar för att finnas där och bemöta dem på ett bra sätt. Deltagarna pratar därför också om vikten av att bryta med icke-stöttande närstående.

Strategier för att själv må bra: Skit i vad andra tycker och ta ditt liv i egna händer

Förutom rimliga förväntningar på att samhället i stort och ens medmänniskor ska ta ansvar betonar många att de också själva måste se till att må bra. Flera deltagare nämner att inte låta sig påverkas av förtryckande normer och andras blickar utan fokusera på att "skita i hela världen" (cisman, homosexuell, 25 år). Samtidigt menar många att det gäller att hitta en balans mellan att göra motstånd mot samhället och att ta hand om sig själv. Eftersom det kan kosta energi att bara vara sig själv säger flera att de måste välja vilka strider som är värda att lägga energi på.

För att kunna "leva sitt liv" (ciskvinna, homosexuell, 30 år) säger många att de måste stärka sig själva och sitt självförtroende genom att fokusera på det som är viktigast i livet. Att leva i enlighet med sina värderingar kan innebära att leva autentiskt, eftersom "det är värre att inte vara ärlig mot sig själv än att alla andra inte förstår" (ickebinär, panromantisk, 26 år), eller att "föregå med gott exempel för andra" (transman, homosexuell, 24 år) genom att vara sig själv.

Många säger att det är viktigt att sätta ord på sina erfarenheter och försöka förstå dem i ett större perspektiv. Att teoretiskt förstå strukturer som patriarkat, rasism, sexism och minoritetsstress kan lyfta orsaken och skulden till ens mående från en själv till en samhällelig nivå. Kopplat till detta nämner några betydelsen av att kunna ta hand om sina känslor. Vissa säger att de måste tillåta sig att gråta ut när de är ledsna, och andra att de ibland behöver släppa negativa känslor för att kunna leva vidare. En person berättar hur hon har fått verktyg genom terapi:

Och då har jag fått hjälp [...] hur jag ska tänka till exempel om jag får känslor av värdelöshet, eller skam [...] så vet jag nu att, ja men, det är inte sant liksom. Jag kan skilja på mig själv och de tankarna [...] det hjälper mig jättemycket. Det är inte alltid jag kan klara det men när jag kan det så hjälper det mig att bara få tyst på skammen.

Ciskvinna, homosexuell, 30 år

Många säger också att de måste göra saker som de mår bra av. Träning, yoga, meditation, vara i naturen, vara med sina husdjur, läsa och ta del av olika former av kultur är exempel på sådana saker.

Vikten av socialt stöd: Att hitta en plats att kunna vara sig själv

Förutom att många pratar om vikten av att stärka sig själv för att må bra, nämner alla att det som är mest betydelsefullt för deras mående är stöttande personer runt dem. Det sociala stödet kan finnas bland familj och annan släkt, vänner, partners eller kollegor, på arbetsplatser och i skolor eller ges av psykoterapeuter. Det de flesta ser som allra viktigast är ett community eller vänner som har liknande upplevelser som de själva:

Det tar en jävla tid att skrubba bort en internaliserad världsåskådning som helt bygger på att [...] icke-heterosexualitet är [...] konstigt och fel. [...] Jag tror att typ det enda sättet att göra det [...] är att hänga med icke-straighta människor.

Cisman, homosexuell, 26 år

Dessa sammanhang ger deltagarna en känsla av att kunna vara sig själva, utan att reduceras till sin hbtq-identitet. Det sociala stödet ger också gemenskap. Bra stöttande personer beskrivs som trygga, öppensinnade, bekräftande och normkritiska. Att bli förstådd efter att ha utsatts på olika sätt i vardagen och få hjälp att göra en strukturell analys av olika enskilda situationer är en viktig del av stödet. Att få bekräftelse och skuldavlastning och att kunna skämta på normens bekostnad nämns också. Genom att deltagarna inte känner sig utsatta i dessa sammanhang kan de bli av med negativa tankar, känna sig bekräftade och förstå sig själva bättre:

Jag slutar känna mig paranoid [...] att bli bekräftad på det sättet gör att jag dels inte konstant går runt och tänker på det hela tiden, "är det jag eller är det dem?" Men också [...] "nu överreagerar jag", "jag är dramatisk" [...] utan "okej, det är kanske inte så konstigt att jag blir ledsen eller reagerar negativt på det här för att det är en negativ upplevelse som andra har varit med om".

Ickebinär, bisexuell, med erfarenhet av rasism, 25 år

Samtidigt är det flera deltagare som pratar om att det inte enbart är av godo att höra om andra hbtq-personers utsatthet. Risken finns att känslor av utanförskap och utsatthet förstärks i samtalen med varandra. En deltagare säger att även om det är fantastiskt att ha trygga rum så är det sorgligt hur mycket tid som faktiskt går åt till att prata om minoritetsstress i dessa eftersom "tid som vi skulle kunna lägga [...] på annat tas för att vi bara måste deala med allt det här" (queer transperson, queer, med erfarenhet av rasism, 23 år). Med andra ord finns det mycket kvar att göra för att förbättra unga hbtq-personers situation. Flera deltagare arbetar aktivt för att möjliggöra inkluderande och solidariska communities och skapa förändring på ett samhälleligt plan för att förbättra sina egna och andras livsvillkor. Men för en del är det svårt att organisera separatistiska rum när de sliter med egen psykisk ohälsa och försöker få sin vardag att fungera.

Diskussion

Resultaten av studien visar att många av deltagarna har erfarenheter av utsatthet i form av våld, kränkningar och mobbning. Flera upplever dessutom att de påverkas negativt av det politiska klimatet. Allt detta är exempel på det som inom minoritetsstressmodellen kallas för distala faktorer (Meyer, 1995, 2003). Flera deltagare kopplar den psykiska ohälsa som de har upplevt till den stress som de erfar som hbtq-personer, vilket överensstämmer med hur tidigare forskning beskrivit samband mellan minoritetsstress och psykisk ohälsa (Hendricks & Testa, 2012; Blais m.fl., 2015; Russell & Fish, 2019; Hall, 2018). Det är också många deltagare som berättar om rädsla, oro, ökad vaksamhet och internaliserande av negativa attityder till hbtq, vilket motsvarar de proximala faktorerna i minoritetsstressmodellen (Meyer, 1995, 2003; Hatzenbuehler, 2009; Pachankis m.fl., 2019). Slutligen pekar många ut socialt stöd som den enskilt viktigaste faktorn för att hantera sin utsatthet (Teasdale & Bradley-Engen, 2010; Watson m.fl., 2019).

Alla deltagare ger dessutom exempel på mer subtila interaktioner där de blivit negativt behandlade eller osynliggjorda utifrån sin minoritetstillhörighet. Det kan handla om nedlåtande kommentarer eller oförståelse. Sådana erfarenheter kan beskrivas som mikroaggressioner (Nadal, 2013). Denna typ av utsatthet tycks vara betydligt vanligare bland deltagarna än erfarenheter av våld och explicita kränkningar.

Utsatthet för våld och kränkningar sker oftast i offentligheten medan mikroaggressioner upplevs i många fler sammanhang, även från personer som är närstående. Eftersom forskning visar att mikroaggressioner kan påverka hälsan både direkt och indirekt (Kaufman m.fl., 2017; Robinson & Rubin, 2016; Seelman m.fl., 2016; Woodford m.fl., 2018) är dessa upplevelser viktiga att utforska vidare för att förstå unga hbtq-personers mående och livsvillkor. Det saknas i dag kvantitativ forskning som kan visa hur omfattande och utbredd denna utsatthet är i Sverige. Sådana studier är därför viktiga att genomföra.

Resultaten i den här studien visar också på vikten av att förstå coping utifrån ett tidsperspektiv där strategier med fokus på en enskild händelse, här och nu, skiljs från ett fokus på coping över tid. Dessa två perspektiv blandas dock ofta ihop i forskningen (se exempelvis Scharer & Taylor, 2018).

Ett här och nu-perspektiv fokuserar på vad unga gör i enskilda situationer för att undvika, förebygga och bemöta interaktioner där de på mer uttryckliga eller subtila sätt blir utsatta som hbtq-personer. Deltagarna nämner hanteringsstrategier som att undvika vissa platser, vissa samtal eller att dra uppmärksamhet till sig, men också att de försöker komma ut på smidiga och subtila sätt. Dessa former för att hantera och navigera utsatthet har beskrivits i tidigare forskning (Bry m.fl., 2017; Choi m.fl., 2015). Strategin att säga ifrån har också belysts i tidigare studier (Scharer & Taylor, 2018). Andra hanteringsstrategier som deltagarna nämner, som att ignorera kommentarer eller ta konversationen med andra är dock mindre beforskade. Resultaten synliggör att dessa unga hbtq-personer befinner sig i en mångdimensionell vardag där navigeringsstrategierna beror på en rad olika faktorer inom personerna själva och den situation de befinner sig i (se även Goldbach & Gibbs, 2017; Fish, 2020). I dagsläget saknas dock svensk forskning om hur vanligt förekommande olika slags hanteringsstrategier är.

Från deltagarnas berättelser är det tydligt att alla strategier verkar fylla sin funktion i olika situationer. Samtidigt kan samma strategi få olika konsekvenser för olika deltagare. Till exempel kan två personer undvika att komma ut när de förutsätts vara heterosexuella, där den ena personen inte bryr sig nämnvärt om detta medan den andra mår dåligt för att den inte står upp för sig själv. För att förstå hur dessa olika strategier påverkar hälsan, på såväl kort som lång sikt, behövs mer kunskap både om vad personen gör i en faktisk situation och hur den upplever situationen i efterhand. För att förstå en långsiktig påverkan är det också viktigt att beakta om en person känner stort ansvar inför sig själv, eller för andras reaktioner. Om en individ skuldbelägger sig själv för sin utsatthet, snarare än lägger skulden på det normativa samhället eller avsändaren för en viss kränkning, så kan den individuella belastningen bli stor. Forskning visar till exempel att det påverkar den psykiska hälsan negativt att lägga skulden för utsattheten på sig själv (Scharer & Taylor, 2018). Det är dock inte alltid dessa olika aspekter av hanteringsstrategierna tydliggörs i hbtq-forskningen.

För att förstå coping över tid är det också viktigt att undersöka om personer använder sig av många olika strategier på ett flexibelt sätt, eller om personer framför allt använder sig av en typ av strategi och därmed blir oflexibla (Waldeck m.fl., 2017). Att som individ undvika flera olika sammanhang för att hantera utsatthet har exempelvis visat sig vara en negativ copingstrategi över tid (Choi m.fl., 2015) eftersom det kan begränsa vardagen. Även i den här studien pratade flera deltagare om att deras undvikanden begränsade deras liv. Andra menade dock att de emellanåt undviker platser eller relationer där risken för utsatthet är särskilt stor, och för en del upplevdes dessa strategier som hjälpsamma. Det behövs därför fler studier som undersöker just komplexiteten i dessa olika strategier, samt hur de påverkar hälsan på längre sikt.

Några aspekter som deltagarna lyfter och som inte tidigare har beforskats är det konstanta bedömandet och det reflekterande arbete som de behöver göra för att kunna förstå sig själva och navigera potentiellt utsatta situationer. Att konstant bedöma och reflektera kan tolkas som en ökad vaksamhet och en beredskap på att bli utsatt, vilket ingår i minoritetsstressmodellen och påverkar hälsan negativt (Meyer, 2003). Att ha förmågan att ständigt reflektera kan dock också tolkas som en psykologisk kapacitet som hjälper en person att göra val i enlighet med sina värderingar (Waldeck m.fl., 2017). Det kan kopplas ihop med vikten av att jobba med sig själv och sina värderingar, vilket också lyftes av deltagarna. Fortsatt forskning bör undersöka dessa olika dimensioner noggrannare.

Många deltagare nämnde känslor av ledsenhet och besvikelse, och menade att det är orättvist att de behöver lägga så mycket tid och energi på att hantera utsatthet. Detta är en emotionell belastning som har lyfts i annan kvalitativ forskning (Weber m.fl., 2018), men som inte synliggörs i kvantitativa studier som vanligtvis fokuserar på explicit psykisk ohälsa. Studier som undersöker hur unga hbtq-personer hanterar denna typ av emotionellt arbete skulle också kunna kasta nytt ljus över varför vissa, men inte andra, utvecklar ohälsa.

Åldersspannet i den här studien, med deltagare från 17 till 30 år, är ganska stort. Det framkom dock inga påtagliga skillnader i berättelserna mellan dem som var yngre och dem som var äldre, men de äldre pratade i högre grad om erfarenheter längre tillbaka i tiden och hur dessa upplevs ha påverkat dem. Forskning som undersöker olika generationer visar att hbtq-personer i dag ofta kommer ut

tidigare än vad äldre hbtq-personer har gjort, men att utsatthet och psykisk ohälsa är något högre bland dem i tonåren och i ung vuxen ålder än bland dem som är något äldre vuxna (Meyer m.fl., 2021). En möjlig orsak till att unga hbtq-personer mår sämre än de som är lite äldre är att de yngre är mer begränsade av sitt sammanhang och mer beroende av sina familjer. I vår studie berättade de som var äldre att de under vuxenlivet har kunnat göra livsval som gjort att belastningen successivt blivit mindre. Att studera hur unga relaterar till sina familjer och sociala sammanhang är därför viktigt för att få en bättre bild av ungdomars livsvillkor.

En påtaglig skillnad som framkom i resultaten var mellan dem med erfarenhet av rasism och dem utan sådan erfarenhet, vilket också återspeglar tidigare forskning (Cyrus, 2017). Deltagarna med erfarenhet av rasism beskrev bland annat att de sällan vet på vilken grund de blir utsatta och att det är stressande i sig (se även Bowleg, 2013). Flera deltagare pratar också om att de känner ett mellanförskap eftersom de varken känner sig hemma i hbtq-sammanhang i rum specifika för personer med erfarenhet av rasism. Vissa berättar dessutom att de har upplevt explicit rasism i hbtq-miljöer (McConnell m.fl., 2018). Många deltagare lyfter vikten av att känna sig representerad i samhället och att ha sammanhang där man kan vara hela sig själv utan att bli utsatt, som en förutsättning för att kunna må bra (Ghabrial, 2017). De deltagare som levde flersamt eller utövade bdsm och de som var asexuella, ickebinära, bi- eller pansexuella pratade också om erfarenheter av mellanförskap. Skillnader i livsvillkor mellan till exempel homosexuella och bi- eller pansexuella har lyfts i tidigare forskning (Lewis m.fl., 2012) och är viktiga att utforska vidare för att bättre förstå hälsan hos de olika subgrupperna inom hbtq-gruppen. Slutligen verkade det framför allt vara män och transpersoner som upplevt fysiskt våld. Tidigare forskning har visat på vissa skillnader i utsatthet för olika subgrupper inom hbtq-gruppen (Katz-Wise & Hyde, 2012; Myers m.fl., 2020). Dessa skillnader är viktiga att beakta i forskning om hbtq-personers hälsa. Alla dessa nyanser i materialet betonar vikten av att ha ett intersektionellt perspektiv (Crenshaw, 1989) i studier för att få en bättre förståelse för specifika subgruppers livsvillkor.

Trots att materialet visar på en stor bredd av erfarenheter är det viktigt att beakta urvalet när studiens resultat överförs till andra sammanhang. Studiens rekryteringsstrategi har lett till ett självselekerat urval, vilket kan exkludera vissa grupper av unga hbtq-personer, till exempel dem som inte har kommit ut eller dem som sällan upplever minoritetsstress. Unga hbtq-personer är i högre grad än andra aktiva online (Schrager m.fl., 2019). Att rekrytera via sociala medier i bred mening, inte enbart via hbtq-organisationer, kan därför ha gett en större variation bland deltagarna, vilket eftersträvades i studien.

Avslutningsvis bör betonas att deltagarna i studien har en rad förslag på hur samhället och andra människor bör agera för att förbättra livsvillkoren för unga hbtq-personer på lång sikt. Bland annat efterfrågas mer kunskap om hbtq, och det finns en önskan om att andra ska bli mer normkritiska och mer villiga att lyssna och ta in de unga hbtq-personernas perspektiv. De berättar också om hur individuellt stöd kan utformas för att stärka dem. Precis som de unga lyfter så är denna kunskap nödvändig men inte tillräcklig för att skapa förändring. Forskning som fokuserar på hur kunskap på bästa sätt omsätts i praktik är därför också viktig för att kunna förbättra villkoren för unga hbtq-personer.

Referenser

- Asakura, K. (2017). Paving pathways through the pain: A grounded theory of resilience among lesbian, gay, bisexual, trans, and queer youth. *Journal of Research on Adolescence*, 27(3), 521–536.
- Baams, L., Bos, H. M., & Jonas, K. J. (2014). How a romantic relationship can protect same-sex attracted youth and young adults from the impact of expected rejection. *Journal of Adolescence*, 37(8), 1293–1302.
- Bailey, M. J. (2020). The minority stress model deserves reconsideration, not just extension. *Archives of Sexual Behavior*, 49(7), 2265–2268.
- Blais, M., Bergeron, F. A., Duford, J., Boislard, M. A., & Hébert, M. (2015). Health outcomes of sexual-minority youth in Canada: An overview. *Adolescencia & Saude*, 12(3), 53.
- Bowleg, L. (2013). “Once you’ve blended the cake, you can’t take the parts back to the main ingredients”: Black gay and bisexual men’s descriptions and experiences of intersectionality. *Sex Roles: A Journal of Research*, 68(11–12), 754–767.
- Bowleg, L., Craig, M. L., & Burkholder, G. (2004). Rising and surviving: A conceptual model of active coping among Black lesbians. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 10(3), 229.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Bry, L. J., Mustanski, B., Garofalo, R. & Burns, M. N. (2017). Management of a concealable stigmatized identity: A qualitative study of concealment, disclosure, and role flexing among young, resilient sexual and gender minority individuals. *Journal of Homosexuality*, 64(6), 745–769.
- Choi, K.-H., Steward, W. T., Miège, P., Hudes, E. & Gregorich, S. E. (2016). Sexual stigma, coping styles, and psychological distress: A longitudinal study of men who have sex with men in Beijing, China. *Archives of Sexual Behavior*, 45(6), 1483–1491.
- Cogan, C. M., Scholl, J. A., Lee, J. Y., & Davis, J. L. (2021). Potentially traumatic events and the relationship between gender minority stress and suicide risk in a gender diverse sample. *Journal of Traumatic Stress*, 34(5), 977–984.
- Compas, B. E., Connor-Smith, J. K., Saltzman, H., Thomsen, A. H., & Wadsworth, M. E. (2001). Coping with stress during childhood and adolescence: Problems, progress, and potential in theory and research. *Psychological Bulletin*, 127(1), 87.

Cox, N., Dewaele, A., Van Houtte, M., & Vincke, J. (2010). Stress-related growth, coming out, and internalized homonegativity in lesbian, gay, and bisexual youth. An examination of stress-related growth within the minority stress model. *Journal of Homosexuality*, 58(1), 117–137.

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *The University of Chicago Legal forum*, 139–167.

Cyrus, K. (2017). Multiple minorities as multiply marginalized: Applying the minority stress theory to LGBTQ people of color. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 21(3), 194–202.

Fish, J. N. (2020). Future directions in understanding and addressing mental health among LGBTQ youth. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 49(6), 943–956.

Freitas, D. F., Coimbra, S., & Fontaine, A. M. (2017). Resilience in LGB youths: A systematic review of protection mechanisms. *Paidéia (Ribeirão Preto)*, 27, 69–79.

Ghabrial, M. A. (2017). “Trying to figure out where we belong”: Narratives of racialized sexual minorities on community, identity, discrimination, and health. *Sexuality Research and Social Policy*, 14(1), 42–55.

Goldbach, J. T. & Gibbs, J. (2015). Strategies employed by sexual minority adolescents to cope with minority stress. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 2(3), 297–306.

Goldbach, J. T., & Gibbs, J. J. (2017). A developmentally informed adaptation of minority stress for sexual minority adolescents. *Journal of Adolescence*, 55, 36–50.

Hall, W. J. (2018). Psychosocial risk and protective factors for depression among lesbian, gay, bisexual, and queer youth: A systematic review. *Journal of Homosexuality*, 65(3), 263–316.

Hatzenbuehler, M. L., & McLaughlin, K. A. (2014). Structural stigma and hypothalamic-pituitary-adrenocortical axis reactivity in lesbian, gay, and bisexual young adults. *Annals of Behavioral Medicine*, 47(1), 39–47.

Hatzenbuehler, M. L. (2009). How does sexual minority stigma “get under the skin”? A psychological mediation framework. *Psychological Bulletin*, 135(5), 707.

Hatzenbuehler, M. L. (2011). The social environment and suicide attempts in lesbian, gay, and bisexual youth. *Pediatrics*, 127(5), 896–903.

Hendricks, M. L., & Testa, R. J. (2012). A conceptual framework for clinical work with transgender and gender nonconforming clients: An adaptation of the minority stress model. *Professional Psychology: Research and Practice*, 43(5), 460.

Katz-Wise, S. L., & Hyde, J. S. (2012). Victimization experiences of lesbian, gay, and bisexual individuals: A meta-analysis. *Journal of Sex Research*, 49(2–3), 142–167.

Kaufman, T. M., Baams, L., & Dubas, J. S. (2017). Microaggressions and depressive symptoms in sexual minority youth: The roles of rumination and social support. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 4(2), 184.

Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 219–239.

Lev-Wiesel, R., Nuttman-Shwartz, O., & Sternberg, R. (2006). Peer rejection during adolescence: Psychological long-term effects – A brief report. *Journal of Loss and Trauma*, 11(2), 131–142.

Lewis, R., Kholodkov, T., & Derlega, V. (2012). Still stressful after all these years: A review of lesbians' and bisexual women's minority stress. *Journal of Lesbian Studies*, 16(1), 30–44.

McConnell, E. A., Janulis, P., Phillips, G., Truong, R. & Birkett, M. (2018). Multiple minority stress and LGBT community resilience among sexual minority men. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 5(1), 1–12.

McDavitt, B., Iverson, E., Kubicek, K., Weiss, G., Wong, C. F. & Kipke, M. D. (2008). Strategies used by gay and bisexual young men to cope with heterosexism. *Journal of Gay & Lesbian Social Services: Issues in Practice, Policy & Research*, 20(4), 354–380.

Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129(5), 674–697.

Meyer, I. H., Russell, S. T., Hammack, P. L., Frost, D. M., & Wilson, B. D. (2021). Minority stress, distress, and suicide attempts in three cohorts of sexual minority adults: A US probability sample. *PLoS one*, 16(3), e0246827.

Meyer, I. H. (1995). Minority stress and mental health in gay men. *Journal of Health and Social Behavior*, 36, 38–56.

Munro, L., Travers, R., & Woodford, M. R. (2019). Overlooked and invisible: Everyday experiences of microaggressions for LGBTQ adolescents. *Journal of Homosexuality*, 66(10), 1439–1471.

Myers, W., Turanovic, J. J., Lloyd, K. M., & Pratt, T. C. (2020). The victimization of LGBTQ students at school: A meta-analysis. *Journal of School Violence*, 19(4), 421–432.

Nadal, K. L., Whitman, C. N., Davis, L. S., Erazo, T., & Davidoff, K. C. (2016). Microaggressions toward lesbian, gay, bisexual, transgender, queer, and genderqueer people: A review of the literature. *Journal of Sex Research*, 53(4/5), 488–508.

Nadal, K. L. (2013). *That's so gay! Microaggressions and the lesbian, gay, bisexual, and transgender community*. American Psychological Association.

Nadal, K. L. (2019). A decade of microaggression research and LGBTQ communities: An introduction to the special issue. *Journal of Homosexuality*, 66(10), 1309–1316.

Ngamake, S. T., Walch, S. E. & Raveepatarakul, J. (2016). Discrimination and sexual minority mental health: Mediation and moderation effects of coping. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 3(2), 213–226.

Pachankis, J. E., McConocha, E. M., Reynolds, J. S., Winston, R., Adeyinka, O., Harkness, A., ... & Safren, S. A. (2019). Project ESTEEM protocol: A randomized controlled trial of an LGBTQ-affirmative treatment for young adult sexual minority men's mental and sexual health. *BMC public health*, 19(1), 1–12.

Peter, T., Adkins, T., Watson, R., Adjei, J., Homma, Y., & Saewyc, E. (2017). Trends in suicidality among sexual minority and heterosexual students in a Canadian population-based cohort study. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 4(1), 115–123.

Pierce, C., Carew, J., Pierce-Gonzalez, D., & Willis, D. (1978). An experiment in racism: TV commercials. I Pierce, C. (red.), *Television and education* (s. 62–88). Sage.

Robinson, J. L., & Rubin, L. J. (2016). Homonegative microaggressions and posttraumatic stress symptoms. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 20(1), 57–69.

Russell, S. T., & Fish, J. N. (2019). Sexual minority youth, social change, and health: A developmental collision. *Research in Human Development*, 16(1), 5–20.

Sattler, F. A., Wagner, U., & Christiansen, H. (2016). Effects of minority stress, group-level coping, and social support on mental health of German gay men. *PLoS One*, 11(3), e0150562.

Scharer, J. L., & Taylor, M. J. (2018). Coping with sexual orientation microaggressions: Implications for psychological distress and alcohol use. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 22(3), 261–279.

Schrager, S. M., Steiner, R. J., Bouris, A. M., Macapagal, K., & Brown, C. H. (2019). Methodological considerations for advancing research on the health and wellbeing of sexual and gender minority youth. *LGBT health*, 6(4), 156–165.

Seelman, K. L., Woodford, M. R., & Nicolazzo, Z. (2017). Victimization and microaggressions targeting LGBTQ college students: Gender identity as a moderator of psychological distress. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 26(1–2), 112–125.

Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A., Nadal, K. L., & Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: Implications for clinical practice. *American Psychologist*, 62(4), 271.

Sue, D. W., Capodilupo, C. M., & Holder, A. (2008). Racial microaggressions in the life experience of Black Americans. *Professional psychology: Research and practice*, 39(3), 329.

Sue, D. W. (2010). *Microaggressions in everyday life: Race, gender, and sexual orientation*. Hoboken: Wiley.

Swann, G., Minshew, R., Newcomb, M. E., & Mustanski, B. (2016). Validation of the sexual orientation microaggression inventory in two diverse samples of LGBTQ youth. *Archives of sexual behavior*, 45(6), 1289–1298.

Taylor, C., & Peter, T. (2011). Every class in every school: Final report on the first national climate survey on homophobia, biphobia, and transphobia in Canadian schools. Hämtad från: <https://winnspace.uwinnipeg.ca/bitstream/handle/10680/1265/Climate%20Survey%20EgaleFinalReport-WEBC.pdf?sequence=1>

Teasdale, B., & Bradley-Engen, M. S. (2010). Adolescent same-sex attraction and mental health: The role of stress and support. *Journal of Homosexuality*, 57(2), 287–309.

Tebbe, E. A., & Moradi, B. (2016). Suicide risk in trans populations: An application of minority stress theory. *Journal of Counseling Psychology*, 63(5), 520.

Testa, R. J., Michaels, M. S., Bliss, W., Rogers, M. L., Balsam, K. F., & Joiner, T. (2017). Suicidal ideation in transgender people: Gender minority stress and interpersonal theory factors. *Journal of abnormal psychology*, 126(1), 125.

Toomey, R. B., Ryan, C., Diaz, R. M., & Russell, S. T. (2018). Coping with sexual orientation-related minority stress. *Journal of Homosexuality*, 65(4), 484–500.

Waldeck, D., Tyndall, I., Riva, P., & Chmiel, N. (2017). How do we cope with ostracism? Psychological flexibility moderates the relationship between everyday ostracism experiences and psychological distress. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 6(4), 425–432.

Watson, R. J., Grossman, A. H., & Russell, S. T. (2019). Sources of social support and mental health among LGB youth. *Youth & society*, 51(1), 30–48.

Weber, A., Collins, S.-A., Robinson-Wood, T., Zeko-Underwood, E. & Poindexter, B. (2018). Subtle and severe: Microaggressions among racially diverse sexual minorities. *Journal of Homosexuality*, 65(4), 540–559.

Woodford, M. R., Weber, G., Nicolazzo, Z., Hunt, R., Kulick, A., Coleman, T., ... & Renn, K. A. (2018). Depression and attempted suicide among LGBTQ college students: Fostering resilience to the effects of heterosexism and cis-genderism on campus. *Journal of College Student Development*, 59(4), 421–438.

Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök

Regeringen gav 2020 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) i uppdrag att kartlägga och sammanställa kunskap om unga hbtq-personers utsatthet för så kallad omvändelseterapi (Regeringsbeslut A2020/01669/MRB). Regeringen har fattat beslut om att ge MUCF uppdraget, eftersom frågan under senare år uppmärksammats alltmer, av bland annat aktörer inom det civila samhället, och det saknas kunskap om förekomsten av så kallad omvändelseterapi både i Sverige och internationellt. Regeringen betonar i sitt beslut att det är oacceptabelt att unga hbtq-personer utsätts för tvång eller olika slags påtryckningar för att dölja sin sexualitet eller könsidentitet, eftersom alla ska ha lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck. (Regeringsbeslut A2020/01669/MRB). I detta kapitel presenteras resultatet av MUCF:s utredning om unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök.

Sammanfattning av kapitlets resultat

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har haft ett särskilt uppdrag att kartlägga unga hbtq-personers utsatthet för så kallad omvändelseterapi, i rapporten benämnt omvändelseförsök. Omvändelseförsök definieras i den här rapporten som påtryckningar och tvång som syftar till att få någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt personen själv vill.

MUCF:s underlag pekar på att det finns unga hbtq-personer som utsätts för omvändelseförsök i Sverige. Det är däremot inte möjligt att uppskatta hur många unga i Sverige som kan ha utsatts för omvändelseförsök. Detta beror på flera faktorer såsom att det inte förs någon systematisk dokumentation över utsatthet för omvändelseförsök. Det är även svårt att dra någon tydlig gräns mellan alla typer av hedersrelaterat våld och förtryck gentemot hbtq-personer och omvändelseförsök i en hederskontext. I vissa fall kan det också vara svårt att dra gränsen mot andra former av utsatthet, till exempel utsatthet för hatbrott.

Det är även få stödverksamheter som kommer i kontakt med unga hbtq-personer som befinner sig i andra kontrollerande miljöer än hedersrelaterade, vilket också försvårar kännedomen om utsattheten.

Sammanfattning av resultat från nationella ungdomsenkäten

I den nationella ungdomsenkäten 2021 uppgav 18 procent av samtliga hbtq-personer att någon hade försökt att påverka deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. De flesta av dem hade blivit tillsagda att ändra sig. Att ha blivit tillsagd att ändra sig kan röra sig om omvändelseförsök, men behöver inte göra det. Det är vanligare att transpersoner utsätts för påverkan jämfört med hbq-cispersoner. Det är även vanligare att homosexuella och queera unga utsätts jämfört med bi-/pansexuella och personer som inte definierat sin sexuella läggning eller är osäkra på sin sexuella läggning. Bland homosexuella är det fler tjejer som uppger att de utsätts för påverkan jämfört med killar, vilket kan hänga samman med att tjejer generellt är särskilt utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

Det är även en lägre andel homosexuella tjejer som uppger att de har möjlighet att gifta sig med den de vill. Även hbtq-personer med utländsk bakgrund har lägre möjligheter att välja vem de vill gifta sig med jämfört med heterocis-personer med utländsk bakgrund och personer med svensk bakgrund. Av samtliga utsatta hbtq-personer har de flesta blivit påverkade av andra unga eller av sin familj.

5 procent av hbtq-personerna uppgav även att de blivit utsatt för allvarigare former av omvändelseförsök såsom:

- någon form av ”behandling”
- hot att föras ut ur Sverige
- hot om att skickas på ”uppfostringsresa”
- hot om tvångsäktenskap
- förts ut ur Sverige
- blivit skickad på ”uppfostringsresa”
- tvingats gifta sig
- andra former av påtryckningar, hot, tvång eller skador.

Sammanfattning av intervjuer och berättelser från unga och stödverksamheter

MUCF har även tagit del av berättelser från unga och stödverksamheter som möter unga om följande metoder som syftar till att ändra eller förmå unga att permanent dölja sin sexuella läggning eller könsidentitet.

- fysiskt våld: misshandel, begränsad tillgång till mat
- sexuellt våld: tvångsäktenskap, sexuella övergrepp
- psykiskt våld: stark kontroll, uttalade eller förtäckta hot (om till exempel vad hbtq-personer bör råka ut för eller vad som hänt andra hbtq-personer), social isolering eller uteslutning, verbala kränkningar
- föras utomlands under falska premisser eller mot sin vilja
- försök att ”bota” genom kontakt med läkare, genom bön eller ritual.

Därutöver beskriver flera att det sociala sammanhang de befinner sig i präglas av tystnad och tabu när det gäller hbtq-frågor och en föreställning om hbtq-

personer som sjuka eller syndiga. Eftersom underlaget är begränsat kan det finnas påtryckningsmetoder eller sammanhang som MUCF inte har fått kännedom om.

Myndigheten har inte intervjuat unga som utsatts för någon form av ”läger” i Sverige. Däremot har MUCF tagit del av berättelser från stödverksamheter och en forskare om att individer uppmuntrats att söka sig till sådana miljöer utomlands eller att unga förts utomlands mot sin vilja i syfte att kontrollera dem. Det finns även exempel på att religiösa ledare eller grupper försökt ”bota” individen genom bön, samtal eller riter. De exempel MUCF tagit del av ska ha skett inom frikyrkor, muslimska församlingar, inom familjer eller en större social gemenskap.

De flesta unga MUCF har intervjuat har inte utsatts för fysiskt våld och har heller inte sökt stöd utanför familjen eller vänkretsen för att hantera situationen. I de fall intervjupersonerna sökt eller fått stöd från myndigheter eller hälso- och sjukvård har erfarenheterna av kontakt med myndigheter och vård skiljt sig åt. Stödverksamheterna har flertalet exempel på unga hbtq-personer som utsatts för våld. Stödverksamheterna pekar på att det finns utmaningar i befintliga stödstrukturer. Medan det finns goda exempel på myndigheters och andra aktörers agerande finns också flera exempel på att unga som utsatts har haft svårt att få tillräcklig hjälp och stöd.

Flera stödverksamheter uttrycker att det finns utvecklingsbehov när det gäller yrkesverksammas kompetens om hbtq-personers utsatthet och information till unga hbtq-personer som är utsatta för omvändelseförsök och/eller hedersrelaterat våld och förtryck och andra kontrollerande miljöer.

Definitioner

Eftersom det ingick i uppdraget att reflektera kring terminologi på området ger MUCF här en lite längre förklaring av begreppen.

Definition av omvändelseförsök

MUCF har valt att använda begreppet omvändelseförsök i stället för ”omvändelseterapi”. Valet av begrepp, och definitionen av begreppet, bygger dels på kunskap från tidigare forskning och undersökningar, dels på erfarenheter och tankar som MUCF under arbetets gång samlat in från hbtqi-organisationer, stödverksamheter som möter människor som är utsatta för bland annat hedersrelaterat våld och förtryck, och myndigheter. I den dialog MUCF haft med hbtqi-organisationer, stödverksamheter och myndigheter, samt i rekryteringen av intervjupersoner, har begreppet ”omvändelseterapi” ofta upplevts som otydligt eller problematiskt. Dels har både organisationer och individer inte uppfattat att begreppet omfattar alla former av påtryckningar och tvång. Dels har en del uppfattat begreppet som problematiskt eftersom terapi för tankarna till vetenskapligt förankrad vård och behandling.

En av de mest omfattande rapporterna om omvändelseförsök i ett globalt perspektiv presenterades 2020 av organisationen ILGA World (The International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association) (Mendos, 2020).

I rapporten resoneras kring terminologi på ett sätt som MUCF tycker är relevant också för myndighetens arbete. ILGA World slår fast att det inte finns något allmänt erkänt begrepp för fenomenet och att begreppet ”omvändelseterapi” (**conversion therapy**) är problematiskt på flera sätt. För det första konstaterar ILGA World, i likhet med dem MUCF varit i kontakt med, att ordet terapi kan tolkas som att praktikerna har stöd i medicinsk vetenskap. För det andra är terapi ofta en behandling av en sjukdom, vilket antyder att normbrytande sexuella läggningar, könsidentiteter och könsuttryck skulle vara sjukliga eller behöva förändras. För det tredje kan de två föregående aspekterna leda till en uppfattning att det är möjligt att förändra sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck med terapeutiska metoder, vilket saknar vetenskapligt stöd. Slutligen menar ILGA World att ”omvändelseterapi” är ett för snävt begrepp för att fånga in de olika metoder som används för att försöka förändra någons sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Historiskt sett har omvändelseförsök benämnts olika. ”Omvändelseterapi” är från början en term från den psykiatriska vården, där sådana praktiker tidigare användes. När praktikerna flyttade ut i andra, exempelvis religiösa, sammanhang uppkom andra termer, såsom **reparative therapy**, **gay cure**, **ex-gay therapy** och **gender-critical therapy**. För att beskriva denna breddning av metoderna har aktörer som APA (American Psychological Association) och ILGA World börjat använda begrepp som SOCE (**Sexual Orientation Change Efforts**) eller SOGIECE (**Sexual Orientation, Gender Identity or Gender Expression Change Efforts**) för att beskriva fenomenet (Mendos, 2020). Begreppet SOGIECE omfattar omvändelseförsök som psykologer/psykiatriker; religiösa ledare och personal i religiösa organisationer; andra typer av sammanslutningar eller gemenskaper; eller enskilda, utsätter individer för (Mendos, 2020; se även Anton, 2010).

ILGA World beskriver omvändelseförsök som känslomässig och social press på, eller våld mot, hbtq-personer för att de ska förändra sin sexuella läggning, sin könsidentitet eller sitt könsuttryck så att dessa följer heterocisnormen, eller för att de ska undertrycka uttryck för sexuell läggning eller könsidentitet som bryter mot heterocisnormen. Omvändelseförsök baseras på en tanke om heterocisnormativa könsroller som ”naturliga” (från en religiös, kulturell eller biologisk utgångspunkt). Utifrån denna tanke ses heterosexualitet som den enda naturliga formen av sexualitet och cispersoners kön som den enda naturliga formen av kön (Mendos, 2020).

I rapporten har MUCF valt att använda de begrepp som forskare, referenspersoner och intervjupersoner själva använder. Därför förekommer ibland begreppet ”omvändelseterapi”, då satt inom citattecken. Baserat på de erfarenheter som MUCF fått ta del av under arbetet med rapporten, och den existerande forskningen och resultat från organisationers rapporter, definierar myndigheten omvändelseförsök på följande sätt: ”försök att få någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt personen själv vill”. I texten används ibland kortare skrivningar, dessa ska inte tolkas som att de har någon annan innebörd.

Metoder som finns beskrivna i tidigare kunskapssammanställningar och forskning och som framkommit i myndighetens arbete är

- terapeutiska metoder
- förbön
- religiösa ritualer
- utfrysning/uteslutning
- tvångsäktenskap
- uppfostringsresor
- indirekta och direkta hot
- fysiskt våld
- sexuellt våld
- bestraffning.

Bestraffning kan exempelvis handla om att bli av med uppdrag inom församlingen eller att nekas mat av familjen. Förändringsförsök kan göras av religiösa ledare, vårdgivare, olika sociala gemenskaper inklusive familj och släkt, och enskilda. Omvändelseförsök omfattar inte att en individ själv försöker förändra sin egen sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck, men sådana försök kan vara en konsekvens av andras försök att omvända individen.

Omvändelseförsök, enligt den definition som myndigheten använder i den här rapporten, omfattar inte personer med intersexvariation. Därför använder myndigheten begreppet hbtq och inte hbtqi i den delen av rapporten som handlar om omvändelseförsök. Eftersom de omvändelseförsök som myndigheten berör i rapporten handlar om att försöka förmå en person att förändra eller dölja sin könsidentitet, sitt könsuttryck eller sin sexuella läggning omfattar rapportens resultat inte intersexpersoner, om dessa inte också är hbtq-personer. MUCF är medvetna om att det förekommer ”normaliserande” kirurgiska ingrepp på och behandlingar av intersexpersoner utan dessas samtycke eller med ofullständigt samtycke. Det kan också förekomma att intersexpersoner uppmanas av exempelvis familj att dölja för andra att de är intersex, men MUCF har inte uppfattat att kartläggning av detta ingår i det här redovisade uppdraget.

Definition av hedersrelaterat våld och förtryck

MUCF utgår från de definitioner av hedersrelaterat våld och förtryck som används av regeringen, Jämställdhetsmyndigheten och Nationella kompetens-teamet mot hedersrelaterat våld och förtryck hos Länsstyrelsen i Östergötland. I dessa definitioner tydliggörs att hedersrelaterat våld och förtryck bygger på starkt ”patriarkala och heteronormativa föreställningar” (Jämställdhetsmyndigheten, 2021b; Prop. 2019/20:131) och syftar till ”att upprätthålla gemensamma normer och värderingar som råder i den egna familjen/släkten eller ett större kollektiv” (Länsstyrelsen i Östergötland, 2020). Detta innebär att individens valmöjligheter är begränsade till det som anses gynna familjen eller släkten, eftersom individens agerande påverkar hela familjens/släktens anseende eller heder. Det tar sig ofta uttryck i kontroll av kvinnors och flickors sexualitet, men kan också drabba män och pojkar (Jämställdhetsmyndigheten, 2021b). I propositionen **Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet** skriver regeringen att

hedersrelaterad brottslighet även kan omfatta etniska, kulturella eller religiösa grupper som inte ”i formell mening” utgör en familj eller släkt, men som under vissa omständigheter kan vara jämförbara (Prop. 2019/20:131, s. 37).

Med den här förståelsen av hedersrelaterat våld och förtryck är isärhållandet av kvinnor och män, och obligatorisk heterosexualitet, viktiga principer som upprätthåller familjens, släktens eller gruppens heder. Det innebär att även hbtq-personers uttryck, beteende och sexualitet måste kontrolleras för att upprätthålla hedern. (Se till exempel Jämställdhetsmyndigheten, 2021b.) Hedern upprätthålls med hjälp av fysiskt, psykiskt, socialt och sexuellt våld såsom misshandel, hot, skuldbeläggande, utfrysning, isolering och sexuella övergrepp. Det kan också handla om försummelse och begränsade möjligheter till privatliv, som att delta i utbildning, arbetsmarknaden eller sociala sammanhang. Fler exempel på metoder för att upprätthålla hedern är barnäktenskap och andra tvångsäktenskap, kvinnlig könsstympning och att skicka barn och unga utomlands i syfte att kontrollera dem (Länstyrelsen i Östergötland, 2020).

Kunskap om omvändelseförsök

I detta avsnitt presenteras kunskap om omvändelseförsök internationellt och i Sverige. Avsnittet beskriver utvecklingen av omvändelseförsök internationellt, och ger en överblick över olika metoder som används i syfte att förändra en persons sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck, och en sammanfattning av forskning kring negativa psykologiska effekter av omvändelseförsök.

Avsnittet inleds med en internationell utblick, eftersom de flesta rapporter och den mesta forskningen rör omvändelseförsök i andra länder än Sverige. Avslutningsvis sammanfattas befintlig forskning och annan dokumenterad kunskap om omvändelseförsök och relaterade ämnen i Sverige, framför allt hedersrelaterat våld och förtryck. Omvändelseförsök internationellt och historiskt skiljer sig på många sätt från omvändelseförsök som, enligt den mycket begränsade kunskap som finns, förekommer i Sverige i dag. Samtidigt finns vissa likheter. Det kan också vara så att personer som bor i Sverige har erfarenheter från andra länder. Därför har MUCF valt att inkludera kunskap om både globala och svenska förhållanden.

Omvändelseförsök: en kunskapsöversikt

Under de senaste åren har flera världsomspännande översikter över omvändelseförsök publicerats. Ett par rapporter har publicerats av internationella hbtqi-organisationer, såsom ILGA World och OutRight Action, och en översikt har publicerats inom ramen för FN:s arbete för mänskliga rättigheter, av den oberoende experten på skydd mot våld och diskriminering baserat på sexuell läggning och könsidentitet (Mendos, 2020; Bishop, 2019; Carroll & Mendos, 2017; IE SOGI, 2020).¹²⁸ FN:s oberoende expert på skydd mot våld och diskriminering baserat på sexuell läggning och könsidentitet konstaterar att

¹²⁸ Förkortningen IE SOGI kommer från den engelska titeln Independent Expert on protection against violence and discrimination based on Sexual Orientation and Gender Identity.

forskningen i huvudsak har fokuserat på omvändelseförsök kopplat till sexuell läggning. Studierna har framför allt fokuserat på homosexuella män, i vissa fall har även bisexuella män inkluderats. Det finns mycket lite internationell forskning som rör lesbiska och bisexuella kvinnor eller transpersoner som utsätts för omvändelseförsök (IE SOGI, 2020). ILGA World konstaterar att det finns stora skillnader mellan olika former av omvändelseförsök globalt, men att alla har gemensamt att de riktar in sig på att förändra hbtq-personers sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck (Mendos, 2020).

”Omvändelseterapi” och omvändelseförsök är båda samlingsnamn för olika typer av behandlingar, metoder eller handlingar som syftar till att ”återupprätta” stereotypa könsbinära uttryck, cisidentitet och/eller heterosexuellt begär (Carroll & Mendos, 2017; Mendos, 2020; Drescher, 2017). Dessa praktiker är väldokumenterade i USA, Kanada och Australien (Bishop, 2019; Carroll & Mendos, 2017; Mendos, 2020), men mindre dokumenterade i resten av världen, även om det finns exempel från flera länder i Asien, Afrika och Europa (se exempelvis Mendos, 2020; IE SOGI, 2020).

Fokus för omvändelseförsök är oftast att förändra homosexualitet till heterosexualitet, men förespråkare av omvändelseförsök tenderar att uppfatta sexuell läggning och könsidentitet och könsuttryck som samma sak (Carroll & Mendos, 2017; Mendos, 2020). Detta innebär bland annat att förespråkare kan se normbrytande könsidentitet eller könsuttryck som ett tidigt tecken på icke-heterosexuell läggning, och utifrån denna logik försöka ”omvända” barn och unga som inte rättar sig efter stereotypa könsroller i syfte att förhindra homosexualitet (Bishop, 2019; Carroll & Mendos, 2017, se även Mendos, 2020). Begreppet homosexualitet kan alltså av vissa förespråkare av omvändelseförsök användas om alla normbrytande sexuella läggningar, könsidentiteter och könsuttryck. Detta medför att även en person som inte är homosexuell kan utsättas för omvändelseförsök baserade på en negativ inställning till homosexualitet. Det finns också exempel på att transpersoner utsätts för omvändelseförsök genom att vårdgivare eller religiösa ledare försöker övertala personen att hen är cisperson och behöver leva i enlighet med könet personen tilldelades vid födseln (Mendos, 2020).

Framväxten av omvändelseförsök

Mellan 1940-talet och 1970-talet var homosexualitet sjukdomstämplat i USA. Mot denna bakgrund växer användandet av ”omvändelseterapi” fram, byggt på sekulära, psykoterapeutiska praktiker och på rön från den tidiga sexualitetsforskningen. Från den här perioden kommer begreppet ”omvändelseterapi” – engelskans **conversion therapy**. Ordet syftar på dåtidens psykiatriska praktiker för att ”behandla” det som då ansågs vara en sjukdom (Carroll & Mendos, 2017; se även Mendos, 2020).

Tanken att homosexuella kan ”omvändas” grundar sig i freudiansk psykoterapi och idén att homosexualitet beror på händelser och förhållanden i barndomen (Bishop, 2019, s. 8). Teorier om cispersoner och heterosexuella som biologisk norm, att homosexualitet är något sjukligt och att icke-stereotypa könsuttryck är tecken på homosexualitet finns även i dag, och ligger delvis till grund för omvändelseförsök även i nutid (Bishop, 2019; Carroll & Mendos, 2017).

Omvändelseförsök i ett västerländskt sammanhang i dag bygger dock främst på en rörelse som växte fram i USA efter det att APA upphävde sjukdomsdiagnosen 1973. Initialt fokuserade denna rörelse på att inskränka hbtq-personers rättigheter, samtidigt som framför allt vissa religiösa grupper och organisationer i USA utförde mer organiserade former av omvändelseförsök. Successivt har utförare av omvändelseförsök ändrat sin argumentation från att ”bota” hbtq-personer till att förändra hbtq-personers beteende, framför allt normbrytande sexuell praktik och könsuttryck. Denna förändring ska ses i ljuset av en växande kritik mot idén att det skulle vara möjligt eller etiskt försvarbart att försöka förändra en persons sexuella läggning eller könsidentitet (Bishop, 2019; Mendos, 2020). Till exempel uttryckte APA 2009 oro över fortsatta beskrivningar av homosexualitet som något som kan förändras (Anton, 2010). I stället för att försöka ändra hur hbtq-personer känner kan utförare försöka förmå hbtq-personer att inte agera på sina känslor (Bishop, 2019; Mendos, 2020). ILGA World menar att kritiken medfört att de som utför omvändelseförsök beskriver försöken som att hjälpa en person att hantera ”oönskad samkönad attraktion” eller som en resurs för personer som upplever ”könsförvirring”. Omvändelseförsöken formuleras som något människor har rätt att ta del av (Carroll & Mendos, 2017; Mendos, 2020).

Könsdysfori klassificerades som en psykisk sjukdom fram till 2019 av Världshälsoorganisationen WHO, och därmed av nästan alla FN:s medlemsstater (Mendos 2020). Könsdysfori är det psykiska lidande och/eller den försämrade förmåga att fungera i vardagen som många transpersoner upplever till följd av att deras könsidentiteten inte överensstämmer med det vid födelsen tilldelade könet (Socialstyrelsen, 2021a). Att könsdysfori klassades som en psykisk sjukdom av WHO ska inte ses som att omvändelseförsök inom vården därmed var accepterat.¹²⁹ ILGA World menar dock att viss behandling som i flera länder avkrävs transpersoner för tillgång till vård och ändring i identitetshandlingar i praktiken kan ses som omvändelseförsök. ILGA World exemplifierar med att flera länder i utredning av könsdysfori gör en bedömning av könsidentitetens stabilitet, vilket ILGA World menar antyder att bedömningen utgår från att det är troligt att transpersonen kommer att återgå till en ”normal” identitet (Carroll & Mendos, 2017; Mendos 2020). Europaparlamentet antog 2018 en resolution om mänskliga rättigheter där de uppmanar medlemsländer att se över de krav som många av länderna ställer för att transpersoner ska få tillgång till vård och identitetshandlingar. I resolutionens paragraf 65 uttrycker Europaparlamentet också att de ”välkomnar initiativ till förbud mot terapi för att omvända hbtq-personer och sjukdomsförklaring av transidentiteter, och uppmanar eftertryckligen alla medlemsstater att anta liknande åtgärder som respekterar och upprätthåller rätten till könsidentitet och könsuttryck” (Europaparlamentet, 2018).

¹²⁹ Socialstyrelsen skrev 2015 i det nationella kunskapsstödet **God vård av barn och ungdomar med könsdysfori** att ”Däremot finns det inget vetenskapligt stöd för att med psykoterapi försöka förändra den unga personens uppfattning om sin könsidentitet, och ett sådant behandlingsmål betraktas i dag som oetiskt” (Socialstyrelsen, 2015). Kunskapsstödet har uppdaterats sedan 2015, men en liknande skrivning finns även i det nya kunskapsstödet. (Socialstyrelsen, 2021b).

Omvändelseförsök fungerar inte och kränker mänskliga rättigheter

Ett flertal regionala, nationella och internationella organisationer, till exempel organisationer för aktörer inom hälso- och sjukvården eller politiska organ, har de senaste decennierna gjort uttalanden mot ”omvändelseterapi”. Dessa uttalanden bygger på den vetenskapliga konsensus som råder att omvändelseförsök inte fungerar. Därutöver pekar bland annat FN:s expert på att det är oetiskt att behandla något som inte är sjukligt och att vårdgivare har en skyldighet att inte tillfoga skada eller lidande (IE SOGI, 2020).

Outright Action International, ILGA World och IE SOGI menar att personer som utför omvändelseförsök bryter mot mänskliga rättigheter på flera punkter (Bishop, 2019; Mendos, 2020; IE SOGI, 2020), IE SOGI ger exemplen rätten till privatliv och frihet från diskriminering, och barnkonventionen. IE SOGI konstaterar också att ”omvändelseterapi” alltid är diskriminerande eftersom det bygger på exkludering av en grupp människor. I vissa fall, menar bland annat FN:s kommitté mot tortyr, kan ”omvändelseterapi” klassas som tortyr. Vidare påtalar IE SOGI att barn och unga verkar vara utsatta för ”omvändelseterapi” i högre utsträckning än äldre vuxna. Förklaringen är att barn har begränsade möjligheter till självbestämmande i förhållande till sina föräldrar och att barn är i en mer utsatt situation om de utsätts för manipulation eller tvång (IE SOGI, 2020).

Varför utförs omvändelseförsök i dag?

Det finns, som beskrivits ovan, inget vetenskapligt stöd för att omvändelseförsök fungerar (Anton, 2010; Drescher, 2017). Hälso- och sjukvården betraktar inte längre till exempel homosexualitet som en sjukdom. Samtidigt har bland annat religiöst konservativa rörelser i olika delar av världen fortfarande en syn på homosexualitet som något sjukligt eller onormalt. Denna syn kan bygga på föräldrade psykologiska idéer om att människor utvecklar homosexualitet exempelvis till följd av traumatiska händelser i barndomen (Drescher, 2017). Omvändelseförsök kan också motiveras med att en religion eller religiös skrift fördömer homosexualitet; att ”gud inte gör misstag”, och homosexualitet skulle utgöra ett sådant; eller att normbrytande sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck beror på inflytande från djävulen eller demoner. De religiöst motiverade omvändelseförsök som dokumenterats globalt har koppling till framför allt olika kristna inriktningar, men det finns också exempel från muslimska och judiska sammanhang (Mendos, 2020).

Det finns ganska lite forskning om varför hbtq-personer självmant utsätter sig för omvändelseförsök. Forskning från USA tyder på att religiositet är en avgörande faktor, och att religiös tro bidrar till den inre konflikt personer som söker ”omvändelseterapi” upplever (Morrow & Beckstead, 2004). En studie pekar på att det framför allt är i kombination med internaliserad homonegativitet som religiositet kan leda homo- och bisexuella till ”omvändelseterapi”, och homo- och bisexuella som är mycket religiösa tenderar att ha mer negativa känslor kring sin egen och andras normbrytande sexuella läggning än andra homo- och bisexuella. Personer som **identifierar** sig som homosexuella

tycks söka upp ”omvändelseterapi” i mindre grad än personer som identifierar sig som heterosexuella trots att de till största del eller enbart har samkönade relationer och/eller praktiker (Tozer & Hayes, 2004).

Typer av omvändelseförsök internationellt

De metoder som använts historiskt och används i dag kan delas in i tre huvudkategorier: kirurgiska ingrepp, andra medicinska metoder och beteendefokuserade metoder. Kirurgiska ingrepp inkluderar bland annat avlägsnande av klitoris och lobotomi. Medicinska metoder består av exempelvis elchocker, droger och hormonbehandling. Samtliga kan ge bestående allvarliga bieffekter. Beteendefokuserade metoder handlar, som namnet antyder, om att försöka få en person att bete sig enligt rådande könsnormer och att leva som heterosexuell eller avstå från att agera på samkönad attraktion (Beckstead, 2012). Kirurgiska ingrepp och medicinska metoder används på vissa platser i världen i dag, men det är framför allt beteendefokuserade metoder som dokumenterats i Europa och Nord- och Sydamerika (Mendos, 2020; Carroll & Mendos, 2017; IE SOGI, 2020). Exempelvis används metoder som ursprungligen utformats mot missbruk – som 12-stepsprogrammet – och psykoterapeutiska metoder hämtade från KBT eller psykoanalys, i kombination med självhjälpstekniker och religiösa ritualer som fastande, bön och i vissa fall exorcism (Bishop, 2019; Mendos, 2020).

Religiöst motiverade omvändelseförsök faller ofta inom ramen för beteendefokuserade metoder. Religiösa metoder innebär vanligen bön, uppmaning till ånger och fokus på Guds lära, men även exorcism och ”mirakelkurer” förekommer i fall där homosexualitet tros bero på någon form av demonisk aktivitet (Beckstead, 2012; Carroll & Mendos, 2017; Mendos, 2020).

Ett annat exempel på omvändelseförsök är internering på kliniker eller i interneringsläger. Offer för internering tvingas, luras eller kidnappas med sina familjers medverkan och isoleras från omvärlden. Under sin tid i internering utsätts offren för olika former av inhuman behandling, ibland till och med misshandel eller tortyr. Det finns bland annat exempel på att individen utsätts för påtvingade sexuella aktiviteter (Carroll & Mendos, 2017; Mendos, 2020; IE SOGI, 2020). I USA finns interneringsläger dit föräldrar skickar sina barn för att de ska bli ”omvända” (Carroll & Mendos, 2017; Mendos, 2020). Det finns också berättelser om interneringsläger i exempelvis Somalia och Kenya. Ett exempel är en kenyansk flyktings erfarenhet av ”omvändelseterapi” i en muslimsk kontext. Han beskriver misshandel, fjättring och påtvingad fasta, i kombination med en religiös läroplan (Mendos, 2020).

Omvändelseförsök riktade mot transpersoner (och andra personer med normbrytande könsidentitet eller könsuttryck) fokuserar på att avskräcka från beteenden som associeras med ”det motsatta könet”. Det rör sig om försök att

- förändra barns könsuttryck och få barn att rätta sig efter stereotypa könsroller
- hindra unga transpersoner från att transitionera (leva i enlighet med sin könsidentitet).

Försöken syftar till att hindra normbrytande i fråga om könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning (Carroll & Mendos, 2017; Mendos, 2020). Främst

handlar det om aversionsterapi, att koppla samman det oönskade beteendet med obehagliga upplevelser, och uppmuntran eller tvång att klä och uppföra sig enligt stereotypa uppfattningar om femininitet eller maskulinitet, såsom att utöva sport eller lägga makeup (Carroll & Mendos, 2017; Mendos 2020).

Omvändelseförsökens negativa effekter

De terapiformer som beskrevs ovan har allmänt erkänts vara ineffektiva och skadliga för dem som utsätts för dem (Drescher, 2017). Flera studier fokuserar på en rad hälsorisker som dokumenterats hos vuxna som utsatts för omvändelseförsök:

- Känsломässig eller andlig kris till följd av att personen inte kan förena sin andliga och sexuella identitet (Horner, 2010; Johnston & Jenkins, 2006).
- Ökade nivåer av depression eller kronisk depression (Drescher, 2017; Haldeman, 2002; Horner, 2010; McGeorge m.fl., 2015; Meanley m.fl., 2020b; Blosnich m.fl., 2020; Salway m.fl., 2020; Schroeder & Shidlo, 2002).
- Låg självkänsla (Horner, 2010; Johnston & Jenkins, 2006; McGeorge m.fl., 2015; Schroeder & Shidlo, 2002).
- Självordstankar eller självmordsförsök (Horner, 2010; Turban m.fl. 2020; se även Drescher m.fl., 2017).
- Internaliserad homofobi, som ofta leder till skam och självförakt (Horner, 2010; McGeorge m.fl., 2015; Meanley m.fl., 2020b).
- Sämre socialt stöd (Salway m.fl., 2021). Sexuell dysfunktion eller allvarliga problem med nära relationer (Haldeman, 2002; Horner, 2010); att gå igenom omvändelseterapi kan skjuta fram beslutet att ”komma ut” eller acceptera den egna identiteten och i längden leda till problem med intimitet och sexuella relationer (Drescher, 2017).
- En övergripande stark känsla av misslyckande och rädsla att bli övergiven av familj, vänner, arbetskollegor och andra, samt starka skuld känslor (Drescher, 2017; Haldeman, 2002; Horner, 2010; Johnston & Jenkins, 2006; se även Schroeder & Shidlo, 2002).

En amerikansk studie som undersökt omvändelseförsök bland sexuella minoriteter¹³⁰ visade att de som utsatts hade dubbelt så hög risk för självmordstankar som de som inte utsatts, och även en högre risk för självmordsförsök (Blosnich m.fl., 2020). En annan studie från USA, med vuxna män som har sex med män, kommer fram till att utsatthet för ”omvändelseterapi” är förknippad med långvariga depressiva syndrom, men att det är möjligt att mildra dessa genom att bearbeta internaliserad homofobi¹³¹.

Analys av fall där personer sökt sig till ”omvändelseterapi” tyder på att de gjort det i desperation och att de var extremt sårbara när de sökte terapin (Johnston & Jenkins, 2006). En annan studie kom fram till att över en tredjedel av män som utsatts för ”omvändelseterapi” upplever att det inte var, eller till

¹³⁰ Ordvalet sexuella minoriteter används ibland i stället för att benämna och räkna upp de olika sexuella läggningar som de studerade personerna kan ha, som till exempel homosexuell läggning.

¹³¹ Forskarna använde begreppet internaliserad homofobi, underlaget bygger dock på män som identifierar sina sexuella läggningar på olika sätt.

stor del inte var, deras eget beslut att delta i ”terapin” (Meanley m.fl., 2020a; se även Schroeder & Shidlo, 2002).

Det finns således flera studier som pekar på en koppling mellan att utsättas för omvändelseförsök gällande sexuell läggning och sämre psykisk hälsa och andra negativa effekter på hälsan och sociala relationer. En stor del av forskningen om utsatthet för, och effekter av, omvändelseförsök har dock fokuserat på vita, kristna cismän. ”Det finns därför en stor brist på information om förekomst och konsekvenser av omvändelseförsök av exempelvis ciskvinnor och transpersoner (Morrow & Beckstead, 2004), några sådana studier finns dock (se t.ex. Ryan m.fl., 2020; Turban m.fl., 2020).

Den begränsade forskning som finns om transpersoners utsatthet för omvändelseförsök indikerar att de negativa effekterna liknar effekterna av försök att ändra någons sexuella läggning. Det finns en studie från USA som har undersökt samvariation mellan psykisk ohälsa, självmordsförsök och utsatthet för omvändelseförsök hos transpersoner. 14 procent av transpersonerna i studien hade utsatts för omvändelseförsök och andelen var högre bland dem som hade talat med någon yrkesverksam om sin könsidentitet. Studien visade också att transpersoner som utsatts för omvändelseförsök har en högre risk för psykisk ohälsa och självmordsförsök, än andra transpersoner har. Studien fann inte att risken påverkades av om omvändelseförsöken genomfördes av en sekulär eller religiös yrkesverksam. Studiens resultat indikerar även att de negativa hälsoeffekterna kan vara större om personen utsätts i mycket ung ålder (innan tio års ålder). Forskarna menar att resultatet ger stöd för de ställningstaganden som olika organisationer gjort mot omvändelseförsök (Turban m.fl., 2020).

Särskilt om unga och omvändelseförsök

Majoriteten av forskningen om omvändelseförsök och deras effekter är gjord på vuxna, och framför allt på vuxna som själva sökt sig till omvändelseförsök. En studie som gjorts i USA specifikt på unga som utsatts för omvändelseförsök visar att de flesta lider av depression och har självmordstankar. Utöver det har de sämre förmåga än andra jämnåriga att tillgodogöra sig utbildning, och i genomsnitt har de lägre inkomst. Sambandet är starkare i fallen där unga utsatts för omvändelseförsök både av föräldrar och av terapeut eller religiös ledare (Ryan m.fl., 2020).

Studien visar även att en del vårdnadshavare blandar ihop sexuell läggning och könsuttryck, och ser normbrytande könsuttryck som uttryck för icke-heterosexualitet. Obehag inför det som inte följer heterocisnormen kan ligga till grund för att vårdnadshavare utsätter sina barn för ”omvändelseterapi”. Vårdnadshavare kan motivera att de utsätter hbtq-ungdomar för omvändelseförsök med att de hjälper dem att passa in i familjen eller i deras kulturella sammanhang. ”Omvändelseterapi” framställs då som ett sätt att hålla samman familjen och skydda sina barn från att komma till skada. Av studien framgick att unga i religiösa familjer, utrikesfödda unga och unga med normbrytande könsuttryck löpte större risk än andra att drabbas av föräldrainsiterade omvändelseförsök, och att föräldrar med hög socioekonomisk status i lägre utsträckning försökte förändra sina barns sexuella läggning. Studien visade inte

några skillnader mellan unga kopplat till kön, sexuell identitet¹³² eller etnicitet (Ryan m.fl., 2020).

En studie från Kanada visar att mobbning på grund av sexuell läggning och könsidentitet är utbredd och har klart negativa effekter både på unga hbtq-personers hälsa och välmående och på deras skolresultat och framtidsutsikter. Forskarna tittade specifikt på religiöst motiverad mobbning och visar att ord som synd och omvändelse förekom i mobbning i skolor, hemmet, religiösa samfund och organisationer (Newman m.fl., 2017).

Ytterligare en studie visar att unga hbtq-personer som blir avvisade av sin familj generellt har sämre hälsa och löper större risk för självmord eller självmordsförsök, depression, missbruk och ”oskyddat sex” än andra unga hbtq-personer (Ryan m.fl., 2009).¹³³ Unga är ofta mycket beroende av sina familjer, vilket gör dem särskilt sårbara för påtryckningar från familjen (Ryan m.fl., 2020).

Acceptans från familj är en hälsofrämjande faktor för unga hbtq-personer, det vill säga bidrar positivt till ungdomars självkänsla och hälsa och fungerar skyddande mot depression, missbruk och självmordstankar. Därför är det, enligt forskarna, viktigt att stötta föräldrar och utbilda religiösa ledare och församlingar i hbtq-frågor. Forskarna menar även att lagstiftning kan vara ett sätt att öka medvetenheten om de negativa hälsoeffekterna av omvändelseförsök och minska negativa attityder gentemot hbtq-personer (Ryan m.fl., 2010; 2020). En studie tyder på att hjälpinsatser riktade till familjer för att främja förståelse och acceptans för hbtq-frågor är framgångsrika (Ryan m.fl., 2009).

Förekomst av omvändelseförsök internationellt

Det finns begränsat med kunskap om hur vanligt förekommande omvändelseförsök är. Under de senaste åren har några nordamerikanska studier försökt uppskatta förekomsten i USA och Kanada.

En studie från USA har undersökt förekomsten av omvändelseförsök bland sexuella minoriteter. Studien bygger på ett representativt urval av cispersoner som tillhör en sexuell minoritet i USA. Enligt studien har 7 procent av vuxna utsatts för omvändelseförsök och en klar majoritet (81 procent) av dessa utsattes av religiösa ledare (Blosnich m.fl., 2020).

Ytterligare en studie gjord i USA har undersökt transpersoners utsatthet för omvändelseförsök. Studien kommer fram till att 20 procent av de transpersoner som talat med läkare eller psykolog om sin könsidentitet utsatts för någon form av omvändelseförsök genom att tvingas, uppmanas eller rådas att anpassa sig för att passa in i rådande könsnormer. Forskarna menar att det verkar vara en högre andel transpersoner än hbtq-cispersoner som utsatts för sådana omvändelseförsök, vilket även ILGA World lyfter i sin rapport (Mendos, 2020; Turban m.fl., 2020; se även Mallory m.fl., 2019). Anledningar till detta kan vara dels att transpersoner som vill genomgå könsbekräftande behandling är tvungna att

¹³² Huruvida den unga identifierade sig som homosexuell, bisexuell, queer eller annan sexuell läggning som avviker från heteronormen.

¹³³ Forskarna använde just förekomsten av ”oskyddat sex” och tittade inte på sexuell risktagande i bredare bemärkelse. MUCF konstaterar att detta är ett något trubbigt sätt att mäta, men inkluderar ändå studiens resultat.

interagera med hälso- och sjukvården, dels att omvändelseförsök riktade mot transpersoner är mer normaliserade även inom hälso- och sjukvården (Mendos, 2020; Turban m.fl., 2020). Dessutom, menar ILGA World, är icke-heterosexualitet mer accepterat i samhället över lag än att bryta mot normer rörande könsidentitet och könsuttryck (Carroll & Mendos, 2017; Mendos, 2020).

En återkommande enkätstudie om hbtq-mäns hälsa undersökte 2020 förekomsten av ”omvändelse terapimetoder” i Kanada. Studien inkluderade ickebinära och two-spirit¹³⁴. Bland de svarande var en stor andel i de yngre åldersgrupperna, 15–19 år och 20–29 år. Var femte person som deltog i studien hade upplevt omvändelseförsök, och av dem uppgav 40 procent att det rörde sig om ”terapi”. Undersökningen indikerar att transpersoner inklusive ickebinära, samt yngre, var mer utsatta för ”omvändelse terapimetoder” än andra (Salway m.fl., 2021).

Förbud mot omvändelseförsök internationellt

Flera länder har antagit lagar som förbjuder eller begränsar omvändelseförsök. Ett antal länder har antagit nationella förbud: Brasilien, Ecuador, Malta, Kanada, Tyskland, Nya Zeeland och Frankrike (Mendos, 2020; Kanadas regering, 2021; Frankrikes nationalförsamling, 2021; Nya Zeelands parlament, 2022). Spanien och USA har infört restriktioner på regional nivå. Fiji, Nauru, Samoa, Argentina och Uruguay har vad ILGA World kallar indirekta begränsningar. Indirekta begränsningar kan innebära att hindra vårdgivare att försöka förändra någons sexuella läggning, genom att förbjuda diagnoser baserade på detta, utan att explicit nämna begreppet omvändelseförsök (Mendos, 2020). Initiativ och förslag till förbud eller begränsningar finns i flera länder, såsom Australien, Chile, Irland, Mexiko, Norge, Polen, Spanien, Taiwan, Storbritannien och USA (Mendos, 2020; Norges kulturdepartement, 2021; Storbritanniens regering, 2021).¹³⁵ Europaparlamentet röstade 2018 om en resolution om situationen för de grundläggande rättigheterna i EU. Resolutionen välkomnar initiativ till förbud mot ”omvändelse terapi” och initiativ mot patologisering av transidentiteter (Europaparlamentet, 2018).

Förbud mot omvändelseförsök kan konstrueras på olika sätt. ILGA World har gjort en översyn över vilka lagar och förslag som fanns 2020 och delat in förbuden efter sådana som enbart förbjuder vårdgivare att utföra omvändelseförsök och sådana som också omfattar andra aktörer (Mendos, 2020). Sedan dess har ett antal förslag och beslut om lagändringar tillkommit.

Förbud som omfattar enbart vårdgivare

Förbud för vårdgivare finns i befintliga lagar på nationell och regional nivå i till exempel Malta, Brasilien, Argentina och Ecuador. Vissa av dessa lagar gäller enbart omvändelseförsök av sexuell läggning, medan någon av lagarna också inkluderar könsidentitet och könsuttryck. En utformning som endast omfattar

¹³⁴Two-spirit är en engelsk översättning av nordamerikanska ursprungsbefolkningars olika begrepp för att beskriva en person som identifierar sig med både en feminin och en maskulin själ (spirit). Begreppet kan användas för att beskriva olika hbtq-identiteter. Historiskt har two-spirit också refererat till andlighet och personer med en särskild roll i samhället.

¹³⁵Det händer mycket på området och nya initiativ eller färdiga lagar kan snabbt tillkomma i fler länder eller regioner.

vårdgivare utgår från principen att vårdgivare har en skyldighet att inte tillfoga skada eller lidande, och att varken sexuell läggning eller könsidentitet kan utgöra en sjukdom (och därför inte kan ”botas” eller ”omvändas”).

Förbud som omfattar flera aktörer

Förbud som omfattar fler aktörer, som religiösa ledare eller enskilda individer, bygger på andra principer. ILGA World delar in möjliga utgångspunkter för ett sådant förbud i tre kategorier. Dessa förbud omfattar oftast omvändelseförsök både av sexuell läggning och av könsidentitet, och det förekommer också inkludering av könsuttryck. Utgångspunkterna är enligt ILGA World:

- Det går inte att samtycka till omvändelseförsök eftersom sådana utgör diskriminering och sjukdomsstämplor minoriteter. Kunskap om de skador omvändelseförsök orsakar bör räcka för ett förbud gentemot alla att utföra omvändelseförsök. Exempel på sådan lagstiftning finns i Kanada och på regional nivå i Spanien (Mendos, 2020; Kanadas regering, 2021).
- Vuxna kan samtycka till omvändelseförsök under vissa förutsättningar. En person som befinner sig i särskild utsatthet kan inte samtycka. Det kan exempelvis handla om vissa sjukdomstillstånd och funktionsnedsättningar eller att vara i beroendeställning. Denna utgångspunkt kan ses som en medelväg, där samtycke kan ges, men där det samtidigt finns ett skydd för personer i en särskilt utsatt situation (Mendos, 2020). Norges lagförslag är exempel på sådant förbud (Norges kulturdepartement, 2021).
- Vuxna kan samtycka till omvändelseförsök. Förbudet omfattar endast omvändelseförsök av minderåriga. Utgångspunkten är att vuxna har rätt att samtycka i enlighet med rätten till yttrandefrihet, religionsfrihet och självbestämmande. Omvändelseförsök är skadliga, men staten hindrar inte vuxna från att göra andra saker som kan skada dem. Denna typ av förbud finns i exempelvis USA (Mendos, 2020).

Till skillnad från förbud som omfattar enbart vårdgivare innebär ett förbud som också omfattar andra aktörer att förbudet i större utsträckning vägs mot andra principer och rättigheter, såsom individens rätt till självbestämmande och autonomi, religionsfrihet och yttrandefrihet. Men det finns länder som infört, eller överväger att införa, förbud som gör inskränkningar i vuxnas möjligheter att samtycka till omvändelseförsök.

Tyskland antog 2020 en lag mot omvändelseförsök, som redogörs för i den norska utredningen om att eventuellt införa ett förbud i Norge. Den tyska lagen definierar omvändelseförsök, eller ”konverteringsbehandlingar”, som all behandling som syftar till att förändra en persons sexuella läggning eller könsidentitet eller att förmå personen att undertrycka sin sexuella läggning eller könsidentitet. Lagen omfattar alltså alla utförare av omvändelseförsök. Förbudet omfattar omvändelseförsök av barn oavsett om barnet samtyckt eller inte. Omvändelseförsök av vuxna omfattas om den vuxna inte samtyckt eller om samtycke inte varit informerat, exempelvis om en person samtyckt utan att ha fått information om att det saknas dokumenterad effekt och att det kan vara skadligt för ens hälsa. Den tyska lagstiftningen gör det också förbjudet att göra reklam för, erbjuda eller på annat sätt förmedla omvändelseförsök till någon.

För att omvändelseförsök ska vara olagliga enligt den tyska lagen ska de 1) ha som syfte att förändra en persons sexuella läggning eller könsidentitet eller att förmå personen att undertrycka sin sexuella läggning eller könsidentitet och 2) innehålla en fysisk påverkan, såsom mediciner, eller vissa handlingar som syftar till att uppnå psykologiska effekter (Norges kulturdepartement, 2021).

Norges kulturdepartement skickade 2021 ett förslag på förbud mot ”konverteringsterapi” på remiss. Departementet gör bedömningen att det saknas befintliga lagar i Norge som tydligt förbjuder handlingar som syftar till att någon annan ska förändra, undertrycka eller förneka sin sexuella läggning eller könsidentitet. Enskilda handlingar, såsom våld, kan omfattas av befintliga lagar i Norge, men utredningen menar att det inte räcker för att skydda individer från att utsättas.

Norges kulturdepartement föreslår att förbudet ska vara absolut för omvändelseförsök av barn, alternativt av barn under 16 år¹³⁶. Vad gäller vuxna föreslås det vara förbjudet att utföra omvändelseförsök då samtycke saknas eller det råder andra särskilda omständigheter, exempelvis stark social press eller att den vuxna vilseletts till omvändelseförsök. För att förbudet ska gälla måste det vara känt för den som utför omvändelseförsöket att den vuxna inte frivilligt deltar och gärningen ska vara uppsåtlig. Enligt förslaget är det även ett brott att genom otillbörliga påtryckningar tvinga eller vilseleda någon att delta i omvändelseförsök. Vad som utgör otillbörliga påtryckningar föreslås motsvara de krav som ställs upp i en befintlig norsk lag om förbud mot tvångsäktenskap. Exempel på sådan påtryckning är hot om att uteslutas ur en för individen central social gemenskap om individen inte genomgår omvändelseförsök. Enligt förslaget bör lagen inte omfatta subtila påtryckningar som leder till att individen söker sig till omvändelseförsök, eller generella uttalanden som stödjer omvändelseförsök eller uppmuntran till omvändelseförsök. Det tydliggörs också att det krävs påtryckningar eller vilseledande handlingar eller information för att det ska vara olagligt att medverka till att ett barn utsätts för omvändelseförsök. Exempelvis gör sig en förälder som, utan att tvinga eller vilseleda, tar med ett barn till någon för att ”omvändas” inte skyldig till brott. (Men den person som genomför handlingar som syftar till omvändelse gör sig alltså skyldig till brott.) Eftersom de flesta länder saknar förbud mot omvändelseförsök föreslås också i Norge att det ska vara olagligt att ta med eller avsiktligt hjälpa ett barn utomlands i syfte att barnet ska genomgå omvändelseförsök i annat land (Norges kulturdepartement, 2021).

Norges motsvarighet till Lagrådet, Lovaavdelningen på Justis- og beredskapsdepartementet, ombads att undersöka om det är förenligt med norsk grundlag och internationella konventioner att införa ett absolut förbud gällande omvändelseförsök av barn och ett begränsat förbud gällande vuxna. De fann att ett absolut förbud avseende barn inte stred mot barns mänskliga rättigheter och var i linje med att ta hänsyn till barnets bästa. De fann dock att det var osäkert om ett absolut förbud kunde gälla barn som ”närmade sig” vuxen ålder. De fann även att lagförslaget i fråga om ett begränsat förbud mot omvändelseförsök av

¹³⁶I Norge har barn från 16 år rätt att bestämma om de vill ta del av olika behandlingar som rör deras hälsa. Det finns vissa undantag, såsom att barn under 18 år inte får tacka nej till cancerbehandling. (Barneombudet).

vuxna var balanserat mellan olika mänskliga rättigheter, såsom religionsfrihet och att skydda personers hälsa och hindra diskriminering. De undersökte även om det var möjligt att införa ett absolut förbud gällande vuxna, ett sådant förslag menade de däremot kunde strida mot rätten till privatliv och religionsfrihet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2021).

Kunskap om situationen för unga hbtq-personer i Sverige

Det finns i dag mycket lite kunskap om omvändelseförsök i Sverige. Det finns ett fåtal rapporter som ger exempel på att det förekommit omvändelseförsök eller att det finns idéer och normer som kan motivera omvändelseförsök. Dessa beskriver omvändelse med koppling till hedersrelaterat våld och förtryck (till exempel Baianstovu m.fl., 2019; Darj m.fl., 2011) eller kristna församlingar (till exempel Carlström, 2021; Wickberg m.fl., 2016). MUCF gör här en sammanställning av kunskapen inom dessa områden, även om inte alla rapporter som nämns explicit berör just omvändelseförsök. MUCF följer i detta avsnitt den indelning som de flesta studier har gjort, det vill säga att skilja på hedersrelaterat våld och förtryck och annan form av utsatthet, som i delar kan likna den hedersrelaterade utsattheten.

Hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck och omvändelseförsök i Sverige

Det finns ett fåtal rapporter och studier som har undersökt hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. I några av dessa rapporter nämns omvändelseförsök som en del av hedersrelaterat våld och förtryck. Det våld och förtryck som presenteras i studierna kopplas ibland till islam eller kristendom och ibland förekommer det utan en tydlig religiös koppling.

En utredning från Socialstyrelsen har visat att unga med utländsk bakgrund är överrepresenterade i den minoritet av ungdomar som är rädda att deras föräldrar kommer att utse deras livspartner. Det är oklart i vilken utsträckning det gäller unga hbtq-personer, men utredningen visade att unga med utländsk bakgrund i lägre utsträckning än unga utan utländsk bakgrund trodde att deras föräldrar skulle acceptera om de var homo- eller bisexuella (Socialstyrelsen, 2007).

År 2009 publicerade Ungdomsstyrelsen (i dag MUCF) rapporten **Gift mot sin vilja**, som undersökte unga som inte själva fick välja partner. Undersökningen genomfördes bland annat genom Nationella ungdomsenkäten och fokuserade inte särskilt på hbtq-personer, men hbtq-relaterade frågor undersöktes i viss utsträckning. Undersökningen visade bland annat att många unga med utländsk bakgrund trodde att föräldrarna skulle ta avstånd från dem och/eller bestraffa dem om de var homo- eller bisexuella (Ungdomsstyrelsen, 2009).

Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötland har i ett flertal rapporter lyft att det behövs särskilda insatser riktade mot ungdomar i en hederskontext. Dels för att unga ska få information om sina rättigheter, dels för att förhindra att unga utsätts för hedersrelaterat våld eller blir bortgifta mot sin vilja (Länsstyrelsen i Östergötland, 2015; Länsstyrelsen i Östergötland, 2017). I arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck räknas bland annat hbtq-personer som en extra sårbar grupp

(Ungdomsstyrelsen, 2009; Baianstovu m.fl., 2019). I **Heder och samhälle**, en studie från 2019 om hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige där forskare har intervjuat unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och professionella som möter dessa unga i sitt arbete, beskriver författarna hbtq-personer som en grupp med särskild sårbarhet. Särskild sårbarhet definieras där som:

[...] bristande tillgång till sociala, ekonomiska och politiska resurser som kan minska våldets skadeverkningar. Gemensamt för samtliga av de grupper som lyfts fram i kapitlet är att de riskerar att osynliggöras och gå miste om hjälp och stöd till följd av normativa föreställningar och resursbrist. Personer i grupperna får sällan adekvat stöd eller vård för ångest, depression, PTSD eller annan problematik kopplad till traumatiska erfarenheter. Flera offentliga och ideella aktörer poängterar att deras kunskaper, resurser och befogenheter inte räcker till för att tillgodose behoven hos dessa grupper.

Baianstovu m.fl., 2019, s. 149

Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck menar att det behövs mer kunskap om hbtq-personers särskilda utsatthet (Länsstyrelsen i Östergötland, 2015; Länsstyrelsen i Östergötland, 2017). På senare år har de särskilt lyft fram behovet av kunskap om barn och unga som blir bortförda eller bortgifta, något de sett att kommuner har mycket liten insyn i eller inte har några rutiner för att hantera. Nationella kompetensteamet gör även en genomlysning av brister i samarbete mellan skola och socialtjänst, och ställer sig frågande till att socialtjänsten gör så få polisanmälningar i frågor gällande bortföranden och potentiella tvångsäktenskap (Eriksson, 2020).

Ett annat område där kunskapen är mycket begränsad är hedersrelaterat våld och förtryck mot personer med intellektuell funktionsnedsättning i Sverige. TRIS (Tjejers rätt i samhället) presenterade 2020 resultatet av en undersökning om just detta. Undersökningen bygger på enkätsvar från drygt 200 yrkesverksamma inom LSS-verksamhet och intervjuer med yrkesverksamma, och handlar om utsattheten bland brukare. I undersökningen framkommer bland annat att 25 procent av de svarande yrkesverksamma känner till eller misstänker att brukare inte tillåts av familjen att ha ”en homosexuell relation”. I en av intervjuerna berättar en LSS-handläggare om ett ärende där en kille genomgått vad som beskrivs som ett ”könsbyte”, troligtvis mot sin vilja, för att tillåtas ha en relation med en man, eftersom familjen såg det som ”mer acceptabelt” än en homosexuell relation (TRIS, 2020, s. 68).¹³⁷

¹³⁷ Samma information gavs också muntligt till MUCF vid ett samtal med en representant för TRIS. Efter uppföljande frågor fick MUCF information om att personen genomgått ”könsbe-kräftande vård” i Sverige, i syfte att leva som kvinna i stället för som man, men att TRIS-representanten inte hade intrycket att detta var något som önskades av personen själv, utan snarare av familjen. MUCF har inte stött på något liknande exempel i någon annan studie eller genom våra egna intervjuer och det har inte varit möjligt att söka vidare efter mer information om just denna händelse, som får ses som extremt allvarlig.

En tidig studie som fokuserar på sexuell läggning och hedersrelaterat våld och förtryck är en rapport som Länsstyrelsen i Skåne publicerade 2004. Rapporten bygger på intervjuer med unga med bakgrund i en hederskontext, som antingen har utsatts för eller är rädda att bli utsatta för hedersrelaterat våld om deras sexuella läggning skulle bli känd för omgivningen. I rapporten framkommer att det är möjligt att ha samkönade relationer eller samkönat sex så länge det inte syns eller avslöjas, men inte tillåtet att ha en homosexuell identitet. De som intervjuas lyfter även att homosexuella släktingar används som varnande exempel, och beskriver att de är rädda eftersom de hört om andra homosexuella som råkat illa ut (Knutagård & Nidsjö, 2004). Rapporten tar också upp att det förekommer arrangerade äktenskap där det – så länge man gifter sig, fullbordar äktenskapet och skaffar barn – är möjligt att ha sex utanför äktenskapet med familjens, visserligen ovilliga, tillåtelse. Detta verkar dock endast gälla män (Knutagård & Nidsjö, 2004).

De unga som intervjuats i denna studie är oroliga att de ska utsättas för utfrysning, ökad kontroll eller psykiskt och fysiskt våld om deras sexuella läggning skulle bli känd för närstående och familj. De beskriver att risken att bli avslöjad ökar ju fler hbtq-personer man umgås med, och ju mer man vistas i en miljö där det förekommer hedersrelaterat våld och förtryck. Rädslan inför detta gör det svårare att hitta någon att prata med, även inom en hbtq-vänlig miljö, och ökar isoleringen. (Knutagård & Nidsjö, 2004). Trots att det har gått snart två decennier sedan studien genomfördes finns likheter med senare intervjustudier på området som presenteras nedan.

En av författarna till Länsstyrelsen i Skånes rapport har senare genomfört en intervjustudie med, i huvudsak unga, hbt-män som migrerat till Sverige.¹³⁸ Även denna intervjustudie visar på utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Förtrycket sker ofta innan migrationen, men kan också fortsätta under migrationen och efter ankomsten till Sverige. I likhet med i ovan presenterade studier berättar två unga män om rädsla för omgivningens och familjens homofientlighet, som de båda uttrycker skulle kunna resultera i dödligt våld. I studien framkommer även utsatthet för sexuellt våld, både innan och under migrationen och i Sverige. För dem som migrerat tillsammans med sin familj kan familjen utgöra ett hot mot personens säkerhet, men det kan också handla om utsatthet på Migrationsverkets boenden från andra boende, eller i offentliga miljöer (Knutagård, 2021).

Den tidigare nämnda studien **Heder och samhälle** fokuserar inte särskilt på hbtq-personer, men hbtq-personers erfarenheter finns representerade i materialet. De professionella som möter unga hbtq-personer som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck beskriver att det är vanligt med självskadebeteende, missbruk, psykisk ohälsa och självmordsförsök bland de unga (Baianstovu m.fl., 2019).

I studien **Heder och samhälle** framkommer att en viktig förklaring till den särskilda utsattheten är att hederskontexter präglas av stark hbtq-fobi och tabubeläggande av normbrytande sexuell läggning och kön. En annan aspekt av

¹³⁸ Författaren använder beteckningen hbt-män, men det framgår i studien att alla vid tidpunkten för intervjun identifierade sig som homosexuella män, men att några tidigare identifierat sig som bisexuella män och att någon hade transerfarenhet.

den särskilda utsattheten, som framkommer i materialet, är att hbtq-personer internaliserar den negativa synen på sin egen sexuella läggning eller könsidentitet. Detta kan göra att de uppfattar att det är deras eget fel att de utsätts för våld och förtryck.

I studien beskrivs att utsattheten består av psykiskt, fysiskt och sexuellt våld. Exempelvis har en stödverksamhet som möter unga hbtq-personer mött unga som blivit misshandlade av sina föräldrar. Omvändelseförsök nämns också i intervjuerna. En aktör som forskarna intervjuat berättar att:

De utsätts ju för hemska saker, omvändelseförsök till exempel: tvingas dricka vigt vatten, sitta och rabbla religiösa texter, allt för att göra dem friska liksom, för det ses som att de är sjuka. Skickas iväg för att de ska skärpa sig, tvingas gifta sig med någon av motsatt kön för då blir de friska kanske.

Baianstovu m.fl., 2019, s. 82

I materialet framkommer att aktörerna har mött unga som utsätts för fysisk misshandel, sexuellt våld, tvångsäktenskap och tvångsresor utomlands för att ”uppfostras” i syfte att de ska sluta vara hbtq-personer eller dölja det. Författarna lyfter fram att även indirekta hot används för att kontrollera hbtq-personer. En fritidsverksamhet berättar exempelvis att de fick kännedom om att en förälder talat om för sitt barn att ”homosexuella stenas till döds i hemlandet”, och att ungdomen därför var rädd att bli dödad på grund av sin sexuella läggning (Baianstovu m.fl., 2019, s. 99).

I exemplen som presenteras i studien utförs förtryck och våld både av familj och av omgivningen (i skolan, kollektivtrafiken och på offentliga platser). Författarna menar att motiven skiljer sig åt, eftersom våldet som utförs av familjen handlar om en hederskontext medan förtryck i offentliga miljöer inte behöver vara kopplad till hederskontexter. Dessa system kan däremot stärka varandra enligt forskarna, och på så sätt leda till en ökad utsatthet (Baianstovu m.fl., 2019).

En av få svenska studier med fokus på hela gruppen unga hbtq-personer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige, och som explicit nämner omvändelseförsök, är RFSL Ungdoms rapport **HBT & heder** som publicerades 2011. I rapporten beskrivs omvändelseförsök som en del av det våld unga hbtq-personer kan utsättas för när deras sexuella läggning eller könsidentitet blir känd för deras familjer. Studien bygger på intervjuer med unga hbtq-personer som lever i en hederskontext. Flera unga berättar att de fått kunskap om familjens inställning till hbtq-personer genom att familjemedlemmar uttryckt sig negativt om homosexualitet generellt eller om andra specifika homosexuella personer. Rapportförfattarna menar att inställningen troligen inte enbart gäller homosexuella, utan också omfattar bisexuella och transpersoner. I denna

rapport lyfts olika typer av våld fram: fysiskt, psykiskt och sexuellt våld, där författarna räknar tvångsäktenskap som en form av sexuellt våld¹³⁹.

Social kontroll är enligt rapporten den absolut vanligaste formen av våld. Social kontroll kan innebära att bli hindrad att ha kontakt med omvärlden, till exempel att inte få använda telefon eller ha strikt utgångsförbud och liknande. Hot om våld, dödshot och kommentarer som att man är sjuk, onormal eller störd, kopplas ibland till hot om att bli körd till sjukhus eller till en psykolog som på något sätt ska ”fixa” en. Flera av intervjupersonerna har dolt sin sexuella läggning eller könsidentitet för att undvika att bli utsatta för våld, men även för att kunna bibehålla en relation med sin familj. Liksom internationella rapporter om omvändelseförsök (nämnda ovan) visar, kopplas sexuell läggning ofta starkt ihop med könsuttryck. Unga har blivit tillsagda av familjemedlemmar att uppföra sig mer i linje med de föreställningar som finns om hur killar respektive tjejer ska bete sig, vilket kan handla om att klä sig på ett visst sätt eller att umgås med personer av ett visst kön. En kille berättar exempelvis att familjen tycker att han klär sig för feminint och att de är oroliga över hur det kan påverka familjens rykte (Darj m.fl., 2011).

Det är vanligt att våldet eskalerar i samband med att det blir känt att den unga är hbtq-person. Detta kan gälla såväl om den ungas familj som redan tidigare utsatt den unga för våld får kännedom om hbtq-identiteten, som om hbtq-identiteten blir känd utanför familjen. Det kan bero på att det är väldigt viktigt för familjen eller släkten hur andra uppfattar den. Rapporten visar att det är lättare för unga hbtq-personer att vara öppna om familjens anseende redan är ”skadat” sedan tidigare, till exempel genom att föräldrarna skilt sig. Vidare pekar rapporten på att unga homo- och bisexuella känner sig tvingade, eller blir explicit uppmanade, att leva ett dubbelliv genom att i vissa delar av livet dölja sin sexuella läggning. Enligt rapporten är det lättare för (cis)killar att leva ett dubbelliv eftersom de över lag är mer fria än (cis)tjejer¹⁴⁰. Några av killarna i rapporten uttrycker att de är, eller tidigare har varit, villiga att undertrycka sin sexuella läggning för familjens skull (Darj m.fl., 2011).

Flera av informanterna i RFSL Ungdoms rapport har blivit utfrysade av sina familjer och sociala nätverk efter att deras sexuella läggning eller könsidentitet blivit känd. I vissa fall har deras föräldrar försökt pressa dem att byta efternamn, för att den unga hbtq-personen inte ska associeras med familjen. Föräldrarna anser i dessa situationer oftast att de själva är bra föräldrar som försöker göra det bästa för sina barn, och ser sig själva som offer. En annan viktig poäng från rapporten är att våldet ofta legitimeras med religiösa föreskrifter, oavsett om föräldrarna själva följer dessa i övrigt eller inte (Darj m.fl., 2011).

De allra flesta intervjupersonerna har dåliga erfarenheter när det gäller att få hjälp från det omgivande samhället och staten. De har bemötts med oförståelse och deras upplevelser har förminskats eller normaliserats. Ofta har föräldrarna kopplats in direkt även om de unga uttryckt att de inte vill det. Eftersom

¹³⁹ Även Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck räknar tvångsäktenskap som en form av sexuellt våld, eftersom individen förväntas ha sexuell samliv med personen den tvingas gifta sig med (Länsstyrelsen Östergötland, 2020).

¹⁴⁰ Att resonemanget är avgränsat till cispersoner specificeras inte i rapporten, men är tydligt av sammanhanget.

föräldrarna då upplevt att situationen ”offentliggörs” har våldet i de flesta fall trappats upp. En informant beskriver att den socialsekreterare personen haft kontakt med verkade mer intresserad av att inte framstå som rasistisk gentemot informantens pappa, än av att hjälpa informanten själv. En annan intervju-person berättar att den blivit placerad i ett fosterhem med en fosterförälder med samma kulturella bakgrund som intervjupersons familj, för att personen skulle känna sig mer bekväm, vilket gjorde att personen blev utsatt för liknande kommentarer och kontroll i fosterhemmet (Darj m.fl., 2011).

Flera av de intervjuade i rapporten har blivit tillsagda att de endast kan få hjälp om de gjort en polisanmälan, eller att de enbart kan söka hjälp i hemkommunen. Informanterna är rädda att en polisanmälan skulle leda till att våldet trappas upp. Att stanna i hemkommunen kan också innebära en större risk för utsatthet bland personer som lämnat familjens hem. I de fall där unga fått hjälp är det i första hand ideella organisationer som gått in. Eftersom det inte finns motsvarande tillgång till mansjourer som kvinnojourer har killar inte tillgång till hjälp i samma utsträckning som tjejer¹⁴¹. En ytterligare utmaning som lyfts i rapporten är att det kan vara svårt för en partner till en person som tvingas fly från sin familj att få stöd. Dels för att det saknas boenden för par, dels för att det saknas kompetens att bedöma vilken hotbild som finns mot partnern till en person som utsätts för hedersrelaterat våld (Darj m.fl., 2011).

Informanter i RFSL Ungdoms rapport som varit med om omvändelseförsök berättar om hot om äktenskap, påtvingade förlovningar, hot om att bli skickad till släktingar och att ha blivit tagen till psykolog och/eller läkare i föräldrarnas hemland. Informanter har antingen internaliserat familjens attityder och försökt undertrycka sin sexuella läggning eller könsidentitet eller blivit lovade att familjen kommer att acceptera dem om de bara ”försöker”. En intervju-person beskriver hur hans föräldrar tagit hjälp av ex-gay-sidor på nätet i sina omvändelseförsök.

Slutligen innehåller rapporten **HBT & heder** också exempel på hur utomstående vuxna gjort motstånd mot omvändelseförsök. En informant blev tagen till en religiös ledare för omvändelse. Ledaren tog den ungas parti och försökte hjälpa mamman att acceptera sitt barns sexuella läggning i stället för att fortsätta omvändelseförsöken (Darj m.fl., 2011).

Omvändelseförsök och motstånd mot hbtq-personer inom kristna församlingar i Sverige

Det finns begränsat med kunskap om omvändelseförsök inom kristna församlingar i Sverige, men det finns några studier om negativa attityder mot hbtq-personer och tankar om omvändelse som möjlig och önskvärd. Baserat på dessa kan konstateras att det finns exempel på företeelsen från olika kristna miljöer i Sverige, både inom frikyrkor (se exempelvis Carlström, 2020; 2021; Wickberg m.fl., 2016) och inom Svenska kyrkan (Wickberg m.fl., 2016).¹⁴²

¹⁴¹ Denna utmaning kan också gälla icke-binära och transpersoner som inte är öppna/inte läses som det kön de identifierar sig som.

¹⁴² Som konstaterades under föregående rubrik görs i hederskontexter ibland kopplingen till islam, och ibland inte. Ibland finns en koppling till kristendom. MUCF har inte hittat några studier som behandlar frågan om omvändelseförsök kopplat till islam, som inte samtidigt handlar om hedersrelaterat våld och förtryck.

Det finns några studier som undersökt synen på hbtq-personer inom svenska frikyrkor. En studie undersöker hur homosexualitet¹⁴³ porträtteras i nyhets- och debattartiklar i tidningen **Dagen** under perioden 2009–2019. I samband med att andra medier uppmärksammade attityder gentemot homosexuella inom frikyrkan, och omvändelseförsök, förekom fler artiklar än vanligt på ämnet även i **Dagen**. De flesta debattörerna var manliga pastorer och män som studerat teologi. Studien visar att det finns olika bilder av homosexualitet i artiklarna, men att heterosexualitet genomgående utgör normen. I flera artiklar framkom en bild av att homosexualitet står i motsättning till Guds ord och är en synd. Bland annat skrev flera pastorer att personer som ”praktiserar homosexualitet” inte kommer att komma till himlen (Carlström, 2020, s. 34). Beskrivningar av homosexualitet som en livsstil återkom i flera artiklar, liksom skrivningar om att kämpa med ”homosexuella känslor” (Carlström, 2020, s. 35) eller samkönad attraktion. I enstaka fall jämfördes homosexualitet med drogmisbruk. En pastor använder en jämförelse med missbruk i en argumentation för att det är etiskt att försöka hjälpa en person att ”bli fri” från homosexualitet genom bön. Bilden av en motsättning mellan homosexualitet och Gud var återkommande i artiklarna, men motsades också av skribenter och debattörer. Studiens slutsatser är att det inte går att tala om en dominerande syn på homosexualitet inom svenska frikyrkor, utan att det finns olika syn och att det pågår förändringar inom svenska frikyrkors syn (Carlström, 2020).

Det uppdrag till MUCF som redovisas i den här rapporten ledde också till att frågan om ”omvändelseterapi” uppmärksammades i kristen nyhetsmedia. Några trossamfund lyfte bland annat risken att en eventuell lagstiftning mot ”omvändelseterapi” skulle kunna strida mot exempelvis religions- och yttrandefriheten. Två företrädare lyfte i intervjuer med **Världen idag** att ett förbud skulle kunna innebära att förbön och själavårdssamtal förbjuds. De intervjuade framhåller att tvång eller ”terapi” som kan vara skadlig inte förekommer inom deras verksamhet, samtidigt menar en av dem att det måste vara tillåtet att ge stöd till en individ som vill lämna en homosexuell ”livsstil” (Byström, 2020; Andersson; 2020).

Resonemang om en motsättning mellan homosexualitet och Gud, och jämförelser med missbruk, finns också i antologin **Bekänna färg. Kyrkan och hbtq i en regnbågsfärgad värld** (Edsinger & Baker, 2019). Boken diskuterar kristendom och hbtq-frågor utifrån ett perspektiv som skribenterna benämner som teologiskt, med exempel från församlingar och individuella berättelser om att kämpa mot sin homosexualitet. Antologin är utgiven av Apologia (centrum för kristen apologetik) och trossamfundet Svenska Evangeliska Alliansen, och fungerar som en illustration av hur resonemang kring homosexualitet, moral, renlighet och sjukdom kan föras. En av bokens författare skriver:

¹⁴³ Forskaren använde initialt söktermen hbtq, men i tidningen **Dagen** användes begreppet homosexualitet i betydligt högre utsträckning

Vi behöver inte välja sida i debatten om homosexualiteten har sin grund i naturen eller kulturen. Även om det gick att bevisa att den homosexuella böjelsen på något sätt är genetiskt betingad, skulle det inte nödvändigtvis göra det homosexuella beteendet moraliskt riktigt. Den kristna etiken hävdar på intet sätt att alla medfödda egenskaper är goda och önskvärda. Man kan dra paralleller till alkoholism, även om jämförelsen haltar något. En hel del forskning visar att somliga har anlag för att bli alkoholister. När de väl kommer i kontakt med alkoholen, upplever de en sådan stark dragningskraft att det enda motmedlet är omsorgsfull samtalsterapi, kärleksfull gemenskap och fullständig avhållsamhet. Numera är det brukligt att betrakta alkoholismen som en "sjukdom", och vi skiljer noga mellan att ta avstånd från själva beteendet och att på ett kärleksfullt sätt stödja dem som har drabbats av det. Kanske vi borde behandla homoerotisk dragningskraft på liknande sätt.

Hays, 2019, s. 58

Vidare resonerar författaren om den enskilda individens sexualitet som en angelägenhet för hela församlingen eller gruppen, eftersom den enskildas handlande påverkar deras "renhet" och "välfärd". Hays skriver att "Bibelns restriktioner mot homosexuellt beteende handlar inte bara om enskilda individers personliga moral utan lika mycket om hälsotillståndet, friskheten och renheten hos det utvalda folket. Detta framgår klart och tydligt i Tredje Mosebokens helighetslagar." (Hays, 2019, s. 49) samt att:

Rätten till privatliv må vara en god princip för samhällsordningen i stort. Men denna politiska rättighet utsträcks inte automatiskt till att även gälla det sexuella livet i församlingen, där frågan om varje medlems ansvar för hela församlingens välfärd kräver en särskild, mycket strängare uppsättning normativa kriterier för att bedöma vårt handlande. Samtidigt utgör församlingen en koinonia, en gemenskap där människor får hjälp och stöd att leva ut trons lydnad.

Hays, 2019, s. 50¹⁴⁴

I en annan text resonerar företrädare för en församling i Sverige kring hur de förhåller sig till hbtq-personer i församlingen. I likhet med vad som lyfts av bland annat ILGA World (Mendos, 2020) som en förskjutning av hur religiösa företrädare talar om hbtq-personer talar författarna om "personer som brottas med sin sexuella identitet och åtra" (Hultmar & Sundberg, 2019, s. 253). De argumenterar för att församlingen bör vara öppen för dem som är nyfikna även om deras "aktuella livsstilar" och åsikter inte är förenliga med bibeln eller församlingen. De gör dock en tydlig distinktion mellan att bjuda in "gäster"

¹⁴⁴ Koinonia betyder "gemenskap" och används ibland i betydelsen gudstjänstgemenskap.

och medlemskap i församlingen, vilket de menar kräver att personen uttrycker ”en vilja till ett omvänt liv i Jesus-efterföljelse, med en intention att låta sina liv formas av Kristi vilja. En sådan inriktning gäller alla områden av livet, även det sexualetiska” (Hultmar & Sundberg, 2019, s. 255). Vidare menar författarna att:

I församlingens arbete med att hjälpa människor med sin brottningskamp är en viktig indikator den enskildes viljeinriktning. Vill personen närma sig Kristus? Vill personen omvända sig och följa Jesus? Är personen villig att försöka leva ett liv som ärar Herren på det sexuella området? Om svaret på dessa frågor är ”ja”, finns det självklara förutsättningar för god gemenskap, dop, medlemskap och ledarskap i församlingen.

Hultmar & Sundberg, 2019, s. 257

I resonemangen i antologin återkommer en distinktion mellan homosexuella handlingar (som beskrivs som omoraliska, emot Guds vilja, sjukliga) och personen (som kan ingå i gemenskapen om hen avstår från homosexuella handlingar).

Forskaren Charlotta Carlström har, som tillägg till studien av texter i tidningen **Dagen**, genomfört en intervjustudie med vuxna hbtq-personer som är eller har varit med i en frikyrka i Sverige. Studien undersöker hur det är att vara hbtq-person och medlem i en frikyrklig församling. Bland intervjupersonerna finns erfarenhet av samtliga frikyrkor som är medlemmar i Sveriges kristna råd, samt från Trosrörelsen och Sjundedags Adventistsamfundet. Intervjupersonerna beskriver hur heteronormativiteten inom frikyrkorna påverkade dem. I berättelserna finns exempel på uttalade fördömanden av homosexualitet. En av intervjupersonerna har av sin pappa blivit kallad ond och besatt av demoner. Flera intervjupersoner lyfter fram utmaningen att kunna bygga relationer och ha sex när det är starkt förknippat med skam och synd. Det framgår också att frikyrkornas kollektiva normer rörande känslor och känslouttryck påverkade hbtq-personerna i studien, eftersom deras queera känslor inte fick uttryckas. Intervjupersonerna beskriver exempelvis känslor av skuld över att vara hbtq-person eller ha queera känslor. En intervjuperson beskriver att han har bett för att han ska sluta vara homosexuell. En annan beskriver att hon var rädd att bli ensam eftersom hon kände skam över sina känslor och inte såg någon möjlighet att ha en relation med en annan tjej. Men det finns även exempel på att avsaknaden av ett språk för att prata om sådant som samkönad attraktion skapade ett visst utrymme för individen att agera på sina (queera) känslor¹⁴⁵, om än dolt (Carlström, 2021).

I RFSL Ungdoms rapport **HBT & heder** intervjuas även unga med frireligiös bakgrund. Flera av intervjupersonerna beskriver att de har erfarenhet av omvändelseförsök. En berättar att homosexualitet betraktades som en demon eller sjukdom och att medlemmar och pastorn i församlingen bad för honom. En annan person berättar att föräldrarna försökte omvända honom med hjälp

¹⁴⁵Översatt från engelska. I originaltexten benämnt queer feelings.

av sidor på nätet som förespråkar omvändelseförsök. Författarna menar att det finns en skillnad mellan unga i frireligiösa sammanhang och unga som lever med hedersrelaterat våld och förtryck; fokus inom de frireligiösa miljöerna är att rädda den ungas själ, fokus inom en kontext präglad av hedersrelaterat våld och förtryck är att rädda familjens rykte (Darj m.fl., 2011).

EKHO (Ekumeniska grupperna för kristna hbtq-personer) har också studerat uppfattningar om hbtq-personer inom olika församlingar. De genomförde 2014 en enkätundersökning och intervjuer med framför allt församlingar inom Svenska kyrkan och Equmeniakyrkan, men även ett antal församlingar från andra samfund deltog, exempelvis Pingstkyrkan. Resultatet av undersökningen visar på en i huvudsak positiv inställning till hbtq-personer. De allra flesta svarar att hbtq-personer är välkomna som medlemmar, representanter och medarbetare. Det framkommer dock en mindre positiv inställning till särskilt transpersoner som präster eller pastorer i församlingen, där flera är osäkra eller tror att det skulle vara problematiskt.

EKHO fick även in ett antal svar som grundar sig i uppfattningar om homo- och bisexualitet och transidentiteter som något syndigt, onaturligt, som måste förändras (Wickberg m.fl., 2016). Svaren som ger uttryck för en negativ inställning till hbtq-personer grundar sig i föreställningen att icke-heterosexuell läggning är synd. Exempel på sådana svar är att hb-personer kan accepteras som medlemmar i församlingen ifall de själva vill ”omvända sig” eller att frågan endast är aktuell om personen väljer att leva i celibat eller inte har samkönade relationer. En annan idé är att handlingen att bli kristen innebär ett identitets-skifte och att ”allt förändras även sexualiteten” (Wickberg m.fl., 2016, s. 22). I undersökningen framkommer liknande föreställningar om transpersoner. Exempelvis svarar en församling: ”Det är inte möjligt att komma och söka legitimitet. Men det är möjligt att komma och söka sanningen”, och en annan församling svarar att ”alla har vi brister, frestelser och problem att brottas med. Vi ställer oss tillsammans för den som är tyngd av detta och ber för honom/henne” (Wickberg m.fl., 2016, s. 29). På frågan om det är möjligt för en transperson att arbeta ideellt i församlingen skriver en församling att det inte är möjligt ”om det innebär att han/hon går utklädd och drar vanära över sig själv och Guds församling och över sin skapare” (Wickberg m.fl., 2016, s. 49).

Deltagare i undersökningen framförde också åsikter som att samkönade äktenskap inte är riktiga äktenskap, eftersom det inte är möjligt att ”välsigna det inte Gud välsignar” (Wickberg m.fl., 2016, s. 36). En del anser att sex endast bör ske mellan en man och en kvinna, eftersom sex endast bör ske inom (det olikkönade) äktenskapet. I undersökningen frågade EKHO om samkönade relationer tas upp i undervisningen om samlevnadsfrågor och äktenskapssyn. En församling svarar: ”Vi har tystnat nästan helt i att ta upp samlevnadsfrågor för att vi vill inte bli kända för att vara emot homosexualitet utan vara kända för att vara för Jesus. Och Jesus kan förändra oss alla till att bli lika honom” (Wickberg m.fl., 2016, s. 45). De väljer alltså att inte uttrycka sina faktiska åsikter eftersom ämnet samkönade relationer är kontroversiellt.

Vidare menar en församling att en person som lever öppet i en samkönad relation inte kan representera Guds ord eller församlingen eftersom det är en synd att leva så. Enligt samma församling drar den som lever öppet som transperson vanära över sig själv, församlingen och Gud. Bara den som lever i

celibat eller undertrycker sin könsidentitet eller sexuella läggning kan vara aktiv och arbeta i församlingen. En församling säger att ”pastorns sexualitet skulle ’stjäla fokus’ från pastorns uppdrag” och ”att öppet göra uppror mot skapel-seordningen och Ordet går inte ihop med att förkunna Guds ord och att leda församlingen” (Wickberg m.fl., 2016, s. 56–57). EKHO ifrågasätts också som kristen hbtq-organisation: ”Är övertygad om att Ni är underbara människor, men Ni behöver ändå bli frälsta och lösta precis som heterosexuella syndare, ingen skillnad!” (Wickberg m.fl., 2016, s. 69).

I EKHO:s genomförda intervjuundersökning finns präster som är skeptiska till hbtq-personer. En präst inom Svenska kyrkan beskriver hbtq-frågor som motsatsen till trohet och kärlek, men visar upp ett visst mått av acceptans för hbtq-personer som – liksom en av hans kollegor – inte vill gå i prideparader utan vill vara ”som en vanlig människa” (Wickberg m.fl., 2016, s. 93). En annan präst i Svenska kyrkan säger att samhället bör vara heteronormativt. Vidare menar han att det inte är något konstigt med att förneka sina känslor, och att om vi skulle agera på allt vi känner skulle pedofili och incest också vara acceptabelt. På frågan hur han ställer sig till förbön mot homosexualitet svarar han att han tänker ”att det är ju ett slags kolonialt tänkande om jag ska avgöra vad som är rätt att be för” (Wickberg m.fl., 2016, s. 105). Vidare ifrågasätter han att det ska vara så bråttom för kyrkan att förändras och anpassa sig. Samma präst säger att han förespråkar en mindre ängslig attityd som öppnar för att hbtq-personer och homofober ska kunna samexistera (Wickberg m.fl., 2016).

Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i siffror

I detta avsnitt presenterar MUCF resultatet från den nationella ungdomsenkäten 2021 och den särskilda fråga som lades till i 2021 års enkät.

En ny fråga i nationella ungdomsenkäten

Som nämnts tidigare finns det begränsad kunskap om i vilken omfattning unga hbtq-personer i Sverige utsätts för omvändelseförsök och hur dessa försök yttrar sig. För att förbättra kunskapen ställde MUCF frågor om utsatthet för omvändelseförsök i den nationella ungdomsenkäten 2021. Urval, svarsfrekvens med mera beskrivs i inledningskapitlet.

Det är viktigt att formulera enkätfrågor så att de kan förstås och besvaras korrekt av så många som möjligt. I nationella ungdomsenkäten ställdes frågor om utsatthet för omvändelseförsök enligt nedan.

Alla unga fick först svara Ja eller Nej på om **någon, eller några försökt påverka dig i syfte att förändra din sexuella läggning, din könsidentitet eller ditt könsuttryck**. Syftet var att först täcka in alla former av sådan påverkan som unga kan ha utsatts för, för att sedan fånga in specifika former av utsatthet. Genom frågans utformning försökte myndigheten dels säkerställa att alla unga som upplevt någon form av påverkan kunde ge uttryck för det, dels få in svar som både mer allvarliga och om mindre allvarliga former av påverkan. Det var

möjligt för alla unga, oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck, att svara på frågan.

De som svarade **Ja** på frågan fick sedan svara på frågor om **hur** denna påverkan tog sig uttryck, genom att svara på om de råkat ut för något av följande:

- Jag har blivit tillsagd att förändra mig.
- Jag har blivit utsatt för ”behandlingar”, till exempel så kallad omvändelse-terapi.
- Jag har blivit hotad med att jag ska föras ut ur Sverige och tvingas leva i ett annat land.
- Jag har blivit förd ur Sverige och under en period tvingats leva i ett annat land.
- Jag har blivit hotad med att jag ska tvingas gifta mig.
- Jag har blivit tvingad att gifta mig.
- Jag har blivit hotad med att skickas på ”uppfostringsresa”.
- Jag har blivit skickad på en ”uppfostringsresa”.
- Jag har blivit utsatt för andra former av påtryckningar, hot, tvång eller skador.

Det första alternativet (**Jag har blivit tillsagd att förändra mig**) omfattar sådant som inte nödvändigtvis är ett omvändelseförsök enligt definitionen i den här rapporten, det vill säga ”försök att få någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt personen själv vill”. Det kan till exempel även handla om enstaka kränkande homofoba kommentarer från omgivningen. Beteenden som är kränkande och allvarliga men där syftet från avsändaren inte nödvändigtvis är omvändelse. Att ha blivit tillsagd att förändra sig skulle däremot kunna vara omvändelseförsök om syftet är att ändra eller få en ung person att dölja sin sexuella läggning eller könsidentitet. De andra alternativen i enkätfrågan faller mer uppenbart under definitionen av omvändelseförsök. I detta avsnitt syftar termen påverkan på samtliga alternativ (1–9) medan termen omvändelseförsök i detta avsnitt används för att ringa in alternativ 2–9 (d.v.s. samtliga alternativ förutom **jag har blivit tillsagd att förändra mig**). Detta ska alltså inte tolkas som att ha blivit tillsagd att ändra sig inte kan utgöra en form av omvändelseförsök, men att inte alla svar som uppger sådan påverkan gör det.

MUCF:s definition har gjorts utifrån hur myndigheten uppfattade uppdraget från regeringen, det vill säga att kartlägga och sammanställa kunskap om ”olika typer av beteenden såsom påtryckningar och tvång för att en person inte längre ska identifiera sig som hbtq-person eller inte ge uttryck för den delen av ens identitet” (Regeringsbeslut A2020/01669/MRB, s. 2). Svaren som myndigheten fick in genom den nationella ungdomsenkäten spänner över ett brett spektrum vad gäller former av utsatthet.

De som svarade på enkäten fick även specificera **vem** som försökt påverka dem, enligt nedan:

- familj (mamma, pappa, syskon)
- annan släkt
- andra unga
- personal i skolan i Sverige

- personal i öppen fritidsverksamhet (till exempel ungdomsgård eller ungdomens hus) i Sverige
- person som arbetar på mottagning (till exempel BUP eller vårdcentral) i Sverige
- representant för en församling (till exempel en kyrka eller moské) i Sverige
- andra vuxna i Sverige
- läkare, eller liknande, som kommit till Sverige för att träffa den unga
- vid besök eller boende i annat land.

En annan fråga som de unga fick svara på är om de får gifta sig med vem de vill. Denna fråga har även ställts i tidigare ungdomsenkäter. Påtvingade giftermål, eller förbud mot vissa giftermål, är sätt för omgivningen att försöka begränsa ungas sexualitet. Det kan handla om omvändelseförsök, men det kan även finnas andra orsaker, som till exempel att en ung person förväntas gifta sig med någon som har samma religion eller etnicitet som den ungas familj.

Sammanfattningsvis visar resultaten från nationella ungdomsenkäten, vad gäller utsatthet för påverkan, att:

- ungefär var femte ung hbtq-person (18 procent) har utsatts för någon form av påverkan
- även bland unga heterocispersoner förekommer påverkan, men det är mindre vanligt (2 procent).

Dessa resultat rör särskilt hbtq-personer utsatthet för påverkan:

- Påverkan består oftast i att personen **blivit tillsagd** att förändra sin sexuella läggning, sin könsidentitet eller sitt könsuttryck.
- Andra former av påverkan förekommer, men är relativt ovanliga i jämförelse med att **bli tillsagd**.
- Det är vanligast att det är andra unga eller familjen som försökt påverka en.
- Ickebinära och binära transpersoner utsätts i större omfattning för påverkan än hbtq-cispersoner.
- Uppdelat efter sexuell läggning är de som definierar sig som queera och homosexuella mer utsatta än personer som angett andra sexuella läggningar.
- Bland homosexuella är tjejer mer utsatta än killar.

En intersektionell analys av utsatthet för sådant som myndigheten bedömer är omvändelseförsök visar att följande faktorer, utöver att vara hbtq-person i sig, har en samvariation med utsatthet för omvändelseförsök:

- att vara transperson
- att ha en funktionsnedsättning
- att bo i landsbygdskommun
- att ha föräldrar med eftergymnasial utbildning.

Vad gäller möjligheten att gifta sig med den man vill visar resultaten att

- de allra flesta unga får gifta sig med den de vill
- hbtq-personer med utländsk bakgrund får i lägre utsträckning än hbtq-personer med svensk bakgrund gifta sig med den de vill

Vad gäller hbtq-personers möjlighet att gifta sig med den de vill visar resultaten att

- hbtq-personer med utländsk bakgrund får i lägre utsträckning än heterocis-personer med utländsk bakgrund gifta sig med den de vill
- homosexuella tjejer får i lägre utsträckning än homosexuella killar gifta sig med den de vill.
- unga med utländsk bakgrund får i lägre utsträckning än unga med svensk bakgrund gifta sig med den de vill.

Utsatthet bland unga heterocispersoner

Syftet med rapporten är att kartlägga förekomsten av omvändelseförsök riktade mot unga hbtq-personer. Resultaten från nationella ungdomsenkäten visar dock att påverkan från andra i syfte att förändra ens könsidentitet, könsuttryck eller sexuella läggning förekommer även bland unga heterocispersoner. Ungefär en av femtio (två procent) av unga heterocispersoner anger att de har blivit utsatta för påverkan. Det är oklart hur frågan har tolkats av unga heterocispersoner. Det är till exempel möjligt att sexuell läggning tolkats som att det rör även andra former av sexuella beteenden, eller att heterocispersoner som uttrycker sig icke könsstereotyp, till exempel genom kläder och smink, utsätts för påtryckningar av omgivningen även om de själva inte identifierar sig som hbtq-personer. När det gäller unga heterocispersoner finns det ingen statistiskt säkerställd skillnad mellan tjejer och killar, vad gäller utsatthet för denna typ av påverkan.

Den vanligaste formen av påverkan som unga heterocispersoner utsätts för är att någon, eller några, sagt till den unga att förändra sig. Det är mindre vanligt att det förekommer mer allvarliga former¹⁴⁶ av omvändelseförsök.

Bland unga heterocispersoner är det vanligast att påverkan kommer från andra unga. Därefter följer andra vuxna i Sverige, familj, annan släkt, personal i skolan och vid besök i ett annat land. Övriga svarsalternativ förekom inte bland de unga heterocispersoner som svarade på enkäten. När det gäller vilka som utsätter den unga personen skiljer det sig mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner. Medan det är klart vanligast att heterocispersoner utsätts av andra unga, är även familj vanligt bland hbtq-personer. En skillnad är också att det finns hbtq-personer, men inga heterocispersoner, som svarat att representan-

¹⁴⁶”Utsatt för ’behandlingar’, till exempel så kallad omvändelseterapi”, ”Hotad med att jag ska föras ut ur Sverige och tvingas leva i ett annat land”, ”Blivit förd ur Sverige och under en period tvingats leva i ett annat land”, ”Hotad med att jag ska tvingas gifta mig”, ”Blivit tvingad att gifta mig”, ”Hotad med att skickas på ’uppfostringsresa’”, ”Blivit skickad på ’uppfostringsresa’”.

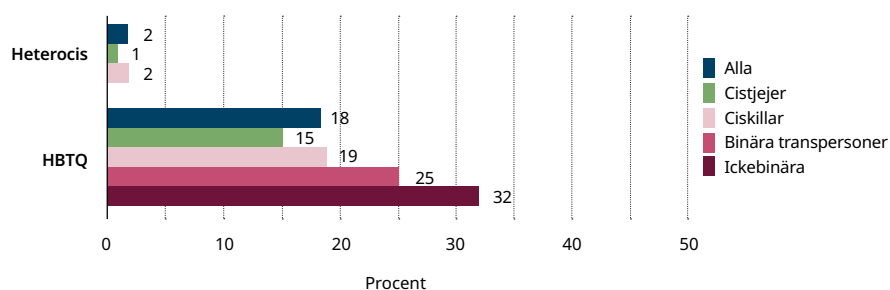
ter för en församling, personal i öppen fritidsverksamhet, personal som arbetar på mottagning¹⁴⁷ utsatt dem för detta.

En av fem unga hbtq-personer har utsatts för någon form av påverkan

I jämförelse med unga heterocispersoner är unga hbtq-personer, inte så förvånande, överrepresenterade vad gäller utsatthet för påverkan i syfte att förändra ens sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. En av fem (18 procent) unga hbtq-personer har utsatts för någon sådan påverkan.

Vanligare med utsatthet för påverkan bland binära transpersoner och ickebinära

Andelen som blivit utsatta för påverkan varierar beroende på könsidentitet, vilket framgår av Figur 7.1. Personer som bryter mot cisnormen, alltså ickebinära och binära transpersoner, utsätts i högre utsträckning än cispersoner, oavsett sexuell läggning.

Figur 7.1. Andel unga som svarar att någon, eller några, försökt påverka en i syfte att förändra ens sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck, efter kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

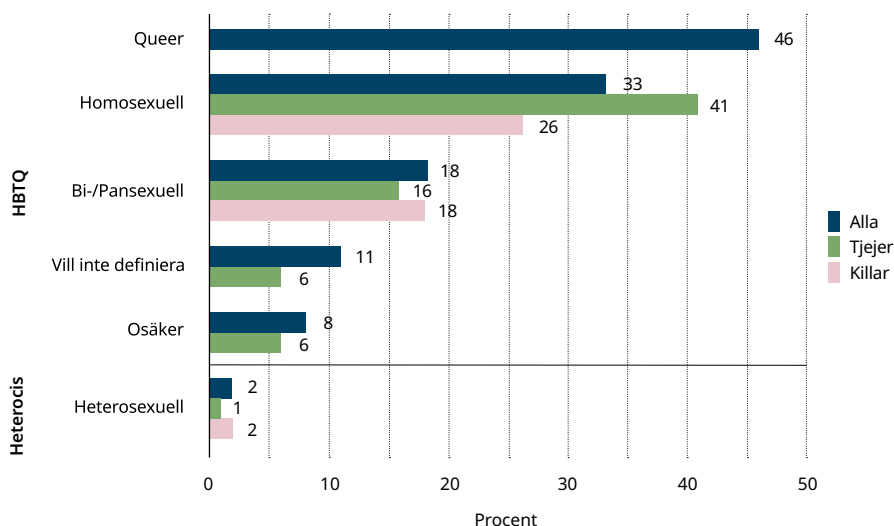
Utsatthet för påverkan varierar även beroende på sexuell läggning

Andelen som blivit utsatta för påverkan varierar även beroende på sexuell läggning, vilket framgår av Figur 7.2. Figuren visar att personer som angett queer som sexuell läggning i högre utsträckning än andra hbtq-personer svarar att de utsatts för påverkan. I nationella ungdomsenkäten 2021 fanns queer för första gången med som ett alternativ för sexuell läggning. MUCF är medvetna om att queer kan uppfattas på många olika sätt, och också vara ett uttryck för en syn på kön och sexualitet som är mer långtgående än en definition av en sexuell läggning. Att på något sätt vara queer innebär dock oftast att bryta mot heteronormen. Bland personer som uppgett queer som sexuell läggning svarar nästan hälften (46 procent) att de utsatts för påverkan.

¹⁴⁷ Det är framför allt transpersoner som uppgett att de utsatts av någon som arbetar på en mottagning. MUCF kopplar detta till de utmaningar vad gäller tillgång till könsbekräftande vård som beskrivs i kapitlet om hälsa.

Även homosexuella utsätts i högre utsträckning (33 procent) än bi- eller pansexuella (18 procent) och de som svarar att de inte vill definiera sin sexuella läggning (11 procent) eller är osäkra på densamma (8 procent).

Inom gruppen homosexuella framkommer en skillnad mellan tjejer och killar. Ungefär fyra av tio (41 procent) homosexuella tjejer svarar att andra försökt påverka dem medan motsvarande siffra bland homosexuella killar är ungefär en av fyra (26 procent).

Figur 7.2. Andel unga som svarar att någon, eller några, försökt påverka en i syfte att förändra ens sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck, efter sexuell läggning och kön, 16–25 år, 2021. Procent.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Olika former av påverkan

Tabell 7.1 visar hur vanligt förekommande olika former av påverkan är bland unga hbtq-personer. I tabellen framgår att den vanligaste formen av påverkan som unga hbtq-personer utsatts för är att bli tillsagd av någon, eller några, att förändra sig (16 procent). Myndigheten räknar inte detta som utsatthet för omvändelseförsök.

De övriga former av påverkan som listas i Tabell 7.1 är sådant som myndigheten räknar som utsatthet för omvändelseförsök. Vanligast bland dessa (fem procent) är att ha blivit utsatt för **andra former av påtryckningar, hot, tvång eller skador** medan övriga former av omvändelseförsök är mindre vanliga.

Eftersom relativt få individer uppgett att de utsatts för olika specifika former av omvändelseförsök är det svårt att baserat på dessa resultat göra generaliseringar för samtliga unga hbtq-personer i Sverige. Resultaten blir mer känsliga för bortfall när enkäten besvaras och för missvisande svar (till exempel om en person råkar kryssa i fel ruta).

Resultaten visar dock att omvändelseförsök förekommer i någon utsträckning. Av samtliga unga hbtq-personer som svarat på enkäten har en av tjugo

(5 procent) utsatts för **minst en** av de former av påverkan¹⁴⁸ som enligt MUCF:s definition definitivt bör räknas som omvändelseförsök.

Tabell 7.1. Andel unga hbtq-personer som utsatts för olika former av påverkan i syfte att förändra ens sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 16–25 år, 2021. Procent.

Hur har någon, eller några, försökt påverka dig i syfte att du ska förändra din sexuella läggning, din könsidentitet eller ditt könsuttryck?	Andel (procent)				
	Alla kön (n = 882)	Cistjejer (n = 567)	Ciskillar (n = 155)	Binära transpersoner (n = 67)	Icke-binära (n = 64)
Jag har blivit tillsagd att förändra mig	15.9	13.8	13.7	20.7	32.2
Jag har blivit utsatt för andra former av påtryckningar, hot, tvång eller skador	4.6	3.8	5.0	6.2	9.1
Jag har blivit utsatt för "behandlingar", till exempel så kallad omvändelseterapi	1.1	1.0	0.8	0.0	3.7
Jag har blivit hotad med att skickas på "uppfostringsresa"	1.1	1.0	0.7	1.1	4.0
Jag har blivit hotad med att jag ska föras ut ur Sverige och tvingas leva i ett annat land	0.9	0.9	0.0	0.0	5.1
Jag har blivit hotad med att jag ska tvingas gifta mig	0.9	1.0	0.0	1.1	4.0
Jag har blivit skickad på en "uppfostringsresa"	0.7	0.7	0.0	0.0	4.0
Jag har blivit förd ur Sverige och under en period tvingats leva i ett annat land	0.6	0.5	0.0	0.0	4.0
Jag har blivit tvingad att gifta mig	0.4	0.6	0.0	0.0	1.1

Källa: Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Kommentar: Antalet tjejer är betydligt fler än antalet killar, dels för att tjejer har en högre svarsfrekvens än killar i ungdomsenkäten och dels för att tjejer i högre utsträckning angett att de är hbtq-personer, särskilt bisexuella.

Vanligast att unga hbtq-personer utsätts av andra unga och av familjen

I nationella ungdomsenkäten fick unga som utsatts för påverkan i syfte att förändra sin sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck även svara på vem det var som försökt påverka dem. Tabell 7.2 visar att det är vanligast att unga hbtq-personer utsätts för påverkan av andra unga (9 procent) och av familj (8

¹⁴⁸ Det vill säga personer som i enkäten uppgett att de har råkat ut för minst något av följande:

- Jag har blivit utsatt för "behandlingar", till exempel så kallad omvändelseterapi
- Jag har blivit hotad med att jag ska föras ut ur Sverige och tvingas leva i ett annat land
- Jag har blivit förd ur Sverige och under en period tvingats leva i ett annat land
- Jag har blivit hotad med att jag ska tvingas gifta mig
- Jag har blivit tvingad att gifta mig
- Jag har blivit hotad med att skickas på "uppfostringsresa"
- Jag har blivit skickad på en "uppfostringsresa"
- Jag har blivit utsatt för andra former av påtryckningar, hot, tvång eller skador

En person kan ha varit utsatt för flera olika former av omvändelseförsök. Det gör att vid en summering av ovanstående alternativ med hjälp av Tabell 7.1 så blir summan för alla unga hbtq-personer större än 5 procent.

procent). Därefter följer andra vuxna i Sverige (5 procent) och annan släkt (4 procent). Övriga är mindre vanligt förekommande (0.3–1 procent).

Tabell 7.2. Andel unga hbtq-personer som utsatts för påverkan av olika personer i syfte att förändra ens sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck, efter kön, könsidentitet och könsuttryck, 16–25 år, 2021. Procent .

Har någon av följande försökt påverka dig i syfte att du ska förändra din sexuella läggning, din könsidentitet eller ditt könsuttryck?	Andel (procent)				
	Alla kön (n = 882)	Cistjejer (n = 567)	Ciskillar (n = 155)	Binära transpersoner (n = 67)	Icke-binära (n = 64)
Andra unga	8.7	6.4	8.6	13.2	20.7
Familj (mamma, pappa, syskon)	8.0	6.8	5.9	15.2	15.4
Andra vuxna i Sverige	5.1	3.7	4.5	8.5	11.8
Annan släkt (förutom mamma, pappa, syskon)	3.9	3.0	1.9	10.3	11.2
Person som arbetar på mottagning i Sverige (t.ex. BUP, vårdcentral)	1.1	0.4	0.0	4.8	4.3
Representant för en församling (t.ex. kyrka, moské) i Sverige	0.9	1.1	0.5	0.0	1.4
Personal i skolan i Sverige	0.7	0.0	0.5	2.7	2.9
Vid besök eller vistelse i ett annat land	0.7	0.8	0.7	0.0	0.0
Personal i öppen fritidsverksamhet	0.3	0.1	0.0	1.1	0.0

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Nationella ungdomsenkäten 2021.

Bland de unga som utsatts för det som definieras som omvändelseförsök är det 33 procent som har utsatts enbart av andra unga och 67 procent som har utsatts av någon/några av de övriga. Gruppen ”Andra unga” omfattar sannolikt både jämnåriga kontakter, som till exempel skolkamrater, men kan även tänkas omfatta personer som man träffar på i andra sammanhang. Det är möjligt att dessa personer är äldre än den som svarat på enkäten men ändå räknas som ”unga” snarare än ”vuxna” av denne.

En intersektionell analys av utsatthet för omvändelseförsök

Som tidigare nämnts finns det i dag begränsad kunskap om omfattningen av omvändelseförsök bland unga hbtq-personer och vilka grupper som är särskilt utsatta. Med detta kapitel vill MUCF bidra till att öka kunskapen.

MUCF har därför en intersektionell analys av resultaten. Den intersektionella analysen ger möjlighet att undersöka hur flera olika faktorer samvarierar för att öka, eller minska, risken att ha varit utsatt för olika former av förtryck.

Det har gjorts genom en regressionsmodell (linjär sannolikhetsmodell¹⁴⁹). En regressionsmodell gör det möjligt att ta hänsyn till att vissa undergrupper skiljer sig åt även vad gäller andra bakgrundsfaktorer. Det kan till exempel vara så att personer med utländsk bakgrund skiljer sig från personer med svensk bakgrund vad gäller ålder, föräldrars utbildningsnivå och boende på landsbygd.

Utifrån nationella ungdomsenkäten har en person räknats som utsatt för omvändelseförsök (beroende variabel) om personen har blivit utsatt för något av följande i syfte att förändra ens sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck:

- Jag har blivit utsatt för ”behandlingar”, till exempel så kallad omvändelse-terapi.
- Jag har blivit hotad med att jag ska föras ut ur Sverige och tvingas leva i ett annat land.
- Jag har blivit förd ur Sverige och under en period tvingats leva i ett annat land.
- Jag har blivit hotad med att jag ska tvingas gifta mig.
- Jag har blivit tvingad att gifta mig.
- Jag har blivit hotad med att skickas på ”uppfostringsresa”.
- Jag har blivit skickad på en ”uppfostringsresa”.
- Jag har blivit utsatt för andra former av påtryckningar, hot, tvång eller skador.

I regressionsmodellen har följande faktorer (oberoende variabler) inkluderats:

- hbtq-person (”hbtq-person” eller ”heterocisperson”)
- landsbygdskommun (”boende i landsbygdskommun” eller ”boende i annan kommun”)
- ålder (”16–20 år” eller ”21–25 år”)
- bakgrund (”svensk” eller ”utländsk” bakgrund)
- föräldrars utbildningsnivå (”föräldrar med eftergymnasial utbildning” eller ”föräldrar utan eftergymnasial utbildning”)
- funktionsnedsättning (”har funktionsnedsättning” eller ”har ingen funktionsnedsättning”)
- cisperson (”cisperson” eller ”transperson”)
- juridiskt kön (”kille” eller ”tjej”)¹⁵⁰.

I modellen har även så kallade interaktionstermer för att vara hbtq-person och samtliga övriga faktorer inkluderats. Det innebär att effekten av att till exempel ha utländsk bakgrund kan se annorlunda ut för hbtq-personer och heterocispersoner. Det kan till exempel vara så att utländsk bakgrund i sig inte har någon statistiskt säkerställd samvariation med utsatthet för omvändelseförsök, men att kombinationen av att både ha utländsk bakgrund och dessutom vara

¹⁴⁹ En linjär sannolikhetsmodell (linear probability model) är ett särskilt fall av linjär regression där utfallet för en binär beroendevariabel (i detta fall omvändelseförsök) förklaras av en eller flera binära oberoende variabler.

¹⁵⁰ Tolkningen av regressionsmodellen underlättas av att samtliga oberoende variabler endast har två kategorier. I detta fall har därför juridiskt kön, framför självidentifierat kön, valts. Notera dock att cisvariabeln fångar huruvida någon är cisperson eller transperson.

hbtq-person har det och att utsattheten för omvändelseförsök varierar inom hbtq-gruppen baserat på bakgrund.

Resultaten från modellen visar att det, för hbtq-gruppen, finns fem faktorer som utöver att vara hbtq-person¹⁵¹, har en statistiskt säkerställd samvariation med utsatthet för omvändelseförsök. Det innebär att den uppskattade sannolikheten att ha varit utsatt för omvändelseförsök är högre för unga hbtq-personer som:

- är transpersoner
- har utländsk bakgrund
- har funktionsnedsättning
- bor i landsbygdskommuner
- har föräldrar med eftergymnasial utbildning.

En regressionsmodell som kontrollerar för flera olika faktorer samtidigt tar hänsyn till vissa skillnader som kan finnas mellan grupperna vad gäller deras sammansättning. Som exempel är det vanligare med högutbildade föräldrar bland personer med svensk bakgrund än bland personer med utländsk bakgrund. En rak jämförelse mellan personer med utländsk bakgrund och personer med svensk bakgrund blir därför även, till viss del, en indirekt jämförelse vad gäller föräldrars utbildningsnivå. Det kan därför vara svårt att vid en rak jämförelse säga hur stor del av skillnaden mellan två grupper som kan förklaras av grupperna i sig och hur stor del som kan förklaras av andra faktorer. Resultaten från regressionsmodellen ska därför tolkas som "allt annat lika", det vill säga; om övriga faktorer hålls konstanta, vad är då samvariationen mellan till exempel föräldrars utbildningsnivå och den ungas utsatthet för omvändelseförsök.¹⁵²

För ålder och för juridiskt kön finns det ingen statistisk samvariation med utsatthet för omvändelseförsök. Varken för hbtq-personer eller för heterocispersoner. För heterocispersoner finns det ej heller någon statistiskt säkerställd samvariation med utsatthet för omvändelseförsök vad gäller någon av de övriga faktorerna.

De flesta, men inte alla, unga får välja sin äktenskapspartner

Tvångsäktenskap kan ses som en extrem form av omvändelseförsök (RFSU Ungdom, 2011), men det kan såklart också vara en form av kontroll av heterocispersoner. Genom att endast tillåta äktenskap mellan personer av olika kön utövas kontroll över ungas sexualitet, och det kan finnas en förhoppning om att en ung person ska bli "omvänd" till heterocisperson genom att endast dessa äktenskap tillåts. Kontroll över ungas val av äktenskapspartner kan dock även ha andra syften, som att enbart tillåta äktenskap inom samma religion.

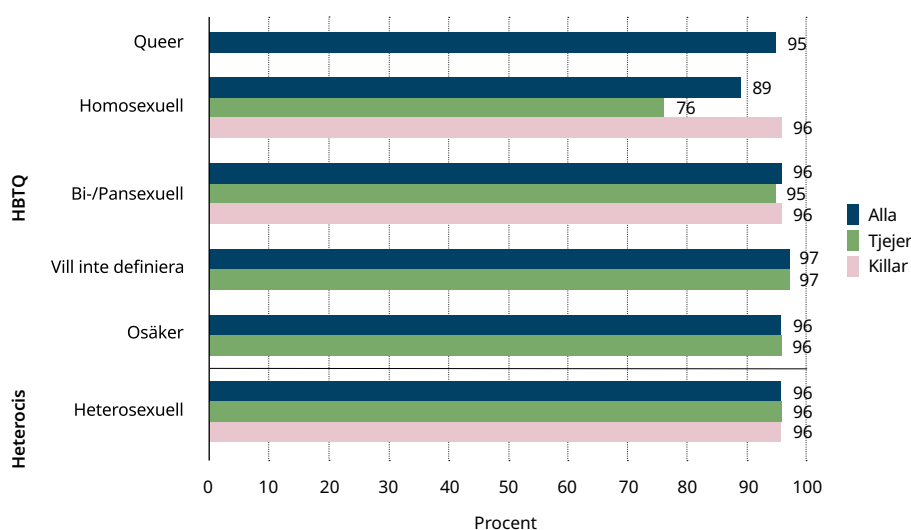
I ungdomsenkäten svarar de allra flesta (96 procent) att de får gifta sig med den de vill. Det är ingen skillnad mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner om vi tittar på hela grupperna. Unga med utländsk bakgrund får i lägre utsträckning än unga med svensk bakgrund själva välja äktenskapspartner.

¹⁵¹ Som i sig har en positiv samvariation med utsatthet för omvändelseförsök

¹⁵² Resultaten från regressionsmodellen redovisas i metodbilaga.

Bland unga hbtq-personer med utländsk bakgrund svarar 77 procent att de får gifta sig med den de vill medan motsvarande andel bland unga heterocispersoner med utländsk bakgrund är 84 procent. Unga hbtq-personer med utländsk bakgrund har alltså sämre möjligheter jämfört med unga hbtq-personer med svensk bakgrund och unga heterocispersoner med utländsk bakgrund.

Figur 7.3 visar andelen unga som får gifta sig med vem de vill, uppdelat på sexuell läggning (och där det är möjligt även kön). Det framgår av figuren att homosexuella tjejer har sämre möjligheter att själva få välja partner för giftermål, det gäller både vid en jämförelse med homosexuella killar och jämfört med övriga sexuella läggningar.

Figur 7.3. Andel unga som svarar att de får gifta sig med vem de vill, efter sexuell läggning och kön, 16–25 år, 2021. Procent.

Kommentar: Antalet individer inom hbtq-gruppen med heterosexuell läggning, som heterosexuella transpersoner, är för få för att redovisa. Kön redovisas separat där det finns tillräckligt många svar.

Källa: MUCF:s nationella ungdomsenkät 2021

Nationella ungdomsenkäten: vad vet vi om utsatthet för omvändelseförsök?

Vilka sammanfattande slutsatser kan dras av frågorna i 2021 års ungdomsenkät, när det gäller utsatthet för omvändelseförsök?

Resultaten visar att unga hbtq-personer löper en betydligt högre risk än unga heterocispersoner att få sin sexuella läggning, sin könsidentitet eller sitt könsuttryck ifrågasatt av sin omgivning, och således har sämre möjligheter att själva få styra över hur de lever sina liv.

Den vanligaste formen av påverkan är att ha blivit tillsagd av någon eller några att förändra sig. Det är inte självklart att alla sådana händelser kan klassas som omvändelseförsök, enligt definitionen i avsnittet ”Definition av omvändelseförsök” med start på sida 347, även om sådant sannolikt också ryms där.

Men även händelser som mer självklart kan klassificeras som omvändelseförsök framkommer i enkätsvaren. Bland unga hbtq-personer har ungefär 5 procent utsatts för sådant som faller inom definitionen av omvändelseförsök.

Det flest svarat att de utsatts för är **andra former av påtryckningar, hot, våld eller skador**.

När det gäller samtliga försök att påverka unga hbtq-personers sexuella läggning, könsidentitet och könsuttryck är det vanligast med påverkan från andra unga och från ens familj. Därefter följer andra vuxna och annan släkt. Det är mindre vanligt med påverkan från andra, till exempel representanter för en församling eller personal i öppen fritidsverksamhet.

När det handlar om utsatthet för omvändelseförsök så visar en regressionsanalys att sannolikheten att ha varit utsatt för omvändelseförsök är högre för vissa grupper av unga hbtq-personer. Det gäller hbtq-personer som

- är transpersoner
- har en funktionsnedsättning
- har utländsk bakgrund
- har högutbildade föräldrar
- bor i en landsbygdskommun.

Sammanfattningsvis kan myndigheten, med stöd av resultaten i nationella ungdomsenkäten 2021, framförallt konstatera att olika former av försök att omvända unga hbtq-personer vad gäller deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck förekommer i en inte obetydlig utsträckning.

Omfattning: Hur många utsatta unga söker stöd från någon stödverksamhet?

MUCF har frågat ett antal stödverksamheter och mottagningar hur många unga de kommit i kontakt med som har erfarenheter som kan utgöra omvändelseförsök. Verksamheterna MUCF haft kontakt med är Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötland, olika kommunala och ideella verksamheter som arbetar för att stödja personer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och ideella verksamheter som stödjer hbtq-personer som utsätts för olika typer av kränkningar, hot och våld.

Alla verksamheterna poängterade för MUCF att de inte gör någon konsekvent statistik med avseende på detta. Eftersom det inte finns en etablerad definition av begreppet omvändelseförsök, är det inte möjligt för verksamheterna att dokumentera hur många de kommer i kontakt med som utsätts för just detta. Det är inte heller möjligt, eller kanske ens önskvärt, att dra en absolut gräns mellan något som kan räknas som omvändelseförsök och något som är en del av ett hedersrelaterat våld och förtryck. Flera verksamheter betonar också att det inte alltid framkommer i ett ärende om en individ är hbtq-person eller om sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck är motiv till förtryck eller våld. Detta har ett antal förklaringar. För det första fokuserar flera av verksamheterna främst på att agera på det individen utsätts för, bakgrunden eller anledningen till att personen utsätts är inte i fokus. För det andra kan individen själv ha anledning att vilja dölja sådan information, exempelvis på grund av skam eller internaliserad hbtq-fobi. För det tredje kan det vara så att individen själv inte vet om deras sexuella läggning eller könsidentitet är motivet till att de utsätts. Eftersom MUCF inte har varit i kontakt med alla verksamheter som möter eller kan komma att möta dessa unga är det inte möjligt för MUCF att baserat på dessa

uppgifter uppskatta hur många unga hbtq-personer i Sverige som utsätts för omvändelseförsök. Det finns också andra faktorer som gör att det är mycket svårt att uppskatta antalet som utsätts i Sverige, till exempel hur statistik samlas in.

Med detta sagt så uppskattade de organisationer som MUCF har samtalat med (Nationella kompetensteamet och ideella och kommunala verksamheter) att de sammanlagt kommit i kontakt med något hundratal individer som utsatts för något som skulle kunna definieras som omvändelseförsök. Verksamheterna som arbetar med personer som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck uppger att 4–7 procent av ärendena rör vad som kan beskrivas som omvändelseförsök. Den stödmottagning som inriktar sitt arbete på hbtq-personers utsatthet generellt, uppskattar andelen av ärenden som kan röra sig om omvändelseförsök högre, cirka 15–20 procent av ärendena. De mötte även individer som utsatts inom frikyrkliga miljöer. Samma mottagning lyfte gränsdragningen gentemot hatbrott som en utmaning. En av stödverksamheterna MUCF haft kontakt med kunde inte uppskatta hur många av de unga som kontaktade dem som var hbtq-personer. Av Jämställdhetsmyndighetens rapport **Förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck** (2021a) framkommer att killar som stödverksamheten kommer i kontakt med ofta söker stöd på grund av att de är hbtq-personer. Killar utgör cirka 15 procent av individerna som söker stöd hos verksamheten. Mycket viktigt i sammanhanget är att många av dessa är utsatta i en hedersrelaterad kontext, och att det är mycket svårt att dra gränser gentemot andra former av hedersrelaterat våld och förtryck.

Unga hbtq-personers berättelser om utsatthet för omvändelseförsök

I detta avsnitt presenterar MUCF resultatet av de intervjuer myndigheten gjort med unga hbtq-personer, och av de skriftliga berättelser som unga skickat in till myndigheten. Myndigheters, civilsamhällesorganisationers och forskares erfarenheter av att möta personer som utsatts presenteras också i detta avsnitt. Resultaten presenteras efter typer av utsatthet och inte utifrån motiv eller kontext, eftersom det i flera fall är svårt att dra gränser mellan olika motiv till omvändelseförsök och myndigheten har sett exempel på liknande former av utsatthet i olika kontexter.

Flera exempel på att unga utsatts för våld och tvång

De berättelser om omvändelseförsök som framkommer i materialet är i de flesta fall kopplade till religion och/eller hedersrelaterat våld och förtryck. Det finns stora skillnader mellan vad olika unga har varit med om. I vissa fall handlar det främst om en oro att utsättas på grund av omgivningens negativa syn på hbtq-personer, och egna försök att ”omvända” sig, i andra fall har den unga utsatts för hot och våld.

Bara en av de unga som MUCF intervjuat berättar om att ha utsatts för fysiskt våld. MUCF kom i kontakt med intervjupersonen genom en stödverksamhet som arbetar med unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck. Offentliga och ideella stödverksamheter ger ett flertal exempel på att unga

hbtq-personer har utsatts för psykiskt, fysiskt och sexuellt våld. Flera av dessa exempel kan kopplas till hedersrelaterat våld. Våldet omfattar både lindrig och grov misshandel, försummelse, hot och kontroll. Det finns flera ärenden där unga har blivit eller hotats med att bli bortgifta mot sin vilja, och flera exempel på att unga förts ut ur Sverige mot sin vilja på så kallade uppfostningsresor¹⁵³. I många fall sker våldet i kombination med de nedan beskrivna påtryckningarna: kränkande och negativa kommentarer, positiva kommentarer om omvändelse eller ”bot”, tystnad och utfrysning ur det sociala sammanhanget. Sammantaget finns stora likheter med erfarenheter unga berättar om i RFSL Ungdoms rapport HBT & heder. Där beskriver de unga hbtq-personerna erfarenheter av att utsättas för psykiskt och fysiskt våld och risk för tvångsäktenskap som omvändelsemetod (Darj m.fl., 2011).

Våld, kontroll och hot mot unga hbtq-personer

Den intervjuperson som berättar om att ha utsatts för våld beskriver också utsatthet för stark kontroll från föräldrarna, där det inte var tillåtet att exempelvis umgås med vänner utan uppsikt.

Jag fick bara vara ute på gården och vara med vänner där mina föräldrar kunde se mig om de tittade ut från fönstret. Men när vi flyttade [...], så [gick] klasskompisarna hem till varandra och åt tacos eller tittade på film, och sådant. Det var liksom inte party och sådant [...] Men det var sådant som jag inte fick. Jag fick inte vara ute sent och efter skolan skulle jag komma hem direkt. Och om jag kom hem kanske en halvtimme för sent efter skolan så ifrågasatte han mig och blev jättearg och så.

Hbtq-person, 30-årsåldern

Intervjupersonen beskriver att invändningar kunde leda till att föräldern blev våldsam.

Även flera stödverksamheter beskriver att unga hbtq-personer utsätts för stark kontroll inom en hederskontext. Flera stödverksamheter har även kommit i kontakt med unga hbtq-personer som utsätts för våld eller är rädda för vad familjen skulle göra om de fick kännedom om personernas sexuella läggning eller könsidentitet. Det finns flera exempel på att unga uttryckt att de är rädda att familjen ska döda dem. Det finns ett exempel, från en hedersrelaterad kontext, på att en ung hbtq-person utsätts för ett mordförsök av en familjemedlem i Sverige på grund av sin sexuella läggning. En annan ung hbtq-person som kommit till Sverige med sin familj utsattes för ett mordförsök innan familjen kom till Sverige.

Stödverksamheterna beskriver att hot även kan vara indirekta eller förtäckta. En verksamhet berättar om ett fall där en ung person med utländsk bakgrund

¹⁵³ Detta har likheter med en studie från Stiftelsens allmänna barnhuset och Länsstyrelsen i Östergötland som visar på en koppling mellan barnmisshandel och att inte få välja partner (Jernbro & Landberg (2018).

utsattes av andra personer med bakgrund i samma land, efter att de fått kännedom om att personen inte var heterosexuell. Bland annat beskriver verksamheten flera situationer där en grupp, inklusive en religiös ledare, dök upp och omringade den unga personen på ett hotfullt sätt. En annan verksamhet berättar om ett ärende där en ung lesbisk tjej kontaktat kurator eftersom familjen hade talat om att en lesbisk släkting hade blivit levande begravd, i ett annat land. Tjejen hade uppfattat berättelsen om detta som ett hot mot henne själv.

En verksamhet har även kommit i kontakt med en ung person som berättade om att ha blivit fastbunden i en församlingslokal kopplad till en moské där en religiös ledare bad för personen.

Unga hbtq-personer kan tvingas till "uppfostringsresor" och äktenskap

Flera stödverksamheter som arbetar med unga som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och en intervjuperson har berättat om att bli lurad att resa utomlands som ett sätt att kontrollera den unga. Dessa så kallade uppfostringsresor, som stödverksamheterna beskriver dem, syftar till att förändra de ungas normbrytande beteende. Det normbrytande beteendet kan handla om sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, men det kan också röra sig om andra normbrott som familjen försöker förändra. Stödverksamheterna känner till flera ärenden där unga skickats till släkt i annat land eller till någon form av läger, exempelvis i Kenya, Somalia eller USA.

En stödverksamhet beskriver ett fall där familjen tog en tjej till ett annat land, där hon utsattes för misshandel och även hörde samtal som rörde omvändelseförsök. Tjejen kontaktade själv socialtjänsten i Sverige för att få hjälp. En annan verksamhet berättar om ett ärende där familjen fört en ung tjej ut ur Sverige till ett annat land där tjejen tvingades att gifta sig.

Även en ung person som MUCF intervjuat har erfarenhet av att föras utomlands mot sin vilja. MUCF kom i kontakt med personen genom en stödverksamhet som möter unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck. Intervjupersonen berättar att en förälder var kontrollerande och våldsam. Med tiden eskalerade våldet och föräldern lurade till slut den unga att följa med på en resa. Den unga trodde att de skulle besöka en släkting i ett annat europeiskt land. Det visade sig att de skulle till ett utomeuropeiskt land och att resan hade ett annat syfte än den unga trodde. I det utomeuropeiska landet kunde personen inte röra sig fritt och behövde söka hjälp för att kunna ta sig tillbaka till Sverige.

Alltså, pappa blev väldigt våldsam och slog mig och jag trotsade honom och var ändå med mina vänner och ville inte liksom att min frihet skulle försvinna bara för att han slog mig. Men så ... då slog han mer och jag trotsade mer, och till slut så tog han mig till [utomeuropeiskt land], deras hemland, och så fick jag kontakt med [en stödorganisation]. Jag fick hjälp hem, helt enkelt.

Hbtq-person, 30-årsåldern

Personen beskriver också att åldern hade betydelse för möjligheten att ta sig hem. Eftersom personen hade fyllt 18 år var det enklare att resa ensam, vilket gjorde det lättare att ta sig tillbaka till Sverige än det skulle ha varit om personen varit omyndig. Samtidigt gick personen fortfarande i skolan och det fanns vänner och en lärare som blev oroliga och kontaktade myndigheter som, tillsammans med en civilsamhällesorganisation, kunde hjälpa personen att ta sig tillbaka till Sverige.

Verksamheter som arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck har bidragit med ett antal exempel där unga hbtq-personer hotats eller tvingats till äktenskap mot sin vilja. En verksamhet beskriver ett fall där en ung transkille levde i ett sammanhang där det var ”tabu” att vara trans. Verksamheten bedömde att det fanns en överhängande risk att killen skulle tvingas gifta sig för att ”bli normal”. En verksamhet berättar om ett annat ärende där en homosexuell kille begått flera brott för att bli omhändertagen och på så sätt undkomma tvångsäktenskap. I ytterligare ett annat ärende, berättar en verksamhet, hade en ung hbtq-kille flytt från sin familj i en annan kommun eftersom familjen försökte tvinga honom att gifta sig. I ännu ett annat fall sökte en man och en kvinna hjälp eftersom de gift sig för att mannen, som var homosexuell, inte skulle utsättas för våld av släktingar.

Få har erfarenhet av omvändelseförsök med koppling till vården

MUCF har inte fått kännedom om något fall där omvändelseförsök ska ha utförts av svensk läkare eller annan vårdpersonal, vare sig genom myndighetens egna intervjuer eller genom stödverksamheterna. (Som nämndes i inledningskapitlet har MUCF däremot intervjuat en ung transperson som beskriver sina erfarenheter av bemötande och att försöka få tillgång till könsbekräftande vård i termer av omvändelseförsök. Eftersom den berättelsen har stora tematiska likheter med andra berättelser från unga transpersoner om erfarenheter från den könsbekräftande vården redogör MUCF för dessa samlat i kapitlet om hälsa.)

En stödverksamhet har fått information om att en läkare ska ha kommit till Sverige från ett annat europeiskt land för att ”omvända” en ung transperson. Utöver det har MUCF intervjuat en kille vars förälder försökt få hjälp av läkare i Sverige att ”bota” personen. Föräldern bokade en läkartid för att sonen skulle ”botas” från sin homosexualitet. Eftersom killen inte gick med på att gå dit går det inte att säga något om hur läkaren hade agerat. I samband med händelsen försökte killen ta sitt liv, vilket ledde till att myndigheter fick kännedom om det som hänt och gjorde en anmälan till socialtjänsten som agerade. I intervjun framkommer också att en vän till intervjupersonen ska ha varit med om en liknande händelse, där en förälder tagit vännen till en svensk vårdgivare. I det fallet gjorde vårdgivaren en orosanmälan till socialtjänsten. Erfarenheten har likheter med unga hbtq-personers erfarenheter som beskrivs i RFSL Ungdoms rapport. Flera unga beskriver i RFSL Ungdoms rapport att de har erfarenhet av självmordstankar eller självmordsförsök. Bland annat berättar en intervjuperson att hon försökte ta sitt liv på grund av den ångest och oro som blev följden av hot om att familjen skulle flytta utomlands (Darj m.fl., 2011).

Svårt att skilja mellan hedersrelaterat förtryck och våld och omvändelseförsök

Flera stödverksamheter menar att det är svårt att dra en gräns mellan hedersrelaterat våld och förtryck generellt och omvändelseförsök i en hederskontext. Även intervjun med den unga som varit utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck visar att det är svårt att dra en tydlig gräns mellan vad som kan ses som hedersrelaterat våld och förtryck och vad som kan ses som omvändelseförsök.

Anledningen till att det är svårt att dra en sådan gräns är att det hedersrelaterade våldet och förtrycket generellt är nära kopplat till kontroll över individens sexualitet och relationer. Även heterosexuella cispersoners kontrolleras genom hedersrelaterat våld och förtryck. Eftersom allt syftar till att barnet eller den unga ska leva upp till snäva normer kring sexualitet och könsuttryck, såsom kyskhetsnormer, är det svårt att skilja på vad den unga skulle utsättas för som heterocisperson och vad den unga utsätts för specifikt för att hen är hbtq-person. Förtrycket och våldet kan leda till att den unga tvingas dölja eller undertrycka sin sexuella läggning eller könsidentitet, även om det inte är ett medvetet omvändelseförsök. Det kan också vara svårt för den som utsätts att avgöra om den som utsätter känner till, eller antar, att hen är hbtq-person, eller om kontrollen hade skett ändå.

Den intervjupersonen som växt upp med en mycket kontrollerande och våldsamt förälder beskriver att kontrollen framför allt rörde den ungas sociala umgänge. Kontrollen var inte tydligt kopplad till något som den unga gjorde eller att föräldern tyckte att umgängeskretsen var olämplig av någon särskild anledning. Snarare handlade det om att den unga alltid skulle vara under familjens övervakning. Därför var det inte tillåtet för intervjupersonen att umgås med vänner hemma hos vännerna eller på någon annan plats där familjen inte kunde övervaka dem. Våldet utövades när den unga protesterade mot kontrollen. Eftersom det i det här fallet är svårt att avgöra motivet till kontrollen och våldet, är det svårt att avgöra om det rör sig om omvändelseförsök.

Den här berättelsen visar att det kan vara svårt att veta varför en ung hbtq-person utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck, både för den som själv utsätts, för stödverksamheter och i förlängningen för myndigheter. Stödverksamheter menar också att familjen kan uppfatta det som att den unga är hbtq-person även om den unga själv aldrig sagt det. Handlingar kan bero på att den unga antas vara hbtq-person. Eftersom syftet med våldet och förtrycket inte alltid är tydligt menar flera stödverksamheter att det är troligt att de i vissa fall inte fångar upp att en utsatt person är hbtq-person, att våldet och förtrycket beror på detta eller att den unga kan påverkas på ett annat sätt än en heterosexuell cisperson. En delförklaring är att vissa av verksamheterna i högre utsträckning fokuserar på våldsutövningen än på motivet. Enligt stödverksamheterna kan unga också själva vilja dölja att de är hbtq-personer, eftersom de internaliserat omgivningens negativa syn på hbtq-personer. Allt detta sammantaget leder till att det kan finnas mörkertal gällande hur utsatta just unga hbtq-personer är.

Sociala och religiösa påtryckningar

Flera av stödverksamheterna beskriver att de talat med unga hbtq-personer från olika religiösa miljöer där de ska ha utsatts för påtryckningar som syftar till att förändra de ungas sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Det finns exempel på att personer uppmanats av förälder eller annan i församlingen att förändra sig; att träffa någon av annat kön eller att bete sig mer könsstereotyp. Stödverksamheter berättar också att de träffat transpersoner som har fått höra att det är fel att genomgå könsbekräftande behandling, eftersom det skulle vara mot Guds vilja att ändra kroppen. Det finns exempel på liknande resonemang från en församling i EKHO:s rapport **Församling för alla?** (Wickberg m.fl., 2016). Individer har även blivit uppmuntrade att besöka England eller USA där det finns religiösa institutioner som arbetar med terapilikhande metoder för att omvända hbtq-personer.

Det finns också exempel på att unga fått själavårdande samtal, samtal med präst/imam, förbön, bikt eller någon form av ritual i syfte att ”omvända” dem. En verksamhet berättar exempelvis att de kommit i kontakt med en tjej vars familj fått vetskap om att hon inte var heterosexuell. Tjejen berättade för verksamheten att familjen trodde att hon var besatt av demoner och tog med henne till en moské, där hon blev fastbunden medan en person utförde en ritual. (Se även ovan för en beskrivning av samma fall.)

En person MUCF intervjuat berättar att den frikyrkliga församlingen personen var medlem i direkt adresserade personens homosexuella läggning som ett problem. Personen beskriver i intervjun att ledare i kyrkan hade diskuterat hur de skulle förhålla sig till personens homosexualitet och att församlingens företrädare uppmanat personen att inte ge uttryck för sin sexuella läggning i kyrkan, genom att till exempel prata om sin homosexualitet eller närvara i kyrkan tillsammans med en partner. Företrädare och församlingsmedlemmar ska även vid särskilda bönemöten ha bett för att personen inte längre skulle vara homosexuell. Detta ska ha gjorts när den unga inte var närvarande, och personen fick vetskap om bönemötena från jämnåriga i församlingen.

I en anonym berättelse beskriver en ickebinär transperson som är aktiv i en kristen församling att ledare och medlemmar upprepade gånger sagt att personen ”inte är en del av Guds plan, att Gud inte skapat mig såhär”. Personen berättar också att en annan ung person skickat in en anonym fråga till kyrkans frågelåda, där den unga undrade om tjejer får ha en flickvän. En ledare inom kyrkan ska då ha uppmanat den som skickat in frågan att komma på själavårdssamtal. Personen som skrivit till MUCF berättar att ledaren uttryckte att ”samkönade relationer är fel enligt Gud och att ingen bör syssla med sådant”.

Stödverksamheterna beskriver även att de sett att uteslutning ur församlingen eller andra former av sociala bestraffningar blivit en konsekvens av att vara eller leva öppet som hbtq-person. Det kan handla om, vilket också forskaren Charlotta Carlström påpekat, att en individ inte får ha kvar ett uppdrag inom församlingen eller inte får vara med i verksamheten om hen lever öppet som homosexuell eller bejakar sin könsidentitet eller sitt könsuttryck. En tjej som MUCF intervjuat berättar att hon hemlighöll sin sexuella läggning eftersom det inte är tillåtet att vara hbtq-person i den församlingen hon och övriga familjen är medlemmar i. Stödverksamheterna beskriver också hur unga hbtq-personer är rädda att familjens eller omgivningens kännedom om ens sexuella läggning eller

könsidentitet kommer att leda till att man måste bryta kontakten med familjen eller släkten. Beskrivningarna har stora likheter med det som framkommer i RFSL Ungdoms intervjustudie (Darj m.fl., 2011).

Tystnad och tabu återkommande i ungas berättelser

De unga som myndigheten intervjuat som har växt upp, eller växer upp, i en religiös familj och miljö beskriver det som ett sammanhang där hbtq-frågor är tabubelagda och inte pratas öppet om. När hbtq-frågor omnämns görs det inlindat eller i negativa ordalag. Samtidigt som det är förhållandevis tyst om frågorna beskriver de unga att det är tydligt för dem att det inte ses som acceptabelt i familjen eller församlingen att vara hbtq-person. Exempelvis beskriver en intervjuperson tystnaden kring hbtq-personer i sin församling som ”tryckande” och ”högljudd”. Personen beskriver att:

[...] när man är i kyrkan utan att passa in på ett eller annat sätt, vare sig det är om man har en identitet som inte är okej eller om man bara inte funkar i sammanhanget eller vad som helst, så då blir kyrkan väldigt ... man blir liksom kvävd på ett sätt som jag tänker att det är svårt att utsättas för i, jag vet inte, ett fotbollslag eller ... jag kanske bara inte kan sätta mig in i andras situationer, men alltså, det känns som att det är, ja, det är ett specifikt sätt som, som man liksom tvingas in i en form så som det är ... ja, det känns bra att prata om det med någon som har varit med om det helt enkelt, så.

Ickebinär, transperson, queer, asexuell och aromantisk, 20–25 år

Personen uttrycker att det finns en skillnad mellan att inte passa in i kyrkan och att inte passa in i andra sammanhang, och att det därför kan vara skönt att prata med andra som varit med om samma sak inom kyrkan. Bilden som intervjupersonen ger av en ”kvävande” eller ”tryckande” tystnad liknar den Charlotte Carlström beskriver i sin forskning om hbtq-personer i frikyrkor i Sverige (Carlström, 2021).

En annan person som MUCF intervjuat beskriver hur det var tydligt redan när personen var barn att det inte var acceptabelt i församlingen att vara hbtq-person eller ha en positiv syn på hbtq-personers rättigheter.

Att det pratas inte om det över huvud taget. Kommer det upp någon form av hbtq-ämne eller någonting, så är det så här: "Usch, men liksom ... vi går vidare snabbt." Eller till och med kanske så här: "Ja, du vet hur samhället är nu för tiden" [...] "Du vet, den är en sån. Dennes barn, ja, du vet hur den är." Och sånt liksom, redan från när man var ganska liten, utan att ... då visste man inte vad den var för någonting. Men när man blev äldre så fattade man ju att det var någonting som man inte skulle vara, även att det inte sas rakt ut [...] men ändå så är det någon form av skam, som kanske inte kommer direkt med ord, att någon vill dig illa, utan de vill väl, hjälpa. Men [...] man både upplever och ser på personer att det är en väldig rädsla, en rädsla för att tycka fel, att någon som är högre upp i en eller vad man säga, är mer kristen än vad man själv är, att folk är väldigt rädda då. För även folk som inte är hbtq-personer, utan bara att stå på hbtq-personers sida är liksom ... ja, kan vara farligt då för att man blir ... man tycker fel mot vad man borde tycka. Så att jag tror att det grundar sig i mycket rädsla och den rädslan tror jag spiller över som... det lägger sig som en stämning, så att det är mer på det sättet skulle jag säga, än kanske just med ord och handlingar.

Tjej, cis, 16-19 år

Samma tjej berättar också att andra utsatts för omvändelseförsök, att församlingsmedlemmar talat positivt om omvändelse och en oro att utsättas för påverkan.

Alltså, jag vågade aldrig säga någonting, för jag ville inte ha den: "Vi ska hjälpa dig, här lägger vi alla händerna på dig", och så, men jag har definitivt hört om andra liksom som har ... som det blev direkt så att säga: "Men vi ber för dig. Vi ska hjälpa dig ur detta." Och det är återigen någon form av välvilja som bara blir jättefel och förstör ungdomar inombords, för genom att säga att man ska hjälpa någon, så vet man ju att då är det ju något som är fel. [...] Och också väldigt mycket berättelser och om folk som ... ja, om böcker som: "Ja, den här boken, så fantastiskt. Han blev av med sin homosexualitet." Eller: "Han blev ... vände tillbaka." Och så hyllas det liksom att förbön räddar den här personen och jag kan inte säga att det inte funkar för någon, det kanske det gör, det vet inte jag. Men jag tror att den kulturen är väldigt, väldigt skadlig.

Tjej, cis, 16-19 år

Båda intervjupersonerna som citeras ovan säger att de tror att församlingen och medlemmarna vill väl när de på olika sätt uttrycker att homosexualitet är fel eller uttrycker stöd för omvändelseförsök. Samtidigt är det tydligt att de unga själva uppfattar normerna inom församlingen som skadliga; när församlingen

och dess medlemmar ger uttryck för normerna skapar det rädsla hos medlemmar som är hbtq-personer eller inte är negativt inställda till hbtq-personer.

En intervjuperson beskriver en liknande syn på hbtq-personer, kopplad till religion men inte till en religiös församling. Personen upplever att viss utsatthet inte uppmärksammas, för att den är kopplad till sammanhang som inte brukar inkluderas i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, trots att det finns likheter:

Jag bodde hos min mamma tills för, ja, men två år sen ungefär, bodde jag hemma. Och det var väldigt, väldigt jobbigt att komma hem varje dag [...]. Och sen att mamma har börjat uttrycka sina åsikter på ett sätt som gjorde att jag [skrattar] mådde väldigt, väldigt dåligt. [...] man pratar [inte] om det ofta när det kommer till svenskar, eller personer som är kristna. [skrattar] Men jag skulle säga att det liknar väldigt, väldigt mycket det andra beskriver från andra religioner och det man kopplar till hederskultur, i normala fall, liksom så. Men mycket liksom klädsel, att det är onaturligt, hur jag är. Ja, men mycket: "Ja, men det är bara en fas som kommer gå över." Och jag har verkligen upplevt känslan av att mamma tror att det är en demon som har flugit i mig och att jag är ondskan liksom. Och det är en väldigt, väldigt tuff känsla.

Gender nonconforming, cis, 20–25 år

Unga är oroliga för att relationen till familjen ska försämrans

De flesta unga MUCF kommit i kontakt med som har erfarenhet av påtryckningar eller oro för påtryckningar i religiösa sammanhang beskriver mer subtila och indirekta påtryckningar, eller normer, som ett hinder för att vara öppna som hbtq-person eller acceptera sig själv som hbtq-person.

Stödverksamheterna beskriver att det i dessa sammanhang är en utmaning att dra en gräns för när negativa attityder och kommentarer som upplevs kränkande eller obehagliga övergår i tvång och förtryck. I MUCF:s underlag finns inga exempel på att individer har utsatts för fysiskt våld i frikyrkliga miljöer eller i Svenska kyrkan, men beskrivningar av att hbtq-personer hamnar i helvetet eller är besatta av demoner kan fungera som starka påtryckningsmedel för en troende. Uteslutning ur den sociala och religiösa gemenskapen kan upplevas som ett allvarligt hot. I hedersrelaterade sammanhang är påtryckningar i form av negativa kommentarer eller sociala bestraffningar också återkommande, enligt de stödverksamheter MUCF varit i kontakt med. Ofta kan sociala påtryckningar föregå eller göras i kombination med olika typer av våldshandlingar.

En person som varit aktiv i en församling inom Svenska kyrkan under många år, som MUCF intervjuat, beskriver att det råder en tystnad kring hbtq-frågor och att alla i församlingen förutsätts vara heterosexuella cispersoner. Personen upplever att det som har uttryckts om hbtq-personer, vid de få tillfällen det skett, har varit negativt. Vid ett tillfälle, minns personen, skämtade en annan

ung person på ett sätt som uttryckte att homosexualitet var fel. Närvarande ledare i kyrkan ska ha bekräftat den bilden av homosexualitet. Flera av intervju-personerna beskriver tystnad i kombination med olika negativa uttalanden om andra hbtq-personer eller om hbtq-personer generellt inom sin församling.

Ja, jag har inte varit med om [omvändelse] på det sättet som ... alltså, det är definitionen av det, sen har väl alla olika kanske definitioner av det. Jag kom aldrig ut heller i stan eller så på det sättet liksom, öppet eller ... och absolut inte i kyrkan. Hade jag gjort det hade det nog sett väldigt annorlunda ut och då hade det nog absolut varit en risk att jag hade fallit in i ett sånt ... någon form av sån grej, men jag har ändå känt påtryckningar [...] så har jag ju gått i kyrkan och växt upp där och familjen är med i det, eller har varit med i samma kyrka liksom och liten stad och så. Ja, de påtryckningarna har man väl ändå känt, även [om] ingen har sagt det direkt till en liksom. Det är väl en av de stora anledningarna till att jag aldrig kom ut, för att jag var liksom rädd just för det, att ... ja, att det skulle komma påtryckningar som jag har hållit undan liksom.

Tjej, cis, 16–19 år

Även flera unga som inte utsatts för direkta omvändelseförsök berättar att religiösa sammanhang påverkar dem och deras relationer till familj, släkt och omgivning negativt. Liksom tjejen i citatet ovan, beskriver flera en oro över vad som kan hända om de väljer att berätta om sin sexuella läggning eller könsidentitet. En person som är uppväxt i en mindre stad beskriver exempelvis utsatthet för återkommande påhopp och skällsord under en längre period. Personen kopplar påhoppet till att bo på en plats som är starkt religiöst präglad. En bisexuell tjej beskriver att andra elever uttrycker både att hbtq-personer inte är ”naturliga”, att de är ”äckliga” och att ”Jesus älskar dig”.

I en anonym berättelse beskriver en man sin rädsla för hur familjen skulle reagera:

Om min familj skulle få reda på min bisexualitet hade allt förändrats. Jag vet inte exakt vad som skulle hända, men jag vet att jag inte skulle få stöttning och de skulle se ner på mig och min livsstil. Det hade även bringat stor skam över min familj framför andra i vår släkt och kultur. Jag tror även mina föräldrar hade försökt med någon form av omvändelseterapi, då jag hört dem uttrycka att "Gud kan bota alla homosexuella om man ber Honom om det". Det hade krossat mig om mina föräldrar försökte sätta upp sådana planer och jag hade inte alls känt mig förstådd eller älskad. Livet hade känts meningslöst att leva. Därför föredrar jag att leva hemligt och inte komma ut för min familj. [...] Men jag är också mer självsäker och principstark nu när jag är äldre, och jag bryr mig idag väldigt lite om andras åsikter om min sexualitet. Men om jag kom ut för alla nu skulle min relation till familjen och mitt ideella uppdrag i kyrkan (som jag bryr mig väldigt mycket om) skadas. Min största önskan i livet är att få leva ut som jag är, att få vara mig själv utan negativa konsekvenser. Men jag tror inte jag någonsin kommer kunna göra det. Och det gör ont i mig att många svenskar med invandrabakgrund inte kan det pga hedersrelaterat förtryck (det är just det jag anser att jag gått igenom). Jag känner 6 hbtqi-personer med invandrabakgrund som alla har liknande upplevelser som mig, vi bor alla i olika stadsdelar i [Storstad]. Sverige har formellt jättebra friheter för oss hbtqi-personer, men sociala faktorer som orsakar förtryck lever kvar, i synnerhet i förorter och segregerade områden som försämrar förutsättningarna för oss.

Man, bisexuell, 20-25 år

En person som kommit till Sverige med sin familj från ett land i Sydamerika skriver i en anonym berättelse att relationen till mamman och släkten (som bor kvar i Sydamerika) förändrats sedan personen berättade om sin sexuella läggning. Personen skriver att mamman till att börja med "försökte övertyga mig om att jag är förvirrad och att 'det kommer gå över snart'", och att mamman fortfarande hoppas på att barnet ska "bli hetero igen". Sedan mamman berättade för släktingar om personens sexuella läggning har ingen släkting tagit kontakt med personen. Personen beskriver också att en liknande negativ syn på hbtqi-personer finns i skolan och bland vänner.

Vissa vänner brukade säga homofobiska skämt och prata skit om hbtqi-personer som om vi är äckliga och onormala. Detta var jobbigt för mig när jag var "in the closet", jag kände som att jag inte förtjänade folks respekt och hatade mig för det. I skolan finns det många homofobiska killar och ibland kan jag höra dom prata bakom ryggen om mig, jag antar att det är för att jag är ganska feminin för att vara kille.

Under hela min uppväxt har jag mått dåligt över den dåliga machokulturen och mansnormerna. Det känns som att jag alltid har varit introvert och osocial pga det och jag har svårt att lita på folk. När ingen visste att jag var gay så var det omöjligt för mig att prata om känslor, jag kunde inte direkt berätta om mina "gay problems" för folk, så jag spenderade mycket tid på att gråta ensam. Jag tänkte aldrig på att prata med skolkuratoren eller att göra det nu heller, som jag sa så har jag svårt att lita på folk och få ut mina känslor.

Osäker på sin könsidentitet, tilldelad manligt kön vid födseln, homosexuell, 13-15 år

Personen beskriver också en oro för att behöva flytta tillbaka till det sydamerikanska land familjen tidigare bodde i, eftersom denna upplever attityderna gentemot hbtqi-personer som mycket mer negativa där än i Sverige.

En annan person skriver om erfarenheter av att växa upp i ett sammanhang med mycket negativ syn på homosexualitet.

Jag kom till Sverige [i förskoleåldern] från ett land på Balkan, vilket kulturellt inte är accepterande av hbtqi-personer. Utöver det är jag uppvuxen i en extremt kristen familj, jag fick gå i en kristen skola och var på kristna läger varje sommar som ung. Så jag har alltid fått höra att homosexualitet är en synd och att det är något som betraktas som "äckligt". Jag kom ut sent [...] och anledningen varför är såklart delvis pga vart jag kommer ifrån och att jag är uppvuxen i en väldigt kristen miljö men jag skulle säga att det framförallt har att göra med att jag kommer från en förort. Var alltid orolig att mina vänner som har en liknande bakgrund som mig inte skulle acceptera mig, då de har fått samma "uppläxning" som jag har fått. Som tur är var alla mina vänner väldigt stöttande och accepterande, vilket har gett mig en frihet och glädje som är obeskrivlig. Jag har haft många diskussioner med mina vänner nu efter att jag har kommit ut och både de och jag vet att de kanske inte hade accepterat mig på den tiden pga mentaliteten vi har växt upp med.

Lesbisk, 20-25 år

Berättelserna visar på hur en allmänt fientlig inställning till hbtqi-personer hindrar en enskild hbtqi-person från att berätta om eller leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet. Risken att känna sig oälskad, bli övergiven

eller inte accepteras av familj eller vänner är hinder för att vara öppen och att må bra. Vissa av intervjupersonerna kopplar sina erfarenheter till hedersrelaterat våld och förtryck, medan andra kopplar det till religion, att ha ett visst ursprung eller att växa upp i en "förort". Erfarenheterna visar på att distinktionen mellan heder, religion och andra motiv till omvändelse eller negativ inställning till hbtq-personer inte alltid är tydlig. Dessa olika motivbilder kan också förstärka varandra (se även Baianstovdu m.fl., 2019).

Omgivningens hbtq-fobi ökar utsattheten

Som de ovan citerade berättelserna från unga visar är omgivningens negativa attityder till hbtq-personer och oro för påtryckningar och omvändelseförsök anledningar till att unga väljer att dölja sin sexuella läggning eller könsidentitet, eller inte uttrycker kön på det sätt de själva vill.

En ickebinär person som bor med sina föräldrar beskriver att det kan vara utmanande att inte kunna vara öppen med den man bor med:

Ja, alltså det påverkar en del. Jag känner ju inte att jag kan riktigt klä mig så som jag skulle vilja, eller ja, jag kan klä mig med de yttre kläderna så som jag vill, men jag skulle egentligen vilja skaffa någon typ av binder eller någonting sånt och det känner jag inte riktigt att jag kan. Jag skulle kanske kunna skaffa en, men det är mycket som är komplicerat runt i kring det, och nu dessutom så lämnar jag ju knappt huset på grund av corona, så att det ... jag skulle bara kunna använda den när jag var ensam hemma eller så. I
Ickebinär, transperson, 20-25 år

I en anonym berättelse skriver en tjej att hon inte kan "komma ut" förrän personen blivit vuxen.

Jag har gömt mina känslor för min mamma eftersom hon är en mycket religiös poc [person of colour], någon som förmodligen ser att hennes "band" med gud är viktigare än hennes egen dotter – så jag har inte sagt något till henne, och jag planerar inte tills jag är 18 så att jag kan flytta ut
Tjej, omni-/pansexuell, 13-15 år

I tjejens berättelse framkommer också att familjemedlemmar ska ha uttryckt oro över att andra släktingar är hbtq-personer, och att släktingar uttryckt att det inte går att vara både hbtq-person och muslim eftersom det är en synd och att det är äckligt att vara homosexuell. Det framgår också av berättelsen att det finns en negativ syn på framför allt homosexuella killar bland jämnåriga i skolan. Tjejen uttrycker rädsla för sin familj eftersom hon är övertygad om att de skulle överge henne om det kom ut eller misstänktes att hon inte är heterosexuell. Detta gör

att tjejen, i likhet med den ickebinära transpersonen, känner sig tvungen att dölja sin hbtq-identitet hemma.

Några personer beskriver att församlingsmedlemmars attityder påverkat deras självbild negativt och att det hjälpt att vara i sammanhang som förmedlar en annan bild av hbtq-personer. En person berättar:

Så när jag började gymnasiet så träffade jag vänner som, ja, kom utifrån då, men även vänner från andra församlingar där det inte var lika tabu liksom, och började samtala om sin tro där folk faktiskt trodde att det inte var något fel liksom och jag började förstå att det fanns en annan syn än kanske det som man själv hade lärt sig. Och efterhand så slutade man stå på knä varje kväll och be, att liksom: "Snälla Gud, rädda mig. Vad är det för fel på mig?" Till att inse så här: "Ja, men du älskar nog mig ändå. Jag måste bara reda ut varför ingen ... varför andra tror att du inte gör det."

Tjej, cis, 16–19 år

En annan tjej beskriver också att omgivningens negativa attityd påverkade självbilden:

Jag kommer alltid ihåg hur jag var mer emotionellt lockad till kvinnor i stället för män, men jag fick lära att min attraktion till flickor var fel och därmed blev jag rätt så homofobisk. Mina föräldrar tycker att homosexuella inte är normala, att de är onaturliga och även avskyvärda. Jag fick uppleva deras homofobi varje gång de såg drag queens på tv:n eller män kyssa andra män. Jag kämpade rätt så mycket mot min sexuella läggning, därmed utvecklade jag homofobi som kom inifrån.

Kvinna, cis, homosexuell, 16–19 år

Den internaliserade homofobin som personerna beskriver lyfts fram av intervjupersoner och referensgrupper som en viktig del i den utsatta situation som unga hbtq-personer kan befinna sig i. Att personer internaliserar omgivningens negativa attityd framkommer i flera studier, exempelvis Charlotta Carlströms studie om hbtq-personer inom svenska frikyrkor (Carlström, 2021; se även Horner, 2010; McGeorge m.fl., 2015).

En kvinna som skickat in en anonym berättelse skriver att en del av familjen har en negativ syn på homosexualitet. Det skapar en oro för och sorg över hur relationen med familjen kan komma att påverkas.

Jag oroar mig över hur min familj kommer att se mig när jag skaffar en flickvän, att de i nuläget tänker att jag kommer att gifta mig med en man, och att de stolt ska prata om mig och min make. Om jag följer mitt hjärta och gifter mig med en kvinna kommer de att skämmas över mig för sina (i majoritet religiösa) nära och kära.

Jag känner ett slags sorg i förväg, över alla stunder jag haft med min familj, där de fortfarande såg mig som någon att vara stolt över och någon de älskade. Jag skäms inte över att jag är queer, men jag vill att min familj ska känna sig stolta över mig och nöjd med mig.

Kvinna, queer, 20-25 år

En kille berättar att acceptans och sammanhang var viktiga anledningar för honom att gå med i en församling och att det var ett sätt att bearbeta svåra saker. På grund av församlingens attityd till homosexualitet valde killen senare att lämna församlingen, vilket blev en förlust av ett viktigt sammanhang, som troligen bidrog till olika riskbeteenden.

Och sen den åldern, så har jag haft väldigt många riskbeteenden, och då pratar vi om de klassiska riskbeteendena homosexuella har haft, väldigt många sexpartners, väldigt mycket osäkert sex, väldigt mycket alkohol, droger och lite så. Lite det jag landade i med min terapeut var väl att [...] när den vägen stängdes av från mig, så valde jag en väldigt, väldigt annorlunda väg.

Kille, homosexuell, 20-25 år

Även en annan kille skriver i en anonym berättelse om riskkonsumtion av alkohol och om självskadebeteende, och beskriver detta som sätt att dämpa den ångest som kom från rädslan att familjen skulle få reda på killens sexuella läggning.

Stödverksamheter beskriver att unga som utsatts för psykiskt och fysiskt våld, inklusive hot, kopplat till sin sexuella läggning har drabbats av olika negativa konsekvenser. Bland annat beskriver en verksamhet ett fall där en ung person på grund av en hotfull situation utvecklade allvarlig psykisk ohälsa. En verksamhet ger också exempel på att unga hbtq-personer på grund av sin utsatta situation haft sex mot ersättning. Det finns också ett exempel på att släktingar utnyttjat en ung kille sexuellt och hotat med att avslöja killens sexuella läggning om han berättar om övergreppen. Utsatthet för sexuellt våld och psykisk ohälsa finns även beskriven i flera studier om hbtq-personer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck (se till exempel Knutagård, 2021; Baianstovu m.fl., 2019; Darj m.fl., 2011) och omvändelseförsök (se till exempel Drescher, 2017; Turban m.fl., 2020).

Stöd och trygghet viktigt för att lämna en hbtq-fientlig miljö

Såväl intervjupersoner och personer som skickat in skrivna berättelser som stödverksamheterna beskriver att risken att förlora familj, vänner eller medlemskap i en församling är hinder för att kunna leva öppet som hbtq-person. Några unga beskriver att familjen är delaktig i att förmedla en negativ syn på hbtq-personer, eller inte skulle acceptera ett barn som är hbtq-person. Men det finns också intervjupersoner som fått stöd av sin familj. Några personer beskriver att föräldrarna varit stöttande eller har omvärderat sin syn som ett resultat av att deras barn berättat att de är hbtq-personer.

Och också så kom jag ut till mina föräldrar, och min mamma har ju varit ett jättestöd. Det var svårt i början liksom, eller så, inte svårt för att hon inte ville det liksom, utan svårt för att hon också blev lite upprörd på detta och behövde liksom tänka om.

Tjej, cis, 16–19 år

En annan person beskriver en liknande erfarenhet av att familjen varit stöttande:

Jag tror det som ändå gjorde någonstans valet väldigt enkelt för mig att göra det här uppbrottet [med församlingen] och ändå stå på mig i de här frågorna, är att min familj har alltid varit med i det här. Jag har aldrig förlorat hela min sociala umgängeskrets på grund utav det här, utan jag kunde leva på mitt liv som jag hade gjort tidigare innan kyrkan, liksom så. Och det funkade ju väldigt bra, i viss mån i alla fall.

Kille, cis, homosexuell, 20–25 år

Citatet visar på betydelsen av det sociala sammanhanget för möjligheterna att lämna en miljö som utsätter den unga för påtryckningar att förändra eller dölja sin sexuella läggning, sin könsidentitet eller sitt könsuttryck. Som personen säger i intervjun var det viktigt att det fanns ett socialt sammanhang kvar för att kunna stå emot påtryckningar.

Ett annat perspektiv på att ha ett tryggt sammanhang att gå till handlar om hur pass beroende personen är av sin familj. En person som bor hos sina föräldrar beskriver vikten av att vara självständig för att kunna vara öppen med sin sexuella läggning:

Men det jag tänkte på, det som är jätteviktigt för mig är att jag måste vara i en situation där jag har någonstans att bo själv, där jag är liksom helt [...] independent från mina föräldrar och att jag har min egen inkomst och jag har min egen säkerhet. Både fysiskt och mentalt. Så om de tar det jättedåligt, att jag har ändå mitt eget space, som jag kommer tillbaka till, där jag känner mig säker, där jag känner mig välkommen.

Hbq-person, cis, 16–19 år

Blandade erfarenheter av att söka hjälp

De flesta unga hbtq-personer MUCF har intervjuat eller fått anonyma berättelser från har inte sökt hjälp från myndigheter eller civilsamhället. De som sökt hjälp har varit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck eller fått hjälp i samband med ett självmordsförsök.

Stödverksamheterna ger exempel på att unga hbtq-personer som berättat om sin utsatthet fått hjälp av myndigheter. Men det finns även exempel på att hjälp uteblivit eftersom skola, vård eller socialtjänst inte förstått allvaret i situationen, vilket de menar kan förklaras av bristande kunskap och kompetens. I ett fall valde socialtjänsten att inte placera en ung kille på ett skyddat boende, vilket ledde till att familjen hittade killen och att släktingar förföljde honom. När killen försökte få hjälp av socialtjänsten trodde de att han försökte få tillgång till ett bättre boende. MUCF har även fått kännedom om ytterligare ett liknande exempel.

Flera stödverksamheter beskriver situationer där exempelvis socialtjänsten fått kännedom om den ungas utsatthet men inte förstått allvaret, eller förminskat allvaret, i situationen. Det finns fall där unga nekats hjälp eller fått hjälp som inte varit tillräcklig för att förhindra fortsatt förföljelse från familj eller släkt, eller att man missat att identifiera att det rör sig om en hbtq-person som utsätts för våld i egenskap av hbtq-person. Flera myndigheter och stödverksamheter har betonat att det är viktigt att veta om utsattheten beror på att personen är hbtq-person, för att kunna göra en korrekt riskbedömning. Flera påtalar att risken för exempelvis våld eller att föras utomlands mot sin vilja är hög för hbtq-personer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Risken ökar dessutom om det blir känt att personen är hbtq-person i samband med myndigheters agerande, exempelvis i en polisanmälan eller i ett socialtjänstärrende. Att känna till att den utsatta är hbtq-person och förstå att det påverkar risken för individen är alltså viktigt för att myndigheter ska kunna sätta in rätt insatser.

Intervjupersonernas erfarenheter av att söka hjälp skiljer sig delvis åt. Den person som fick hjälp efter att ha förts utomlands, som citerats tidigare, beskriver att hjälpen från myndigheter och en stödorganisation varit bra. Samtidigt hade personen velat få mer hjälp att bearbeta det som hände, exempelvis av psykolog.

Jag hade önskat att jag kunde få bättre hjälp efteråt, att bearbeta det som har hänt, och det psykiska måendet, att få hjälp med det. För jag har sökt mycket hjälp, men fått väldigt dålig hjälp av vården och så, så det skulle jag tro var väldigt viktigt att få hjälp från samhället på det sättet. Men annars vet jag inte. Just i mitt fall känner jag att jag har fått väldigt bra stöd, förutom vården då.

Hbtq-person, 30-årsåldern

En annan person som genom socialtjänsten blivit placerad på ett hvb-hem beskriver ett bra och tillräckligt stöd:

Jag har ju fått stöd i och med att jag ... för att jag pratar med en psykolog en gång i veckan [...]. Sen är det så här, man pratar ju med alla som jobbar här, hur man mår, om det är någonting som man behöver lätta på, så man har ju ett stöd dygnet runt, som jag skulle säga är väldigt bra. För att när man är som mig och hbtq, kanske man inte är ... man är ju mer utsatt. Och när man har dem vid sin sida, och de verkligen accepterar en, då känner man sig liksom inkluderad.

Kille, cis, homosexuell, 16-19 år

Medan erfarenheterna av att söka hjälp och åsikterna om huruvida hjälpen varit bra varierar finns något gemensamt i intervjupersonernas berättelser och i stödverksamheternas exempel. Det är att situationen gått långt innan de unga har sökt eller på annat sätt fått hjälp. En av intervjupersonerna beskriver att det fanns lärare som i någon mån visste att situationen hemma inte var bra, och att läraren agerade när den unga förts utomlands. Samtidigt menar intervjupersonen att det kan ha varit svårt för omgivningen att förstå omfattningen av utsattheten.

Ja, min lärare [...] var faktiskt den enda läraren i skolan som märkte och brydde sig och verkligen engagerade sig i mitt mående. Så jag är jätteglad för det, men jag vet inte riktigt vad jag ska säga. Det kanske inte är så lätt att märka saker, jag försökte ju dölja det, jag var inte öppen med hur jag hade det hemma och så.

Hbtq-person, 30-årsåldern

De intervjupersoner där situationen inte uppmärksammats som allvarlig av omgivningen har inte heller själva sökt hjälp. Dessa fall handlar oftast om utsatthet i frikyrklig församling. Bland stödverksamheterna är det enbart stödverksamheter inom civilsamhället som beskriver att de har erfarenhet av att ge stöd till personer som är utsatta i andra kontrollerande miljöer, såsom inom en frikyrklig församling.

Avslutande diskussion

Målet för ungdomspolitiken är att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Hälsa, utbildning, försörjning och trygghet är centrala förutsättningar för detta. God och jämlik tillgång till vård, skola, fritidsaktiviteter och annan samhällsservice är viktigt för att alla unga ska få möjlighet till goda levnadsvillkor och makt att forma sitt liv. Det ungdomspolitiska målet är även en viktig del i att efterleva Sveriges internationella åtaganden gällande mänskliga rättigheter och barnkonventionen (Skr. 2020/21:105).

Regeringens strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck har som målsättning att unga hbtq-personer ska ha tillgång till välfärd och inflytande, utan att begränsas av stereotypa könsroller, tvång eller förtryck som minskar individens handlingsutrymme. Regeringen vill att hbtq-personer ska ha lika möjligheter som andra att uppnå en god hälsa och vill minska hbtq-personers utsatthet för våld, diskriminering och andra kränkningar. Strategin pekar bland annat ut insatser mot hatbrott och diskriminering, stöd till brottsoffer, värdegrundsarbetet i skolan och ökad kunskap och inkluderande bemötande inom vården som viktiga insatser. Som ett led i att samla arbetet med hbtqi-personers rättigheter har regeringen utsett flertalet hbtqi-strategiska myndigheter, där MUCF är hbtqi-strategisk myndighet med fokus på unga hbtqi-personers rättigheter och möjligheter (Kulturdepartementet, 2014; Arbetsmarknadsdepartementet, 2021.)¹⁵⁴

Underlaget till de presenterade resultaten kommer från forskning, myndigheters och organisationers rapporter, MUCF:s nationella ungdomsenkät, Folkhälsomyndighetens nationella hälsoenkät, EU:s byrå för grundläggande rättigheters enkät EU LGBTI Survey II, en riktad enkät till unga intersexpersoner, samt MUCF:s genomförda intervjuer och insamlade berättelser med och av unga hbtqi-personer. I detta avslutande kapitel lyfter vi de övergripande slutsatserna och centrala utmaningarna rörande unga hbtqi-personers levnadsvillkor som framkommit i kartläggningen.

Unga hbtqi-personer har sämre levnadsvillkor än andra unga

Rapportens resultat från den nationella ungdomsenkäten visar på att unga hbtq-personer har sämre levnadsvillkor än unga heterocispersoner på alla undersökta områden; hälsa, utbildning, arbete och ekonomi, fritid samt trygghet och utsatthet. Hälsa och trygghet och utsatthet framträder som områden med särskilt stora utmaningar. Dessa påverkar även unga hbtqi-personers utbildning, arbete, ekonomi och fritid, genom att unga hbtqi-personer både är oroliga för att utsättas, och utsätts, för bland annat kränkningar, diskriminering och exkludering i skolan, på arbetsmarknaden och i fritidsaktiviteter. Unga hbtqi-personer

¹⁵⁴ Regeringens strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck publicerades 2014 och omfattade hbtq-personer. 2021 kom handlingsplanen för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter, som även omfattar intersexpersoner.

är i lägre grad nöjda med sitt liv som helhet jämfört med unga heterocispersoner och skillnaden mellan grupperna har ökat det senaste decenniet.

En högre andel unga hbtq-personer upplever både sin fysiska och psykiska hälsa som dålig jämfört med unga heterocispersoner och löper högre risk för depression, självmordstankar och självmordsförsök. Endast en tredjedel av unga hbtq-personer skattar sin psykiska hälsa som god. Unga hbtq-personer är också mindre nöjda med sin situation i skolan och på arbetet jämfört med unga heterocispersoner. Medan de flesta unga hbtq-personer upplever sig ha goda möjligheter till fritidsaktiviteter, är det fler hbtq-personer än heterocispersoner som avstår från fritidsaktiviteter på grund av olika hinder. Därutöver upplever unga hbtq-personer också högre utsatthet för diskriminering, kränkningar, våld och sexuellt våld jämfört med unga heterocispersoner. Detta sker i olika miljöer såsom offentliga platser, arbetet, skolan och inom hälso- och sjukvården. De svenska resultaten från EU LGBTI Survey II visar att en del unga hbtqi-personer väljer att inte vara öppna som hbtqi-personer varken i skolan, på arbetsplatsen eller i hälso- och sjukvården, och en del är inte heller öppna för vänner och familj. Detta behöver inte alltid bero på utsatthet, men i intervjuerna med unga framkommer att trygghet och acceptans är viktiga faktorer för att unga ska våga och vilja berätta att de är hbtqi-personer.

Det finns på flera områden också skillnader inom gruppen unga hbtqi-personer, där levnadsvillkoren är betydligt sämre för vissa grupper. Unga ickebinära och binära transpersoner och unga intersexpersoner förefaller vara särskilt utsatta jämfört med andra inom hbtqi-gruppen. Resultaten från den nationella ungdomsenkäten visar att hbtq-cistjejer har sämre psykisk hälsa och är mer utsatta för sexuellt våld än hbtq-ciskillar. Även unga utrikesfödda hbtq-personer, unga hbtq-personer med funktionsnedsättning, unga hbtq-personer boende på landsbygden, och unga hbtq-personer med föräldrar utan eftergymnasial utbildning har på flera områden sämre levnadsvillkor jämfört med andra hbtq-personer. Detta pekar på att unga hbtq-personers förutsättningar till goda levnadsvillkor samspelar med andra normer, sexism, rasism, funkofofi och socioekonomiska faktorer, som även påverkar många andra ungas levnadsvillkor.

Normer och attityder påverkar unga hbtqi-personers levnadsvillkor

Det finns ett växande stöd från forskning om minoritetsstress för att skillnader i levnadsvillkor påverkas av normer och negativa attityder gentemot hbtqi-personer, som skapar en ökad otrygghet och utsatthet och därigenom bidrar till en ökad ohälsa. I intervjuer och skrivna berättelser från unga hbtqi-personer framträder omgivningens normer och attityder som avgörande för hur det är att vara ung hbtqi-person i Sverige idag. Unga hbtqi-personer påverkas av de attityder som finns i deras omedelbara närhet, såsom familjens, vännernas, skolans, arbetsplatsens och fritidsaktivitetens attityder gentemot hbtqi-personer. Men de påverkas även av attityder som finns brett i samhället och som uttrycks i exempelvis nyhetsmedia, sociala medier och politiska debatter. Därutöver påverkas de också av attityder hos människor de interagerar med tillfälligt, som personer de möter i offentliga miljöer, i kontakt med myndigheter eller personal inom vården.

Unga hbtqi-personer berättar att acceptans och stöd från vänner och familj är betydelsefullt för deras välmående och trygghet. Saknas ett sådant stöd kan det ha en mycket negativ påverkan på de ungas mående. I synnerhet eftersom vännernas och/eller familjens stöd ofta kompenserar för bristande acceptans och negativa attityder från andra delar av den ungas omgivning.

Att det sker en förändring av normer kring kön och sexualitet och negativa attityder gentemot hbtqi-personer i samhället och bland unga hbtqi-personers närstående är alltså viktigt för att minska skillnaderna i levnadsvillkor. Det finns dock inte någon entydig bild bland unga hbtqi-personer av hur samhällets attityder gentemot hbtqi-personer har utvecklats de senaste åren. Vissa unga hbtqi-personer menar att det skett en positiv utveckling, medan andra menar att utvecklingen av attityderna varit negativ. Bland de unga som upplever att fördomarna har ökat menar flest att försämringen beror på negativa uttalanden och ställningstaganden från politiker och politiska partier. I intervjuerna är det tydligt att det framförallt är unga transpersoner som upplever att attityderna gentemot transpersoner blivit mer negativa i media och den offentliga debatten.

Ingen tydlig förbättring gällande levnadsvillkor och ojämlikhet över tid

MUCF:s tidigare studie **Hon hen han** från 2010 visade på att levnadsvillkoren för unga hbtq-personer inte var goda. I rapporten konstaterades bland annat sämre psykisk hälsa, högre risk för självmordsförsök, större utsatthet för hot om våld och fysiskt våld av förälder, partner eller annan vuxen bland homo- och bisexuella unga jämfört med bland heterosexuella unga. Rapporten visade också på att många unga transpersoner led av psykisk ohälsa. En förklaring till sämre mående bland unga hbtq-personer var bland annat bristande emotionellt stöd från nära anhöriga, vilket kunde bidra till otrygghet och rädsla i vardagen. Därutöver visade rapporten på att offentliga verksamheter ibland var en bidragande orsak till utsatthet genom att osynliggöra, kränka och diskriminera unga hbtq-personer, exempelvis inom skola, polis, socialtjänst och sjukvård. Detta ledde till att unga hbtq-personer saknade förtroende för samhällets institutioner, vilket i sin tur bedömdes leda till att unga inte kontaktade myndigheter trots behov av hjälp eller vård. MUCF konstaterade att resultaten var alarmerande och att kraftfulla insatser måste sättas in.

Det var inte möjligt att genomföra en representativ enkätstudie som underlag för hbtq-personers levnadsvillkor i **Hon hen han**. Studien genomfördes istället genom en riktad enkät till unga hbtq-personer. Eftersom det kvantitativa underlaget i **Hon hen han** alltså skiljer sig från underlaget till denna rapport är det inte möjligt att fullt ut jämföra resultaten. Unga intersexpersoners levnadsvillkor undersöktes inte heller. Båda rapporterna pekar dock på snarlika utmaningar och brister i levnadsvillkoren för unga hbtq-personer och det finns inget i resultaten av den här studien som pekar på att det skett någon avgörande förbättring av unga hbtq-personers levnadsvillkor sedan MUCF:s studie 2010. De jämförelser MUCF har gjort mellan resultat från nationella ungdomsenkäten 2012 och resultaten i denna rapport pekar inte heller på att levnadsvillkoren för unga hbtq-personer generellt förbättrats eller att skillnaderna mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoners levnadsvillkor har minskat över tid.

Mer insatser behövs för att unga hbtqi-personer ska få goda levnadsvillkor

Målet för ungdomspolitiken är att alla unga ska ha goda levnadsvillkor. Denna rapport visar på att det finns utmaningar inom flertalet områden innan alla unga hbtqi-personer har goda levnadsvillkor, eller lika goda levnadsvillkor som andra unga. Liksom regeringen konstaterar i **Handlingsplan för hbtqi-personers rättigheter och möjligheter** (Arbetsmarknadsdepartementet, 2021) kvarstår flera utmaningar gällande hbtqi-personers situation, trots de reformer som har genomförts. För att minska skillnaderna i levnadsvillkor krävs såväl attityd- och värderingsförändringar i samhället som aktiva åtgärder för att öka kunskapen och förebygga och bemöta diskriminering, kränkningar och våld gentemot hbtqi-personer inom stat, region, kommun, privat sektor och civilsamhället.

Ungas psykiska hälsa är ett särskilt prioriterat område inom ungdomspolitiken mot bakgrund av att många unga lider av psykisk ohälsa (Skr. 2020/21:105). Den psykiska ohälsan är särskilt stor bland unga hbtqi-personer, där enbart en tredjedel upplever god psykisk hälsa. Samtidigt framkommer utifrån intervjuer med unga hbtqi-personer att tillgången är bristfällig när det gäller vård vid psykiska besvär, könsbekräftande vård och vård rörande tillstånd som påverkar könsutvecklingen. Vidare framkommer att vissa unga hbtqi-personer har erfarenhet av, eller är oroliga för, att utsättas för kränkande och okunnigt bemötande från vården. Regioner och enskilda vårdgivare har genomfört kunskapshöjande insatser för att förbättra kunskap och bemötande av hbtqi-personer i sin verksamhet, bland annat med hjälp av statliga medel. I dagsläget saknas dock kunskap om och hur dessa insatser påverkat bemötandet och bidragit till ökad jämlikhet i vården. Att unga hbtqi-personer har tillgång till den vård de behöver och är trygga med att de kommer bli professionellt bemötta inom vården är en förutsättning för att komma till rätta med den höga andelen personer med psykisk ohälsa.

Ett annat område som är av särskild betydelse för unga hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter är utbildningsområdet. Utifrån unga hbtqi-personers berättelser framgår att skolan är en central del i deras vardag och har stor påverkan på deras liv. I beskrivningarna framkommer att deras erfarenheter av skolan som hbtqi-personer ofta är negativa och att skolan i många fall varken kunnat förebygga eller hantera kränkningar och fördomar gentemot hbtqi-personer eller integrera ett hbtqi-perspektiv i undervisningen. I läroplanen nämns hbtqi-frågor endast i form av att diskriminering på grund av bland annat sexuell läggning och könsöverskridande identitet eller uttryck aktivt ska motverkas. Hbtqi-frågor nämns däremot inte som en del av undervisningen eller som kunskap som skolans personal ska förmedla till eleverna. Att hbtqi-frågor inte nämns i klartext som en del av undervisningen riskerar att förmedla en bild av hbtqi-frågor och unga hbtqi-personers situation i skolan som något som inte är viktigt och inte behöver arbetas med. Mot bakgrund av att både rapporter och forskning som MUCF tagit del av och intervjupersonernas berättelser visar att diskriminering, trakasserier och kränkningar är vanligt i skolan är osynliggörandet av hbtqi-frågor och hbtqi-personer i läroplanen problematisk. Rapporter, forskningsstudier och intervjupersoner visar även att det finns just brister i undervisningen som får negativa konsekvenser. Hur den utsatta situationen för unga hbtqi-personer i skolan ska bli bättre när riktlinjer för att utveckla arbetet med hbtqi-frågor i skolan saknas framstår som oklart.

Det står klart att det också på arbetsmarknaden finns utmaningar för unga hbtqi-personer. Det saknas samtidigt kunskap om unga hbtqi-personers situation på arbetsmarknaden i Sverige. De tidigare studier som genomförts i Sverige har i de flesta fall inte omfattat unga. Resultaten från denna rapport visar dock på att det är långt ifrån självklart för unga hbtqi-personer att de kan eller kommer kunna vara öppna och bli inkluderade som hbtqi-personer på alla arbetsplatser i Sverige. Det gör att arbetsmarknaden blir mer begränsad för unga hbtqi-personer än för andra unga, eftersom de dels riskerar att väljas bort i anställningsprocessen av arbetsgivare, dels riskerar att utsättas för kränkningar och fördomar på vissa arbetsplatser. För att komma till rätta med problemen på arbetsmarknaden behövs mer kunskap både om hur utmaningarna ser ut och om vilka åtgärder som kan ge bäst effekt. Samtidigt behövs ett aktivt arbete med likabehandling och icke-diskriminering på arbetsplatserna.

Det är även problematiskt att unga hbtqi-personer avstår från fritidsaktiviteter och motionerar i mindre utsträckning än andra unga. Troliga förklaringar till skillnaderna är det omgivande samhällets normer och strukturer som skapar både osäkerhet och praktiska hinder för unga hbtqi-personer. Att hbtqi-mötesplatser eller trygga rum efterfrågas av de unga framstår som en naturlig reaktion. Det är också tydligt att samhällets normer slår hårdare mot unga som avviker från flera normer, eftersom normer samverkar med varandra och ökar utsattheten. Trots att unga hbtqi-personer enligt nationella ungdomsenkäten är mer engagerade i samhällsfrågor och politik menar unga hbtqi-personer att de har begränsade möjligheter att göra sina röster hörda. Fortsatta insatser behövs gällande unga hbtqi-personers möjligheter till meningsfull fritid och delaktighet i samhällsbygget för att närma sig det ungdomspolitiska målet.

Både intervjuer och enkätundersökningar visar på att unga hbtqi-personer utsätts för diskriminering, kränkningar, hot och våld på olika platser och i olika sammanhang. Det är få unga som uppger att de anmäler utsatthet för kränkningar, hot eller våld, där bristande tilltro till polisen är en av flera anledningar. Statistik visar också att det inkommer relativt få anmälningar om diskriminering till Diskrimineringsombudsmannen och anmälningar om hatbrott till polisen med hbtqi-relaterade motiv. Det finns således troligen ett stort mörkertal avseende både diskriminering och hatbrott gentemot unga hbtqi-personer. I intervjuer med framförallt unga transpersoner framkommer också en oro för att samhället framöver kommer att inskränka deras rättigheter. Vidare framkommer att unga hbtqi-personer utsätts för så kallade omvändelseförsök i en inte obetydlig utsträckning, både i hedersrelaterade miljöer och i andra kontrollerande miljöer. Insatser behövs för att minska otrygghet och utsatthet för brott bland unga hbtqi-personer. Aktörer inom rättsväsendet behöver kompetenshöjande insatser och samhället behöver säkerställa att det finns ett hbtqi-perspektiv i arbetet med att motverka våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Forskning om minoritetsstress talar också för att detta på sikt kan bidra till att minska skillnaderna i hälsa mellan unga hbtqi-personer och andra unga.

MUCF konstaterade 2010 att situationen för unga hbtqi-personers levnadsvillkor var så allvarlig att kraftfulla insatser behövde sättas in. I denna rapport konstaterar myndigheten att situationen fortfarande är allvarlig och att mer insatser behövs för att unga hbtqi-personers levnadsvillkor ska bli lika goda som andra ungas.

9

Myndighetens förslag och bedömningar

I den här rapporten har MUCF gett en bild av unga hbtqi-personers levnadsvillkor i Sverige.

Under arbetet med rapporten har MUCF också genomfört ett stort antal möten med myndigheter och civilsamhällesorganisationer. Dessa möten har berört såväl framtagandet av resultaten som förslagen.

Det har framgått av resultaten i de olika kapitlen att mycket återstår att göra innan alla unga hbtqi-personer har tillgång till lika rättigheter och möjligheter. MUCF lägger därför fram ett antal förslag på de olika områden som har studerats. Förslagen presenteras tematiskt under samma rubriker som respektive kapitel har i rapporten.

Hälsa och levnadsvillkor

Som framgick i kapitlet om unga hbtqi-personers hälsa återstår mycket arbete innan alla unga har samma möjlighet till bästa möjliga hälsa, både vad gäller fysisk och psykisk hälsa. Unga hbtqi-personers nöjdhet med livet har försämrats sedan 2012 och 2021 och skillnaden mellan unga hbtqi-personer och unga heterocispersoners nöjdhet har ökat under samma tidsperiod. Unga hbtqi-personer har sämre psykisk och fysisk hälsa jämfört med unga heterocispersoner. Det är betydligt vanligare med depression och självmordstankar bland unga hbtqi-personer. Unga hbtqi-personer är även överrepresenterade bland unga som försökt ta sitt liv. Samtidigt upplever unga hbtqi-personer att bemötandet i vården kan vara okunnigt och fördomsfullt. Unga transpersoner upplever stora utmaningar att få tillgång till könsbekräftande vård, framförallt på grund av långa kötider. Intersexpersoner upplever olika utmaningar i vården, såsom okunskap om deras tillstånd inom allmänna sjukvården, normativ vård och bristande uppföljning för vuxna patienter. Arbetet för att förbättra hälsan är komplext och många olika typer av åtgärder är nödvändiga för att komma till rätta med den konstaterade ojämlikheten.

Utökad kunskap om tillgång till könsbekräftande vård

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att följa utvecklingen gällande tillgång till den könsbekräftande vården över hela landet, samt föreslå åtgärder, om nödvändigt.

I kapitlet om hälsa i rapporten framgår att många av de intervjuade unga transpersonerna upplevt hinder vad gäller att få tillgång till könsbekräftande vård. Flera berättar till exempel om långa köer för att få komma till utredning.

Samtidigt har den könsbekräftande vården genomgått många förändringar strax innan, eller parallellt med, MUCF:s arbete med rapporten. Dessutom finns fler kommande förändringar som ännu inte genomförts. Bland annat har det beslutats att den könsbekräftande vården ska bli så kallad nationell högspecialiserad vård, och Socialstyrelsen arbetar under 2022 med att färdigställa de uppdaterade kunskapsstöden vad gäller vården för ungdomar under 18 år (Socialstyrelsen, 2021a; 2021b).

Det är tydligt att tillgången till könsbekräftande vård inte fungerar tillfredsställande idag, vad gäller kötider och hur dessa kan variera över landet. Detta är en anledning att särskilt följa utvecklingen från ett patientperspektiv. De nyligen beslutade förändringarna är en annan anledning. Det är av stor vikt att säkerställa jämlik tillgång till vård för de som är i behov av den, över hela landet. I regeringens uppdrag till Socialstyrelsen borde ingå att följa upp implementeringen av de nya kunskapsstöden och omorganiseringen till nationell högspecialiserad vård, och att följa utvecklingen gällande kötider.

I uppdraget kan Socialstyrelsen också med fördel samverka med kvalitetsregistret för könsbekräftande vård (Region Skåne, u.å.).

Ytterligare kunskapspridning om intersexvariationer

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att följa upp hur kunskapsstödet för vård och behandling vid tillstånd som påverkar könsutvecklingen används av målgrupperna, inklusive målgruppen personal som möter gravida och berörda nyblivna föräldrar, samt vidta åtgärder för ökad användning om nödvändigt.

I rapporten framgår att det finns unga med intersexvariation som uppger att de blivit utsatta för oönskade behandlingar eller upplever att de inte fått information om konsekvenserna av vissa behandlingar.

Socialstyrelsen tog 2020 fram ett kunskapsstöd med rekommendationer om vård och behandling vid tillstånd som påverkar könsutvecklingen (Socialstyrelsen, 2020). Kunskapsstödet har blivit väl emottaget av såväl vårdpersonal som av de organisationer som representerar personer med intersexvariationer. Vissa organisationer har dock påpekat att de hade önskat se en ännu mer restriktiv linje än den som nu föreslås gällande ingrepp på spädbarns kroppar.

Kunskapsstödet syftar till att göra vården av personer med intersexvariationer mer enhetlig och baserad på uppdaterad kunskap. Det är därför av stor vikt att det framtagna kunskapsstödet används av hälso- och sjukvårdspersonal som möter personer med tillstånd som påverkar könsutvecklingen i sitt arbete, antingen regelbundet inom de specialiserade teamen eller mer sällan inom primärvård och de som vårdar gravida.

En ökad användning av kunskapsstödet skulle kunna ske genom att det integreras i riktlinjerna gällande förlossningsvården, men det finns också möjlighet att nå ut genom andra kanaler. Vilket tillvägagångssätt som skulle vara bäst

överlämnas åt Socialstyrelsen att bedöma. Uppdraget syftar till att följa upp hur kunskapsstödet används och hur användningen skulle kunna öka om detta bedöms nödvändigt.

Kompetenshöjande arbete om hbtqi-frågor och hbtqi-personers situation

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att följa hur den utbildning om hbtqi-frågor som nu genomförs av Forum för levande historia fungerar och att göra en behovsanalys gällande om det dessutom behövs särskild utbildning riktad till vårdpersonal.

Forum för levande historia har nyligen presenterat en utbildning om hbtqi-frågor (Forum för levande historia, u.å.). Utbildningen är kostnadsfri och ges i form av sju olika avsnitt med filmer och kunskapstest, tillgängliga på Forum för levande historias webbplats. Målgruppen är alla offentligtanställda och syftet med utbildningen är att förbättra bemötandet av hbtqi-personer.

Eftersom utbildningen nyligen är framtagen är det inte möjligt för MUCF att i nuläget bedöma om utbildningen når alla yrkesgrupper som är i behov av den och om den är tillräckligt specialiserad för att fylla behoven hos vårdpersonal. Att det finns ett behov av att förbättra bemötandet är tydligt. Socialstyrelsen borde därför ges i uppdrag att följa upp hur väl utbildningen fungerar, om den används av personal inom hälso- och sjukvården och i samråd med Forum för levande historia avgöra om ytterligare någon riktad utbildning borde tas fram. Om bedömningen görs att en specialiserad utbildning behövs, borde Socialstyrelsen få i uppdrag att utforma denna.

Förbättrade och mer inkluderande journalsystem

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att stödja regioner som vill arbeta med utvecklingsarbete gällande journalsystem.

Eftersom ändring av juridiskt kön innebär en ändring av personnummer kan detta föra med sig olika typer av utmaningar. Bland annat berör ändring av juridiskt kön de olika journalsystem som används av regionerna i sjukvården där det till exempel kan uppstå problem vid kallelser till screeningundersökningar som bara skickas ut till personer med ett visst juridiskt kön. Det kan också uppstå problem om journalsystem som rör viss specifik vård har spärrar mot vissa personnummer, eftersom det antagits att personer med dessa personnummer inte har behov av denna sorts vård, exempelvis graviditetsrelaterad vård.

Andra utmaningar som diskuterats rör hur mycket av en persons medicinska historia, inklusive eventuella könsbekräftande behandlingar, som ska vara synliga i journalen, och för vilka. Finns det någon möjlighet att till exempel personal i akutsjukvården har tillgång till mer information än personal i primärvården?

Det finns anledning att tro att även bemötande kan förbättras med hjälp av journalsystemen. Finns det möjlighet att registrera könsidentitet som tillägg till juridiskt kön, om dessa skiljer sig från varandra, i syfte att förbättra bemötandet? Kan det göras anteckningar i journalen om föredraget pronomen, eller om namn som används om detta är ett annat än det folkbokförda namnet?

Det finns exempel på regioner som redan bedrivit ett utvecklingsarbete på området, och här finns möjlighet till en resursbesparande insats. Socialstyrelsen borde få i uppdrag att arbeta med informationsinsamling från de regioner som redan inlett ett arbete på området och sedan sprida denna information till andra regioner som är intresserade av att se över sina egna journalsystem.

Övergripande bedömningar rörande hälsa

MYNDIGHETEN BEDÖMER

- att det är av stor vikt att ett hbtqi-perspektiv finns med i folkhälsoarbetet på alla nivåer. Detta är av särskild vikt inom arbete mot psykisk ohälsa, suicidprevention och det förebyggande arbetet med ANDT.

Den psykiska ohälsan bland unga är ett stort hinder för goda levnadsvillkor för unga. Både denna rapport och tidigare forskning pekar på att unga hbtq-personer är särskilt drabbade. Det gäller också allvarlig psykisk ohälsa såsom diagnostiserad depression, självmordstankar och självmordsförsök. Ungefär var femte ung hbtq-person har någon gång övervägt att ta sitt liv. Därför är det av stor vikt att arbetet med suicidprevention integrerar ett hbtqi-perspektiv. Detsamma gäller till exempel det preventiva ANDT-arbetet och arbetet med andra folkhälsoområden, som strategin för sexuell och reproduktiv hälsa. I Folkhälsomyndighetens arbete med att ta fram eller implementera dessa olika strategier ska ett hbtqi-perspektiv finnas med och MUCF bedömer att det är av stor vikt att ett sådant perspektiv finns med på alla relevanta nivåer.

Utbildning

Regeringen konstaterar i den ungdomspolitiska skrivelsen att utbildning är en mänsklig rättighet och att åtgärder som syftar till att förebygga och motverka diskriminering är grundläggande om människors lika värde ska respekteras. Regeringen lyfter även fram att andelen elever som upplever kränkningar och mobbning har ökat. I skrivelsen slås fast att den mångfald som finns bland ungdomar, bland annat avseende kön, könsidentitet eller könsuttryck måste tas hänsyn till när insatser görs.

I kapitlet om utbildning i denna rapport finns många exempel på problem som unga hbtqi-personer upplevt under skoltiden. Det gäller bristande undervisning

om hbtqi-frågor, bristande hbtqi-perspektiv i till exempel sex- och samlevnadsundervisningen och utsatthet för diskriminering och annan hbtqi-negativitet. Från MUCF:s perspektiv finns ett stort behov av att utöka arbetet för att säkerställa unga hbtqi-personers rättigheter inom skolan. Det är av central betydelse att alla unga får möjlighet att ta del av undervisningen på jämlika villkor.

Behov av granskning och tillsyn av skolans arbete med hbtqi-frågor

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Skolinspektionen i uppdrag att göra en tematisk kvalitetsgranskning eller en tematisk tillsyn av skolans arbete med hbtqi-frågor. En tematisk kvalitetsgranskning kan fokusera på hur hbtqi-perspektivet har integrerats i undervisningen i några ämnen, medan en tematisk tillsyn skulle fokusera på hur skolor adresserar problem med diskriminering och annan utsatthet som drabbar hbtqi-elever.

Det är tydligt utifrån resultaten i rapporten att många unga hbtqi-personer har negativa erfarenheter av skolan. Resultat från nationella ungdomsenkäten visar att unga hbtqi-personer är mindre nöjda än unga heterocispersoner med sin skoltid och det finns rapporter om diskriminering och annan utsatthet, även allvarlig sådan. Det finns också många berättelser som tyder på att arbetet med hbtqi-frågor till stor del fortfarande är personbundet. Det beror med andra ord på om lärare på en viss skola är intresserade och kunniga.

Det saknas systematiskt sammanställd kunskap om hur arbetet med hbtqi-frågor bedrivs i skolan i dag. Det gäller både undervisningens innehåll och hur hbtqi-elever bemöts under sin skoltid. Skolinspektionen genomför kvalitetsgranskningar och tillsyn av skolor. Tematiska kvalitetsgranskningar förekommer. Bland annat har Skolinspektionen gjort granskning av skolors arbete med lärande för hållbar utveckling. Under dessa granskningar väljs skolor ut slumpmässigt, och syftet är att många skolor ska kunna dra nytta av resultaten av granskningen (Skolinspektionen, u.å.a, u.å.b). På ett liknande sätt skulle en tematisk kvalitetsgranskning av arbetet med hbtqi-frågor kunna genomföras. Det förekommer också att en tematisk tillsyn görs om det finns en riskbild gällande ett specifikt område på flera skolor.

Skolinspektionen genomförde under 2018 en granskning av sex- och samlevnadsundervisningen och konstaterade att det fanns generella brister i skolans arbete utifrån ett hbtqi-perspektiv, bland annat utifrån behovet att arbeta främjande och stärkande (Skolinspektionen, 2018). MUCF bedömer att ytterligare granskningar som inte är inriktade på just sex- och samlevnadsundervisningen är motiverade, givet bland annat resultaten i denna rapport.

Utöver Skolinspektionens granskning av sex- och samlevnadsundervisningen har Skolverket tidigare gjort en kunskapssammanställning, vilken redogjordes för i kapitlet om utbildning. I denna skriver de bland annat att det saknas

”kunskap om hinder på systemnivå – dvs. exempelvis var i Sverige, i vilken omfattning och med vilken utbredning det finns brister i skolans verksamhet”. Skolverket fortsätter med att konstatera att ”det finns många studier med vittnesmål om målgruppens [hbtqi-elevens] erfarenheter från skoltiden, eller studier om målgruppens hälsa. Men studier om skolans eller huvudmäns utmaningar i arbetet med målgruppen är färre. Det får konsekvenser för arbetet med att identifiera ramar för Skolverkets framtida arbete inom området” (Skolverket, 2019).

Skolinspektionens beslut om att genomföra granskningar utgår från behov och från skollagen. I skollagens 5 kap, 3 § står att ”utbildningen ska utformas på ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero”. Enligt MUCF:s bedömning är resultaten i denna rapport ett tydligt tecken på att det finns risk att inte alla unga har trygghet och studiero och att det finns ett behov, vilket också konstaterats av andra.

Under 2021 kom en departementsskrivelse som ytterligare inskräper vikten av trygghet och studiero i skolan. Det är alltså tydligt att arbetet med detta är ett prioriterat område (Ds 2021:13). I mars 2022 kom en proposition baserad på skrivelsen, och MUCF kan konstatera att hbtqi-perspektivet förekommer i propositionstexten även om det inte är ingående framskrivet (Prop. 2021/22:160).

MUCF föreslår därför att Skolinspektionen får ett uppdrag på området. Flera av de berättelser som kommit MUCF till kännedom under arbetet med rapporten tyder på att situationen ofta är som mest utmanande på högstadiet. MUCF föreslår därför att Skolinspektionen inriktar sin granskning på dessa årskurser, men är också öppna för att det under arbetets gång kan komma att göras andra bedömningar.

Ett mer strukturerat och integrerat arbete med hbtqi-perspektiv i skolan

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Skolverket i uppdrag att i samråd med Barnombudsmannen och MUCF göra en kunskapsöversikt innehållandes kartläggning samt utvärdering av metoder och arbetssätt för att främja unga hbtqi-personers hälsa och delaktighet i skolan, samt sprida de mer framgångsrika arbetssätten.
- att regeringen ger samma aktörer i uppdrag att analysera hur elevhälsan fungerar ur ett hbtqi-perspektiv, bland annat med fokus på användningen av den uppdaterade vägledningen.

Resultaten i denna rapport visar på ett stort behov av att förbättra arbetet med att säkerställa alla unga hbtqi-personers möjligheter att ta del av undervisningen på lika villkor.

I Skolverkets tidigare nämnda kunskapssammanställning står bland annat: “Det saknas också kunskap om hur huvudmannen arbetar med frågan. Det finns

kännedom om problem på elevnivå och åtgärder som riktar sig mot skolnivån, men huvudmannaperspektivet är inte genomlyst på samma sätt. Det finns exempel på huvudmän som bedriver ett samlat arbete och exempelvis har låtit sina skolor genomgå en hbtq-certifiering, men det saknas kunskap om hur det påverkar målgruppen eller skolornas förutsättningar att utveckla en verksamhet som säkerställer lika rättigheter och möjligheter för alla elever” (Skolverket, 2019).

Barnombudsmannen har haft i uppdrag att särskilt se över utvecklingsbehov och insatser för inkluderande skolmiljöer för transpersoner och ickebinära. BO delredovisade sitt uppdrag 31 mars 2022. BO har i sitt arbete noterat att det finns behov av att främja skolans värdegrundsarbete och arbeta med att förebygga diskriminering; se över undervisningens kvalitet och synliggöra hbtqi-frågor; arbeta med relationella utmaningar, som svårigheter att bemöta elever, respektera namn och pronomen, samt agera på trakasserier etcetera; samt se över den fysiska skolmiljön. I BO:s enkät, som riktade sig till elever, rapporterade 91 procent att de blivit kränkta i skolan, och över hälften menade att det var på grund av deras könsidentitet (BO, 2022).

Skolverket skulle i detta uppdrag kunna dra nytta av det egna sektorsansvaret, BO:s kunskap om barnrättighetsperspektivet och skolområdet, och MUCF:s tidigare erfarenheter av att jobba med hbtqi-frågor i skolan. Att ta fram en kunskapsöversikt över de olika metoder som används och det arbete som bedrivs inom olika skolor och sprida de mer framgångsrika drar nytta av tidigare insamlad kunskap och fokuserar uppdraget.

Samma aktörer kan samtidigt få ett uppdrag med fokus på elevhälsan, inklusive en genomlysning om hur den uppdaterade vägledningen för elevhälsan fungerar från ett hbtqi-perspektiv.

Revideringen av **Vägledning för elevhälsan**, som Skolverket och Socialstyrelsen gemensamt genomfört under 2021, har enligt uppgift till MUCF inneburit att hbtqi-frågor ska beaktas vad gäller behov av kompetens för personal inom elevhälsan. Bland annat beaktar vägledningen det behov av specifik kunskap om att möta unga transpersoner som beskrivs i utredningen **Transpersoner i Sverige** (SOU 2017:92). Revideringen innebär också att vägledningen läggs över till webbformat, vilket ger möjlighet att länka till andra material, till exempel det material som gäller förändringen av sex- och samlevnadsundervisningen.

Att det finns utrymme för förbättringar när det gäller sex- och samlevnadsundervisningen framgår tydligt i den ovan nämnda rapporten från Skolinspektionen från 2018, där det bland annat står att ”granskningen visar också att det finns stora brister i undervisningen om normer och HBTQ. Det som ofta saknas är möjligheter för elever att reflektera kring hur normer påverkar och i många fall begränsar människors handlingsutrymme när det gäller sexualitet, identitet och relationer” (Skolinspektionen, 2018).

Ett tydligare integrerat hbtqi-perspektiv i värdegrundsarbetet och i arbetet med de nya läroplanerna, samt ett förstärkt förebyggande arbete mot diskriminering

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Skolverket i uppdrag att ta fram stödmaterial för arbetet med hbtqi-frågor som del av skolans värdegrundsarbete samt att stärka och lyfta hbtqi-perspektivet inom ramen för arbetet med implementeringen av de nya styrdokument/läroplanerna.
- att regeringen ger Skolverket i uppdrag att stärka skolornas arbete mot diskriminering, i samråd med Diskrimineringsombudsmannen.

Skolinspektionens tidigare nämnda granskning av sex- och samlevnadsundervisning i skolan visar på att de flesta skolor inte arbetar främjande och förebyggande med hbtqi-frågor. Enbart en tredjedel av lärarna i granskningen lyfte hbtqi-frågor inom sin undervisning. I granskningen framkommer att det på många skolor saknas lärare med kunskap om hbtqi-frågor och att många lärare upplever osäkerhet i att adressera frågor som rör skolans värdegrund kopplat till sexualitet, identitet och relationer. Skolinspektionen konstaterar att undervisningen enbart i ett fåtal fall ”används för att skapa ett klimat på skolan som inkluderar alla elever redan från början” (Skolinspektionen, 2018).

Skolverket har ett material för vidareutbildning med olika moduler, men i dessa nämns inte hbtqi-perspektivet explicit (Skolverket, 2021). Likaså finns inga explicita skrivningar om hbtqi-perspektiv i de nya läroplanerna. Det finns däremot skrivningar om andra viktiga områden, såsom rasism, sexism och arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck (Skolverket, 2022b). I såväl arbetet med implementeringen av läroplanerna som i det fortsatta arbetet med vidareutbildningsmodulerna finns möjligheter för Skolverket att ta fram vägledning med förtydliganden om var hbtqi-perspektivet ändå kan komma in. Skolverket har själva konstaterat att ett behov finns i sin återslagrapportering som hbtqi-strategisk myndighet (Skolverket, 2022a). Det finns ingenting som hindrar att intresserade skolor själva arbetar med att integrera hbtqi-perspektivet i sitt arbete med till exempel implementeringen av de nya läroplanerna, men MUCF:s erfarenhet är att detta riskerar att inte bli av om det inte finns någon lärare eller annan personal med intresse och kompetens på plats. Att Skolverket tillhandahåller stödmaterial ökar sannolikheten för att fler skolor börjar arbeta med frågorna.

I MUCF:s kontakter med Skolverket har kommunicerats att skolornas tidigare arbete med likabehandlingsplaner förändrades i och med förändringen av diskrimineringslagen och kravet på aktiva åtgärder gällande alla diskrimineringsgrunder. Arbetet måste nu struktureras på ett nytt sätt och kopplas till lagen. Skolverket uppfattar att förändringen kan ha skapat osäkerhet och att detta kan ha lett till att inte alla skolor arbetar mot diskriminering, inklusive aktiva åtgärder, så som de borde. Med anledning av detta finns skäl att ge Skolverket ett uppdrag att stärka skolornas förebyggande arbete mot diskriminering. Det kan ske genom att ett

informationsmaterial tas fram, eller genom någon annan aktivitet som Skolverket bedömer är effektiv.

Det är Diskrimineringsombudsmannens ansvar att arbeta med tillsyn och efterlevnad av diskrimineringslagen inom skolan men Skolverket har ändå ett ansvar för att säkerställa att diskriminering förekommer i så liten utsträckning som möjligt.¹⁵⁵ Skolverket kan i arbetet med uppdraget naturligtvis inhämta råd från Diskrimineringsombudsmannen.

Kompetenshöjande insatser i skolan

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att MUCF får som instruktionsbunden uppgift att arbeta med insatser för en öppen och inkluderande miljö i skolan för unga hbtqi-personer.
- att arbetet bör finansieras genom en permanent ökning av anslaget till MUCF med 5 miljoner kronor.

Ett fortsatt långsiktigt spridningsarbete om en öppen och inkluderande miljö i skolan är viktigt för att MUCF ska kunna fortsätta att genomföra insatser för en tryggare skolmiljö för unga hbtqi-personer. Ett långsiktigt och hållbart stöd till skolpersonal är en förutsättning för en hållbar utveckling av skolornas arbete med hbtqi-frågor och kontinuerliga insatser som ger resultat. Därför föreslår myndigheten att uppdraget Insatser för en öppen och inkluderande miljö i skolan för unga hbtqi-personer blir del av myndighetens instruktionsbundna uppgift.

Hbtqi-perspektivet är väl förankrat i myndighetens ordinarie verksamhet, vilket ger goda förutsättningar att genomföra uppdraget på ett hållbart och träffsäkert sätt. MUCF är en av de hbtqi-strategiska myndigheterna och har flera pågående uppdrag som rör hbtqi. Bland myndighetens medarbetare på alla avdelningar finns kompetens i hbtqi-frågor, och perspektivet prioriteras högt. Det som särskiljer MUCF från andra hbtqi-strategiska myndigheter är myndighetens unika kompetens kring ungdomsperspektivet, och att ungas röster och erfarenheter systematiskt inkluderas i arbetet. Därför är det viktigt att MUCF aktivt deltar i den kompetensutveckling som behövs i hbtqi-frågor bland skolans hela personal. Myndigheten avser att därtill ytterligare utveckla samarbetet med Skolverket kring utbildningsinsatsen, för att försäkra att den når fullt ut till alla skolor.

Digitala satsningar som är riktade till ledare inom skolan är av stor betydelse för insatsernas hållbarhet. Att ta fram och förvalta webbutbildningar är ett kostnadseffektivt metodval som har gett god respons i liknande uppdrag där myndigheten kan nå många och utveckla materialet efterhand och med hjälp av målgruppens återkoppling. En öppen webbutbildning gör det enkelt att samverka kring och kvalitetssäkra innehåll med andra aktörer och myndigheter som arbetar

¹⁵⁵I en utredning från 2020, SOU 2020:79, föreslås att ansvaret för detta ska flyttas från DO till Skolinspektionen, men detta är myndigheterna nu överens om att de inte önskar.

med liknande frågor. Med målgruppen rektorer och andra ledningsfunktioner ökar möjligheterna för att hbtqi-arbetet läggs in i ordinarie strukturer, och följs upp återkommande, i stället för att bli enstaka insatser.

Myndigheten bedömer att uppdraget är skalbart och går att genomföra i en liten omfattning motsvarande dagens nivå och med en ram på runt 2 miljoner kronor. En anslagsökning på 5 miljoner kronor ger dock möjlighet för en mer omfattande insats med webbutbildning, yrkesspecifika workshops och stöd för beslutsfattare och strateger inom skolväsendet (MUCF, 2022a).

Arbete, ekonomi och bostad

MUCF har kunnat konstatera att unga hbtq-personer i högre utsträckning än unga heterocispersoner upplever utmaningar i arbetslivet. Bland annat visade resultaten från den nationella ungdomsenkäten 2021 att unga hbtq-personer i högre utsträckning är arbetslösa, känner sig mindre trygga på sitt arbete och oftare upplevt sig orättvist behandlade av någon på arbetet jämfört med unga heterocispersoner. Resultaten visar även på att många unga inte är öppna som hbtqi-personer på arbetet. Intervjuer med unga hbtqi-personer visar på att deras arbetsliv påverkas av arbetsgivares och kollegors generella attityder gentemot hbtqi-personer och huruvida arbetsgivare och kollegor är inkluderande.

I syfte att förbättra unga hbtqi-personers situation i arbetslivet lägger MUCF fram förslag om att bland annat sprida framtagen kunskap och att stärka de strukturer som finns för att kontinuerligt följa upp hbtqi-personers situation på området.

Spridning av framtagen kunskap om hbtq-personers arbetsliv

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger MYNAK, Myndigheten för arbetsmiljökunskap, i uppdrag att ta fram ett utbildningsmaterial baserat på MYNAK:s tidigare uppdrag att ta fram en kunskapssammanställning om hbtq-personers arbetsmiljö, samt att sprida utbildningsmaterialet till relevanta aktörer.

Samtidigt som MUCF arbetat med den här rapporten har Myndigheten för arbetsmiljökunskap, MYNAK, arbetat med uppdraget att ta fram en kunskapssammanställning om alla hbtq-personers arbetsmiljö. Som komplement till det första uppdraget har MYNAK arbetat med ett tilläggsprojekt som särskilt fokuserar på transpersoners upplevelser av sin arbetsmiljö. I delredovisningen av kunskapssammanställningen pekade myndigheten på att det behövs mer forskning, men också att den forskning som finns tyder på att hbtq-personer har sämre arbetsförutsättningar än andra (Myndigheten för arbetsmiljökunskap, u.å.). MYNAK:s kunskapssammanställning kommer att redovisas den 30 juni 2022, och då kommer även det särskilda fokuset på transpersoners arbetsmiljö

att ingå. Ursprungligen var tanken att MYNAK också skulle arbeta med att ta fram ett utbildningsmaterial baserat på kunskapssammanställningen, men detta har det inte funnits resurser till på grund av det särskilda fokuset på transpersoners arbetsmiljö.

MUCF ser det som mycket relevant att den framtagna kunskapen kommer så många som möjligt till godo och föreslår därför att MYNAK får i uppdrag att ta fram utbildningsmaterialet, baserat på kunskapssammanställningen, samt att sprida detta. Att utbildningsmaterialet kommer att beröra alla hbtq-personer oavsett ålder, inte bara unga, ser MUCF inte som något problem eftersom det är sannolikt att de utmaningar som finns berör hbtq-personer i alla åldrar.

Arbetet riskerar att försvagas utan ansvarig myndighet

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen utser en ny hbtqi-strategisk myndighet med ansvar för det nya fokusområdet Arbetslivet. I första hand borde detta vara Myndigheten för arbetsmiljökunskap, MYNAK, i andra hand Arbetsmiljöverket.

Arbetet med regeringens hbtqi-handlingsplan och samarbetet mellan de hbtqi-strategiska myndigheterna är av central betydelse i det fortsatta arbetet för att förbättra alla hbtqi-personers levnadsvillkor. I handlingsplanen har MYNAK fått ett uppdrag, men utan att utses till strategisk myndighet. Att ett centralt område som arbetslivet inte har någon utpekad ansvarig myndighet riskerar att göra arbetet mindre effektivt, bland annat på så sätt att representanter för myndigheten då inte deltar i de samordnande mötena mellan de olika strategiska myndigheterna och genom dessa får möjlighet att förstå sitt eget arbete i ett sammanhang. Då Folkhälsomyndigheten nyligen utsetts till ansvarig myndighet för att samordna arbetet mellan de olika strategiska myndigheterna finns dessutom möjligheten att kontakterna mellan myndigheterna kommer att kunna utökas och stärkas ytterligare. Att ett område i strategin då saknar en ansvarig myndighet riskerar att försvaga arbetet.

Övergripande bedömningar på arbetsmarknadsområdet

MYNDIGHETEN BEDÖMER

- att det är av stor vikt att hbtqi-perspektivet fortsätter att integreras i ordinarie arbetsmiljöarbete för att ge effekt
- att det finns ett stort behov av att ta fram mer kvantitativ kunskap om hbtqi-personers situation på arbetsmarknaden för att kunna utforma träffsäkra åtgärder.

Det är viktigt att hbtqi-perspektivet integreras i det ordinarie arbetsmiljöarbetet för att ge effekt. I hbtqi-handlingsplanen beskrivs att en ny arbetsmiljöstrategi ska tas fram och att denna ska ”adressera frågan om ett hållbart arbetsliv som en fråga om jämställdhet och jämlikhet, vilken inkluderar bland annat hbtqi-personers situation i arbetslivet” (Arbetsmarknadsdepartementet, 2021, s. 17).

Den nya arbetsmiljöstrategin presenterades i februari 2021 och innehåller några skrivningar om vikten av hbtqi-perspektiv, i avsnittet om ett hållbart arbetsliv. Bland annat skriver regeringen att ”arbetslivet är ett område som är av särskild betydelse för arbetet med att främja hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter” (Skr. 2020/21:92). MYNAK har tagit fram en åtgärdsplan baserad på strategin och där nämns bland annat den ovan nämnda kunskapssammansättningen (Myndigheten för arbetsmiljökunskap, 2021a).

MUCF vill betona vikten av att säkerställa att ett hbtqi-perspektiv fortsatt finns med i arbetet, och då inte bara i särskilda satsningar utan i de allmänna styrdokumenterna. Det är av yttersta vikt att de framtagna åtgärdsplanerna har ett hbtqi-perspektiv som tydliggör hur arbetet med att säkerställa att alla hbtqi-personer har tillgång till arbetsmarknaden på jämlika villkor ska bedrivas.

Under arbetet med rapporten har det varit tydligt att kunskapen om hbtqi-personers situation på arbetsmarknaden är mycket bristfällig. Inte minst saknas statistik. Den kunskapssammansättning som MYNAK just nu genomför om arbetsmiljöfrågor är en av de första i sitt slag. I syfte att kunna besluta om nya träffsäkra åtgärder framåt är det viktigt att kunskapen om de utmaningar som finns är uppdaterad och korrekt. Detta gäller alla hbtqi-personer, oavsett ålder. MUCF ser att kunskapsinsamlingen skulle kunna genomföras på olika sätt och av olika aktörer, men att det viktigaste är att en undersökning genomförs, på det sätt som ger bästa utfall, av den aktör som bedöms vara bäst lämpad. Ett förslag är att Statistiska centralbyrån genomför en undersökning i samråd med MYNAK.

Fritid och samhällsengagemang

Alla barn har enligt barnkonventionen rätt till lek, rekreation, vila och fritid. I den ungdomspolitiska skrivelsen framhåller regeringen att vissa grupper, bland annat unga hbtqi-personer, i lägre utsträckning än andra uppger att de har goda möjligheter att delta samt att de av olika anledningar avstår och att en vanlig orsak till det är rädslan att bli dåligt bemött. Unga hbtqi-personer intresserar sig i hög utsträckning för samma fritidsaktiviteter som andra unga. Resultaten i rapporten visar dock på vissa skillnader i utmaningar gällande att få ta del av önskade aktiviteter. Det kan till exempel vara svårt att ta sig till en önskad aktivitet, kanske för att de aktiviteter som särskilt riktar sig till hbtqi-personer är få, eller att det är svårt att få ta del av idrott och motion i den utsträckning som önskas.

I syfte att stärka möjligheterna för unga hbtqi-personer att ta del av önskade aktiviteter på fritiden lägger MUCF ett antal förslag på området.

Fler organisationer borde få ta del av stödet till hbtqi-organisationer

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ser över möjligheten att utöka stödet till hbtqi-organisationer, bland annat i och med inkluderingen av personer med intersexvariation.

MUCF fördelar i nuläget bidrag till hbtqi-organisationer. I och med den nya hbtqi-handlingsplanen är det tydligt att intentionen är att inkludera personer med intersexvariation och börja arbeta strategiskt med hela hbtqi-gruppen. Det är därför av särskild vikt att också de organisationer som särskilt organiserar personer med intersexvariation får stärkta möjligheter att organisera sig, bland annat genom att få möjlighet att ta del av organisationsstödet.

För att inte de redan existerande organisationernas arbete ska försvagas borde möjligheten att utöka bidragssumman ses över. Detta kan vara motiverat oavsett antal, med tanke på att flera av organisationerna som får bidrag från MUCF i nuläget växer och deras arbete är centralt för att fortsätta förbättra arbetet för hbtqi-personers rättigheter. För att säkerställa lika tillgång till stödet är det centralt att det är möjligt att söka stödet oavsett om en organisation som arbetar för målgruppen använder begreppet ”intersex” eller ej, om det är uppenbart att de tillhör den tänkta målgruppen. Det kan också vara relevant att säkerställa att organisationer som arbetar för intersexpersoners rättigheter kan söka andra typer av bidrag än organisationsbidrag, det vill säga att olika former av projektbidrag som kan förekomma är sökbara också för intersexorganisationer och att detta tydliggörs.

Förbättrad kontinuitet och kompetens i arbetet med mötesplatser för unga hbtqi-personer

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att MUCF får i fortsatt uppdrag att fördela statsbidrag för insatser som främjar mötesplatser för unga hbtqi-personer. Bidraget bör även kunna sökas av aktörer inom det offentliga.

I delrapporten **Uppdrag att stärka förutsättningarna att skapa mötesplatser för unga hbtqi-personer** uppmärksammade MUCF att de största hindren för att skapa mötesplatser för unga hbtqi-personer är bristande personella och ekonomiska resurser, bristande kompetens och långsiktighet i verksamheten (MUCF, 2022c). Dessa faktorer är nödvändiga för att driva riktad verksamhet för unga hbtqi-personer.

Regeringen beslutade under våren 2021 om ett nytt bidrag för insatser som främjar mötesplatser för unga hbtqi-personer. Bidraget har avgörande betydelse för huvudmän som ska genomföra strukturella förändringar som krävs för att nå de unga som mest behöver det. Utifrån MUCF:s samlade kunskap ser myndigheten dock ett behov av att även offentlig sektor omfattas av ett sådant statsbidrag.

Myndigheten bör få fortsatt uppdrag att följa upp utgångsläget för de kommuner som ännu inte har några mötesplatser för unga hbtqi-personer för att underlätta deras ansökan av kommande projektbidrag.

Ett statsbidrag för insatser som främjar mötesplatser för unga hbtqi-personer skulle kunna innebära att

- nya mötesplatser för unga hbtqi-personer startar upp, särskilt på orter och geografiska områden där det inte redan finns en mötesplats för gruppen
- redan befintliga mötesplatser för gruppen stärks
- erfarenhetsutbyte och kompetenshöjande insatser för nya och befintliga mötesplatser möjliggörs
- samverkan mellan det civila samhället och det offentliga som vill utveckla en befintlig eller starta en ny mötesplats uppmuntras och stärks.

Bidraget kan med fördel uppmuntra en förlängning för redan beviljade mötesplatser som redovisat sitt uppstartsår enligt direktiven. Detta med hänsyn till att det tar tid att bygga upp och förvalta mötesplatser där förtroende och tillit är viktigt för själva mötesplatsen.

Syftet med statsbidraget är att säkerställa att unga hbtqi-personer, oberoende av ort och ålder, ska ha möjlighet att delta i stärkande, trygga och tillgängliga fritidsaktiviteter som leds av kompetent personal. Kostnaderna uppskattas till 20 miljoner kronor per år.

Stöd till Riksidrottsförbundet i syfte att sprida nya riktlinjer för barn- och ungdomsidrotten

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Riksidrottsförbundet ett ökat anslag öronmärkt för att möjliggöra spridning av och utbildning om de nya riktlinjerna för barn- och ungdomsidrotten.

Det är tydligt från resultaten i kapitlet som handlar om fritid att bristande tillgång till idrott och träning är en av de största utmaningarna vad gäller unga hbtqi-personers, och särskilt unga transpersoners, fritidsaktiviteter. Många av utmaningarna handlar om könsuppdelning som görs både när det gäller själva utövandet av idrotten och i de fysiska lokalerna.

MUCF välkomnar därför de nya riktlinjer som Riksidrottsförbundet presenterade den 9 mars 2022. Bland annat förordar förbundet samträning, oberoende av kön, i alla idrotter upp till och med 19 års ålder.

Riktlinjerna har, beskriver Riksidrottsförbundet, tagits fram i nära samverkan med specialidrottsförbunden och även barnrättsorganisationerna UNICEF Sverige, Rädda Barnen, Friends och Bris. Riktlinjernas syfte är enligt Riksidrottsförbundet bland annat att beskriva vad barns rättigheter innebär i den idrottsliga praktiken (Riksidrottsförbundet, 2022).

Riktlinjerna beskrivs som en vägledning som ska förtydliga tillämpningen av 1 kap 1 § RF:s stadgar, som beskriver idrottsrörelsens gemensamma verksamhetsidé, vision och värdegrund (Riksidrottsförbundet, u.å.). I denna paragraf står bland annat att idrotten följer barnkonventionen. Riktlinjerna är i första hand tänkta som ett stöd till de olika specialidrottsförbunden, det vill säga de förbund som organiserar de olika idrotterna.

Under rubriken ”Idrottens form och indelning” skriver Riksidrottsförbundet att förbundets stadgar beskriver att indelning kan ske efter ålder och ambitionsnivå, men att också dessa indelningar ska göras med omdöme och flexibilitet. Alla barn utvecklas inte i samma takt. Förbundet konstaterar också att det inte står något i stadgarna om att indelning ska göras efter kön, men att detta ändå ofta sker. Förbundet skriver: ”Det är av yttersta vikt att barn- och ungdomsidrotten inte av gammal vana delas in efter kön. Indelning ska i stället göras utifrån en bedömning av varje barn och ungdoms bästa och utifrån ambitionen att skapa en jämställd och inkluderande miljö” (Ibid, s. 12f). Samträning är dock ingen garanti för jämställdhet, konstaterar förbundet, utan kräver ett medvetet organiserande av idrottsverksamheten.

Att Riksidrottsförbundet tagit fram riktlinjer och tydliggjort hur förbundets stadgar ska tolkas innebär inte att alla specialidrottsförbund tar del av dessa eller beslutar att implementera dem i sin verksamhet. Därför menar MUCF att det är motiverat med ett extra stöd till Riksidrottsförbundet för att utbilda om riktlinjerna och säkerställa en så god spridning som möjligt för att så många barn och unga som möjligt ska ha tillgång till träning inom sin idrott på ett sätt som passar dem.

Trygghet och utsatthet

Som framgick i kapitlet om utsatthet rapporterar många unga hbtqi-personer om utsatthet och diskriminering på olika områden. Unga hbtqi-personer känner sig mindre trygga än unga heterocispersoner gör i offentliga miljöer, i skolan, på arbetet och i hemmet. Det är vanligare att unga hbtqi-personer har utsatts för mobbning, hot och misshandel jämfört med unga heterocispersoner. Inom hbtqi-gruppen är ciskillar mer utsatta för hot och misshandel än cistjejer är. Unga hbtqi-personer som har en funktionsnedsättning, bor i en landsbygdskommun, har utländsk bakgrund eller har föräldrar som saknar eftergymnasial utbildning är mer utsatta än andra unga hbtqi-personer.

En majoritet av unga hbtqi-personer har utsatts för kränkningar eller hot. De flesta som utsatts anmäler inte händelsen till polis eller någon annan. Vanliga orsaker att inte anmäla kränkningar och hot är att man inte tror att det skulle leda någonstans, att händelsen inte ansågs tillräckligt allvarlig, att man inte litar på polisen eller är rädd för homo- eller transfoba reaktioner från polisen. Det är även ovanligt att unga hbtqi-personer anmäler fysiska och sexuella övergrepp, som de utsatts för, till polisen.

Unga som ansökt om asyl på grund av förföljelse som hbtq-person i hemlandet beskriver asylprocessen som påfrestande och otrygg och att besluten inte är begripliga för dem.

Förbättrade möjligheter till upprättelse för diskriminerade

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen utökar det bidrag som fristående antidiskrimineringsbyråer kan söka.

Bara en mycket liten del av de anmälningar om diskriminering som Diskrimineringsombudsmannen tar emot handlar om sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck (DO, 2022b). Samtidigt tyder de svenska resultaten från EU LGBTI Survey II från EU:s byrå för grundläggande rättigheter på att många unga hbtqi-personer har upplevt sig diskriminerade men att de allra flesta inte anmält diskrimineringen någonstans. Vanliga anledningar till att unga inte anmälde diskriminering var att de upplevde att det inte är meningsfullt att anmäla, eftersom det händer hela tiden och att inget skulle hända om de anmälde diskrimineringen.

Ett sätt att öka incitamenten att anmäla diskriminering är att öka möjligheterna till upprättelse. De fristående antidiskrimineringsbyråerna, ADB:erna, har här en viktig roll. ADB:erna kan upplevas som mer lättillgängliga än DO på grund av den lokala förankringen och kontakterna med civilsamhället. För att fler ska få upprättelse ser MUCF ett behov av att förbättra förutsättningarna för ADB:ernas rådgivning och stöd till enskilda, för att kunna driva fler processer.

En annan faktor som kan bidra till att fler anmäler diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsöverskridande identitet är ökad kunskap. Även här har antidiskrimineringsbyråerna en viktig roll genom sina kunskapshöjande insatser. Insatserna vänder sig till näringsliv, offentliga och ideella organisationer och allmänheten och kan på så sätt bidra till att öka kunskapen bland både organisationer och privatpersoner. Detta kan bidra både till att minska risken för diskriminering och till att öka individens kunskap om sina rättigheter. Även dessa finansieras genom statsbidraget som riktar sig till antidiskrimineringsbyråerna.

Liksom MUCF framhöll i årsredovisningen för 2021 finns, trots utökade medel till antidiskrimineringsbyråerna 2018, behov av att utöka bidraget i takt med att fler ADB:er etableras i de områden som i dag saknar antidiskrimineringsverksamhet. För att detta inte ska leda till minskade resurser hos de redan etablerade byråerna behöver bidraget utökas i takt med antalet verksamheter. Därutöver sker en utveckling inom antidiskrimineringsbyråerna mot att driva fler processer i domstol, vilket är mer resurskrävande (MUCF, 2021). Det finns alltså en tydlig koppling mellan medelsfördelning och antalet individer som kan få hjälp att få sin sak prövad i domstol. Även om fokus för denna rapport är hbtqi-personers situation menar MUCF att det ökade anslaget till ADB:erna inte

ska öronmärkas till just fall som rör hbtqi-personer, eftersom det finns ett stort behov av att säkerställa att så många diskriminerade som möjligt får upprättelse, oavsett diskrimineringsgrund.

Förbättrad kompetens inom rättsväsendet

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Polismyndigheten i uppdrag att genomföra kompetenshöjande insatser med hbtqi-perspektiv om hatbrott, hedersrelaterade brott, våld i nära relationer och prostitution.

Flera undersökningar som gjorts av myndigheter och civilsamhället pekar på att hbtqi-personer i högre utsträckning har lägre förtroende för samhällsinstitutioner, bland annat polisen. I de svenska resultaten av EU LGBTI Survey II, utförd av EU:s byrå för grundläggande rättigheter, framkommer att få av de unga hbtqi-personer som utsatts för kränkningar eller hot anmäler detta till polisen. Bland dem som inte anmälde händelsen uppgav 23 procent att anledningen var att de inte litade på polisen och 19 procent uppgav att de inte anmälde eftersom de var oroliga att polisen skulle agera homofobiskt eller transfobiskt. Medan det var vanligare att unga hbtqi-personer anmälde fysiskt och sexuellt våld jämfört med kränkningar och diskriminering, var det ändå en liten andel som uppgav att de anmälde händelsen till polisen. Var femte ung hbtqi-person uppgav i EU LGBTI Survey II att de inte anmälde hot och kränkningar gentemot dem på grund av oro att bli utsatta av polisen och var fjärde på grund av att de inte litar på polisen. Detta pekar på behov av att öka kompetensen inom polisen, för att på sikt öka förtroendet och anmälningsbenägenheten. Det är av största vikt att alla brottsoffer får bästa möjliga bemötande och stöd efter att ha blivit utsatt för ett brott som har samband med deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Polismyndigheten utsågs relativt nyligen, 2020, till hbtqi-strategisk myndighet och MUCF har stor förståelse för att myndigheten inledningsvis vill utföra satsningar inom ramen för det nya uppdraget själv. Säkerligen kommer ett hbtqi-perspektiv i större utsträckning än tidigare att läggas på myndighetens arbete. MUCF vill ändå peka på vikten av intern kompetenshöjning och hoppas att detta kan genomföras, även om det inte kan ske omedelbart.

Förbättrad rättssäkerhet och bemötande för asylsökande hbtqi-personer

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Migrationsverket i uppdrag att säkerställa att alla som arbetar med att bedöma asylansökningar får tillräcklig kunskap om hbtqi-frågor och om hbtqi-personer som riskerar förföljelse i sina hemländer.
- att regeringen tillsätter en utredning med uppdrag att komma med förslag på hur rättssäkerheten i asylprocessen för hbtqi-personer kan förbättras.

MYNDIGHETEN BEDÖMER

- att det fortsatt finns behov av att säkerställa att alla asylsökande hbtqi-personer har tillgång till säkra boenden, samt information om var de kan vända sig för stöd i asylprocessen.

Ett par tidigare studier och rapporter från bland andra RFSL har pekat på bristande rättssäkerhet i asylprocessen för hbtqi-personer och att otillåtna krav och bedömningar ligger till grund för avslag i flera fall, samt att otrygghet och utsatthet under asylprocessen förekommer (Gröndahl, 2020, 2021). Det handlar exempelvis om placering på boenden där andra asylsökande kan utgöra ett hot mot hbtqi-personers säkerhet.

I unga asylsökande hbtqi-personers berättelser till MUCF framkommer exempel på att de har mött liknande utmaningar som tidigare rapporter pekat på. MUCF ser därför att det finns behov av att ytterligare säkerställa att de som arbetar med asylprövning där sexuell läggning eller könsidentitet utgör asylskäl har tillräcklig kunskap om hbtqi-personers situation i olika delar av världen och hur trauma kan påverka en asylsökande hbtqi-persons förmåga att berätta om sin situation.

Migrationsverket har under många år genomfört satsningar på till exempel generell kompetenshöjning i hbtqi-frågor och olika spetskompetensutbildningar, men det är tydligt att detta behöver upprepas och följas upp kontinuerligt. En större satsning kräver sannolikt också ett höjt anslag.

I dagsläget har de mer omfattande analyserna om svensk asylprövning, där förföljelse på grund av sexuell läggning eller könsidentitet utgör asylskäl, publicerats av civilsamhället eller i studentuppsatser. MUCF bedömer att det skulle behövas en statlig utredning som också har uppdrag att komma med förslag på hur rättssäkerheten i asylprocessen för hbtqi-personer kan förbättras. Migrationsverket har varit medvetna om utmaningarna gällande boenden för asylsökande under lång tid och har också prövat olika typer av lösningar, till exempel särskilda

boenden för hbtqi-personer, eller enskilda boenden. MUCF bedömer att det är av stor vikt att detta arbete fortsätter och att verket kontinuerligt utvärderar hur de olika erbjudna boendena fungerar för målgruppen.

Stärkt arbete mot våld i nära relationer

MYNDIGHETEN BEDÖMER

- att det behövs ett tydligt hbtqi-perspektiv i uppföljningen av de jämställdhetspolitiska målen.

Jämställdhetsmyndigheten har uppföljningsansvar och uppdrag att stödja aktörer i genomförande av de jämställdhetspolitiska målen. Arbetet för jämställdhet har flera beröringspunkter med arbetet för hbtqi-personers rättigheter, inte minst gällande det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet, Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. I Jämställdhetsmyndighetens beskrivning av delmålet klargörs att detta, trots sitt namn, ska förstås som att det också inkluderar arbetet mot våld i andra nära relationer, inte enbart mäns våld mot kvinnor. Under rubriken "Våldets omfattning" listas bland annat "våld i nära relationer, riktat mot flickor, kvinnor, pojkar, män och hbtqi-personer" och "hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive: barnnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor". Det är alltså tydligt att ett hbtqi-perspektiv ska ingå i arbetet med detta jämställdhetspolitiska mål (Jämställdhetsmyndigheten, 2022). Regeringen har under 2021 ändrat instruktionen för uppföljningen av de jämställdhetspolitiska målen. I Jämställdhetsmyndighetens nya instruktion (SFS 2021:966) konstateras att Jämställdhetsmyndigheten ska beakta andra maktordningar än kön, såsom sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck "när det bidrar till bättre prioriteringar och större träffsäkerhet i utformningen av insatserna". Myndigheten ska varje år redovisa och analysera resultat av vidtagna åtgärder. Vartannat år ska redovisningen även omfatta en fördjupad uppföljning av delmål sex om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

I 2022 års uppföljning har Jämställdhetsmyndigheten inte systematiskt beaktat andra maktordningar och perspektiv än kön (se Jämställdhetsmyndigheten, 2022b). Detta förklaras av att myndigheten haft begränsad tid att genomföra uppföljningen utifrån de nya direktiven.

MUCF gör bedömningen att integreringen av hbtqi-perspektivet skulle kunna förbättras genom de nya direktiven för uppföljningssystemet, där olika maktordningar ska beaktas. Om Jämställdhetsmyndigheten säkerställer att länsstyrelsernas rapportering om sitt arbete med de jämställdhetspolitiska målen, och då särskilt målet om mäns våld mot kvinnor, innehåller ett hbtqi-perspektiv, skulle detta sannolikt leda till att kunskapen om problemet ökar och träffsäkerheten i framtida satsningar blir större. Under arbetet med denna rapport har MUCF särskilt kunna se exempel på vikten av att hbtqi-perspektivet stärks i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, så att alla utsatta får tillgång till det stöd de har rätt till. Som framgick i kapitlet om omvändelseförsök finns många utmaningar i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Bland annat finns bristande kunskap om

omfattningen av utsattheten, inte minst när det gäller hbtq-personers utsatthet, delvis beroende på hur statistik över hjälpsökande förs. Detta riskerar att leda till att åtgärder som vidtas på området inte träffar rätt och når alla utsatta.

MUCF föreslår också att Jämställdhetsmyndigheten i arbetet samråder med Folkhälsomyndigheten, som den samordnande myndigheten för arbetet med hbtqi-handlingsplanen, i syfte att säkerställa att olika kompetenser från myndigheterna tas tillvara.

MUCF bedömer att ett stärkt hbtqi-perspektiv i uppföljningen av de övriga jämställdhetspolitiska målen sannolikt är gynnsamt, men att det i flera fall även krävs förbättrad kunskap för att bedöma behovet av att beakta perspektivet i uppföljningen inom de olika delområdena.

Ytterligare förbättring av möjligheten att få upprättelse som diskriminerad

MYNDIGHETEN BEDÖMER

- att Diskrimineringsombudsmannens nya inriktning där myndigheten ska driva fler processer är gynnsamt för möjligheten för fler diskriminerade att få upprättelse.

Diskrimineringsombudsmannen tydliggjorde i februari 2022 att en del av myndighetens nya inriktning var ett ökat fokus på individens rätt till upprättelse. Bland annat skrev DO att ”det centrala i den nya inriktningen är att vi ska utreda fler anmälningar med målet att fler människor som utsatts för diskriminering ska få upprättelse. Det innebär att vi ska begära diskrimineringsersättning i fler fall och driva fler fall i domstol” (DO, 2022d).

MUCF ser mycket positivt på DO:s ambition att driva fler processer framöver och utgår ifrån att anslaget till myndigheten kommer att höjas om detta bedöms nödvändigt för att kunna driva de processer som bedöms nödvändiga.

Utsatthet för omvändelseförsök

Som redogjorts för i rapporten har MUCF kunnat konstatera att det finns unga hbtq-personer i Sverige som på olika sätt utsatts för tvång och påtryckningar som syftar till att ändra deras sexuella läggning, könsidentitet och/eller könsuttryck. I de kontakter som myndigheten haft med andra myndigheter, kommunala stödverksamheter, forskare och civilsamhällets organisationer har diskussioner också förts om vilka åtgärder som skulle kunna bidra till att minska den här typen av utsatthet. Som konstaterats är det inte möjligt att dra en exakt gräns mellan omvändelseförsök och annan typ av utsatthet, till exempel sådan som hänger ihop med hedersrelaterat våld och förtryck, eller utsatthet i andra kontrollerande miljöer. Flera av MUCF:s förslag på åtgärder anknyter därför till andra pågående åtgärder, eller innebär en utökning av ett pågående arbete. Flera av de handlingar som MUCF bedömt kan utgöra omvändelseförsök, som till

exempel tvångsäktenskap, är redan olagliga, medan andra handlingar inte är det. MUCF bedömer att ytterligare lagstiftning skulle kunna utredas.

Utredning om förbud mot omvändelseförsök

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen tillsätter en utredning med uppdrag att utreda förutsättningarna att förbjuda omvändelseförsök av barn och vuxna. Utredningen bör utreda behovet av en särskild lag, och vilka befintliga lagar som förbjuder eller begränsar (vissa former av) omvändelseförsök. En utredning bör även få i uppdrag att utarbeta en lämplig definition av omvändelseförsök i en eventuell lagstiftning och utreda hur lagstiftning kan utformas för att vara förenlig med mänskliga rättigheter, inklusive religionsfriheten.

Det finns ingen svensk forskning om effekter av omvändelseförsök. Den forskning som finns internationellt pekar på att omvändelseförsök kan skada den utsattas psykiska hälsa och öka risken för bland annat självmordstankar och självmordsförsök.

Utifrån denna rapport är det inte möjligt att göra en uppskattning av hur många unga hbtq-personer i Sverige som har utsatts eller utsätts för omvändelseförsök, men underlaget visar att det finns unga hbtq-personer i Sverige som utsatts eller är oroliga att utsättas för omvändelseförsök och att inte alla de handlingar som kan anses utgöra omvändelseförsök täcks av lagstiftning. Den samlade bilden gör att det finns skäl att utreda möjligheten att lagstifta mot omvändelseförsök avseende sexuell läggning könsidentitet och könsuttryck, och då inte bara vad gäller barn under 18 år utan även gällande vuxna personer.

Rapportens definition av omvändelseförsök har varit användbar i arbetet för att få en bred bild av utsattheten, men kan inte ligga till grund för lagstiftning. Det krävs därför att en utredning tillsätts med uppdrag att utforma en sådan lagstiftning och särskilt fokusera på var det saknas skydd i den befintliga lagstiftningen.

Underlaget innehåller beskrivningar både av handlingar som är olagliga i dag, såsom misshandel och hot, och av handlingar som inte är olagliga eller där det är oklart om handlingen skulle kunna leda till rättslig påföljd för den som utför den. Dock kan inte alla de exempel på utsatthet som fångas upp av svaren på ungdomsenkäten, eller som kommit till MUCF:s kännedom genom det kvalitativa materialet, sannolikt bli föremål för lagstiftning.

En utredning behöver ta hänsyn till flera avvägningar

Frågan om lagstiftning mot omvändelseförsök har växt under senare år och flera länder har föreslagit eller beslutat om lagar som förbjuder omvändelseförsök. Den norska regeringens förslag är särskilt intressant ur ett svenskt perspektiv. Norges regering har valt att lägga fram förslaget mot bakgrund av att befintlig lagstiftning inte bedöms skydda barn och vuxna hbtq-personer i tillräcklig utsträckning. Det är troligt att det finns liknande glapp i svensk lagstiftning.

Det norska lagförslaget innehåller ett absolut förbud mot omvändelseförsök av barn, med utgångspunkt i barnkonventionen. Gällande vuxna föreslås ett förbud som omfattar omvändelseförsök som utförs mot den vuxnas vilja eller genom otillbörliga påtryckningar. Sådana påtryckningar finns exempel på i denna rapport.

En distinktion som andra länder undersökt är mellan att en vuxen individ själv söker sig till omvändelseförsök och att en annan person, såsom en religiös ledare, erbjuder en hbtq-person att ”bota” hen. Medan det första inte kan falla inom ramen för en lagstiftning, finns det exempel på lagar som förbjuder personer att erbjuda och göra reklam för omvändelseförsök.

En möjlig invändning mot förbud mot omvändelseförsök är att en sådan lag gör inskränkningar i bland annat individens rätt till privatliv och familjeliv och rätten till religionsfrihet (se till exempel Mendos, 2020). Samtidigt menar bland annat FN:s oberoende expert på skydd mot våld och diskriminering baserat på sexuell läggning och könsidentitet och Europaparlamentet att ”omvändelseterapi” bör förbjudas eftersom det kränker hbtq-personers rättigheter (IE SOGI, 2020; Europaparlamentet, 2018). Avvägningar mellan olika mänskliga rättigheter har gjorts i till exempel arbetet med det norska förslaget att förbjuda omvändelseförsök. Där bedöms inte lagförslaget strida mot några internationella konventioner rörande mänskliga rättigheter. Baserat på tidigare genomförda utredningar är invändningen om att ett förbud innebär inskränkningar i andra rättigheter inte tillräckligt väl underbyggd för att avstå att utreda ett förbud av denna anledning. Dock ser myndigheten att det är nödvändigt att en utredning undersöker hur en lag mot omvändelseförsök kan utformas för att inte kränka mänskliga rättigheter.

I en svensk kontext finns inte skäl att lagstifta om ett förbud som endast gäller omvändelseförsök som utförs av vårdgivare. Det finns inte skäl att tro att behovet av en sådan avgränsad lag är stort. I det här sammanhanget måste dock också tillgången till könsbekräftande vård beröras. Som redogördes för i kapitlet om hälsa har MUCF intervjuat en ung transperson som uttryckt att en vårdgivare försökt ”övertala” personen att den inte hade en transidentitet, vilket personen uppfattade som ett försök till omvändelse. I svaren från den nationella ungdomsenkäten har också både ickebinära och binära transpersoner i högre utsträckning än andra svarande angett att någon som arbetar på en svensk mottagning utsatt dem för någon form av påtryckning. (Noteras kan dock också att transpersoner, särskilt ickebinära, uppger en högre grad av utsatthet genomgående.) Underlaget i denna rapport är inte tillräckligt för att göra en omfattande analys av bristande tillgång till könsbekräftande vård, i kontexten av omvändelseförsök.

MUCF tror inte heller att det gagnar vare sig diskussionen om lagstiftning mot omvändelseförsök eller diskussionen om tillgången till könsbekräftande vård om dessa två frågor blandas ihop.

Lagstiftning underlättar bedömning vid bidragsgivning

Ett annat skäl att utreda ett förbud mot omvändelseförsök är frågan om huruvida trossamfund som ägnar sig åt omvändelseförsök ska kunna ta del av statlig finansiering för sin verksamhet. Som lagen om stöd till trossamfund (SFS 1999:932) är utformad i dag är det oklart om det är möjligt att utesluta samfund som utför omvändelseförsök från statlig finansiering. I utredningen

Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige (SOU 2018:18) föreslås ett tydliggörande av demokratikriteriet för trossamfund som tar del av statligt stöd. Utredningen menar att ett förtydligande skulle kunna åtgärda otydligheter i nuvarande lagstiftning gällande innebörden av ett sådant kriterium och vad som utgör samhällets grundläggande värderingar.

Det är däremot osäkert om ett sådant förtydligande skulle vara tillräckligt. MUCF har inhämtat synpunkter kring frågan om bidragsgivning från Myndigheten för stöd till trossamfund, SST. Enligt dem är det, även med utgångspunkt i utredningens förslag, inte klart om omvändelseförsök kan utgöra grund för att exkludera trossamfund från statligt stöd. SST har bland annat framhållit att definitionen av omvändelseförsök inte är klar vilket leder till gränsdragningsproblem, att hänsyn måste tas också till rätten till religionsfrihet, och att frågan troligen skulle behöva prövas rättsligt. Enligt SST skulle emellertid ett förbud i lag mot omvändelseförsök, genom att det tydligt skulle klargöra samhällets avståndstagande från vissa typer av handlande, vara av betydelse vid prövningen av de föreslagna så kallade demokratikriterierna för statens stöd till trossamfund. Således skulle en lag som förbjuder omvändelseförsök kunna bidra till att öka tydligheten i prövningen av trossamfundens rätt till statsbidrag.

MUCF motsätter sig inte en förtydligande skrivning om omvändelseförsök direkt i lagen om stöd till trossamfund, om bedömning görs att detta skulle vara möjligt och tillräckligt, men menar att resonemanget från Myndigheten för stöd till trossamfund är rimligt.

Utökat utreseförbud bör omfatta omvändelseförsök

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen tydliggör lagstiftningen så att ett utökat utreseförbud omfattar så kallade uppfostringsresor, inklusive sådana som syftar till omvändelseförsök.
- att regeringen låter utreda möjligheterna att inkludera vilseledande till så kallad uppfostringsresa i brottsbalken.

I underlaget till rapporten har det framkommit flera exempel på att unga hbtq-personer förts ut ur Sverige i syfte att påverka eller förmå dem att dölja sin sexuella läggning, sin könsidentitet eller sitt könsuttryck. Begreppet ”uppfostringsresa” har ofta använts för att beskriva denna typ av omvändelseförsök. En så kallad uppfostringsresa kan också företas av andra skäl och vara något en ung person som inte är hbtq-person utsätts för. Flera stödverksamheter har därför påtalat att det finns behov av att inkludera ”uppfostringsresor”, inklusive sådana som företas i syfte att utsätta den unga för ett omvändelseförsök, i den pågående utredningen om ett utökat utreseförbud.

MUCF har med anledning av detta varit i kontakt med utredningen S 2021:A, **Uppdrag att utreda ett utvidgat utreseförbud för barn**, på Socialdepartementet. Utreseförbudet omfattar i dag fall där barn riskerar att utsättas för barnåktenskap eller könsstympning och ligger inom LVU (31a-31i). Utredningen meddelade

att de varit i kontakt med några av de aktörer som MUCF varit i kontakt med, bland annat Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck på Länsstyrelsen i Östergötland, och fått bilden att det finns ett behov av ett utökat barnskydd. Utredningen meddelade också i samtal med MUCF att det sannolikt finns ett mörkertal när det gäller antalet barn och unga vuxna som förs utomlands eller hålls kvar utomlands, bland annat för så kallade ”uppfostringsresor”. Utredningen har lämnat förslag om ett utökat utreseförbud (Ds 2022:9).

Norges regering har dragit liknande slutsatser angående behovet av ett utökat skydd. De har därför lagt fram ett förslag om ett förbud mot att föra barn utomlands i syfte att genomföra omvändelseförsök.

I brottsbalken (SFS 1962:700) finns en relaterad lag, vilseledande till äktenskapsresa (4 kap. 4 d §). Vid en utökning av utreseförbudet menar MUCF att det är rimligt att se över möjligheterna att göra motsvarande tillägg i brottsbalken.

Ökad kunskap om omvändelseförsök

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger berörda myndigheter i uppdrag att samarbeta kring ett kunskapsinsamlade uppdrag på området hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, och i detta inkludera utsatthet för omvändelseförsök, också sådana som sker i andra kontrollerande miljöer.

Som konstaterats i uppdraget finns det begränsad kunskap i Sverige om hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök, hedersrelaterat våld och förtryck och utsatthet inom andra kontrollerande miljöer. För att kunna utveckla kompetens och insatser till utsatta på sikt, behövs ytterligare kunskap om unga hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck och liknande kontrollerande miljöer.

I dag finns flera myndigheter som besitter relevant kompetens för att kunna medverka i ett arbete för att ta fram ny kunskap, såsom Nationella kompetensteamet på Länsstyrelsen i Östergötland, MUCF och Jämställdhetsmyndigheten. I dialog med MUCF har de båda andra myndigheterna ställt sig positiva till att samverka kring kunskapsutveckling på området. MUCF ser tydliga fördelar med att arbetet sker i samverkan mellan flera myndigheter. Det finns även andra myndigheter som skulle kunna bidra i ett sådant arbete, såsom Myndigheten för stöd till trossamfund, Barnafrid vid Linköpings universitet och Polismyndigheten.

Eftersom det redan konstaterats att kunskapen är begränsad i Sverige uppfattar MUCF att ett sådant uppdrag bör fokusera på att samla in nytt underlag snarare än att sammanställa befintlig kunskap på området.

Ökad kompetensspridning om omvändelseförsök

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att integrera information om omvändelseförsök i befintliga dokument och informationsplattformar.
- att regeringen ger Barnafriad vid Linköpings universitet i uppdrag att ytterligare fokusera på hbtq-personers utsatthet för bland annat hedersrelaterat våld och förtryck samt arbeta för att bättre nå gruppen unga i åldern 15–18 år.
- att regeringen ger Skolverket i uppdrag att komplettera befintliga kunskaphöjande insatser till skolorna med information om omvändelseförsök.

Kunskap och kompetens om hbtq-personers utsatthet saknas

I MUCF:s dialog med myndigheter och stödverksamheter har de återkommande lyft behovet av att öka kompetensen bland yrkesverksamma som möter unga som kan utsättas för omvändelseförsök och närliggande utsatthet, som hedersrelaterat våld och förtryck. Kompetensbehovet rör främst personal inom socialtjänst, skola och polisen. Personal inom dessa verksamheter har behov av kompetens för att kunna upptäcka att unga är utsatta, för att bemöta unga som vänder sig till dem på ett bra sätt, och för att kunna vidta rätt åtgärder om utsatthet för omvändelseförsök uppträcks. Såväl kunskap om hur utsattheten ser ut för hbtq-personer som hur en ung person ska bemötas och vilket behov av stöd och skydd de har behöver säkerställas.

Därutöver har det framkommit i uppföljningen av MUCF:s egen utbildningsverksamhet att yrkesverksamma själva bedömer sitt behov av ökad kunskap om hbtq-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck som stort¹⁵⁶.

I dialog med myndigheter och stödverksamheter pekar flera på att olika myndigheter behöver vara delaktiga i att utveckla kunskap och kompetens på området. Eftersom omvändelseförsök är ett så pass avgränsat område och i flera fall överlappar andra områden bedömer MUCF att arbetet bör genomföras som en del i bredare satsningar för att säkra långsiktigheten. Som nämnts ligger satsningar som rör hedersrelaterat våld och förtryck nära till hands, men MUCF vill understryka att det är centralt att de omvändelseförsök som sker i andra kontrollerande miljöer inte glöms bort i det kompetenshöjande arbetet. MUCF har varit i kontakt med berörda myndigheter. Socialstyrelsen, Barnafriad vid Linköpings universitet, Polismyndigheten och Skolverket har ställt sig positiva till att på olika sätt utveckla sitt arbete. Det kan även finnas andra relevanta myndigheter som kan integrera perspektivet i sitt arbete.

¹⁵⁶ Medan myndigheten genomfört enstaka fördjupande utbildningar på området, krävs mer omfattande insatser för att möta behovet av kunskap.

Behov av kompetenshöjning hos socialtjänsten genom Socialstyrelsen

Socialstyrelsen är en av de myndigheter som har förutsättningar att öka kompetensen om hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök inom socialtjänsten. Socialstyrelsen har flera kunskapsunderlag, sidor och plattformar där information om omvändelseförsök skulle kunna integreras. Exempelvis Socialstyrelsens webbaserade kunskapsguide, där både hbtq och hedersrelaterat våld och förtryck finns med som tematik. Socialstyrelsen håller för närvarande även på att ta fram en webbaserad utbildning om hedersrelaterat våld och förtryck där perspektivet skulle kunna lyftas. Eftersom det finns flera pågående processer som rör närliggande frågor föreslår MUCF att regeringen ger Socialstyrelsen ett uppdrag att integrera perspektivet, men lämnar utrymme för Socialstyrelsen att identifiera hur integreringen bäst kan genomföras.

Behov av ökat fokus på hbtq-personers utsatthet i Barnafrids arbete

Barnafrid vid Linköpings universitet är en av de aktörer som kommer i direkt kontakt med yrkesverksamma som möter barn som utsätts för våld och andra övergrepp, och genomför kunskapshöjande insatser. Barnafrids insatser har förutsättningar att nå personal inom flera olika yrkesgrupper, däribland rättsväsendet och hälso- och sjukvården. Unga hbtq-personer som utsätts för omvändelseförsök och närliggande utsatthet ingår således redan i Barnafrids uppdrag. Barnafrid upplever dock att det finns svårigheter för Barnahuset att nå hbtq-personer generellt, liksom unga som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck, och barn över 15 år. MUCF föreslår därför att regeringen ger Barnafrid i uppdrag att ytterligare fokusera på hbtq-personers utsatthet generellt, och även på hedersrelaterat våld och förtryck, och gruppen unga i åldern 15–18 år inom ramen för sitt nuvarande uppdrag.

Behov av att komplettera kunskapshöjande insatser i skolan

Även skolan kan fylla en viktig funktion i att upptäcka utsatthet för omvändelseförsök. Det kräver att personal i skolan har kännedom om vad de ska vara uppmärksamma på och hur de ska agera om elever vänder sig till dem för att få hjälp. Under 2021 har Skolverket haft i uppdrag att ”stärka det systematiska arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck inom skolväsendet, inklusive förskolan, genom kunskapshöjande insatser och stöd för olika personalgrupper inom skolan och förskolan”, och ska ”särskilt beakta elevhälsans hälsofrämjande och förebyggande uppdrag samt omfatta ökad upptäckt av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning” (U2021/04517). Eftersom det redan har skett ett bredare utvecklingsarbete avseende hedersrelaterat våld och förtryck uppfattar MUCF att det vore lämpligt att ge Skolverket ett regeringsuppdrag som kompletterar de insatser som myndigheten redan genomför med fokus på hbtq-personers utsatthet.

Fritidsledarlyft i form av kompetenshöjande insatser för fritidsledare och andra yrkesverksamma på ungas fritid

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- MUCF får i uppdrag att under 2023–2025 utveckla och genomföra ett fritidsledarlyft för att höja den generella kompetensen bland fritidsledare och andra yrkesverksamma på ungas fritid. Myndigheten ska i uppdraget samverka med relevanta utbildningsaktörer och kommuner.

Utöver att höja den generella kunskapen behövs särskilda kunskapshöjande insatser gällande det övergripande våldsförebyggande arbetet. Likaså finns behov av särskilda kunskapshöjande insatser gällande funktionshinderperspektiv och barn och unga med funktionsnedsättnings utsatthet både för våld generellt och för hedersrelaterat våld och förtryck i synnerhet. Insatserna bör även innefatta ett hbtqi-perspektiv för att lyfta den dubbla utsattheten bland unga hbtqi-personer. Myndigheten ska i utvecklings- och genomförandefasen samverka med Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck (NKT) vid Länsstyrelsen Östergötland, Myndigheten för delaktighet (MFD), Jämställdhetsmyndigheten samt kommuner och utbildningsaktörer.

Syftet med ett fritidsledarlyft är att bidra till att stärka fritidsledarens yrkesroll, funktion och etik, samt göra fritidsledare och andra yrkesverksamma bättre rustade att möta utmaningar som barn och unga möter.

Kostnaderna uppskattas till 50 miljoner kronor årligen. Uppdraget bör finansieras under perioden 2023–2025 med 50 miljoner årligen. Utöver detta ska högst 5 miljoner kronor användas under 2023 för att utveckla fritidsledarlyftet tillsammans med samverkande aktörer samt för att ta fram och revidera relevant metodstöd inom ramen för arbetet (MUCF, 2022d).

Ökade möjligheter att nå utsatta unga

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger i uppdrag åt relevanta myndigheter att utöka den externa kommunikationen som riktar sig till unga med information om hur utsatta för bland annat omvändelseförsök kan få hjälp.
- att regeringen skapar ökade möjligheter att ansöka om stöd för att bedriva sin verksamhet för civilsamhällsorganisationer som arbetar för att nå utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, samt hbtq-personer generellt.

En utmaning som lyfts av bland annat stödverksamheterna är att det saknas information som riktar sig till unga om vilken hjälp det är möjligt att få från samhället om man utsätts för omvändelseförsök. Det finns därför ett behov av att utveckla information och kunskap som riktar sig till unga, för att de som har behov av hjälp också ska nås av informationen om att det är möjligt att söka den. För att på bästa sätt nå unga tror MUCF att den bästa lösningen är att utveckla befintliga kanaler där unga söker information. Webbplatser som nämnts för myndigheten är till exempel Socialstyrelsens Koll på soc, och Nationella kompetensteamets Hedersförtryck.se (Socialstyrelsen, u.å.; Länsstyrelsen Östergötland (u.å.)). Det är tydligt att de olika webbplatserna har något olika målgrupp och att olika grupper av unga sannolikt känner sig olika mycket tilltalade och inkluderade av de olika webbplatserna.

Även UMO och Youmo har ofta nämnts för MUCF som etablerade plattformar för information riktad till unga om relaterade frågor (Enera AB, u.å.a; u.å.b). För att nå unga är dessa plattformar väl lämpade att utveckla information om omvändelseförsök och hur den som är utsatt kan få hjälp.

MUCF:s bedömning är att informationen borde finnas på flera olika informationskanaler för att fånga upp så många unga som möjligt, och att flera av dessa ovan nämnda webbplatser kan vara bra avsändare för information om omvändelseförsök. MUCF menar också att den informationen borde kompletteras med information om hedersrelaterat våld och förtryck ur ett hbtq-perspektiv generellt, och information om andra kontrollerande miljöer där unga hbtq-personer kan vara utsatta för omvändelseförsök. Bedömningen om exakt vilka informationskanaler som borde få uppdrag att utveckla informationen lämnar MUCF till uppdragsgivaren att besluta om.

Under arbetet med rapporten har unga som utsatts för omvändelseförsök framfört till MUCF att första gången de förstod att det fanns hjälp att få, kom den informationen genom en civilsamhällesorganisation. Det är också tydligt för myndigheten att många utsatta unga inte söker hjälp alls. Detta kan ha flera förklaringar, men en faktor är att det kan vara svårt att veta var hjälpen finns. MUCF bedömer att det är centralt att de organisationer som arbetar med att nå utsatta unga får utökade möjligheter att bedriva sitt arbete och föreslår därför att de stödssystem som finns i dag, i form av sökbara bidrag från olika myndigheter, stärks. Mycket viktigt i sammanhanget är att alla utsatta för omvändelseförsök ska kunna känna sig inkluderade i det stödarbete som bedrivs. De medel som betalas ut måste säkerställa att alla unga nås, det vill säga även de som inte skulle beskriva sig som utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck men kanske befinner sig i andra kontrollerande miljöer.

MYNDIGHETEN BEDÖMER

- att statliga bidrag som riktar sig till organisationer som stödjer hbtqi-personer som utsatts för brott borde stärkas och bli mer inkluderande.

Under arbetet med rapporten har myndigheten uppmärksammats på att det förekommer att vissa civilsamhällesorganisationer som arbetar med att stödja utsatta hbtqi-personer inte alltid kan ta del av de stödformer som finns för till exempel jourverksamheter. MUCF bedömer att det vore gynnsamt om de olika stödformerna sågs över för att säkerställa att alla jourer som arbetar med att nå brottsutsatta kan ta del av avsedda stödformer, oavsett om utsattheten gäller våld i nära relation, sex mot ersättning, hatbrott eller hedersrelaterat våld och förtryck.

Tematiskt övergripande förslag

MUCF presenterar här några förslag som berör fler än ett samhällsområde.

Förbättrad långsiktig kompetenshöjning inom centrala yrkeskategorier

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen tillsätter en utredning med uppdrag att ta fram förslag på hur kunskap om hbtqi-personers levnadsvillkor ska kunna inkluderas i relevanta högskoleutbildningar.

Både tidigare undersökningar och resultaten av rapporten visar på att unga hbtqi-personer har erfarenheter av att möta yrkesverksamma inom vård, skola och omsorg som saknar kunskap om hbtqi-personer och brister i bemötandet ur ett hbtqi-perspektiv. Både MUCF och den statliga utredningen **Transpersoner i Sverige** (SOU 2017:92) har tidigare konstaterat att det finns stort behov av utökad kompetens om hbtqi-frågor bland yrkesverksamma som möter målgruppen i sitt arbete.

MUCF föreslog 2016 att perspektivet bör inkluderas i grundutbildningar för yrkesgrupper som möter barn och unga (MUCF, 2016). I utredningen som presenterades efterföljande år lades ett förslag om att inkludering i utbildningar av relevanta yrkesgrupper skulle göras genom ändringar i examensbeskrivningarna i högskoleförordningen. En liknande reform har genomförts vad gäller kunskapsområdet mäns våld mot kvinnor och borde kunna genomföras också på detta område. Relevanta yrken kan till exempel vara lärare, läkare, socionom och sjuksköterska.

Förbättrad träffsäkerhet och kvalitet i utbildningar om hbtqi-personers situation

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att följa upp och utvärdera de statsbidrag som fördelas för att ge ökad kunskap om hbtqi-personers situation och främja fysiska och digitala mötesplatser för målgruppen (Socialstyrelsen, u.å.b).

MUCF har i arbetet med denna rapport kunnat konstatera att det har genomförts kompetenshöjande insatser rörande hbtqi-frågor på flera områden men att det finns få utvärderingar av de satsningar som genomförts. Det finns sällan kunskap om vilken effekt kunskapshöjande insatser har på invånare som tar del av verksamheten. Två av de få utvärderingar som genomförts är Västra Götalandsregionens utvärdering av hbtq-diplomerade vårdverksamheter (Johansson Wilén & Lundsten, 2019) samt Göteborgs stads uppföljning av resultatet av sin satsning på hbtq-personers rättigheter (Björk & Wahlström, 2018). Utvärderingarna pekade på positiv utveckling, men visade också att det fanns fortsatta utvecklingsbehov.

På nationell nivå har Socialstyrelsen sedan 2015 fördelat bidrag som syftar till att förbättra kunskapen om hbtqi-personers situation (och sedan 2022 också till att främja mötesplatser för målgruppen) hos en bredd av yrkeskategorier som ska täcka alla områden som berörs i hbtqi-handlingsplanen. Bidragen är återkommande varje år. Medan det finns enstaka lokala och regionala utvärderingar av dessa kompetenshöjande insatser bedömer MUCF att det finns behov att samlat följa upp dem. I syfte att säkerställa att bidragen träffar rätt föreslår därför MUCF att ge Socialstyrelsen i uppdrag att mer fördjupat utvärdera effekten av de utbetalade stöden. Detta skulle kunna göras exempelvis genom enkäter och fokusgrupper. Det vore också positivt om Socialstyrelsen kunde ha kontakt med andra strategiska myndigheter i arbetet, för att få kännedom om vilka behov som kan finnas inom olika områden.

Utökat skydd för intersexpersoners mänskliga rättigheter och kroppsliga integritet

437

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen tillsätter en utredning med uppdrag att utreda frågan om lagstiftning eller andra åtgärder gällande ej livsnödvändiga kirurgiska och andra medicinska åtgärder på personer som föds med intersexvariation.

Bland annat i enkätsvaren från EU LGBTI Survey II framgår att en inte oväsentlig andel av de svarande intersexpersonerna uppger att de utsatts för behandlingar utan samtycke, eller utan att få tillräcklig kunskap om biverkningar. I Diskrimineringsombudsmannens nyligen publicerade rapport om livsvillkor för personer med intersexvariation ur ett diskrimineringsperspektiv framhålls också att även om Socialstyrelsens publicerade kunskapsstöd från 2020 (Socialstyrelsen, 2020) ledde till en mer restriktiv linje gällande kirurgiska ingrepp på små barn, så rör det sig ”inte om något fullskaligt stopp, och det finns heller inte förslag på nya regler eller lagar för att ytterligare skydda minderåriga med könsvariation” (DO, 2022, s. 50).

Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter rekommenderade 2015 att medlemsstaterna skulle sluta utföra ”medicinskt icke-nödvändiga ’normaliserande’ behandlingar” på personer med intersexvariation, om inte personerna

gett sitt fulla informerade samtycke (Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter, 2015). Utredningen **Transpersoner i Sverige** (SOU 2017:92) föreslog 2017 en utredning om eventuell lagstiftning på området. Europaparlamentet antog 2019 en resolution om rättigheter för intersexpersoner. I denna fastslogs bland annat att parlamentet starkt fördömer ”könsnormaliserande behandlingar och kirurgi; välkomnar lagar som förbjuder den typen av kirurgi, som på Malta och i Portugal, och uppmanar andra medlemsstater att anta liknande lagstiftning så snart som möjligt” (Europaparlamentet, 2019).

MUCF menar att det finns anledning att överväga om lagstiftning behövs på området för att säkerställa att icke medicinskt nödvändiga behandlingar inte genomförs utan samtycke, eller om det finns andra åtgärder än lagstiftning som skulle kunna fylla ett liknande syfte. En utredning skulle behöva inhämta information från flera olika aktörer, bland annat den specialiserade sjukvården, civilsamhällesorganisationer och experter på mänskliga rättigheter, för att få en helhetsbild av situationen och sedan eventuellt föreslå lagstiftning eller andra åtgärder.

Förbättrad kunskap om personer med intersexvariation

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger MUCF i uppdrag att ytterligare analysera data från EU:s byrå för grundläggande rättigheter med fokus på unga intersexpersoner, och ges särskilda medel för detta.

Under arbetet med rapporten har MUCF haft tillgång till data från EU:s byrå för grundläggande rättigheter, FRA (European Union Fundamental Rights Agency). FRA genomförde 2019 en enkätundersökning, EU LGBTI Survey II, som besvarades av cirka 2 500 personer från Sverige. Av dessa var 119 personer med intersexvariation, varav 83 var unga under 30 år.

Materialet fokuserar på upplevelser av diskriminering och annan form av utsatthet och utgör det hittills största insamlade materialet av gruppen personer med intersexvariation i Sverige. Såväl MUCF som Barnombudsmannen har haft i uppgift att samla in material från gruppen unga personer med intersexvariation och båda myndigheterna har haft svårigheter att nå en större grupp. Ingen myndighet har heller fokuserat på hela gruppen oavsett ålder. I det föreslagna uppdraget till MUCF ska fokus ligga på unga under 29 år, men sammanställningen kan också inkludera alla svarande, uppdelat på ålder. Detta eftersom det i samband med att gruppen personer med intersexvariation ska inkluderas i arbetet för hbtqi-personers rättigheter är centralt med förbättrad kunskap om hela gruppen. Under arbetet med den här föreliggande rapporten har MUCF valt ut ett antal av frågorna från EU LGBTI Survey II, men resurser och utrymme har inte medgivit att hela materialet analyserats. Fokus i denna rapport har också varit ungas levnadsvillkor.

MUCF föreslår därför att myndigheten får ett uppdrag att sammanställa och presentera kunskap baserat på materialet från FRA och tilldelas medel för att kunna göra detta.

Förbättrade möjligheter för föräldrar att stödja sina hbtqi-barn

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF, i uppdrag att, i samråd med Socialstyrelsen, ta fram och sprida stödmaterial till föräldrar som har hbtqi-barn.

Det är tydligt att mycket återstår att göra innan alla unga hbtqi-personer kan leva sina liv utan att utsättas för diskriminering eller annan kränkande behandling. Betydelsen av att ha stödjande föräldrar för hälsa och välmående har framkommit i flera av rapportens kapitel. I syfte att möjliggöra för så många föräldrar som möjligt att agera stödjande för sina barn föreslår MUCF därför att MFoF får i uppdrag att ta fram ett stödmaterial riktat till föräldrar som har hbtqi-barn.

Materialet skulle kunna innehålla information om barnets/den unga personens rättigheter, fakta om hur föräldrar bäst kan stödja sitt barn och vilket stöd som finns om barnet blir utsatt på grund av sin hbtqi-identitet. Sannolikt skulle ett samarbete med till exempel organisationer som riktar sig till unga hbtqi-personer, och föräldrar till hbtqi-barn bidra positivt till utformningen av ett sådant material.

Ökad kunskap om inkluderingen av hbtqi-personer i lokala och regionala styrdokument

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Folkhälsomyndigheten, som samordnande myndighet för hbtqi-arbetet, i uppdrag att kartlägga inkludering av hbtqi-personer i olika styrdokument i kommuner och regioner, samt att delge resultatet, inklusive eventuella förslag till förbättringar, till intresserade kommuner och regioner.

Mycket av arbetet för att förbättra levnadsvillkoren för unga hbtqi-personer sker eller borde ske på lokal och regional nivå. Det kan gälla skolors arbete med likabehandling och inkludering, kommunala träningsanläggningars arbete med tillgänglighet, eller kompetenshöjande insatser inom sjukvården. Kommunerna och regionerna är dock inte en del av det samordnande arbetet som sker mellan de hbtqi-strategiska myndigheterna.

Ett sätt att ändå få ökad kunskap om hur kommuner och regioner arbetar med hbtqi-inkludering, och hur detta arbete skulle kunna förbättras, är att ge den nyligen utsedda samordnande myndigheten Folkhälsomyndigheten i uppdrag att kartlägga relevanta styrdokument och föreslå förbättringar. Kartläggningen skulle kunna göras av endast vissa styrdokument, som till exempel de som rör olika folkhälsosatsningar, eller vara en bredare kartläggning. Kartläggningen skulle kunna publiceras tillsammans med förslag till åtgärder och förbättringar för de kommuner och regioner som vill göra mer på området. Genom kartläggningen skulle också en samling med goda exempel kunna tillkomma för att ytterligare inspirera kommuner och regioner i arbetet.

Ökad kunskap i arbetet mot diskriminering

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

- att regeringen ger Diskrimineringsombudsmannen ett fortsättningsuppdrag gällande kunskapsspridande insatser till arbetsgivare om aktiva åtgärder och att i detta uppdrag inkludera ansvariga inom skolan som en målgrupp.

Under 2018–2020 hade Diskrimineringsombudsmannen ett uppdrag att utbilda arbetsgivare om diskriminering och vad som åläggs arbetsgivare. Uppdraget, som nu är avslutat, hade ett fokus på information om arbetsgivares ansvar enligt diskrimineringslagen och arbetsmiljölagen, vad de enligt dessa lagar är skyldiga att göra för att förebygga sexuella trakasserier och hur de ska agera om sexuella trakasserier ändå sker, samt information om det då ganska nya kravet på aktiva åtgärder (Arbetsmarknadsdepartementet, 2019).

MUCF bedömer att det fortsatt finns ett behov av att öka kunskapen hos arbetsgivare om hur aktiva åtgärder kan genomföras. Det är centralt att sådana informationsinsatser också har ett fokus på diskrimineringsgrunderna sexuell läggning och könsöverskridande identitet och uttryck, även om de med fördel också kan innehålla kunskap om arbetet med aktiva åtgärder gällande övriga diskrimineringsgrunder.

Också inom skolan finns ett behov av ökad kunskap om vilka krav som ställs för att aktivt arbeta mot diskriminering. MUCF bedömer, mot bakgrund av de berättelser som kommit myndigheten till del under arbetet med rapporten, att det är av vikt att arbetet mot diskriminering i skolan stärks.

Förbättrad tillgänglighet till offentliga lokaler

MYNDIGHETEN BEDÖMER

- att det finns ett stort behov av att utforma skolans lokaler (omklädningsrum och toaletter) på sådant sätt att alla elever, inklusive transpersoner, kan delta i undervisningen på likvärdiga villkor. Samma behov finns gällande andra offentliga lokaler, till exempel simhallar och kommunala träningsanläggningar. Lämplig myndighet, till exempel Arbetsmiljöverket, skulle därför kunna få ett uppdrag att sprida goda exempel till ansvariga för offentliga lokalers om- och tillbyggnader, som exempelvis kommuner.

I rapporten finns flera exempel på problem med att toaletter och omklädningsrum i skolor och i kommunala anläggningar, som till exempel simhallar, inte är tillgängliga för unga ickebinära och binära transpersoner, till exempel på grund av att alla toaletter och omklädningsrum är uppdelade i dam- och herrtoaletter/omklädningsrum. MUCF har också sett exempel på hur enskilda skolor och ansvariga för andra offentliga lokaler arbetar för att öka tillgängligheten genom att till exempel skylta könsneutralt och tillhandahålla olika alternativ i omklädningsrum. Det finns dock ingen samlad spridning av goda exempel eller rådgivning till skolor eller andra aktörer som vill bygga om eller bygga nytt.

MUCF menar därför att ett uppdrag till Arbetsmiljöverket eller annan lämplig myndighet om att arbeta för att förbättra tillgängligheten för alla till offentliga lokaler, inklusive skolor, skulle kunna få stor effekt. Med fördel kan uppdraget om att öka tillgängligheten för transpersoner kombineras med uppdrag om att öka tillgänglighet för andra grupper, till exempel personer som är beroende av anpassning på grund av funktionsnedsättning. Det är också centralt att tillgängligheten inte uppfattas minska för andra grupper, till exempel kvinnor, som ett resultat av anpassningarna. Det finns många olika varianter på ombyggnader. I fråga om att göra omklädningsrum tillgängliga för transpersoner finns det inte en lösning som passar alla. En del, både binära och ickebinära transpersoner, vill kunna fortsätta byta om och duscha tillsammans med personer med samma vid födseln tilldelade kön. Andra vill använda det andra binära könets omklädningsrum, och ytterligare andra vill byta om enskilt eller i ett könsneutralt omklädningsrum tillsammans med andra. Kommunikation med berörda, och flexibilitet i anpassningarna är centralt.

MUCF vill i sammanhanget rekommendera Myndigheten för delaktighet som har bra tips på hur kommuner kan underlätta aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning genom ”universell utformning”, som pekar på vikten av att göra rätt från början för att öka tillgängligheten för alla (Myndigheten för delaktighet, 2021).

Ett säkerställande av bästa möjliga uppdatering och utveckling av hbtqi-handlingsplanen

MYNDIGHETEN BEDÖMER

- att det borde säkerställas att erfarenheter från myndigheterna beaktas i arbetet med att uppdatera hbtqi-handlingsplanen.

MUCF har under arbetet med rapporten kunnat konstatera att hbtqi-kompetensen varierar mellan de olika hbtqi-strategiska myndigheterna. Det finns flera förklaringar till detta, men det kan bland annat bero på hur länge myndigheten arbetat med frågorna och hur många uppdrag som tilldelats myndigheten. När nästa hbtqi-handlingsplan ska tas fram är det centralt att så mycket kvalificerad kunskap som möjligt används i arbetet och att erfarenheter från de olika myndigheterna tas tillvara. Några av myndigheterna, särskilt de som varit hbtqi-strategiska myndigheter en längre tid, kommer att ha lättare att sammanställa sina erfarenheter och tankar om vilka nya uppdrag som skulle kunna göra skillnad, än de som är nyare i rollen.

MUCF vill betona vikten av att hbtqi-handlingsplanen och uppföljningen av den inkluderas i myndighetsdialogen med alla de hbtqi-strategiska myndigheterna. Det är viktigt att myndigheternas erfarenheter tas tillvara och att uppdateringen av handlingsplanen på så sätt blir så kvalificerad som möjligt.

Referenser

Aerts, S., Dewaele, A., Cox, N., & Van Houtte, M. (2014). Homonegativity in the Technical and Vocational Track: A Survey of Secondary School Students in Flanders. *Journal of LGBT Youth*, 11(4), 364-387.

<https://doi.org/10.1080/19361653.2014.910485>

Ahmed, A. M., & Hammarstedt, M. (2009). Detecting discrimination against homosexuals: Evidence from a field experiment on the Internet. *Economica*, 76(303), 588-597. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.2008.00692.x>

Ahmed, A. M., Andersson, L., & Hammarstedt, M. (2013). Are gay men and lesbians discriminated against in the hiring process? *Southern Economic Journal*, 79(3), 565-585. <https://doi.org/10.4284/0038-4038-2011.317>

Ahmed, A. M., & Hammarstedt, M. (2021). Customer and Worker Discrimination against Gay and Lesbian Business Owners: A Web-Based Experiment among Students in Sweden, *Journal of Homosexuality*.

<https://doi.org/10.1080/00918369.2021.1919478>

Andersson, S. (2020). Kristna ledare: Staten bör inte lägga sig i enskilda samtal. *Världen idag*. 18 augusti. <https://www.varldenidag.se/nyheter/kristna-ledare-staten-bor-inte-lagga-sig-i-enskilda-samtal/repth!Njdm9oXdxZ2sHQe1It-gABw/> (Hämtad 18 januari 2022).

Anton, B. S. (2010). Proceedings of the American Psychological Association for the legislative year 2009: Minutes of the annual meeting of the Council of Representatives and minutes of the meetings of the Board of Directors. *American Psychologist*, 65, 385-475. <https://doi.org/10.1037/a0019553>

Arbetsmarknadsdepartementet, (2014). En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. <https://regeringen.se/informationsmaterial/2014/01/en-strategi-for-lika-rattigheter-och-mojligheter-oavsett-sexuell-laggning-konsidentitet-eller-konsuttryck/>

Arbetsmarknadsdepartementet, (2019). Storsatsning kring diskrimineringsfrågorna. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2019/07/storsatsning-kring-diskrimineringsfragorna>

Arbetsmarknadsdepartementet, (2021). Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter. <https://regeringen.se/informationsmaterial/2021/01/handlingsplan-for-hbtqi-personers-lika-rattigheter-och-mojligheter/>

Baianstovu, R. I., Cinthio, H., Enelo, J. M., Strid, S., & Särnstedt Gramnaes, E. (2019). *Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*. Working Papers and Reports Social work, Rapport nr. 17. Örebro universitet. Hämtad från <https://nck.uu.se/kunskapsbanken/>

Barneombudet. Helse. <https://www.barneombudet.no/for-barn-og-unge/dine-rettigheter/helse/> (Hämtad 16 december 2021).

Beckstead, A. L. (2012). Can We Change Sexual Orientation? *Archives of sexual behavior*, 41(1), 121–134. <https://doi.org/10.1007/s10508-012-9922-x>

Bennecke, E., Thyen, U., Grüters, A., Lux, A., & Köhler, B. (2017). Health-related quality of life and psychological well-being in adults with differences/disorders of sex development. *Clinical Endocrinology*, 86(4), 634–643. <https://doi.org/10.1111/cen.13296>

Bishop, A. (2019). **Harmful Treatment: The Global Reach of So-called Conversion Therapy**. OutRight Action International.

Björk, S. & Wahlström, M. (2018). **Normer som skaver. Hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborg stad**. Forskningsrapport i Sociologi, Nr 148. Göteborgs universitet.

Blosnich, J. R., Henderson, E. R., Coulter, R. W. S., Goldbach, J. T., & Meyer, I. H. (2020). Sexual Orientation Change Efforts, Adverse Childhood Experiences, and Suicide Ideation and Attempt Among Sexual Minority Adults, United States, 2016–2018. *American Journal of Public Health*. 110(7), 1024–1030. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2020.305637>

BO (2021). **Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariationer**. Stockholm. Barnombudsmannen.

BO (2022). **För en mer trygg och inkluderande skola för unga transpersoner och icke-binära: En delredovisning**. Dnr BO 2021-0177. Stockholm. Barnombudsmannen.

Bottema-Beutel, K., Cuda, J., Kim, S. Y., Crowley, S., & Scanlon D. (2020). High School Experiences and Support Recommendations of Autistic Youth. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(9), 3397–3412. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-04261-0>

Brå (2021). **Polisanmälda hatbrott 2020. En sammanställning av de ärenden som hatbrottsmarkerats av polisen**. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.

Bränström, R. (2018). **Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer. Vad vet vi och vilka forskningsbehov finns?** Stockholm. Forte – Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd.

Bränström, R., Hatzenbuehler, M. L. & Pachankis, J. E. (2016a). Sexual orientation disparities in physical health: age and gender effects in a population-based study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 51, 289–301. <https://doi.org/10.1007/s00127-015-1116-0>

- Bränström, R., Hatzenbuehler, M. L., Pachankis, J. E., & Link, B. G. (2016b). "Sexual Orientation Disparities in Preventable Disease: A Fundamental Cause Perspective". *American Journal of Public Health*, 106(6), 1109-1115. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2016.303051>
- Bränström, R., & Pachankis, J. E. (2018). Validating the Syndemic Threat Surrounding Sexual Minority Men's Health in a Population-Based Study with National Registry Linkage and a Heterosexual Comparison, *Journal of Acquired Immune Deficiency Syndromes*, 78(4), 376-382. <https://doi.org/10.1097>
- Bränström, R., & Pachankis, J. E. (2021). Country level structural stigma, identity concealment, and day to day discrimination as determinants of transgender people's life satisfaction. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 56, 1537-1545. <https://doi.org/10.1007/s00127-021-02036-6>
- Brömdal, A., Rasmussen, M. L., Sanjakdar, F., Allen, L., & Quinlivan, K. (2017). Intersex Bodies in Sexuality Education: On the Edge of Cultural Difference. I L. Allen, & M. L. Rasmussen (Red.), *The Palgrave Handbook of Sexuality Education*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-40033-8_18
- Burgwal, A., Gvianishvili, N., Hård, V., Kata, J., García Nieto, I., Orre, C., Smiley, A., Vidić, J., & Motmans, J. (2019). Health disparities between binary and non binary trans people: A community-driven survey. *International Journal of Transgenderism*, 20(2-3), 218-229. <https://doi.org/10.1080/15532739.2019.1629370>
- Burn, I. (2018). Not All Laws are Created Equal: Legal Differences in State Non-Discrimination Laws and the Impact of LGBT Employment Protections. *Journal of Labor Research*. 39, 462-497. <https://doi.org/10.1007/s12122-018-9272-0>
- Byström, I. (2020). Förbön och samtal är en mänsklig rättighet. *Världen idag*. 20 augusti. <https://www.varldenidag.se/nyheter/forbon-och-samtal-ar-en-mansklig-rattighet/repthq!KNI6yEAYk@yiaJQ1oOLNA/> (Hämtad 18 januari 2022).
- Carlström, C. (2020) "God's word does not change as trends do" – contemporary discourses on homosexuality in Swedish Christianity. *Theology & Sexuality*, 26(1), 28-44. <https://doi.org/10.1080/13558358.2020.1790988>
- Carlström, C. (2021). Queer desires and emotional regimes in Swedish Free-Church contexts. *Theology & Sexuality*, 27(2-3), 188-203. <https://doi.org/10.1080/13558358.2021.1981739>
- Carroll, A., & Mendos, L. R. (2017). *State Sponsored Homophobia: A World Survey of Sexual Orientation Laws: Criminalisation, Protection and Recognition*. International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association.

Caudwell, J. (2014). Transgender young men: gendered subjectivities and the physically active body. *Sport, Education and Society*, 19(4), 398-414.
<https://doi.org/10.1080/13573322.2012.672320>

Ciocca, G., Niolu, C., Déttore, D., Antonelli, P., Conte, S., Tuziak, B., Limoncin, E., Mollaioli, D., Carosa, E., Gravina, G. L., Di Sante, S., Di Lorenzo, G., Fisher, A. D., Maggi, M., Lenzi, A., Siracusano, A., & Jannini, E. A. (2017). Cross-cultural and socio-demographic correlates of homophobic attitude among university students in three European countries. *Journal of Endocrinological Investigation*, 40, 227-233. <https://doi.org/10.1007/s40618-016-0554-1>

Cochran, S. D., & Mays, V. M. (2007). "Physical Health Complaints Among Lesbians, Gay Men, and Bisexual and Homosexually Experienced Heterosexual Individuals: Results from the California Quality of Life Survey". *American Journal of Public Health*, 97(11), 2048-2055.
<https://doi.org/10.2105/AJPH.2006.087254>

Crowley, C., Harré, R., & Lunt, I. (2007). Safe Spaces and Sense of Identity: Views and Experiences of Lesbian, Gay and Bisexual Young People. *Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy*, 11(1-2), 127-143.
https://doi.org/10.1300/J236v11n01_09

Cuthbert, K., & Taylor, Y. (2019). **Queer liveability: Inclusive church-scenes.** *Sexualities*, 22(5-6), 951-968. <https://doi.org/10.1177/1363460718772759>

Darj, F., Jonsson, J., & Summanen, E. (2015). **Sex mot X. Sex mot ersättning bland unga hbtq-personer.** Stockholm. RFSL ungdom.

Darj, F., Nathorst-Böös, H., & Jarl-Åberg, C. (2011). **HBT & heder: En intervjustudie om unga HBT-personer som lever i familjer med hedersnormer.** RFSL Ungdom, ALMAeuropa.

Davies, M. (2004). Correlates of negative attitudes toward gay men: Sexism, male role norms, and male sexuality. *Journal of Sex Research*, 41(3), 259-266.
<https://doi.org/10.1080/00224490409552233>

Day, J. K., Ioverno, S., & Russell, S. T. (2019). Safe and supportive schools for LGBT youth: Addressing educational inequities through inclusive policies and practices. *Journal of School Psychology*, 74(6), 29-43.
<https://doi.org/10.1016/j.jsp.2019.05.007>

de Vries, A., Roehle, R., Marshall, L., Frisén, L., van de Grift, T. C., Kreukels, B. P.C., Bouvattier, C., Köhler, B., Thyen, U., Nordenström, A., Rapp, M., Cohen-Kettenis, P. T., & dsd-LIFE Group. (2019). Mental Health of a Large Group of Adults With Disorders of Sex Development in Six European Countries. *Psychosomatic medicine*, 81(7), 629-640.
<https://doi.org/10.1097/PSY.0000000000000718>

Diamant, A. L., & Wold, C. (2003). Sexual Orientation and Variation in Physical and Mental Health Status among Women. *Journal of Women's Health*, 12(1), 41-49. <https://doi.org/10.1089/154099903321154130>

DO (2010). **Upplevelser av diskriminering – en sammanfattande rapport samt analys baserat på en kvalitativ undersökning om upplevd diskriminering.** Solna. Diskrimineringsombudsmannen.

DO (2014). **Delar av mönster – en analys av upplevelser av diskriminering och diskriminerande processer.** Solna. Diskrimineringsombudsmannen.

DO (2022a). **Livsvillkor för personer med intersexvariation ur ett diskrimineringsperspektiv.** Solna. Diskrimineringsombudsmannen.

DO (2022b, 15 mars). **Könsidentitet eller könsuttryck.** <https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder/konsidentitet-eller-konsuttryck-en-av-diskrimineringsgrunderna>

DO (2022c). **Statistik 2015-2021. Statistik över anmälningar som inkom till Diskrimineringsombudsmannen 2015–2021.** Rapport 2022:2. Solna. Diskrimineringsombudsmannen.

DO (2022d, 11 april). **År 2021 – individens upprättelse viktigast i vår nya inriktning.** <https://www.do.se/om-do/pressrum/aktuellt/2022/2022-02-22-ar-2021---individens-upprattelse-viktigast-i-var-nya-inriktning>

Downing, G. (2013). Virtual youth: non-heterosexual young people's use of the internet to negotiate their identities and socio-sexual relations. *Children's Geographies*, 11(1), 44-58. <https://doi.org/10.1080/14733285.2013.743280>

Drescher, J. (2017). **The Growing Regulation of Conversion Therapy.** <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5040471/>

Ds 2021:13. **Nationell plan för trygghet och studiero.** Utbildningsdepartementet.

Ds 2022:9. **Ett utvidgat utreseförbud för barn.** Socialdepartementet.

Durso, L. E., & Gates, G. J. (2012). **Serving Our Youth: Findings from a National Survey of Service Providers Working with Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth who are Homeless or At Risk of Becoming Homeless.** Los Angeles. The Williams Institute with True Colors Fund and The Palette Fund.

Edsinger, O., & Baker, R. (Red.). (2019). **Bekänna färg. Kyrka och hbtq i en regnbågsfärgad värld.** Stockholm: Apologia förlag.

Ellis, V., & High, S. (2004). Something more to tell you: gay, lesbian or bisexual young people's experiences of secondary schooling. *British Educational Research Journal*, 30(2), 213-225. <https://doi.org/10.1080/0141192042000195281>

Enera AB (u.å.a). **Umo**. (uppdrag från Sveriges kommuner och regioner). www.umo.se (Hämtad 8 april 2022)

Enera AB (u.å.b). **Youmo**. (uppdrag från Sveriges kommuner och regioner). www.youmo.se (Hämtad 8 april 2022)

Eriksson, M. (2020). **Nationell kartläggning. Bortförda personer i en hederskontext samt barn som uppges vara gifta – under 2019**. 2020:13. Länsstyrelsen Östergötland. <https://www.lansstyrelsen.se/ostergotland/tjanster/publikationer/nationell-kartlaggning.-bortforda-personer-i-en-hederskontext-samt-barn-som-uppges-vara-gifta---under-2019..html>

Europaparlamentet (2018, 1 oktober 2018). **Situationen för de grundläggande rättigheterna i EU 2016. Europaparlamentets resolution av den 1 mars 2018 om årsrapporten om situationen för de grundläggande rättigheterna i Europeiska unionen 2016 (2017/2125(INI))**. P8_TA(2018)0056. Antagna texter.

Europaparlamentet (2019, 7 januari 2020). **Intersexuella personers rättigheter. Europaparlamentets resolution av den 14 februari 2019 om intersexuella personers rättigheter (2018/2878(RSP))**. P8_TA(2019)0128. Antagna texter.

Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter (2015). **Human rights and intersex people**. Issue paper. <https://rm.coe.int/human-rights-and-intersex-people-issue-paper-published-by-the-council-/16806da5d4> (Hämtad 19 april 2022)

Europeiska kommissionen (2020). **Legal gender recognition in the EU: the journeys of trans people towards full equality**. Luxembourg. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2838/085419>

EU:s byrå för grundläggande rättigheter (2020). **EU-LGBTI II. A long way to go for LGBTI equality**. Luxembourg. Publications Office of the European Union.

Everly, B. A., & Schwarz, J. L. (2015). Predictors of the Adoption of LG-BT-Friendly HR Policies. *Human Resource Management*, 54(2), 367–384. <https://doi.org/10.1002/hrm.21622>

Falhammar, H., Claahsen-van der Grinten H., Reisch, N., Slowikowska-Hilczler, J., Nordenström, A., Roehle, R., Bouvattier, C., Kreukels, B. P. C., Köhler, B., & dsd-LIFE group. (2018). Health status in 1040 adults with disorders of sex development (DSD): a European multicenter study. *Endocrine Connections*, 7(3), 466–478. <https://doi.org/10.1530/EC-18-0031>

Ferfolja, T. (2007). Schooling cultures: institutionalizing heteronormativity and heterosexism. *International Journal of Inclusive Education*, 11(2), 147-162. <https://doi.org/10.1080/13603110500296596>

Fletcher, L., & Everly, B. A. (2021). Perceived lesbian, gay, bisexual, and transgender (LGBT) supportive practices and the life satisfaction of LGBT employees: The roles of disclosure, authenticity at work, and identity centrality. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 94(3), 485-508. <https://doi.org/10.1111/joop.12336>

Folkhälsomyndigheten (2014). *Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo-och bisexuella personer. Resultat från nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor*. Solna. Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten (2015). *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner. En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige*. Solna. Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten (2017). *Metoder för att främja en god hälsa bland hbtq-personer Resultat från en kartläggande litteraturöversikt*. Solna. Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten (2020a). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland homo- och bisexuella samt transpersoner. Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017*. Solna. Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten (2020b). *Psykisk ohälsa, suicidalitet och självskada bland unga transpersoner. En kvalitativ intervjustudie om riskfaktorer, skyddsfaktorer och möjliga förbättringar i samband med psykisk ohälsa*. Solna. Folkhälsomyndigheten.

Formby, E. (2017). *A sociological exploration of lived experiences og LGBT people in the UK* (Doctoral thesis). Sheffield Hallam university. Hämtad från <http://shura.shu.ac.uk/20987/>

Formby, E., & Donovan, C. (2020). Sex and relationships education for LGBT+ young people: Lessons from UK youth work. *Sexualities*, 23(7), 1155–1178. <https://doi.org/10.1177/1363460719888432>

Forum för levande historia, (u.å.). *Kunskap om hbtqi och likvärdigt bemötande*. <https://www.levandehistoria.se/fortbildningar/kunskap-om-hbtqi-och-likvardigt-bemotande> (Hämtad 8 april 2022)

Frankrikes nationalförsamling (2021). *Proposition de loi No 4785, Modifiée par le sénat, interdisant les pratiques visant à modifier l'orientation sexuelle ou l'identité de genre d'une personne*. https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/l15b4785_proposition-loi (Hämtad 24 januari 2022)

Gamarel, K. E., Walker, J. J., Rivera, L., & Golub, S. A. (2014). Identity safety and relational health in youth spaces: A needs assessment with LGBTQ youth of color. *Journal of LGBT Youth*, 11(3), 289–315. <https://doi.org/10.1080/19361653.2013.879464>

Ghattas, D. C. (2019). **Protecting Intersex People in Europe: a Toolkit for Law and Policymakers**. Brussels. ILGA Europe & OII Europe.

Gorse, M. (2022). Risk and Protective Factors to LGBTQ+ Youth Suicide: A Review of the Literature. **Child Adolescence and Social Work Journal**, 39, 17–28. <https://doi.org/10.1007/s10560-020-00710-3>

Granberg, M., Andersson, P. A., & Ahmed, A. (2020). Hiring Discrimination Against Transgender People: Evidence from a Field Experiment. **Labour Economics**, 65(August 2020), article 101860. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2020.101860>

Greenspan, S. B., Griffith, C., Hayes, C. R., & Murtagh, E. F. (2019). LG-BTQ+ and ally youths' school athletics perspectives: a mixed-method analysis. **Journal of LGBT Youth**, 16(4), 403-434. <https://doi.org/10.1080/19361653.2019.1595988>

Gröndahl, A. (2020). **Avslagsmotiveringar i hbtqi-asylärenden. En rättsutredning av Migrationsverkets, migrationsdomstolarnas och Migrationsöverdomstolens prövning av sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck**. Stockholm. RFSL.

Gröndahl, A. (2021). Sveket mot hbtqi-flyktingarna: När alla svar kan vara fel. I T. Elsrud, S. Gruber, & A. Lundberg (Red.), **Rättssäkerheten och solidariteten – vad hände? En antologi om mottagande av människor på flykt**. Linköping. Linköpings universitet.

Haas, A. P., Eliason, M., Mays, V. M., Mathy, R. M., Cochran, S. D., D'Auggelli, A. R., Silverman, M. M., Fisher, P. W., Hughes, T., Rosario, M., Russell, S. T., Malley, E., Reed, J., Litts, D. A., Haller, E., Sell, R. L., Remafedi, G., Bradford, J., Beautrais, A. L., ... Clayton, P. J. (2011). Suicide and Suicide Risk in Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Populations: Review and Recommendations. **Journal of Homosexuality**, 58(1), 10-51. <https://doi.org/10.1080/00918369.2011.534038>

Haldeman, D. C. (2002). Gay Rights, Patient Rights: The Implications of Sexual Orientation Conversion Therapy. **Professional psychology, research and practice**, 33(3), 260–264. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.33.3.260>

Hays, R. (2019). En vision för kristen etik – exemplet homosexualitet. I O. Edsinger, & R. Baker (Red.), **Bekänta färg. Kyrka och hbtq i en regnbågsfärgad värld**. Stockholm: Apologia förlag.

Heck, J. E., & Jacobson, J. S. (2006). Asthma Diagnosis Among Individuals in Same-Sex Relationships. **Journal of Asthma**, 43(8), 579-584. <https://doi.org/10.1080/02770900600878289>

Heck, N. C., Flentje, A., & Cochran, B. N. (2013). Offsetting risks: High school gay-straight alliances and lesbian, gay, bisexual, and transgender (LGBT) youth. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 1(S), 81–90. <https://doi.org/10.1037/2329-0382.1.S.81>

Holmberg, C., & Stjernqvist, U. (2008). *Våldsamt lika och olika. En skrift om våld i samkönade parrelationer*. Stockholm. RFSL.

Horner, J. (2010). Undoing the Damage: Working with LGBT Clients in Post-Conversion Therapy. *Columbia social work review*, 1, 8-16. <https://doi.org/10.7916/d8-8xxa-aq93>

Hultmar, R. & Sundberg, L-G. (2019). Så här gör vi – fem röster från Sveriges kyrklighet. I O. Edsinger, & R. Baker (Red.), *Bekänna färg. Kyrka och hbtq i en regnbågsfärgad värld*. Stockholm: Apologia förlag.

IE SOGI (2020). **Practices of so-called “conversion therapies”**. Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity, A/HRC/44/53. FN:s råd för mänskliga rättigheter.

Jenzen, O. (2017). Trans youth and social media: moving between counter-publics and the wider web. *Gender, Place & Culture*, 24(11), 1626-1641. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2017.1396204>

Jernbro, C & Landberg, Å. (2018). *Det är mitt liv! om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner*. Stiftelsen allmänna barnhuset; Länsstyrelsen i Östergötland.

Johansson Wilén, E., & Lundsten, E. (2019). *Hbtq-personers upplevelser av bemötande inom hbtq-diplomerade vårdverksamheter i Västra Götalandsregionen*. Hämtad från Göteborgs universitet/Västra Götalandsregionen: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:oru:diva-80407>

Johnston, L. B., & Jenkins, D. (2006). Lesbians and Gay Men Embrace Their Sexual Orientation After Conversion Therapy and Ex-Gay Ministries: A Qualitative Study. *Social Work in Mental Health*, 4(3), 61–82. https://doi.org/10.1300/J200v04n03_04

Jones, T., Smith, E., Ward, R., Dixon, J., Hillier, L., & Mitchell, A. (2016). School experiences of transgender and gender diverse students in Australia. *Sex Education*, 16(2), 156-171. <https://doi.org/10.1080/14681811.2015.1080678>

Justis- og beredskapsdepartementet (2021). Artikkel 8, 9 og 10 - Vurdering av et mulig forbud mot å utføre, markedsføre og tilby ”konverteringsterapi” – forholdet til menneskerettslige forpliktelser. Tolkningssuttalelse fra lovavdelingen. 21/571 EO ASRI/HFA. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/artikkel-8-9-og-10-vurdering-av-et-mulig-forbud-mot-a-utfore-markedsfore-og-tilby-konverteringsterapi-forholdet-til-menneskerettslige-forpliktelser/id2866899/> (Hämtad 16 december 2021).

Jämställdhetsmyndigheten (2021a). Förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. Riktat till pojkar och unga män i Sverige – utvärderingsforskning och praktik. Rapport 2021:17. Göteborg. Jämställdhetsmyndigheten. <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/aktuellt/publikationer/forebyggande-arbete-mot-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-2021-17/>

Jämställdhetsmyndigheten (2021b). Hedersrelaterat våld och förtryck. Mäns våld mot kvinnor. <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/hedersrelaterat-vald-och-fortryck> (Hämtad 17 december 2021).

Jämställdhetsmyndigheten (2021c). Prostitution och människohandel. Slutredovisning av uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel, samt kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel. Rapport 2021:23. Göteborg. Jämställdhetsmyndigheten. <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/aktuellt/publikationer/prostitution-och-manniskohandel-2021-23/>

Jämställdhetsmyndigheten (2022a, 21 mars). Delmål 6: Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/jamstalldhet-i-sverige/delmal-6-mans-vald-mot-kvinnor-ska-upphora/>

Jämställdhetsmyndigheten (2022b). Våldsförebyggande satsningar ger resultat. Uppföljning av det jämställdhetspolitiska delmålet om mäns våld mot kvinnor. Rapport 2022:17. Göteborg. Jämställdhetsmyndigheten

Kanadas regering (2021). Government Introduces Legislation to Ban Conversion Therapy Practices in Canada. <https://www.canada.ca/en/department-justice/news/2021/11/government-introduces-legislation-to-ban-conversion-therapy-practices-in-canada.html> (Hämtad 16 december 2021).

Kjaran, J. I., & Kristinsdóttir, G. (2015). Schooling sexualities and gendered bodies. Experiences of LGBT students in Icelandic upper secondary schools. *International Journal of Inclusive Education*, 19(9), 978-993. <https://doi.org/10.1080/13603116.2015.1019375>

Knutagård, H. (2021). Där, här och mitt emellan. Några migrerande hbt-mäns röster om sexuell utsatthet. I P. Ouis (Red.), *Sexualitet och migration i välfärdsarbete*. Lund: Studentlitteratur.

Knutagård, H., & Nidsjö, E. (2004). **Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning**. Skåne i utveckling. Länsstyrelsen i Skåne.

Kreukels, B. P. C., Köhler, B., Nordenström, A., Roehle, R., Thyen, U., Bouvattier, C., de Vries, A. L. C., Cohen-Kettenis, P. T., & dsd-LIFE group. (2018). Gender Dysphoria and Gender Change in Disorders of Sex Development/Intersex Conditions: Results From the dsd-LIFE Study. *Journal of Sexual Medicine*, 15(5), 777-785. <https://doi.org/10.1016/j.jsxm.2018.02.021>

Kroneman, M., Admiraal, W., & Ketelaars, M. (2019). A peer-educator intervention: Attitudes towards LGB in prevocational secondary education in the Netherlands. *Journal of LGBT Youth*, 16(1), 62-82, <https://doi.org/10.1080/19361653.2018.1531101>

Region Skåne (u.å.). **Könsdysfori. Nationellt kvalitetsregister**. <https://konsdysforiregistret.se/author/lennart/>

Lennmark, E., Löwdin, A., & Ort, A. (2021). **Undersökning av den svenska allmänhetens kunskap om och attityder till trans**. Stockholm. FPES, Föreningen för transpersoner.

Lesbisk makt (u.å.). **Unga lesbiska på landsbygden**. [Manuskript under arbete]

Lundberg, T., Roen, K., Kraft, C., & Hegarty, P. (2021). How young people talk about their variations in sex characteristics: making the topic of intersex talkable via sex education. *Sex Education*, 21(5), 552-567. <https://doi.org/10.1080/14681811.2021.1911796>

Länsstyrelsen i Östergötland (2015). **Att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Slutredovisning av länsstyrelsernas uppdrag att främja och lämna stöd till insatser**. 2015:06.

Länsstyrelsen i Östergötland (2017). **Insatser för att motverka och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Uppdrag till samtliga länsstyrelser**. 2017:08.

Länsstyrelsen i Östergötland (2020). **Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?** <https://www.hedersfortryck.se/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/vad-ar-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/> (Hämtad 9 december 2021).

Länsstyrelsen Östergötland (u.å.). **Hedersförtryck.se**. www.hedersfortryck.se (Hämtad 8 april 2022)

Maddocks, K. (2013). **Biphobia in sport – sexual identity and exclusionary practices** (Thesis). London. Brunel University.

Mallory, T., Brown, N. T., & Conron, K. J. (2019). **Conversion Therapy and LGBT Youth – Update**. UCLA Williams Institute.

Martinsson, J., & Andersson, U. (Red.). (2018). **Svenska trender 1986-2017**. SOM-institutet. Göteborgs universitet. https://medarbetarportalen.gu.se/digitalAssets/1693/1693084_1.-svenska-trender-1986-2017.pdf

McBride, R. (2021). A literature review of the secondary school experiences of trans youth. **Journal of LGBT Youth**, 18(2), 103-134. <https://doi.org/10.1080/19361653.2020.1727815>

McConnell, E. A., Clifford, A., Korpak, A. K., Phillips II., G., Birkett, M. (2017). Identity, victimization, and support: Facebook experiences and mentalhealth among LGBTQ youth. **Computers in Human Behavior**, 76, 237-244. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2017.07.026>

McDermott, E., Roen, K., & Piela, A. (2015). Explaining Self-Harm: Youth Cybertalk and Marginalized Sexualities and Genders. **Youth & Society**, 47(6), 873-889. <https://doi.org/10.1177/0044118X13489142>

McDermott, E., Roen, K., & Scourfield, J. (2008). Avoiding shame: young LGBT people, homophobia and self-destructive behaviours. **Culture, Health & Sexuality**, 10(8), 815-829. <https://doi.org/10.1080/13691050802380974>

McGeorge, C. R., Carlson, T. S., & Toomey, R. B. (2015). An Exploration of Family Therapists' Beliefs about the Ethics of Conversion Therapy: The Influence of Negative Beliefs and Clinical Competence with Lesbian, Gay, and Bisexual Clients. **Journal of Marital and Family Therapy**, 41(1), 42-56. <https://doi.org/10.1111/jmft.12040>

McGlashan, H., & Fitzpatrick, K. (2017). LGBTQ youth activism and school: challenging sexuality and gender norms. **Health Education**, 117(5), 485-497. <https://doi.org/10.1108/HE-10-2016-0053>

Meanley, S. P., Stall, R. D., Dakwar, O., Egan, J. E., Friedman, M. R., Haberlen, S. A., Okafor, C., Teplin, L. A., & Plankey, M. W. (2020a). Characterizing experiences of conversion therapy among middle-aged and older men who have sex with men from the Multicenter AIDS Cohort Study (MACS). **Sexuality Research and Social Policy**, 17, 334-342. <https://doi.org/10.1007/s13178-019-00396-y>

Meanley, S. P., Haberlen, S. A., Okafor, C. N., Brown, A., Brennan-Ing, M., Ware, D., Egan, J. E., Teplin, L. A., Bolan, R. K., Friedman, M. R., Plankey, M. W. (2020b). Lifetime Exposure to Conversion Therapy and Psychosocial Health Among Midlife and Older Adult Men Who Have Sex with Men. **The Gerontologist, Journal Article**. <https://doi.org/10.1093/geront/gnaa069>

Mendos, L. R. (2020). **Curbing Deception: A world survey on legal regulation of so-called "conversion therapies"**. Geneve. ILGA World.

Merriam-Webster. (u.å.). Microaggression. I Merriam-Webster dictionary. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/microaggression> (Hämtad 28 mars 2022)

Migrationsverket (RS/015/2021). **Rättsligt ställningstagande. Utredning och prövning av den framåtsyftande risken för personer som åberopar skyddsskäl på grund av sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller könsuttryck - RS/015/2021** (version 2.0). <https://lifos.migrationsverket.se/>

Morrow, S. L., & Beckstead, A. L. (2004). Conversion Therapies for Same-Sex Attracted Clients in Religious Conflict: Context, Predisposing Factors, Experiences, and Implications for Therapy. *The Counseling Psychologist*, 32(5), 641–650. <https://doi.org/10.1177/0011000004268877>

MUCF (2017). Fokus 17:3. **Unga hbtq-personer - Etablering i arbetslivet**. Stockholm. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2019a). **Olika verkligheter. Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor**. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2019b). **Unga med attityd, del 1. Samhällsfrågor och demokrati**. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2020a). **Redovisning av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors arbete inom ramarna för regeringens ”Samlat grepp mot rasism och hatbrott. Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott”**. Dnr 1215/16. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2020b). **Ung idag 2020. Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder**. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2021a). **”Det är viktigt att se att det går bra för många”. Unga hbtq-personers röster om öppna och inkluderande miljöer**. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2021b). Fokus 21. **Vilja att förändra. Drivkrafter, hinder och utmaningar för ungas samhällsengagemang**. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2021c). **Hot och hat bland ideella föreningar**. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2021d). **Uppdrag att stärka förutsättningarna att skapa mötesplatser för unga hbtqi-personer. Delrapport 2**. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2021e). **Trygga och inkluderande miljöer. Unga hbtq-personer om sina erfarenheter av skolan och fritiden.** Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2022a). **Budgetunderlag 2023-2025.** Dnr 0360/22. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2022b). **Kartläggning av hot och hat mot det civila samhället.** Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2022c). **Uppdrag att stärka förutsättningarna att skapa mötesplatser för unga hbtqi-personer.** Slutrapport. Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2022d) **Uppdrag att ta fram och sprida ett kunskapsunderlag till fritidsledare och andra yrkesverksamma på unga fritid om arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete. Delrapportering för regeringsuppdrag (A2021/01300).** Växjö. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Myndigheten för arbetsmiljökunskap (2021a). **Åtgärdsplan avseende ”En god arbetsmiljö för framtiden – regeringens arbetsmiljöstrategi 2021–2025”.** 21/00033. <https://mynak.se/publikationer/atgardsplan-avseende-en-god-arbetsmiljo-for-framtiden-regeringens-arbetsmiljostrategi-2021-2025/>

Myndigheten för arbetsmiljökunskap (2021b, 23 juni). **Viktiga kunskapsluckor att fylla om hbtq-personers arbetsmiljö.** <https://mynak.se/viktiga-kunskaps-luckor-att-fylla-om-hbtq-personers-arbetsmiljo/>

Myndigheten för delaktighet (2021, 1 juni). **Aktiv fritid – varför och hur?** <https://www.mfd.se/verktyg/stod-for-att-framja-en-aktiv-fritid/aktiv-fritid--varfor-och-hur/>

Narushima, M., Pui-Hing Wong, J., Tai-Wai Li, A., Bhagat, D., Bisignano, A., Po-Lun Fung, K., & Kwong-Lai Poon, M. (2020). Youth perspectives on sexual health education: Voices from the YEP study in Toronto. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 29(1), 32–44. <https://doi.org/10.3138/cjhs.2019-0049>

Nationellt centrum för kvinnofrid (2018). **Våld mot hbtq-personer - en forsknings- och kunskapsöversikt. Redovisning av regeringsuppdrag i Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende Uppsala universitet.** Uppsala. Uppsala universitet.

Newman, P. A., Fantus, S., Woodford, M. R., & Rwigema, M-J. (2017). “Pray That God Will Change You”: The Religious Social Ecology of Bias-Based Bullying Targeting Sexual and Gender Minority Youth – A Qualitative Study of Service Providers and Educators. *Journal of adolescent research*, 33(5), 523–548. <https://doi.org/10.1177/0743558417712013>

Nilsson, H. (2020). *Vi sluter oss inåt. En kartläggning av hat och hot mot Sveriges ungdomsrörelse*. Stockholm. LSU - Sveriges ungdomsorganisationer.

Norges kulturdepartement (2021). *Høringsnotat om regulering av konverteringsterapi*.

Nya Zeelands parlament (2022). *Conversion Practices Prohibition Legislation Bill*. https://www.parliament.nz/en/pb/bills-and-laws/bills-proposed-laws/document/BILL_113397/tab/digest (Hämtad 18 februari 2022).

Nygren, K., Öhman, S., & Olofsson, A. (2016). Everyday places, heterosexist spaces and risk in contemporary Sweden. *Culture, Health & Sexuality*, 18(1), 45-57. <https://dx.doi.org/10.1080/13691058.2015.1063814>

Ovesen, N. (2021). *Intimate Partner Violence and Help-Seeking in Lesbian and Queer Relationships: Challenging Recognition*. Uppsala. Acta Universitatis Upsaliensis.

Passani, A., & Debicki, M. (2016). Students' opinions and attitudes toward LGBT persons and rights: Results of a transnational European project. *Journal of LGBT Youth*, 13(1-2), 67-88. <https://doi.org/10.1080/19361653.2015.1087927>

Persson, A., Freiman, I., & Finta, V. (2018). *Respektera hur jag vill ta mig igenom allt! - unga hbtq-personers behov av stöd kring sex mot ersättning*. Stockholm. RFSL ungdom.

Pichler, S., Ruggs, E., & Trau, R. (2017). "Worker outcomes of LGBT-supportive policies: a cross-level model". *Equality, Diversity and Inclusion*, 36(1), 17-32. <https://doi.org/10.1108/EDI-07-2016-0058>

Poteat, V. P., Sinclair, K. O., DiGiovanni, C. D., Koenig, B. W., & Russell, S. T. (2012). Gay–Straight Alliances Are Associated with Student Health: A Multischool Comparison of LGBTQ and Heterosexual Youth. *Journal of research on adolescence*, 23(2), 319–330. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2012.00832.x>

Prop. 2019/20:131. Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet. <https://regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2020/03/prop.-201920131/>

Prop. 2021/22:160. Skolans arbete med trygghet och studiero. <https://regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2022/03/prop.-202122160/>

Ream, G. L., & Forge, N. R. (2014). Homeless Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender (LGBT) Youth in New York City: Insights from the Field. *Child Welfare*, 93(2), 7–22. <https://www.jstor.org/stable/48623427>

Regeringsbeslut A2020/01666/MRB. Uppdrag till Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor att kartlägga och sammanställa kunskap om unga hbtq-personers levnadsvillkor. <https://regeringen.se/>

Regeringsbeslut A2020/01669/MRB. Uppdrag till Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor att kartlägga och sammanställa kunskap om unga hbtq-personers utsatthet för så kallad omvändelseterapi. <https://regeringen.se/>

Region Skåne (u.å.). Könsdysfori. Nationellt kvalitetsregister. <https://konsdysforiregistret.se/author/lennart/>

RFSL (2017). *Förtroende att stärka*. Stockholm. RFSL.

RFSL (2020). *Trans & Idrott. Ingen ska lämnas utanför*. Stockholm. RFSL.

RFSL Stödmottagning, (2018). *Kunskap och erfarenheter av arbete med våldsutsatta hbtq-personer*. Stockholm. RFSL.

RFSL Ungdom (2018). *RFSL Ungdoms remissvar DS 2018:17 - Ändring av det kön som framgår av folkbokföringen*. Stockholm. RFSL Ungdom.

RFSL Ungdom (2021, 30 oktober). *Transformerering. Ordlista. Vad är Trans?* <https://transformering.se/vad-ar-trans/ordlista>

Riksidrottsförbundet, (2013). *Hbtq och idrott. Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott*. Stockholm. Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet, (2022, 9 mars). *Nya riktlinjer för världens bästa barn- och ungdomsidrott*. <https://www.rf.se/Nyheter/Allanyheter/nyariktlinjerfor-varldensbastabarn-ochungdomsidrott>

Riksidrottsförbundet, (u.å.). *Riktlinjer för barn- och ungdomsidrott*. <https://www.rf.se/globalassets/riksidrottsforbundet/nya-dokument/nya-dokument-banken/policies/riktlinjer-barn--och-ungdomsidrott.pdf> (Hämtad 8 april 2022)

Roberts, B. (2020). Am I safe here? LGBTQ teens and bullying in schools. *Journal of LGBT Youth*, 17(3), 356-359. <https://doi.org/10.1080/19361653.2019.1631239>

Robertson, M. A. (2014). "How Do I Know I Am Gay?": Understanding Sexual Orientation, Identity and Behavior Among Adolescents in an LGBT Youth Center. *Sexuality & Culture*, 18, 385–404. <https://doi.org/10.1007/s12119-013-9203-4>

Roen, K. (2016). The Body as a Site of Gender-Related Distress: Ethical Considerations for Gender Variant Youth in Clinical Settings. *Journal of Homosexuality*, 63(3), 306-322. <https://doi.org/10.1080/00918369.2016.1124688>

Ryan, C., Huebner, D., Diaz, R. M., & Sanchez, J. (2009). Family Rejection as a Predictor of Negative Health Outcomes in White and Latino Lesbian, Gay, and Bisexual Young Adults. *Pediatrics* (Evanston), 123(1), 346-352. <https://doi.org/10.1542/peds.2007-3524>

Ryan, C., Russell, S. T., Huebner, D., Diaz, R., & Sanchez, J. (2010). Family Acceptance in Adolescence and the Health of LGBT Young Adults. *Journal of child and adolescent psychiatric nursing*, 23(4), 205-213. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2010.00246.x>

Ryan, C., Toomey, R. B., Diaz, R. M., & Russell, S. T. (2020). Parent-Initiated Sexual Orientation Change Efforts With LGBT Adolescents: Implications for Young Adult Mental Health and Adjustment. *Journal of homosexuality*, 67(2), 159-173. <https://doi.org/10.1080/00918369.2018.1538407>

Salway, T., Juwono, S., Klassen, B., Ferlatte, O., Ablona, A., Pruden, H., Morgan, J., Kwag, M., Card, K., Knight, R., & Lachowsky, N. J. (2021). 2020. Experiences with sexual orientation and gender identity conversion therapy practices among sexual minority men in Canada, 2019-2020. *PLoS ONE* 16(6): e0252539. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0252539>

Santos, H., Marques da Silva, S., & Menezes, I. (2018). From Liberal Acceptance to Intolerance: Discourses on Sexual Diversity in Schools by Portuguese Young People. *Journal of Social Science Education*, 17(1), 55-65. <https://doi.org/10.4119/UNIBI/jsse-v17-i1-1655>

Schmader, T., & Sedikides, C. (2018). State Authenticity as Fit to Environment: The Implications of Social Identity for Fit, Authenticity, and Self-Segregation. *Personality and Social Psychology Review*, 22(3), 228-259. <https://doi.org/10.1177/1088868317734080>

SFS 1962:700 Brottsbalk (1962:700).

SFS 1990:92. Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

SFS 1993:100 Högskoleförordning (1993:100).

SFS 1999:932. Lag (1999:932) om stöd till trossamfund.

SFS 2008:567 Diskrimineringslag (2008:567).

SFS 2009:130 Förordning (2009:130) om yrkeshögskolan.

SFS 2010:800 Skollag (2010:800).

SFS 2015:218 Förordning (2015:218) för statsbidrag till folkbildningen.

SFS 2017:30 Hälso- och sjukvårdslag (2017:30).

SFS 2018:1197 Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

SFS 2021:966 Förordning om ändring i förordningen (2017:937) med instruktion för Jämställdhetsmyndigheten.

Shidlo, A., & Schroeder, M. (2002). Changing sexual orientation: A consumers' report. *Professional Psychology: Research and Practice*, 33(3), 249-259. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.33.3.249>

Sidiropoulou, K., Drydakakis, N., Harvey, B., & Paraskevopoulou, A. (2020). Family support, school-age and workplace bullying for LGB people. *International Journal of Manpower*, 41(6), 717-730. <https://doi.org/10.1108/IJM-03-2019-0152>

Siverskog, A., & Måwe, I. (2021). *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden*. Köpenhamn. Nordiska ministerrådet. <http://dx.doi.org/10.6027/temanord2021-527>

SKOLFS 2010:37 Förordning om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

SKOLFS 2011:144 Förordning om läroplan för gymnasieskolan.

SKOLFS 2018:50 Förordning om läroplan för förskolan.

SKOLFS 2021:5 Förordning om ändring i förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

Skolinspektionen (2018). *Sex och samlevnadsundervisning*. Stockholm. Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2022, 5 april). *Inspektionsformer*. <https://www.skolinspektionen.se/inspektion/inspektionsformer/>

Skolinspektionen (u.å.). *Granskningar på gång*. <https://www.skolinspektionen.se/aktuellt/granskningar-pa-gang/> (Hämtad 8 april 2022)

Skolverket (2009). *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*. Stockholm. Skolverket.

Skolverket (2013). Sex och samlevnadsundervisning i grundskolans senare år - jämställdhet, sexualitet och relationer i ämnesundervisningen: årskurserna 7-9. Stockholm. Skolverket.

Skolverket (2019). Hbtq i skolan– en sammanställning av kunskap (Dnr: 2018:01286). Stockholm. Skolverket.

Skolverket (2021, 2 september). Delaktighet, inflytande och likabehandling. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/kurser-och-utbildningar/delaktighet-inflytande-och-likabehandling#h-okade-kunskaper-om-delaktighet-inflytande-och-likabehandling><https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/aktuella-forandringar-pa-grundskoleniva/andrade-laroplaner-och-kursplaner-hosten-2022>

Skolverket (2022a). Redovisning av uppdrag att vara strategisk myndighet för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter. Stockholm. Skolverket.

Skolverket (2022b, 4 april). Nytt i läroplanernas inledande delar 2022. <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/aktuella-forandringar-pa-grundskoleniva/nytt-i-laroplanernas-inledande-delar-2022#skytableof-content4567>

Skr. 2020/21:92. En god arbetsmiljö för framtiden – regeringens arbetsmiljöstrategi 2021–2025. Arbetsmarknadsdepartementet.

Skr. 2020/21:105. Ungdomspolitisk skrivelse. Kulturdepartementet.

Socialstyrelsen (2007). Frihet och ansvar. En undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv. Art.nr 2007-131-27.

Socialstyrelsen (2015a). God vård för barn och ungdomar med könsdysfori. Nationellt kunskapsstöd. Art.nr. 2015-4-6.

Socialstyrelsen (2015b). God vård av vuxna med könsdysfori Nationellt kunskapsstöd. Art.nr. 2015-4-7

Socialstyrelsen (2020a). Nationell högspecialiserad vård - viss vård vid könsdysfori. Beslut. Dnr: 13381/2019.

Socialstyrelsen (2020b, april). Vård och behandling vid tillstånd som påverkar könsutvecklingen ("DSD"). Kunskapsstöd med nationella rekommendationer. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2020-4-6695.pdf>

Socialstyrelsen (2021a, 25 mars). Barn och unga med könsdysfori. <https://www.socialstyrelsen.se/regler-och-riktlinjer/nationella-kunskapsstod/publicerade-kunskapsstod/barn-och-unga-med-konsdysfori/>

Socialstyrelsen, (2021b, 21 september) **Könsdysfori**.
<https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/regler-och-riktlinjer/nationell-hogspecialiserad-varld/oversikt/konsdysfori/>

Socialstyrelsen (2021c, mars). **Stöd och utredning vid könsinkongruens hos barn och ungdomar**. Delvis uppdatering av kunskapsstöd. Art.nr. 2021-3-7302.

Socialstyrelsen (2022, februari). **Stöd, utredning och hormonbehandling vid könsinkongruens hos barn och ungdomar**. Delvis uppdatering av kunskapsstöd. Art.nr. 2022-2-7774.

Socialstyrelsen (u.å.a). **Koll på soc**. Om socialtjänsten för barn och unga.
www.kollpasoc.se (Hämtad 8 april 2022)

Socialstyrelsen (u.å.b). **Öka kunskapen om hbtqi-personers situation och främja fysiska och digitala mötesplatser för målgruppen**. <https://statsbidrag.socialstyrelsen.se/regioner/okad-kunskap-om-hbtqi-personers-situation/>
(Hämtad 19 april 2022)

SOU 2017:92. **Transpersoner i Sverige: Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor**. Stockholm. Wolters Kluwer.

SOU 2018:18. **Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige**. Stockholm. Norstedts Juridik.

SOU 2020:79. **Effektivare tillsyn över diskrimineringslagen - aktiva åtgärder och det skollagsreglerade området**. Stockholm. Norstedts Juridik.

Stevens, G. A. (2018). Curry's Study on the Quality of Public Library Reference Service to LGBTQ Youth. *Evidence Based Library and Information Practice*, 13(1), 57–63. <https://doi.org/10.18438/eblip29399>

Storbritanniens regering (2021). **Banning conversion therapy**, Command paper number: CP 535. <https://www.gov.uk/government/consultations/banning-conversion-therapy/banning-conversion-therapy> (Hämtad 18 januari 2022).

Stubberud, E., Prøitz, L., & Hamidiasl, H. (2018). **Den eneste skeive i bygda? Unge lhbt-personers bruk av kommunale helsetjenester**. Forlaget Nora.
<http://hdl.handle.net/11250/2587251>

Sörlie, A. (2020). Transgender Children's Right to Non-discrimination in Schools: The Case of Changing-room Facilities. *The International Journal of Children's Rights*, 28(2), 221-242.
<https://doi.org/10.1163/15718182-02802001>

- Taylor, Y., Falconer, E., & Snowdon, R. (2014). Queer youth, Facebook and faith: Facebook methodologies and online identities. *New Media & Society*, 16(7), 1138-1153. <https://doi.org/10.1177/1461444814544000>
- Thorsteinsson, E. B., Loi, N. M., Sveinbjornsdottir, S., & Arnarsson, A. (2017). Sexual orientation among Icelandic year 10 adolescents: Changes in health and life satisfaction from 2006 to 2014. *Health and Disability*, 58(6), 530-540. <https://doi.org/10.1111/sjop.12402>
- Thyen, U., Ittermann, T., Flessa, S., Muehlan, H., Birnbaum, W., Rapp, M., Marshall, L., Szarras-Capnik, M., Bouvattier, C., Kreukels, B. P. C., Nordenström, A., Roehle, R., & Koehler, B., & dsd-LIFE group. (2018). Quality of health care in adolescents and adults with disorders/differences of sex development (DSD) in six European countries (dsd-LIFE). *BMC Health Services Research*, 18, 527. <https://doi.org/10.1186/s12913-018-3342-0>
- Tozer, E. E., & Hayes, J. A. (2004). Why Do Individuals Seek Conversion Therapy?: The Role of Religiosity, Internalized Homonegativity, and Identity Development. *The Counseling Psychologist*, 32(5), 716-740. <https://doi.org/10.1177/0011000004267563>
- Triggs, A. H., Møller, K., & Neumayer, C. (2021). Context collapse and anonymity among queer Reddit users. *New Media & Society*, 23(1), 5-21. <https://doi.org/10.1177/1461444819890353>
- TRIS (2020). *Gömd & glömd. Hedersrelaterat våld och förtryck mot vuxna med intellektuell funktionsnedsättning*. Uppsala. TRIS - tjejers rätt i samhället.
- Trotter, J. (2009). Ambiguities around Sexuality: An Approach to Understanding Harassment and Bullying of Young People in British Schools. *Journal of LGBT Youth*, 6(1), 7-23. <https://doi.org/10.1080/19361650802377700>
- Tunåker, C. (2015). "No Place Like Home?". *Home Cultures*, 12(2), 241-259. <https://doi.org/10.1080/17406315.2015.1046300>
- Turban, J. L., Beckwith, N., Reisner, S. L., Keuroghlian, A. S. (2020). Association Between Recalled Exposure to Gender Identity Conversion Efforts and Psychological Distress and Suicide Attempts Among Transgender Adults. *JAMA Psychiatry*, 77(1), 68-76. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2019.2285>
- Turner, R., & Hammersjö, A. (2021). *Hbtq-personers erfarenheter av stöd efter att ha utsatts för våld i en nära relation*. Göteborgsregionen & FoU i Väst.
- Ungdomsstyrelsen (2009). *Gift mot sin vilja*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5.

Van Beusekom, G., Bos, H. M., Kuyper, L., Overbeek, G., & Sandfort, T. G. (2018). Gender nonconformity and mental health among lesbian, gay, and bisexual adults: Homophobic stigmatization and internalized homophobia as mediators. *Journal of Health Psychology*, 23(9), 1211-1222.

<https://doi.org/10.1177/1359105316643378>

van de Grift, T. C., Cohen-Kettenis, P. T., de Vries, A. L. C., & Kreukels, B. P. C. (2018). Body image and self-esteem in disorders of sex development: A European multicenter study. *Health Psychology*, 37(4), 334–343.

<https://doi.org/10.1037/hea0000600>

van der Star, A., Pachankis, J. E., & Bränström, R. (2021). Country-Level Structural Stigma, School-Based and Adulthood Victimization, and Life Satisfaction Among Sexual Minority Adults: A Life Course Approach. *Journal of Youth and Adolescence*, 50, 189–201.

<https://doi.org/10.1007/s10964-020-01340-9>

Vincke, J., & van Heeringen, K. (2004). Summer holiday camps for gay and lesbian young adults: an evaluation of their impact on social support and mental well-being. *Journal of Homosexuality*, 47(2), 33-46.

https://doi.org/10.1300/J082v47n02_02

Watson, R. J., Wheldon, C. W., Wichstrøm, L., & Russell, S. T. (2015). Cross-national investigation of health indicators among sexual minorities in Norway and the United States. *Social Sciences*, 4(4), 1006–1019.

Wickberg, J. (Red.), Caspersson, A-K., & Agernäs, E. (2016). *Församling för alla?* Göteborg. EKHO Göteborg.

Yıldız, E. (2018). Suicide in sexual minority populations: A systematic review of evidence-based studies. *Archives of Psychiatric Nursing*, 32(4), 650-659.

<https://doi.org/10.1016/j.apnu.2018.03.003>

Bilagor

Bilaga 1

Bilagan innehåller närmare beskrivning av regressionsanalys, enkätformulär för MUCF:s egna enkäter och de två intervju-guider som använts i uppdraget. I bilagan finns även länkar till mer information om övriga enkäter som använts i uppdraget.

[Länk till bilaga 1](#)

Bilaga 2

Bilagan innehåller konkreta förslag på förändringsarbete kring kön och könsidentitet i skolan från forskaren Irina Schmitt.

[Länk till bilaga 2](#)

HÄR VÄXER KUNSKAP FRAM

På Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor är ungas villkor och civilsamhällets förutsättningar i fokus. Här växer kunskap fram som beslutsfattare använder när de prioriterar insatser för unga och för civilsamhället. Vi sprider kunskapen i mötet med människor, på såväl nationell som europeisk nivå. Vi fördelar också statsbidrag som ger små och stora organisationer möjlighet att genomföra sin verksamhet. Det ger också unga möjlighet att arbeta som volontär, studera eller praktisera i ett annat europeiskt land.

mucf

Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällesfrågor

